EMIL HUREZEANU

PE TRECEREA TIMPULUI

CURTEA VECHE PUBLISHING
București, 2015

EMIL HUREZEANU

PE TRECEREA TIMPULUI

Jurnal politic românesc 1996–2015

CURTEA VECHE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
HUREZEANU, EMIL
Pe trecerea timpului : jurnal politic românesc 1996-2015 /
Emil Hurezeanu. - București : Curtea Veche Publishing, 2015
ISBN 978-606-588-850-0

342.36(498)"1996/2015"(0:82-94)
821.135.1-94
94(498)"1996/2015"(0:82-94)

Editor: Grigore Arsene
Redactor: Dana-Ioana Chiriță
Corector și tehnoredactor: Dragoș Dumitrescu
CURTEA VECHE PUBLISHING
str. Aurel Vlaicu nr. 35, București, 020091
redacție: 0744 55 47 63
distribuție: 021 260 22 87, 021 222 25 36, 0744 36 97 21
fax: 021 223 16 88
redactie@curteaveche.ro
comenzi@curteaveche.ro
www.curteaveche.ro

Design copertă: Adriana Guță

© CURTEA VECHE PUBLISHING, 2015
pentru prezenta ediție

Textul de pe clape a fost publicat inițial în volumul
lui Andrei Pleșu, *Față către față. Întâlniri și portrete*,
București, Humanitas, 2011.
Copyright © Humanitas, 2011.

Fotografia de pe coperta I provine din arhiva Digi 24.

Părinților buni cu copii răi,
copiilor buni cu părinți răi

Jurnaliștii scriu pentru că nu au nimic de spus,
dar au ceva de spus pentru că scriu.

Din înțelepciunea convențională

Orice jurnalist care nu e prea stupid sau prea plin de el ca să-și dea seama ce se întâmplă cu adevărat știe că ceea ce face este de neapărat în termeni morali.

Janet Malcolm, *The Journalist and the Murderer*, 1990

PREFAȚĂ

Cartea de față, de după prefață, este o privire îndelungată și insistentă în timp. În trecutul ultimilor 20 de ani, în primul rând. Dar coborârea în trecut, ca și înaintarea în viitor sunt operațiuni dificile și riscante. Pe cine interesează, dacă a interesat vreodată, analiza unui jurnalist, când e vorba de cutare fapt, secvență, episod — depășite sau înghițite de timp? De ce, în prezentul atât de tumultuos din România, din vecinătatea ei apropiată și depărtată, ar mai conta recuperarea cioburilor din uitare sau amintire, tocmai de către jurnalist? Nu este jurnalistul, spre deosebire de istoric, primul și definitivul ostatic al clipei? Clipa, spre deosebire de lacrimă, rareori se prelinge pe obrazul realității. Germanii spun despre ziarul deja citit că este Schnee von Gestern — *„zăpada zilei de ieri". Dacă nu s-a topit încă, devine de nerecunoscut, călcată deja de pașii zilei de azi.*

Și totuși, credința mea a fost mereu că o analiză jurnalistică, la fel ca examinarea medicală, trebuie să țină cont mereu de trecut, nu doar de prezent.

Am vorbit în mai multe rânduri despre nevoia înțelegerii oricărui fapt, îndeosebi public, doar în cadrul sistemului de coordonate, așa cum îl cunoaștem din trigonometrie. Verticala trecutului intersectează obligatoriu orizontala spațiului. Înțelegem ce se întâmplă acum, din nou, în piețele României, doar dacă știm ce s-a mai întâmplat acolo. Un rapel la memoria locului concret sau simbolic pune în profil, deslușește momentul de-acum. În punctul zero avem prezentul, al nostru, dar și al celorlalți. E și locul în care ne aflăm acum. Orice întâmplare din Piața Universității, adică, are la dreapta și la stânga ei desfășurări similare sau diferite, din Piața Bastiliei din Paris până la Maidanul din Kiev.

Nu suntem, deci, niciodată singuri, nici în raport cu trecutul piețelor noastre, nici în raport cu prezentul piețelor celorlalți. Doar în interiorul sistemului de coordonate, faptul nostru de viață sau de moarte poate fi măsurat, contextualizat, citit și înțeles așa cum merită.

Am aplicat mereu această grilă de lectură. Și în cartea de-acum. N-am înțeles, cu alte cuvinte, prezentul fără trecut, după cum nici prezentul propriu, decuplat de-al altora. Sigur, această lectură e subiectivă, fiindcă interpretarea este supusă greșelii. Dar acesta poate fi și farmecul particular al oricărei încercări de oprire a clipei la prima strigare, care este cea a jurnalistului.

Cartea include comentarii rostite la microfonul posturilor de radio Europa Liberă și Deutsche Welle, dar și opinii publicate de-a lungul ultimelor două decenii în numeroase publicații românești, apoi câteva conferințe despre mersul Europei, susținute — în 2007, 2011, 2015 — la Teatrul Național din București (și redactate după rostirea lor liberă). Sunt tot atâtea puncte de inflexiune ale unei evoluții tulburătoare.

Am adunat și am distribuit aceste texte ca pe niște însemnări ale unui jurnal personal. Un jurnal nu reține totul, nici măcar ce-a fost mai important în mod obiectiv pentru toți, dacă se poate evalua vreodată acest lucru. El adună doar tribulațiile subiectivității autorului, din cutia de rezonanță a istoriei comune.

Cartea aceasta mărturisește dificultățile de creștere ale noii Românii democratice, în noua lume de după Războiul Rece. Între timp, mai multe dintre riscurile și pericolele acestei epoci s-au transformat în provocări nemijlocite. Războaiele, cu victime și refugiați, s-au multiplicat și înnoit. Ne bat și nouă la ușă, într-un fel

sau altul. Civilizația euroatlantică nu mai este cea mai sigură citadelă a istoriei. Are fisuri în interior, vulnerabilități în exterior. Globalizarea economică și digitală cunoaște un revers devastator al specificului național, etnic sau religios, al individualității destrăbălate, al particularului fără căpătâi. Chiar decapitat — eventual, de ISIS. Ceea ce părea o nivelare a beneficiilor progresului prin instrumentele moderne este contestat prin recursul specificității retrograde, resentimentare și, uneori, sangvinare.

Lumea exterioară nouă, în plină derivă a „haosului de interese", cum o numea cineva, eminamente scoasă din țâțâni, asigură și circumstanțele ambientale de agravare ale propriei noastre deșirări. România, în chiar zilele și săptămânile acestea, printr-o coincidență nedorită, dar pregătită de fâlfâitul aripilor istoriei traversează un acces de redefinire a intereselor și dorințelor locuitorilor ei.

Rămâne uluitor și dureros: această răsturnare de cumpănă pornește, în România, de la o tragedie națională a „generației #colectiv", care tocmai își îngâna incantația sub numele mantras of the wars*! Ca și cum sacrificiul lor ar fi fost menit să anunțe, dar și să prevină suferința tuturor.*

E o încercare — ce se face, deocamdată, în termenii radicalității emoționale. Furiei acestor clipe extatice va trebui să-i urmeze calmul unei noi consolidări morale și instituționale. Altminteri, flama se va stinge, ca de atâtea ori în trecut, și întunericul va reanima, ca de fiecare dată, vechile siluete și porniri demonice.

În fine, după toate câte s-au întâmplat, bune și rele, îi mulțumesc publicului care m-a urmărit în toți acești ani.

Le rămân recunoscător tuturor colegilor și prietenilor din presa străină și românească, ce mi-au oferit prilejul să vorbesc la microfoanele și să scriu în publicațiile lor. Au fost ani mai buni și ani mai răi, dar mereu interesanți. Chiar și în sensul în care îți urează chinezii. Adică, e valabil și pentru viitor.

Prietenilor vechi și buni, Andrei Pleșu și Cristian Tudor Popescu, le rămân recunoscător pentru cuvintele lor generoase, de însoțire a autorului și a cărții în spațiul public.

Vreau să le mulțumesc celor care m-au îndemnat și ajutat să alcătuiesc această carte. Doamnei Iren Arsene și domnului Grigore Arsene — care, în ultimii ani, mi-au cerut cu pedagogică insistență ca, pe lângă vorbele de la televizor, să mă gândesc și la rândurile scrise. Apoi, Ioanei Chiriță, redactorul competent și răbdător al unei întreprinderi ce a semănat uneori cu restaurarea unui mamifer antediluvian risipit în amprente și particule.

Le rămân dator Rucsandrei și băieților mei, Luca și Toma, pentru stoicismul benign cu care au tolerat toanele, neliniștile și chiar absențele unui soț și tată aspirat uneori de spațiul public sau angoasele lui personale, atunci când aveau nevoie de el.

Nu sufăr de ceea ce se numește pruritus scribendi*, adică de mâncărimea publicării. A sosit însă, în viața mea (și observ că și a altora), un moment al reflecției mai ample în legătură cu trecutul — îndepărtat, dar mereu apropiat — care să ne explice și eșecurile, și posibilitățile prezentului.*

„Pe trecerea timpului" este sugestia acestui gest, niciodată tardiv, de a sta de-a curmezișul traseului, ca să-i înțelegi mai bine sensurile de înaintare sau recul. Încă n-am ajuns la „petrecerea" timpului. În acest caz, putem spune doar că timpul trece, în timp ce numai noi ne petrecem.

Emil Hurezeanu
Berlin, noiembrie 2015

ÎNTRE DOUĂ MĂRI

(1996–2000)

Zecile de mii de oameni veniți din toate părțile, timp de o săptămână, mușuroind cu capete, pălării și căciuli Dealul Mitropoliei, sunt poporul românesc. Asta e credința lui întreagă: întoarcerea lui Ioan asupra Gherghinei și despărțirea lui de Aniseta. Dacă Biserica și Clerul nu ar conspira cu el și nu s-ar implica în aceste farmece, descântece, blesteme și atentate, prezența Evangheliei în altare și în sufletul poporului ar trece neobservată. Credinciosul înțelege pe Dumnezeu oltenește: la preț bun rămâne mușteriu.

Poporului nostru nu-i e foame de Dumnezeul bisericesc decât o dată pe an, un minut, și o dată la zece ani, zece minute. El cunoaște alt Dumnezeu, al câmpului și al luminilor boltite. Am venit să aducem Domnului, celui din ipoteză, rugăciunea cea mai pură, neliniștea și nehotărâtul nostru.

Tudor Arghezi, *Icoane de lemn*, 1929

Balcanii, spunea Otto von Bismarck, nu merită nici măcar jertfa ciolanelor sănătoase ale unui singur grenadir pomeranian. La 125 de ani după acest faimos perdaf, părțile mai bogate și mai infatuate ale Europei sunt în continuare tentate să întoarcă spatele celor mai instabile și mai sălbatice colțuri ale continentului. Pentru UE, ce se consideră parte a elitei lumii — o imensă chiar dacă fragilă putere economică, ce-și permite să fie mai degrabă capricioasă cu cei cu care vrea sau nu vrea să aibă de-a face — ograda respingătoare din spatele casei, Balcanii, reprezintă o povară. Se pune, într-adevăr, întrebarea dacă Balcanii sunt parte a Europei. Politicieni serioși din Franța, Germania și Austria obișnuiau să spună, doar cu un deceniu în urmă, că țările cu o moștenire otomană sau bizantină — precum România, Bulgaria și cea mai mare parte a ex-Iugoslaviei — nu sunt cu adevărat urmașele glorioasei civilizații occidentale. Dacă vest-europenii se simt nesiguri în privința Balcanilor, situația se datorează mai ales gafelor pe care le-au făcut. În ciuda detașării sale de subiect, Bismarck a fost un maestru al diplomației Balcanilor, în comparație cu Europa modernă. […]

Și ce face Europa bogată acum? Pentru UE cea semiepuizată și introvertită, cu probleme grave acasă în privința cărora chiar merită să-și facă griji, devine tentant să privească în altă parte, departe de locurile incorigibile. Europa s-a dovedit bună să arate cum se guvernează, în țări ca Bulgaria și România, acolo unde politicienii vor să învețe și unde, drept răsplată, vor primi aderarea în Uniune mai devreme.

„Europe's banlieue", *The Economist*, 4 noiembrie 2005

ÎNSEMNĂRI DESPRE CORUPȚIE

1996–2000

I. Infecții oportuniste

Dacă fenomenul corupției nu s-ar manifesta decât în viața publică și în reprezentarea ei mediatică, și tot nu s-ar putea percepe decât ca o alternativă obligatorie a normalității românești. O a doua natură, ai spune, a felului de a fi al unei societăți tulburate, „tranzitorii", a unui stat supus, din interiorul său, celor mai diverse și uluitoare excese ale nelegiuirii. Corupția e explicată și practicată, în același timp, în mod foarte diferit. Ea este socotită cel mai adesea drept o manifestare epifenomenală a pasajului subit și smucit dinspre economia planificată și statul polițienesc spre economia de piață și societatea deschisă. Ea apare, în raționamente alarmate, în presă îndeosebi, ca îndeletnicirea conexă a unor categorii precum parlamentarii, bancherii, capitaliștii, politicienii din partidul de guvernământ, miniștrii, politicienii din partidele coalizate — cât a fost cazul. Polițiștii îi acuză pe judecători de facilitarea corupției prin protecții speciale acordate vinovaților, judecătorii îi acuză pe politicieni pentru insuficientele protecții legale acordate magistraturii. Corupția este un fenomen suprapartinic, traversează întreaga societate, și de ea s-au făcut vinovați și autohtonii, și străinii. Ea vine și dinspre răsărit, și dinspre apus, având ramificații viguroase de-a lungul traseelor nord-sud. Obiectul corupției a atins proporții apocaliptice: avioane de pasageri și elicoptere de luptă, palate și grădini, hoteluri și restaurante, combinate și CAP-uri, portofolii ministeriale și posturi de diplomați, dosarele tuturor împotriva fiecăruia și invers; în sfârșit, totul devine domeniu de vânătoare al corupției. De corupție se fac vinovați și se acuză rând pe rând banditii și vardiștii, apoi banditii între ei și vardiștii între ei. Politicienii nu scapă nicio ocazie pentru a confirma regula de aur a corupției, în definiția ei clasică: „folosirea abuzivă a puterii în vederea îmbogățirii particulare"[1].

---

[1] Joseph J. Senturia, „Corruption, Political", în *Encyclopaedia of Social Sciences*, vol. IV, Macmillan, New York, 1931.

În timp ce vinovații devin deseori cunoscuți pe baza probelor, deși vinovăția e dovedită și face obiectul unor legi în vigoare, rareori justiția combate corupția. Ai spune, mai degrabă, că o însoțește neputincioasă, ca într-un fel de maraton al dansului pe frânghie: dedesubt e însă mereu o plasă sigură, profund flexibilă: clanurile și mafiile politice, pe care un etnolog le-ar putea depista și într-o tradiție comunitaristă a întrajutorării excesive, în zona solidarităților tradiționale ale societăților acefale. Comunismul și ceaușismul au contribuit însă la transformarea corupției ca metodă abuzivă și ilegală de obținere a unor avantaje personale în structură de stat, în ideologie abia camuflată a longevității, în metodă omniprezentă de pervertire a valorilor morale ale societății pre-totalitare. Așadar, există corupție, dar nu există corupți, remarca la un moment dat Nicolae Manolescu, după cum a existat terorism, în decembrie 1989, fără teroriști. Avem aici un binom expresiv, definind un sistem fundamental corupt: din punct de vedere politic, moral, comercial, să zicem. În medicină, mai precis în tratamentul tuberculozei, sunt cunoscute așa-zisele „infecții oportuniste". Omul intră în spital grav bolnav, urmează să fie tratat de tuberculoză. Se-mbolnăvește, în schimb sau în același timp, de tot felul de alte boli, aproape inevitabile. Explicația medicilor e științifică, și deci credibilă. Explicațiile politicienilor români care, în plină expansiune metastatică a corupției, își consolează concetățenii prin invocarea „răului (de) mare", cât timp durează traversarea dinspre comunism spre capitalism, nu sunt convingătoare. Tuberculoza e tranziția, „bat-o s-o bată", corupția e și ea acolo o infecție oportunistă, un mizilic, nici măcar o eroare, un fel de ceea ce nemții numesc *Schönheitsfehler* — un bigudiu uitat, zbârlind nițel frumusețea. Există însă motive să ne ocupăm de corupție ca de un teribil subiect, atâta vreme cât (și medicii nu pot decât să confirme acest lucru) uneori cel ce se vindecă de tuberculoză, la capătul tranziției, e doar defunctul: victima corupției fără corupți, a terorismului fără teroriști.

II. Homo manipulator

Tradiția lui „a lua și a da" e imemorială. Așa-zisul „principiu al reciprocității" — descoperit bunăoară de Thurnwald[1] prin cercetările sale în, pe-atunci, colonia Noua Guinee Germană din Asia de Sud-Est — confirma de altfel

[1] Richard Thurnwald (1869–1954), antropolog și sociolog german de origine austriacă, cunoscut pentru studiile sale comparative privind instituțiile sociale.

legile Babilonului sau ale Vechiului Testament: „ochi pentru ochi și dinte pentru dinte“ nu este decât varianta punitivă a unui comerț cu prestații și contraprestații reciproce, marcând istoria umanității în cele mai felurite formule. Mauss[1], în *Essai sur le don*, 1923, constată că relația „a da și a lua“, practicată în societățile primitive, menține chiar ceea ce numim azi „pacea socială“. Malinowski[2], studiindu-i pe trobrianzii africani și sistemul lor de schimb *kula*, constată că relațiile de afaceri, în general, nu sunt posibile decât „între prieteni ce-și fac constant cadouri, « atenții »“.

E celebră și utilă și teoria sau tipologia reciprocității, enunțată de Sahlins[3] în *Stone Age Economics*, apărută la Londra, în 1974. Potrivit acesteia, depistăm în toate societățile tradiționale mai întâi așa-zisa „reciprocitate generală“: prestația, serviciul, darul se fac fără ca recompensa sau revanșa să se efectueze imediat. Ar urma „reciprocitatea balansată“ sau „echilibrată“, unde compensația este imediat executată și absolut egală cu prestația. În sfârșit, „reciprocitatea negativă“, forma mai modernă a tipologiei, există atunci când, din capul locului, actorul A urmărește o recompensă mult mai mare din partea partenerului său, actorul B. Principiul reciprocității nu trebuie însă confundat cu relațiile de întrajutorare dintre membrii aceleiași familii, ai aceluiași clan sau între prieteni. De altfel, etnologii observă că, pe măsura avansării de la stadiul economiei comunitare, bazată pe relații personale și de asistență mutuală, la cel al economiei de circulație, bazată pe concurență, proprietate privată și bani, reciprocitatea generală devine negativă. Apar tensiuni și angoase în privința prestațiilor de la sine înțelese, într-un climat arbitrar al „societății datului din coate“, cum numesc și anglo-saxonii, și germanii capitalismul arbitrar al performanței personale. Acestea duc inevitabil la așa-zisa *soziale Kälte* — răceala socială, ce caracterizează îndeosebi capitalismul timpuriu — atât în perspectiva istorică a celui occidental, cât și în ipostaza sa actuală central-est europeană. Noul capitalism, spre deosebire de vechiul socialism sau capitalismul rodat al statului social, devine astfel scena predilectă a „tranzacțiilor inegalității“, după cum spune Schmidt[4].

---

[1] Marcel Mauss (1872–1950), sociolog, antropolog și etnolog francez, fondatorul teoriei sociale a reciprocității.

[2] Bronisław Malinowski (1884–1942), antropolog, etnolog și mitolog englez de origine poloneză, întemeietorul școlii funcționale în antropologie.

[3] Marshall Sahlins (n. 1930), antropolog american, exponent al culturii ca un concept-cheie în evoluția omului, specialist în antropologie politică.

[4] Max Schmidt (1874–1950), antropolog, etnograf și explorator german care a întreprins cercetări în Paraguay.

În sfârșit, în această încercare de teoretizare antropologică și sociologică a corupției, să enumerăm și alte două concepte, actuale și de relevanță și în state occidentale, nu doar în țările Lumii a Treia sau într-un stat în tranziție spre capitalism, precum România. Germanii vorbesc, chiar în mod curent, de așa-zisa *Vetternwirtschaft* — „economia verilor", în traducere literală —, un fel de corupție bazată pe nepotism. Birocrații (oameni politici, funcționari de stat, primari, magistrați) își avantajează în acest sistem apropiații, membrii de familie, într-un registru preponderent de „reciprocitate balansată". Unchii își ajută nepoții, iar aceștia din urmă răspund, relativ repede și în aceeași măsură, cel puțin prin lealitate și fidelitate. Metoda a funcționat copios în România ceaușistă, în aparatul politic dictatorial, dar face ravagii și în economia bicefală — jumătate stat, jumătate „nașă" — a tranziției. O ilustrare violentă a aplicării răsturnate a acestui principiu am avut recent în Irak: dictatorul și-a executat ginerele pentru „trădare", la fel de prompt pe cât l-a lansat pe orbita puterii prin integrare familială.

O specialitate, și ea fecund prezentă în România, este așa-zisa *république des cousins* — „republica verișorilor", un fel de supraspecie a economiei verilor, încercați și de un irepresibil apetit de putere politică. În republica verișorilor însă, spre deosebire de economia verilor, suveranul, arbitrul principal al mecanismului instituțional, statal, nu este poporul, ci sistemul mafiotic „noi și-ai noștri" — așadar membrii unei comunități, autodefiniți prin apartenență comună, nu doar familială, ci și de natura intereselor generale, aflate în *offside*-ul legalității de stat. Aici cutuma de grup funcționează în sfidarea legii. Malinowski vorbește chiar de „protocrație", referindu-se la acest tip de societate, de republică a verișorilor, în care „sunt asociate un maxim de autodisciplină cu un minim al constrângerii".

Întreaga evoluție a megacorupției românești din ultimii ani — semnalată de la generalul Florică încoace, să zicem, în aparatul de putere girat de PDSR și logofeții lui naționali și locali — se înregistrează în formula marcată de o impunitate efectivă a republicii verișorilor. E vorba în primul rând de apartenența la un codex de valori ale supraviețuirii politice și economice moștenite de la ceaușism, dar, în mod paradoxal, nu de urmașii acestuia, ci de ceaușiștii înșiși. A doua republică — ea însăși ilegală, structural coruptă din punct de vedere istoric, a lui Nicolae Ceaușescu (1965–1989) nu s-a prăbușit decât aparent, la nivelul semnelor și înscrisurilor în 1989. Ea se prelungește în a treia republică (1992– ?) a cărei naștere continuă să fie, în ciuda valabilității certificatului de naștere (Constituția), o formă de avort istoric înregistrat într-un catastif diferit. Republica

verișorilor însă are o temeinicie, în România, care transcende legitimitățile îndoielnice ale republicii statale înseși.

Stăpânii republicii verișorilor sunt cunoscuți în literatura de specialitate drept *the big men*. Ereditatea, oricât ar fi de promițătoare, nu-i caracterizează în primul rând. Ei domnesc, reciclându-și constant puterea, doar prin practicarea corupției. Anularea, prin ideologie de stat, a principiului originii sănătoase, din comunism, nu este decât o nouă „demascare" a adevăratului resort al promovării: nu cine ești, ci cât reușești să corupi, asta îți dă dreptul la existență în sânul acestor *big men*. În triburi ale indienilor sud-americani, ne spun etnologii, *big men* rezistă ca atare doar atâta vreme cât împart daruri, cât momesc, cât corup. Deviza acestei aristocrații este: „*Corrumpo ergo sum*".[1]

În antropologia modernă a corupției, casta *big men*-ilor are un exponent ideal în homo manipulator. Homo manipulator este „vărul" care aranjează, rezolvă, preia și propune comisionul, „reprezentantul" anonim pe post de atașat comercial sau ziarist al cutărei instituții austere și complete (după Foucault), un cutare fost ofițer camuflat din DIE specializat în comerț, cutare fost general și actual om de afaceri, abia trăgându-și piciorul „sub trei dictaturi", întreaga armată de experți activi și pasivi ai triumfului personal și ai dezastrului României. Toți cei ce populează listele întocmite de Ghe. Florică sau, dacă vă amintiți, liota de generali, miniștri și politicieni care, în epilogul filmului *Z* de Costa-Gavras (redifuzat de Televiziunea Română liberă la exact un an de la Revoluție!), deși acuzați în justiție de crimă și corupție, unul câte unul, nu doar că reintră în scenă, ca și cum n-ar fi părăsit-o vreodată, dar o fac în timp ce piesele lui Eugen Ionescu sunt, în sfârșit, suspendate. Grotescul fără martori și fără oglindă.

Desigur, președintele ghanez Nkrumah, cel filipinez Marcos, cel român Ceaușescu au fost *big men* desăvârșiți. Nu doar cea mai mare parte a conturilor a rămas intactă și necunoscută de țările și popoarele lor, ci și armata, salvată, a verișorilor. Din 1990 încoace, cel puțin patru generali (Florică, Spiroiu, Petculescu și, parțial, Iordănescu)[2] au scos la un moment dat — însă foarte puțin — sabia. Patru generali în căutarea unui autor. Comandantul suprem își trece armata în revistă, indiferent de chipurile de sub chipiu.

---

[1] Jeremy Boissevain, *Friends of Friends: Networks, Manipulators, and Coalitions*, Oxford, 1978.

[2] Generali de poliție și armată, activi în primii ani postdecembriști. Au demascat, cu mai mult sau mai puțin succes, corupția din sistem.

III. Concluzii

Megacorupția cu unda ei de șoc ne pune în fața unor adevăruri dure și de durată, pe care istoricii României moderne, îndeosebi cei occidentali, le numesc invariabilele, constantele evoluției românești. Cred că o aplecare asupra unor modele, mai noi și mai vechi, care-și depășesc protagoniștii sau figuranții din cutare epocă istorică sau regim politic, ne-ar putea oferi posibile soluții; de înțelegere, mai mult decât de rezolvare, atâta vreme cât rămânem purtători și, respectiv, consumatori de opinie.

Constatăm mai întâi că acuzațiile de corupție au vizat și dreapta, și stânga politică. E cert că stânga, care a preluat în 1989 întreg portofoliul de afaceri clientelare și mafiote ale Securității și ceaușismului, pe care, chiar dacă doar în parte, a continuat să le controleze și să le consolideze până azi, e mai vinovată. Stânga — sau mai exact regimul politic care a guvernat din 1990 în 1996 — a girat copios corupția de stat, încurajată de șansa primei lovituri împotriva proprietății de stat.

Hoția de stat a continuat cu hoția selectiv-individuală și specializată, practicată, protejată sau nederanjată de exponenții regimului 1996–2000. Începuseră privatizările, iar „consultanța" (noua noțiune pentru traficul de influență) devenise a doua natură a mai tuturor personajelor influente ale clasei politice.

Dar dacă și dreapta, și stânga sunt deopotrivă vulnerabile la corupție, trebuie spus imediat că România primei jumătăți a anilor '90 a fost în sine o scenă aptă și chiar stimulativă pentru ample abuzuri: o voință politică insuficient angajată în democratizare, un curs geostrategic ezitant au fost sarea și piperul abuzului și corupției.

Nici dreapta, nici stânga nu și-au depistat sau pedepsit, nu atât vinovații, cât mentalitățile și instrumentele de putere condiționate de corupție. S-a vorbit imens despre corupție, destul de mult despre corupți, dar mereu fără rezultate care să anunțe schimbări majore. Justiția dependentă de puterea executivă, de moștenirea clasei magistraților comuniști și mai ales a reflexelor condiționate — cu care procurorii și coloneii de poliție sunt gata să îndeplinească ordinul și doar după aceea să întrebe dacă el este legal — a fost o altă explicație de durată.

Aceste date țin de ultimii ani postdecembriști, dar au în spate încă cel puțin două seturi de tradiții și obiceiuri ale culturii noastre politice care, din păcate, au fost un fel de ursitoare vicioase: minciuna, egoismul, politicianismul și indiferența, superficialitatea, uitarea.

Asemenea date ereditare (explicabile, dar, se pare, inevitabile) trebuie să ne preocupe deopotrivă, pentru că fără schimbarea lor în profunzime nici schimbările de la lumina zilei nu sunt posibile.

Comunismul de tip sovietic a funcționat pretutindeni și ca un mijloc imens de a produce și consuma corupția, într-un metabolism fundamental. Comunismul a corupt capitalismul și umanismul, dând în schimb mizerie și o nouă sclavie. Ceaușismul a fost forma specific românească a unui comunism croit pe măsură, al vicleniei cu care faci altceva decât spui, și în politică, și în cultură, și în citirea trecutului.

Comunismul dogmatic subminat de regimul Ceaușescu a semănat cu un fel de conductă de petrol înțepată și jupuită de hoți nocturni. Nici conducta n-a rămas întreagă, și mai toți delapidatorii ei de ocazie s-au asfixiat, săraci lipiți pământului. Fundalul ceaușismului, ca paradigmă administrativă și culturală neaoșă, producătoare de corupție, ca mod de supraviețuire, a fost pregătit însă, ne place sau nu, și de România pre-comunistă.

Apărut târziu și greu, statul național român a avut câteva handicapuri genetice: o țărănime imensă și săracă, dar și o clasă de mijloc neputincioasă și formată îndeosebi din minoritari neasimilați. Între acești doi poli, elitele politice și plutocratice au fost prinse la mijloc. Manifestările de egoism au fost mai longevive, cu toate efectele lor perverse, decât patriotismul și angajarea generațiilor sau personajelor pașoptismului și a regalității romantice. În clasa politică românească s-a instalat repede morbul distrugerii reciproce, mai mult decât conștiința solidarității pozitive. Personalitatea și charisma, flerul și norocul au contat mai mult, în ordinea calităților omului politic și public, decât integritatea personală verificată și spiritul de corp al efortului colectiv, poate lipsit de strălucire, dar neabătut.

„Războiul intern", cum spun experții, a consumat energii nebănuite. Instituțiile au fost puse în umbra oamenilor și mișcărilor. Săracii au rămas săraci, bogații la fel. Și pentru unii, și pentru alții explicațiile și cauzele s-au găsit în zona soluțiilor extreme, provincial anti-europene.

În 1938, din 4 milioane de familii de țărani, un milion trăiau în bordeie cu pământ pe jos, 600 000 nu aveau nicio fereastră, iar 500 000 de familii de țărani trăiau cu animale în casă. În acest an, al maximei înfloriri interbelice, România avea 4,6 medici la 10 000 de locuitori urbani, dar numai unul la 10 000 de la țară — o cifră identică cu cea a Indiei, în același an. În 1932, publicația britanică *Extremul Orient și India* scria: „Pentru observatorul străin, responsabilitatea dificultăților românești revine politicienilor care acceptă ca violența politică a propriului partid să le întunece judecata, dar și ziarelor românești care nu exercită niciun control în

discutarea afacerilor politice și în termenii abuzului exercitat împotriva adversarilor."

Spre zilele noastre, în celebra sa carte despre fascismul în Ungaria și România, Nicholas Nagy-Talavera, disident și istoric maghiar devenit american, considera că singurii oameni absolut incoruptibili ai României interbelice au fost Iuliu Maniu, Corneliu Zelea Codreanu și mareșalul Antonescu. Incoruptibili care însă, în angrenajul unei istorii complicate nu doar c-au pierit tragic, ci, cel puțin în cazul lui Codreanu și Antonescu, vrând binele țării lor, i-au produs sfâșieri mortale. Corupții scapă, iar incoruptibilii sfârșesc tragic?

Să fie acesta un sens al istoriei modernității românești deprins prea bine și de contemporanii noștri?

Funcționează așadar un fundal istoric pre-comunist, în care egoismul social, iresponsabilitatea politică și superficialitatea au creat și au impus monștri durabili de mentalitate. Cu siguranță că România interbelică a fost infinit mai bună și mai capabilă de rectificări decât cea comunistă, fie și pentru că era naturală, nu inventată, dacă putem spune astfel.

Dar abuzul curent al politicianului, impunitatea hoțului, clientelismul și politicianismul, ignorarea suferințelor oamenilor simpli, autodevorarea sistemică n-au apărut odată cu comunismul. Din această cauză, azi, peisajul se prezintă atât de sumbru și defrișat. Fără măsuri extreme, lăsându-ne în voia firii noastre nărăvite și pe seama politicienilor corupți, România nu va avea viitorul occidental pe care-l dorește, fără să-l merite încă cu adevărat.

CĂLĂTORIE LA ÎNCEPUTUL NOPȚII

1996

Impresia pe care o ai ajungând pe aeroportul din Chișinău, venind din Occident, este aceea a unei întâlniri cumetrești, în curtea unor gospodari prietenoși. Avionul e imediat înconjurat de tot atâția pietoni robuști și cunoscuți ai pasagerilor, pe câți polițiști și soldați, mai curând curioși decât vigilenți. Parcă ai ajuns acasă ori la bunici, ai tras mașina sau căruța în curte și, în așteptarea descărcării bagajelor, afli de la mătuși sau vecini ce mai fac verii sau finii. Operațiunile de viză și vămuire au aceeași tentă suprarealistă, de suprarealitate inutilă, vreau să spun, ca la București. Totul durează prea mult, prea mulți vameși și funcționari stau degeaba, în

așteptarea unui ordin sau a unui oaspete mult mai important decât cel din fața lor. Și în avion, și în aeroport, au loc apoi discuții, exclusiv în rusește, între domni bine făcuți, adesea pântecoși, care fac semne cu degetul, dau din cap supărați sau îngână în roșeața bărbiilor multiplicate jumătăți de ordine. Colete, lăzi de vin moldovenesc, pungi cu cognac Surpriza (care pe vremuri îi plăcea atât de mult lui Hrușciov), sau invers, șampanie franțuzească, whisky și țigări, trec dintr-o mână într-alta, fără ștampile, fără vize, făcându-i pe pasagerii normali, occidentali să creadă exact ce spuneam la început: au ajuns fără să vrea neapărat într-o familie unită, cu roluri bine distribuite în economia mai mult gospodărească decât de piață, cu coduri tradiționale, rurale, dar și mafiotice, undeva la marginea unei lumi și la începutul alteia — e Republica Moldova, despre care știi câte ceva, dar care n-are nicio legătură cu ceea ce știi.

Aici, săptămâna trecută, am participat, în mai multe orașe (la Chișinău, Tiraspol și Comrat), la un simpozion științific germano-moldovenesc. Primul de acest fel, simpozionul a avut ca temă „Statul național și polietnicitatea". Profesori și doctori germani serioși, celebri și mai puțin celebri, în general rusologi și foști kremlinologi, știind adică perfect rusește, s-au întâlnit cu confrați de la Universitatea de Stat din Chișinău.

Aceștia din urmă, mulți moldoveni, adică români, sunt fără excepție foștii dascăli de marxism-leninism sau propagandiști ai PCUS în varianta locală, deveniți în ultimii ani, fără excepție, politologi și, desigur, profesori de științe politice.

Un dialog între rusologi germani și politologi rusofoni mustind de nodurile și frunzișul uscat al limbii de lemn marxiste, în jurul temei statului național, în Moldova anilor '90, este, să recunoaștem, o întâmplare neobișnuită, aproape în tonul sosirii la Chișinău, ca destinație finală și început de călătorie. Acolo se termină cu adevărat o Europă pe care o credeai deja pierdută în România și începe în forță o altă Europă: sovietică și postsovietică, nu doar rusofonă. Relativa impostură a situațiilor politice și instituționale întâlnite în Republica Moldova este mereu cea care face cu ochiul acolo. Seminarul științific germano-moldovenesc a fost o primă formă de impostură — desfășurat exclusiv în limbile germană și rusă, deși majoritatea participanților erau români moldoveni. Limba română nu are la Chișinău destui traducători în limbi occidentale de circulație, a fost explicația.

Polietnicitatea ține de esența statului național Moldova — a fost de părere o înaltă responsabilă guvernamentală, în domeniul naționalităților. Am aflat că, în afara celor 2,6 milioane de români moldoveni, în republică

nu trăiesc doar ucraineni, ruși, găgăuzi, bulgari, evrei și germani, ci încă 115 grupuri etnice. Au fost numărați probabil și cei doi italieni, trei estonieni și patru portughezi pe care-i întâlneam dimineața la micul dejun. Republica Moldova și-a rezolvat într-un fel aparte problema națională. Independența și suveranitatea, obținute în 1991, declararea limbii moldovenești ca limbă oficială, cu evoluțiile cunoscute — între rusofonii care insistă să creadă că limba moldovenească n-ar fi limba română și moldovenii românofoni care cred în așa-zisele experimente specifice dintre Prut și Nistru — asigură unul dintre cele mai trist-vesele spectacole locale. Pentru că limba moldovenească, deși contestată prin manifestări de stradă studențești și în realitate inexistentă din punct de vedere științific, a fost reținută în Constituție, și după încercarea eșuată a președintelui Snegur din februarie anul acesta. În prezent, cei mai decenți dintre moldoveni au adoptat o formulă hilară: „limba de stat", și atât se numește, în limbaj politic și academic, sociolectul pe care din decență unii nu vor să-l numească limba moldovenească, iar alții refuză să-l etnicizeze în favoarea majorității române.

Așa s-a ajuns ca în Republica Moldova să circule, să fie vorbită, să fie scrisă, iubită sau detestată o noțiune, nu o limbă. „Limba de stat", un fel de *doublespeak* orwellian, un artefact politic și ideologic, un ejaculat cu ingrediente de localism marxist și esperanto naționalizat. În Austria s-a procedat câțiva ani la fel după 1945, când austriecii, vrând să-și acopere complicitatea, vinovăția sau doar comunitatea de destin nefericit cu Germania nazistă, evitau să mai spună că vorbesc limba germană, optând pentru „limba țării" sau „limba administrației". Gogorița n-a ținut mult în Austria, dar amenință să nu mai părăsească Republica Moldova.

O impostură evidentă este în Republica Moldova, în aceste zile, și campania electorală. Toate ziarele independente fac propagandă electorală pentru unul sau altul dintre cei trei principali candidați. Mircea Snegur, fost agrarian și nomenclaturist de partid comunist, republican, inamic al unioniștilor și adept al refacerii, în spirit reformat, a CSI elțîniene, s-a aliat acum cu Frontul Popular și s-a transformat în singurul candidat prezidențial pentru care relația cu România continuă să fie o miză politică.

Petru Iacinski, post-sovietic de tip nou, e omul care vrea să modernizeze Republica Moldova în spiritul Federației Ruse, și nu al africanizării pe care, pretinde el, o promovează Snegur. Între africanizare și rusificare, chiar dacă ai ezitări, s-ar putea să respingi ultima variantă, dacă peste o jumătate de secol ai fost înglobat în dânsa ca într-o cămașă de forță. Andrei Sangheli, actualul prim-ministru, e colhoznicul vrednic, care, în

absența agriculturii și industriei socialiste, a devenit un fel de comis-voiajor al mafiilor transunionale: face rost de combustibil, gerează chiar, în familie, o rețea de stații de benzină numită Catalan (sugestia separatismului pro-rusesc pe care-l anunță victoria sa electorală fiind astfel evidentă). Toți trei sunt foști oameni de încredere ai Moscovei, adepți ai limbii de stat, dar vorbită și soră în relații de favorizare cu state diferite. Snegur este varianta cea mai rațională a menținerii actualei impposturi. Ceilalți doi încurajează intrarea, poate definitivă, în formula unei comunități postsovietice dominate de Rusia, în așteptarea unei republici a militarilor sau a imploziei sociale pe care-o anunță în aceste zile generalul Aleksandr Lebed la Moscova.

Dar culmea impposturii rămâne, desigur, existența fâșiei autoadministrate care s-a autointitulat „republica transnistreană". La Tiraspol și Bender (Tighina, pe vechiul nume) am participat la câteva întâlniri antologice cu liderii civili și militari, cu generali ai grupului de menținere a păcii, cu comandantul Armatei a 14-a, cu secretarul de stat Valeri Lițkai. Pentru nistreanul Lițkai, republica sa este un fel de Liechtenstein, combinat cu Tirolul de Sud și Ciprul, în varianta de prelungire indefinită a conflictelor, oferită de Irlanda de Nord. Ultima enclavă stalinistă din Europa, Transnistria continuă să găzduiască Armata a 14-a, transformată și ea în spiritul de impostură dominant în grup operațional. Soldați ruși din Rusia și soldați ruși din Transnistria se salută ca făcând parte din armate diferite. Rușii din Rusia și rușii din Transnistria fac parte din batalioane de menținere a păcii, numărate separat ca steagurile din *O scrisoare pierdută*. „Un Liechtenstein cu trupe de ocupație germane?" l-am întrebat pe dl Lițkai. „Da", a răspuns dânsul. „Cu Lenin pe soclul din fața palatului prezidențial?" „Exact, a răspuns secretarul de stat. Altul mai bun n-avem." „Cu Ilie Ilașcu încarcerat pe viață?" „Poate și puțin după aceea", a replicat cinic funcționarul de la Tiraspol, anunțând că nu-l poate elibera pe Ilașcu din închisoare, pentru că nici România, nici Ucraina, nici Moldova și nici chiar OSCE nu-l reclamă. „Vrei să-l iei dumneata în Germania?" am fost întrebat. „Vreau", am răspuns. „Păcat că n-ai ambasadă la Tiraspol, e singurul impediment", s-a finalizat dialogul. Pe malul stâng al Nistrului, betonat fără cusur, un grup de tovarăși își exprimă, într-o emblemă tăiată în marmoră, dorința de a se reîntâlni în 2017, în același loc, la aniversarea centenarului revoluției bolșevice. Idealiștii amână. Realiștii s-au grăbit.

În ziarul *Moldova Suverană*, am citit zilele trecute o frază care conține perfect, metaforic chiar, realitatea tragică din Republica Moldova, a relației

sale cu România, dar și a românilor cu moldovenii: „Lumina de la capătul tunelului există. Dar ea este a trenului care se îndepărtează."

ÎNCEPUTUL ȘI SFÂRȘITUL

decembrie 1998

Anul care va veni va fi altfel decât anii trecuți. Nu pentru că așa ne place să spunem și să credem la începutul fiecărui an, încă necunoscut, și la capătul celui consumat, oricum, nemulțumitor. 1999 este însă, în seria celor trei de nouă, semnul descinderii inevitabile a seriei celor trei de zero. Noi suntem acum contemporanii unui sfârșit și ai unui început de care trebuie să ținem cont, vrem, nu vrem. Oamenii-și fac planuri și gânduri la cumpăna anilor, dar ce mai planuri și ce mai gânduri ar trebui să-și facă la cumpăna secolelor și a mileniilor? Ideea de plan și noțiunea de gând, parcă, ar trebui schimbate, acum, la rândul lor. Trăitorii schimbării de secol și de mileniu sunt atât de puțini la număr, în raport cu cei petrecuți în toiul lor. Grijilor omenești obișnuite li se adaugă în astfel de încercări grija mai mare și mai gravă a rosturilor ultime. Va supraviețui umanitatea?

Va fi lumea secolului XXI și a mileniului trei foarte diferită de cea cunoscută până acum? Câte dintre promisiunile sau profețiile milenarismului — între care sfârșitul lumii pare cea mai banală — vor vedea lumina zilei în noul an?

Întrebărilor mici li se adaugă, așadar, marile întrebări, acum în mod obligatoriu.

Sfârșitul acesta de lume are însă semnificații diferite, într-o țară sau alta. Gândul ce pune în balanță libertatea și demnitatea individului și puterea statului, modelul dezvoltării fără limite și limitele resurselor, suferința și alinarea ei, nevinovăția și nelegiuirea, prezervarea planetei albastre și imposibilitatea vieții pe pământ ne preocupă pe toți în acest început al anului anunțând atâtea sfârșituri. Sunt atâtea grijile mărunte, împărțite pe seminții, popoare și țări…

Cum văd românii acest nou început? Ca pe o ultimă încercare de urnire din loc a unei țări împotmolite. Cu o reformă economică pusă în operă, dar care să aducă cu sine nu doar închiderea întreprinderilor falimentare, ci și începutul prosperității amânate mereu, de pe vremea bunicilor și părinților

noștri. O revenire a moralului românesc la normal — apoi. Politicieni, ziariști, moraliști, preoți și sindicaliști, principalul rol să fie mobilizarea pozitivă a patriei, și nu perpetua ei sfâșiere.

România mileniului trei intră într-o competiție dură, a propriei restabiliri economice și morale, a reintegrării în comunitatea occidentală, a modernizării mentalităților care au ținut-o pe loc sau i-au împiedicat, de prea multă vreme, izbânzile.

Față de aceste mari provocări, posibilitatea alegerilor anticipate, pericolul extremismului, spectrul unei rate de schimb a cărei medie anul acesta este cifrată la 13 500 de lei pentru un dolar american, oprirea prăbușirii produsului intern brut par detalii prozaice, în conjunctura planetei gata să-și schimbe dintr-odată seria zecimală, fiind, chiar din acest motiv, amenințată cu colapsul electronic.

1999 va fi un an obișnuit, însă. Politicienii nu vor mai putea promite în van. Societatea nu mai poate fi amăgită, la fel ca după 1989, sau altfel, după 1996. Dar și societatea va trebui să nu mai vrea să fie amăgită. Toți actorii sociali și morali vor trebui să împartă în mod egal rolul vinovat al pasului bătut pe loc și al neputinței generale.

Atunci, doar atunci, poate că șansa deblocării angrenajului va exista cu adevărat. Noile generații trebuie să intre în politică și în viața publică. O înnoire a stărilor generale — în sensul reprezentării țării — e obligatorie. Nimeni nu știe acum. Va fi bine, va fi rău? „Bucuroși le-om duce toate“ nu mai este o opțiune valabilă de înaintare în istorie, ci, cu siguranță, explicația rămânerii ei pe loc.

Cu determinarea de a-și depăși condiția, și în așteptări, dar și în propriile eforturi, nimic nu va fi prea greu pentru români și românce. România la 1900 sau la 1899 semăna izbitor de mult cu cea de azi, dacă ar fi să ne luăm după ce scriau atunci și acum ziarele. Liderii politici ai țării în frunte cu regele erau contestați fără încetare, revoluțiile și alianțele occidentale ale țării își amânau rezultatele promise, viitorul lumii părea tulbure. Și totuși, cu răbdare, răspundere și ingeniozitate, elitele țării și societatea românească au împlinit România, i-au salvat ființa și interesele, în ciuda unor mari și necruțătoare pericole și suferințe.

Așa va fi și în anii care urmează. Cu mai puțină îndârjire împotriva clipei, adoptând viteza și tonusul de croazieră în înaintarea prin evuri, abandonând simțul, prea dezvoltat, al criticii și vrajbei mărunte, secolul și mileniul își pot da drumul.

„ÎN LOC DE“

martie 1999

Vestea vizitei pe care Papa Ioan Paul al II-lea o va întreprinde în România în prima jumătate a lunii mai face deja, cu mare zarvă, ocolul lumii creștine. Catolicii și ortodocșii au un motiv de mare bucurie. Primul suveran pontif slav își realizează nu doar un vis dintotdeauna, fiind primul papă ce vizitează o țară cu majoritate ortodoxă. Este acesta și un vis mai vechi al creștinilor, ortodocși și catolici, după ce la 16 iulie 1054 cardinalul Humbert de Moyen, trimisul Papei Leon al IX-lea, a depus pe altarul bisericii Sfânta Sofia din Constantinopol scrisoarea de excomunicare a patriarhului răsăritean.

Atunci a început un divorț — și nu în stil italian neapărat — instituțional și confesional între cele două mari ramuri ale creștinității. Deși întrerupt simbolic în 1964, când Papa Paul al VI-lea l-a întâlnit la Ierusalim pe Patriarhul ortodox Atenagora, și la 7 decembrie 1965, când același a anulat excomunicarea din 1054, schisma marchează încă, în profunzime, creștinitatea.

Vizita Papei în România este anunțată de ziarul german *Die Welt*, bunăoară, la 26 februarie, ca primul pas în direcția reconcilierii dintre ortodocși și catolici, în general. Fotografia ambasadorului român la Vatican, Teodor Baconschi, mare și în culori, însoțește acest articol, în care opiniile distinsului intelectual, teolog și diplomat sunt reproduse cu atenție. Baconschi e unul dintre cei mai reușiți amabasadori ai ultimilor doi ani, și vizita din mai a Papei la București, fără să i se poată atribui în exclusivitate, este, totuși, și rezultatul oficiului său de reprezentare și intermediere, ca strălucit emisar al spiritului și al credinței, venind dinspre o Românie schimbată și în schimbare, chiar dacă altminteri atât de tristă. Pentru că tristețea înconjoară și acest important moment, îndată ce-i cercetăm puțin culisele.

Vizita Papei în România este epocală și pentru că șeful Bisericii Catolice vine într-o țară în care există o minoritate greco-catolică, importantă și în istoria națională a României, și în structurarea ei democratică din ultimii ani. Între clerul ortodox și cel greco-catolic, mai mult chiar decât între credincioși, au existat multe dispute în acești ani. Dacă ele se vor sfârși prin această vizită sau dacă venirea Papei este deja efectul unei reconcilieri a celor două biserici românești, câștigul este imens — și pentru dialogul creștin catolic-ortodox, și pentru întărirea rândurilor comunității creștine românești, într-un moment de mari încercări comune.

Ierarhii Bisericii Ortodoxe Române practică de mai multă vreme o diplomație abilă, asemănătoare încă din deceniile comunismului cu deschiderea, mai mult sau mai puțin sinceră, promovată de Ceaușescu. Unii dintre acești ierarhi, de altfel, au fost chiar slujitori ai aparatului de putere și propagandă al statului comunist — Securitatea, ale cărei obiective în materie de ofensivă de dezinformare sau propagandistică erau în folosul dictaturii Ceaușescu.

Au existat însă, în primii ani ai ceaușismului, și intenții și eforturi de construcție națională, în rândurile unei societăți civile incipiente și ale Bisericii Ortodoxe, tolerate de comuniști. Nu trebuie șters cu buretele tot ce-a însemnat biserică și națiune, sub comunism, doar pentru că și Ceaușescu a avut de-a face cu ele. Originalitatea adesea respingătoare a dictaturii ceaușiste a permis însă, spre deosebire de țările marxism-leninismului dogmatic, și insule de normalitate — în viața intelectuală și în cea confesional-religioasă.

Abuzurile și patologiile anilor '80, culminând cu dărâmarea bisericilor și anularea demnității cetățeanului, nu erau programate de la sfârșitul anilor '60.

Biserica Ortodoxă Română a păstrat așadar ceva din abilitatea ceaușismului constructiv, mai mult decât din cinismul și viclenia fazei sale iconoclaste. Nu e un motiv de glorie, dar asta e! Așa se explică faptul că Patriarhul Teoctist a acceptat cu greu vizita Papei în România, și nu doar de amorul artei sau pentru numele lui Dumnezeu, rostit cu și fără Sfântul Duh în timp ce-ți faci cruce. El a primit în schimb o catedrală, atât de controversată, a mântuirii neamului; în fapt, o provocare megalomană mai mult decât o victorie a ortodoxiei, la adresa sărăciei fizice și a confuziei morale românești. E clar că punerea temeliei acestei biserici, în prezența președintelui, a prim-ministrului și a patriarhului, a fost unul dintre prețurile vizitei pontificale.

La sfârșitul săptămânii trecute, la București, Radu Vasile a mai adăugat un element, de involuntar pitoresc (cu care ne-a obișnuit, de altfel). El își asumă cam 70% din meritul vizitei Papei — părând mai degrabă mulțumit, decât iritat. Mulțumit pentru că vizita șefului Bisericii Catolice ar compensa neadmiterea României în valul al doilea, a spus dl Vasile. Iritat deoarece se pare că ierarhii ortodocși nu vor și pace ca Papa să viziteze Clujul și Bacăul, unde l-ar aștepta destui greco-catolici. Patriarhia Română ar dori, în mod absurd, ca Papa să rămână doar la București. Pretențiile ierarhilor ortodocși, acum mult mai mari decât pe vremea când Ceaușescu le dărâma bisericile, iar ei (la Moscova, de preferință) îi ridicau osanale,

pun pe gânduri: nu cumva acești distinși prelați sunt mai degrabă oameni politici decât prinți ai bisericii, în toate calculele, pretențiile și iritările lor? Și dacă da, nu cumva această politică, nici măcar camuflată sau legitimată prin votul credincioșilor, nu este un fel de ilustrare disparentă a ceaușismului naționalist și populist? E de reflectat. Oare nu se poate practica credința ortodoxă și vorbi despre națiune, și altfel decât în registrul ceaușist?

Cât despre afirmațiile premierului Vasile, care spunea că, în loc de NATO, îl aduce pe însuși Papa de la Roma la București, ce-ar mai fi de adăugat? Stăm și ne crucim, Doamne iartă-mă! Înlocuitor de NATO a fost în iulie 1997 Clinton, acum Papa. O veche și neapusă tradiție a înlocuitorilor, de cafea, de democrație, de instituții, își continuă neabătută înaintarea.

Există, aparent, o singură certitudine: Papa este înlocuitorul lui Isus Cristos, în mod evident, pentru catolici. Dar Patriarhul Teoctist? Și locul cui îl ocupă Radu Vasile? Dar Clinton însuși, cel din Piața Universității, nu-l înlocuia, de fapt, pe Bill din Biroul Oval, în exercițiul supravegherii practicanților la locul de muncă? Mergând și mai departe pe aripile gândului, însuflețite de reflecțiile dlui Vasile — prim-ministrul, nu călugărul electoral omonim —, dacă ceea ce trăiesc românii în anii din urmă nu este decât o iluzie, un substitut al unei realități refuzate sau necunoscute? Atunci ar trebui să fie mulțumiți. Răul de-acum e așadar aparent. Nici leul, nici benzina, nici FMI, nici NATO, nici Clinton și nici chiar Papa nu sunt ce par a fi. Ei sunt „în loc de". Înlocuitorul potrivit la momentul nepotrivit, pare să fie deviza unei istorii tot mai greu de pătruns.

ALIANȚA ȘI ALIAJUL

aprilie 1999

Jubileul de la Washington a marcat primul atac la sol, la care a luat parte NATO. Împotriva capitalei federale americane. La el au participat, în jurul Casei Albe și în districtul Columbia, președinți sau prim-miniștri reprezentând peste 40 de state, mii de funcționari oficiali secundari sau auxiliari și tot atâția ziariști și polițiști.

Circulația rutieră, alta decât a flotilelor de Cadillacuri negre, a fost suspendată. Capitala americană a cunoscut cel mai mare asediu de la 1814 încoace, când trupele britanice au pus foc Casei Albe, la propriu.

Momentul este cu totul ieșit din comun. NATO a împlinit 50 de ani. Alianța nord-atlantică a reușit să asigure, preventiv, preemtiv și operativ, cum spun militarii — prin strategiile reacției nucleare masive, a răspunsului flexibil sau a intimidării — pacea mondială, timp de o jumătate de secol. Își sărbătorește jubileul, însă în plin și în primul război în care este angajată de peste 30 de zile, în mijlocul Europei, încă fără perspectiva unui epilog cert.

Intențiile de continuare a intervenției din Iugoslavia fac parte, desigur, din dosarele esențiale discutate în aceste zile. „Noul concept strategic", cum se numește acum rațiunea de a fi și de a acționa a alianței, presupune forme noi de intervenție, în numele noilor adversari. Ei nu mai sunt comunismul și Uniunea Sovietică, ci au devenit, indiferent de numele concret, „globali, multipli și difuzi", scrie renumitul ziarist german Josef Joffe în *Süddeutsche Zeitung*. Globali, pentru că ei pot fi Saddam Hussein în Irak, regimul dictatorial din Coreea de Nord, triburile carnasiere din Africa vestică sau *soldatesca* regimului Miloșevici în Kosovo. Pericolul nu mai este localizat pe linia mediană a Europei sau între două sisteme ideologice ori două blocuri militare. Noii adversari ai NATO sunt multipli, pentru că nu mai sunt previzibili. Nu statele, nu alianțele ideologice adverse, nu cutare armată, ci indivizii, grupurile paramilitare sau chiar virușii, biologici sau electronici, sunt adversarii neașteptați, dar redutabili. În sfârșit, noul inamic este difuz, pentru că el nu poate fi identificat, așa ca în ultimii 50 de ani, în cutare stat care amenința frontierele sau siguranța unei țări NATO. Pericolele vin dinăuntrul unei țări ca Iugoslavia și țin de conflictele dintre sârbi și albanezi, dintre majoritatea abuzivă și minoritatea reprimată, în interiorul aceluiași stat național.

Însă nu doar aliajul s-a schimbat. Și alianța s-a înnoit. În martie 1947, Anglia anunța SUA că nu mai poate asigura securitatea unor țări ca Turcia și Grecia, amenințate de răsturnări politice interne de tip comunist. Atunci, Truman preia ștafeta, notificând *urbi et orbi* „The Truman doctrine", iar Churchill, vizitându-l pe președintele american în localitatea cu nume predestinat, Independence, tot atunci, vorbește despre Cortina de Fier, lăsată asupra Europei de la Stettin până la Marea Adriatică: linia de ruptură între Europa normalității democrate și cea ocupată militar și colonizată ideologic de sovietici.

La 4 aprilie 1949, Statele Unite, Canada, țările Benelux, Marea Britanie, Franța, Italia, Portugalia, Norvegia, Danemarca și Islanda semnează, la Washington, Carta NATO.

Potrivit articolului 5 din document, părțile semnatare sunt de acord că „un atac armat îndreptat împotriva unuia sau mai multor membri ai alianței, în Europa sau în America de Nord, va fi considerat un atac îndreptat împotriva tuturor". În momentul creării sale nu erau însă precizate măsurile de apărare — militare sau nemilitare — la care pot recurge statele, la nevoie. Războiul din Coreea, 1950–1953, a fost prima confruntare dintre NATO și blocul comunist, prin așa-ziși „intermediari" (*war by proxy* — o varietate regăsită mereu până în 1989).

Pericolul expansiunii sovietice, chiar și în afara zonei de ocupație central-est-europene, fusese transformat în realitate. NATO adoptă atunci strategia retalierii masive, ceea ce presupunea o reacție cu arme nucleare în cazul unui atac, fie el și cu armament convențional, împotriva unui stat membru. S-a optat pentru această strategie din cauza superiorității nete în Europa a armamentului convențional sovietic. În 1952, intră în NATO Turcia și Grecia. În 1955, fostul inamic, Germania de Vest. Atunci, rușii și aliații lor răsăriteni fondează, în replică, Pactul de la Varșovia. Au urmat fazele de glaciațiune ale Războiului Rece, delimitate de criza rachetelor din Cuba în 1962, de Războiul din Vietnam (1955–1975), invazia Pactului de la Varșovia în Cehoslovacia, în 1968, și de decizia instalării rachetelor cu rază medie de acțiune, sovietice în Europa Central-Răsăriteană și apoi americane în Europa Occidentală și, mai ales, în Germania.

În anii '80, Ronald Reagan a pus picioru-n prag și comunismul de stat în întârziere, prin înarmări masive și sofisticate. Sovieticii cedează pentru că nu mai au resurse. Falimentul structural al comunismului de stat se apropia de declararea lui. În 1985, la Kremlin, apare Mihail Gorbaciov, liderul care înțelege riscurile externe și interne ale unei concurențe prelungite cu Statele Unite și NATO și care declanșează prăbușirea imperiului sovietic. În octombrie 1990, se reunifică Germania. În iulie 1992, Pactul de la Varșovia se autodizolvă. Ion Iliescu este ultimul lider central-est-european care acceptă situația. În decembrie 1991, dispare și Uniunea Sovietică. Anii '90 au adus noi strategii — inclusiv în domeniul unor acțiuni rapide pentru prevenirea conflictelor și păstrarea păcii, sub mandatul ONU. Din 1994, funcționează Parteneriatul pentru Pace, instituit de NATO împreună cu toate statele aspirante la integrare. Din 1995, NATO asigură securitatea Bosniei. Din 1997, intră în vigoare în mod permanent Consiliul NATO-Rusia. La 12 martie 1999, Ungaria, Cehia și Polonia devin noii membri titulari. 12 zile mai târziu, începe intervenția militară NATO în Iugoslavia.

La Washington, România (admisă, dar fără loc în alianță, în iulie 1997) este principala favorită a integrării proxime. Succesul este binemeritat. România și-a consolidat democrația liberală și economia de piață, greu, dar constant în ultimii ani. A fost perfect loială alianței NATO, în crizele momentului, în ciuda relațiilor bune de vecinătate cu Iugoslavia, a dificultăților economice și umbrei Moscovei la asfințit.

Jumătatea de secol sărbătorită prin muncă la Washington este un câștig istoric. Al forței determinate cu care lumea democratică poate și știe să se apere. Aceasta este garanția soliditătii multiplicate a unei alianțe în care și aliajul s-a schimbat și ameliorat mereu.

În răspântie, România a ales oportun și sigur. Secolul XX se va sfârși pentru români în libertate și democrație. România a revenit în Occident. Această toponimie este însă electivă, nu naturală; moral-politică, nu geografic-tradițională. Trebuie așadar apărată mereu și cu orice preț.

ANIVERSĂRI ȘI ZVONURI

aprilie 1999

A scăpat neobservată, practic, o aniversare care, în cazul României, seamănă cu un avertisment. La 16 martie 1999, au fost primite oficial în NATO, Cehia, Ungaria și Polonia. România se afla, alături de Slovenia, în imediata apropiere a celor trei țări central-europene — și la Madrid în iulie 1997, și la Washington în aprilie 1999. Distanța s-a mărit însă între timp, din păcate.

În toamna anului 2002, va avea loc la Praga o nouă reuniune la vârf, în care se va pune, probabil, din nou, problema extinderii. Ziarul *Neue Zürcher Zeitung*, între puținele care-și amintesc la 16 martie curent de o aniversare cu tâlc, numește câteva dintre informațiile cu cea mai mare cotă la bursa posibilelor scenarii ale summitului de la Praga.

O primă posibilitate ar fi să nu existe al doilea val al extinderii. O a doua îi include doar pe slovaci și sloveni în selectul club. O altă previziune adaugă Sloveniei și Slovaciei, și Lituania. Editorialul de fond al marelui ziar elvețian de la 16 martie crede că alegerea unui fost stat baltic în următoarea rundă a lărgirii NATO ar fi un gest salutar. S-ar crea astfel climatul unei vecinătăți normale, nu apropiate, cu Rusia, căreia i s-ar risipi astfel complexul unei coparticipări imperative la afacerile și opțiunile de securitate ale fostului spațiu sovietic. Menajarea tabuurilor impuse

de Moscova — între ele menținerea statelor baltice sau a Ucrainei în afara NATO — nu face decât să încurajeze Rusia în viziunea imperială care blochează evoluția Europei și pedepsește a doua oară atâtea națiuni ocupate sau controlate decenii în șir de sovietici.

Nici România și nici Bulgaria, de altfel, nu apar pe aceste liste de supoziții ale viitoarei extinderi NATO. Performanțele lor politice, economice și militare nu sunt suficiente pentru aderare. Există însă câteva elemente sau evoluții noi și de durată probabil, ce recalifică șansele României și ale Bulgariei. Dorința guvernanților români și a societății românești de a fi în NATO este, oricât de mult s-ar fi banalizat declarațiile de intenții și adeziuni, cu voie de la stăpânire, foarte importantă. În al doilea rând, apropierea Rusiei de Prut și criza din Ucraina transformă România în ultima oază înainte de deșert, cum se spune. În al treilea rând, izbucnirea conflictului din Macedonia, cu posiblitatea escaladării sale într-un al cincilea război balcanic, reașază imaginea stabilității României într-o lumină favorabilă. Un război în Macedonia n-ar întârzia să-și trimită undele de șoc în Albania, Grecia, Bulgaria și, poate, Turcia. Fiecare dintre aceste țări a avut și are interse de apărat sau formulat într-un astfel de caz. România e departe de problema macedoneană; și spațiul său potențial de securitate, alături de cel al Ungariei, ar putea fi un argument nou pentru strategii militari ai NATO în perioada imediat următoare.

Articolul recent apărut în *The Washington Times* sub semnătura lui Friedbert Pflüger, președintele Comisiei pentru Afaceri Europene a parlamentului german, a fost reprodus și comentat în ultimele zile de presa românească. Aici regăsim, oarecum, toate temerile, dar și argumentele favorabile legate de șansele României de admitere în NATO. Posiblitatea intrării României — și a Bulgariei — în Uniunea Europeană înainte de terminarea deceniului este minimă. Există pericolul unui șoc al dublei respingeri, și de NATO, și de UE, pentru București și Sofia, crede politicianul german. Efectul ar putea fi o radicalizare anti-occidentală, la nivel politic și social, în ambele țări — o amenințare reală, imposibil de neglijat de Occident, având în vedere poziția geografică a celor două state, imposibilitatea neutralității lor și proximitatea fluidă a spațiului rusesc. Pflüger amintește și un alt argument în favoarea primirii României și a Bulgariei în NATO, dacă nu în 2002, atunci neapărat în 2005: accesul lor la Marea Neagră, zona care în următorii ani va fi tranzitată de conductele de petrol strategice dinspre bazinul caspic-caucazian spre Turcia și Grecia (state NATO de importanță critică în regiune).

Relativ recent, într-un interviu difuzat în emisiunea „Sfertul academic“ a postului Radio România Actualități, Dan Voiculescu, cunoscutul om de afaceri, patron de presă și politician PUR-ist, afirma că atitudinea Occidentului, de amânări și neîncredere în România, va împinge țara spre Rusia. Nu știm cât de mult mai așteaptă dl Voiculescu dovezile occidentale, pentru a se lăsa convins de nevoia apropierii de Rusia. Domnia sa a spus însă ceea ce gândesc probabil și colegii de putere din polul social-democrat.

În mod paradoxal, de această dată, spre deosebire de primii ani ai fostului deceniu, funcționarea pe baze democratice, la București, a unei echipe guvernamentale și a unui președinte, ale căror complicități cu fosta putere imperială sovietică nu pot fi excluse, ar trebui să fie un argument serios pentru NATO, de a nu abandona România. Îngrijorarea lui Voiculescu ar trebui citită ca sugestie a posibilității unui nou curs pro-moscovit al puterii de la București.

Și pentru că am început aceste însemnări marcând aniversarea a doi ani de la admiterea în NATO a Poloniei, Cehiei și Ungariei, să ne mai amintim ceva. În 1994, a fost numit la Varșovia, în fruntea serviciului de securitate, Martin Zacharski. Acesta fusese arestat în anii ’80 ca spion comunist în SUA. În urma reacțiilor severe din Occident, Zacharski a fost îndepărtat. După nici două săptămâni însă, prim-ministrul polonez l-a numit în funcția de ministru al Apărării pe Longin Pastusiak, fost ideolog, un adversar declarat al NATO înainte de căderea comunismului. Și Pastusiak a trebuit să-și ia pălăria. Doar după epurarea credibilă a serviciilor lor secrete de foști lucrători cu state de serviciu anti-occidentale consemnate, Polonia, Cehia și Ungaria au fost admise în NATO. Din acest punct de vedere, puterea de la București se pare că a și ales.

HABEMUS PAPAM?

mai 1999

Lucrurile par, cât de cât, clare. După ani de controverse aprinse între ierarhii ortodocși, greco-catolici și postcomuniști, Suveranul Pontif va veni în România, între 7 și 9 mai. O ultimă criză în procesul de organizare a vizitei a fost depășită, cu șicanări, dar la timp. Trimișii Papei au cedat în fața insistențelor Patriarhiei de la București. S-a adoptat formula unei vizite „ecumenice“, limitată doar în capitala României, urmând ca un

periplu „pastoral“ să fie programat la o dată ulterioară — așa cum, între seninătate și cinism, a ținut să îngâne un mesager al BOR. Ca și cum Papa ar fi papamobilul, programabil pentru turul României după bunul plac al gazdelor. Între vizita „ecumenică“ și cea „pastorală“ se face acum o diferență asupra căreia experții teologi par să cadă de acord cu suspect-ermetica unanimitate. Nouă, mirenilor, ne scapă tâlcul, însă. Ar fi fost, oare, vizita Sfântului Părinte în Transilvania și Moldova mai puțin ecumenică pentru că era pastorală? În definitiv, ecumenismul este natural și trăit ca atare de credincioși, mai ales în Transilvania și Moldova. Acolo sunt greco-catolicii și romano-catolicii, acolo, așezămintele istorice ale spiritualității române, maghiare sau săsești. Acolo, adesea prin confruntare, s-a născut spiritul democratic și de civilizație care, după 1918, a adus Europa în România Mare, dintr-odată.

Transilvania este unul dintre primele ținuturi europene în care Biserica a cunoscut și reforma, dar și toleranța interconfesională. Transilvania și Moldova sunt apoi provincii românești, în care se păstrează tradiția comunicării de religie și civilizație cu vecinii.

Într-un moment când se aud tot mai mult vocile „federalizării“, un itinerar pontifical care să nu fi ocolit Blajul și Moldova ar fi fost răspunsul cel mai adecvat al primatului spiritului universalist al Bisericii Catolice în fața divizărilor și autonomismelor tranziției. Un papă înseamnă logosul *urbi et orbi*, principiu unificator și clarificator. Absența sa provocată înseamnă contrariul: diferențiere, deosebire, subordonare, primatul criteriilor administrativ-politice, și nu al atotprezenței cuvântului lui Cristos.

Prin decizia Bucureștiului, a câștigat spiritul sectarist, nu cel al unității credinței. Prezența Papei la București, Blaj și Iași ar fi refăcut, simbolic, unitatea spiritualității creștine românești. S-a preferat rețeta dictată de conștiința separatismului confesional îngust.

Catolicii din Ungaria și Ucraina occidentală, polonezii sau cehii ar fi avut de câștigat, la rându-le, dacă Papa vizita Blajul sau Bacăul. Cu ani în urmă, Ioan Paul al II-lea a slujit în Ungaria, Cehia sau Polonia — și la periferia geografică a statelor respective, tocmai pentru ca fiii Bisericii, dincolo de frontierele statelor, să se regăsească mai ușor.

Acesta este adevăratul spirit ecumenic, contrazis acum, în mod arbitrar, prin decizia limitării vizitei doar la București. S-a ratat, în mod concret, o greu repetabilă șansă a comuniunii și comunicării între credincioșii ortodocși, catolici sau protestanți, români, unguri, cehi, ucraineni, polonezi, sași și șvabi, într-un moment când România avea cel mai mult nevoie de interesul și atenția celorlalți. Cu fruntarii statale înfrigurate de vechi și

noi delimitări politico-militare, se oferea acum, în preajma Sfintelor Paști, mijlocul nesperat al unei solidarități spirituale în jurul vizitei pontificale, în chiar sânul României și al românității; la Blaj, prezența Papei ar fi însemnat evocarea rădăcinilor române și latine ale neamului, curajul înnoirii spirituale pro-occidentale, redobândirea demnității religioase și naționale a românilor transilvăneni, în cursul unei istorii adesea ostile.

Semnificațiile acestea au fost însă prevenite, ocolite sau de-a dreptul sfidate de un bizar acces de reactivare politică a BOR. După ce a plătit tributuri nedatorate ani în șir unui Cezar nelegiuit, demolator de biserici și suflete, Biserica Ortodoxă Română se erijează acum în arbitrul parțial al celui mai important eveniment românesc. Nici președintele, nici premierul n-au fost capabili decât să-și exprime, într-un fel sau altul, „iritarea" în fața limitării itinerariului papal. Deputații și credincioșii au obținut și mai puțin.

Patru din cinci români, indiferent de religie și credință, doresc, potrivit sondajului INSOMAR publicat miercuri la București, să-l vadă și să-l audă pe Papa. Doar 25% dintre români sunt însă pregătiți să se deplaseze în alt oraș, pentru a-l vedea și auzi. Asta înseamnă că majoritatea românilor ar fi preferat să-l vadă și să-l audă pe augustul oaspete în mai multe locuri, nu doar la București. Dar ierarhilor ortodocși nu le-a păsat nici de politicieni, nici de credincioși.

De cine le-o fi păsat, în realitate? Care au fost calculele BOR? Relațiile cu greco-catolicii, în primul rând. Patriarhia de la București se află într-un conflict istoric — nu de azi, de ieri și nici din 1948 sau 1989 încoace — cu Biserica Greco-Catolică. Memoriile arhiepiscopului catolic al Bucureștiului, Peter Netzhammer, apărute recent în Germania, sunt cea mai proaspătă mărturie a vechii dușmănii. Păstorindu-i pe catolicii din Vechiul Regat și apoi România Mare, la București, între 1905 și 1923, benedictinul elvețian înregistrează cu adâncă mâhnire nesmintita ostilitate a ortodocșilor față de „deviaționiștii" greco-catolici și „imperialismul" Romei. Oare chiar nu se poate face pace?

În „disidența" transilvăneană din secolul al XVII-lea n-a stat doar o provocare separatistă, ci și șansa unei deschideri spirituale și naționale românești în direcția Europei. Istoricii și intelectualii români sunt datori cu mai multe clarificări privind șansa convertirii la catolicism din Transilvania sfârșitului de secol XVII.

România de azi este rezultatul comun al dragostei de țară și de Dumnezeu a tuturor românilor, ortodocși și greco-catolici. În momentul când slavii de sud se războiesc, descoperindu-și dușmanii prin vărsarea

aceluiași sânge, când și în slavii de răsărit a încolțit dihonia, cum scrie Aleksandr Soljenițîn în *Rusia sub avalanșă* (Humanitas, 2000), românii pot da un exemplu de consolidare a comunității și a patriei lor.

Prezența Papei la București, dar și la Blaj, Iași sau Bacău ar fi însemnat pecetluirea acestor înțelesuri noi, politice, naționale și religioase, în același timp, de regăsire și unire. S-a preferat continuarea soluției schismatice.

Vaticanul a acceptat desigur acest itinerar forțat, din considerente de pragmatism politic. Nu i-a lipsit niciodată. România este totuși prima țară ortodoxă vizitată de un papă. În Ucraina și fosta Iugoslavie, frații creștini fie nu se-mpacă, fie se ucid. Papa e bătrân și are o sănătate șubredă. Mai bine acum, doar la București, decât deloc, nicăieri, în acest colț nefericit al Europei — a fost, desigur, rațiunea cancelariei pontificale.

E păcat că în România Biserica face subit politică și statul se-nchină la falsele icoane ale unei confruntări arhaice, în timp ce o țară extraordinară, ortodoxă, catolică și protestantă, latină în învolburări slave și europeană în încleștări asiate, își regăsește atât de greu liniștea și locul.

NATO: PAUZĂ DE RESPIRAȚIE

mai 1999

Întâlnirea liderilor statului român la sediul alianței nord-atlantice de la Bruxelles, în după-amiaza zilei de miercuri, a readus cu acuitate dramatică în actualitate una dintre marile speranțe ale democrației românești.

În țară, Emil Constantinescu nu s-a mai bucurat, în preziua contactelor sale atlantice, nici măcar de consensul retoric, dar asigurat mai demult, al opoziției neocomuniste și naționaliste în jurul integrării euro-atlantice. Liderii opoziției adoptă tot mai mult tactica pământului pârjolit. Resping orice dialog cu puterea, în așteptarea unei implozii politico-sociale, în plin calvar economic și moral. Acest comportament nu surprinde, în cazul opoziției. Formate din structurile unor regimuri dictatorial-autoritariste și sudate între ele prin ideologia reactivată a unui naționalism menit doar să întrețină agitația populistă, falangele opoziției nu boicotează astfel doar puterea, într-o confruntare străină spiritului democratic parlamentar. Retragerea fără torțe a opoziției, în chiar momentul prezent de disperare, echivalează cu un abandon scandalos al problemelor țării.

Președintele Constantinescu a conferit la Bruxelles, ca mesager al unei Românii în criză economică și politică, majoră și cronică. Nu doar că

opoziția îi este ostilă, dar nici partidele din coaliția guvernamentală nu par să mai includă Cotrocenii pe harta puterii politice efective a momentului.

Declarațiile de săptămâna trecută ale dlui Constantinescu și opiniile sale exprimate în presa austriacă la începutul săptămânii trădează o profundă stare de nemulțumire a liderului român, și față de evoluția internă, și în privința atitudinii occidentale față de problemele românești. Dacă președintele român are sau nu dreptate să fie atât de iritat, contează mai puțin acum.

România are nevoie de lideri coerenți, cu stăpânire de sine și cu un tonus fizic și moral nealterat. Luptele interne i-au epuizat pe politicienii români, adesea în confruntări minore și fără rezultate benefice în ansamblul vieții românești. Există acum și acest pericol suplimentar: al transformării grupurilor politice de elită ale țării într-un pluton derutat și lipsit în mod evident de resurse de rezistență și ofensivă, într-un moment de maximă tensiune în România.

E cu atât mai evident acest pericol, în situații precum întâlnirea de la Bruxelles a liderilor români cu responsabilii NATO. NATO și marile puteri care-i determină strategia și-au pierdut oricum, treptat, interesul pentru o politică de extindere răsăriteană activă, coerentă și precisă. Pareneriatul NATO cu Rusia și situația din această țară, complet imprevizibilă în direcția dezastrului, i-au făcut mai întâi pe americani să fie rezervați față de includerea unor noi membri în NATO, cu ocazia reuniunii din aprilie 1999. Venirea la putere în această toamnă a social-democraților și a ecologiștilor în Germania — țara europeană cu cea mai mare putere de acțiune și influență în domeniul extinderii UE și NATO — a agravat situația. Rezervele americane se văd acum, practic, confirmate și transformate în decizii de noii responsabili politici și militari de la Bonn. Ministrul de Externe, Joschka Fischer, a cerut o pauză după primul val al extinderii; la fel, și cel al Apărării, Rudolf Scharping. Ministrul englez al Apărării, George Robertson, a declarat marți la Praga că exclude, practic, orice nouă alăturare a unui stat est-european în NATO, chiar dacă România și Slovenia sunt, în opinia sa, principalele state cu șanse de integrare în valul doi — dacă și când acesta va mai avea loc.

Apar între timp și noi candidați care, la Madrid în 1997, nu reprezentau o competiție pentru România. Și Slovacia, angajată pe un nou curs politic, și Lituania, încurajată în viziunea mai recentă a unui strateg de talia lui Zbigniew Brzeziński[1], foarte influent la Casa Albă, sunt tot mai

[1] Politolog american de origine poloneză (n. 1928); consilier pe probleme de securitate al președintelui SUA și specialist în probleme de politică globală.

des menționate în cursa pentru valul doi. Dacă alianța e tot mai rezervată și imprecisă, iar noii candidați tot mai credibili, România și-a pus mereu în pericol, în ultimul an și jumătate, câteva dintre atuurile incontestabile. Reformele instituționale și economice s-au oprit. Stabilitatea politică internă nu mai este de mult o certitudine. Consensul aderării la NATO al întregului spectru politic românesc, existent înainte de Madrid, a eșuat în zona de *non-communicando*. O stare de demoralizare și frustrare a societății românești, apoi în raport cu Occidentul, perceput de însuși președintele țării, și în interviul din *Die Presse*, de la 23 noiembrie, ca opac și insensibil la nevoile României, va conduce inevitabil la autarhie psihologică, naționalism gregar și nombrilism eroizant.

Vremurile s-au schimbat, desigur. Dar există acum, din nou, multă nemulțumire în țară, inacțiune politică și pericolul unui recul în autoritarism naționalist. Există, de asemenea, posibilitatea unei izolări a țării, în condițiile în care investitorii, NATO, FMI sau UE își vor menține exigențele, fără să se lase impresionați de interviurile dlui Constantinescu. S-ar putea ca occidentalii să fi făcut mai puțin pentru democrația românească decât ar fi fost necesar și, în orice caz, decât ar fi așteptat românii. Această situație se schimbă însă mai greu, și schimbarea nu depinde prea mult de enervarea politicienilor români. De ei depinde însă deblocarea impasului de-acum, într-un nou început. Degetul arătător ridicat în direcția unui Occident nedrept și prea sever e la fel de inutil azi, ca în epoca ceaușistă. Opțiunile și alternativele României sunt limitate. Democratizarea și reforma economică n-au înlocuitori în discursul lui Vadim Tudor de la Cluj sau în declarațiile sentențioase ale fostului lider, Iliescu. Și primul, și al doilea au distrus șansele democratizării României între 1990 și 1996. Acum vor să facă o virtute din disperarea căreia i-au pus baze trainice ani în șir.

România se află într-un moment foarte critic. Liderii ei, elitele politice și intelectuale trebuie să abandoneze angoasa, tentația culpabilizărilor la dreapta, la stânga și în afara României. Șansele de reformare în profunzime și de alăturare a României de marea familie euroatlantică sunt intacte și de actualitate. O actualitate care nu mai are deloc răbdare.

ÎNTRE ECLIPSĂ ȘI POTOP

august 1999

Eclipsa totală de soare a fost, în România, un succes. De această dată, natura n-a mai creat dificultăți, ci beneficii. Românii l-au avut pe Pavarotti în locul în care, după slujba papală din mai, ei par tot mai puțin înclinați să accepte umbra tutelară a lui Ceaușescu. Memoria acestuia s-a bucurat de o reanimare parodică, prin vânzarea șepcilor cu primul miner al țării, a icoanelor cu macromeri și a Buickului buricului pământului. Ochelarii contra eclipsei confecționați în România s-au vândut, în ajun, în Germania, la negru, cu zeci de mărci perechea. Directorul NASA a observat întunecarea amiezii în țara lui Dracula, și nu la Balaton sau Varna. Râmnicu-Vâlcea și-a părăsit tihna patriarhală, bucurându-se de o celebritate mondială care a depășit chiar două minute și puțin: toate marile televiziuni și ziare din lume i-au pronunțat numele dublu, mai mult sau mai puțin greșit. Președintele Constantinescu a dirijat, alături de tenorul Pavarotti, mulțimea de oameni din Piața Constituției, cu sentimentul indiscutabil al conducătorului unanim acceptat. Și eclipsele, și sentimentele conexe se repetă însă foarte rar.

Radu Vasile s-a urcat pe clădirea guvernului, cu bere și consilieri. Ion Diaconescu și doamna au formulat principii copernicane, pe un alt acoperiș celebru.

Victor Babiuc, deși recules între piramidele Egiptului, nu și-a reîncărcat, totuși, bateriile bonapartiste. Câteva minute de întuneric natural au readus seninătatea clasei politice românești. Dar abia trecu eclipsa, că au reapărut problemele, acolo de unde nici n-au plecat vreodată. Ele nu pot să spună precum marele tenor italian: „Ce bine ne-am distrat", să ne dea un pupic și să ia avionul de pe Băneasa într-o direcție sigură și necunoscută. Problemele rămân cu noi, totale, frontale.

Economia României funcționează foarte greu și rău. Acordul cu FMI a fost un succes politic de etapă (foarte ipotecat de cerințe stricte și nemiloase), care a răsplătit ultima fază de politică externă pro-occidentală a României, și nu guvernarea actuală. Reformele tot la început au rămas.

Privatizarea e încă lenevă, proprietatea continuă să nu fie soluționată. Creșterea economiei reale e de mult întreruptă. Șomajul și inflația nu pot fi, în schimb, oprite. Este guvernul actual capabil să facă față acestor presiuni?

Prim-ministrul pare concentrat asupra unei agende diferite: a ascensiunii și consolidării poziției sale în partid și în stat, pe termen mediu și lung, în relație cu stânga PDSR-istă. Maniu, Mihalache și Coposu

frisonează în lumea umbrelor, cu siguranță. PDSR, prin Ion Iliescu și Adrian Năstase, n-a învățat nimic din eșecurile trecute și din schimbarea ordinii internaționale, după Kosovo. Aceleași devize belicoase, același arsenal de instrumente populiste.

La dreapta și la stânga, au apărut două încercări timide de reanimare a clasei politice.

Dreapta, prin Victor Ciorbea, ar merita o cură de asanare, dar tânărul și capabilul fost prim-ministru ține morțiș să-și cantoneze ofensiva în revanșa personală, mai mult decât în reinventarea dreptei.

La stânga, Meleșcanu, euforizat de sondajele înșelătoare ale disperării, repetă locurile comune ale unei nevoi de schimbare, în care se identifică mult prea ușor eșaloanele doi și trei ale socialismului, fără fața lui Iliescu.

Simetric, iarăși la dreapta, o Uniune a Forțelor clamează fără încetare mesaje liberale maximaliste, dar nu-și găsește priză la electorat. PUNR și PRM rămân grupurile de presiune ale național-comuniștilor fundamentaliști.

PD e în plină degringoladă. Sfâșiat între aspirațiile personale ale îmbogățirii rapide și declarațiile colective ale stângii occidentale, democrații sunt un fel de belgieni: nici flamanzi, nici valoni, nici la dreapta, nici la stânga. Șansa despărțirii apelor în acest partid — unii la dreapta, alții la stânga — este inevitabilă.

O problemă de fond are și PNȚCD. Partid de dreapta, cu tradiții de stânga, formațiunea politică a lui Corneliu Coposu n-a depășit faza tinerelor speranțe ale senectuții comunismului. Liderii lui, foști deținuți politici, oameni cu atâtea calități morale, n-au reușit să transforme dreapta românească la guvernare, în funcția de modernizare și occidentalizare rapidă a României, așa cum era cazul și au promis. O criză în ierarhiile acestui partid, ținut ostatic de istoricul economiei socialiste, Radu Vasile, are toate șansele să se prelungească și după alegerile din 2000. Rezultatul va fi reintrarea definitivă a creștin-democraților români în cartea de istorie. Acest partid se află în fața unui blocaj total: cu Radu Vasile în frunte va obține victorii multe — PDSR-ul. Cu Ion Diaconescu și Ionescu-Galbeni la conducere, PNȚCD-ul devine tot mai mult un album de familie, emoționant, dar nefolositor. Cu Radu Vasile la cârmă, doar o filială de bon-viveuri a PDSR-ului.

Marea luptă va fi însă în jurul Cotrocenilor. Insistența cu care PDSR îi creează fostului președinte Iliescu așteptări supradozate în coabitarea cu bătrâna cucuvea e contraproductivă, și pentru partid, și pentru candidat. Transformată în realitate, ipoteza revenirii unui Ion Iliescu ne-reconstruit —

și, altfel, n-ar mai fi Ion Iliescu — pe locul fostului președinte Ion Iliescu ar fi o nenorocire absolută pentru România și șansele ei de occidentalizare.

Nesiguranța din Balcani și Rusia, cuplată cu o nouă guvernare a PDSR-ului și a lui Ion Iliescu, ar avea ca rezultat plonjarea țării pe linia de așteptare a Ucrainei sau Belarusului.

Președintele Emil Constatinescu n-a fost un lider strălucit și foarte convingător. A fost și este, însă, un președinte mai bun decât Ion Iliescu.

Ar fi și după anul 2000 un președinte mai bun și mai convingător decât Ion Iliescu. Într-o țară subdezvoltată, cu o viață politică mediocră și răvășită, într-un proces de restructurări concomitente, în interior și în exterior, controlat sever, din fericire, de Occident, România nu-și mai poate permite rocade sau aventuri riscante.

În 2004, cu siguranță că niciunul dintre actualii lideri politici ai României, de la putere sau din opoziție, nu va mai ocupa portativul central al unei țări europene și moderne, decât dacă această țară n-a devenit europeană și modernă.

RĂZBOI ȘI PACE

august 1999

Deși previzibilă, operațiunea militară NATO din Iugoslavia nu întârzie să creeze un climat politico-militar și psihologic nou, neașteptat pentru toate părțile implicate. Conflictul, așa cum pare acum, se va prelungi. Oficialitățile NATO au anunțat că bombardamentele vor continua atâta vreme cât armata regimului Miloșevici este capabilă să acționeze împotriva albanezilor din Kosovo. Coloana vertebrală a acestei armate poate fi frântă, apoi, mai ușor decât rezistența societății iugoslave. Nu există în Federația Iugoslavă voci disidente, anti-Miloșevici și pro-americane. Nu omogenizarea ideologică de tip comunist, de care iugoslavii n-au avut parte niciodată cu adevărat, îi face pe sârbi așa cum sunt. Mitologia națională, adesea un rău sfătuitor, frustrările unei periferii întreținute prin umilințe și pierderi teritoriale de aproape zece ani încoace, conștiința unei victimizări istorice, în care nu mai contează agresorul și condițiile agresiunii, ci doar mecanismul pur tehnico-militar al confruntării — iată factorii care au transformat poporul sârb într-un adversar poate irațional, dar cu siguranță redutabil.

Alianța NATO susține că atacurile de-acum nu sunt echivalentul unui război și nu se-ndreaptă împotriva poporului iugoslav[1], ci a unui regim arbitrar și detestabil. În realitate, e deja un război — pentru că așa-l percep sârbii și pentru că urmările acestei confruntări (refugiați, morți, răniți, restricții economice și suferințe umanitare, ruperea unor relații diplomatice, posibile implicări ale unor state terțe și mai ales imposibilitatea ca după un astfel de conflict să mai poate exista vreodată pace cu adevărat între sârbi și albanezi) au transformat deja, în mai puțin de o săptămână, un butoi de pulbere în explozia sa repetată.

În aceste condiții, există pericolul ca intențiile inițiale ale alianței, eventuala opoziție democratică împotriva unui dictator național-comunist, principiile pro-occidentale ale unor țări vecine și chiar voința de susținere politic-morală a efortului militar de către societățile occidentale să nu mai fie percepute corect, în zgomotul, furia și suferința generale.

Războiul ia mințile oamenilor. În confuzia generală creată de frică, există însă și repere?

Aceasta este starea cea mai periculoasă acum: o diabolizare a unei operațiuni politico-militare justificate, în numele curmării suferințelor refugiaților albanezi din Kosovo, printr-un montaj nou: sârbii sunt victimele agresiunii, iar NATO nu câștigă concludent acest periculos efort persuasiv, în direcția deciziei politice cu semn schimbat, la Belgrad. Mai contează cine are sau n-are dreptate?

Acest pericol, real, nu trebuie supraestimat. Emoțiile și nesiguranța însoțesc operațiunile de acest fel. Românii, între alții, alături de greci, bulgari sau ruși, predominant ortodocși și vecini nemijlociți ai Iugoslaviei, tind, conform sondajelor și prin prisma majorității reflecțiilor mediatice, să interpreteze conflictul din Kosovo mai ales în favoarea noilor victime — statul iugoslav și cetățenii lui, aflați în suferință. E greu să-i faci pe vecinii Iugoslaviei, care trăiesc în state cu probleme etnice și un potențial de dispute teritoriale istorice, să nu vadă în soluția NATO de-acum o rețetă de viitor *made in USA*, dar cu aplicație balcanică sau est-europeană extinsă. O rețetă în care soluția să fie nimicitoare, chiar dacă dreaptă. Depinde de ce parte a baricadei ești.

Dar dacă cetățenii obișnuiți au dreptul să vadă lucrurile așa, e de neînțeles cât de înclinată spre reacții iraționale a devenit publicistica democrată românească. Punctelor de vedere reflectate li se preferă cele imediate, strict emoționale. E și acesta un test. Mulți dintre funcționarii democrației

[1] Format, în perioada respectivă, din sârbi și muntenegreni.

românești și majoritatea populației se comportă acum ca și cum nu 98% dintre românce și români ar fi vrut să facă parte din NATO, ca și cum nu valorile și principiile călcate în picioare de Belgrad, ani în șir, ar fi declanșat acest proces dezastruos. Efortul de război al unei alianțe militare superioare este diabolizat și dezbărat de orice calificări politico-morale sau de civilizație superioară.

După zece ani de fragilitate economică și instituțională, după atâtea dificultăți și eșecuri politice patente, cu stânga postcomunistă și apoi cu dreapta postcomunistă, adesea la fel de inapte pentru marile transformări, România este o țară vulnerabilă din punct de vedere moral și psihologic.

Nu ne putem permite să criticăm această stare, ea poate fi constatată cu mare părere de rău, ca o circumstanță atenuantă în actuala confuzie mediatică și societală din România. Democrația e departe de a fi fost naturalizată.

Pericolele pentru România, în actuala criză iugoslavă, nu justifică accesele de panică. România nu este nici pe departe în situația Iugoslaviei, în ciuda existenței unei comunități maghiare pe teritoriul ei. Relațiile dintre români și maghiari n-au atins niciodată nivelul de dezagregare, ură și iraționalitate cunoscute în Iugoslavia. România este un stat democrat, și nu o dictatură extremist-naționalistă, și își reglează treptat și din ce în ce mai bine tensiunile interetnice. Autonomismul maghiarilor este temperat și nereprezentativ politic. Ungaria, pe de altă parte, este un stat NATO și nu mai formulează pretenții teritoriale, în mod explicit, de ani de zile. În România și în Ungaria, în relațiile dintre aceste state nu există condițiile unui conflict de tip iugoslav. Cei care cred și spun contrariul se roagă unor zei fără altar, invocând în realitate doar răul absolut, de care pretutindeni omenirea are întotdeauna parte, atunci când ține morțiș.

Pericolul unei Rusii agresive și, brusc, vindicativ-intervenționiste în Balcani e oricum redus. Rusia și China se opun cu vehemență retorică acțiunii NATO, dar nu vor risca niciodată un război cu această alianță din cauza Belgradului.

În al treilea rând, legăturile României cu butoiul de pulbere din Balcani țin doar de accidentul geografic. România n-are probleme cu niciuna dintre partidele balcanice beligerante, efective sau potențiale. România nu are interese naționale reale a căror amenințare sau împlinire să depindă în mod direct de evoluțiile balcanice. Interesele naționale reale ale României țin de valorile occidentale, a căror restabilire în forță, din păcate, acum, în Iugoslavia, poate fi temporar percepută doar ca provocarea unor suferințe nemeritate unor oameni nevinovați.

Pacea sau războiul în Balcani privesc, bineînțeles, și România în mod direct. Dar pacea n-ar fi fost rezultatul amânării unei intervenții NATO în Iugoslavia sau al acceptării masacrului împotriva populației civile perpetuat de regimul Miloșevici. Iar războiul de-acum nu se limitează doar la episodul tragic, ci poate fi și un început al restabilirii unor valori de securitate superioare, în care dictatura, purificarea etnică, arbitrariul ideologic, mitologiile extremiste să nu se mai confunde cu excesul de democrație și să nu mai otrăvească niciodată acest colț al Europei.

În plin război, la porțile sale, românii nu sunt singuri. Îi apără instituțiile și opțiunile lor democratice și euroatlantice, responsabilitatea cu care angajamentele lor mai vechi și mai noi sunt duse la îndeplinire, mai ales în situații critice. Nicio națiune, niciun stat, niciun cetățean nu-și poate apăra principiile și valorile de viață, fără riscuri. Riscurile se asumă, la fel ca norocul, în istorie.

GÂNDURI ÎN MARGINEA LUPTEI

august 1999

Una dintre realitățile cele mai bizare ale războiului în plină desfășurare la frontierele României este că armele s-au despărțit de oameni — de autori și victime, de cei care le manevrează, dar și de cei răpuși de ele. Piloții sau marinarii declanșează rachete ultrasofisticate, care-și văd de drum singure, atingându-și ținta precis sau alături, dar de fiecare dată în absența războinicilor propriu-ziși. Morții și răniții, destui, nu doar între militari, suferă apoi, încă o dată, de simptomul cenzurii triumfaliste practicate de atacanți sau de cel al autocenzurii sado-masochiste exhibat de atacați. Primii practică propaganda succesului cu orice preț, ceilalți pe cea a rezistenței, nu în ciuda, ci din cauza loviturii.

O altă schizofrenie marcantă este aceea dintre intenții, mijloace și rezultate. Strategia clausewitziană clasică stabilește un echilibru între scop și mijloace, în război. Mijloacele militare trebuie să contribuie la îndeplinirea scopului politic. Războiul este, totuși, continuarea politicii cu alte mijloace. În realitatea conflictului din Iugoslavia, scopul — oprirea catastrofei umanitare și obținerea unui acord pentru o soluție politică de durată din partea regimului Miloșevici — nu doar că nu se apropie, ci se depărtează sau chiar devine de neatins.

Refugiul albanezilor din Kosovo s-a transformat într-un exod de proporții apocaliptice. Stabilitatea statelor limitrofe este zdruncinată, în timp ce regimul Miloșevici dobândește în propria țară, prin perceperea sa ca victimă inactivă a unei ofensive năprasnice, o legitimitate necunoscută în urmă cu două săptămâni: aceea de simbol al rezistenței naționale. În sfârșit, e greu de crezut că, după pacea din Kosovo, Miloșevici o să mai fie vreodată considerat de NATO drept „pacificator", așa cum s-a întâmplat după acordul de la Dayton, din 1995.

Un divorț tragic se consumă și la nivelul discuțiilor teoretice, de drept și morală, purtate asiduu în marginile bombardamentelor tehnologiei de vârf, consumate în numele drepturilor omului, sau ale unui masacru etnic, dus la capăt în numele unei mitologii medievale. Morala unora nu se întâlnește cu morala celorlalți, de parcă ar face parte din planuri temporale paralele. Sârbii sunt în evul mediu al moralei naționale, americanii în secolul XXI al moralei militar-umanitare.

Nici discursul politico-militar nu-l mai întâlnește pe cel legalo-moral. Valorile politice, precum respingerea agresiunii și prezervarea dreptului omului la existență și proprietate, asumate în mod fundamental de NATO, în numele cetățenilor iugoslavi de etnie albaneză, în Kosovo, se confruntă cu valorile legale ale suveranității intangibile a statului național iugoslav.

Dreptul internațional în vigoare este suspendat de ceea ce Beck[1] numea „dreptul umanitar militar" în ascensiune. Pe de altă parte, Belgradul își apără statul național, dar nu și cetățenii iugoslavi de etnie albaneză. În această viziune, statul național constă doar în anumiți iugoslavi definiți sangvin și etnic, nu în suma valorilor sale moderne, între care raporturile cetățenești și contractul politic dintre locuitorii lui și structurile constituționale ale statului. Un stat național defectiv de o parte a cetățenilor săi, prin strămutare forțată sau lichidare fizică, în funcție de mitologie sau oportunități politice prezente, este o ficțiune periculoasă, nu o entitate a dreptului internațional public.

Dar în Balcani se confruntă acum, mai ales, două națiuni; dar nu cea sârbă cu cea albaneză, ci națiunea definită cultural-etnic cu cea definită politic-cetățenesc. O confruntare între noțiuni, prin intermediul națiunilor? Secolul XX, spun acum unii, a început prin provocarea națională, la adresa abuzului supranațional. Gavrilo Princip, asasinul moștenitorului

---

[1] Ulrich Beck (1944–2015), sociolog german; a studiat conceptele de incontrolabil, ignoranță și nesiguranță, ca probleme ale epocii moderne interconectate.

tronului habsburgic, a fost mesagerul fatidic al victoriei înregistrate de sânge și tradiții, neam și mituri și mistică națională, în fața construcțiilor politice și de drept fictive ale intereselor supranaționale. Acum Gavrilii veacului ce vine sunt o rachetă și un elicopter; ambele purtând denumiri desprinse din lumea apusă a pieilor roșii americane, lichidate prin purificare etnică naturală de către civilizația tehnică și morală superioară, pentru că era diferită. Tomahawk și Apache anunță sfârșitul războiului tradițional. Naționalul antediluvian abuziv își pierde prioritatea, prin impunerea drepturilor individuale ale supraviețuirii democratice moderne. Secolul XXI va fi inaugurat prin repunerea în drepturi a cetățeanului și caducitatea națiunii? Vom asista la cel mai îndelung pregătit divorț istoric: despărțirea cetățeanului de națiunea strămoșilor săi de sânge, în numele noii familii politice? Să fie Revoluția Franceză, în unitatea sa mistică și sangvinară dintre cetățean și stat, victima cea mai sigură a noii axiologii politico-militare?

Să mai adăugăm la această serie de divergențe, inaugurale și extinctive în aceeași măsură, și originea actualului conflict din Kosovo. În 1389, sârbii au pierdut cu eroism pe Câmpia Mierlei (Kosovo Polje), lupta cu turcii. Ei și-au clădit un mit național pornind de la o înfrângere teribilă. Așadar au, în plan psihologic-sufletesc, o continuitate a resentimentului și frustrării colective — totdeauna mai puternică decât perseverența asigurată de conotațiile pozitive și eroice ale unei victorii originare. Sârbii nu le pot ierta conaționalilor necreștini și chiar nesârbi din Kosovo, în anecdotica lor istorică mistificată și mitificată concomitent, că au pierdut, cu sute de ani în urmă. Există însă și exemplul contrar, al naționaliștilor români autentici. În 1918, România a câștigat Transilvania, Basarabia și Bucovina, și prin luptă, și prin șansă politico-diplomatică. În mod paradoxal, frica pierderii Transilvaniei continuă să fie autoreprodusă de naționaliștii români, în ciuda semnului schimbat, pozitiv-eroic, și nu negativ-eroic, ca resentimentul pro-Kosovo al naționaliștilor sârbi. Este cea mai bună dovadă că energia naționalistă își invocă miturile doar de formă. În realitate, planul politic al prezentului, involuțiile materiale și culturale ale acestuia sunt determinante, nu o presupusă sacră mistică națională, ireconciliabilă cu tehnologiile și vulgatele de laborator euroatlantic. Resentimentul leagă, pecetluiește energiile colective, și când e provocat de înfrângere, și când se bazează pe victorie, oricât ar fi fost și una, și cealaltă de meritate. Resentimentul național convertit în noua ordine mondială, a reabilitării cetățeanului (bun de la natura culturală a lumii civilizate), ar putea fi noua cale?

O ultimă reflecție în marginea luptei este provocată de cele două seturi de atitudini publice din România. Statul de drept e pro-NATO, iar statul de fapt e anti-NATO. E normal să fie așa?

România și Iugoslavia au destine asemănătoare, chiar dacă cu mari diferențe. Și România, și Iugoslavia au fost țări marginale și singulare în Europa. Prin religie, poziție geografică, dependență statală, vulnerabilitate, înfrângeri, victorii și etos național. În România există deocamdată doar standardele de stat ale euroatlantismului, nu și naturalizarea, internalizarea lor. Opțiunea euroatlantică a românilor e o prescripție, asumată la rigoare de 98% dintre români, dar nu și un sentiment sau o stare de fapt curentă. Nici germanii și nici francezii nu cunosc unanimismul fetișizării rachetelor și avioanelor de toponimie indiană ale Americii. E cu atât mai explicabilă starea românilor?

În realitate, și sârbii sunt la începutul unui proces de eliberări de contradicții și constrângeri mistico-sentimentale. Interesele naționale ale democrației române sunt diferite de interesele naționale ale dictaturii autoritarist-militariste de la Belgrad. Dar starea de spirit și sensibilitatea (endemice în România de-acum) sunt încă tributare etosului naționalist-autoritarist al ceaușismului.

Sârbii nu i-au cruțat pe români, atunci când interesele lor erau în joc. Absența conficțelor armate între Iugoslavia și România nu echivalează cu convergența obligatorie — nici a istoriei lor comune, mai ales în perioada modernă, și cu atât mai puțin a prezentului și viitorului lor imediat.

Încerc să mă pun în situația unui intelectual sârb de la Belgrad, pro-occidental de decenii, cu care m-am împrietenit în anii '80 la Viena.

Eram colegi de bursă Herder. E bizantinolog, a studiat în Germania și America. Părinții lui au fost partizani comuniști, dar antistaliniști și antititoiști. L-a detestat întotdeauna pe „Slobo". Detestă în aceste zile și entitatea mult prea sistematizată pentru măsura omului normal, care a devenit strategia NATO *out of area*. Frecventează Centrul de Decontaminare Culturală(!!) — un grup de reflecție care funcționează la Belgrad în aceste zile, în preajma ambasadelor occidentale devastate, nu departe de posterul imens înfățișându-l pe Clinton cu un penis sârbesc în gură, sub formă de trabuc lewinskian.Viața modernă e postmodernistă. Decontaminarea culturală e instrumentul de rezistență al intelectualilor sârbi în fața unei lumi de neînțeles — nici-nici, cu morți și răniți, fără asasini cunoscuți. Sau poate decontaminarea culturală n-ar fi decât încercarea acelorași de a se dezbăra de cultură, ca sursă a răului? De-culturalizarea, ca formă de renunțare la

prejudecăți, mituri și resentimente, la umbra apașilor în floare? A început acum. Nu știm dacă se va termina în timpul vieții noastre.

UNDA DE ȘOC ȘI EFECTELE SECUNDARE

decembrie 1999

Conflictul din Iugoslavia are desigur efecte, directe și indirecte, de scurtă sau mai lungă durată și asupra României. Ne propunem în cele ce urmează să le enumerăm și să le discutăm. Prelungirea războiului a provocat nu doar un clivaj important între poziția oficială pro-NATO a oficialității și solidarizarea opiniei publice cu sârbii. În realitate, aceste diferențe sunt normale și se regăsesc în mai toate țările europene, occidentale și răsăritene. În țările sud-est-europene, ortodoxe și aflate încă în zona gri de securitate, divorțul dintre pozițiile oficiale normative și atitudinea spontană a populației este oricum mai evident, în general, nu doar când e vorba de războiul din Iugoslavia. Democratizarea întârziată, marile dificultăți economice, alături de sărăcia cronică, în primul rând împiedică internalizarea valorilor democrației liberale. Lumea știe de ele, dar nu le regăsește în viața de fiecare zi, în România sau Bulgaria. Libertatea, de exemplu, nu poate fi exercitată, atâta vreme cât îți lipsesc mijloacele de a o practica; dacă n-ai destui bani, nu poți cumpăra mărfurile înșiruite generos în vitrine; dacă n-ai viză sau destui dolari în punguță sau o invitație în străinătate, rămâi cu pașaportul nefolosit în buzunar și buza umflată de lectura sterilă a catehismului privind dreptul la libera circulație. Războiul din Iugoslavia a accentuat această fisură între națiunea legală și națiunea reală, pentru că românii, de exemplu, chiar dacă știu că NATO are dreptate și că o dictatură național-comunistă ca în Iugoslavia sau ca mai demult în România e reprobabilă, simt mai aproape pericolul de a se afla într-o situație asemănătoare, într-o poziție vulnerabilă, decât nevoia apărării drepturilor omului. Trecutul, religia, o stare de spirit în care propria vinovăție e mereu transferată sau nerecunoscută, poziția de țară aflată în calea tuturor răutăților, toate îi fac pe români să-i simpatizeze pe sârbi, mai mult decât să fie revoltați de purificarea etnică practicată de Miloșevici.

Nu cred, așadar, că această situație trebuie dramatizată. Opțiunile pro-euroatlantice ale statului român nu sunt puse în chestiune. E pusă în chestiune însă neadecvarea unei societăți aflate încă în faza modernizării

târzii, greu sau insuficient ieșită din dictatura politică și modelul ei mental, asimilat de-a lungul timpului de cetățeanul obișnuit.

Românii n-au, apoi, condiționări religioase sau etniciste determinante în raport cu sârbii sau axele panslaviste, spre deosebire de ruși, bulgari sau greci. Prezentul și viitorul României țin de realizarea intereselor ei naționale în spațiul occidental de civilizație și securitate. România nu are ipoteci istorice sau actuale în Balcani: nici datorii, nici drepturi contestabile, nici revanșe amânate, nici obiective strategice, ca în cazul tuturor celorlalte state balcanice, implicate direct sau indirect în conflictul din Iugoslavia. Ne-slavă și occidentală în liniile de forță ale istoriei și evoluției sale, România este cel mai puțin balcanică și balcanizabilă țară din Balcani.

Dintre efectele de scurtă durată ale războiului din Balcani asupra evoluțiilor românești, cele economice sunt acum și cele mai importante. Ele se cumulează cu dificultățile interne: criza economică, fragilitatea statului de drept și penuria investițiilor. Recent, o analiză a Băncii Europene de Reconstrucție și Dezvoltare sesiza cu regret că România este afectată financiar și economic de războiul din vecini, tocmai când părea capabilă să-și finanțeze datoria externă și să iasă la liman, prin acorduri cu creditorii.

Dacă pe termen scurt situația e negativă, pe termen mediu și lung ea se poate ameliora, tocmai din cauza războiului din Balcani și alarmei provocate de acesta. Nici Planul Marshall n-a fost doar concluzia unui dezastru, ci și premisa renașterii în democrație și prosperitate. Există astfel de praguri critice în natură și istorie, când prăbușirea devine chiar condiția înălțării.

Occidentul a recunoscut că, după încetarea războiului în Europa de Sud-Est, țări ca România și Bulgaria în principal trebuie ajutate economic, într-un plan cuprinzător de redresare. În ultimele zile, ideea a fost preluată și repetată de miniștrii germani de la Apărare și de la Externe. Stabilizarea statutului de securitate nu mai este percepută separat de ameliorarea situației economice a acestor țări. Președintele Clinton vorbea joi în Statele Unite de exemplul pe care România îl dă în materia politicii minorităților. Președintele grec spunea vineri că țara sa sprijină intrarea României și a Bulgariei în UE și NATO. Editorialele marilor ziare europene susțin în ultimele zile că riscurile și fermitatea cu care România își afirmă principiile în actuala criză din Balcani trebuie onorată, în interesul occidentalilor, în primul rând. Aceste îndemnuri sau constatări nu sunt noi, dar — din cauza războiului și a pericolului ca situația care l-a produs, chiar odată restabilită pacea, să creeze și perpetueze dezechilibre majore în regiune și în Europa — vocile care cer stabilizarea economică și politică în forță a Balcanilor au devenit mai credibile decât înainte. Dacă pe termen scurt

România e periclitată și afectată de unda de șoc a războiului, pe termen lung, tocmai din această cauză, șansele ei cresc. Din marginea problematică a Europei, aceste țări se transformă în focarul unui potențial de criză europeană și mondială. El trebuie controlat și convertit în sursă de stabilitate.

Prin eforturi financiare și politice concrete, aspirațiile românești la democrație vor fi în sfârșit nu atât răsplătite — fiindcă nu devii democrat pentru alții —, cât consolidate, dincolo de punctul în care recăderea în dictatură și haos să mai fie posibilă.

O victorie a NATO în Balcani, urmată de un plan de stabilitate economică și de securitate adecvat, i-ar asigura democrației românești suportul de dezvoltare care să facă imposibilă mineriada, ca stare generică de dezagregare internă. Posibilitatea creării unui spațiu de securitate comun între Belgrad, Minsk și Moscova nu este doar o jucărie cu pocnitori a nostalgicilor comunismului, ci o realitate oricând posibilă într-o regiune instabilă. Reușita mineriadelor din ianuarie și februarie ar fi însemnat transformarea României în zonă de tranzitare firească a fluidului noii axe răsăritene de securitate „anti-europene și anti-americane". Acest pericol există în continuare. Cei care îi plâng acum doar pe sârbi și pe Miloșevici, anatemizând avioanele NATO pentru crucificarea fratelui ortodox, ar trebui să-și asume toate consecințele acestei solidarizări. Nu poți să fii în NATO și să arzi fizic sau simbolic steagul american, nu poți să-i detești pe americani și să nu-i accepți pe ruși la un moment dat — mai ales în materie de geopolitică. Doar că nimic nu i-ar îndemna pe români să revină în sfera de interes a Moscovei.

NĂRAVUL LUPULUI

1999

Unul dintre succesele rețetei occidentale, în afaceri, politică, mass-media, ar putea fi formula electorală a creștin-democraților germani de acum câțiva ani: „Fără experimente!" Atunci ei au pierdut, data viitoare vor câștiga, cu același slogan. Sistemul politic matur, indiferent de câștigătorii alegerilor, își păstrează regulile generale de bună purtare. Învingătorii își reprimă discret aroganța, cei care pierd nu dispar din câmpul public și nici nu devin victimele atacurilor, răzbunării sau ironiilor. Mass-media nu trece, odată cu alegerile, de la învinși la învingători. Oamenii de afaceri, bancherii, ambasadorii, diplomații, funcționarii publici, analiștii emisiunilor

politice rămân aceiași (și la locurile lor) și după alegeri. Îi conservă competența profesională probată, legile autonomiei spațiului public, tradițiile, recunoașterea generală, dorința societății de a-și păstra repere valabile, în care să se recunoască și să se regăsească prin continuitate societatea deschisă, memoria ei vie, deasupra baricadelor ideologice și a combatanților electorali.

Unul dintre secretele, cunoscute de altfel de toată lumea, ale eșecului rețetei românești de tranziție ține de aplicarea unui model invers decât cel descris înainte. Câștigătorii alegerilor iau totul. Instituțiile își primenesc mai mulți funcționari publici decât miniștrii și secretarii de stat, oamenii de afaceri din propria tabără au prioritate, ambasadorii vechiului executiv sunt rechemați de urgență, vedetele și analiștii de serviciu la posturile publice sunt recrutați dintre membrii titulari și copiii de mingi ai noului serai. Se întrerup mereu fluxurile, și pozitive, nu doar negative, fără vreo grijă legată de conținutul și calitatea experienței vizavi de interesele generale, ci în primul rând cu gândul la răzbunare, la încheierea conturilor, la alternanța la conducta traficului de influență sau la promovarea pe criterii clientelare.

Acest curs al „înnoirii" cu orice preț, având motivații de grup, de partid, ideologice și personale, ne face uneori surprize plăcute. Îndreaptă erori mai vechi, parchează măștile fisurate și ipocrite, marginalizează retori și limbuți, împarte dreptate, face lumină. Dar, chiar dacă admitem rolul necesar de primenire pe care o schimbare politică îl are în anumite zone, plecarea mereu de la zero și de la premisa că predecesorii au fost tâmpiți și răi la unison ține de o logică a parcelării egoiste și lucrative a intereselor naționale, și deci una antipatriotică.

Experimentul românesc, redemarat o dată la patru ani, este o formă de sinucidere colectivă cu încetinitorul. Premisa împărțirii extreme a taberelor și transformarea culturii dezbaterii și a adversității din democrație în paradigma războiului unora împotriva tuturor are efecte perverse. Rotația țapilor ispășitori nu conține soluții, ci agravează problemele.

În vara anului 1997, am avut ocazia să citesc raportul confidențial al unui proeminent parlamentar german, întocmit după o vizită la București. Principala concluzie era: „Le-am sugerat noilor guvernanți români (de centru dreapta – centru stânga) să nu-și mai scuze mereu indecizia sau incompetența pornind de la moștenirea fostului « regim »." Raportul deputatului german deplângea această practică anti-occidentală a guvernanților români.

Românii sunt, din păcate, celebri de multă vreme pentru lipsa lor de solidaritate în ochii străinilor. În loc să-și dispute meritele și greșelile în interior, iar apoi să sprijine eforturile, personajele și soluțiile comune cele mai bune, deasupra partidelor și mandatelor, în văzul lumii, politicienii români pierd timp și energie căutând și deconspirând culpabili și crime în rândurile adversarilor conaționali și adesea chiar ale aliaților politici.

În 1941, liderul legionar Horia Sima îl turna pe Antonescu la Hitler că ar fi filobritanic, și, deci, nedemn de încrederea Germaniei. Potrivit mărturiilor, Hitler ar fi avut o criză de nervi aflând de trădător; pentru Führer, însă, trădătorul nu era Antonescu, ci Horia Sima, cu care până atunci, mareșalul împărțise puterea la București. Ce n-a putut să-i ierte, în orice caz, Hitler delatorului Sima a fost că a putut să presupună că-i dă știri pe care serviciile germane de informații nu le-ar fi cunoscut de multă vreme!

Au trecut anii — personajele, alianțele și ideologiile s-au schimbat, din fericire. Au rămas însă obiceiurile proaste. Pe domn îl mazileau turcii, dar o făceau pe baza delațiunilor curtenilor și prietenilor, mai mult decât ale adversarilor. Azi însă, continuând așa, politicienii români reușesc doar să mazilească România din lumea civilizată.

NEVOIA DE BUCURIE

iunie 2000

Victoria de marți seară a fotbaliștilor noștri împotriva Angliei a transformat România într-o imensă și nemaiașteptată odă a bucuriei.

În sine, evenimentul este important, dar bucuria generală venea parcă și de altundeva. România se califică în sferturile de finală ale Campionatului European. Meciul împotriva Angliei a fost dominat de români, ei au jucat neobișnuit de bine și de atipic. Energia și talentul, inventivitatea tactică, niște calități de care românii au parte cu prisosință, în general, au fost însoțite de nervii țării, perseverență, dorința febrilă de a depăși impasul, și nu de a-l transforma în fatalitate. Calitățile din urmă nu le sunt neapărat proprii românilor, în acțiunea lor de grup sau de echipă — fie în politică, fie în fotbal.

Dar observațiile psihosociologice, la care îndreptățește gloriosul meci de fotbal împotriva Angliei, de-abia încep. La câteva minute după terminarea meciului din Belgia, Piața Universității, avenidele și ulițele Bucureștiului, centrele tuturor marilor și micilor orașe ale țării au fost

inundate, nu atât de mulțimi excitate de spectacolul sportiv, cât de un fenomen public și politic, pe care-l credeam pe cale de dispariție. Cu doar câteva zile înaintea meciului, în al doilea tur de scrutin al alegerilor locale, participarea la urne a fost, din nou, precară. O imensă pasivitate, dacă nu chiar lehamite a pus stăpânire pe corpul social românesc. Chiar și la comemorarea mineriadei din iunie 1990, în același topos legendar, dar tot mai depărtat de miezul legendelor, care este Piața Universității, cei prezenți erau puțini la număr și păreau oarecum dezarmați de singurătatea și neputința lor. O stare de abandon, de indiferență și pesimism, fie a electoratului față de clasa politică, fie a tinerelor generații față de ideea de țară și patriotism, fie chiar a partidelor politice față de propria răspundere a guvernării sau opoziției constructive, o stare de indiferență a tuturor în fața intereselor pe termen lung ale României pare să fi devenit un fel de buletin de sănătate (sau de boală) a națiunii. Poate că acest acces depresiv colectiv poate fi cel mai bine sesizat în două dintre sintagmele repetate trist-vesel în ultimul timp. Prima: „Frumoasă țară e România, păcat că e populată", și a doua: „Extraordinară țară e România, păcat că e guvernată." Din ambele formule, exagerate forme ale unei prea severe autointrospecții, reiese însă același lucru: *res publica*, ansamblul treburilor publice, manifestă o suferință cronică în România, în chiar momentul când de energia și perseverența românilor cu fruntașii lor politici în frunte depinde victoria în marele campionat european al occidentalizării țării și prosperității cetățenilor ei.

Și aici avem una dintre primele explicații ale entuziasmului general de care au debordat piețele României, marți seară. Ceea ce nu mai există în viața obișnuită a românului și a românilor a fost descoperit pe stadion. Ideea de a învinge prin înfrângere temporară urmată de energia remobilizării și victoria greu plătită cu talentul și forța fiecăruia puse în slujba spiritului de echipă. Posibilitatea de a veni din urmă și, fără mari șanse, de a te trezi în fața unui adversar puternic și prea sigur de sine, pe care-l învingi prin articularea calităților obișnuite în efortul neobișnuit.

Românii și-au recunoscut, cu alte cuvinte, în cei 11 compatrioți felul de-a fi mai bun și mai eficient, pe care fie l-au uitat, fie nu l-au descoperit cu adevărat încă.

Apoi, există în poporul român, aflat acum într-un moment economic, social și sufletesc greu, un imens apetit de participare la bucurie care nu-și mai găsește de mult supapele de expansiune. O nevoie de participare senină și euforică a fiecăruia, în numele tuturor și al țării, a fost mereu dezamăgită sau reprimată de realitate. Există colectivități naționale pe

care dificultățile prelungite le mobilizează, după cum și altele pe care obstacolele neașteptate le inhibă. Echipa de fotbal a României le-a reamintit românilor că resemnarea și tacticile defensive pot fi transformate în energie salvatoare și victorioasă. Acesta este motivul unei redeșteptări seismice a entuziasmului colectiv din orașele României.

Am văzut cu toții, pe viu sau pe ecranele televizoarelor, mii de adolescenți și tineri înconjurați de imense tricoloruri, strigându-și bucuria. Această identificare a tânărului român cu țara sa părea oarecum obosită. Sondajele indică în continuare o rată imensă a emigrației potențiale a tinerei generații. Acum băieții din cartiere, afaceriștii din centru, polițiștii și pensionarii celebrau împreună o victorie prețioasă a efortului răsplătit, dar și a țării lor.

Unde sunt acești oameni și unde e bucuria lor în celelalte zile și nopți, în zilele de alegeri, să zicem? Cine ține cont de nevoia lor de eliberare a bucuriei, refuzată în mod obișnuit? Să fie încă departe ziua când vom spune: Ce extraordinară țară e România, pentru că are un astfel de popor și guvernanții pe care-i merită, în așteptările și eforturile sale neobișnuite? Fotbalul e doar un eșantion ce ține de sport și joc, mai mult decât de mecanismele sociale și politice ale unei națiuni. Dar gustul marii bucurii colective de marți seară ar trebui să nu mai fie uitat niciodată.

CAPCANE

octombrie 2000

Începută solemn și festiv, cooperarea dintre UE și România, aparent ireversibilă, are și destule dificultăți și chiar capcane.

Opțiunea politico-economică și de securitate a României în direcția Uniunii Europene este aproape o necesitate. Alternativa sau alternativele n-ar fi decât o neutralitate practic imposibilă în zonă, și vulnerabilă la toate atavismele postcomuniste imaginabile, sau apropierea de Rusia, inclusiv prin integrarea într-o federație est-europeană, sub patronajul Moscovei.

La prima vedere, toți politicienii români se pronunță la unison pentru integrarea euroatlantică a României. Consensul acesta este perceput de altfel de responsabilii europeni ca atu esențial al eforturilor românești de integrare, în momentul de față. În realitate, în spatele declarațiilor se ascund comportamente mai vechi și mai noi care indică orientări diferite

ale unor partide sau personalități politice. Partidele de stânga — între care PDSR, PUNR, PNR, PRM — practică de ani de zile politici anti-europene, pentru că sunt anti- sau semi-democrate. Obiectivele politice și metodele de câștigare și menținere a puterii, în cazul acestor partide, au fost și au rămas apelul demagogic populist, instrumentarea conflictelor sociale și interetnice ale tranziției, ochiadele cu partenerii siamezi de la Belgrad sau Moscova.

Iritările fudule ale PDSR din ultimele zile, care, deși bucurându-se de o cifră promițătoare în sondaje, nu scapă niciun prilej să dezmintă, să atace sau să deformeze cu rea-credință realitatea, de la efectele poluării Tisei până la declarațiile comisarului european pentru extindere, sunt un semn rău prevestitor pentru viitorul mandat de putere al unui partid și al unor personaje politice, paralizate în modelul anilor 1990–1996.

Pentru o Românie europeană credibilă, fondul și stilul unei astfel de puteri sunt un handicap major. Nu pentru că aceste partide sunt de stânga.

Nici măcar pentru că Ion Iliescu a bătut palma cu C.V. Tudor, susținând mereu că extremismul retoric nu e periculos. Ci în primul rând pentru că, în anul 2000, liderii PDSR-iști sunt aceiași ca în anul 1990, la propriu și la figurat. Atunci practicau ceaușismul și gorbaciovismul în spatele figurii lui Ion Iliescu. Acum promit să fie europeni exemplari. Dacă după alegerile din anul 2000, pe care le vor câștiga eventual uzând de panoplia populismului militant, aceste formațiuni se vor transforma brusc în partide europene moderne și democrate, ele riscă să-și piardă brusc electoratul, și deci identitatea. Această schimbare la față, care nu va avea loc, este adevăratul pericol. Riscul acesta este în primul rând al României, ce va avea, eventual, la guvernare, după anul 2000, fie un partid european de stânga confruntat cu o societate rebelă și mințită, care-și cere drepturile conform promisiunilor mincinoase din campanie, fie cu un partid neogorbaciovist de stânga, confruntat cu o Europă inaccesibilă.

Stânga politică ar trebui să-și articuleze strategiile, rațional și pe termen lung, în parametri europeni. E nevoie oricând de un pol de stânga de tip occidental și în România. Actualii politicieni de stânga de la București, grupați în jurul lui Ion Iliescu, sunt încă mult mai interesați de câștigarea puterii, decât de salvarea sufletului lor ateu. Nu e un calcul bun.

Negocierile dintre România și UE vor dura câțiva ani. E de precizat din nou că ele vor fi dure și că doar punerea în aplicare în realitatea țării a rezultatelor negocierii va fi considerată la Bruxelles ca indicator al integrării.

O mentalitate balcanic-bizantină, dar care în Turcia, Grecia și chiar Bulgaria a devenit între timp mai puțin prezentă decât în România, în care

promisiunile n-au adesea acoperire și noțiunea de contract (juridic, social, politic) este necunoscută sau riguros disprețuită în relațiile politice și între instituții și cetățeni, agravează climatul viitoarelor negocieri. Un șoc european în cultura politică a minciunii, șmecheriei și corupției, mult prea prezentă în România ultimilor ani, este mai important decât privatizarea sau rezultatul alegerilor.

România pornește, apoi, în negocieri cu mari probleme de natură economică. Peste 40% din populația țării este încă antrenată în sectorul agricol. Bulgarii au doar 25% din populație ocupată în agricultură, letonii sau slovacii, și mai puțin. Dificultatea aplicării unei legislații a dezvoltării industriale și urbane, în primul rând performante, este așadar imensă.

Se vorbea obsesiv despre imaginea României și a românilor în lume, mai ales pe vremea guvernării Iliescu, când mineriadele și extremismul agresiv girat de guvernare ținuseră ani de zile România în carantină. Nu doar funcționarea puterii sau a vieții publice a unei țări conțin însă virușii unei imagini deformate sau proaste. Miile de români care călătoresc în străinătate, imigranții și azilanții ilegali, hoții de buzunare, alături de inginerii, regizorii sau medicii români de renume, participă deopotrivă la europenizarea sau asiatizarea țării. Intrarea în Uniunea Europeană se va face doar prin ratificarea de către parlamentul fiecărui stat membru a acordului cu România.

Deocamdată, românii ocupă locuri inferioare în clasamentele simpatiei occidentalilor. Impresia pe care o produc, în general, românii în lume trebuie să se schimbe.

Nu doar guvernanții, ci și cetățenii țării, curățenia orașelor, angajamentul lor cetățenesc și democratic, disciplina muncii anonime, valorile practicate în viața de fiecare zi sunt ingredientele integrării europene. O anumită cultură naționalist-populistă, consolidată sub ceaușism și validată în primii șapte ani de tranziție, predominantă din păcate încă în marile straturi ale populației românești, este o piedică evidentă spre Europa.

Avântul, ritmul activităților, modernitatea și inteligența reacțiilor și îndeplinirea promisiunilor devin în următorii ani criterii absolute de progres și prosperitate, și deci de integrare în UE. Este nevoie de oameni politici noi și capabili, de un nou patriotism, de eficiență și sacrificiu de sine. Clasa politică actuală trebuie să lepede încă mult lest, iar înnoirea autorităților publice este obligatorie. Un program cuprinzător de reintegrare în viața publică românească a tinerelor generații, inclusiv a celor plecați în străinătate, este de aceea esențial. Chipiul sau șapca sovietică, iar uneori chiar și jobenul jupânului interbelic nu mai pot fi întoarse acum

încă o dată pe dos. În locul stelei roșii decolorate sau a acvilei jumulite, a apărut drapelul albastru cu stele galbene. Printre ele se strecoară însă kakiul invariabil al gândirii tovărășești și se scurge siropul falselor iluzii ale unui așa-zis paradis românesc interbelic. Și unul, și celălalt — poluante și contraproductive. Înnoirea, la stânga și la dreapta deopotrivă, a personalului politic de vârf și a arsenalului de luptă este una dintre marile dificultăți ale anilor ce vin.

Calea spre Europa, oricât ar fi de pavată cu intenții bune, este totuși minată. Iar minele sunt, de această dată, în cea mai mare parte, de fabricație românească.

SCHIMBAREA LA FAȚĂ?

octombrie 2000

Cu exact o lună înaintea alegerilor generale și prezidențiale, PDSR, formațiunea politică cea mai favorizată în sondaje, își formulează o ofertă politică marcată de neobișnuite accente autocritice. În sine, procedeul surprinde, pentru că vine din partea unui partid în care triumfalismul și incapacitatea de înnoire au fost practici curente. De ce tocmai acum, în plină glorie preelectorală, în surfing relaxat pe coama valului unei victorii anunțate, PDSR își revizuiește stilistica, optând pentru mai multă decență și modestie? PDSR și liderul tradițional al acestui partid, Ion Iliescu, știu prea bine că, atunci când, din cauza propriilor merite, dar mai ales din cauza erorilor adversarilor politici, te afli pe primul loc în topul intențiilor de vot, orice recunoaștere a slăbiciunilor dă de gândit atât electoratului militant, cât și celui favorabil, dar încă indecis.

„A-ți asuma cinstit greșelile este un act de maturitate și de echilibru" — citim în introducerea ofertei electorale a PDSR. Enunțul e pozitiv și salutar, și simpla enumerare a păcatelor mărturisite pe jumătate pentru a fi iertate pe sfert reprezintă o noutate absolută în discursul PDSR. Să le luăm pe rând.

Este mai întâi regretat „ritmul lent al procesului de privatizare". În realitate, între 1992–1996 (pentru a considera doar intervalul propus acum), guvernarea PDSR–Iliescu a condus nu doar cel mai lent, dar și cel mai pervers proces de privatizare din Europa Central-Răsăriteană, cu excepția Ucrainei și a Rusiei. Statul a păstrat și a consolidat în această perioadă giganții industriali ai ceaușismului, investițiile străine au fost activ descurajate și legislativ, și prin crearea unui climat politic tensionat, în

care mineriadele și lipsa unei strategii pro-occidentale coerente au fost nu întâmplătoare, ci deliberate. Criteriul privatizării în viziunea PDSR a fost social sau contabil, înainte de a fi economic. Viziunea PDSR a ținut mai mult de consolidarea puterii, prin păstrarea unor echilibre sociale clădite pe picioare de lut, și nu de modernizarea structurilor proprietății și a instituțiilor statului.

Dacă acum PDSR recunoaște doar un ritm lent al procesului de privatizare, mărturisirea are valoarea unui eufemism. Nu putem însă respinge ideea unei posibile schimbări în atitudinea principalului partid de opoziție, în situația angajării țării pe calea integrării europene și a unei numărători inverse, în care alăturarea României de Bulgaria la coada plutonului țărilor candidate creează o situație de maximă alarmă, pentru oricine ar guverna în următorii patru ani. Să sperăm că între populismul electoral intern al PDSR și angajamentele luate, probabil, de liderii acestui partid în Occident, în ultimile săptămâni, va avea câștig de cauză un nou pragmatism.

„Insuficienta coordonare a unor politici industriale și comerciale" — citim în continuare în șirul mărturisirilor autocritice ale ofertei PDSR. Alături de recunoașterea existenței unei birocrații greoaie — însă niciun cuvânt despre corupție aici — și a necorelării între activitatea guvernului, FPS-ului și a băncilor.

O clarificare a evoluției sistemului bancar fraudat masiv cu concursul statului între 1992 și 1996 lipsește însă, din păcate.

În sfârșit, oferta își reproșează „insuficienta combativitate" — formula ne lasă, vorba lui Andrei Pleșu, profund melancolici pentru demontarea populismului ofertei actualei coaliții, în 1996. O analiză lucidă a populismului socializant al PDSR în anii când a guvernat și s-a aflat în opoziție ar fi fost mai convingătoare, însă.

Se autosancționează accesele și excesele de autosatisfacție și absența performanței ridicate în activitatea guvernelor PDSR. Având în vedere preluarea, pe noile liste ale partidului, a celor mai mulți dintre lăncierii catastrofali ai fostei guvernări, ne întrebăm cine judecă pe cine — vorba lui Lenin — și cine va guverna, după noiembrie 2000, altfel decât până în 1996?

N-au fost trase până la capăt, recunoaște PDSR azi, nici concluziile în privința unor acuzații de corupție sau îmbogățiri ilicite în rândurile proprii. Afirmația ne amintește de marele premiu pentru cel mai reușit *understatement* al Americii, în urmă cu câțiva ani. În buletinul de deces al unui pacient clinic, medicul a așternut drept cauză a morții următoarele rânduri: „Bolnavul n-a fost capabil să-și îndeplinească până la capăt potențialul

vital.“ Cam așa stăm și cu absența unor perfomanțe ridicate ale guvernului Văcăroiu.

Îmbogățirea și corupția din rândurile PDSR e un capitol încă neelucidat, și atunci când e vorba despre devalizarea băncilor, despre afacerea Costea sau scandalul Jimbolia. Chiar dacă Ion Iliescu și PDSR n-au pierdut simpatii electorale din această cauză, problemele și vinovățiile rămân valabile. Va fi PDSR la fel de autocritic în această privință, și când va guverna, cu sau fără Ion Iliescu în fruntea statului? De-abia atunci se va face proba deplinei veritați, cum spun juriștii.

În sfârșit, din această ofertă pentru viitor a PDSR nu lipsește nici îndemnul nerepetării trecutului. Trecutul vinovat numit în mod particular este însă, în viziunea PDSR, doar cel interbelic. Urmează apoi formula încântătoare „și, în general, orice fel de trecut“ — adică și cel precolumbian, se-nțelege de la sine, vinovat de înapoierea cronică a României în ultimii 45 plus 7 plus 4 ani.

Citită cu atenție, și nu în fugă, așa cum am procedat noi, platforma PDSR prezintă înnoiri cosmetice, binevenite, dar nu profunde. Ele țin mai mult, cred, de graba acestui partid de a face concesii de discurs unor exigențe și îngrijorări occidentale. Ar fi minunat să ne-nșelăm și să asistăm la o schimbare la față sinceră și fundamentală după noiembrie 2000 a formațiunii PDSR.

Ne-am recunoaște eroarea de a fi fost sceptici acum, până la capăt și mult mai credibil decât își asumă doar strepezit acum PDSR-ul greșelile maturității amânate.

IMPAS ȘI SOLUȚII

noiembrie 2000

În această duminică de noiembrie, în România se votează democratic, pentru a treia oară după căderea comunismului. Există, cum bine știm, mari șanse ca noua structură de putere ieșită din urne să semene izbitor cu cea emanată de comunismul în criză, în urmă cu 11 ani. Aveam aici de-a face cu o întoarcere în cerc, care pune România în situația de a-și vedea propria ceafă, sau cu o evoluție, ce întâmplător confirmă valoarea longevivă a unor partide și persoane? La această întrebare trebuie să ne gândim, fără cuvinte, așa cum ne recomandă legislația Românei, dar nu senini, ci, totuși, cu inocența pierdută, acum, cu câteva ore înainte de aflarea

primelor rezultate. Opinia noastră este că posibila revenire a unor personaje și partide la putere nu e în sine decât o confirmare, nu o dare înapoi a progresului democratic.

Trebuie să ținem însă seama de faptul că foștii și posibilii guvernanți ai țării n-au traversat în opoziție un stagiu constructiv, că programul, intențiile, personalul politic și stilul posibililor învingători nu par să se fi schimbat, față de primii ani ai deceniului. Revenirea lor se bazează mai mult pe eșecul încă actualei coaliții și pe înapoierea culturii politice din țară, în care schimbarea nu este încă sinonimă decât cu recursul cel mai facil la memoria răului mai mic. Se spune că alegătorii nu sunt niciodată vinovați. Nu sunt convins. E-adevărat: ofertele clasei politice și ale elitelor țării au fost precare în acești ani; tendințele autoritar-etatiste, egoismul social, afacerismul politic și clientelar, demagogia brutală sau soft, absența unor strategii majore și a consensului sincer de găsire a soluțiilor sunt trăsăturile întregului deceniu politic. Legile proprietății, privatizarea, un cod comun de descifrare a vinovățiilor comunismului și al metodelor acceptabile de depășire a acestora, problema romilor sau a copiilor orfani — a căror nerezolvare cronică a fost ani în șir semnul permanent al depărtării de civilizație —, iată tot atâtea domenii ale perpetuării democraturii.

De prelungirea crizelor postcomuniste se fac vinovați și politicienii, de dreapta sau de stânga, dar și românii înșiși, în frunte cu elitele lor gânditoare. Nici în 1990, nici doi ani mai târziu, nici în 1996, nici încă patru ani după aceea, societatea românească nu realizează nevoia unei coerențe, a unei condiționări obligatorii între dorința unei vieți mai bune, apropierea de Occident și votul depus în urne în propria țară. Viața mai proastă, depărtarea de Occident i-au făcut, se pare, pe mulți, prea mulți alegători români să revină la opțiunile deja compromise în confruntarea cu realitatea. Să fie acesta miracolul sau misterul supraviețuirii românești, în vremuri vitrege? Nu cred.

Noutatea absolută a acestor alegeri este proeminența periculoasă a unui partid și lider de inspirație și acțiune extremistă. O noutate care nu trebuie să ne mire, și cu atât mai puțin să ne revolte, chiar dacă e de speriat. Această noutate a fost pregătită temeinic în ultimii 11 ani, de insuccesele democraților, de indiferența societății, de lipsa de responsablitate a liderilor. Acumularea crizelor rămase fără soluții timp de 11 ani a născut monștri. Ei sunt ai noștri, ca să zic așa, monștri instituționalizați. Uniunea Europeană nu va mai cere românilor să-i ocrotească, pentru că acest lucru s-a și întâmplat. Merită făcută experiența venirii la putere a extremismului

prin mijloace democratice? În parte da, în parte nu. Da, pentru că privitul prăpastiei în ochi are ceva din puterea de transformare a experiențelor limită. Extremismul se-ntărește definitiv sau se dizolvă, odată ajuns la putere. În primul caz dispare și democrația, în al doilea, ea se-ntărește, în sfârșit. Pasajul venirii la putere a extremismului se-ndreaptă însă întotdeauna împotriva maselor dezorientate care l-au sprijinit.

Aici e valabil acel clip publicitar, pentru un sicriu de sticlă, pe care l-am văzut într-o revistă românească interbelică. Un aferat șef de pompe funebre, arătându-i cumpărătorului obiectul transparent, și chiar dându-i ghes nițel în el, îi șoptește încurajator: „O singură încercare vă va convinge." Așa și cu amatorii experimentului extremist în politica următorilor patru ani.

În orice situație, nu vor urma luni și ani de sărbătoare. Cine câștigă acum nu mai are nici timp, nici scuze, precum predecesorii de toate culorile.

Nici timp pentru promisiuni, nici scuze pentru amânarea convertirii lor în realitate. Nu doar politicienii victorioși vor fi obligați să privească adânc prăpastia în ochi ci, vorba lui Nietszche, și prăpastia îi va sfredeli iute și nemilos cu privirea.

ZBATERI ȘI DEZBATERI

noiembrie 2000

Ziarul *Adevărul*, singurul instrument mass-media major care a reușit să-i strângă laolaltă pe principalii candidați prezidențiali, plus sau inclusiv Ion Iliescu, publică în ediția sa din 3 noiembrie anul curent, pe lângă prima parte a „rundei elefanților" — cum numesc germanii astfel de întâlniri — și un comunicat de presă al PDSR adresat conducerii ProTV.

PDSR protestează pe această cale împotriva procedeelor folosite în talk-show-ul lui Florin Călinescu, de la ProTV, din seara zilei de 27 octombrie. Acolo, marele absent al emisiunii a fost Ion Iliescu. Pentru a-i marca absența, show-man-ul cel mai popular al momentului a instalat un pupitru, pe care era scris numele Ion Iliescu. Doar că, spre deosebire de pupitrele la care se instalaseră voioși și gata de șotii dnii Isărescu, Stolojan, Vadim Tudor, Eduard Manole, Meleșcanu și Frunda, pupitrul rezervat dlui Iliescu, prin absența candidatului, avea ceva dintr-o carie, redutabilă, dar carie, într-o dantură scoasă din faimoasele reclame pentru periuțe de dinți Dr. Best. Dr. Best, care în limba engleză înseamnă „Dr. cel mai bun", este însă dl Iliescu în toate sondajele intențiilor de vot la alegerile

prezidențiale. Un Dr. Best care strălucește prin absența în dezbaterile televizate, până acum, și al cărui partid protestează împotriva felului în care o televiziune privată tratează o absență publică, creează însă un interesant studiu de caz, pe care ne propunem să-l discutăm, principial, în continuare.

Dezbaterile electorale prin televiziune sunt esențiale în ceea ce experții au numit un amplu proces de învățare a electoratului, un ritual democratic obligatoriu al campaniilor electorale. Publicul obține astfel informații noi și hotărâtoare despre un candidat sau altul, în focul încrucișat al argumentelor, prezenței scenice, reacțiilor emoționale, calităților sau defectelor diferite ale concurenților.

În realitate, în literatura de specialitate și în practica electorală din țările democrate chiar, nu doar a „democrațiilor șovăielnice", se constată că dezbaterile fie nu au loc, fie sunt ocolite, cu tâlc, de candidați, fie sunt împiedicate pur și simplu de reglementările legale.

E faimos cazul Marii Britanii, unde candidații au întâlniri separate cu ziariștii, dar nu și dezbateri unii cu alții în prezența ziariștilor. Absența dezbaterilor în chiar țara democrației discursive se explică prin două argumente. Primul: n-a existat niciodată o ocazie în care toți candidații să considere deopotrivă că întâlnirea lor la televiziune îi favorizează în alegeri. Al doilea: englezii cred că profilarea excesivă a unor candidați individuali mărește riscul deplasării țării dinspre sistemul parlamentar tradițional în Anglia spre cel prezidențial american.

În Japonia, bunăoară, după 1960 n-au mai avut loc dezbateri finale între candidați, până în februarie 1990.

Se observă de asemenea o tactică recurentă: candidații prezidențiali cotați cel mai bine în sondaje au tendința să evite dezbaterile cu adversarii mai puțin favorizați. Atunci când ești deja câștigător pe hârtie, nu poți decât să pierzi prin confruntarea directă — sună acest raționament. El nu este invenția dlui Iliescu în România anului 2000. În 1964, președintele democrat american Lyndon Johnson, primul pe liste, n-a participat la dezbaterea oficială alături de candidatul republican Barry Goldwater. În 1972, președintele Richard Nixon a refuzat să-l întâlnească pe candidatul democrat George McGovern, aflat pe locul doi în intențiile de vot. Și Johnson, și Nixon au câștigat alegerile, de altfel, chiar dacă nu din această cauză.

Practica absenței deliberate a primului favorizat din dezbaterile cele mai medatizate este foarte criticată și criticabilă: ea reprezintă o sfidare a electoratului. Interesul alegătorului este ca favoritul său, oricât de iubit și admirat, să câștige nu doar alegerile, ci și turnirul verbal, în fața națiunii,

prin televiziune. Mai ales atunci când campaniile partidelor sau ale candidaților prezidențiali sunt finanțate din fonduri publice sau predominant din ele.

Poate fi sancționat marele absent? Da, a răspuns Televiziunea Centrală Sovietică în 1991, când Boris Elțîn a refuzat să participe la seria de dezbateri prezidențiale alături de adversarii săi. Scaunul său a rămas vacant atunci pe platou, aidoma pupitrului fără ocupant pe care scria Ion Iliescu, la ProTV, în seara zilei de 27 octombrie. În absență, adversarii l-au criticat pe Elțîn, iar telespectatorii au telefonat nervoși, cerând să înceteze criticile împotriva unui personaj absent.

Absența lui Ion Iliescu și tratamentul ironic de care a a avut parte la ProTV nu sunt o excepție sau o noutate în materie, așadar. Dacă absența dlui Iliescu a fost negociată și justificată în prealabil de staff-ul său de campanie, așa cum susține biroul de presă al PDSR, Ion Iliescu se bucură de premisa de *bona fide* (bună-credință). Realizatorul unui post privat de televiziune are însă la rândul său libertatea, la care-l obligă propriul electorat — audiența națională a emisiunii —, să reacționeze chiar și ironic, vorbind eventual din când în când cu un scaun gol, ca într-o piesă de Beckett.

Transparența publică a unui viitor președinte ține de esența oficiului. Un astfel de om se confruntă mereu cu probleme și argumente complicate și chiar ostile.

Atunci când candidatul-președinte le evită chiar înainte de preluarea postului, ne putem întreba cum va proceda în exercițiul funcțiunii, ferit de privirea critică, atât de necesară, a alegătorului-telespectator.

Președintele Ion Iliescu ar trebui sfătuit, cu alte cuvinte, să nu-și mai cultive cu șiretenie omisiunea, ci să accepte bărbătește emisiunea.

SUITA EȘECULUI ÎN D MAJOR

noiembrie 2000

Candidatul independent Mugur Isărescu, în mesajul de 30 de secunde pe care l-a avut la-ndemână la sfârșitul rundei elefanților prezidențiali de la TVR 1, a vorbit de pericolul major al dublului D majuscul: duplicitate și demagogie. În această gamă D major a eșecului se poate citi, cu riscul unor distorsiuni minore, întreaga evoluție a vieții politice românești, cu ultima campanie electorală cu tot.

Campania electorală a reactualizat, după aproape 11 ani, câteva adevăruri dureroase și de neocolit: Romania a rămas o țară înapoiată din punct de vedere politic: mesajul naționalist-populist, cameleonismul foștilor funcționari și colaboraționiști ai regimului Ceaușescu, indiferența elitelor la problemele reale ale societății și anestezierea forțată sau întâmplătoare a acesteia au rămas principalele trăsături ale peisajului românesc.

În timp ce toate celelalte foste țări comuniste au făcut kilometri înainte, România n-a rămas pe loc, nu va risca probabil nici singurul pas înainte propus de Isărescu, ci s-a reapropiat, potrivit realității și proiecțiilor ei politice probabile de la 26 noiembrie, de un model paralizant. Puterea continuă să fie apanajul sau promisiunea unei caste desprinse de realitate, a cărei autoselecție și perpetuare s-au desăvârșit, în ciuda unor contraperformanțe patente în procesul economic, democratic și moral al țării.

Societatea se află în aceeași mare dilemă: va vota probabil în funcție de promisiuni și amintirea falsă a etatismului demagogic militant, în numele așa-zisei mentalități a supraviețuirii, împotriva mentalității inovației.

Ultima configurație a șanselor electorale ale prezidențiabililor și partidelor dezvăluie sancțiunea severă aplicată vieții politice românești de marele impas din care n-a ieșit România.

Alegerea democrației liberale și a orientărilor pro-occidentale s-a făcut doar superficial și declarativ. Dreapta și stânga nu și-au asumat consensurile de bază ale reformei, intervale imperative ale soluționării reformei proprietății sau privatizării.

Reformele necesare din interior, în sprijinul strategiilor majore, silabisite și intuite din mers, fie au fost amânate, între 1990–1996, fie au eșuat din cauza nepriceperii și a nerespectării contractului politic în coaliție, între 1996–2000. Este motivul retrogradării alarmante a României în clasamentele NATO și UE. Ea corespunde în exterior, căderii libere din interior, de altfel.

Indiferent de scorul demoscopic din ultima săptămână electorală, candidații prezidențiali și partidele în competiție se află în dificultatea creată de imobilismul major al dezvoltării României în ultimii ani, un delict grav cu autor colectiv.

PDSR și Ion Iliescu revin în fruntea listei, după 7 ani de guvernare negativă și 4 de opoziție neconvingătoare; datorează acest *comeback* tumultuos sărăciei disperate a majorității populației și neputinței adversarilor politici. Votul negativ sumbru și așteptările supradozate ale populației vor aduce la putere o echipă care se va confrunta cu eșecurile reunite ale

ultimilor 11 ani și, mai ales, cu prăpastia la adâncirea căreia a contribuit atât de mult, între proiectul utopic sau nerealist și realitatea ignorată sau disprețuită. PDSR va fi, poate, în situația foarte periculoasă de a guverna fără adversari serioși în opoziție, și, mai ales, fără dreapta.

Riscul este crearea unei situații pre-democratice, pre-instituționale, să-i zicem, similară cu cea din prima jumătate a anului 1990, când o putere mai mult emanată decât legitimă se confrunta cu o năprasnică și nediferențiată opoziție pre- sau extra-parlamentară și cu strada.

Oricât de legitimat ar fi acum, din punctul de vedere al votului democratic, cu imensul pasiv al recuperărilor pozitive și negative pe care le anunță sau sugerează, avându-i nu alături, ci în interior pe înșiși liderii sindicali și în parlament doar pe coechipierii de stânga sau extremiștii de altădată, PDSR riscă să devină asemănător navetei spațiale Challenger, ce revine pe Pământ, după rătăciri spațiale poate reușite, dar fără parașuta aceea de frânare care trebuie să i se deschidă pe pistă la momentul potrivit. În democrații, fără o contrapondere redutabilă, partidul-stat se sufocă sau e tentat de dictatură.

O situație dramatică va cunoaște și dl Ion Iliescu, în situația în care contracandidatul său din al doilea tur de scrutin, C.V. Tudor, din fost ucenic vrăjitor al laboratoarelor Securității postdecembriste, se va putea transforma în laborant-șef. Atunci, maestrul vrăjitor Iliescu se va privi în oglinda în care l-a așezat pe C.V. Tudor în urmă cu zece ani, ca sperietoare absolută a contestației democratice incipiente, și se va recunoaște, chiar dacă profund caricaturizat.

Întâlnirea între Ion Iliescu și C.V. Tudor, ca finaliști ai competiției prezidențiale, seamănă mai mult a răzbunare sau crudă ironie a sorții, pentru ambii candidați, readucând România la toposul respingător al ceaușismului decadent, în care speranța îndepărtării dictatorului nu se instala decât în grupul Nicu sau în cel, adversar, al Elenei Ceaușescu.

Dnii Isărescu și Stolojan plătesc prin declasarea lor demoscopică un preț al superiorității relative, nu și absolute, în privința ineficienței și vanității. Cei doi au intrat târziu și neconvingător în politica profesionistă, ocupând locul foarte ingrat al unui președinte nefericit, Emil Constantinescu. S-au bazat pe dotarea personală, mai mult decât pe instrumentele de partid. Isărescu și Stolojan sunt specialiști sau tehnocrați, nu liderii puternici care, în tradiția lui Ceaușescu, ocupă încă orizontul de așteptare al românului debusolat. Faptul că cei doi n-au devenit unul singur este o vină conjuncturală și discutabilă. Fiecare dintre ei ar fi trebuit să devină el însuși și la timp, nu după și doar în locul

lui Emil Constantinescu. Aici vina încă actualului președinte e masivă. Tehnocrația de aparat plătește așadar și ea un preț spiritului sfios și sinuos cu care experții democrației au înțeles să participe la procesul politic, pe care l-au detestat după ce l-au servit.

PNȚ riscă să nu intre în Parlament. Aici mâna destinului e mai rea și mai nemiloasă decât ar fi trebuit. Avertizați la timp însă de iminența eșecului, țărăniștii au refuzat orice schimbare și s-au desprins treptat de realitate. Existența extraparlamentară le-ar putea fi fatală, ca partid. Dar această situație ar putea conduce la nașterea unui partid de centru-dreapta modern și eficient, la care ar adera toți civicii frustrați de simbolismul culturalist al societății civile și tehnocrații eficienți saturați de gimnastica meschină a obedienței de aparat.

Dar nașterea acestui partid e o promisiune încă depărtată.

PD, în sfârșit, chiar mai mult decât PNL, va plăti prețul indisciplinei contractuale, pe care a practicat-o consecvent.

Însoțitori de bord, parțial de stânga, puțin de dreapta, eleganți și inovatori, infideli și antisentimentali, liberalii și democrații, chiar dacă în mod diferit, eșuează acum între extincția dreptei și refuzul stângii autoritare de a-i recupera pe ultima sută de metri.

În afara electoratului, fiecare primește ceea ce merită, deși, în general, enunțul se formulează pe dos.

SALVE ÎN BERNĂ

decembrie 2000

Mă urmărește următoarea imagine. O zi de decembrie mohorâtă, la București, înaintea celui de-al doilea tur al alegerilor prezidențiale. Frigul e uscat și sărăcăcios, în cenușiul compact ce-nconjoară ceremonia funerară din curtea Bisericii Mavrogheni. Prietenii și necunoscuții îl petrec pe ultimul drum pe Horia Bernea. Mortea lui subită, după dispariția la fel de inexplicabilă a lui Laurențiu Ulici, cu câteva săptămâni înainte, a adăugat multă durere, aproape superstițioasă, temerilor că într-un calendar simbolic și imperativ patimile oamenilor anunță sau însoțesc, în mic, strămutările sufletești ale comunității.

În preajma catafalcului, președintele Constantinescu stă alături de Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu. Primului i-au mai rămas câteva zile până la expirarea unui mandat prezidențial la capătul căruia hybrisul românesc

are chipul unui Janus inevitabil și, vai, familiar: Ion Iliescu și Corneliu Vadim Tudor, emblemele fără pajură ale leului românesc muribund.

În atmosfera de înmormântare, Liiceanu îi șoptește grav lui Constantinescu: „Și chiar nu aveți nimic să vă reproșați?" „Nu", îi răspunde sec și tulburat președintele pe cale de dispariție.

Dramatismul acestei secvențe reale se imprimă oarecum întregului epilog al mandatului Constantinescu. Abandonând mai întâi el însuși cursa, în iulie, apoi abandonat de partide și colaboratori, oarecum uitând de lumea din jur, chiar mai mult decât uitat de dânsa, Emil Constantinescu părăsește scena politică românească fără glorie.

Țara arată rău, vracii carpatini ai postcomunismului — cum scrie *Der Spiegel* — sunt iarăși transformați în brancardierii capitalismului rahitic, în timp ce atâția lideri și atâtea partide s-au adaptat lipsurilor ambientale, dispărând pur și simplu din peisaj.

Emil Constantinescu, președintele României, n-a fost însă întotdeauna un cavaler al tristei figuri. În 1996, el era deja fruntașul recunoscut al societății civile — era primul președinte venit dinspre cartierele de blocuri ale realității —, fără ursitoare de partid și Securitate. Un om normal, care a stat la coadă, a mâncat până la capăt salamul cu soia al alimentației și propagandei ceaușiste, de jos în sus, care a cunoscut Piața Universității, dar nu din TAB, ci făcând-o posibilă.

Un om normal înconjurat de milioane de alți oameni normali, care credeau în posibilitatea învingerii comunismului, de sus în jos, prin alegeri libere și democratice și, eventual, prin voința lui Dumnezeu. Cam atât. Și atât n-a ajuns.

„Profundele transformări" de care vorbește președintele Constantinescu în bilanțul său de adio n-au existat cu adevărat. Emil Constantinescu nu este singurul, chiar dacă, prin natura funcției și posteritatea prezidențială imediată, e primul vinovat. Domnia sa a părăsit scena politică în iulie anul acesta, fără să-și asume întreaga responsabilitate a urmărilor posibile, previzibile și imprevizibile: o societate politică în derivă accelerată, deruta din câmpul puterii și al prezidențiabililor democrați. Un proces periculos, dezvăluit atunci, dar care n-a luat sfârșit odată cu realegerea lui Ion Iliescu. Tot atunci a fost declanșată criza de identitate a societății civile, incapabilă să prevadă și să contracareze valul de autoritarism și extremism, care între 26 noiembrie și 10 decembrie amenința să inunde România și care însoțește de-acum încolo, ca o tenace igrasie, la vedere, edificiul democrației românești.

Cei patru ani de mandat ai președintelui Constantinescu și ai forțelor de centru-dreapta și centru-stânga au alcătuit o perioadă de progres relativ, dar și de normalizare a unei crize periculoase. Progresul relativ a constat îndeosebi în reformularea statutului european și internațional al țării, în direcția occidentalizării. Criza periculoasă — consolidarea corupției, a mizeriei economice, a facționalismului politic, a neîncrederii cetățenești în democrație — și-a dat arama pe față, convocând demonii mai vechi ai extremismului, de-abia prin cedarea sau eșecurile repetate ale democraților anticomuniști.

Cât putea face și n-a făcut președintele Constantinescu? Cât poate face, în general, un președinte al acestei Românii, fie el și practicant mai rodat al scenariilor de putere, precum Ion Iliescu?

Sistemul politic românesc în vigoare defavorizează decizia și responsabilitatea efectivă a președintelui. Atribuțiile sale interne, mai mult simbolice și de mijlocire, nu-i dau acestuia dreptul, răpindu-i deci și obligația, de a duce la capăt singur ofensiva împotriva corupției sau a sărăciei — cele mai mari pericole ale prezentului.

Politica externă — cu accente vădit mai pozitive în ultimii patru ani decât în primii șapte, după 1990 — a intrat într-o rezonanță obligatorie cu politica internă. La 11 ani după căderea comunismului, o economie de piață nefuncțională este sinonimă, în efectele externe negative, cu mineriadele politice ale primilor ani.

În fiecare lider român din epoca modernității s-au ascuns deopotrivă un Carol I și un Ceaușescu. Constructorul și întemeietorul au fost secondați de demonii trufiei și fantasmele iluminării personale, în creșterea negurei din jur. Bunele intenții sunt paralizate de izolarea în misionarism și grandomanie, iar legătura cu realitatea se pierde, de fiecare dată cu concursul unei clase politice învrăjbite, incapabilă de solidaritate și consensuri consecvente în jurul unor proiecte și interese ale binelui general.

E ușor de spus, dar greu de crezut că Emil Constantinescu a fost cel mai bun președinte român, după, să zicem, Gheorghiu-Dej, Nicolae Ceaușescu și Ion Iliescu, atâta vreme cât alegerile au fost câștigate iarăși de Ion Iliescu, salutat ca salvator al democrației. Cum judecăm un președinte?

În funcție de posteritatea sa, în funcție de țară și supușii care-i rămân în urmă? Sau prin ceea ce a promis, pentru binele tuturor, la un moment dat, pentru ca apoi, din tot felul de motive, unul mai obiectiv decât celălalt, să nu se poată ține de cuvânt?

Transformările profunde ale ultimilor patru ani sunt reale. Mă tem însă că poate cea mai importantă dintre ele n-a fost dorită de nimeni și că

ea nu va mai putea fi ocolită de-acum încolo: personajul politic democratic a fost, la nivelul președintelui și al cetățeanului, o iluzie, la fel de periculoasă precum cea care-i face pe majoritatea românilor să creadă că înainte de 1989 era mai bine. Nici foștii comuniști, nici actualii anticomuniști n-au fost, apoi, capabili să prevină pericolul permanent al extremismului, și cu atât mai puțin să-l anihileze.

Azi lucrurile par mai limpezi decât în 1989 și în 1996. Realitatea ne-a explodat tuturor în față, ca o petardă cu efect întârziat. După 11 ani de programare. Întrebarea lui Liiceanu adresată lui Constantinescu, la catafalcul celui care a creat Muzeul Țăranului Român, trebuie reformulată într-un răspuns: „Trebuie să ne reproșăm, nouă înșine, cu siguranță, totul."

Fără o zdruncinare din adâncuri, România schimbă acum doar etapele promisiunilor deșarte, nu și mileniul împlinirilor datorate.

ÎN LABA URSULUI

2000

Cu mai multă vreme în urmă am văzut un film de televiziune, transmis pe unul dintre posturile germane, despre un tânăr din România lovit de un urs cu laba peste față. Băiatul a rămas în viață, dar cu chipul complet mutilat. Ochii nu-i mai stăteau bine în cap, unul chitit pe frunte, celălalt prelins în dreptul gurii, nasul și bărbia nu mai existau decât sub formă de cicatrici.

Omul devenise neom, chipul unui băiat blond cu privirea albastră fusese luat de arătarea respingătoare a unui monstru.

Câțiva ani mai târziu, o altă echipă de televiziune din Germania vizitase zona de lângă Gheorghieni pentru un reportaj despre vânătoarea de urși. Atunci, băiatul-monstru apărea ca victimă deopotrivă a ursului și a doctorilor care, după 30 de operații, la București și Budapesta, n-au reușit decât să-l schimonosească și mai tare. După prezentarea filmului în Germania, unui medic din Regensburg i-a venit ideea să facă o colectă publică pentru a-i permite tânărului să-și re-umanizeze înfățișarea. S-au strâns repede banii. Nemții sunt nu doar mai înstăriți, ci și milostivi. Rezultatul a fost că băiatului i s-au mai făcut vreo opt operații, de această dată în Germania, și că în sfârșit a ajuns să arate aproape ca un om.

Cazul funcționează și ca metaforă pentru o realitate mai amplă. Românii au ieșit din comunism în 1989, loviți năprasnic de ursul comunist,

cel sovietic fiind chiar întrecut, la un moment dat, de brunul carpatin. Lovitura ursului n-a dispărut defel până azi, deși au trecut anii și pacientul a avut parte de numeroase încercări de îndreptare a chipului.

Se pare că, și în cazul României, doar înțelegerea, expertiza și banii Occidentului mai pot salva oarecum situația, pentru ca fața mutilată a României ultimelor decenii să nu se transforme într-o mască veșnică. La noi, după 1989, amânarea reformelor, în numele liniștii sociale și al menținerii puterii, a fost instrumentul sigur al cronicizării crizei și întârzierii prosperității. România are cel mai mic volum de investiții occidentale din fosta Europă comunistă, un grad scandalos al corupției instituționalizate, clientele politice sufocante, o justiție dependentă de putere — deci ea însăși un factor de frânare a democrației și economiei de piață —, nu pentru că liderii ei, de stânga sau de dreapta, ar fi respectat și menajat excesiv populația, ci pentru că au înșelat-o, în fond, amânând și deformând reformele necesare.

Revenirea punctuală a politicienilor de stânga — Iliescu sau Năstase și, înaintea lor, Stolojan sau Văcăroiu — la teza reducerii prețului social al reformei, în vremuri critice pentru majoritatea populației, este explicabilă, dar nu prea utilă. Ca oameni de stânga, ei au datoria să se intereseze de suferințele societății, dar nu să le panseze cu un dezinfectant mai mult populist decât medicinal.

Costurile sociale pe care președintele și premierul n-au dorit să le plătească prin prea multă reformă, de dragul populației, puteau fi coborâte sau chiar prevenite și dacă justiția îi pedepsea pe corupții protejați de putere, dacă partidul de guvernământ nu se transforma în cel mai mare și mai abuziv întreprinzător al capitalismului românesc și dacă dezbaterea mass-media era eliberată de servituțile voluntare sau impuse de stăpâni.

Dacă a concedia angajații unei întreprinderi înseamnă un sacrificiu social necesar, oricât de neînțeles de victimele lui imediate, pentru binele de mai târziu al întreprinderii restructurate sau privatizate, concedierea și pedepsirea corupților din propriile rânduri este nu doar un preț politic infinit mai ușor de plătit, ci devine chiar prețul stabilității sociale în profunzime.

Fața țării, așa mutilată de comunism și de urmările sale, a fost poate întoarsă spre vest, dar Occidentul nu s-a naturalizat până la capăt în România. Or, în acest sens, abandonarea vizelor și apartenența la NATO devin mult mai neînsemnate decât prejudecățile populiste, ideologia clientelistă și prezumția de monopolizare a puterii, mereu reanimate de și între alegeri.

MIEZUL PROBLEMEI

2000

Problema cunoașterii trecutului preocupă în mod insistent, pretutindeni — observa într-un comentariu publicat mai demult în *Neue Zürcher Zeitung*, Andreas Breitenstein, un cunoscător al spațiului central-european. „Prezența absenței. Politica trecutului, între rememorarea fierbinte și rece", era titlul acestui text.

Între articolul lui Breitenstein și agitația creată în România de dosarele Securității nu este, în aparență, decât o legătură de teme și calendar.

Cu o săptămână în urmă, la Viena, Institut für die Wissenschaften vom Menschen (Institutul pentru Științele Omului) a organizat o dezbatere academică având ca temă „The Memory of the Century". Au participat câțiva intelectuali de primă mână, din est și din vest, interesați să identifice care sunt cele mai bune metode de aducere aminte, de rememorare personală, publică și politică. Publicistul elvețian a asistat la trecerea în revistă a argumentelor prezentate la seminarul vienez, convins că ele au o legătură cu marea dilemă românească: a accepta sau a refuza trecutul Securității. O dilemă care ar putea fi calificată, pornind de la cele două formule invocate frecvent în presa din țară: „O țară care-și îngroapă trecutul riscă să deraieze", repetă partizanii lămuririi complete a moștenirii Securității; sau „Îngropați trecutul, altfel vă va îngropa el pe voi", susține C.V. Tudor în numele atâtor apărători ai păstrării colbului pe dosarele comunismului.

Filosoful francez contemporan Paul Ricoeur crede că recursul la istorie, reanimat în acest debut de secol, este urmarea dezamăgirilor omului în raporturile sale cu divinitatea și a eșecului utopiilor colectiviste. Dar întâlnirea cu trecutul nu se face ușor. În ea se înlănțuie memoria colectivă, ficțiunea și amintirea personală… Pentru a cunoaște trecutul, avem la-ndemână, așadar, metode nesigure, lacunare. Dar altceva n-avem: „Norocul cunoașterii este elixirul vieții", conchide Ricoeur.

Pierre Nora, directorul revistei *Le Débat* și animatorul conceptului așa-ziselor *lieux de mémoire*, prin care trecutul este prelungit în prezentul care-i include sensurile, crede că o istorie vie este doar „istoria democratizată". Adică istoria care ia notă de revolta adevărului celor de jos, împotriva adevărului decretat al opresorilor. Există însă și limite, acolo unde un adevăr particular absolutizat exclude toate celelalte adevăruri particulare. Particularul care se vrea general deschide calea asasinatului.

N-a lipsit de la colocviul vienez Joachim Gauck, pastorul care după 1991 a creat și a condus apoi ani în șir instituția supranumită „Oficiul Gauck" (oficiul federal pentru studierea documentelor Stasi), prin intermediul căreia

milioane de germani au avut acces la dosarele Stasi. Fostul regim comunist est-german n-a fost delegitimat, a spus Gauck, decât prin deschiderea arhivelor fostei poliții politice.

Adam Michnik, fostul disident anticomunist polonez, s-a făcut în schimb purtătorul de cuvânt al „primatului politicii realizabile". Societatea poloneză în transformare nu este suficient de matură pentru a-și permite confruntarea cu arhivele securității. Scrutarea trecutului prin dosarele securității n-ar deschide decât poarta unor abuzuri politice. Gauck l-a contrazis energic pe Michnik aici. Mai importantă decât redescoperirea trecutului este — în opinia lui Adam Michnik — stabilizarea societății. Situația ar fi valabilă și în țări ca Serbia sau Croația. Judecata morală radicală n-ar fi oportună în Polonia, unde elitele comunismului au acceptat în mod pașnic și activ trecerea la democrație. Michnik susține că această metodă, de catifea, în judecarea trecutului a fost și una dintre cauzele care au făcut ca Polonia să fie scutită de sindromul postcomunist al naționalismului autoritarist și uneori sângeros.

Între aceste câteva argumente diferite, prezentate la întâlnirea de la Viena dedicată memoriei secolului, întâlnim cel puțin două metode foarte vizibile și în România: febra deschiderii și cea a închiderii concomitente a dosarelor Securității. Argumentul Gauck care cere aflarea completă a conținutului dosarelor, ca piatră de temelie a depășirii comunismului, și argumentul Michnik, care cere mai întâi stabilitate și calm social, și doar apoi socoteli complete cu trecutul.

Situația din România, în multe privințe, ar putea fi mai compatibilă cu modelul propus de Michnik. Cu diferența, fundamentală totuși, că prăbușirea comunismului s-a făcut în România în mod sângeros, iar naționalismul autoritarist a fost ideologia alternativă a celor care au guvernat țara în primii ani după Revoluție. Fosta Securitate din România, spre deosebire de serviciile secrete poloneze, pe de altă parte, a fost nu a cincea, ci prima coloană a puterii comuniste. În Polonia, comunismul a căzut cu concursul regimului comunist, în timp ce în România, urmările comunismului n-au putut fi depășite ani în șir, din cauza prezenței și influenței considerabile a succesorilor regimului dictatorial în dinamica noii democrații. Cu adaosul, de asemenea, că nici calmul și nici stabilitatea, ca să nu mai vorbim de intrarea în NATO, n-au fost în România, spre deosebire de Polonia, rezultatele amânării recursului la trecut, ci efectele, îndelung amânate, ale presiunilor occidentale, care n-au exclus un proces, și el, atât de lent, de transformare a guvernanților și aparatului puterii. Așa stând lucrurile, mai poate fi oare menajat trecutul comunist în România, în linia argumentației lui Michnik? În răspunsul la această întrebare stă nu atât soluția crizei

dosarelor Securității, cât însăși posibilitatea consolidării progresului democratic al țării.

INTEGRARE SAU DUPLICITATE

2000

La sfârșitul săptămânii trecute, în pagina a doua a ziarului *Adevărul*, în colțul publicității electorale, am putut citi cu litere de-o șchioapă: „Într-un veritabil discurs de prim-ministru, Adrian Năstase a declarat: « Integrarea în UE și NATO nu înseamnă renunțarea la comerțul cu China și URSS. »"

Observăm din capul locului o eroare flagrantă — ea poate ține de memoria pro-sovietică greu represibilă a dlor Iliescu și Năstase: URSS nu mai există de vreo nouă ani. Cum avem de-a face cu un material electoral publicitar, redactat ca atare de PDSR pentru uzul presei, greșeala grosolană de a mai denumi în *anno Domini* 2000 Rusia „URSS" e de-a dreptul provocatoare.

Din același articol aflăm că dl Adrian Năstase, într-un discurs inspirat și calm, rostit în fața unei săli arhipline din Brăila, zilele trecute, a făcut între altele următoarea afirmație: „Integrarea în UE și NATO nu înseamnă să nu mai facem comerț cu Rusia și China", adăugând că „PDSR este foarte american în gândire pentru că SUA nu are niciun fel de complexe cu Lenin sau alte chestiuni de genul acesta".

Regăsim ușurați denumirea „Rusia" în nomenclatorul liderilor PDSR, dar și câteva perle autentice. Prima: de ce integrarea în NATO și UE este, prin premisă, contrară comerțului cu Rusia și China? Nici regimul Iliescu, nici regimul Constantinescu n-au întrerupt relațiile comerciale cu Rusia și China. La ultima vizită a ministrului rus de Externe, Ivanov, la București, aflăm chiar că partea română deplânge disproporția dintre exportul rușilor în România (mult mai mare) și cel al românilor în Rusia. A discuta relațiile de integrare euroatlantică în contexul celor cu Rusia și China — la nivel comercial — este de altfel nerealist. Integrarea euroatlantică înseamnă mai mult decât relații comerciale ale României cu țările membre în organizațiile respective. E vorba în primul rând de un sistem de valori politice și de securitate comune…

Dnii Iliescu și Năstase, în aprilie 1991, au semnat un tratat bilateral de prietenie și bună vecinătate cu URSS, cum bine știm. Buna vecinătate era explicată de comentatorii ruși ai momentului drept proba faptului că România și Uniunea Sovietică nu se vor afla niciodată pe baricade diferite.

La 27 martie 1991, comentatorul de la Radio Moscova adăuga explicit și că cea mai mică eroare din partea partenerului român în direcția alegerii unor noi aliați sau formularea unor pretenții teritoriale la adresa Moscovei ar putea crea serioase complicații.

Ne amintim și că între articolele Tratatului de colaborare, prietenie și bună vecinătate semnat de Ion Iliescu și Mihail Gorbaciov, în aprilie 1991, figurau celebrele articole care-i interziceau României alianțe occidentale neconvenabile sovieticilor, precum și folosirea teritoriului românesc în scopuri militare neconvenabile Moscovei.

România a fost singurul stat fost comunist care semna un tratat de vasalitate voluntară cu o Uniune Sovietică aflată pe patul de moarte. Fostul șef al diplomației sovietice, Iuli Kvisinski, în memorile sale apărute la Berlin în 1994, nota de altfel profetic și retrospectiv: „În 1990 situația s-a schimbat. Odată cu căderea lui Nicolae Ceaușescu, comportamentul imprevizibil al reprezentanților români a luat sfârșit."

În aprilie 1991, Ion Iliescu era șeful statului român, iar Adrian Năstase ministrul de Externe. Prim-ministrul de-atunci, Petre Roman, a refuzat să trimită tratatul româno-sovietic spre validare în Parlamentul României. Câteva luni mai târziu, URSS dispărea ca entitate statală. URSS a rămas însă neatinsă într-un amplu reportaj electoral al PDSR publicat în *Adevărul* la 27 octombrie 2000.

Dl Năstase, care va fi probabil, după 26 noiembrie, viitorul prim-ministru al României, dorește mai mult comerț cu Rusia și China. Ca potențial prim-ministru, domnia sa știe că aproape 60% din exporturile românești merg spre UE. Că România are o economie fragilă și că extinderea relațiilor comerciale în afară e mai ușor de spus decât de făcut.

A afirma că Rusia și China trebuie să intre în atenția României este mai ușor decât a produce suficient de mult și interesant pentru ca procesul de integrare euroatlantică să sporească simultan cu creșterea volumului relațiilor comerciale cu China și Rusia.

Cât despre lipsa de complexe a americanilor față de „Lenin și alte chestiuni de genul acesta", cum a afirmat dl Năstase la Brăila, ne declarăm uluiți. Statele Unite au în prezent relații politice și comerciale cu Federația Rusă, în condițiile în care marxism-leninismul a devenit caduc în Rusia, nu din cauza acestora. URSS azi și, precum și relații ruso-americane în ciuda lui Lenin reprezintă cam mult, ca eroare, într-un singur pasaj electoral PDSR.

Între destule accente noi și pozitive, îndeosebi în programele scrise ale PDSR, în exercițiile orale liber alese de liderii acestui partid, se strecoară destule gafe. Sau poate doar scăpări. Sau, pur și simplu, intenții tot mai prost disimulate.

PROTON PSEUDOS[1]

(2001–2004)

[1] „Erorile originare“.

„Copiii mei, în vremuri de mari pericole este permis să te faci frate cu dracul până treci puntea."

Așa obișnuia să spună Franklin D. Roosevelt, amintindu-și un vechi proverb balcanic (ce purta și girul Bisericii Ortodoxe, de altfel), atunci când, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, încerca să explice utilitatea aliaților discutabili în realizarea unor obiective indiscutabile.

John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment*, 1982

Și primii creștini știau foarte bine că lumea e condusă de demoni și că acela care intră în politică, adică cel ce îngăduie folosirea puterii și a violenței, a semnat un pact cu diavolul. Astfel încât devine incert faptul că, în activitatea sa, binele generează doar bine, iar răul doar rău, căci adesea se întâmplă exact pe dos. Cine nu știe acest lucru este un copil, din punct de vedere politic.

Max Weber, *Politik als Beruf*, 1919

Poate nu-i tocmai exact să afirm că-mi iubesc țara. Adesea o detest și mi-am promis, din tinerețe, de sute de ori, să trăiesc pentru totdeauna departe și să-i uit aberațiile. Dar adevărul este că nu m-am îndepărtat niciodată de ea și că țara a fost pentru mine, fie că mă aflam acasă, fie în străinătate, un motiv constant de adâncă mâhnire. Când am citit în eseul lui George Orwell, Leul și unicornul, *că Anglia este o țară cu oameni buni, dar cu oameni nevrednici la putere, m-am gândit cât de bine ni se potrivește și nouă această definiție. Pentru că există și printre noi oameni capabili, dar aceștia s-au ocupat rareori cu politica, ea rămânând aproape întotdeauna în sarcina celor mediocri și în majoritate corupți.*

Mario Vargas Llosa, *Peștele în apă*, 1993

STRATUL DE GHEAȚĂ

ianuarie 2001

Vizita premierului Adrian Năstase în Rusia a însemnat apariția unui nou concept și posibilitatea clintirii unor prejudecăți. Realitatea lor conexă se va mișca însă mai greu decât ar putea lăsa să se-nțeleagă ironia subtilă a dlui Năstase și cordialitatea moderată a premierului rus Casianov.

Adrian Năstase vorbește despre un nou parteneriat pragmatic, solid și dinamic în relațiile româno-ruse. Relațiile economice dintre cele două țări par în situația de a se încălzi. Livrările de gaz, în cantități mari și previzibile, din Rusia în România nu vor mai avea nevoie de intermediari și vor costa mai puțin. Dacă parteneriatul pragmatic, solid și dinamic cu Rusia va avea amplitudinea și consistența parteneriatului strategic cu America și Vietnam, atunci nu bag mâna nici în focul produs de gazul rusesc.

Obsesiile majore care domină relația ruso-română sunt: 1. Rusia nu vede cu ochi buni intrarea României în NATO; și 2. Rusia încurajează autoritarismul rusofon și pro-rus din Republica Moldova pentru a-și semnala poziția de forță în două direcții: A. pentru intimidarea României, ca să nu între în NATO; și B. pentru intimidarea NATO, ca să oprească extinderea la Prut. Deși premierii român și rus s-au duelat cu eleganță și detașare pe seama acestor subiecte, seriozitatea de fond a subiectelor a fost mai convingătoare, dar pe fond descurajantă. Soluțiile sugerate de premierul Năstase pot fi continuate în relația româno-rusă. Spunerea lucrurilor pe nume, oricât de neplăcută, și încercarea de a vinde și a cumpăra reciproc avantajos mărfuri utile, și nu gogoși, în comerțul ruso-român, sunt recomandabile. Să fie aceasta diferența dintre o relație normală amânată și un parteneriat pragmatic imprevizibil?

ROMÂNIA ȘI RUSIA: RĂMÂNE CUM AM STABILIT

februarie 2001

Relațiile româno-ruse au intrat de multă vreme în hibernare. Vizita de la 7 februarie, la Moscova, a proaspătului ministru de Externe, Geoană, a încercat reanimarea raporturilor bilaterale, dar în contextul unor probleme și dificultăți noi.

Dl Geoană a fost primit la Moscova în primul rând în calitate de președinte în exercițiu al OSCE. Dar șansele sale de a-i convinge pe ruși să-și revizuiască atitudinea privind accesul misiunii OSCE în Cecenia și retragerea efectivă a trupelor din Transnistria sunt neînsemnate.

Rusia nu va accepta nici acum, la fel cum a refuzat s-o facă în ultimii ani, o mediere românească în problema transnistreană, indiferent de ecusonul OSCE pe care-l poartă pe piept, timp de un an, dl Mircea Geoană. Rușii folosesc de multă vreme OSCE ca pe un instrument anti-NATO. În urmă cu câțiva ani, fostul ministru rus de Externe, Andrei Kozîrev, propunea reconstrucția NATO după modelul OSCE, în care americanii și rușii ar fi fost beneficiarii unui condominium relaxat. Prea mare și prea laxă în configurație și eficiență, OSCE îi convine Moscovei doar pentru ceea ce nu reușește să devină: o alianță de securitate și militară sigură și redutabilă.

Moscova va lua în brațe, retoric cel puțin, tot mai mult OSCE, pe măsură ce NATO își va continua extinderea, iar americanii vor trece la construirea scutului antirachetă.

În privința relațiilor bilaterale propriu-zise, lucrurile stau și mai rău. Tratatul Gorbaciov–Iliescu din 1991 este în continuare ursita rea a acestor relații. El prevedea un celebru articol, care îi interzicea României să facă parte dintr-o alianță de securitate ostilă Rusiei. În 1991, șeful statului, Iliescu, și ministrul său de Externe, Năstase, au semnat tratatul cu Gorbaciov, într-un moment când alinierea României la interesele de securitate ale Moscovei era, probabil, consecința inevitabilă a evenimentelor din decembrie 1989 și a prezumției existenței unei Uniuni Sovietice cu față umană, în a cărei sferă de influență România putea reintra, în sfârșit, după eliminarea „turbulentului“ Ceaușescu. URSS a capotat însă, prematur pentru Gorbaciov, prea târziu pentru restul lumii. Tratatul româno-rus, semnat de Iliescu, n-a fost ratificat de Parlamentul român, unde n-a ajuns, cu concursul premierului de atunci, Petre Roman.

Rusia lui Elțîn a semnat în anii care au urmat tratate bilaterale cu toți foștii ei aliați din Pactul de la Varșovia, dintre care Cehia, Ungaria și Polonia fac parte din NATO, între timp. În niciunul dintre aceste tratate

nu figurează însă așa-zisul *droit de regard* care condiționează intrarea în NATO de acordul Moscovei.

Întâmplarea — sau poate o intenție urmărită îndeaproape — face însă ca articolul respectiv din tratatul Iliescu–Gorbaciov să fi fost preluat de ruși în proiectul tratatului bilateral, care s-a negociat și se negociază de ani de zile. Articolul 3 din proiect, pe care l-au avut pe masa întâlnirii chiar și domnii Ivanov și Geoană, obligă în continuare România la obținerea acordului Federației Ruse, dacă vrea să intre într-o alianță de securitate.

În octombrie anul trecut, când ministrul rus de Externe, Igor Ivanov, vizita Bucureștiul în cadrul unei reuniuni a tratatului țărilor riverane Mării Negre, fostul nostru ministru de Externe, Roman, afirma că principalul obstacol în calea semnării noului tratat este problema retrocedării tezaurului românesc aflat în captivitatea rușilor de la sfârșitul Primului Război Mondial. În 1996, când Evgheni Primakov, pe-atunci ministru de Externe al Rusiei, a fost la București pentru semnarea tratatului, obstacolul fatal a fost cerința românească — subit asumată și de Ion Iliescu — a menționării nulității Pactului Ribbentrop–Molotov.

Zilele trecute, actualul prim-ministru, Năstase, considera că refuzul acceptării exprese în textul proiectului de tratat de către Moscova a nulității pactului Ribbentrop–Molotov continuă să fie una dintre probleme. Foarte ciudat este că niciunul dintre miniștrii de Externe sau negociatorii români ai proiectului de tratat româno-rus din ultimii ani nu menționează articolul 3 din proiect, referitor la obligația României de a avea doar alianțe de securitate convenabile Moscovei, deși, aici, credem noi, stă cu adevărat singura problemă majoră.

NATO se află în fața unor redistribuiri a priorităților. Extinderea este discutată în contradictoriu, iar România face parte dintre țările asupra cărora există cele mai multe rezerve, în ceea ce privește integrarea în 2002. Pe de altă parte, rușii și-au accelerat politica de relații cu Belarus și Ucraina și păstrează un interes marcant în Balcani, unde debarcarea fostului președinte iugoslav Slobodan Miloșevici s-a confirmat doar cu sprijinul lor. Moscova se opune periodic la admiterea Țărilor Baltice în NATO. În sfârșit, recent, știrea potrivit căreia rușii ar fi depozitat muniții nucleare tactice în Kaliningrad, enclava lor din estul Poloniei și de la frontiera cu Lituania, a fost interpretată ca un nou semn de intimidare a NATO-izării spațiului est-european.

În plus, doctrina militară oficială a Rusiei, intrată în vigoare la sfârșitul anului 1999, susține de asemenea că este inacceptabilă prezența trupelor străine pe teritoriul statelor care se-nvecinează cu aliații ei din CSI. Or,

vecinătatea României și a Bulgariei cu Ucraina și cu Flota Mării Negre cantonată de ruși la Odessa intră în această clauză, pe care analiștii militari occidentali au perceput-o ca fiind croită, în mod expres, pe măsura Bucureștiului și Sofiei.

Fără să dispară, așadar, blocajul relațiilor ruso-române a traversat o evoluție accidentată. Azi, el pare mai insolubil ca oricând în ultimii ani, între altele și din cauza noilor iritări și tensiuni intervenite în tabăra NATO, între vest-europeni și americani. Iată de ce a fost atât de importantă acțiunea rapidă și bine țintită din primii ani ai deceniului, când și reunificarea Germaniei, și occidentalizarea decisă a Europei Centrale au reușit datorită felului în care lideri energici și cu ferme convingeri democrate au știut să profite de conjunctura internațională și de slăbiciunile Rusiei. În acei ani, România n-a știut ce vrea; sau a vrut să nu supere Moscova, reușind performanța paradoxală de a rămâne izolată de Occident, fără să se apropie de Rusia.

Radio Vocea Rusiei, în primăvara anului 1998, comenta astfel așa-zisele „rătăciri" pro-occidentale ale diplomației românești: „România va plăti pentru orientarea sa mioapă." În iulie anul trecut, la București, Jirinovski[1] amenința România cu bombe, în cazul în care ar deveni membră NATO, iar președintele Dumei de Stat, comunistul Ghenadi Zelejniov, afirma că Rusia se opune admiterii României în NATO, „o structură arhaică".

Oricum am citi astfel de mesaje, cert este că au trecut anii, și tot acolo suntem: nici în Occident, nici în grațiile Rusiei. Între timp, rușii au mai multe motive să fie neliniștiți din cauza americanilor și a propriei evoluții interne, deci vor mări ocaziile în care-și exhibă mușchii. Poate că acesta e momentul când sunt pregătiți să facă concesii simbolice și mai neînsemnate pentru ei, să zicem în cazul relațiilor româno-ruse.

Viitorul acestor relații va depinde însă mai mult de interesele occidentale față de România și, mai ales, de sinceritatea și consecvența intențiilor de democratizare ale liderilor români.

VIZITA ÎN GERMANIA A MINISTRULUI DE INTERNE

februarie 2001

Vizita în Germania a ministrului de Interne al României a fost așteptată și pregătită. În martie curent, ministrul german Otto Schily și românul

[1] Vladimir Jirinovski (n. 1946), politician rus liberal-democrat, cu discurs naționalist.

Ioan Rus s-au întâlnit la Bruxelles, unde au stabilit care sunt principalele dificultăți în relațiile româno-germane, pornind de la domeniul lor de competență.

De ani de zile, guvernul de la Berlin pretinde ca România să accepte repatrierea a câtorva sute de foști cetățeni români, a căror rămânere în Germania este considerată ilegală de autoritățile germane. Acești oameni sunt de mai multe categorii. Unii n-au fost niciodată cetățeni români, dar au susținut în fața autorităților germane că și-au pierdut pașaportul românesc. Identificarea lor este în curs de desfășurare. Alții au falsificat ori au înscenat, contra cost, aprobarea de renunțare la cetățenia română. O a treia categorie este cea a cetățenilor români care au renunțat legal la cetățenia română, dar nici n-au obținut-o pe cea germană, neavând deci un statut legal și definitiv de ședere și muncă în Germania.

Partea germană vorbește de 740 de foști cetățeni români, aflați într-una sau alta dintre aceste situații. Partea română a identificat până în prezent doar 140 de cazuri și este gata să accepte repatrierea persoanelor expulzate de și din Germania. La Berlin se consideră că astfel a fost depășit impedimentul major în relațiile bilaterale și că noua atitudine a guvernului de la București conduce la o atitudine schimbată și a părții germane. Aceasta va sprijini eforturile României de apropiere de UE, va contribui la perfecționarea mecanismelor de control și supraveghere la frontierele României, cu personal și utilaje, automobile, elicoptere etc. Ministrul de Interne german, Schily, a mai spus că-și retrage obiecțiile de până acum, în calea liberalizării regimului de călătorie a cetățenilor români în spațiul Schengen. Dar momentul când românii nu vor mai avea nevoie de vize depinde de Comisia Europeană și de România. Germanii cred în continuare că există riscuri ale stabilirii ilegale în Germania a unor cetățeni români sau a unora străini care tranzitează România.

Autoritățile germane, consultate de autorul acestor rânduri, au emis opinia că dialogul româno-german între miniștrii de Interne, blocat în ultimii 3 ani, a devenit normal și constructiv. În general, impresia este că pragmatismul echipei guvernamentale de la București face posibil un nou curs al relațiilor româno-germane. În ultimele luni, vizitele la Berlin ale lui Mircea Geoană, Adrian Năstase și Ioan Rus au fost reperele acestei ameliorări a relațiilor bilaterale. La sfârșitul lunii, la Berlin, are loc un mare forum economic româno-german, cu participări de primă mână din sfera economică și politică, din România și Germania.

De altfel, joi 17 mai, la București, Ion Iliescu și Adrian Năstase au conferit cu reprezentanții cercurilor de afaceri din Germania, veniți să vadă

dacă legislația românească a investițiilor s-a ameliorat. Guvernul român pare înclinat să mute rapid și în forță accentul sau *Schwerpunkt*-ul — ținta dificilă a cooperării economice — dinspre Franța spre Germania, după cum declara secretarul de stat Victor Dimitriu, luni, cotidianului german *FAZ*. Și totuși, elanul schimbării subite și entuziaste a fronturilor ar trebui să fie ceva mai ponderat, mai ales având în vedere experiența istorică româno-germană.

Noul curs pro-german nu-l exclude pe cel francez. Căutarea febril-euforică a noilor parteneri ar trebui probată prin rezultate, mai mult decât prin declarații inabile de intenții; ele pot să-i surprindă pe francezi, să zicem, fără să-i convingă neapărat pe germani.

Revenind la rezultatele vizitei ministrului de Interne român la Berlin, adăugăm că gazdele au constatat progresele făcute de România în domeniul securizării frontierelor și al perfecționării legislative în ultimele patru luni. Dl Rus, într-o convorbire telefonică cu autorul acestor rânduri, susține chiar că dinamica pozitivă a progresului în domeniu este de 400%. Statutul polițistului, regimul străinilor, îmbunătățirea calității pașapoartelor, securizarea frontierelor, constituirea Poliției de Frontieră sunt dimensiunile acestor progrese. Germanii vor livra elicoptere sau automobile de teren în România, în cadrul cooperării sau investițiilor deja în curs de desfășurare. Întrebat despre situația unor licitații pentru dotarea Poliției de Frontieră, dl Rus, fost manager pentru Transilvania al grupului Mercedes-Benz Țiriac, a spus că frontiera va fi păzită și de autoturisme Mercedes, Ford și Volkswagen. După câte știm însă, licitația pentru mașinile de teren nu a avut loc. Ofertele sunt mai multe decât cele menționate de ministrul român, și unele chiar mai ieftine pentru bugetul de stat decât cea a grupului Mercedes. Bunăoară, oferta BMW. Dar dl Ioan Rus va fi precaut, firește, evitând să intre într-un conflict de interese de tip cornellian — deh, puțină culoare franceză într-o mare teutonă — între pasiune și datorie. Admitem că și una, și alta sunt în interesul României, chiar dacă însemnele sunt exclusiv germane. Între BMW și Mercedes-Benz e greu de ales. Criteriul ar trebui să fie buzunarul contribuabilului român, mai mult decât cel al managerilor germani, totuși.

Începând de la 1 iunie, ministrul român de Interne va avea de altfel un consilier de bază. Generalul Walter Sperner, fost inspector-șef al Poliției germane de frontieră, iese la pensie la Berlin și intră în pâine — plătită de Germania — la București. Miniștrii Rus și Schily au deblocat în aceste zile la Berlin o șosea ocupată, nu de greviști, fni-iști sau mineri, ci de apatrizi. Problemele nu dispar însă de la sine. Mulți dintre aceștia vor acționa în

justiție statul german sau statul român. Drepturile lor restabilite astfel vor fi respectate și de partea germană, și de partea română — a spus dl Rus. Se apropie mai mult de Europa, în schimb, cetățenii români, legali, din România? Condiția n-a fost însă, așa cum partea germană a pretins mereu, doar rezolvarea situației apatrizilor. Condiția sau condițiile țin de succesul evoluției democratice din România, cu efectul ei direct, care este dispariția dorinței sau nevoii de emigrare. Pragmatismul echipei Năstase are în continuare nevoie nu atât de jocul de scenă alert și credibil al miniștrilor în Occident, cât de scoaterea României din criza postcomunistă, în care țara s-a adâncit mai demult, dar rămâne încă înnămolită și cu propria lor contribuție.

SECVENȚE

martie 2001

La sfârșitul stagiului de patru ani în Franța ca ambasador al administrației Clinton, Felix G. Rohatyn își împărtășește impresiile și concluziile revistei *Le Débat*. Americanul este om de afaceri, expert în fuziuni de firme și în „noua economie" — adică ansamblul industriilor moderne *high tech*. A nimerit într-o țară în care statul și centralizarea au o pondere mult mai mare decât în Statele Unite. Comparând capitalismul american cu cel francez, fostul ambasador constată: „E vorba de un sistem foarte deschis. Unul dintre marile secrete ale capitalismului modern este transparența. Fără transparență, nu există capitalism adevărat. Altminteri, se instalează corupția. Lumina este un mare dezinfectant. Este baza sistemului nostru de reglementări financiare. Toată lumea știe la noi cine și cât câștigă. E-adevărat că la voi există multe probleme legate de acest concept."

Nu ne interesează acum comparația între transparența sistemului capitalist american și cel francez, net favorabilă, prin performanțe și atracție, primului. Reținem doar punctul de vedere, autorizat, al unui om de afaceri și diplomat american, de prima mână, în privința calităților transparenței în competiția cu opacitatea.

Prima secvență:

Suntem la București, capitala unei țări aflate la începutul evoluției capitaliste. Aici, tocmai a fost votată cu brio legea secretului de stat. Ea a fost concepută și redactată de serviciile de informații, nu de Ministerul Justiției sau de parlamentarii și politicienii democrației. În plină afirmare

a ofensivei sale euroatlantice, care în traducere înseamnă dorința de a face parte din cel mai perfomant și transparent sistem social-politic și de securitate posibil, guvernul României dă înapoi ceasurile, propunând, așa cum suna pe vremuri o butadă atribuită lui Churchill, dar inspirată de sistemul sovietic, „ascunderea misterului într-un secret". Cetățeanul și ziaristul, în această viziune, poartă răspunderea principală a deținerii, chiar din întâmplare, a unui așa-zis secret de stat, definit arbitrar. Iar aria secretelor de stat și de serviciu este, întâmplător, identică cu perimetrul vieții supravegheate de Securitate. Nu NATO a cerut o astfel de lege, au recunoscut și mai-marii PDSR. Reabilitarea legitimității secretului și în primul rând a apărătorilor lui mascați, ca instrumente de lucru și comunicare într-o societate deschisă, este aberantă și contraproductivă. Printr-o astfel de lege, România revine prea ușor la opacitate și se îndepărtează de transparență. Și, deci, de capitalism și democrație — dacă ar fi să aplicăm criteriul propus de fostul ambasador american în Franța, Rohatyn.

A doua secvență:

Un înalt funcționar al guvernului, șef al Corpului de Control al prim-ministrului, este urmărit și apostrofat de o echipă de polițiști aparținând unuia dintre numeroasele servicii secrete ale României. Omul divulgă conexiuni mafiotice incredibile, în care sunt implicați, probabil, miniștri și foști miniștri, inclusiv actualul ministru de Interne, și se adresează presei.

Opțiunea pentru transparență a înaltului funcționar a fost sancționată de prim-ministru cu un cartonaș galben. Urmează cartonașul roșu și concedierea, a fost concluzia. Un act de ilegalitate — îndreptat, cu concursul poliției, împotriva celui care răspunde în guvern de vânarea ilegalităților și denunțat ca insubordonare, pentru că a fost discutat în presă înainte de a fi fost sufocat în seraiul puterii — nu se înscrie deloc în logica transparenței. Niciodată în Statele Unite și nici chiar în Franța denunțarea publică a unor scandaluri de stat, prin intermediul presei, n-a fost condamnată de șeful guvernului ca act de insubordonare. În ordinea valorilor politice și morale ale democrației, aflarea adevărului, prin presă, este mai importantă decât prelucrarea sau mușamalizarea lui în numele ordinii interioare a guvernului sau a menajării rațiunilor de stat, definite în cerc închis și ad-hoc de administratorii temporari ai statului.

A treia secvență:

Premierul Năstase a intrat în conflict frontal, nu neapărat cu Consiliul Național de Studiere a Arhivelor Securității, cât cu trecutul și, implicit, cu viitorul în numele căruia el ordonă tăcerea în camera mașinilor. Dl Năstase crede că, deh!, în numele privirii înainte, trecutul trebuie menajat până la

transformarea sa în existență astrală. Adică, astăzi îl vezi și nu e… Adrian Năstase invocă un singur motiv în apărarea actului său temerar de a refuza aplicarea unei legi în vigoare: avem nevoie de liniște. Criteriul liniștii vrea să însemne grija pentru problemele zilei de azi și de mâine ale oamenilor. Acesta este un procedeu radical opus transparenței. Lumina este un mare dezinfectant, spune diplomatul american; în schimb, întunericul, un imens anestezic, îi răspunde Adrian Năstase. Primul a intrat de mult în capitalism și democrație, al doilea n-a ieșit din comunism.

A patra secvență:

Președintele Ion Iliescu a participat la o întâlnire cu exponenții industriei electronice. Grija domniei sale pentru acest sector de vârf e salutară. Fostul înalt nomenclaturist comunist, marginalizat de regimul Ceaușescu, a reintrat în 1987 pe scena publică având o pledoarie pentru deschiderea informațională, dând semnalul mult așteptat și la vârf al unei opoziții promițătoare la obscurantismul ceaușist. *High tech* are de-a face cu internetul. Acum doi–trei ani, un raport al SRI invoca pericolul internetului, ca amenințare la securitatea statului.

O îngrijorare familiară și la Pekin. Deunăzi, chiar secretarul general al guvernului, Mihăilescu, îi atrăgea atenția poetului Mircea Dinescu asupra pericolului ca argumentele împotriva liniștii și camuflajului propuse de premier să se transforme în materie primă a internetului.

Fără trecut, cu interdicția de a te adresa presei libere prea repede și încurajând reanimarea principiului comunist potrivit căruia „tot ceea ce nu este permis este interzis", dl Ion Iliescu pledează în gol pentru *high tech* și internet. El redevine astfel mesagerul unei apropiate revoluții, așa cum a făcut-o în articolul publicat în *România literară* în 1987. În locul domnilor Năstase, Priboi și Mihăilescu, m-aș îmbrăca gros și aș pune în priză tocătorul de hârtie.

PREMIERUL ADRIAN NĂSTASE ÎN GERMANIA

iulie 2001

Între 3 și 5 iulie, premierul Adrian Năstase, însoțit de o importantă delegație ministerială și de oameni de afaceri, întreprinde o vizită oficială de stat în Germania. E vorba nu doar de primul contact occidental de mare anvergură al liderului român, ci și de prilejul reanimării în forță a relațiilor româno-germane. În plin proces de reformă, cu un an înaintea depășirii

unor praguri critice în procesul de integrare euroatlantică, progresul relațiilor româno-germane constituie o miză a succesului nu doar pentru guvernul Năstase, ci și pentru perspectivele interne și internaționale ale României.

Vizita se anunță consistentă și promițătoare. Șeful guvernului de la București va avea convorbiri oficiale cu cancelarul Gerhard Schröder, cu ministrul german de Externe, Joschka Fischer, cu ministrul federal al Cooperării Economice și Dezvoltării, Heidemarie Wieczorek-Zeul, cu prim-miniștrii landurilor Brandenburg, Renania de Nord-Westfalia și Bavaria, se va întâlni cu reprezentanții cercurilor economice, de afaceri și bancare, la Berlin, Düsseldorf și München. Domnul Năstase va acorda interviuri unor publicații germane de primă mână, *Die Zeit* și *Financial Times Deutschland*, va conferi cu președintele Parlamentului federal, Wolfgang Thierse, și cu deputați influenți din comisiile de politică europeană, de politică externă și apărare.

Proiectul vizitei dlui Năstase în Germania stă sub semnul intereselor reactualizate ale ambelor țări pentru dezvoltarea în forță, într-un ritm fără precedent încă în ultimii ani, a relațiilor economice.

La mijlocul lunii mai, o delegație a oamenilor de afaceri din Germania condusă de Klaus Mangold, președintele Comisiei pentru Est a Economiei Germane, a stabilit la București câteva zone de interes pentru investitorii germani. Domeniile propuse de partea română sunt: industria zootehnică, industria de apărare, a construcțiilor de mașini, a construcțiilor industriale, a reabilitării termocentralelor, industria aparaturii medicale și telecomunicațiile. „Industriașii germani au fost încântați" — a scris presa germană atunci — de dorința de reformă și pragmatismul noilor guvernanți români. Ei au avut discuții cu președintele Iliescu, premierul Năstase și cu guvernatorul Băncii Naționale, Isărescu. Pentru exponenții investitorilor germani, România prezintă azi, ca piață politică și de investiții, mai multe avantaje nete față de anii din urmă. Stabilitatea politică este dublată, în ultimul an și jumătate, de stabilitatea economică. Există șanse reale de creștere economică, de scădere a inflației și de menținere a unui deficit bugetar mic. Angajamentul euroatlantic al noilor guvernanți este perceput ca sincer și credibil, depășind așteptările mai vechi. Liderii români vor ca Germania să ocupe primul loc în rândurile partenerilor vest-europeni ai României. Observatorii germani consideră că s-a realizat o coerență între aparatul guvernamental și cel administrativ, între guvern și parlament, dominate de social-democrați.

Riscurile unor războaie interne prelungite, precum între 1996 și 2000, se consideră că sunt astfel mult diminuate. Președintele Ion Iliescu le-a spus, între altele, reprezentanților economiei germane la București — și declarația sa a fost consemnată în comunicatul oficial al vizitei — că România va evita să se mai transforme vreodată într-o țară fără datorii externe.

În sfârșit, faptul că și la Berlin guvernează social-democrații și că Adrian Năstase este un adept declarat al modernizării noii sale formațiuni, după modelul german, facilitează contactele politice dintre cele două țări.

De altfel, influența social-democraților germani asupra colegilor de la București s-a exercitat încă înainte de alegerile din România. În vara anului trecut, mai multe contacte între liderii celor două partide au avut, se susține în cercurile diplomatice germane, efecte pozitive în schimbarea stilului și a imaginii PDSR, mai apropiate de curentul vest-european Blair-Schröder decât de cel postcomunist răsăritean de la începutul deceniului trecut.

Adrian Năstase reușește ca în doar câteva luni să deblocheze o relație vitală pentru România, politicoasă, dar relativ rece după 1989. Momentul este oportun, având în vedere necesitățile economice și financiare stringente ale României, o țară în care reforma și bunăstarea cetățenilor vor câștiga doar printr-un influx masiv de investiții străine. Dar și interesele Germaniei în România sunt reale. Forța ei economică, aflată oarecum într-un moment de acalmie — unii vorbesc de pericolul recesiunii sau al unui impas major al conjuncturii — are nevoie de piața românească, avantajoasă din atâtea puncte de vedere. Apropierea geografică, dimensiunea demografică și cea teritorială, calitatea și costurile forței de muncă, o comunitate tradițională de valori culturale în curs de extindere sunt atuurile importante, menționate adesea de germani.

Dar oricât de pozitivă ar fi relansarea politică și economică a relației româno-germane, continuitatea reformelor românești și consecvența voinței politice euroatlantice vor trebui nu doar susținute în realitate, mai mult decât retoric, dar și dublate de crearea unor condiții de stimulare și cultivare a afacerilor și investițiilor, inclusiv prin garanții și facilități suplimentare. Controlul politic al administrației, dar și vigilența și eficiența democratică a justiției vor trebui apoi să aibă ca efect rapid îngrădirea fenomenului corupției, obstacolul cel mai important în calea investițiilor străine. Potrivit celui mai recent raport al organizației Transparency International, difuzat la 27 iunie, România alături de Kazahstan, Uzbekistan, Rusia și

Ucraina înregistrează cele mai alarmante cote ale corupției administrative și de stat, în spațiul est-european și central-asiatic.

De altfel, premierul român va semna între altele Convenția pentru evitarea dublei impuneri pe profit și pe capital, va deschide lucrările primului Consiliu româno-german de cooperare economică și va conferenția la Berlin, Düsseldorf și München despre strategiile reformei economice românești, adaptarea acesteia la exigențele UE și șansele relațiilor economice româno-germane.

Așadar, un nou început. „Decât să continue", ar fi spus, inimitabil și în cazul de față în ciuda traducerii nord-dunărene marcate, mama unui fost împărat francez, nu german, *mais cela est une autre histoire* …

TURNANTA

august 2001

După 1989, relațiile româno-germane au fost bune, dar limitate la pioase declarații de intenție. Germania a plasat mereu România în această perioadă pe o a treia orbită circum-europeană, după Polonia, Ungaria, Cehia și chiar Croația, Slovenia și Bulgaria.

Între 1989 și 1996, eforturile lui Ion Iliescu de a-l întâlni pe fostul cancelar al Germaniei reunificate, Helmut Kohl, au eșuat. Prima întâlnire oficială dintre cei doi, în iunie 1996, a subliniat mai mult distanța dintre cele două părți decât interesele comune. O oarecare simpatie a fostului cancelar față de Petre Roman n-a depășit însă, asemenea intențiilor reformiste ale fostului premier român, faza de proiect. Nici după 1996 poziția germană nu s-a schimbat, de fapt. Întâlnirea Kohl–Constantinescu, din vara anului 1997, n-a transformat o relație binevoitoare într-una substanțială și spornică, nici la nivelul persoanelor, nici la cel al statelor. Din nou, simpatiile creștin-democrate reale pentru curajosul Victor Ciorbea aveau să se dezumfle odată cu plecarea sa prelungită și greu de tradus în germană.

Ghinionul suplimentar al foștilor guvernanți români a fost schimbarea politică din Germania, din septembrie 1998, în favoarea social-democraților și ecologiștilor. Pentru ei, eficiența și lipsa de prejudecăți ideologice n-au mai privilegiat discursul ideologic anticomunist, practicat la București mai mult decât reformele pro-occidentale.

Întâlnirile dintre Gerhard Schröder și Emil Constantinescu, în 1998 și 1999, au fost strict politicoase, iar cea dintre cancelar și Radu Vasile, din

septembrie 1999, la București, îndeosebi, cvasi-catastrofală. Partea română intrase chiar într-un blocaj al comunicării politice normale cu Bonn și Berlin, de neînțeles pentru germani. Preferințele Bucureștiului se îndreptau în mod evident spre Franța și Statele Unite, iar indiferența din raporturile cu Germania devenise mai mult un semnal al resurselor limitate decât al unei politici deliberate. Germanii constatau că nici privatizarea și nici lupta anticorupție — singurele lor repere sigure de evoluție democratică rentabilă — nu evoluează satisfăcător în România, în ciuda alternanței la putere. Întrebându-l recent pe un înalt funcționar al echipei Constantinescu, în legătură cu lipsa de interes pentru relațiile cu Germania, acesta mi-a răspuns: „Am mizat mai mult pe relațiile cu Statele Unite. La sfârșitul mandatului însă, consilieri aulici ai Casei Albe ne-au recomandat insistent să completăm relația americană, oricum prea laxă, cu una insistentă, practic deja imposibilă atunci, cu Germania. Era prea târziu."

Ultimele șase luni, după revenirea PDSR la putere, au adus, în percepția germană, un suflu nou de realism și pragmatism în cadență forțată. Social-democrații germani au găsit, contrar așteptărilor foarte reduse și, poate, împotriva clișeelor mai vechi, interlocutori receptivi la București. Coerența executiv-parlamentară a noii puteri, plasarea explicită a Germaniei pe prima poziție a intereselor românești în UE și NATO, deblocarea comunicării politice în relațiile dintre ministerele de Interne privind problema apatrizilor au fost un stimulator puternic. Pentru Berlin, România a început să-și consolideze stabilitatea politică și economică greu, dar constant, într-un context instabil și inflamabil, între plăcile tectonice geopolitice numite Albania, Macedonia, Iugoslavia și Moldova.

Datele evoluțiilor economice românești, chiar dacă modeste, alcătuiesc în continuare un potențial important, în condițiile saturației piețelor central-europene și ale unui impas de alarmă în conjunctura economică germană internă. Așa s-a ajuns la vizita premierului Adrian Năstase în Germania, la începutul acestei luni.

În doar câteva săptămâni de mobilizare generală, românii au întocmit și prezentat oferte economice convingătoare. O delegație a patronatului german s-a-ntors din România, cu o lună și jumătate în urmă, „entuziasmată" (cuvintele lor) de eficacitatea și jocul de scenă al noilor guvernanți.

Încheierea în aceste zile, la Berlin, a unor acorduri, contracte și memorandumuri economice însumând un volum de peste un miliard de mărci, cu un pachet de aceeași valoare în faza de finalizare, este un succes major al noii puteri din România. Este mai ales recunoașterea progresului capitalismului românesc, născut, dar și crescut prin cezariană de 11 ani încoace.

Șansa pătrunderii capitalului german pe piața românească devine, în sfârșit, viabilă. În 11 ani, Germania a investit în România doar 750 de milioane de dolari. În câteva luni, s-a creat cadrul politic și economic instituțional pentru o multiplicare între un miliard până la două miliarde de mărci a volumului contractelor investiționale germane. Șansa ca ele să dea roade ține însă în primul rând de consecvența respectării și aplicării angajamentelor și înțelegerilor de către români: guvernanți, birocrați, lideri de opinie, oameni de afaceri, cetățeni.

Succesul economic-financiar al vizitei lui Năstase este dublat și de o schimbare sesizabilă a percepțiilor germane privind șansele de integrare euroatlantică a României. Deși n-a fost foarte categoric, cancelarul Schröder i-a spus lui Năstase la Berlin că Germania respectă și sprijină dorința de integrare a României în UE și NATO. N-au fost oferite termene și repere precise, dar este pentru prima oară când politicienii germani vorbesc de „relațiile excelente" dintre cele două țări. În anii din urmă, la Bonn și Berlin se evocau „relațiile bune" sau acordarea sprijinului german pentru integrare „în măsura posibilităților".

Marea problemă acum este asigurarea coerenței și continuității în domeniul reformelor în România și aplicarea convențiilor cu Germania. Spre deosebire de germani, românii, de dreapta sau de stânga, au o mare dificultate în a păstra cadența potrivită pentru isprăvirea trebii. O nepotrivire de caracter, care însă trebuie nu doar recunoscută, ci și coborâtă din fatalitate în flexibilitate. Atunci când vor și pot, românii practică această probă cu mare succes.

Un motiv suplimentar al actualului succes este luarea la cunoștință, în România și în Germania, a unei anumite scadențe dramatice: în absența unor schimbări rapide, România riscă acum, mai mult decât oricând în ultimii 11 ani, să piardă trenul Occidentului, pentru multă vreme sau definitiv. O balansare a României în bivuacul cenușiu al postsovieticilor nemântuiți, atâta vreme cât poate fi încă evitată, nu va fi niciodată provocată de cel mai responsabil actor vest-european din UE și NATO. În sfârșit, avem probabil de-a face acum cu cea de-a treia nouă schimbare de paradigmă cultural-politică în relațiile dintre România și Germania, în epoca modernă. La sfârșitul secolului al XIX-lea, elitele și evoluțiile românești au fost formate și influențate în mod hotărâtor de modelul german. Crearea Regatului și boom-ul cultural-economic în datele revoluției conservatoare au fost efecte directe ale influenței germane. În anii '30 ai secolului XX, înregistrăm un al doilea moment de relansare a relației, marcat însă de epilogul catastrofal programat al ideologiilor de extremă dreapta

din cele două țări. În anii '70, Ceaușescu, în plin război rece, oferă Germaniei de Vest un rol important în industrializarea României. A făcut-o însă în schimbul sașilor și al șvabilor, și în condițiile dezastruoase din anii '80, când a sacrificat țara în numele dictaturii.

O reactivare în forță a relațiilor româno-germane în climatul cultural și geopolitic euroatlantic comun, în ciuda marilor diferențe de evoluție dintre cele două țări, redevine posibilă acum. N-o vor doar românii, ci răspund provocării, iată, încă o dată, și germanii. Euforia nu este însă deloc recomandabilă. România se află doar la începutul reformei, în ciuda dorințelor de modernizare rapidă, încă în minoritate. Dezechilibrarea spectrului politic în defavoarea dreptei, riscurile răbufnirilor extremiste, incertitudinea statutului geopolitic sunt factori reali și majori de risc. Un succes economic și politic al relației româno-germane, care să depășească faza de eternă tânără speranță, devine însă o garanție a occidentalizării României.

IMPRESIA DE SUPRAREALITATE...

august 2001

Impresia de suprarealitate creată de o vară românească toridă ar putea fi confirmată, în planul realității publice și politice imediate, de întâlnirea paradoxală dintre un președinte republican, fost comunist, un rege exilat, fost suveran, și un voievod muntean, adesea confiscat în ultimele decenii pentru uz propagandistic.

În realitate, se întâmplă însă ceea ce pentru mulți în vremea dictaturii ceaușiste nu era decât pretextul inventat sau în orice caz exagerat de consolidare a unui regim politic în criză: strângerea simbolică a rândurilor în fața unui pericol extern.

Reconcilerea dintre președintele Ion Iliescu și Regele Mihai, în numele unei normalități mai mult necesare decât regăsite, îndeosebi acum, în jurul unui simbol istoric al reunificării statale, are câteva explicații reale, chiar dacă mai puțin discutate.

Una dintre ele a fost oferită chiar de Regele Mihai, care s-a referit în discursul său de la Academie la situația românilor din afara granițelor țării, a căror identitate este azi amenințată. E vorba în primul rând de românii din Republica Moldova, împotriva cărora regimul comunist pro-rus de la Chișinău a declanșat o ofensivă ostilă. Harta mai mare a acestor evoluții include, desigur, interesele Moscovei de a-și reîntregi

sfera de influență din Europa Răsăriteană, în confruntarea cu alianțele occidentale aflate în plină expansiune. Situația românilor și a României apare din nou ca o funcție a marilor interese regionale și supraregionale, intrate în coliziune, ale marilor puteri.

Cu câteva zile în urmă, la 6 august, Radio Moscova — doar Radio Moscova — aniversa împlinirea a 56 de ani de la restabilirea relațiilor diplomatice dintre România și Uniunea Sovietică. Momentul a fost posibil, pentru Moscova, după impunerea guvernului Petru Groza, un instrument servil controlat de comuniștii români sprijiniți de trupele sovietice din România. În comentariul postului de radio de la Moscova, evenimentele care au premers instalarea guvernului Groza n-ar fi fost decât încercările forțelor monarhice și ale partidelor istorice de a îndrepta România spre un curs pro-occidental. Radio Moscova relatează evenimentele de acum 56 de ani folosind pretextul unui jubileu nesemnificativ, pentru a reaminti o stare de fapt oarecum valabilă și azi. Chiar dacă cu totul altfel decât în 1945 sau în perioada comunistă, evoluțiile politice românești rămân o funcție importantă a relațiilor dintre ruși și occidentali, într-un joc al sumelor nule: ceea ce pierd unii se transformă în câștigul celorlalți. Despre ce anume doreau majoritatea românilor în 1945, dacă ar fi fost lăsați să opteze, în linia evoluției istoriei lor moderne, între sistemul comunist sovietic și monarhia constituțională pro-occidentală, nu aflăm prea multe de la Radio Moscova, în aparent banalul său exercițiu de rememorare.

E de presupus că azi lucrurile s-au schimbat. România însă continuă să nu fie stat membru în NATO și în UE. Rusia își consolidează sfera de influență, resatelizând state și populații ocupate decenii în șir de sistemul colonial sovietic. Cazul Moldovei, menținerea entității transnistrene ca instrument de șantaj politic-militar rusesc, încălcarea acordurilor OSCE de la Istanbul privind retragerea muniților și a militarilor ruși din baza tiraspoleană ce i-au supraviețuit forței armate a 14-a (singurul bastion inexpugnabil al Războiului Rece din afara teritoriului Rusiei) creează principala problemă de securitate a României.

Impresia este însă că NATO și Uniunea Europeană raționalizează noua ofensivă rusească din Moldova, nu neapărat în favoarea grăbirii integrării României. Un conflict cu Rusia sau menajarea sensibilității Rusiei, care ar putea percepe o sursă suplimentară de conflict în zona sa tradițională de influență — în Moldova sau Ucraina —, sunt argumente care sporesc prudența, nu presiunile Occidentului, în raporturile sale cu conducerea de la Kremlin.

Dar s-a întâmplat ceva. În ziua când regele și președintele l-au invocat pe voievodul Mihai Viteazul la București, într-o tentativă simbolică de marcare a intereselor național-statale românești care transcend sistemele politice și ideologiile, riscând ca de sub potcapul domnitorului să răspundă prompt la apel chiar și spiritul răzbunat al lui Ceaușescu, președintele american Bush i-a trimis o scrisoare personală președintelui moldovean Voronin. „La fel ca dumneavoastră, sunt de acord că viitorul Moldovei este în Europa și în comunitatea transatlantică", îi scrie personal Bush lui Voronin. Se spune că legăturile între evenimente există și în măsura în care cititorii și interpreții lor doresc acest lucru.

ROMÂNIA DUPĂ 9/11

septembrie 2001

Neclare încă, dimensiunile agresiunii teroriste împotriva Statelor Unite și unicitatea tragică a unui eveniment care va marca o cezură în istoria contemporană deschid în mod obligatoriu și calea unor discuții de evaluare a consecințelor politice, militare, economice și diplomatice, pe plan mondial și regional, cu proiecții inevitabile auspra evoluțiilor României.

În sine, atentatul de la Washington și New York este, așa cum s-a spus imediat, o declarație de război împotriva întregii lumi civilizate. Efectele globale ale atentatului și contracarării sale țin așadar de esența lucrurilor. Prăbușirea burselor în Occident, creșterea spectaculoasă a prețului petrolului și aurului, devalorizarea dolarului sunt primele semne care pot anunța intrarea lumii industrializate într-o recesiune calificată. Sistemul de alianțe și coaliții al Statelor Unite, pornind în primul rând de la cel de securitate, va fi supus apoi unei reexaminări comprehensive și critice. Noțiunile de aliat și inamic în linia vechiului realism politic — citit în mod patologic, dar, vai, din nou valabil, de Karl Schmidt, înaintea venirii lui Hitler la putere în Germania — vor cunoaște interpretări și valențe noi. După conflictul între state naționale sau în numele unor obiective naționale propriu secolului al XIX-lea, după războaiele directe și mai ales indirecte între blocuri ideologice diferite din secolul XX, omenirea se pregătește la umbra strivitoare a acestui traumatizant 11 septembrie 2001 de intrarea într-o nouă tipologie a violenței globale haotice și organizate. Aici, adversarii nu mai sunt doar statele și ideologiile, ci actorii neconvenționali, în mare parte greu sau imposibil de identificat.

În această situație, e foarte posibil ca alianțele economice și de securitate tradiționale ale Occidentului, NATO sau UE să-și rescrie și adapteze noile strategii, pornind de la actul de război declanșat împotriva valorilor occidentale la 11 septembrie. Este de presupus, de asemenea, că planurile americane, și nu doar, de reamenajare a arsenalului nuclear și convențional vor fi duse la îndeplinire cu mai multă determinare. În sfârșit, pe planul politicii interne americane, și nu numai, nu poate fi exclusă, pe termen scurt, ipoteza unei faze de sporire a restricțiilor, supravegherii, controlului, în ceea ce privește circulația oamenilor și a bunurilor, cu posibile efecte în articularea unui nou raport între libertatea statului și libertatea cetățeanului, altfel decât a cunoscut lumea democratică occidentală în ultimele decenii.

Ipoteza unei resemnări și replieri americane asupra propriilor răni și interese strict naționale, americane echivalând cu opțiunea izolaționistă, pare imposibilă. Noi strategii adecvate ale globalizării în domeniul securității și al relațiilor internaționale sunt mai degrabă viitoarea ipoteză de lucru a Statelor Unite. Și aici, România poate să-și reactualizeze în forță oferta.

Nu stăm deocamdată decât pe câmpul minabil al speculațiilor. Dar ele alcătuiesc în astfel de momente, de maximă incertitudine și angoasă în preajma realității traumatizante a catastrofei americane, posibile repere ale unor soluții viitoare.

În ciuda declarațiilor cvasi-unanime de condamnare a terorismului mondial, în realitate, principalii adversari strategici ai Războiului Rece și-au păstrat influența relativă asupra mișcărilor sau tendințelor teroriste internaționale.

Rusia și China n-au împărtășit niciodată în ultimii ani delimitarea doctrinei de securitate a Statelor Unite între state normale și așa-zise state nelegiuite — *rogue states*. Dimpotrivă, deși confruntate cu manifestări de radicalism islamic ele însele, Rusia și China livrează armament sofisticat și sprijin politic și logistic unor țări precum Irak, Iran sau Coreea de Sud.

E greu de crezut, așadar, că noul orizont al relațiilor internaționale se va modifica substanțial, el își va nuanța însă mult spectrul. Întâmplător sau nu, responsabili ruși au declarat după atacul terorist din Statele Unite că e acum oportună crearea unui centru mondial de combatere a terorismului, în locul extinderii NATO.

Tentațiile unei depășiri a modelului tradițional de alianțe vor crește, și nu neapărat în favoarea valorilor pro-occidentale. Cu o economie globală în suferință, într-o fază încă necunoscută de incertitudine și de insecuritate militară și psihologică pe plan mondial și european, în perspectiva

unor conflicte noi și periculoase, oare s-ar putea presupune că evoluția neașteptată a relațiilor internaționale va afecta și interesele naționale ale României: intrarea în NATO și în UE?

Cu o economie în criză structurală cronică, aflată la mijlocul critic al reformei, o recesiune mondială (fie și pe termen scurt și mediu) ar da o mare lovitură României.

NATO nu-și va pierde însă importanța pentru Statele Unite. Este alianța transatlantică ce dispune de mijloace și instrumente oricând apte să contracareze și terorismul internațional. Țări cooptate deja în orizontul de interes al alianței, precum România, aflate tocmai în zona gri, în unghiurile moarte ale clivajelor geopolitice tradiționale, vor putea acum și vor fi poate și obligate să-și decline mai limpede și mai ferm opțiunile și angajamentele. Zona balcanică a fost și rămâne un experiment al noilor tipologii de conflicte militare și politice postmoderne, precum terorismul internațional. O țară ca România, aflată geografic și cultural la intersecția lumii central-europene cu cea balcanică și proxim-orientală, își va putea reclama cu convingere utilitatea ca producător de securitate, mai mult acum, poate, decât înainte, tocmai pornind de la noile amenințări și pericole. Americanii și occidentalii, fără să-și coboare exigențele când e vorba de noii lor aliați, vor înțelege că o țară ca România, riscă, prin excludere prelungită, să balanseze în *no man's land* sau într-un vid de securitate ce naște doar monștri: ideologii autoritarist-naționaliste, fundamentalisme religioase și terorism internațional.

Nu vrem să facem presupuneri forțând nota, fantazând într-un moment de derută emoțional-intelectuală, creată de una dintre marile tragedii ale lumii noastre. Dar angajamentul pro-euroatlantic al României rămâne în continuare nu doar principalul său argument de dezvoltare și solidaritate internațională, ci chiar codul de acces ireversibil în lumea civilizată de azi și de mâine, atât de încercată acum.

ECHIVOCURI ȘI CONTRADICȚII

2001

În registrul și subregistrul reacțiilor oficiale ale Bucureștiului la declarația de război a occidentalilor împotriva terorismului internațional, se ascund câteva echivocuri și contradicții.

Să începem însă cu certitudinile. România oficială a avut o reacție promptă și ferm pro-atlantistă, după atentatele teroriste de la New York și Washington. Oferta politică și militară a guvernului român s-a situat la același nivel de participare și angajare potențială înregistrat în țările NATO. Facem însă și o precizare necesară. Și la București, ca și în alte capitale ale unor state NATO, s-a comis săptămâna trecută ceea ce am numi eroarea fugii înainte. În parte, ea este explicabilă și a fost între timp rectificată.

Sub imperiul traumei colective provocate de atentatele teroriste din America, multe informații au fost percepute, cel puțin în primele zile, fără atenție și chiar greșit.

Este cazul punerii în discuție a clauzei asistenței colective mutuale prevăzute de articolului 5 din Tratatul de la Washington, din 1949. Articolul prevede că un atac din afară îndreptat împotriva unuia sau mai multor membri ai alianței va fi considerat drept un atac îndreptat împotriva tuturor.

Miercurea trecută, însă, Consiliul NATO nu a reactivat acest principiu, ci a difuzat un comunicat în care s-a prevăzut doar posibilitatea intrării în vigoare a articolului 5. NATO a difuzat un comunicat de avertisment, nu o decizie de acțiune. Oricum, potrivit articolului 4 din același tratat, membrii NATO sunt obligați să se consulte pentru a stabili dacă integritatea teritorială, suveranitatea sau securitatea unui stat membru au fost încălcate — și dacă acest lucru devine o certitudine, abia atunci poate fi activată clauza asistenței militare colective mutuale.

În vremuri tulburi, precizia formulărilor publice este dezirabilă, dar adesea e absentă sau aproximată. În precipitarea generală, și mediile de informații, și guvernele, nu doar în România, au stabilit rapid că NATO este gata de acțiune în numele articolului 5. „Toți pentru unul" s-a transformat dintr-o realitate emoțional-difuză într-un principiu cert de acțiune militară a celei mai importante alianțe de securitate a lumii.

Așa să se explice oare de ce, chiar spre deosebire de alte state NATO, unde primele interpretări greșite ale unei informații au condus la diverse declarații oficiale pripite, la București autoritățile au declarat imediat că sunt gata să susțină militar NATO în acțiunile sale prevăzute de articolul 5, ca și cum România ar face parte din alianță. În realitate, cel puțin patru bemoluri sau precauții suplimentare ar fi trebuit să contribuie la calibrarea euforiei participative de la București: 1. Articolul 5 n-a fost activat nici măcar pentru țările NATO. 2. România, oricât de aproape, nu este membru NATO. 3. Ajutorul pe care, la nevoie, îl vor acorda membrii NATO

Statelor Unite nu este în primul rând militar. 4. Fuga înainte îi are ca protagoniști în România tocmai pe Ion Iliescu, Adrian Năstase și Ioan Mircea Pașcu, a căror mai veche prudență vizavi de Occident a putut fi ușor interpretată și ca ostilitate.

La București, graba a fost mai mare decât cumpănirea. De această dată însă, eroarea este explicabilă și pro-occidentală. În 1991, după puciul anti-Gorbaciov de la Moscova, reacțiile domnilor Iliescu și Năstase n-au fost nici prompte, nici în favoarea evoluțiilor democratice rusești, încurajate de NATO.

Zece ani mai târziu, aceiași lideri sunt, dacă nu fundamental schimbați, cel puțin mai pățiți și mai atenți. În sfârșit, acum ei au adoptat, fără alternativă, cum precizează deloc întâmplător președintele Iliescu, strategia pro-euroatlantică, ceea ce, având în vedere evoluțiile politice românești ale ultimilor 11 ani, este un progres incontestabil și (pentru a fi credibil) foarte necesar, mai ales că această strategie este afirmată și confirmată și în perioade de criză internațională majoră.

Nu ne putem împiedica totuși să observăm că, în urmă cu doi ani, când NATO a cerut asistență militară efectivă, într-un caz precis determinat, în timpul războiului din Kosovo, actualii lideri români, atunci în opoziție, n-au recunoscut înălțimea unanimist-patriotică a alinierii de-acum la obiectivele Occidentului.

Tacticile populiste ale opoziției le-au fost mai aproape decât comandamentele pro-occidentale ale integrării. Și această situație este explicabilă. Nici gaulliștii francezi aflați în opoziție la mijlocul anilor ’50 n-au vrut să ratifice tratatele paneuropene, din considerente de semeție națională, care alcătuiesc cel mai bun alibi al demagogiei.

Verzii și social-democrații au fost ani în șir mai mult sau mai puțin ostili politicilor pro-americane și pro-NATO ale guvernelor vest-germane de centru-dreapta. Dar și gaulliștii, și ecologiștii, odată ajunși la putere, au contribuit în mod esențial, și în perioade de crize maxime, precum în Kosovo în 1999, la coerența și eficiența NATO.

Nu cred, așadar, că trebuie să glosăm prea mult asupra atitudinii de acum doi ani a foștilor opozanți Iliescu, Năstase sau Pașcu, în timpul războiului din Kosovo. Câteva precizări, însă. Spre deosebire de Franța în anii ’50 sau de RFG în anii ’80, tentativa de blocare a ofertei pro-NATO românești din 1999 avea altă miză. Franța și Germania nu riscau atunci să rămână în afara sistemului de securitate occidental, pentru că făceau oricum parte din el.

La începutul anilor ’90 și în 1999, atitudinea actualilor lideri social-democrați a fost însă constant echivocă și uneori chiar ostil anti-occidentală. Așa se explică întârzierea înregistrată de România, și în evoluția internă, și pe drumul spre NATO și UE.

În sfârșit, dacă Joschka Fischer își regretă azi excesele anti-americane din anii ’70, ministrul român al Apărării, Ioan Mircea Pașcu, considera cu câteva zile în urmă că acțiunea NATO din Kosovo a fost de fapt o eroare, fără să fie niciodată o soluție. Deși se pot discuta limitele erorii și ale soluției, în acest caz, ministrul român, altminteri de un pro-atlantism retoric adeseori liric, ignoră esențialul. Intervenția NATO în Balcani este, oricât de incompletă, singura soluție durabilă care a făcut dintr-un război sângeros generalizat o stare de conflicte persistente, dar controlabile și în curs de pacificare.

În sfârșit, între ambiguitățile structurale ale angajamentului necondiționat al României de partea alianței NATO, să mai depistăm una singură. Cel puțin doi înalți ofițeri ai serviciului de informații externe al lui Nicolae Ceaușescu, care în anii ’70 și ’80 au avut legături apropiate cu cercuri teroriste europene și islamiste, ocupă funcții de primă importanță în preajma prim-ministrului Adrian Năstase. Sau poate domnii Priboi și Silinescu își vor aduce aportul și vor face, nu-i așa, totul, ca vastele lor cunoștințe, pile și relații din lumea terorismului internațional să fie puse în slujba Americii? Nici măcar asta n-ar fi rău, cu condiția ca America să recunoască — în amicii lui Carlos, ai lui Ceaușescu și ai islamiștilor integriști — niște aliați, potrivit articolului 5 din Tratatul NATO. Mira-m-aș.

DRAMMA GIOCOSO

2001

Titlul acestor însemnări denumește un gen de spectacol în care se consumă pasiuni teribile și extreme ce ți-ar da ghes la plâns, dacă nu te-ar pufni râsul. Campaniile electorale și culisele lor temporale, în care trăim cam de multișor, sunt un astfel de loc dramatic și comic, în același timp. Ce este dramatic, de fapt? Oameni politici mai mult sau mai puțin onești, pentru că toți suntem români, ca să-l parafrazăm pe maestrul tipologiei publice moderne din România, se dau de ceasul morții ca să învingă. Și asta pentru că, în cazul celor mai importanți dintre ei, pierderea alegerilor echivalează cu repudierea și nimicirea lor în pântecul propriei mame.

Drama ascunsă a proximelor alegeri este că și Adrian Năstase, și Traian Băsescu, indiferent de locurile unde vor fi cantonați, dacă pierd alegerile vor pierde mult mai mult. Năstase va fi macerat de bonzii lui Ion Iliescu și de aparatcicii partidului, care vor mai scăpa o dată găsindu-l pe adevăratul vinovat de prăbușirea idealurilor socialismului. „Aroganța și corupția lui Adrian Năstase ne-au pierdut", vor spune cu amărăciune, dar animați de sentimentul unei demnități greu regăsite, Ion Iliescu, Miron Mitrea, D.I. Popescu și, poate, la franjurile bastionului social-democrat, însuși jupânul Mischie de la Gorj.

Dacă perdantul va fi Traian Băsescu, se va alege praful de alianța PNL–PD. Brusc, liberalii vor descoperi că dreapta este la fel de compatibilă cu stânga reșapată precum iarna cu vara. Proteismul emoțional al primarului general va fi taxat de gânditorii societății deschise drept lipsă de convingeri și histronism de două parale.

„Vai de învinși", așadar, pentru că propriii generali și aghiotanți îi vor pune cu adevărat la zid în fața armatelor, nu-i așa, înșelate amarnic în buna lor credință. Drama acestor candidați, reală dar la acest nivel al vendetei intrafamiliale, este serios cenzurată în prezent de un puternic umor involuntar. Sarabanda de ieri-alaltăieri din fața BEC era desprinsă parcă din memoriile lui Branișteși Kalustian despre farsa alegerilor interbelice, cu ciomagul atârnând alături de nostalgia ciolanului, la brăcinar, sub redingota de velur a aleșilor de Vlașca și Trei Scaune.

Umorul, în aceeași notă de dramatism în fond, rezidă și în concurența pentru acapararea minutului de antenă, un dar al exponenților puterii pentru ei înșiși. Recenta vizită a premierului francez a developat felul în care o competiție cu accente tembele se poate transfera din sfera domestică a campaniei electorale în cea publică a intereselor României. O întâlnire de rutină în lumea democrată a vizitatorului francez cu domnii Băsescu și Tăriceanu a fost practic cenzurată de cvasi-unanimitatea organelor mass-media, ca și cum cei în cauză nu voiau să încurce borcanul de stat cu cel de partid (de opoziție). În replică, aliatul social-democrat al principalului importator de automobile franceze în România, fostul matelot internaționalist Traian Băsescu, a declarat după întâlnirea cu prim-ministrul Raffarin că francezii au venit să-și ia tainul și că aceia care i l-au oferit fără licitație sunt geambași. Transformarea relațiilor internaționale (a căror logică economică ține de însăși funcționarea mecanismului lor principal) în niște *deal*-uri între târgoveți pricopsiți confundă însă Europa de la Paris, Bruxelles sau Berlin cu Europa chinezilor din Voluntari. Traducerea în derizoriu a regulii democratice care-l obligă pe liderul unui stat

occidental în vizită la București să-i întâlnească și pe liderii opoziției, dar și caricaturizarea intereselor economice ale statelor europene care finanțează România de ani în șir, extrăgând-o de păr din marasmul în care ar rămâne din cauza tuturor politicienilor ei din ultimii 15 ani, cu Năstase și Băsescu cu tot, este din nou o formă de aberație calificată a perioadei electorale.

Dramma giocoso merge însă mult mai în profunzimi. Gâlceava anticilor și a modernilor, singura care impune romantismul și împinge lumea înainte, este de fapt la noi concurența nemiloasă dintre eunucii aceluiași serai postcomunist. Liderii partidelor din competiție și candidații lor prezidențiali au mai mult în comun unii cu alții, și ei împreună cu România democraturii etatiste a începutului anilor '90, decât cu așteptările unei țări amăgite, anesteziate și totuși fundamental schimbate. Această țară nu are politicienii pe care-i merită.

Cu ceva vreme în urmă, Alexandru Paleologu îmi spunea într-o emisiune de televiziune că noi, românii, avem obiceiul, mai mult decât alți europeni, să sesizăm rapid și necruțător ce-i mai rău în noi, adică în ceilalți, și să ne delectăm cu asta public, la nesfârșit. Tot dl Paleologu spunea că perioadele electorale scot oricum la iveală ce-i mai rău într-o societate. Combinația aceasta între deliciul developării defectelor celuilalt și împroșcarea lui cu rahat, ca după o producție de *ferria*[1] a vidanjorilor din Siena cuvenită, la fel ca festivalul local, o dată la patru ani l-a făcut la un moment dat pe însuși ecograful emerit al acestui sistem, I.L. Caragiale, să ia drumul pribegiei. Să ne mai mirăm că România este țara în care investitorul străin cel mai generos sunt românii care renunță la România?

În sfârșit, există o regulă de civilizație europeană adesea încălcată în practică și care îți cere în orice situație dramatică să lași loc de bună ziua, cum spun țăranii români. Editorialul ziarului *The Times* publicat la 13 august 1914, cu o zi înaintea declanșării Primului Război Mondial, le cerea englezilor să-și apere țara cu orice preț, să-i asigure viitorul chiar dacă nu vor mai face parte din el și, în ultimul rând, să nu aibă mai multă ură pentru adversari decât e necesar pentru câștigarea războiului. La noi, disputa dintre partide și oameni s-a despărțit de mult de competiția dintre vechi și nou sau dintre argumente și idei. Și în politică, și în mass-media avem parcă grijă să facem în așa fel încât resentimentele cele mai profunde să fie etern bătătorite, spre binele nostru și derutarea națiunii. E și aici o derivă de caracter public ce poate intra tot la *dramma giocoso*. Caragiale

[1] Ferrari-Carano — marcă de vinuri produse în Siena, Toscana.

spunea la un moment dat că spectatorii pieselor lui râd de se sparg, dar urmașii lor vor plânge amarnic. Nu știu încă din ce tabără facem parte.

MARTORUL GERMAN

2001

Erwin Wickert este emisarul unei specii pe cale de dispariție. Scriitor de succes și diplomat cu panaș într-o mare cultură și putere occidentală, Wickert ilustrează categoria pasagerilor privilegiați ai unui Orient Express real și metaforic, alături de Saint-John Perse, poet și secretar general al MAE francez, sau de Paul Morand, autorul delicioasei cărți despre București, oraș pe care l-a cunoscut nemijlocit ca diplomat și soț al unei prințese greco-valahe.

Wickert s-a născut în 1915 la Heidelberg, este autor de scenarii radio și de romane, și diplomat de carieră la Tokyo, Pekin, Londra și București. A jucat un rol important în politica de deschidere spre răsărit a Germaniei Federale, fiind mâna dreaptă a fostului ministru de Externe creștin-democrat Gerhard Schröder — nicio legătură cu actualul cancelar — și un apropiat al lui Willy Brandt, Walter Scheel și Karl Carstens.

În 1971, este numit ambasador la București, unde rămâne peste stagiul obișnuit de patru ani, până în 1976. Cei cinci ani petrecuți în România fac obiectul a peste 200 de pagini de însemnări — extrem de interesante — incluse în cartea autobiografică *Ochii norocoși*, publicată în Germania. (*Die Glücklichen Augen*, Deutsche Verlag-Anstalt, Stuttgart–München, 2001).

Citind însemnările despre experiențele din România, la toate nivelurile, ale unui important diplomat occidental, în norocul privirii căruia observă cu atenție, finețe și pătrundere în primul rând scriitorul, redescoperim o Românie doar în parte cunoscută.

Wickert îi frecventează, în scene formale și neoficiale, pe Ceaușescu, Emil Bodnăraș, Ion Gheorghe Maurer, Patriarhul Iustinian, Ion Pățan, Paul Niculescu-Mizil, Corneliu Mănescu, George Macovescu și atâția alții, pe care-i studiază la ospețe vânătorești, în scene oficiale, în momente de intimitate și relaxare sau de sinceră mânie proletară, de cele mai multe ori înscenată.

În reședința ambasadorului german din București sunt deseori primiți ca oaspeți regizori, clerici, pictori, artiști, scriitori, între care Liviu Ciulei, Eva Cerbu, Nicolae Breban, Alexandru Ivasiuc. Ambasadorul RFG la

București cunoaște în cei cinci ani și numeroși oameni simpli, români, sași și șvabi, cărora încearcă să le ușureze dificultățile, când e vorba de cereri de reîntregire a familiilor sau de emigrare.

Ambasadorul și scriitorul pricep repede cu cine au de-a face, în clasa politică românească, unde sunt calitățile și viciile ei. Pe Nicolae Ceaușescu îl detestă sincer. Ceaușescu apare ca un personaj abil, atent, energic, dar egoist și primitiv. El e surprins, de exemplu, la un banchet oferit diplomaților străini după o vânătoare de pomină, mâncând lacom și cu ochii hulpavi, țintă în farfurie, ignorându-și agresiv și total ambianța — o emblemă a dictatorului înstrăinat de realitate. Wickert are de-a face, sub o formă sau alta, și cu Securitatea, internă și externă. Știe că, în politica externă, Ceaușescu se bazează tot mai mult pe Securitate, mai ales când e vorba de spionaj economic, inclusiv în Germania, de la care așteaptă mereu bani, în primul rând bani în schimbul sașilor. Tot pe Securitate se bazează Ceaușescu și pentru asigurarea liniștii în țară sau pentru intimidarea și eliminarea vocilor critice din Occident. În mai multe rânduri, fostul ambasador vest-german la București evocă aversiunea evidentă a dictatorului Ceaușescu față de Radio Europa Liberă de la München, în care-și recunoaște dușmanul redutabil. Ceaușescu îi cere în 1973 cancelarului Brandt, în timp ce vizitează Germania, să închidă acest „post de propagandă ostilă". Brandt și Wickert îi explică însă Conducătorului că există o diferență între propagandă și informație și că partea germană, la fel ca patronii americani, consideră că Europa Liberă este un post util și necesar de informație.

Memorialistul vorbește despre încercările de asasinare a lui Virgil Tănase și Noël Bernard, ordonate de Ceaușescu, știe că garda pretoriană a Conducătorului, tot mai izolat de popor, de partid și de propriii colaboratori, a rămas doar Securitatea. Era ea însăși coruptă și devenise, la un moment dat, în decembrie 1989, prima dispusă să-l abandoneze pe comandantul suprem.

România celor cinci ani petrecuți aici și descriși de Erwin Wickert este o țară în declin economic și cultural, tot mai supravegheată și angoasată în originalitatea ei paradoxală: autonomă față de Rusia, dar prizoniera unui stalinism naționalist sărac și umilitor. O țară care joacă încă un rol în strategiile internaționale de limitare a puterii Moscovei, dar ai cărui conducători cerșesc în schimb, prin șantaj și minciuni, bani și avantaje în contul dictatorului și al familiei sale, disprețuindu-i pe cetățenii de rând. România este și țara unei creativități artistice uimitoare pentru Wickert,

cu mari resurse de talent și gust, dar, din păcate, însoțite copios de frică, lașitate, oportunism și bizantinism.

Bodnăraș, Maurer, Macovescu, Mănescu și însuși, chiar dacă mai puțin, Ion Iliescu, sunt descriși în culori vii și, în general, favorabile. Sunt personaje complexe, nu doar duplicitare, care nu se sfiesc să-l critice sau să-l ironizeze pe Ceaușescu.

Ambasadorul german Wickert are o mentalitate de *Realpolitiker* și este un practicant profesionist al diplomației statale și publice. Recomandă mereu la Bonn menținerea — dar la limită — a sprijinului pentru regimul Ceaușescu, oricât de detestabil ar fi acesta, atâta vreme cât politica de autonomie a României față de Moscova menține în sud-estul Europei, alături de Iugoslavia lui Tito, un spațiu intermediar, mai degrabă util Occidentului. Dar același ambasador german înțelege, simpatizează și deplânge soarta României, încăpută pe mâna lui Ceaușescu, care o transformă într-o colonie penitenciară bazată pe delațiune și minciună.

Memoriile fostului ambasador german la București se citesc cu sufletul la gură. Ele împrospătează memoria, dar ne și informează, la prima mână, cu inegalabile intruziuni în seraiul de partid și de stat al României anilor '70. Ar merita traduse în românește, dar desigur niciodată transpuse sau repetate în realitatea României.

DE CE „DA"

2001

Cu câteva săptămâni în urmă, ca interlocutor al lui Stelian Tănase în emisiunea „Zece și un sfert" având ca temă extinderea euroatlantică, am fost întrebat de un telespectator dacă intrarea României în NATO va avea ca efect scăderea prețurilor în România. Cu doar câteva zile în urmă, un distins istoric român al perioadei interbelice mi-a expediat un e-mail confidențial — în toiul demonstrațiilor de la Chișinău, corespondentul meu electronic constata că, dacă prețul intrării României în NATO este pierderea definitivă a Basarabiei și abandonarea unor idealuri naționale istorice, atunci el nu merită plătit. Dacă intrarea în Europa, continua enunțul, presupune clientelizarea puterii politice și economice, metastaza corupției instituționalizate, însoțite de adâncirea sărăciei pentru majoritatea populației, atunci în locul fiecărei stele din drapelul Uniunii Europene ar trebui să figureze o gaură neagră. Dacă idealul politic înaripat este echivalent cu

eșecul cronic al realului cotidian, atunci moral este să stabilești, privind spre interior, strategii caritative și compasive, și nu viziuni geopolitice transatlantice.

În seara zilei când la București lua sfârșit summitul predominant pozitiv și optimist al celor zece țări est-sud-est europene candidate în NATO, știrile serii la TVR au debutat cu o intervenție a premierului Năstase. Foarte articulat, persuasiv și informat, premierul român constata un succes diplomatic incontestabil, punând oarecum în surdină, fără să le evite, dificultățile vieții de zi cu zi din România. A urmat un reportaj de la Facultatea de Drept din București, unde mai mulți experți americani și români, avându-l în mijloc pe Adrian Năstase, vorbeau în fața unei săli pline, dar nu până la refuz, de studenți. Invitații — sau „panelиștii", cum ar spune dl Năstase — erau senini, eleganți, inteligenți, previzibili, instalați foarte confortabil în postura educatorilor și multiplicatorilor de valori occidentale. Studentele și studenții păreau cenușii, triști, erau prost îmbrăcați. Nu li se citea pe chip nici neîncrederea, nici curiozitatea, ci o indiferență preocupată, dacă pot spune așa. Preocupată de orice altceva în afara discursului euroatlantic normativ. De altfel, un tânăr a apucat să spună câteva cuvinte, de genul: „Isteria asta cu NATO ne interesează oarecum și pe noi, în definitiv." Nu părea prea convins nici de oportunitatea descalificării unui moment „festiv", dar nici de importanța lui prezumtivă.

Avem în aceste exemple sensul unei forme de neaderare personală sau de grup la ideea aderării euroatlantice. El include o anume desprindere, explicabilă în condițiile vieții de fiecare zi, de viziunile de laborator politic și diplomatic, realizabile într-un interval de timp mai extins decât scadența necruțătoare a plății la întreținere. Aceste persoane identifică apoi, zi de zi și în proporție de masă, discordanța dintre valorile euroatlantice dorite și subvalorile românești aplicate.

Toți acești oameni, înainte de a dori binele promis României, la capătul unui drum lung, în NATO și Europa, sunt persecutați de răul propriei condiții. Ei sunt locuitorii României reale, nu oficiale și, cu atât mai puțin, ideale. Pe de altă parte, personajul acesta colectiv crede în democrație și în progres în aceeași măsură în care își iubește țara. Are o părere la fel de bună despre clauza apărării colective cuprinse în articolul 5 din Tratatul NATO ca despre, să zicem, patriotismul determinat de împrejurări vitrege al mareșalului Antonescu. I se spune însă, într-o bună zi, sub formă de lege, că se-nșală profund. Ori una, ori alta. Informațiile sale de ordin politic general sunt, pe de altă parte, deficitare, chiar mai firave decât convingerile politice și, în orice caz, mult sub nivelul sentimentelor și emoțiilor

produse de socializarea capitalistă în varianta *learning by doing* („învățând din practică") ce uneori devine *undoing by doing* („distrugând prin practică).

Teoretic, figuranții acestei vaste epopei a „Cântării euroatlantice", dirijată viguros de la centru, sunt de acord să umple stadionul entuziasmului popular pro-occidental. Știu prea puțin sau deloc despre costurile intrării în UE și NATO — în materia exportului de ceapă verde și berbecuți sau impozite, bănuind mai degrabă, în mod nebulos, cât de mult le aduce acest pas. Dar ce le aduce? Prețuri mai mici, locuințe accesibile tinerilor, locuri de muncă, autostrăzi moderne, avioane de luptă, rom și coca-cola la discreție, garanția că nu mai revin comuniștii la putere sau că pericolul rusesc trece în neființă, în sfârșit, odată cu revenirea Basarabiei pe o tavă de argint?

Nimeni nu poate să le spună, în mod precis, că NATO sau UE fac astfel de daruri. Mai rău, la fiecare dintre întrebările de mai sus, răspunsul euroatlantic s-ar situa între un „nu" hotărât și un „da" supercalificat care ar spori confuzia. Atunci, nu cumva trebuie să scoatem din buzunar mai mult decât primim în schimb? Este o altă întrebare nerostită de corul cvasi-umanismului pro-euroatlantic din sondaje. Cum și cine ar putea răspunde acestor întrebări, lămurindu-i pe nelămuriți, sceptici, frustrați, neinformați, anti-democrați, anti-occidentali, indiferenți — pentru că toate aceste hașuri se regăsesc în grupul indistinct privind la televizor.

Dintr-un stagiu al reflectării îndelungate asupra acestor teme — în care se include și experiența românească, și cea occidentală nemijlocită, aș îndrăzni să sugerez câteva gânduri, nici măcar răspunsuri sau lămuriri.

Mai întâi, procesul de integrare nu este un proces de expansiune euroatlantică. Sunt importante mișcarea, energia, puterea de convingere, dinspre România spre ceilalți; îndeplinirea angajamentelor, respectarea termenelor, compatibilitatea dintre români și euroatlantici. Trebuie să vrem și să putem noi, în primul rând, urmând să-i convingem pe ei că suntem interoperabili: cu arme și bagaje, felul de a munci, de a asuma și îndeplini obligații, de a respecta spațiul privat și public etc.

Avantajele apartenenței instituționale — nu doar geografic-cultural-mentale — la Europa sunt mai mari decât obligațiile noastre, totuși țări ca Portugalia și Spania au intrat în UE cu economii înapoiate și agrare, cu milioane de șomeri, fără autostrăzi și cu un sens endemic al izolării și periferizării. În mai puțin de două decenii, Spania și Portugalia au avut cele mai moderne autostrăzi, cei mai mari indici de dezvoltare, democrații stabile, corupție mai mică decât în Franța sau Italia, o conștiință europeană și occidentală redescoperită și consolidată, de învingători. Au acceptat

obligațiile care au însoțit cadoul primit și n-au abandonat niciodată regulile jocului. Au avut răbdare și au învățat că dictatura, războiul civil, experimentele maximalizării particularismelor în dauna celor de alfabetizare a codurilor de bază ale comunității occidentale nu aduc nici locuri de muncă, nici pașapoarte respectate. Răbdarea și un proces intensiv, organizat, de comunicare între guvernanți și cetățeni, în interiorul emulativ al cercurilor concentrice ale elitelor societății, reprezintă un alt instrument de integrare prin transformare, nu prin anexare. Vest-germanii au intrat în democrație, în 1945, cu o țară-cimitir. Au traversat deșertul având șansa, unică în istorie, a ocupației militar-democrate. Până la sfârșitul anilor '50, peste jumătate dintre germani credeau că dictatura e mai bună decât democrația. Boom-ul economic de la începutul anilor '60 a fost semnalul despărțirii definitive de dictatura din mintea omului. Să-i judecăm așa de sever pe românii nemulțumiți și nerăbdători, după 12 ani de democrație chinuită și bunăstare amânată, dacă n-au abandonat nostalgiile vacanței sindical-pionierești garantate și ale acționismului ceaușist care, oferindu-le tuturor locuri de muncă, clama cu legitimitate doctrina apărării țării de către întregul popor, dând un sens de coerență și egalitate, apus azi? Viziunea de fond a catastrofei comuniste s-a simbolizat. A rămas, pentru mulți, doar amintirea beneficiului personal, amânat sau dispărut azi. În această situație se află majoritatea pensionarilor, oricum predispuși la retrospecții nostalgice, și procentul imens al celor care trăiesc sub sau pe pragul sărăciei.

NATO și Uniunea Europeană, în măsura în care au nevoie de noi membri cu probleme rezolvate, sunt și catalizatori puternici, determinanți, de soluționare a problemelor cronice. De exemplu, nesiguranța și angoasa identitar-securitară care și azi este problema de fond a germanilor (vezi Helga Poss[1]), în ciuda sau poate tocmai din cauza „supra-asigurării individului" (vezi Peter Sloterdijk[2]) în circuitele statului social, primesc o lovitură fatală când intră în interiorul comunității euroatlantice. Frica de șomaj, de ruși, de federalism, de iugoslavizare, de „nu ne vindem țara", de unguri, de țigani se combate dintr-odată, oricât de nejustificată ar fi ea la nivel normativ, prin egalitatea în drepturi și obligații cu americanii, germanii, țiganii și francezii, oricât ar fi ea de irealizabilă, integral, în prelungirile din Piața Obor sau fostul Bulevard Antonescu din

[1] Antropolog german și profesor universitar; a devenit cunoscută prin studiile sale despre copiii născuți în perioada postbelică.

[2] Scriitor german, considerat a fi primul filosof al globalizării.

Târgu Mureș. Sentimentul de apartenență la cele mai sigure și compensatorii beneficii materiale și psihologice din lumea civilizată înseamnă însă mai mult și mai puțin decât credem. Este doar începutul, dar prin big bang.

CORECȚIA

2001

Se aude tot mai des ceea ce se știa prea bine de mult. În lunile care au mai rămas până la decizia de extindere a NATO, la Praga, nu sunt recomandabile deloc greșelile. Un crah economic major însoțit de proteste de stradă, noi scandaluri de corupție sau în relațiile cu vecinii ar ține în continuare România pe banca rezervelor. Zilele trecute, comisarul pentru extindere al UE, Günter Verheugen, a intrat pentru câteva clipe în rolul comisarului pentru restrângere, încercând să camufleze cu pseudo-compasiune o mică bombă într-un cadou atrăgător. „Riscul dublei respingeri", și de către NATO, și de către UE, a României și Bulgariei este real și, psihologic vorbind, ar crea probleme catastrofale celor două țări. Sau, mai exact, „nici noi, nici voi, nici ei" suna mesajul ipocrit, decodificat. Emisarul american Bruce Jackson a fost mai optimist, dar nici el n-a evitat avertismentele.

În prima jumătate a anului 1997, în toiul campaniei pro-NATO, foștii guvernanți au fost sfătuiți de fostul președinte să încetinească reforma economică — adică să privatizeze și să închidă fabrici cu încetinitorul, pentru prevenirea protestului social, deci pentru păstrarea calmului și crearea unei false, dar pașnice imagini realist-postsocialiste; ca pe vremuri în holurile centrale ale gărilor, în care muncitorul asudă la strung, țăranca mulge vaca, academicianul cugetă, grănicerul privește în depărtarea luminoasă și Moscova nu crede în lacrimile de crocodil ale foștilor sateliți. Dacă reforma a stat pe loc, în schimb, intrarea în NATO n-a mai avut loc.

Din fericire, se pare că o eroare de acest gen nu e pe cale să se producă anul acesta. Ritmul reformei, deși mai mic decât în Bulgaria, raportat între altele la cifra de investiții occidentale în dolari pe cap de locuitor, pare susținut. Creșterea numărului șomerilor, în doar câteva luni, de la circa 8% la aproape 13%, este și un indiciu cert al privatizărilor și restructurării. Creșterea economică de anul trecut, cu puțin sub 5%, a fost primul progres real în 12 ani de tranziție. Între timp, prognozele pentru anul în curs au fost, cum știm, rectificate, mai puțin de guvernul Năstase și mai

mult de instituțiile internaționale, plecând de la conjunctura economică proastă în țările occidentale — cu iz de recesiune. Situație ce reduce sau blochează unul dintre motoarele economiei românești: exportul în țările UE. Între timp însă, apar rectificări de perspectivă ceva mai optimiste.

Criza economiei germane, de exemplu, nu va fi atât de gravă cum se prevăzuse. E foarte posibil ca, în a doua parte a anului, Germania să părăsească încet, dar sigur valea plângerii. Situația economiei germane — unul dintre partenerii cei mai importanți pentru România, și în perspectiva viitoarelor investiții —, în prezent cu cele mai scăzute performanțe din UE, se va ameliora rapid.

Revenim însă în est. Institutul pentru Studii Economice Internaționale Comparate din Viena și-a prezentat la sfârșitul săptămânii trecute datele privind șansele de creștere în centrul și răsăritul Europei. România, ai cărei guvernanți ofereau recent pentru 2002 cifre de creștere reduse față de anul trecut, dar oricum peste 4%, apare în prognoza institutului vienez cu o creștere de doar 3%, în comparație cu Bulgaria și Iugoslavia, cu 4%. Celelalte țări în tranziție vor avea indici de creștere situați între 0% (Polonia și Macedonia) și 3,6% (Ungaria și Slovenia). În 2003 se prognozează însă pretutindeni în Europa Centrală și Răsăriteană creșteri cuprinse între 2% (Macedonia și Polonia) și 5% (Ucraina). România, Cehia, Ungaria, Slovacia, Slovenia, Bulgaria, Rusia, Croația vor înregistra în 2003, la unison, o creștere economică de 4%. Pericolul unei recesiuni sau stagnări economice — suportabilă mai ușor în UE și în țări precum Ungaria, Cehia sau Polonia, decât în România, pare așadar depășit. Fără să întreacă sau să atingă cifrele de creștere anunțate la București, indicatorii oferiți de institutul vienez încurajează perspectiva unei evoluții economice pozitive în perioada procesului de aderare la NATO.

În această constelație de relativizare pozitivă a cronicii unor zvonuri pesimiste sau sumbre, menționăm și un interesant punct de vedere publicat de ziarul german *Süddeutsche Zeitung*, la 26 februarie, sub semnătura cunoscutului expert al spațiului sud-est-european, Norbert Mappes-Niediek. Articolul pleacă de la neînțelegerile ivite în Anglia în jurul privatizării combinatului Sidex de la Galați, dar ajunge repede la câteva concluzii de bun-simț, pe care, din când în când, criticii tranziției românești ar trebui să le ia, totuși, în seamă. Românii sunt ținuți să-și deschidă granițele pentru investiții din UE, dar atunci când vor să-și plaseze la rândul lor produsele în UE, dau de obstacole, inclusiv la nivel politic, este enunțul principal al analizei. Referința se face, cu ajutorul analistului Ilie Șerbănescu (avansat ad-hoc în funcția de fost ministru al privatizării în România — o eroare

scuzabilă însă), la faptul că magnatul indian Mittal, care a cumpărat Sidex, vrea să producă oțel în țările subdezvoltate pentru piețele dezvoltate. De-aici și opoziția britanică, inclusiv prin crearea în jurul afacerii din România a unui scandal politic, chiar dacă țintit spre Tony Blair și laburiști.

„Comportament urât" se numește ultimul fragment ale analizei din *Süddeutsche Zeitung*, în care citim: „Cine ajunge totuși să investească în România, se poartă urât. Grecii cumpără Romtelecom și, în loc să investească, își folosesc monopolul pentru ridicarea costului abonamentelor telefonice. Investitorii cehi demontează utilajele dintr-o fabrică cumpărată la Iași, ca s-o vândă ca fier vechi în Vest. Din Vest trebuie importate alimentele, în schimb oțelul românesc, alături de produsele agroindustriale românești nu pot fi exportate în UE. Acolo unde Cortina de Fier împărțea pe vremuri Europa, trece azi un drum cu sens unic", este concluzia textuală a analistului german.

A face cu degetul mereu într-o singură direcție nu este un gest util și convingător. Dificultățile de interpretare a tranziției românești se împart la foarte mulți protagoniști, chiar dacă unii dintre ei preferă să pozeze doar în arbitri severi.

NUMĂRĂTOAREA INVERSĂ ÎN DIRECȚIA NATO

2001

Numărătoarea inversă în direcția NATO a început în forță. Liderii români anunță un calendar și planuri concentrate îndeosebi în zona comunicării și a imaginii, inclusiv prin mobilizarea lobby-urilor pro-românești din Occident și a operațiunilor de fermecare în Statele Unite și Anglia. Armistițiul politic anunțat de premierul Năstase este extins și nuanțat și de propunerile ministrului de Externe, Geoană, privind sporirea rolului diasporei și al societății civile în general, în strategiile pro-NATO ale României. Intențiile vor trebui transformate însă în realitate. Întâlnirea de marți a președintelui și a premierului cu ambasadorii, consulii generali și cei onorifici ai României are aceeași rațiune: strângerea rândurilor și coordonarea eforturilor de persuadare în cadrul conexiunilor internaționale ale României. Fondul românesc care ar urma să alimenteze cu bani publici o parte a acestor operațiuni are deja o existență legală, chiar dacă detaliile sunt încă neclare.

Există indicii să credem că euforia cu accente isterice din 1997, având ca efect secundar — și, din păcate, transformată apoi în piedică principală pe calea integrării — încetinirea ritmului reformei în interior, nu se va mai repeta înaintea întâlnirii NATO de la Praga. Mai mult decât în 1997, la Madrid, sau în 1999, la Washington, sunt relevante acum rațiunile de substanță, comparativ cu cele de stil ale integrării, și guvernanții români au învățat lecția bine. Urmează încă s-o pună definitiv în practică: reforma economică și militară, o justiție democratică, relații bune cu vecinii, înlăturarea deficiențelor în funcționarea sistemului politic prin reducerea corupției, în primul rând, rămân criteriile principale ale integrării, indiferent de rezultatul reclamei interne și internaționale organizate de autoritățile române.

Un indiciu al șanselor reale ale României, în raport cu șansele Bulgariei, de exemplu, ne este oferit de raportul Parlamentului European, dezbătut și adoptat în aceste zile la Strasbourg. Din multe puncte de vedere, perfomanța politică și economică relevantă pentru admiterea în UE este aceeași și când e vorba de NATO. De altfel, în raportul privind România se susține că, dacă va fi admisă la Praga în NATO, anul viitor, ea ar putea să contribuie în mod semnificativ la stabilitatea în regiune. Prin comparație, aceleași precizări legate de Bulgaria, în raportul Parlamentului European, sunt sensibil mai pozitive și încurajatoare. Între altele, Uniunea Europeană sprijină în cazul Bulgariei în mod susținut aderarea la NATO — despre acest sprijin explicit al UE nu se vorbește în cazul României. Interesant ne apare, în acest context al evaluării generale a șanselor extinderii NATO și al șanselor candidaților la integrare, recenta analiză publicată la 4 septembrie în *NZZ*[1] de reputatul strateg politic și militar german, Lothar Ruehl. El sistematizează sub titlul „O extindere pragmatică a NATO?" principalele divergențe dintre interesele principalilor aliați NATO, în raport cu statele candidate. Se menționează că, și de această dată, Statele Unite, al căror punct de vedere în privința extinderii NATO nu va putea fi cunoscut sau bănuit înainte de primăvara anului viitor, vor avea cuvântul decisiv. Între 1997 și 1999, Statele Unite, scrie Ruehl, au oscilat între acceptarea și respingerea Sloveniei și a României, optând pentru amânarea extinderii NATO în sud-estul Europei din următoarele motive: 1. focarul de criză din Balcani, în care angajamentul militar și politic american se dorea limitat, și nu extins sau permanentizat; 2. o acceptare a Sloveniei și a României

[1] *Neue Zürcher Zeitung*, cel mai important cotidian elvețian de limbă germană, cu sediul în Zürich.

ar fi provocat dificultăți și complicații privind extinderea structurii militare a comandamentului NATO la sud de Alpi, în condițiile în care Italia, Spania, alături de Turcia și Grecia, susțineau ideea Franței privind atribuirea comandamentului flancului sudic în sarcina europenilor. S-ar fi ajuns atunci la situația, considerată până la urmă inacceptabilă la Washington, ca forțele americane din Mediterana, inclusiv Flota a șasea, cu misiuni predominant americane vizând Orientul Apropiat și Africa de Nord (Libia) să fie coordonate de un comandament NATO european. Explicația e interesantă și sugerează complexitatea deciziilor de aderare a unor țări în NATO, independent (sau și independent) de capacitatea lor de integrare, reală și percepută ca atare.

Lothar Ruehl, autorul de a cărui analiză ne ocupăm, s-a referit în mai multe rânduri — și o face și de această dată — la atuurile strategice nete ale României și Bulgariei, între noii aspiranți, după războiul din Kosovo din 1999. România, care și-a închis spațiul aerian și porturile pentru transporturile militare rusești spre Serbia, a sprijinit NATO în mod pasiv — scrie analistul german —, iar situația a fost foarte utilă intervenției aeriene a aliaților în Serbia. Bulgaria a pus la dispoziția NATO spațiul aerian, comportându-se exact ca membrul NATO Ungaria. Concesii importante au făcut și Albania și Macedonia, acceptând staționarea trupelor NATO, nu doar pentru propria apărare. S-a ajuns astfel — consideră reputatul strateg — la crearea după 1999 a unei zone de securitate atlantice în regiune, deși, așa cum s-a văzut doi ani mai târziu în Macedonia, influența politică efectivă a NATO a rămas limitată în aceeași zonă. În mod interesant, Lothar Ruehl trece în revistă sprijinul de care s-ar bucura România, alături de alți candidați, din partea principalelor țări occidentale. Franța rămâne avocatul principal al României. De această dată, Parisul sprijină însă și Bulgaria, în mod explicit. Această poziție este susținută și de Italia și Turcia. Anglia așteaptă încă răspunsul sau orientarea Washingtonului, iar Germania, vrând să-și protejeze relațiile cu Rusia, nu încurajează ipoteza includerii Țărilor Baltice în NATO, spre deosebire de unele cercuri influente din Statele Unite.

Marea Britanie nu este pregătită — scrie Lothar Ruehl — să menajeze neapărat sensibilitatea Rusiei și nu dorește ca NATO să devină o variantă militară a OSCE pe placul Moscovei. Dar Londra nici nu acceptă o alianță militară cu geometrie variabilă, în care concesiile făcute noilor candidați la sugestia sau sub presiunea Franței să slăbească dimensiunea militară propriu-zisă a NATO. În acest context, remarcăm că prioritățile premierului

Năstase vizând strategii de persuadare în direcția Angliei și Statelor Unite sunt justificate.

Ne întrebăm însă cum va acționa la Praga Germania, care în 1997 a acceptat după îndelungi ezitări, la cererea insistentă a Franței, sprijinul pentru includerea României în NATO. Deși relațiile cu România sunt ostentativ mai bune decât în urmă cu câțiva ani, liderii germani nu se vor număra printre entuziaștii acceptării României în alianță. Declarații prudent-optimiste ale cancelarului și ale principalilor politicieni din opoziție întăresc această impresie.

Criteriile, interesele și mai ales invariabilele procesului de extindere NATO sunt fluide încă. Lothar Ruehl propune, ca să zicem așa, o lectură pragmatică și de relevanță politico-militară strategică și tehnică a hărții atuurilor și handicapurilor candidaților la aderare. O lectură favorabilă României, deocamdată.

EUFORIA CU AMORTIZOR

2001

Atmosfera generală a discuțiilor politice interne și internaționale în ebuliție avansată, privind extinderea NATO și șansele României, acoperă vocile singulare și specializate. Una dintre ele este a viceamiralului german în rezervă Ulrich Weisser, un reputat strateg cu îndelungi stagii în comandamentele militare ale alianței. Dacă politicienii preferă variațiunile pe o temă dată — sau oferită de președintele american Bush și interesele de securitate americane valabile după 11 septembrie —, militarii au nevoie de scenarii și ipoteze concrete, relevante din punct de vedere geopolitic și strategic. Politicienii decid, din fericire, fixează regulile jocului și contururile noilor hărți ale intereselor occidentale, în timp ce militarii le umplu cu conținut, verificându-le sustenabilitatea — ca să folosim noul cuvânt românesc la modă.

Luni 14 aprilie, Ulrich Weisser a publicat în *Frankfurter Allgemeine Zeitung* un interesant punct de vedere intitulat „Alianța se reconstruiește", plecând de la această percepție militară, poate secundară și complementară, dar definitorie pentru transformarea ideii politice a extinderii în realitatea din teren a unei alianțe extinse. Fostul comandant al marinei germane consideră că, din cauza concentrării geografice a crizelor, a potențialului de conflict și a forțelor teroriste prezente în triunghiul Balcani–Caucaz–Orientul

Apropiat, dar și în nordul Africii, alianța nord-atlantică este obligată să ia în considerare o articulare a strategiilor sale înspre sudul și sud-estul Europei. NATO, alături de Uniunea Europeană, trebuie să-și mențină și dezvolte capacitățile în zona Mării Mediterane și în Orientul Apropiat, consideră strategul german, atâta vreme cât trebuie asigurat accesul la sursele de petrol, în condițiile incertitudinii procesului de pace din Orientul Apropiat, înarmării unor state ca Siria, Iran și Irak și labilității situației politice din țările nord-africane. Din acest motiv, continuă raționamentul, țările NATO ale flancului european sudic își sporesc importanța strategică tradițională. Spania devine astfel cel mai important partener NATO în cazul unor crize în Maroc, Algeria sau Tunisia. Italia a dobândit deja mai multă pondere în alianță, datorită proximității sale geografice de Balcani și Africa de Nord, iar aliații NATO vor continua să sprijine Ankara și să regleze tensiunile greco-turce, atâta vreme cât Turcia joacă un rol-cheie în apropierea focarului din Orientul Apropiat. În această logică, scrie textual fostul viceamiral german Urlich Weisser, „este necesar ca la următoarea rundă a extinderii NATO să pledăm pentru includerea Bulgariei și a României, în ideea creării unui pod terestru al alianței spre Turcia și spre alte fronturi din Orientul Apropiat".

În aceeași zonă a noilor priorități militare ale NATO figurează și eforturile Turciei de moderare a atitudinii Iranului, în vederea apropierii sale față de interesele americane, după cum Grecia este în situația de a juca un rol de primă importanță în Balcani, prin oferta credibilă de a asigura o prezență militară în Kosovo și Bosnia, după retragerea sau transferarea contingentelor americane în Afganistan. De altfel, amintește viceamiralul german în rezervă, autoritățile elene au și devenit foarte utile prin transmiterea în Statele Unite a unor informații decisive privind prezența rețelelor teroriste Al-Qaeda în Bosnia și Kosovo.

În situația creșterii importanței Turciei și Greciei pentru NATO pe o perioadă mai îndelungată, argumentul includerii României și Bulgariei cât mai repede posibil devine, iată, o piesă de rezistență și în motivația militarilor din NATO.

Raționamente similare au dezvoltat în ultimii ani și alți strategi militari germani și francezi, printre care Thierry de Montbrial, Lothar Ruehl sau Friedbert Pflüger.

Înainte de 11 septembrie 2001, exista mereu o rezervă de fond americană, sprijinită de adepții preeminenței flancului nordic al alianței, care — dorind să evite crearea unor oportunități la comanda NATO din Mediterana, în favoarea Parisului prin lărgirea flancului sudic — nu încurajau ipoteza

includerii României și a Bulgariei în NATO. Extinderea intereselor globale ale Statelor Unite și Angliei, îndeosebi, în Afganistan și Asia Centrală, după 11 septembrie, și reactivarea pericolului unui război în Orientul Apropiat fac acum obligatorie creșterea rolului flancului sudic, deci repun în actualitate importanța unor țări ca România și Bulgaria.

NATO rămâne o alianță militară și de securitate, notează și fostul viceamiral german Weisser, iar cele trei dimensiuni centrale ale strategiei sale — capacitatea de intimidare-disuasiune, cea de apărare și cea de intervenție — trebuie regândite și consolidate pornind de la noua hartă a pericolelor.

Reevaluarea importanței României și Bulgariei răspunde intereselor naționale ale acestor țări. Pe de altă parte, miza acesteia include și o stare de pericol, deci de luciditate și responsabilitate care ar trebui tematizate mai frecvent în chiar țările respective. Nicolae Ceaușescu spunea la congresul al IX-lea al PCR, într-un context istoric total diferit, că revoluția socialistă nu este sinonimă cu o plimbare de agrement pe bulevard. Nu s-a înșelat, chiar dacă el însuși a făcut totul să ne strice plăcerea promenadei. Nici intrarea în NATO nu este sinonimă cu o bătaie cu flori la șosea. Fără minimalizarea importanței istorice a includerii României într-un proiect de civilizație occidental sigur și verificat, o analiză a efectelor militare și de securitate ale acestui pas, oricât de gravă, devine absolut necesară. Euforia trebuie subtitrată cu traducerea ei în realitatea scenariilor celor mai bune, dar și a celor mai rele, așa cum procedează marile televiziuni globale când transmit imaginile fulminante ale zilei doar însoțite, la baza ecranului, de cifrele seci ale burselor.

DE LA CONJURAȚIE LA FRĂȚIETATE

2001

Discuțiile privind reforma serviciilor secrete românești, în perspectiva aderării României la NATO, s-ar putea împărți în cel puțin trei categorii.

Alianța nord-atlantică are propriile criterii și exigențe privind această reformă. În mod paradoxal sau nu, aceste exigențe și criterii sunt și cele mai flexibile. Prezența ofițerilor fostei Securități în structurile NATO este acceptată, în principiu, în măsura în care aceștia n-au făcut poliție politică, n-au spionat în țările NATO și n-au avut legături cu structurile KGB. Poziția NATO, exprimată și la întâlnirea de la Sinaia a unor servicii

de informații externe ale țărilor candidate și a unor țări NATO, oarecum completată de concluziile unei recente reuniuni a serviciilor de informații la Berlin, vizează calibrarea, și nu excluderea.

Toate serviciile de informații, occidentale și foste comuniste, au uzat, chiar dacă inegal, de metode și practici acoperite, fără nimic în comun cu democrația. Lipsa structurală de transparență este rațiunea de a fi a serviciilor secrete. În aceste condiții, există un conflict programat, pretutindeni, între performanța democratică — ce ține de eficiență, cu fața descoperită și la scenă deschisă, confirmată prin vot și încredere socială — și performanța unui serviciu secret, care ține de succesele fețelor acoperite, confirmate prin selecții profesionale și încrederea superiorilor, pe baza unor coduri interne sustrase uneori controlului democratic. Ceea ce contează este calitatea democratică sau anti-democratică a voinței politice a statului care controlează serviciile secrete. Atâta vreme cât statul român actual prezintă garanții care-l fac apt pentru integrarea în NATO, răspunderea igienizării serviciilor sale secrete nu revine alianței nord-atlantice.

A doua categorie de probleme în dezbaterea privind Securitatea și securiștii în raport cu NATO ține de procesul de democratizare din România. Doar în interiorul acestuia, prezența unor foști securiști ai ceaușismului devine cu adevărat problematică. Atâta vreme cât foști ofițeri de securitate care au servit dictatura traversează clandestin cursa cu obstacole a tranziției, din posturi influente și nestânjeniți, fără probe publice convingătoare privind trecutul sau convertirea, democrația nu funcționează.

A existat o filosofie națională a Securității, sub Ceaușescu, care a transformat-o în instrument de apărare al întregului popor în fața pericolului sovietic? Să admitem. Aceeași Securitate a apărat însă, în primul rând, cu rezultatele catastrofale cunoscute, dictatura împotriva poporului român. Anti-sovietismul Securității poate fi pentru NATO un atu mai convingător al fostei Securități decât rolul său pro-dictatorial și, deci, fundamental anti-occidental? În anumite situații, poate că da. Factorii politici ai democrației românești au o sarcină dificilă, nu NATO. Ei trebuie acum să decidă. În orice caz, nu mai pot sta inactivi și nici nu pot justifica, doar la nivelul procentelor, continuități „firești" ale dictaturii și abuzului în statul de drept, în numele unui naționalism prost înțeles. NATO are o memorie la fel de redutabilă ca mâna lungă a fostei Securități. I-a citit cu atenție și de mult în palmă. Sunt acolo domnii Ristea

Priboi sau Constantin Silinescu mai vizibili decât principalii adjuncți, infinit mai puțin mediatizați, ai dlui Gheorghe Fulga?

Prezența fostului superspion anti-NATO, Mihai Caraman, în fruntea primului serviciu de informații externe după 1989 a fost oarecum mai acceptabilă pentru NATO decât camuflarea unor agenți KGB în structurile de putere ale aceluiași stat, doar pentru că primul era „fișat" și putea fi convertit, în timp ce ultimii erau neofiți, reactivați în numele unor posibile interese anti-occidentale? A fost „renaționalizarea" serviciilor secrete românești după 1989, în mod fatal și cu instrumentele fostei Securități, o contrapondere la pericolul KGB-izării insidioase a noii democrații originale? Iată întrebări al căror răspuns ar da măsura complexității separării grâului de neghină, într-un sistem închis și, practic, impenetrabil. Văzut din afară, el este reprobabil. Citit în infraroșu și *value-free*, adică fără judecăți de valoare morală democratică, arată că hașurile și diferențele devin relevante.

A treia categorie de probleme ține de disputa politică dintre echipele de putere Iliescu și Năstase. Nu neapărat dintre cei doi și principalii lor locotenenți de partid, ci dintre aparatele executive conexe, ale căror continuitate și coerență s-au bazat și pe conexiunile și loialitățile formale sau potențiale ale fostei Securități. Regimurile politice din România ultimilor 12 ani n-au descoperit alte alianțe de bază, în afara „securității bune" și a „securității rele", pentru a-și asigura coeziunea. Poate că s-a întâmplat acest lucru și pentru că frățietățile democrației, oamenii de afaceri, grupurile de presiune, masoneria, societatea civilă, armata, biserica au fost indiferente, fragile sau fisurate.

În măsura în care echipele de putere de la Palatul Cotroceni și Palatul Victoria nu vor renunța de comun acord la războiul prin intermediari — „războiul vicarial", cum îi spun americanii —, iar intermediarii rămân actorii fostei Securități, în principal, nici măcar intrarea României în NATO nu contribuie prea mult la progresul real al democrației, al statului de drept și al economiei de piață, toate funcționale, și nu doar la vârf.

În desprinderea de o conjurație care întreține și revizuiește un model abuziv și secret de putere în democrație și în economie (inclusiv prin favorizarea autoritarismului și a corupției) și în deschiderea puterii spre frățietățile veritabile ale societății schimbate, va sta cu adevărat câștigul obligatoriu al integrării euroatlantice. Mai bine din afară, dintr-odată, decât din interior, niciodată.

PE LINIA FRONTULUI

aprilie 2002

La începutul acestei săptămâni, înaintea turneului său european, secretarul de stat american Madeleine Albright numea și România între țările implicate nemjlocit în operațiunile militar-politico-diplomatice din Balcani. „Țările de pe linia frontului" — era formula folosită și, în realitate, deloc exagerată.

Vecinătatea nemijlocită a României cu zona de conflict este evidentă. Frontiera cu România este cea mai lungă și mai nedisputabilă dintre frontierele sârbilor. Universul geopolitic și cultural al celor două țări este comun. Minorități, stat național construit la sfârșitul Primul Război Mondial, periferia non-aliniată sau problematică, sub comunism sau post-comunism, cu statutul conex prelungit de securitate gri, potențial cronic de destabilizare politico-economică — iată date generale comune României și Iugoslaviei.

Iugoslavia este condusă de un regim dictatorial naționalist, iată o experiență dureroasă cu destule sechele, de care a avut parte decenii în șir România. Pericolul recăderii în ea n-a dispărut nici pentru români. Cultura politică a societății sârbe, predominant rurală și colectivistă în mentalitate, îi este familiară și societății românești. Dar (și aici încep diferențele de calificare dintre cele două țări) România este o democrație liberală al cărei stat este angajat cu fermitate pe calea integrării euroatlantice, în timp ce regimul de la Belgrad a declanșat și prelungește o stare de conflict armat cu structurile euroatlantice.

Problemele interne ale României legate de minorități sunt gestionate democratic și pașnic, iar potențialul lor exploziv a fost de ani de zile controlat prin politici pragmatice; nu ideale, dar cu rezultate în teren care fac în prezent imposibilă scindarea țării sau războaiele interetnice.

România, ortodoxă și sud-est-europeană, pe de altă parte, nu împărtășește și n-a împărtășit vreodată obiective panslaviste, la nivelul unei alinieri voluntare într-o axă controlată de Moscova. Chiar și pentru naționaliștii români de profesie, naturali sau cu voie de la Securitate, soluția alipirii țării la o uniune politică cu Belarus și Rusia, ar fi un coșmar. Unul dintre accentele dominante, nu întotdeauna respectabil, al naționalismului românesc este anti-rusismul.

În mod concret, în ultimele săptămâni de conflict, România și-a menținut fără abatere poziția pro-NATO, acceptând fără restricții refugiați albanezi sau sârbi pe teritoriul ei. Bulgaria, o țară cu un statut de securitate

identic cu cel al României, a respins mai întâi refugiații albanezi necreștini, iar apoi orice refugiat, intrând într-o periculoasă schizofrenie tactică față de propriile obiective strategice: intrarea în NATO și Uniunea Europeană. În plus, Bulgaria, o țară cu interese teritoriale și etnice directe în zona de conflict, prin relațiile sale speciale cu Macedonia și prezența unei minorități turce de peste 300 000 de oameni, a întreținut mereu, chiar dacă cu intensitate variabilă, un cult al panslavismului și al condiționărilor culturale venite de la Moscova. Să nu uităm că scopul realizat al rușilor, după războaiele balcanice din 1912 și 1913, a fost crearea unei Serbii Mari (prin alipirea provinciei Kosovo la Serbia) și a unei Bulgarii Mari (prin integrarea Macedoniei).

România este, așadar, o țară situată pe linia frontului, deopotrivă prin trecutul și prezentul ei. Ea se află însă pe o parte anumită a frontului, alături de aliații NATO, europeni și americani, independent de controversele interne și distorsiunile din discursul public, împărțit între logodna din rațiune cu occidentalii și iubirea moștenită cu vecinii sârbi. Impresia este însă că dependențele României de Balcani, în sensul servituților sale anti-occidentale obligatorii, sunt mai clamate și aclamate în presa românească decât diferențele majore, care se transformă în atuurile ei democratice și euroatlantice.

Complicațiile determinate de prelungirea fără rezultate certe a conflictului din Iugoslavia creează însă pretutindeni neliniște, stres și incertitudini. Vecinii sunt cu atât mai îndreptățiți să le exprime. Fostele state comuniste, cu atât mai mult. Dacă 78% dintre locuitorii landurilor vestice ale Germaniei sprijină acțiunea NATO în Kosovo, doar 38% dintre est-germani vor acest lucru.

Patru–cinci decenii de spălare a creierelor în comunism sunt mai puternice, la o adică, decât zece ani de confort material și democrație atlantică, pentru aproape 20 de milioane de foști est-germani. Să ne tot mirăm că românii, după 50 de ani de dictatură și zece de ponoase ale nerenunțării integrale la ea, mai au îndoieli față de ziua de mâine?

Alături de Bulgaria, România înregistrează de ani de zile pierderi financiare masive din cauza izolării Iugoslaviei și a marginalizării regiunii prin neîncredere, embargo sau război, fără să se bucure de compensațiile de care, efectiv și simbolic, are parte Ungaria. Spre deosebire de Bulgaria chiar, și în orice caz în raport cu toate celelalte state din regiune, România nu este și n-a fost niciodată ceea ce am putea numi „un teritoriu balcanizabil". Nu are, adică, o compoziție etnică, o pondere și o distribuire teritorială a minorităților care să facă obiectul unor revendicări teritoriale

cronice, reșarjabile din partea statelor vecine. România nu are nimic de câștigat sau de pierdut, raportat la teritoriu și populație, vizavi de niciunul dintre actorii balcanici.

Așa cum Ismail Kadare, marele scriitor albanez, găsea de cuviință să precizeze într-un amplu editorial din *Le Monde* publicat la sfârșitul săptămânii trecute, România este totuși cel mai important stat balcanic. Are 23 de milioane de locuitori — toți ceilalți, cu sârbii în frunte, nu depășesc 10 milioane. Tot Kadare remarca și că slavii nu reprezintă, apoi, decât o treime dintre cele 70 de milioane de locuitori ai statelor balcanice. Albanezii, grecii și românii sunt majoritari. Așadar, panslavismul nu poate fi considerat drept strategia naturală a regiunii. E interesant că argumentele indirecte ale lui Kadare în favoarea specificității cazului românesc sunt nu atât ignorate sau ocolite, cât insuficient tematizate chiar și la București. Românii n-au nevoie de false alinieri zonale, de cruciade ortodoxiste și panslaviste, într-o regiune în care sunt totuși țara europeană non-slavă și latină cea mai stabilă, în ciuda dificultăților din ultimii zece ani. România și-a rezolvat în termeni europeni relațiile cu Ungaria, a acceptat stadiul actual al legăturilor cu Moldova, n-a căzut în mrejele postcomunismului sovietic, decât accidental și neesențial.

Se uită și avantajele strategice românești, de lungă durată, chiar și în raport cu Ungaria. Ungaria gerează, tot mai bine, problema prezenței unor mari minorități în multe țări vecine. Acesta rămâne un handicap al ei, oricât de pozitive ar fi soluțiile găsite. Ungaria, la fel ca Bulgaria de altfel, a ocupat în anii celui de-al Doilea Război Mondial o parte din Iugoslavia. În Voivodina trăiesc peste 300 000 de unguri, iar prezența în NATO a Budapestei obligă la o angajare militară și postbelică frontală a acesteia, chiar pe termen lung, împotriva Belgradului. Destui experți consideră că Ungaria ar putea să devină, în cazul declanșării unui război terestru împotriva lui Slobodan Miloșevici, țara cea mai aptă pentru lansarea unor atacuri armate ale NATO, datorită condițiilor de teren favorabile. Ungaria și-a început cariera de membru în NATO, așadar, într-un context problematic, ce stârnește destule probleme și contradicții în rândurile clasei politice de la Budapesta.

România nu are aceste probleme. Cu excepția ultranaționaliștilor de profesie, din PUNR sau România Mare, clasa politică de la București și-a asumat prompt și consecvent responsabilitatea angajării pro-NATO a țării. Pe de altă parte, după terminarea ostilităților de-acum, România are toate datele să redevină, printre primele țări din Balcani, vecinul sigur și onest al sârbilor, cu care aceștia n-au nimic de-mpărțit.

În ultimele zile se vorbește, printre comunicatele de război încrucișate cu planurile de pace, și de ideea unui ajutor economico-financiar de proporții pentru statele din zonă. Un Plan Marshall sau un pact de stabilizare economică ar fi la fel de necesar pentru România ca și acceptarea rolului ei important în securitatea regională prin acordarea unor garanții de securitate de către NATO, pe termen mediu, în așteptarea unei aderări rapide. Poziția României este, de altfel, tot mai apreciată. „Având în vedere riscurile asumate de România și Bulgaria, în ciuda dificultăților lor interne, postura lor în conflictul iugoslav trebuie onorată de occidentali, în propriul lor interes“ — nota un editorialist al marelui ziar *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, la 12 aprilie.

Pentru prima oară, poate, în istoria ei modernă, România, fiind în situația de a opta în libertate pentru o alianță sau alta, dovedește o coerență remarcabilă. Ea este, în sfârșit, fie și în condiții dramatice, recunoscută de către cei care pot și vor (chiar dacă până acum doar pe jumătate) să aducă România în tabăra occidentală. Acest drum, lung și accidentat, e și cel bun. Trebuie păstrat, nu pentru că o spunea președintele Clinton, ci pentru că la capătul lui România are doar de câștigat.

PĂCĂLITORUL PĂCĂLIT

aprilie 2002

Ziua de 1 aprilie a fost, în țara tristă plină de umor care, potrivit poetului, este România, prilejul excesului de zel. Oricât de pregătiți am fi fost pentru păcăleală, performanța unui post comercial de televiziune a întrecut însă toate așteptările, în materie de înscenare sumbră a imposibilității de a glumi.

Știrile orei 19, și anume de la cap la coadă, au fost trucate integral. Am aflat astfel, pe baza unor indicatori statistici a căror scrupulozitate nu există mai niciodată în restul anului (când, doar oficial, păcăleala este abrogată) următoarele.

În România s-a votat legea prostituției cu doar șase voturi împotrivă. Ea prevede prostituate standard și de lux, ultimele având la bază studii superioare. Un senator subtil al opoziției a consemnat satisfăcut votul, iar un primar din provincie, același care creease perimetre obligatorii pentru romi ieri, alaltăieri, și-a manifestat dorința de a deschide primele două bordeluri personale de capacitate sporită. A existat chiar și un interviu cu

partea beneficiară, o prostituată onestă și cu drag de muncă, după cum n-a lipsit protestul de serviciu al unei fețe bisericești medii.

Știrea următoare ne-a demonstrat că, potrivit ultimului recensământ, 53% din populația României e formată din romi. Împăratul rom însuși a dat câteva lămuriri ajutătoare, iar imaginile străzilor însorite ale capitalei au fost, fără modificări speciale față de zilele precedente, și mai edificatoare, prin nota lor familiară de culoare.

A mai urmat un reportaj pe seama ultimului eurobarometru, care îi face pe români cei mai nepoftiți oaspeți ai UE, între altele pentru că fură și nu se spală. Grecia și Italia ar fi pregătite de altfel să reintroducă, din această cauză, vizele pentru cetățenii români.

Am mai aflat că primarul general al capitalei, Traian Băsescu, ar fi fost suspendat în temeiul unei decizii internaționale, din cauza cruzimii cu care sunt lichidați câinii vagabonzi. Mesajul politic al marginalizării lui Băsescu a trădat însă mai degrabă dorința oficialității decât apetitul pentru păcăleli al bucureștenilor.

Din tablou lipsea însă o altă specialitate curentă: accidentul ecologic.

Ei bine, de 1 aprilie acesta s-a produs la Iași, sub forma unor emanați toxici care atacă cu predilecție organele genitale ale bărbaților. Românii, în majoritate romi, dornici de amante și mulțumiți de reforma pe piața prostituției, certați cu dușul, dar protejându-se împotriva toxicității zonale la joasă altitudine, au aflat însă în aceeași seară că pot lucra în Libia pe bani mulți, preț de 2 000 de km pătrați. Libia ar fi gata să ofere finalmente petrol în contul datoriilor către România, iar românii n-au decât să vină și să-l culeagă.

Seriozitatea și profesionalismul redactării și prezentării a 40 de minute de știri integral contrafăcute au fost magistrale, deși postul respectiv de televiziune și-a decodat păcăleala, tardiv și cu pierderi.

Celebrul taximetrist — referință obligatorie a oricărui jurnalist străin în criză de surse — tuna și fulgera, a doua zi, văzându-și toate profețiile confirmate: țara e plină de țigani și nouă ne arde de bordel, păi n-ajungea asta cu politicienii? „Nu se muncește, nu se spală, se cam fură și s-a scumpit și gazul“ a fost reacția, deloc înveselită, a națiunii generice.

Păcăleala merită disecată. Ideea unei înscenări de 40 de minute, în cea mai serioasă emisiune de informații a zilei, este excesivă. Nicăieri în lume, realitatea nu este complet și riguros deformată, oricât de mare este indicatorul bunei dispoziții prezumate pe cap de locuitor.

Știrile false aveau însă de fiecare dată un „ce“ de adevăr, oricât de proaste și de nefavorabile. În România, multă lume își poate imagina, fără

oroare, că romii i-au depășit pe români în sporul natural, că ai noștri fură în străinătate și nu se spală, că prostituția legalizată e mană cerească față de oazele prohibite ale praxisului silvestru, că Libia (și mai toată lumea) ar fi cazul să-și plătească datoriile, prin crearea de locuri de muncă pentru români. Televiziunile ne-au obișnuit atât de mult cu informațiile frivole și scandaloase, încât inventarea lor, oricât de sumbră și perversă ar fi imaginația ludică de 1 aprilie, nu mai miră, sperie sau bucură pe nimeni.

Un fel de-a fi pozitiv, „a face haz de necaz", s-a transformat prin televiziune, de 1 aprilie, în „a face-n necaz fără haz", în numele unei ficțiuni nocive potrivit căreia tot ce ți se poate întâmpla mai rău este binevenit și hazliu. Ziua păcălelilor s-a transformat astfel la televiziune într-o zi de doliu național, în memoria adevărului consumat și posibil.

FACTORUL GERMAN

septembrie 2002

Relația româno-germană, în anul summitului de la Praga privind extinderea NATO, anunță evoluții pozitive și conține unul dintre cele mai relevante semnale. La începutul deceniului trecut, Germania, coautoare alături de Statele Unite a proiectului extinderii NATO, era distantă față de România.

Cancelarul reunificării germane, Helmut Kohl, a evitat ani în șir să răspundă avansurilor Bucureștiului. Eforturile primelor administrații Iliescu au rămas fără rezultate notabile. Liderii români avansau chiar ipoteza unor înțelegeri ruso-germane, nefavorabile României, în timp ce guvernanții de la Bonn făceau aluzii la filiera moscovită a celor români: o rețetă fără cusur a blocajului. Administrația Constantinescu nu reușește să deblocheze convingător dialogul bilateral. În vara anului 1997, la insistențele președintelui francez Jacques Chirac, Helmut Kohl îl primește la Bonn pe noul președinte român. Constantinescu îl emoționează atunci pe cancelar, referindu-se cu abilitate, împotriva tuturor așteptărilor, la episodul reunificării Germaniei, în 1990. Când Emil Constantinescu, amintind un fragment din jurnalul lui Kohl, i-a sugerat acestuia că intrarea României în NATO este dorința cea mai fierbinte a românilor, asemănătoare doar dorinței de reunficare a germanilor, cancelarul, spun puținii martori oculari ai întrevederii, avea lacrimi în ochi.

La Madrid, câteva zile mai târziu, Germania a sprijinit intrarea României în NATO, alături de Franța. Dar opoziția Statelor Unite și a Marii Britanii a avut câștig de cauză. Au urmat ani de promisiuni și așteptări pe jumătate exagerate, pe jumătate înșelate, în raporturile bilaterale. Schimbarea de culoare politică la Berlin, în septembrie 1998, de la dreapta spre stânga, îngreunează și mai mult dialogul. Dacă Victor Ciorbea era apreciat și stimat de dreapta creștin-democrată germană pentru curajul său reformist și deschiderea față de cercurile de afaceri germane, Radu Vasile s-a dovedit un interlocutor nefericit. Cancelarul Schröder într-o vizită-fulger la București, în septembrie 1999, îl pune la punct pe premierul stagnării brejneviste de centru-dreapta-centru-stânga, cerându-i, ca un profesor școlarului codaș — după cum a scris săptămânalul *Der Spiegel* —, să lucreze mai mult și mai bine.

Întâlnirea Schröder–Constantinescu a fost glacială. Reprezentanții președinției credeau însă pe atunci că relația cu Germania are o importanță secundară și că doar cea cu SUA este determinantă pentru șansele euroatlantice ale României. În vara anului 2000, unui emisar al lui Emil Constantinescu, funcționari ai Consiliului Național de Securitate (NSC) de la Washington i-au reproșat că neglijează axa București–Berlin și că, în absența unei relații româno-germane convingătoare, înaintarea României spre structurile euroatlantice bate pasul pe loc.

În vara anului 2000, liderii fostei opoziții social-democrate intră în discuții serioase cu omologii lor germani. Multe dintre asperitățile discursului de stânga din România dispar, tocmai în urma acestor întâlniri. Accentele naționalist-populiste ale PDSR sunt epuizate încă din prima seară a victoriei finale a lui Ion Iliescu împotriva lui C.V. Tudor.

2001 este un an al confirmărilor pozitive nete. Premierul Năstase vizitează Berlinul în iulie, iar germanii declară pentru prima oară că relațiile bilaterale sunt excelente și foarte bune. Germania contribuie substanțial la decizia Comisiei Europene de a ridica obligativitatea vizelor Schengen pentru români. Un sondaj de opinie realizat în rândurile investitorilor germani la începutul acestui an relevă încrederea sporită în climatul de afaceri din România, în ciuda problemelor persistente: corupție, justiție subordonată, birocrație stufoasă a aprobării investițiilor.

La 14 ianuarie, felicitându-l aniversar pe președintele federal Johannes Rau, președintele Iliescu exprima nu doar o dorință, ci și o constatare: „Am luat cunoștință cu satisfacție și recunoștință de angajamentul dumneavoastră personal în structurarea sprijinului german acordat României în eforturile sale de apropiere și integrare în comunitatea statelor europene.

O asemenea implicare mă face să nădăjduiesc că Germania își va asuma și în cazul României rolul de inițiator al procesului de integrare în NATO." Președintele german este, de altfel, așteptat la București într-o vizită oficială, la jumătatea lunii martie.

La sfârșitul lui ianuarie, într-un mesaj adresat ministrului român de Externe, Mircea Geoană, ministrul german de Externe, Joschka Fisher, vorbea de relațiile foarte bune dintre cele două țări și de sprijinul Germaniei pentru intrarea României în NATO. În 1998, fosta președintă a Bundestagului, Rita Süssmuth, afirma la Sofia că Germania vrea să fie avocatul euroatlantic al Bulgariei, așa cum Franța este al României. În doar câțiva ani, Germania a devenit și avocatul convins al României.

Evoluția este reală și foarte importantă. Potrivit unor surse bine informate, fostul cancelar Kohl i-a mărturisit recent unui colaborator apropiat al președintelui Iliescu că regretă sincer dezinteresul său mai vechi față de România. În urmă cu câteva zile, secretarului de stat de la MAE român, Cristian Diaconescu, i-a fost reînnoit la Berlin sprijinul german pentru intrarea în NATO. Acest sprijin pare să fie însă dependent de o relație constructivă între România și Iugoslavia, și între România și Rusia. Este motivul pentru care relațiile româno-ruse trebuie conduse în lunile care vin cu abilitate maximă, mai ales în contextul nefavorabil al evoluțiilor din Republica Moldova.

Nu este pentru prima oară când, din perspectivă istorică mai îndelungată, Germania percepe relațiile cu România într-o constelație sud-est-europeană mai largă, în care Balcanii și Rusia sunt repere de primă importanță. În condițiile unui posibil curs unilateralist al Statelor Unite, în toiul discuțiilor contradictorii privind reducerea importanței NATO, rolul Germaniei, alături de cel al Franței, redevine instrumental pentru România.

CE-I CU NOI?

2002

În mod evident pentru toată lumea, problema cronică a României este economia. Eșecul economic surâde la toate intersecțiile tranziției, ca talismanul unui blestem repetabil. De ce nu funcționează în România ceea ce, punând probleme similare, a fost rezolvat sau e pe cale să se rezolve în alte părți? Ce ar trebui să se întâmple, pentru ca raportul Comisiei Europene și cetățeanul român obișnuit să afle într-o bună zi, în același timp, că

economia de piață e și funcțională, și produce și prosperitate pentru cetățeanul obișnuit? Cât durează așteptarea? Există doar praguri și etape critice sau obstacole „sustenabile", fatale, pe calea dezvoltării? Sunt guvernanții singurii sau cei mai importanți decidenți ai ieșirii din sărăcie? Ne pot scoate din stagnare doar Occidentul, apartenența la UE și NATO sau avem în retorica pro-occidentală, intonată în canon de un guvern după celălalt doar alibiul, tot mai transparent, al neputinței găsirii soluțiilor interne?

Ne punem aceste întrebări într-un moment tulburat. FMI a acordat două tranșe de împrumut. Creditele externe se vor îmbunătăți, așadar. Politica economică externă pare mai pozitivă ca oricând. Politica economică internă este însă mai critică decât oricând. Cei mai mulți dintre români sunt profund nemulțumiți. Într-o singură seară, urmărind sondaje de opinie pe străzile Bucureștiului, pentru uzul talk-show-urilor de serviciu, indiferent de temă, n-auzi decât aproximații sumbre ale refuzului politicii și al democrației. Această situație de divorț între politici democratice incomplete cu rezultate mereu amânate și așteptări înșelate, deci insatisfacție socială în spor superior indicelui de emigrare a tinerilor, amenință să arunce în aer orice stat.

În ultimul său număr, săptămânalul britanic *The Economist* surprinde această imensă contradicție dintre realitate și aparență. În timp ce „mulți consideră în străinătate că guvernul Năstase, campion declarat al economiei de piață, este cel mai promițător de la descoperirea democrației", lucrurile sunt de fapt mult mai complicate. Este menționată opinia standard de la Bruxelles, potrivit căreia România ar trebui să mai aștepte intrarea în UE, cel puțin până în 2012. Apoi, urmează, negru pe alb: „Corupția și infrastructura precară trag țara înapoi. Justiția și drumurile sunt putrede. Un sfert dintre români trăiește în sărăcie. Săracii de la țară reușesc s-o scoată la capăt pentru că au o gospodărie. Sărăcimea orașelor are însă în față vremuri grele." După o descriere succintă a mizeriei crunte în care trăiesc câteva familii din vecinătatea Gării de Nord, concluzia este că guvernul Năstase, somat de FMI și Banca Mondială să reducă cheltuielile în sectorul de stat, nu-și poate permite să întindă coarda prea mult. „Adrian Năstase nu e bancher sau expert economic în strategii de dezvoltare, ci doar un politician eligibil. Are nevoie de voturi. Guvernul său, speriat de costurile sociale ale reformei, crede că a făcut destul în acest sens", e finalul buletinului de sănătate, cu iz de necrolog, publicat de cel mai influent săptămânal anglo-saxon, la sfârșitul săptămânii marilor succese în

relațiile României cu FMI și Banca Mondială. Ce să mai crezi? Sprijin de dezvoltare sau ajutor de înmormântare?

În discuții particulare, guvernanții români nu-și ascund însă marea îngrijorare: după intrarea, certă, a României în NATO, la Praga, ar urma decompresiunea, dușul rece. La Copenhaga, în decembrie, se așteaptă ca UE să nu elibereze României și Bulgariei faimoasa „foaie de parcurs", ceea ce ar echivala cu o catastrofă politică și socială. Se pare că doar Marea Britanie — de aici, poate, și alarma din *The Economist* — încurajează explicit intrarea României în UE în 2007. Germania, alte țări nordice și nici măcar Franța n-ar mai avea răbdare cu cazurile critice România și Bulgaria. Grecia insistă să plaseze cele două țări vecine alături de Turcia, când e vorba de integrare, deci cam la calendele grecești. Răcirea relațiilor UE cu SUA, spectrul unui război în Orientul Apropiat, șansele fragile ale ieșirii din recesiune în marile economii occidentale, disensiunile dintre vest-europenii înșiși în materie de politică externă și de securitate comună și atitudinea lor scindată față de aderenții la integrare întunecă suplimentar orizontul. Tornada pare să fi dat și de România.

Se plătesc acum prețuri de mult datorate, din păcate. După 1989, pe plan politic și psihologic s-au manifestat două tendințe aparent contradictorii, la fel de nimicitoare: un aventurism economic de piață, practicat de gradualiști sau diletanți și un spirit naționalist-izolaționist de profunzime, în continuarea unei tradiții istorice mai îndelungate, potrivit căreia afacerile interne, oricât de proaste, trebuie protejate în fața deschiderii prea riscante spre exterior.

Climatul dezagregării materiale și morale din ultimii ani ai ceaușismului, corupția și imoralitatea, înșelarea și autoînșelarea în numele păstrării unor false aparențe sunt circumstanțe de agravare.

Au prevalat interesele de putere, nu eforturile de elucidare și vindecare a unor răni profunde și vechi.

Când președinții și prim-miniștrii României ultimilor ani au declarat că se luptă cu o moștenire catastrofală, ei aveau dreptate. Problema a fost însă că, în realitate, ei au fost executorii testamentari, și nu lichidatorii acestei moșteniri.

Politicile economice au fost subordonate modelului etatist-naționalist și intereselor conservării puterii de către personalul politic predemocratic.

NATO și UE sunt turnurile (gemene?) de control ale lumii civilizate spre care se îndreaptă România. Dispariția unei nave de pe radar ține însă foarte rar, așa cum aflăm mereu după 11 septembrie 2001, de erorile turnului de control. Problema e aeronava sau în aeronavă. NATO și UE dirijează

România, cu eforturi sporite, spre destinație. Motoarele avansării și încrederea în zbor ține de piloți, de pasageri și de calitatea startului. Cu prea multe bagaje inutile venind din trecut și din întuneric, cu piloți amatori și pasageri inerți sau frustrați, destinația se îndepărtează mereu.

CORUPȚIA MICĂ ȘI MOBILĂ

2002

Descopăr câteva însemnări mai vechi despre metehne românești pururi tinere. Zilele trecute, un șofer de cursă lungă îmi relata o poveste izbitor de asemănătoare cu ceea ce urmează. Este motivul pentru care reproduc textul de mai jos, cu regretul că actualitatea lui s-a conservat fără riduri.

La sfârșitul anului 2001, buletinul oficial al transportatorilor rutieri germani — adică publicația zecilor de mii de tiriști și case de expediții din cea mai importantă țară și economie europeană — a publicat un interesant jurnal de călătorie, redactat de un înalt funcționar din ministerul federal german al Transporturilor, Construcțiilor și Locuințelor. Numele lui este Klaus Behrens. El a însoțit un camion de transport pe ruta Germania–Istanbul, via Austria–Ungaria–România–Bulgaria, travestit în șofer secund. Firma de transport aleasă pentru experiment se numește Birkart și este partenerul oficial al guvernului german în cazuri când acesta organizează transporturi speciale de ajutoare în zone de criză din țările vecine.

Guvernul german voia un raport calificat, făcut în urma unei experiențe pe viu privind felul în care se circulă în această parte a Europei, reputată prin dificultățile traficului rutier, dar mai ales prin climatul birocratic și corupt încurajat de poliție și autoritățile de frontieră.

Un director ministerial camuflat în șofer secund de tir a devenit astfel un fel de spion ad-hoc, iar impresiile sale, destinate tuturor firmelor de transport din Germania, fac obiectul însemnărilor noastre de azi.

Acestea fiind datele, aventura poate să înceapă. Primele probleme încep la intrarea în Ungaria. Din zece ghișee sunt deschise doar trei, zeci de tiriști așteaptă într-o cameră afumată și mică să li se controleze actele de transport. Transportatorii din UE sunt cei mai iritați, pentru că au actele în ordine și fac drumurile cele mai lungi. Principala cauză a întârzierii sunt — citim în revista germană — șoferii români, ale căror documente de transport și călătorie sunt adesea în neregulă. Tirul german stă cam patru ore la coadă. Vameșii unguri nu prea știu limbi străine. Cu

nervi, șoferul veritabil și directorul german alias șoferul secund își continuă drumul. La ora 13.30 sunt la frontiera ungaro-română.

Și în acest moment citez din jurnalul de călătorie publicat în revista tranportatorilor germani: „În orele care au urmat, la frontiera românească și după aceea am aflat ce înseamnă să fii complet expus abuzurilor anumitor funcționari est-europeni. Situația nu se poate generaliza, dar ceea ce am pătimit cu vameșii români mi se pare exemplar pentru astfel de situații", scrie Klaus Behrens, director în ministerul Transporturilor din Germania.

Și autoritățile, și indivizii-vameși sau polițiștii practică cu naturalețe ilegalitatea și abuzul, la care renunță doar când primesc bacșișuri.

Faptele:

Dacă ajungi sâmbăta la frontiera românească, ai nevoie de un permis de weekend, valabil până duminică la ora 24. Costă 150 de mărci germane. Camionagiii români n-au nevoie de el. Discriminarea negativă îi privește doar pe partenerii comerciali, nu-i așa, privilegiați ai României, din UE.

Lungimea unei remorci de camion admisă în Uniunea Europeană este de 18,75 metri. În România lungimea admisă este de 18,35 m. Cine nu-și poate micșora axa plătește în plus o amendă de 400 de mărci germane. Situația se evită dacă-i dai vameșului, fără chitanță, 150 de mărci — citim în continuare.

Urmează cântărirea camionului. Vameșii români susțin că greutatea măsurată e mai mare cu 100 de kg decât norma permisă. Amenda cerută: 728 de mărci. „Rămân mut", scrie însoțitorul german al camionului. Pentru 100 de kg în plus, la 40 de tone ale transportului, o amendă de 728 de mărci germane. Incredibil. Pentru că oamenii nu au atâtea mărci cash asupra lor, trec din nou granița la unguri. Aici, ei cer din nou cântărirea transportului și rezultatul este: 250 de kg mai puțin decât norma admisă, în loc de 100 de kg mai mult, cum stabilise vameșul român. Contra a 20 de mărci, fără chitanță, vameșul ungur deschide plombele camionului, iar șoferul veritabil ajutat de alți colegi descarcă și redistribuie marfa în camion. Peste o oră și jumătate camionul german se-ntoarce în vama românească.

Aici se schimbase între timp echipa. Urmează o nouă cântărire. Vameșul român stabilește o greutate excedentară de 200 de kg. Predecesorul se mulțumise cu 100. În Ungaria, oamenii au descărcat vreo 400 de kg din greutatea oricum normală, iar acum aveau alte 200 în plus. Șoferul explodează. Funcționarul ministerial se abține foarte greu. Oamenii mai plătesc 60 de mărci, apoi încă 5 pentru remiterea propriilor acte și încă o tabletă

de ciocolată pentru controlul pașapoartelor și încă 30 000 de lei — 10 000 fără chitanță — ca taxă ecologică pentru străini.

Camionul de cursă lungă pe ruta Hamburg–Istanbul aparținând firmei prin care guvernul de a Berlin ajută țările europene în nevoie a stat 20 de ore în vama românească. Avea actele și marfa în perfectă regulă. Șoferii au plătit 1 000 de mărci ca bacșișuri și taxe nedatorate. „Ce se întâmpla, dacă voiam să descărcăm ceva în România", se-ntreabă autorul?

A urmat traversarea României. Peste tot, polițiștii îi întreabă pe șoferii germani, simplu și la obiect: „Ce mi-ai adus?"

Concluziile șoferului de tir amator, director în ministerul federal german al Transporturilor, sunt amare. Experiența cu funcționarii și polițiștii români l-a traumatizat. Abuzurile și corupția constatate în România le depășesc pe cele din Ungaria, Bulgaria sau Turcia.

Tiriștii vest-europeni, dar și cei est-europeni sau turci consideră că traversarea României este o aventură însoțită obligatoriu de riscuri și presiuni, pe care, în situația redeschiderii culoarului de transport prin Iugoslavia, sunt gata să le evite.

Mărturiile care au făcut obiectul acestui text semnalează distanța enormă dintre România și țările vecine, ca să nu mai vorbim de Uniunea Europeană. Aici distanța acesta s-a măsurat întâmplător pe șosea. Noile autorități române vor trebui s-o diminueze însă rapid, în minți și comportamentul funcționarilor de stat, în primul rând.

Rândurile de mai sus au fost scrise în urmă cu patru ani, la preluarea mandatului de către PSD. Sunt încă valabile. Atunci când situația descrisă aici se va schimba radical, România va intra cu adevărat în Europa.

PUTEREA ȘI PRESA

2002

O stare de intensă nervozitate pare să se fi instalat în raporturile dintre putere și presă. O inițiativă legislativă, urmată de o declarație excesiv ironică, în fond disprețuitoare, mai mult decât amenințătoare, la adresa presei, semnată de ministrul Apărării, apoi frânturi de acuzații, eventual apocrife privind afacerismul presei centrale, emise de ministrul Informațiilor Publice și, în sfârșit, o nouă strategie, fără paternitate certă de contracarare a criticilor din presa internațională, alcătuiesc dimensiunile unui peisaj dezolant, de natură moartă cu securitate care dă din picioare.

Oricât de exagerate ar fi înseși reacțiile presei — și să admitem că și presa își iese din fire, nu doar politicienii —, avem de-a face mai ales cu o gesticulație nedemocratică a puterii.

Puterea politică din România se confruntă cu dificultăți majore, de care nu este în întregime responsabilă. Beneficiul unei intrări spectaculoase în NATO, explicat, totuși, mai mult prin interesele altora decât prin meritele proprii, îi face pe guvernanți deopotrivă prea siguri și prea nervoși. Psihologic, atitudinea se explică. Când ești pe cale să obții un câștig doar în parte meritat, ești tentat să construiești alibiul asumării întregului merit, oricât de transparentă ar fi goliciunea sa, și să dublezi incertitudinea în atingerea rapidă a scopului cu intransigența iritată față de orice sau oricine mișcă în front și bruiază înscenarea unui optimism desăvârșit.

Puterea politică actuală din România are destule calități și o mulțime de defecte, și unele, și altele într-o dinamică mai degrabă pozitivă. Imaginea ei internă — potrivit ultimelor sondaje — este satisfăcătoare. Prim-ministrul îl surclasează, oricât de infim, pe principalul său adversar din opoziție, iar partidul de guvernământ, dacă ar fi alegeri duminica viitoare, ar câștiga, se pare, din nou, detașat.

În străinătate, chipul României a cunoscut, iarăși, de doi ani încoace retușuri salutare. România apare ca o țară normală, în mișcare, cu multe soluții noi la probleme vechi, cu câteva probleme cronice și una–două agravate: justiția politizată și corupția instituționalizată. Se văd însă și progrese, în materie de legislația investițiilor, reformele militare, articularea politicilor de integrare, între promisiuni și rezultate, jocuri de scenă mai moderne ale guvernanților.

Niciodată, de fapt, în ultimii ani, cu excepția crâmpeiului de speranță supradozată din primele luni care au urmat alternanței din 1996, România n-a avut o imagine internațională mai meritată, cu bilele albe depășind bilele negre.

Și presa românească însăși, de altfel, tratează actuala putere de la București cu mai multă înțelegere și neimplicare partizană pasională decât în perioada 1998–2000. E-adevărat, puterea a demarat din timp o operațiune de prevenire a coliziunii cu presa ostilă sau negativă, prin îndepărtarea tuturor ocaziilor de manifestare sistematică critică din mass-media de mare impact.

Analiștii revoltați de altădată nu mai ocupă ecranele televizoarelor când ți-e lumea mai dragă, transformați deopotrivă în inchizitorii politicienilor și în cei mai interesanți și seducători politicieni — pentru că ei

n-au decât răspunderea verbalizării atrăgătoare a contestării, nu și responsabilitatea soluțiilor politice și sociale.

Dar puterea, într-un exces de zel, trădând vechile deprinderi totalitare pre și postdecembriste, a sărit, totuși, calul. Premierul Năstase apare pe ecrane mult prea des chiar și pentru calitățile sale indiscutabile, iar segmentul analitic critic, nu distrugător pirateresc al dezbaterii, a fost practic lichidat în mass-media de mare impact.

În această constelație, repet, favorabilă puterii mai mult decât presei și cetățenilor României, chiar puterea-și pierde nervii. Un protest al ministrului de Externe Geoană adresat conducerii TV5 Monde Europe este semnul clinic inconfundabil al amatorismului inacceptabil în relațiile unui guvern european cu presa internațională. Geoană reproșa canalului francofon, care a realizat de departe cea mai interesantă și complexă operațiune de promotion a României, pentru multe zeci de milioane de telespectatori din întreaga lume, că din peisaj a lipsit prim-ministrul, apărând în schimb copiii străzii.

Din film au făcut însă parte Ion Iliescu și Gabriel Liiceanu, romi fericiți și copii supradotați. Orgoliul rănit al dlui Năstase s-a transformat într-o critică de fond, neavenită, a întregii emisiuni. O critică transmisă — culmea diletantismului în materie de comunicare — de ministrul de Externe al României. Desconsiderarea libertății de expresie și a celei editoriale s-a alăturat oficializării, nepermise, a vanității personale a oficialilor.

Acum că, din senin, situația s-a agravat, se vorbește de contracarare a unor strategii dirijate de principalul organ de securitate națională, dar neasumate de nimeni.

Presa, pe bună dreptate, nu acceptă acest curs a lucrurilor. Nu intrăm acum în fondul unei discuții de tipul „țara arde și baba se piaptănă“ — corupția nu e pedepsită și guvernul se rățoiește cu ziariștii pentru vini imaginare. Ceea ce nedumerește este iscarea ca din senin a unor scandaluri, într-un moment altminteri de calm, în așteptarea intrării în NATO.

Nici puterea, nici presa internă sau internațională nu merită să-și facă șicane tocmai acum. Și atunci? Singurele explicații țin, cred eu, de luptele intestine de putere din PSD. Grupurile de interese care plătesc și manipulează informația nu trebuie căutate, așa cum sugerează strategia de contracarare, în străinătate, ci în interiorul sistemului românesc de putere.

Aici, clanurile vechii securități și cele naționaliste încearcă să-și dea pentru ultima oară poalele peste cap.

În NATO, va fi tot mai greu, dacă nu imposibil. Echipele nu se înțeleg nici când e vorba de distribuirea beneficiilor integrării. Apoi, jumătatea

mandatului lasă ceasul să sune. Se fac pregătiri pentru schimbări de garnitură, coaliții, falange și tactici de luptă, și în sânul puterii, și în opoziție. Conflictul dintre putere și presă nu prea există, așadar. Adevăratele conflicte, transmise și insinuate în nervozitatea publică a guvernanților și iritările presei, țin de ultima sută de metri a ceaușismului evoluat și revizuit în lupta de guerillă împotriva occidentalizării. Ce ne facem însă cu originalitatea românească absolută? În sânul primei tabere găsim uneori mai mulți oameni raționali și onești decât ciocoi și corupți printre occidentaliști. Mulțimea nuanțelor și hașurilor obligă puterea la atenție și presa la vigilență. Amândouă au mare nevoie una de alta, atunci când adevărații lor dușmani s-au ascuns și acționează chiar din interiorul fiecăreia.

BUNĂ ȚARA, REA TOCMEALA

2002

Raportul oficial anual al Comisiei Europene privind situația politică și economică a României ultimului an, difuzat oficial la 8 noiembrie, este un avertisment foarte serios. El privește nu doar guvernul în funcțiune, ci și strategiile globale de dezvoltare a țării, întregul spectru politic și societatea românească în sine. Nimeni nu are motive în România, așadar, să ignore sau să instrumenteze în scop politic partizan ori electoral acest sever diagnostic. România este un oganism bolnav. Diverși medici curanți sau felceri nu sunt în măsură să creadă că cutare organ sau țesut al acestui organism este sănătos și că doar inima sau creierul sunt incurabile. Situația ne amintește de o constatare a scriitorului german Ernst Jünger, care observa la un moment dat că există cazuri în care pacientul se-mbată cu iluzia că organismul său, perfect sănătos, ar putea fi salvat prin simpla tăiere a singurului organ bonav care este capul. Mărunta corecție e totuși fatală.

Conducerile succesive ale României după 1990, politicile de reformă și rezultatele tuturor guvernărilor ultimului deceniu poartă deopotrivă vina rămânerii țării la coada Europei.

În 1990, proaspăt numitul ministru de Externe, Adrian Năstase, declara că integrarea României în Uniunea Europeană este o chestiune de doi–trei ani. Naivitatea, scuzabilă în euforia postrevoluționară, nu era dublată decât de ignorarea sinceră sau deliberată a reformelor dure obligatorii care stăteau în fața guvernanților.

Liderii postdecembriști au cochetat în schimb entuziaști cu modelul suedez sau japonez, au propus înființarea unei piețe comune central-est-europene ca succedaneu al CAER, în timp ce central-europenii voiau la unison să devină occidentali, pur și simplu.

Regimul Iliescu a promovat o politică etatistă și populistă, amânând privatizarea și democratizarea radicală. În exterior, ezitările n-au fost depășite decât de duplicitatea la fel de sterilă în relațiile cu Occidentul și cu Rusia.

Acordul de asociere cu UE din 1990 a fost înghețat după mineriada din 13–15 iunie. România nu doar că nu mai îndeplinea criteriile politice minimale pentru integrare, dar părea amenințată de o prăbușire în barbarie cu concursul autorității de stat.

Politica internă și externă a țării între 1990 și 1996 a ținut România la periferia Uniunii Europene. Politica internă și mai ales cea externă a puterii instalate în 1996 au adus țara la masa negocierilor pentru integrare. Diferența este fundamentală.

Ultimele zece luni ale guvernării Isărescu au apropiat cel mai mult România de Europa. În mod paradoxal și oarecum nemeritat, severitatea raportului UE se adresează în primul rând guvernului care a început să repare și să corecteze viciile de structură ale reformei din ultimii zece ani.

Catalogul acestora este convingător. Dacă criteriile politice pentru admitere sunt relativ îndeplinite, deși starea corupției (unul dintre cele mai importante) rămâne scandaloasă, criteriile economice pentru admitere sunt practic neîndeplinite.

În ciuda unor pași timizi, sectorul financiar și fiscal, ritmul privatizării, situația agriculturii, sectorul serviciilor, protecția socială, întreprinderile mici și mjlocii, protecția sanitară și a consumatorului prezintă grave rămâneri în urmă. Problema copiilor instituționalizați și a romilor se eternizează. Perpectiva ridicării obligativității vizelor pentru UE se îndepărtează. Până și condominiul româno-bulgar oarecum consolator al ultimilor clasați a fost denunțat la Sofia și la Bruxelles. Bulgaria a depășit sensibil România în cursa cu obstacole spre Bruxelles. Reforma mai decisă a bulgarilor, disciplina financiară, sporul investițiilor străine, coeziunea actului de guvernare, dar și numărul mai mare al telefoanelor și autoturismelor la mia de locuitori sau media de vârstă mai ridicată, alături de indicatorul practic inexistent al emigrației sunt atuurile tot mai nete ale Bulgariei în raport cu România.

În România, reformele structurale din economie, politica internă și politica externă, absolut indispensabile integrării europene, nu întrunesc

consensul forțelor politice majore. Interesele personale și de grup, discordia partidelor și un climat public marcat de ceea ce anglo-saxonii numesc *character assassination* au dominat peisajul tuturor guvernărilor.

Anul electoral a agravat dimensiunea demagogic-populistă a acțiunii politice și publice, retrogradând România pe ultima poziție a clasamentului integrării. Când fruntașii PDSR afirmă că, în 1996, în urma României se aflau Bulgaria și Letonia, ei au dreptate. Nu este însă meritul sau vina nimănui de la noi că Bulgaria și Letonia au evoluat, în timp ce România, cu excepția esențială a acceptării la masa negocierilor, a bătut pasul pe loc.

Nu se poate trage concluzia că timingul acestui raport negativ, cu două săptămâni înaintea alegerilor din România, este oarecum favorabil actualei opoziții. Agenda analizelor și rapoartelor UE nu ține cont de calendarul electoral al partenerilor la aderare. Severitatea verdictului de la Bruxelles vizează un stadiu de evoluție economică, politică și socială, la insuccesul căruia au contribuit în măsuri diferite, dar consecvent toate forțele politice ale României ultimului deceniu.

O analiză lucidă și asumarea acestor concluzii sunt de rigoare acum. În absența lor, se cască vidul.

CE-AM AVUT ȘI N-AM PIERDUT

2002

Discuțiile, speculative și deja iritate, la nivelul premierului și președintelui, privind posibilitatea unor alegeri anticipate, actualizează un vechi măr al discordei.

Cine, cât și cum exercită puterea în vârful piramidei statului român? Întrebarea, de 150 de ani încoace, rămâne în continuare valabilă; de răspunsul găsit și aplicat depinde și azi evoluția României.

Istoricii și observatorii occidentali sunt de acord că în viața politică modernă, de la Al.I. Cuza încoace, funcționează, în perioadele scurte de democrație, un război intern între partide dezbinate și conducători mai buni sau mai răi, în căutarea permanentă a unui echilibru imposibil. Partidele sunt mai mult orientale decât occidentale, spunea Iorga la-nceputul anilor '30 — și situația e încă valabilă, adică au interese de grup egoiste și conjuncturale, mai mult decât ideologii precise și strategii ale interesului național; în timp ce liderii, regi sau președinți, oricât de bune le-ar fi

intențiile și de remarcabilă dotarea, cad în capcana unui model bizantin al autoritarismului, luminat sau întunecat.

România înregistrează mereu eșecuri cronice în procesul de modernizare, iar stabilitatea și prosperitatea societății nu pot fi asigurate pe termen lung; suferințele cetățenilor cresc. Cum ar putea fi curmată această tradiție nefericită? Prin occidentalizarea partidelor și de-bizatinizarea funcției de *líder máximo*? Ușor de zis, până acum imposibil de făcut.

Al.I Cuza, domnitorul Principatelor Unite, a încercat să reformeze țara împreună cu boierii progresiști împotriva clerului retrograd și a marilor latifundiari. Rând pe rând, a fost părăsit de cei apropiați; liberalii și conservatorii s-au transformat în două tabere belicoase, nu atât una împotriva celeilalte, cât amândouă împotriva domnitorului.

În șapte ani au fost schimbate zeci de guverne, iar Cuza, izolat și atacat fără încetare, la un moment dat se-nțelegea mai bine cu turcii decât cu foștii săi comilitoni pașoptiști. Confruntat din prima clipă cu abdicarea sau detronarea, lui Cuza nu i-a mai rămas în final decât soluția auto-loviturii de stat, împotriva corpului legiuitor. Apărat de armată și apoi trădat de armată, Cuza este îndepărtat sumar în 1866 și ia drumul exilului, unde moare singur, așa cum a domnit.

Regele Carol I traversează drame similare. Domnește 40 de ani, dar în fiecare an este pus în situația abdicării sau alungării. Elitele politice românești, liberale sau conservatoare, alternează la contestarea și intoxicarea șefului statului, a cărui rezistență interioară și perseverență devin miraculoase și inexplicabile în condițiile date, cum observa Napoleon al III-lea. Faptul că, de la un punct încolo, Carol I nu mai întindea decât două degete pentru a-și saluta miniștrii devenise expresia disprețului și nesiguranței sale cronice față de politicianism și absența simțului onoarei în pătura sus-pusă. Doar Titu Maiorescu și Petre P. Carp au făcut excepție, având dreptul la mâna întinsă, cu toate degetele, a suveranului.

Divorțul dintre principele constituțional și curtea politic-parlamentară devine una dintre regulile de bază ale funcționării regatului, și sub Ferdinand Întregitorul. Soarta lui — de a fi rege german, dar filofrancez în numele rațiunii de stat, învins, dar integru în timpul ocupației germane a Bucureștiului, și apoi de a deveni monarhul României Mari — nu l-a ajutat decât prea puțin în asigurarea coerenței vieții politice, în care disensiunile parlamentare și manejul vieții publice aveau să-l tragă la fund.

O personalitate mai fragilă decât cea a predecesorilor săi Cuza și Carol, Ferdinand devine prizonierul intereselor de familie ale lui I.C. Brătianu și Barbu Știrbey.

Carol al II-lea revine cu avionul în țară, în 1930, dar călare pe caii mari ai monarhiei luminate și implicate. Inteligența sa superioară a fost dublată de o personalitate contradictorie. Guvernele au fost dublate de camarilă, iar camarila, de concubină. Naționalism-autoritarismul ambiental, clamat de Iorga, s-a exercitat în forță de către profesorul Forțu[1] (un precursor al insurecției anticonstituționale), inclusiv cu ajutorul militarilor în rezervă și al frustraților tranziției, și a fost dublat, în sfârșit, de extrema dreaptă ce includea cuziști și legionari. Carol scapă cu viață fugind noaptea din România, urmărit de gloanțele legionarilor, huiduit de clasa politică și detestat de poporul român.

Antonescu e conducătorul absolut. Conduce o țară în timp de război, îi răzbește pe legionarii cu care guvernează până la un punct, dar transformă țara în mașina de război a lui Hitler. Discordia lui cu lumea politică devenise inutilă, pentru că aceasta din urmă fusese suspendată. Antonescu moare în fața plutonului de execuție.

Comunismul a înregistrat o schimbare, în fond limitată, a modelului anti-occidental și bizantin de guvernare. Gh. Gheorghiu-Dej și Ceaușescu se transformă repede în lideri comuniști autocefali, lichidând sau marginalizându-și adversarii. Partidul devine un cor de sicofanți, iar naționalismul o *Ersatz-Ideologie* de mobilizare și pervertire a națiunii. Trădat și abandonat, Ceaușescu moare împușcat într-o cazarmă din Târgoviște. Beneficiarii crimei nu doar că i-au fost mai mult sau mai puțin apropiați, ci i-au și moștenit parțial personalitatea și stilul, sparte în mii și milioane de cioburi.

Ion Iliescu, ex-comunistul pragmatic și reconstruit, alături de Emil Constantinescu, democratul pro-occidental, produs al societății civile, învins prin abandon, nu reușesc să înfrângă vechile vicii de fond ale sistemului politic românesc. Lipsa de continuitate și incoerența politicii de modernizare, facționalismul haotic al vieții partidelor, falia dintre elite și societate, populismul, demagogia, ipocrizia actorilor politici majori — acestea sunt paradigmele distrugătoare ale climatului public românesc.

Impresia persistentă este că și președinții României postdecembriste au rămas la un moment dat singuri și neputincioși, flancați de partide, grupuri de interese și politicieni mai puternici și mai vicleni. Președintele Constantinescu s-a declarat învins de aceștia, în mod public. Președintele Iliescu are toate șansele ca, în cazul alegerilor anticipate în 2003, să rămână

---

[1] Grigore Forțu, profesor de limba română la Liceul „Gheorghe Lazăr" din București și președinte al Blocului Cetățenesc pentru Salvarea Patriei, creat în 1930.

în 2004, la sfârșitul mandatului prezidențial, un șomer de lux, nici măcar cu un mandat de senator sau deputat.

Această suită simplificată a mandatelor șefilor de stat români din ultimul secol și jumătate transmite din păcate un mesaj limpede. Puterea lor n-a fost reală niciodată, chiar dacă uneori era absolută. Când s-au transformat în dictatori, contextul regional și internațional le-a fost fatal în absența partenerilor naturali, aliați sau adversari, din propria țară. Învinși sau învingători, aceștia nu au stat niciodată alături de funcționarul suprem al statului, până la capăt. De fiecare dată, spre nefericirea țării.

Una dintre primele măsuri de supraviețuire a sistemului politic al țării va fi, din toate aceste cauze, revizuirea Constituției, cu modificarea atribuțiilor președintelui și ale prim-ministrului. Președintele fie va trebui să devină personajul cu toate atribuțiile reale de putere, fie va trebui să se transforme într-un funcționar onorific, ales de parlament. Doar așa va lua sfârșit războiul politic intern de 150 de ani.

CUM STĂM

2003

Raportul Comisei Europene dedicat șanselor de integrare ale țărilor candidate are, în privința României, o calitate certă: nu mai este sinonim cu cronica unei morți anunțate, așa cum s-a întâmplat în ultimii ani, ci devine buletinul medical al unui organism în curs de însănătoșire. Un proces lung — și doar Bulgaria se mai află în aceeași rezervă a pacienților cronici, care nu vor părăsi clinica până în 2007 —, dar un proces controlabil și cu o dinamică pozitivă.

Situația era oarecum previzibilă: creșterea economică, continuarea marii privatizări, pași mărunți, dar siguri în domeniul protecției minorităților, securizarea frontierelor indicau de-a lungul ultimului an un salt înainte. Pragmatism și deschidere în politica internă și politica externă, care au atras imediat atenția sporită a guvernelor importante din Uniunea Europeană, printre care Germania și Marea Britanie, ale căror rezerve mai vechi, perfect justificate de zigzagurile tranziției românești, par acum depășite.

Printre probele cu care se confruntă în continuare guvernul Năstase, aflat la apogeul succesului său de imagine internă și internațională, cele mai dure rămân: corupția, subordonarea justiției, continuarea privatizării,

deficitul balanței de plăți. Corupția și subordonarea justiției țin mai mult de natură decât de cultura situației, e-adevărat. Vor exista însă, atâta vreme cât clasa de mijloc și interesele ei economice întârzie să domine economia de piață românească și câtă vreme sărăcia, și deci potențialul ei anti-democratic destabilizator, obligă orice guvern românesc al ultimilor ani la aproximări care țin deopotrivă de ceea ce se numește în Occident „sistemul Putin": adică puțină dictatură de dezvoltare, eventual luminată și pro-euroatlantică, un control abil mai mult decât strict, preventiv în cel mai bun caz, al mediilor de comunicare influente, prea multă secretomanie, dar și mai multe servicii secrete și acțiuni conspirative decât ar suporta transparența democratică, deci încă destulă democratură.

Mâna forte, controlul etatist obligatoriu al unor procese care țin încă de reforma economiei socialiste — 75% din capitalul social al țării este, de fapt, proprietate socialistă în descompunere prelungită și anarhică — transformă corupția și subordonarea justiției în efectele secundare redevenite apoi cauze ale blocajului, programate.

Aici, aproape că ideologia partidului de guvernare n-a mai jucat niciun rol. Suntem deci de acord că handicapurile economiei românești de piață încă nefuncțională vin de departe și de demult.

„Situația se răzbună", scria la 12 octombrie, în ziarul german *FAZ*[1], jurnalista Carola Kaps, în analiza intitulată „O țară sud-est-europeană mai bună decât renumele ei". Toate guvernele postdecembriste au ezitat să privatizeze timp de zece ani. Acum, dintr-odată, privatizările devin mai dificile, și pentru că starea de așteptare prelungită a populației în virtuțile economiei de piață se transformă în opțiune politică anti-democratică și anticapitalistă, dar și deoarece recesiunea care a cuprins economiile occidentale limitează drastic șansele exportului românesc, ca sursă principală a creșterii.

Iată de ce gesturile politice necesare, oricât de riscante și nepopulare par la un moment dat — e cazul privatizării sau al opțiunii pro-occidentale de securitate, la începutul deceniului trecut, amânate sau ocolite în numele unor interese ideologice și cu putere de valabilitate redusă —, se transformă în imense obstacole mai târziu.

Nici reunificarea Germaniei, nici avântul economic al Ungariei, Cehiei și Poloniei n-ar fi fost posibile, dacă în numele prudenței sau al calculelor momentului, liderii acestor țări ar fi amânat soluțiile radicale, cu zece ani în urmă.

---

[1] *Frankfurter Allgemeine Zeitung*.

Impresia este că azi, în România, guvernanții au înțeles acest lucru, după zece ani de retrogradare. Ironia sorții face ca ei să fie aproape aceiași ca acum zece ani. Se spune că oamenii care învață din propriile greșeli sunt mai credibili când e vorba de rectificarea și nerepetarea lor.

Dacă ani în șir România apărea în documentele Comisiei Europene în zona „nu, dar" — adică nu prea aveți șanse de integrare, dar vă respectăm dorința și eforturile —, acum s-a făcut trecerea în zona „da, dar" — sunteți, cu alte cuvinte, pe drumul cel bun, tendințele de integrare sunt pozitive, dar mai aveți lipsuri. Mari și mici.

Nu există motive de euforie, ci doar de reflecție lucidă și, mai ales, de reîncălzire a motoarelor, în așteptarea iernii tranziției cu cele mai mari și social dureroase prețuri la combustibili din istoria României.

EXIL ȘI ÎMPĂRĂȚIE

2003

Oficialitatea de la București a relansat o operațiune în direcția românilor din străinătate. În ultimii ani, exilul — comunitatea simbolică a românilor emigrați din motive predominant politice — și-a schimbat, greu și incomplet, compoziția, opțiunile și chiar denumirea, devenind mai degrabă diaspora.

Noțiunea de diaspora presupune renunțarea la motivația de opoziție fundamentală față de politica oficială a României și adoptarea unor forme noi și pragmatice, bipartizane sau non-ideologice de comunicare cu țara.

Exilul românesc devine treptat, nu ușor și nu pentru toată lumea, o comunitate normală, asemenea celei a grecilor, evreilor, polonezilor sau ungurilor din afara granițelor naționale, orientată pozitiv, și nu confruntativ, spre țara-mamă și interesele ei generale.

Într-un fel, evoluția era firească, și ea nu s-a datorat atât intențiilor programatice ale regimurilor politice postcomuniste, adesea indiferente sau uneori în continuare ostile față de emigrație, cât normalizării firești a raporturilor cu țara, în parametrii democrației și recâștigării drepturilor civice în țara însăși.

În mod simbolic, am putea admite că recunoașterea cetățeniei române Regelui Mihai, în 1997, și, după aceea, consumarea procesului de normalizare a relațiilor primului exilat al țării cu autoritățile române, de dreapta și de stânga, au parafat transformarea exilului în diaspora. Oricum s-ar

numi marea comunitate a românilor din afara României — unii vorbesc de 11 milioane de suflete aflate în acest limb extrateritorial —, e clar că rolul ei e altul în ultimii ani, după cum e la fel de limpede că oficialitatea de la București își revizuiește metodele de comunicare cu românii de aiurea, în numele intereselor naționale, comune, mai mult decât al celor partizane.

Bucureștiul pleacă de la ideea că strângerea rândurilor românimii e una dintre strategiile necesare în procesul de integrare euroatlantică. Inflația stereotipurilor negative, și altele decât cele produse de realitatea propriu-zisă — privindu-i pe români și țara lor —, este o realitate tristă, de neocolit.

România, din tot felul de motive, este mai singură și mai izolată decât altădată, are prea mulți adversari pentru a-și permite să refuze sau să desconsidere tehnicile solidarizărilor de apărare.

Țara se confruntă în primul rând cu multe dificultăți reale și de imagine, datorate erorilor politice din interior, și nu conspirațiilor internaționale. Există însă și dispersia sau pasivitatea din rândurile românilor din țară și din afara ei, există și tentațiile mai vechi ale instrumentării patriotice și sentimentale, în numele unor scopuri demagogic-populiste, și chiar naționaliste, mai demult controlate și selectate de securitatea ceaușistă.

Dar există și un potențial necesar, încă ignorat al participării românilor din străinătate la problemele țării lor, inclusiv prin eforturi de rectificare a imaginii României.

Exilul și diaspora au cunoscut apoi evoluții, în parte congruente cu cele din țară, în parte autonome. A apărut o comunitate românească de tip nou, în afara României, formată din oameni tineri, nemotivați politic, care și-au făcut din carieră și viața în libertate și prosperitate scopurile principale.

În măsura în care acești oameni reușesc în mod individual, avem de-a face cu succese reale, ale tuturor românilor. Aș spune chiar că succesele profesionale ale românilor în țările lor adoptive, integarea lor social-culturală omologată acolo, sunt beneficiul cel mai important, oricât de anonim, al imaginii firești, în mișcare, a României în lume.

Românii din afara României nu mai trebuie judecați, așadar, după vechile percepții ale propagandei comuniste în care predominau criterii, ierarhii și selecții negative și orientate, provincial-anacronice.

Un informatician român de succes din Silicon Valley, aculturat în Statele Unite, care nu frecventează parohia românească și a renunțat la mititeii melodramatici pentru hamburgerul pragmatic, e mai util în absolut

pentru țara lui și pentru părerea americanilor din jur despre aceasta, decât cutare personalitate de partid sau comunitate din exil, scuturată de toate complexele folclorice ale românului de profesie.

Autoritățile române se află, de ani buni, într-un proces similar de schimbare a percepțiilor despre românii din exil. Se renunță, chiar greu, la lozincile unanimismului patriotic, la adăpostul căruia ofițerii de securitate s-au confundat adesea cu parohii. Întâlnirile cu președintele, prim-ministrul, ministrul de Externe, ministrul Informațiilor și chiar cu patriarhul au devenit mai puțin formale, mai pragmatice, mai moderne.

Oamenii spun ce cred, autoritățile confirmă sau infirmă așteptările, într-un dialog în curs de normalizare.

Persistă însă o confuzie conceptuală majoră. Românii din afară se îndreaptă cu dorințe și chiar nemulțumiri spre liderii României, ca dinspre marginalii neînțeleși spre centrul de gravitație al românimii, în timp ce politicienii români nu sunt pregătiți să înțeleagă că diaspora devine un instrument de persuasiune și sprijin al României în străinătate, dar numai dacă i se creează un regim de perfectă egalitate cu românii din țară. Acest stadiu, oarecum ingrat, al comunicării țară-diaspora n-a fost încă depășit.

Nu întâmplător, un sondaj de opinie ad-hoc, la sfârșitul unei emisiuni de televiziune de acum doi ani despre emigrația românească, a stabilit cu 2 000 de voturi contra 200 că românii din străinătate nu pot sau nu vor să facă nimic pozitiv pentru România.

E clar că și românii din străinătate sunt convinși că autoritățile politice din România nu vor sau nu pot să facă mare lucru pentru ei.

Ieșirea din acest cerc vicios ar trebui să fie inițativa oficialității din țară.

Trebuie spus însă că noii guvernanți, dar mai ales președintele Traian Băsescu, își modernizează rapid metodele de comunicare. Până în 1996, domina modelul ceaușist al relațiilor cu diaspora. Între 1996 și 2000 dialogul s-a eliberat de unele complexe, dar a rămas dificil, pentru că așteptările imense ale românilor din afară n-au putut fi îndeplinite. Adrian Năstase a fost un interlocutor activ cu emigrația, dar într-o cheie a nesinceritătii generale.

Scriitorii, jurnaliștii, oamenii de afaceri sau personalitățile publice ale diasporei nu mai sunt obligați decât în mod protocolar să lăcrimeze laolaltă sub pulpana tatălui patriei și a Bisericii Ortodoxe, în numele unui ecumenism ipocrit și inapt de progres real.

Oamenii trebuie să spună limpede ce-i apropie, dar și ce-i desparte, chiar când e vorba de interesele României. Doar dacă se-ascultă și acceptă

diferențele, chiar și între mai multe feluri de a fi patriot și de a-ți iubi țara, România câștigă cu adevărat.

RISCURILE

20 ianuarie 2004

La început de an, România pare o țară relativ liniștită. Peste câteva luni, țara devine membru deplin al NATO, există o decizie politică de admitere în UE, în 2007. În ultimii trei ani, economia a marcat creșteri și s-a echilibrat, anul trecut România a fost ținta preferată a investițiilor străine în sud-estul Europei.

Clasa politică pare oarecum lămurită: un PSD megacefal este pus în șah de un PNL–PD cam fără chef de viață, la prea multe săptămâni după Revelion, chiar mai mult decât de PRM — partidul unui singur lider, dar și al tuturor frustrărilor dezmoșteniților centralismului colectivist. Fără să intrăm acum în amănunte, e cvasi-cert că victoria celor trei partide, în alegerile din toamnă, nu va asigura niciunuia posibilitatea de a guverna singur. Rațională ar fi doar coaliția PSD–PNL–PD. Irațională ar putea fi orice altă ipoteză, care de altfel nu poate fi exclusă într-o țară atât de atipică. Acolo unde un observator străin constata în urmă cu câteva luni că „oamenii nepotriviți, aflându-se în locurile nepotrivite și la momentul nepotrivit, fac, totuși, ceea ce trebuie".

În această situație, în care patru ani s-a aflat guvernul Năstase, ar putea nimeri și PNL–PD într-o combinație cu, să zicem, PUR, PNȚCD, Acțiunea Populară sau Uniunea pentru Reconstrucția României. Nimic nu este mai greșit decât să excludem o nouă alternativă la guvernare, doar pentru că rezultatele guvernului Năstase au fost mai bune decât ale predecesorilor de centru-dreapta. Oamenii votează în primul rând cu emoții; or, atâta vreme cât masa critică a minimei satisfacții economice generale n-a fost atinsă, iar electoratul rural, conservator și nostalgic, despărțit de Ion Iliescu, devine imprevizibil, orice reconfigurare este posibilă.

Dar dacă aici nu există riscul unei surprize destabilizatoare, când e vorba de președinți situația devine mai pasionantă. Năstase, Stolojan și Vadim nu vor fi de capul lor în proximele alegeri. Lia Roberts, oricât ar fi de ironizată și ironizabilă, oricât de puțin ar avea habar de arierate și de complexurile energetice, oricât de excentrică în raport cu *establishment*-ul politic postdecembrist, are câteva calități: Dick Morris, sinceritate, o dulce ignoranță

a mecanismelor politicianiste interne, nu elaborează excesiv răspunsuri inteligente la întrebări dificile și, în fine, este purtătoarea simbolisticii „vizita bătrânei doamne" în varianta Dürrenmatt[1]–Tymiński[2]–Panić[3] — adică doamna milionar, întoarsă acasă pentru încheierea socotelilor. Nu cu foștii iubiți sau inamici, ci cu problemele țării natale. Avem aici un fenomen nou, diferit de episodul Rațiu–Câmpeanu din 1990. Atunci, lupta comunism–anticomunism era miza principală, și electoratul comunist s-a vădit mai puternic. Acum conflictul se poartă între oameni politici relativ mincinoși *versus* oameni politici relativ sinceri, fețe noi *versus* fețe vechi, charismatici-populiști *versus* non-charismatici-aroganți etc. Coeficientul ludic al electoratului pasiv sau absenteist, manifestat năprasnic în 2000 prin voturi pro-Vadim, ar putea intra masiv în acțiune.

Riscurile apariției unui președinte pe post de pui de cuc în cuiburile clasei politice tradiționale sunt însă secundare. Beneficiul acestei primeniri e încă necunoscut.

Dar supriză, răsturnările și înnoirea în evoluția personalului politic sunt compatibile întru totul cu democrația.

Riscul major ține, începând de anul acesta, nu atât de rezultatul alegerilor, cât de conjunctura externă, europeană și regională.

Rușii sunt foarte neliniștiți de apariția unor baze americane la porțile post-imperiului sovietic. Deunăzi, ziarele rusești scriau că România, o țară săracă, e gata să-i plătească pe americani, care sunt invitați să-și așeze bazele unde doresc pe teritoriul românesc, spre deosebire de polonezi, care încasează bani pentru același lucru. România nu va intra în UE în următorii ani, mai cred ziariștii ruși, și deci se agață de NATO și de bazele militare americane.

În atitudinea, încă necunoscută, a rușilor față de schimbarea centurii de fortificații americane pe Prut, în ceea ce ne privește, se ascunde un risc geopolitic. Proximitatea, pe termen lung, a bazelor americane și a bazelor rusești, din România și Transnistria, avându-i la mijloc pe români, din România sau Moldova, este o evoluție istorică neașteptată. Suntem de

---

[1] Friedrich Dürrenmatt (1991–1990), dramaturg și prozator elvețian, autorul piesei de teatru *Vizita bătrânei doamne*.

[2] Stanisław Tymiński (n. 1948), bogat om de afaceri și politician de origine poloneză, stabilit în Canada. A candidat de două ori în alegerile prezidențiale din Polonia (1990 și 2005), dar s-a întors în Canada pentru a-și relua afacerile.

[3] Milan Panić (n. 1929), politician, antreprenor, om de știință și filantrop american de origine sârbă. A fost prim-ministru al Iugoslaviei în 1992–1993 (deși avea cetățenie americană) după ce candidase în 1992 la funcția de președinte al acestei țări.

partea cea bună a lumii, dar nici apropierea nemijlocită și conflictuală a părții întunecate nu ne va lăsa să dormim liniștiți în anii ce vin.

„Lia care nu și-a uitat glia", statuia lui Rabin în varianta Vadim și chiar încălzirea deficitelor cvasi-fiscale par mai ușor de gestionat decât coloratura subit românească a întâlnirii de gradul trei dintre americani și ruși. Recent, un înalt responsabil european îi spunea unui înalt responsabil român, apropo de ruși: „Imperiul contraatacă cu zece ani mai devreme decât ne așteptam." Exact perioada în care (ne-)am cam rătăcit fără grație între Est și Vest…

REGELE TRĂIEȘTE

26 ianuarie 2004

Un drăcușor zglobiu, obișnuit să-ncurce oamenii și mai rău decât reușesc ei singuri, a făcut ca, în seara zilei de 26 ianuarie 2004, regele în viață să ne aducă aminte cât de aproape am rămas de Cezarul din Scornicești, comemorat în contumacie pentru a 14-a oară, stil nou. Fostul suveran părea din ce în ce mai tăcut și resemnat cu noua sa condiție hibridă, oferită de urmașii lui Ceaușescu: puțină *restitutio in integrum*, un panaș NATO, o coroniță UE, un premiu dat Delfinului, altul luat din mâinile Sultanului, de fiecare dată sub cupola iertătoare a Ateneului. Republicanii tiranicizi ai ultimului deceniu au făcut tot posibiliul ca regalitatea să fie sinonimă cu o relicvă, iar regele să fie perceput ca o întruchipare a fantomelor shakespeariene, rău prevestitoare pentru uzurpatori și sicofanți, instalați comod în culpele originare ale democrației originale.

Regenții perioadei 1996–2000 n-au vrut sau n-au putut să reabiliteze nici măcar personajul istoric al regelui, timorați de actualii social-democrați restauratori. Cei dinaintea lor au mizat suficient de mult pe invariantele spațiului postsovietic, pentru ca orice urmă de rege pe pământul patriei să fie resimțită ca echivalent al războiului civil. Fidelii regelui, sutele de mii care l-au aclamat în 1992, de Paști, la Putna, București și Curtea de Argeș, au renunțat în cea mai mare parte la fascinația mirajului regal, secătuiți de dubla alternanță democratică la putere, fără urmări în dublarea venitului de trai. Monarhiștii pur-sânge și-au declamat, în surdină, stupefacția istorică, atunci când Principesa Margareta a ales un consort plebeu, absolvent al școlii nr. 21 din Iași, după chipul și asemănarea noastră, iar monarhul a îndrăznit să renunțe la naveta, fără escală, între Versoix

și București, în așteptarea vreunui general providențial, care, așa cum ne-a scăpat de Ceaușescu, să ne vâre și în Occident, punând-și eventual celălalt picior în ghips.

Regele Mihai revine așadar, într-o atmosferă de confuzie politică și de indiferență față de ideal. S-a strecurat printre noi, în peisajul acesta accidentat de iarnă și Război Rece, în care, mai devreme sau mai târziu, liderul Republicii de la Ploiești, simpaticul „revoluzzer" Candiano-Popescu, sfârșește negreșit prin a deveni aghiotantul Regelui Carol, iar Gheorghe Gheorghiu-Dej și Ana Pauker au șansa să fie primii și singurii comuniști staliniști din istorie care guvernează cu un Hohenzollern-Sigmaringen, laureat al medaliei sovietice Pobeda. Suntem paradoxali și ingenioși în istorie, iar regalitatea noastră ne seamănă aici până la răzbunare. Să nu uităm că stăm sub semnul dualității emblematice: daco-române, austro-ungare, ruso-turce, latino-balcanice, greco-ortodoxe-catolice. Am avut un președinte comunist cu sceptru și un satrap ținutaș, stalinist antisovietic de inspirație coreeană la putere, iar acum ne pregătim de primenirea scenei politice cu noi cotizanți ai seraiului pre-capitalist, ca și cum vinovăția ar fi la fel de virtuoasă ca uitarea.

Regele Mihai suntem noi. În anii războiului anti-sovietic, Antonescu l-a arătat soldaților pe front, pentru îmbărbătare. În august 1944, oamenii politici eficienți l-au determinat să prevină transformarea României în republică sovietică. În 1947, regele a renunțat la tron ca să salveze 1 000 de tineri de la împușcare, după ce, zadarnic, și burghezii, și comuniștii așteptaseră un semn mai degrabă de la Washington decât de la Moscova, ca să știe ce să facă cu România.

Între 1948 și 1989 a urmat o imensă gaură neagră, în care judecătorii de azi ai regelui se obișnuiseră mult prea bine cu real-socialismul funcțional, ca să-i mai arunce exilatului din Elveția vreun gând sau cuvânt. Singurătatea de o jumătate de secol a celui mai glorios și tragic concetățean al nostru îi dă dreptul să nu mai dorească să fie eroul exasperării, frustrării, al temperamentului sau orgoliului nostru.

Cineva spunea, înainte de 1989, că un comunist bun nu este decât un comunist mort. S-a văzut că singurul comunist rău a fost împușcat repede la Târgoviște, iar ceilalți s-au virginizat prin glonț, așa, ca fata gravidă din știrile zilei de ieri. Un rege își cere iertare că nu ocupă cripta de la Curtea de Argeș, în numele eroismului nostru endemic prin reprezentare, că se încăpățânează să trăiască și să-și revendice castelele vieții de-acum. Trebuie să ne hotărâm: căzuți în istoria României, așa cum a fost și este ea,

niciodată nu ne vom putea semeți destul, ca să-i reinventăm, deopotrivă și permanent, regii și supușii.

UN SALUT FINAL PENTRU ÎNVINGĂTOR

iunie 2004

Sâmbătă seară, Europa își comemora în Normandia rănile închise și rănile deschise, la 60 de ani de la invazia împotriva fascismului și după câteva luni de discordie între morala imperială a cuceritorilor americani și morala culturală a vest-europenilor sceptici. Undeva, mult spre sud-est, tot în Europa, la București, un partid politic născut și sporit pe ruinele nemăturate ale comunismului de stat își contempla în oglinda alegerilor locale usturătorul eșec, datorat combinației, fatală deopotrivă pentru marile puteri și actorii de provincie, dintre aroganță și ignoranță.

Puțin mai târziu, când memoria victoriei se-ndrepta din nou spre îngrijorările zilei de mâine, iar în România, democrația, convingător, ne mai arăta o dată, cât e de diferită de totalitarism, undeva în America, închidea ochii fostul președinte Ronald Reagan. Acestui om, al cărui sfârșit a fost alăturat de hazardul istoriei reconclierii mereu de reconstruit între Vest și Est, dar și unui infim episod de libertate practicată în România, le datorez acum câteva gânduri și amintiri.

În seara alegerilor prezidențiale americane, în noiembrie 1980, ascultam Voice of America, alături de câțiva prieteni care aveau în comun ideea fixă de a părăsi România lui Ceaușescu. Țineam toți cu Jimmy Carter, președintele democrat în funcție, pentru că a impus la Helsinki respectarea drepturilor omului, dreptul la informație și călătorie, în aceeași agendă cu recunoașterea ritualică a sferei de influență a comnismului de stat. Comunismul era povestea eternă, dar drepturile omului păreau a fi limba nouă, încă necunoscută, dar de a cărei învățare, oricât de riscantă, simțeam că depinde micul nostru destin personal. Îl preferam așadar pe acest blând fermier georgian, actorului din filmele *B-rate*, prea fardat de privilegii californiene. Carter îl primise pe Ceaușescu, dar refuzase să-i întoarcă vizita la București, avea un consilier de securitate polonez, la fel ca proaspătul Papă, și ținea cu Carta 77, Solidaritatea și Mișcarea Goma. Celălalt nu era decât un uliu retoric, a cărui asemănare politică cu Richard Nixon putea să însemne, după alegerea sa, refacerea dialogului cu Moscova și

Pekin, eventual via Ceaușescu, iarăși cu prețul detenției noastre. Ronald Reagan a câștigat însă, spre tristețea tinerilor din apartamentul de bloc real-comunist.

Ajuns în Occident spre sfârșitul primului mandat Reagan, am dat cu capul de pragul unei realități schizofrenice. Americanii erau fericiți că aveau un președinte care a pus în mișcare economia și care declara că Uniunea Sovietică este imperiul răului. Vest-europenii erau nefericiți că America se înarmează în Europa și le strică pacea luxoasă și complezentă cu urmașii lui Stalin. Fostul actor era subiect de cult pentru Pentagon și pentru anticomuniștii primari și subiect de sarcasm pentru gotha intelectualității de stânga, dominantă la Paris sau Frankfurt. Dintre ei, ca să zic așa, optasem pentru Europa Liberă, ca formă de acțiune politică americană în Germania de Vest, destinată eliberării est-europenilor.

După 1984, Reagan le impune amicilor din URSS, în forță, prin acel uriaș buget militar din istoria omenirii, o cursă istovitoare din care aceștia nu și-au mai revenit vreodată. Ronald Reagan i-a făcut rând pe rând posibili la Kremlin pe Andropov, Cernenko și Gorbaciov — tot atâtea ipostaze ale raționalizării, întotdeauna letală, pentru totalitarism.

În decembrie 1985, dintr-o garsonieră studențească din Charlottesville, VA, i-am privit ajungând în capitala Islandei, pe Reagan și Gorbaciov. Rusia accepta logica înfrângerii pe plan militar, care avea să conducă în linie dreaptă la înfrângerea sistemului comunist.

În 1987, aflat în imediata apropiere, în fața zidului Berlinului, nu l-am mai auzit pe Ronald Reagan repetând fraza „*Ich bin ein Berliner*". Acesta a spus răspicat: „*Mr. Gorbaciov, tear down this wall*". Între somația de lichidare a Cortinei de Fier și prăbușirea comunismului în 1989, n-a mai fost decât un pas.

Opt ani, între 1980 și 1989, președintele Ronald Regan a fost, alături de Papa, Gorbaciov și milioanele de est-europeni apți pentru detonare, principalul agent instigator la libertate. Bătrânul actor de mâna a doua juca cu un năprasnic succes cel mai mare rol al umanității, după Churchill, Eisenhower sau de Gaulle.

Îi datorăm, și noi românii, recunoștință pentru gustul amar-dulce al libertății, cu care, în ziua dispariției lui, am mai întors o pagină, plină de muște strivite și adaosuri cu creion chimic, în cartea postcomunismului nostru inutil și nervos.

RECUPERAREA ROMÂNIEI

octombrie 2004

Am citit cu interes, mereu și din plin răsplătit, cartea profesorului scoțian Tom Gallagher, *Furtul unei națiuni*, apărută deunăzi la Humanitas. Versiunea în limba engleză va apărea chiar mai târziu decât cea românească. Aceasta din urmă este mult mai oportună, pentru că ne privește nemijlocit și pică taman înainte de alegeri. Gallagher a apărut zilele trecute în câteva emisiuni de televiziune, care aud c-ar fi stârnit nervozitatea unor servicii secrete — e nostimă și tristă agitația apărătorilor celei mai înapoiate țări din NATO pe calea occidentalizării — deși omul spunea, chiar dacă mai coerent și cu mai multă rigoare comparatistă, lucruri pe care le știm și noi de mult. Apoi, același profesor scoțian, care la prima vedere pare un fel de Miroiu (personajul lui Mihail Sebastian, jucat de Radu Beligan) prezbiterian, în acces prelungit de difidență post-pubertar-oxoniană, e și semnatarul unui neobișnuit editorial, apărut sâmbăta trecută în *Evenimentul Zilei*. Aici avem de-a face cu o analiză de demascare a Germaniei, *slightly exaggerated*, prin teza potrivit căreia apetiturile oligarhiei românești ar fi fost omologate occidental prin bunăvoința unei Germanii care și-ar fi pervertit experiențele reunificării în aplicațiile recente ale contractelor guvernului Năstase. Cred că aici Gallagher vrea cu orice preț să fie mai spectaculos decât este de obicei. Oricum, trecerea prin București a anglo-saxonului învățat și timid a pus pe jar tânăra șandrama democratică.

Acest autor face parte din categoria occidentalilor extrem de bine informați, foarte inteligenți și care în ultimele decenii, ocupându-se intens de evoluțiile românești, a ajuns să știe mai multe despre țara noastră decât autorii români. Avem de-a face cu un discurs analitic, fundamental critic, dar de fiecare dată blindat prin epuizarea tuturor surselor de informare. Apoi, găsim la acest autor un radicalism intratabil al percepției, de care nouă, românilor, ne este frică din tot felul de motive. Ele țin de obișnuința noastră cu o țară miraculoasă, dar atât de înșelătoare pentru bunii ei fii și fiice.

Cartea lui Tom Gallagher are o pregnanță uimitoare a diagnozei pe termen scurt, mediu și lung, în ceea ce privește corpul social și politic al modernității românești, înainte și după paranteza statului comunist. Găsim aici adevăruri simple și paradigmatice despre noi, pe care obișnuim să le declinăm, să le aproximăm, adică să le diluăm de ani de zile, indiferent de vârstele și convingerile noastre culturale, politice sau religioase, atâta vreme cât am rămas ostaticii unui anumit fel, incomplet, de a înțelege și de

a iubi România, mizând dominant pe calitățile ei și ale noastre. O simplă înșiruire a judecăților acestui politolog scoțian ne pune pe gânduri definitiv. Iată-le:

1. Există o tradiție românească semnificativă de a deturna resursele publice în beneficiu privat.

2. Noi n-am aflat că libertatea adevărată este dreptul individului de a se disocia de opinia stăpânilor sau a majorității, nu doar de a respinge stăpânirea străină.

3. Românii sunt gata să îndure un tratament mai rău din partea propriilor conducători decât vecinii lor din Balcani.

4. Există un liant al tuturor epocilor istorice după 1881, în România: nevoia constantă a statului de a-și consolida autoritatea prin menținerea unei societăți dependente de el, în pofida rezultatelor sale slabe.

5. Esența democrației — participarea cetățeanului și sentimentul includerii sale — este încă în mare parte absentă din România.

6. Avem o doctrină puternică de a ne baza opțiunile politice pe personalitatea competitorilor, și nu pe ceea ce susțin ei.

7. Arhitectul ieșirii României din comunism, Ion Iliescu, a jucat un rol-cheie în legitimarea unei oligarhii sau cel puțin în reducerea substanțială a opoziției față de metodele ei de a se îmbogăți.

8. Acapararea statului și redirecționarea unei părți din resursele acestuia către un individ și anturajul său ori către un grup reprezintă baza politicii românești.

9. De-democratizarea reprezintă o opțiune pentru statele care experimentează formule pluraliste în absența unei economii viabile, a capitalului social dat de încredere și a societății civile.

10. Va fi o ironie a sorții dacă intrarea României în UE va consolida până la urmă puterea elitei conducătoare, regrupată după căderea comunismului, în 1989. Uniunea Europeană va perpetua astfel tradițiile istorice și metodele care au făcut România sinonimă cu proasta guvernare, de-a lungul celei mai mari părți din istoria sa.

Acesta este decalogul celor mai amare, adevărate și de obicei ocolite judecăți de valoare asupra sistemelor noastre politice moderne. Dar sunt uriașe diferențele între Spiru Haret și Alexandru Athanasiu, între Mihail Kogălniceanu și Ștefan Andrei, între Titu Maiorescu și Mircea Geoană. Sunt mai mici diferențele între Adrian Năstase și Traian Băsescu. Dar ele există. Vă propun un exercițiu. Aplicați fiecare dintre cele zece judecăți ale profesorului Tom Gallagher, fiecăruia dintre cei doi candidați. Cel care

răspunde mai bine, adică e ceva mai departe de aceste vicii de structură, merită să fie următorul președinte.

REVIZITAREA BĂTRÂNEI DOAMNE

2004

Într-o singură săptămână, am descoperit două filosofii de viață riguros incompatibile, dar, se pare, la fel de legitime. Pentru că îndoielile autorului acestor rânduri nu sunt solubile, aștern argumentele celor două școli de gândire, pentru ca apoi să nu tragem concluzii.

Transparency International, ONG-ul cu sediul la Berlin care și-a făcut din monitorizarea corupției mondiale un nobil scop, a publicat cu câteva zile în urmă ultimul raport. Aici, România are o notă la corupție care o plasează în zona infracțională — sub 3, într-o scală de la 1 la 10. Țările notate sub 3 au corupție sistemică, adică problema lor este că acolo nu statul controlează situația, ci situația controlează, dacă nu cumva chiar capturează, statul. Bulgaria stă mai bine decât noi, cu o notă peste 4. Media țărilor central-est-europene intrate în urmă cu un an în UE este de 5,5 iar media celor 15 state UE clasice e de peste 7.

Finlanda — câtă lipsă de imaginație! — iar a obținut aproape 10, în timp ce în Europa doar Albania, Moldova și Ucraina stau mai rău decât noi. Interesant e că în urmă cu 7 ani aveam o notă mai bună decât azi, iar în ultimii 2–3 ani, deși ne-am scos oarecum, în mod relativ, am recăzut în plutonul corupților de profesie, în mod absolut.

Transparency International are un grup de oameni capabili și eficienți la București, care ne-au mai lămurit o dată că dacă nu scăpăm de corupție suntem pierduți, atâta vreme cât corupția macerează încet și sigur, în numele bunăstării ilegitime a unora, viitorul și prosperitatea tuturor, dezarticulând structural încrederea cetățenilor ei în democrație. E tot mai clar că problema României ține de corupția vârfurilor politice. După deceniile comuniste de autocrație a venit rândul erei de cleptocrație.

În chiar săptămâna ultimelor dezvăluiri ale Transparency International, citesc în revista *Foreign Policy*, ultimul număr, un editorial semnat de redactorul-șef, Moisés Naím, intitulat „Medicamentul greșit: războiul împotriva corupției a lăsat lumea mai rea decât a găsit-o".

Iată, pe scurt, tezele marelui editorialist american. În urmă cu peste 10 ani a fost declanșat, în mai toate țările, un război organizat împotriva

corupției. A apărut o legislație severă anticorupție, companiile au adoptat necruțătoare coduri interne, iar ONG-urile și-au globalizat atenția, numindu-i și făcându-i de rușine pe corupți. În mai toate statele, de la Germania la Coreea de Sud sau Peru, scandalurile de corupție i-au privit chiar pe șefii statelor. În orice campanie electorală importantă, anatemizarea contracandidatului drept corupt și asumarea, doar în propria tabără, a unei operațiuni „mâinile curate" au devenit reguli obișnuite.

În 2003, a fost votată și apoi ratificată de peste 100 de state Convenția ONU împotriva corupției. Dar iată că, după zece ani, rezultatele sunt descurajante. Astăzi, scrie editorialistul de la *Foreign Policy*, și nu Adrian Năstase, editorialistul *Jurnalului Național*, „războiul împotriva corupției subminează democrația, face ca liderii nepotriviți să fie aleși și distrage atenția societăților de la probleme mai urgente". Corupția, se continuă, a devenit explicația universală a răului unei națiuni. Dacă înlăturăm lăcomia și hoția liderilor politici, se vindecă toate bolile societății. Dar dacă corupția paralizează viața normală a unui stat, înlăturarea șpăgilor de orice fel nu ne face mai bogați și mai buni? Se pare că nu. Reformele fiscale necesare, continuă raționamentul, devin imposibile atâta vreme cât prezumția generală este că veniturile publice suplimentare vor ajunge tot în mâinile corupte. Dacă ne ocupăm intensiv de corupție, scrie editorialistul revistei *Foreign Policy*, pot fi marginalizate sistemul educațional falimentar, starea dezastruoasă a spitalelor sau înapoierea economică, atâta vreme cât prima pagină este ocupată de scandalurile marilor corupți.

Problemele de mai sus se pot agrava din cauza corupției, dar sunt create de condiții care au prea puțin de-a face cu oficialii necinstiți.

Fixismul asupra corupției, crede editorialistul american, poate duce la instabilitate politică, pentru că le sunt create alegătorilor așteptări nerealiste, de genul: „Ajunge să-i înlăturăm de la putere pe corupți și viața noastră se va schimba în bine". Apare astfel o nerăbdare generală, stimulată oricum de credința că mai toți politicienii de vârf fură la un moment dat. În felul acesta, perioada în care noile guverne alese trebuie să producă rezultate este scurtată în mod nerațional.

Aflăm apoi că, din 1990, 11 șefi de stat sau de guvern din America Latină au fost forțați să demisioneze înainte de termen, din cauza suspiciunii de corupție. În anumite cazuri acesta a fost adevărul, dar s-a văzut în același timp că țările care și-au trimis la plimbare sau în închisoare liderii corupți n-au devenit nici mai prospere, nici mai sigure.

Firește, corupția rămâne un teribil flagel, ni se mai spune. Dar vor exista țări unde prosperitatea a coexistat mereu cu corupția, fără să se

prăbușească. Ni se dă, între altele, exemplul Ungariei și al Italiei, nu al României; poate pentru că la noi corupția e doar amanta politicienilor, nu și soția legitimă a cetățenilor obișnuiți.

Firește, ar fi infinit mai bine să avem judecători independenți și onești, respect pentru statul de drept și un sistem educațional sănătos. Dar ni se atrage atenția: acestea sunt rezultate, nu prescripții, și vin la capătul unor evoluții și eforturi ale întregii societăți, de-a lungul mai multor generații.

Ultima frază a editorialului din *Foreign Policy* sună cam așa: a cere mereu statelor cu probleme să-și lepede cătușele corupției — așa cum procedează investitorii străini, politicienii, liderii multinaționalelor și jurnaliștii cunoscuți — este mai rău decât a nu da niciun sfat.

Se întâmplă atât de rar să citești astfel de opinii într-o publicație editată de Carnegie Endowment for International Peace, și nu în gazeta de perete a amicilor lui Șerban Mihăilescu, care beau relaxați apă cu lămâie în offshore, încât chiar c-a meritat să pierdem timpul. „*Se non è vero, è ben trovato*“, i-ar putea spune premierul Berlusconi, chiar în acest moment, expertului în înghețată Traian Băsescu, cu gândul la bunul său comiliton sorbonard, prof. dr. Adrian Năstase.

A DOUA ZI DUPĂ NUNTĂ

2004

Zilele trecute am fost la Madrid, dar nu pentru nunta de pomină. Această țară era între cele două războaie mondiale mai înapoiată decât România. Fosta mare putere istorică și imensa putere culturală a traversat o criză tragică, pe măsură, odată cu intrarea în modernitate. Prețul cumplit plătit de spanioli a fost războiul civil, în 1936–1939, un fel de repetiție generală a celui de-al Doilea Război Mondial. Milioane de spanioli au murit în numele ideologiilor secolului XX, fascismul și comunismul. Astăzi, un sumbru monument al reconcilierii, construit de Franco în anii ’60 pe înălțimea care se numește totuși Valea celor Căzuți, lângă Madrid, amintește de această oroare fratricidă. Acolo stau alături, îngropați definitiv în munte și vegheați de îngeri de granit fără chip, morții ambelor convingeri. Dacă Cioran avea dreptate scriind că țara care n-a avut războaie civile sau religioase nu este coaptă pentru democrație, atunci Spania este cel mai bun exemplu.

Această țară a trecut la democrație printr-o tranziție de câteva decenii, totalitară, dar cu economie de piață. Generalissimul Franco și-a cultivat în ultimii ani, pe lângă o posteritate terifiantă, săpată în stâncă, și formula unei țări normale, revenită la democrație. Cel care o încorporează după 1974 este Regele Juan Carlos. Urmaș al lui Ludovic al XIV-lea, acest Bourbon chipeș cu trăsături fizice atât de asemănătoare înaintașului său Carol al IV-lea pictat de Goya, a trăit în exil și a fost instruit pentru a deveni într-o zi regele țării sale normalizate. Militarii și Franco au acceptat mai mult decât au dorit acest moment de normalizare, dar în această complicitate între bine și rău pentru obținerea unei rețete mai bune de funcționare a comunității statale stă cheia succesului istoric, pe care Spania, spre deosebire de România, l-a aplicat și-l respectă. România a fost și este țara unor experimente de putere, fără angajamentul moral cu răspundere pentru viitor al guvernanților. Comuniștii au distrus România antebelică, creată cu atâta ardoare și răspundere de Carol I și Ferdinand Întregitorul. Tranziția postcomunistă a fost o sumă de experimente de putere, și nu o strategie de normalizare democratică, așa cum a fost în Spania. Reconcilierea nu s-a produs, pentru că vinovații n-au vrut niciodată să părăsească scena, ci doar să-și prelungească puterea prin influență, măști și roluri mincinoase. Această lecție a Spaniei între dictatură și democrație, de care noi n-am avut parte în istoria noastră recentă, a fost principalul mesaj subtextual al nunții de la sfârșitul săptămânii trecute. Străzile au fost împodobite cu flori, mii de spanioli au venit din provincie să asiste la ceremonii, scriitorii și filosofii, militarii și jurnaliștii s-au alăturat în acest freamăt colectiv al bucuriei regalității primenite. Nicio umbră de cinism, ci doar inocență mântuită. N-am fost pe stradă sâmbăta trecută la Madrid decât după terminarea nunții, atunci când gardurile metalice de protecție și trupele de polițiști și jandarmi se retrăgeau în aplauzele mulțimii mulțumite. În acest gest mai mult decât în fastul regal plimbat în mașinile blindate ale lui Franco stă învățătura simplă și sinceră a acestei țări, cu o istorie terifică și cu un prezent senin și febril. Un prinț ia de nevastă o jurnalistă de televiziune. Iată o dinastie vie și neînțepenită. În contractul de căsătorie însă, foarte strict redactat, există o clauză care presupune automat divorțul dacă dona Letizia, Principesă de Asturia, nu va avea urmași. Ca-n vremurile crude ale feudalității surprinse de Velasquez, viitorul unei țări moderne care-și face din regalitate miza continuității statale în libertate nu este doar o idilă, ci și un scenariu de constrângeri ridicole, dar sănătoase. Acesta e și motivul pentru care, probabil, spaniolii n-au avut parte de sărutul mirilor în fața altarului — semn al inflexiunii

în duritate a oricărei povești de dragoste între prinți și prințese, care nu sunt de capul lor.

Cât de departe suntem noi, românii, de așa ceva! Președintele nostru e un fel de regent comunist vorbăreț, regele seamănă tot mai mult cu un țăran tăcut, rușinat de renta prezidențială. Nu ne bucură nimic, iar alegerile care vin par să alinieze doar oameni mediocri mimând prost idealuri prefabricate ale Uniunii Europene. În România se nasc tot mai puțini copii, pe străzi privirile sunt stinse și rele, înciudate, spitalele gem de suferință în murdărie, iar mica vibrație comunitară funcționează doar în primele minute ale unei catastrofe inexplicabil de simplu de evitat, ca acum, la Mihăilești. Nimeni nu are grijă de noi, nici dictatorii, nici regii, nici grădinarii, nici ierarhii. Toți aceștia au avut grijă unii de alții în Spania ultimelor decenii, la umbra catacombelor. Și noi avem catacombe, dar suferința noastră istorică nu are parcă legătură cu noi, iar noi parcă nu vrem să avem vreo legătură cu viitorul acestei țări. Un confrate alătura regii și prinții nunții spaniole garsonierei de nemântuit din acest București amorf. Singurătatea noastră în această țară, pe care am transformat-o în garsoniera tranzitului spre nicăieri, e problema.

RITUALUL ȘTAFETEI

octombrie 2004

Luni seară. Ora 7. Jurnalele de știri încep toate ca de obicei cu fetița moartă, de parcă am fi într-un film englezesc dintre războaie fără sfârșit. La TVR de această dată dl Adrian Năstase plecase cu puțină treabă, așa că nu l-am văzut. În schimb, dl Pașcu — un demnitar amabil care stă adesea alături de dl Talpeș, un demnitar misterios, și își completează lacunele lexicale prin recursul ezitant la „această chestiune“ — a sărit, uimitor chiar și pentru un expert militar mai vechi, dintr-un tab din Irak într-un avion, iar englezesc, deasupra României. Atenție, i se pregătește ceva acestui ministru, mi-am spus deloc îngrijorat. Oameni ca el se descurcă în orice împrejurare. Era cât pe ce să schimb canalul, s-ajung iarăși la „cămătăria șantajează România“, când am în sfârșit răsplata pe care o merit de multă vreme ca privitor sado-masochist al tuturor jurnalelor TV ale serii. Tot la TVR. Un domn în vârstă într-o geacă deschisă la culoare vorbește destul de nervos pentru împrejurarea dată, gesticulând și invocând apele freatice. Un altul între două vârste, chelios și cu o față vag asimetrică, îl

completează pe primul, laconic și la fel de morocănos. Diverși indivizi le țin isonul, dar stingheri, ca și cum și-ar cere scuze că au nimerit între cei doi. Crainicul spune ceva despre rezolvarea problemei apei la București. Va fi mai multă presiune, ceea ce, din experiență proprie, îmi surâde mereu. Nu imediat însă, în 2005! Așa deci, după alegeri. Atunci s-o fi dat cel puțin la emisiunea despre prostată, spre binele oamenilor și între alegeri! Domnii care populează insistent reportajul nu sunt prezentați. Unul este Ion Iliescu, celălalt, Traian Băsescu. Parcă-i știu de undeva, din epoca aceea tulbure dintre Ceaușescu și căpșuniada euroatlantică. Sigur, ei sunt, foarte aproape de oameni, împărțind fără șovăială pâinea, mereu deasupra apelor tulburi ale tranziției. Acum merg alături prin hârtoape, ca doi controlori de fonduri fixe la ministerul Aprovizionării. Ei ar avea mai multe în comun, dar cameramanul refuză să ni-i arate de aproape, împreună, ca și cum imaginea aceasta, dezbrăcată de numele și calitatea lor, le-ar trăda în mod suspect adevărata identitate. Președintele Iliescu și primarul Băsescu, cei mai aleși dintre politicienii momentului, au fost săltați de TVR în cea mai spectaculoasă operațiune de sechestrare a identității și profesiei la care am asistat prin televiziune în ultimii ani. Nu le-au mai rămas decât chipul și căutătura îngrijorată de adâncurile pământului. Cineva a decis că a-i numi într-un moment politic atât de fraged, de delicat pentru țară și televiziunea publică, echivalează cu o greșeală politică gravă. E mai bine să-l dai pe Pașcu de două ori, în două continente și mijloace de transport la aceeași oră, decât o singură dată pe Iliescu și Băsescu scormonind mahalalele în căutare de surse, dar fără nume și ocupație, ca doi celebri aurolaci generici ai vremurilor noastre. Fiecare, luat în parte e ok. Mă rog, chestie de gust. Unul pleacă, altul vine, dar asta fac oricum de cel puțin 15 ani. Au ceva în comun cu apa, oarecum în mod complementar. Primul, domnul în vârstă cu geacă bej, e un iscusit profesionist al adâncurilor nămoloase, acolo unde se urzesc comploturile naturii. Al doilea preferă suprafața neliniștită, dar strălucitoare a mărilor, purtând etern amintirea vapoarelor de altădată. S-au întâlnit acum la Crivina, ca să descopere noi izvoare, mai puternice, mai vii ca oricând, încă ascunse privirii. TVR a hotărât că această întâlnire, întâlnirea singurilor bărbați aleși ai momentului, nu poate fi trecută cu vederea. Dar dacă tot îi putem vedea, atunci mai bine să nu știm cine sunt. Din frica lor și sensibilitatea noastră s-au născut conducătorii întotdeauna.

ORA ZERO N-A VENIT

2004

La sfârșitul anilor ’50, KGB a pus la punct o strategie de distribuire a competenței fiecăruia dintre serviciile de poliție politică active în lagărul comunist. Așa cum au existat „planuri Valev“ ale diviziunii muncii în industrie sau agricultură, riguros eșuate, tot așa, KGB-ul a creat și controlat nu doar fiecare serviciu de securitate în parte, ci a coordonat și „sinergia faptelor“ rezultată din suma părților plus saltul calitativ al întregului, în direcția dorită de Uniunea Sovietică.

În cadrul acestei diviziuni a muncii, serviciului de securitate est-german, Stasi, i-a revenit activitatea de spionaj și terorism în țările occidentale, îndeosebi în RFG, și în statele Lumii a Treia, țintite de Moscova în viziunea revoluției mondiale.

Securității din România i s-a repartizat, pare-se, în această hartă monocoloră a specializărilor funcționale, rolul de dezinformare și intoxicare (*deception*), atât în interior, cât și în exterior. Așa (sau și așa) se explică, probabil, reușita regimului Ceaușescu de a-și fi creat în Occident, ani în șir, imaginea unei disidențe anti-sovietice riscante.

Dacă RDG trebuia să fie statul campion al ideologizării anti-fasciste, anti-imperialiste și anti-occidentale, RSR, dimpotrivă, avea misiunea să întruchipeze *the maverick*, văcuța zburdalnică a coloniei penitenciare.

În realitate, instrumentele și obiectivele Stasi și ale Securității au rămas aceleași. Doar măștile, scenariile și justificările ante- și post-factum au fost diferite. În sfârșit, dacă Stasi a fost poliția politică a unui regim legitimat exclusiv ideologic, ca antipod al „capitalismului revanșard“ din RFG, Securitatea s-a bucurat, și se bucură până azi, de alibiul „legitimității naționale“. Menirea ei, în această viziune, ar fi fost apărarea țării împotriva Vestului, dar mai ales a Estului. Ambele „legitimități“ sunt false. Stasi și-a inventat adversarul, iar Securitatea n-a salvat națiunea, ci a contribuit plenar la dezastrul ei fizic și moral. Pe seama „legitimității“ naționale a Securității și în numele falselor ei virtuți se face însă, spre deosebire de Germania, în continuare, politică de stat și de partid în România postcomunistă, la nivel supra- și sub-liminal. Avem aici o sursă de maximă derută conceptuală și morală, dar și de explicare a crizei prelungite de insolvență a noii democrații.

Una dintre cele mai importante diferențe dintre Stasi și Securitate ține de proiecția lor în prezent. Legea accesului la dosarele Stasi, din 1991, consideră că și serviciul de spionaj est-german a făcut poliție politică. Atâta veme cât agenții est-germani au urmărit, răpit sau asasinat adversari în

afara țării lor, ei sunt considerați la fel de vinovați ca și camarazii responsabili cu represiunea internă.

În România, o lege similară exonerează de răspunderea oricărei examinări acele servicii ale securității însărcinate cu „siguranța națională". Siguranța națională și-a dobândit de-abia azi, post-mortem, caracterul de tabu absolut. Ofițerii și agenții lor, descoperiți, acoperiți, adormiți, anesteziați sau înviorați, din fostele și actualele servicii de informații externe, au devenit imuni. Asasinii lui Noël Bernard, Mihai Cizmărescu și Vlad Georgescu, directorii Departamentului Român al Europei Libere, morți „în condiții suspecte", așa cum accepta în urmă cu doi ani însuși Ion Iliescu, la ceremonia decorării Europei Libere, sunt în continuare liberi și imuni. Pentru mine, doar ziua în care numele asasinilor foștilor mei colegi va fi cunoscut, iar rețeaua informativă a terorismului de stat ceaușist din Occident, dezvăluită, va conta ca nivel zero al democrației euroatlantice în România.

O EVALUARE

2004

Săptămânalul *The Economist* de la Londra publică în precedentul număr o analiză despre România acestor zile, confruntată deopotrivă cu alegerile și cu efortul finalizării negocierilor cu UE. Ca de obicei, luciditatea, ironia și distanța îi fac pe jurnaliștii britanici să înțeleagă și fenomenul românesc, chiar mai bine decât mulți români. Nu avem aici nici probe de exuberanță stilistică, inutilă într-o evaluare de țară mai mult electoralizată decât europenizată, nici glosări iscusite pe seama detaliilor faimoaselor *tracking polls*, care i-au făcut pe atâți americani alături de publicația *The Economist* înșăși și de nesfârșite legiuni ale intelligentziei vest-europene să-l dea drept câștigător pe John Kerry. E vorba doar de ceea ce anglo-saxonii numesc și practică de sute de ani: *common sense*, un fel de bun-simț aplicat la realitatea testată, și nu inventată, de cel care o evaluează.

Ni se reamintește, cu lipsa de înțelegere a dușului rece, că românii au cel mai mic venit pe cap de locuitor din centrul Europei, cel mai poluat mediu înconjurător, cele mai mari arierate, cea mai răspândită corupție, cea mai înaltă rată a mortalității infantile și cele mai mici alocații bugetare pentru educație. Ni se mai reamintește că avem un sistem judiciar dereglat, o libertate aproximativă în mass-media și o piață a muncii pe care un raport

al Băncii Mondiale o califică prin *human-asset paralysis*. Destul de trist, atâta vreme cât e și adevărat.

Se fac apoi evaluări paralele ale meritelor și defectelor celor două tabere, în confruntarea electorală de la 28 noimebrie. PSD, confundat mereu cu PDSR, ar fi făcut progrese în ultimii patru ani, dar aparatul acestui partid este hrănit de clientelism și corupție.

Alianța „Dreptate și Adevăr", scrie săptămânalul britanic, are aproape aceleași păcate, când e vorba de clientelism și corupție, dar și instincte mai liberale, cum ar fi acela de reducere mai masivă și mai rapidă a fiscalității. Faptul că Băsescu, fostul căpitan de vapor, s-ar simți mai în largul lui într-o crâșmă, sau, mă rog, pub, așa cum spunea Adrian Năstase, nici nu e prea rău pentru analiștii londonezi, atâta vreme cât, până în 1989, „în România domnea un președinte căruia i-ar fi stat mai bine într-un ospiciu". Lupta e strânsă, cu câteva puncte procentuale avans pentru actuala putere, dar și o treime de indeciși, care ar putea fi câștigați de „farmecul frust" al lui Traian Băsescu.

Mare lucru nu se mai poate întâmpla în România, cred englezii, pentru că majoritatea deciziilor politice ale următorului guvern, oricum s-ar numi acesta, sunt prestablite de contractele imperative cu UE, NATO sau FMI. Schimbarea ar însemna o perioadă de acomodare a noilor miniștri cu noul lor job, chiar în momentul când trebuie terminate negocierile și semnat tratatul de aderare, mai cred pe bună dreptate „băieții ăștia" de la *The Economist*, cum ar spune dl Năstase în ședințele de guvern, aprobat rece de un domn Mitrea îngândurat și de o stenografă defectivă.

Articolul are o concluzie oarecum neașteptat pozitivă. Digerarea României în UE ar fi imposibilă, dacă țara noastră n-ar fi un loc atât de plăcut și animat. Avem și calități, așadar, păcat că suntem guvernați! Există însă în acest articol un enunț de importanță capitală: alegerile de-acum sunt primele din istoria ultimilor 15 ani al căror rezultat nu mai poate schimba direcția țării. Chiar așa este. Urmează propriile mele opinii. În 1996, direcția s-a schimbat dinspre echivocul geopolitic disciplinat, favorabil Răsăritului, înspre Occidentul opțiunilor politice și geopolitice, formulate incomplet și diletant. În 2000, au câștigat un Ion Iliescu cu PDSR, obligați să fie altfel decât până în 1996, continuând strategia ancorării occidentale a regimului Constantinescu și rupând-o cu propriile inerții ale socialismului oriental care l-au transformat pe C.V. Tudor în principalul contracandidat. Nu cred însă că lucrurile stau atât de simplu. Nici decolările, nici aterizările nu se fac cu pilotul automat, ci cu atenția încordată a unui pilot responsabil. PSD n-a avut niciodată șansa de a face și opoziție de tip occidental. Poate nu i-ar strica.

HYBRIS ȘI NEMESIS

2004

Privind harta guvernărilor europene, constatarea la-ndemână este: social-democrații își reduc simțitor redutele, iar dreapta avansează repede și sigur.

Creștin-democrații revin la putere în primul rând din cauza eșecurilor sociale ale social-democraților. Economiile europene mustesc de recesiune și șomaj, sectorul public și sindicalismul anilor '60 au încetat de mult să mai fie pe agenda prioritară a social-democrației europene. A „treia cale" lansată în 1997 de Tony Blair, urmată apoi de Jospin în Franța și Schröder la Berlin, s-a dovedit un fel de neoliberalism ratat cu stângul. Deschiderea masivă a piețelor, privatizări accelerate, cura de slăbire a sectorului public și creșterea șomajului i-au transformat pe urmașii anti-revoluționari ai lui Karl Marx în elevii sârguincioși, dar codași ai lui Milton Friedman.

Electoratul tradițional de stânga însă, antrenat în hamacul confort-sindical al polițelor bunăstării și păstrării locului de muncă cel puțin până la sfârșitul vieții, a reacționat brutal. Socialiștii francezi au ieșit la pensie, sectorul public britanic a atins cotele dezastrului repetabil (și comparabil cu accidentele de tren, de exemplu), iar șomajul în Germania n-a coborât la 3,5 milioane, așa cum a promis cancelarul Schröder, ci a crescut la peste 4 milioane. În schimb, fostul prim-ministru portughez, socialistul Guterres, dă lecții de matematică pe gratis, între timp, copiilor săraci din Lisabona. „Stânga nu mai are proiect" — decretează jurnalistul francez Alain Duhamel. „Luptăm împotriva inegalității și nedreptății", îi răspunde secretarul general al socialiștilor francezi. Dar nici la Paris, aproape ca la București, nimeni nu mai crede în basme. Copiii au crescut și au pretenții: un loc de muncă, o justiție dreaptă și politicieni mai puțin mincinoși. Dacă nu le găsesc acasă, schimbă țara și năravurile. Sau, de fapt, doar țara.

Pe aceste valuri ale fluxului dreptei și refluxului stângii în Europa comunitară, plutește și barca social-democrată de la București. Social-democrații români au semănat după 2000 cu social-democrații occidentali mai mult decât până în 1996. Grija pentru eficiență, preocuparea ducerii la capăt a proiectelor, restabilirea respectului antipopulist pentru reforme au dus la creștere economică și la scăderea inflației. România a câștigat în credibilitate internațională, și nu a pierdut, așa cum era previzibil în timpul campaniei electorale. Cam atât.

În interior, guvernarea de stânga cunoaște câteva probleme majore: sărăcia accelerată și inerția civică sunt cele mai bune conducătoare de tribuni salvaționiști; o justiție dezmembrată și legată la ochi, dar care dă puternic din urechi; o dinamică scăpată din frâu a cartelizării afacerilor de-a lungul și de-a latul grupurilor de putere și intereselor personale ale mahărilor PSD, care, teoretic, duce direct la revoltă populară și la implozia oricărui partid. Nu s-a întâmplat până acum, iar într-un an electoral nici nu se mai întâmplă. În 2005, însă, indiferent dacă pierd sau câștigă alegerile, sciziunea marelui partid redevine inevitabilă, după instalarea lui Ion Iliescu pe tronul stângii patriarhal-paternaliste, mai ales dacă viitorul președinte nu se va numi Adrian Năstase. Echipa de putere cunoscută sub numele de „social-democrația de stat" are însă la-ndemână două–trei măsuri populiste, ștaiful bruxellez și limbile străine. Ele fac întotdeauna casă bună cu afacerile personale și europene, în sens larg. Marea problemă a social-democraților români va fi însă, și în 2004, și mai încolo, compatibilizarea cvasi-integrității liderilor cu posibila amânare a integrării țării în Europa. Dacă europenii devin mai exigenți, pe fondul unei construcții comunitare deficitare cumulată cu încălcarea contractelor la București, liderii social-democrați români vor fi din ce în ce mai tentați să transforme viciul într-o virtute. Deunăzi, un înalt oficial guvernamental îmi spunea, zâmbind (și era chiar zâmbetul lui) că, de fapt, România are și alte posibilități, în afara UE, dacă suzeranul eurocrat strâmbă în continuare din nas în direcția baronilor carpato-dunăreni. E cert că unii chiar abia așteaptă acest lucru. Alibiul și masca sunt instrumentele preferate de muncă și luptă ale postcomuniștilor reformatori, în întreaga Europă Răsăriteană. Or, politicienii români, de stânga și de dreapta, asta și sunt.

În 1983, secretarul de stat american Alexander Haig, îi face o vizită la București lui Nicolae Ceaușescu. America începuse să nu mai aibă răbdare cu degringolada regimului de viitoare tristă amintire. Ceaușescu, scrie Haig în memoriile sale, îl amenință energic cu degetul, spunându-i enervat: „Avem și alte alternative, dacă voi nu ne mai vreți!"

Haig se ridică, se-ndreaptă spre ferestra biroului, cu ieșire în Piața Palatului, și răspunde, arătând cu degetul prin fereastră, spre iarna cu oameni supți și asfaltul spart: „Acolo e singura dumneavoastră alternativă!" Și atunci, și astăzi, testul e de unică folosință.

UN PREȘEDINTE PENTRU NELINIȘTEA NOASTRĂ

(2005–2006)

Cum va reuși societatea noastră să învingă „sinistroza“ în timp ce membrii ei trăiesc într-o ambianță ideologică de suspiciune generalizată? Să nu fie cu supărare mass-mediei, dar o societate nu poate să trăiască printr-o punere permanentă în cauză a propriilor piloni de susținere. Doar pe un fond de continuitate se poate inova. Relativismul factice și transformarea în intrigă mediatică a tuturor reperelor științifice, etice și juridice nu fac decât să întrețină dezorientarea conștiințelor și pesimismul social.

Pierre Le Coz, *Le gouvernement des émotions*, 2014

Cuvântul „împreună“ ar trebui scos din limba română, pentru că nu are acoperire în realitate. În România nu există nicio formă de solidarizare. Poate cu excepția celei a corupților, a mafioților împotriva justiției. Cei buni nu se solidarizează niciodată. Aceasta este pentru mine cea mai neagră concluzie a lumii noastre.

Ana Blandiana, interviu în *Observator cultural*, noiembrie 2005

Guvernele României au fost, fără speranță, întotdeauna dependente de un partid politic. Și partidul politic avea mereu obligații de neocolit față de interesele financiare, atât interne, cât și externe, care la rândul lor erau legate în mod obscur și sinistru de sistemul însuși. În acest cerc vicios, nu s-a pus niciodată problema unui echilibru între privilegii și responsabilități. În pseudodemocrația românească, absența responsabilității a fost regula. O îngrozitoare absență a responsabilității față de public și față de propriii concetățeni și un dispreț suveran față de lege — atât față de legea scrisă, cât și față de legea morală — iată care au fost rezultatele evidente ale adaptării modelelor democratice occidentale în România.

Nicholas M. Nagy-Talavera, *The Green Shirts and the Others*, 1970

SURPRIZELE „SUBIECTULUI SOCIAL“

2005

Am participat mai demult la o discuție, la Universitatea din Köln, despre traumele și visurile tranziției, pornind de la alăturarea, chiar mai ușor de făcut în limba germană, între *Traum* și *Trauma*. La discuții au participat, așa cum se întâmplă de obicei în astfel de ocazii, un universitar supradoct, ale cărui cunoștințe privind evoluția umanității la răscruce nu puteau ocoli adagiul greco-latin și un scriitor-sociolog proaspăt și provocator, fost trotkist și apoi, rând pe rând, ecologist, anticomunist și în cele din urmă doar eseist. Mai era o doamnă din Federația Rusă, expertă în *post-traumatic stress disorder*, adică în efectele Revoluției Franceze, ale Revoluției Bolșevice și ale celei postcomuniste. Rolurile erau oarecum cunoscute dinainte. Doamna de la Moscova urma să ne dovedească, aducând argumente din terenul propriu, cât de grea dar irepresibilă este aplicarea reformei democratice în realitatea postsovietică. Domnul profesor trebuia să ne consoleze, prin repede ochire trans-istorică, cu puțin Kant și ceva mai mult Hegel, cu o linguriță de Hobbes și două picături de Robespierre, desigur cu Max Weber sau, pur și simplu, Marx, cât de relativă este drama noastră de-acum, cât de ușor am ajuns să ne plângem, noi cobaii tranzițiilor postcomuniste de: mafiile politic-financiare, persistența peste orele de program a comuniștilor și securiștilor, lipsa apetitului democratic și critic în societatea civilă etc. Sociologul, în sfârșit, urma să ne uimească prin strălucite paradoxuri, de genul: „E mai ușor să faci o ciorbă de pește dintr-un acvariu, decât un acvariu dintr-o ciorbă de pește.“ În realitate, lucrurile au ieșit pe dos. Sociologul ne-a asigurat, condescendent, că tot ce se întâmplă strâmb în partea noastră de lume e normal: banii trebuie să aibă miros și culoare, ca pretutindeni la începuturile capitalismului, adică un miros foarte urât și pete de sânge pe coperte. Că Rusia și foștii ei aliați au un viitor asigurat. Profesorul n-a mai pomenit de pacea eternă de la sfârșitul istoriei, ci s-a plâns de incapacitatea de azi a Occidentului de a-și asuma strategii credibile de extindere geopolitică și de a oferi exemple digerabile în răsărit. Doamna de la Moscova a făcut radiografia unui teritoriu moral

și politic devastat, având ceva în comun cu „zona“ lui Tarkovski. Rusia n-a cunoscut renașterea, reforma și iluminismul pe propria-i piele, a adăugat experta postsovietică. Orice încercare de democratizare este deci echivalentă cu o izbucnire a criminalității, atâta vreme cât structurile mentale ale lui *homo sovieticus* sunt mai aproape de feudalism, după comunism, și mai aproape de păgânism, în așteptarea creștinizării sociale în profunzime. Țarul însuși dacă ar reveni la Kremlin, cu Kerenski cu tot, n-ar putea schimba azi lucrurile, atâta deznădejde structurală zace în sufletele moarte ale mujicilor sociali. „Subiectul social“, a adugat sociologul, este anesteziat. El a fost, rând pe rând, în ultimele decenii lobotomizat și chiar decapitat de comunism. El nu ne mai face surprize, indiferent de noile culori pe care oamenii politici vor să le lipească pe ochii alegătorilor. „Doresc țării mele, la fel cum îmi doresc și mie însămi doar binele, dar, de fapt, dorința mea este un vis, care are toate șansele să se transforme în coșmar“, a finalizat doamna de la Moscova. Dar profesorul doct, german și cu ochelari i-a replicat: „Se poate, doamnă, să aveți atât de puțină încredere în surprizele pe care vi le poate oferi un subiect social anesteziat? Nu știți povestea cu handicapatul incurabil, din căruciorul pe rotile, care, în vizită la grădina zoologică, l-a întâlnit pe tigrul ce tocmai scăpase din cușcă și se plimba agale, puțin intimidat de noua sa libertate? Însoțitorii căruciorului au tulit-o, paznicii cu puști s-au făcut nevăzuți, vizitatorii cu picioarele normale au luat-o la sănătoasa. Doar subiectul social handicapat a mai rămas să dea ochi în ochi cu tigrul. Și atunci, subiectul social handicapat s-a ridicat, mai încet, și a luat-o la fugă, relativ repede pentru un paralitic neinclus în repertoriul biblic a miraculaților, ci doar în cel mundan al tranziției.“

LA UN PAHAR DE BERE

2005

A vorbi despre o Românie pozitivă pare o încercare mai mult cinică, poate umoristică, în cel mai bun caz; propagandistică, în cel mai rău caz. Or, noi suntem obișnuiți mai ales cu acest caz.

O seară de viscol care blochează din nou Bucureștiul, în ultima zi a lui februarie, nu ne îmbunătățește deloc starea de spirit.

Și totuși, am acceptat să sprijin acest proiect generos și, poate, pentru unii utopic al firmei de bere Ursus, din câteva motive, pe care vi le voi comunica.

1. Există și bucurie, fapte bune, intenții generoase, oameni cumsecade chiar și în România. Starea de spirit generală este mai aproape de pesimism și neîncredere, după lungi ani de așteptări și eșecuri politice. Proiectele personale ale multora dintre noi au fost mai reușite decât proiectele comune. N-o să mă întristeze niciodată mai mult proiectul Legii sănătății sau perchezițiile din Zambaccian decât o să mă bucure folosirea limbii române într-un poem de Mircea Cărtărescu, vederea fetelor ieșind de la Liceul Lazăr într-o zi de primăvară sau o plimbare pe Lipscani cu un ziarist german de acum câteva zile, care îmi spunea că simte pe străzile orașelor românești o nouă bucurie de a trăi, necunoscută cu ani în urmă.

2. Am avut, timp de 20 de ani, o privire din afară asupra României, trăind în străinătate. Această poziție te obligă nu doar la dorul de casă, ci și la o judecată mai critică asupra ei, în comparație cu alte țări și alți oameni. Pentru mine cel puțin, judecata critică de la distanță asupra României, două decenii la rând, a devenit atât de severă, încât a trăi azi în România a devenit nu doar posibil, ci și o opțiune în cunoștință de cauză. Pot să înțeleg de ce atâția români tineri vor să părăsească România. Pot să înțeleg însă și de ce, mai mulți români, tineri sau mai puțin tineri, aleg să trăiască în continuare aici.

3. Al treilea motiv al reținerii semnului plus, când e vorba de starea de spirit în România, este existența unui număr mai mare de oameni, foarte diferiți unul de altul, în această țară, care cred același lucru: fața luminoasă a acestei societăți există, alături de cea întunecată. Dacă vom înțelege mai bine fața luminoasă, ne vom lăsa mai greu înșelați sau atrași de fața întunecată.

4. Există în pedagogie un precept care te obligă să vorbești și despre calitățile celui mai rău dintre oameni. Citind ziarele sau uitându-te la televizor, ai însă impresia că trebuie să cataloghezi exclusiv rău tot ceea ce se întâmplă într-o Românie iremediabil rea. Or, și țările, ca și oamenii, mai ales în perioada de creștere, au nevoie de îngăduință, de răbdare și, dacă se poate, chiar de tandrețe.

5. Dacă mi s-ar fi cerut să particip la o inițiativă statală de pozitivare a României, aș fi fost suspicios. Suntem încă prea aproape de imperiul minciunilor patriotice, pentru a mai vorbi sau chiar a mai gândi liber și, cu voie de la poliție, despre dragostea de țară.

Când însă un producător sud-african de bere româno-maghiară din Transilvania este promotorul unei astfel de idei aplicate, n-am niciun motiv de îndoială. Gustul berii din Clujul studențesc de altădată și gândul că un capitalist global face oarece profit mizând și pe o Românie pozitivă,

în toiul unui viscol de inspirație rusească, m-au convins, chiar dacă nu definitiv.

Vă invit, deci, să ne lăsăm convinși în continuare și cu alte argumente, mai puțin personale sau sentimentale.

VULCANUL NOROIOS

2005

„Sunt Turcu, spune mustăciosul în salopetă, făcându-și cruce. Dar dumneata de unde ești?" „Din Reșița, de peste tot, răspunde domnul în scurtă de piele, tuns perie și extrem de nervos. Hoților", adaugă el în direcția politocratului cărunt, care-i tutuiește pe toți, ca Elena Ceaușescu pe soldați, în scena finală. Dl Hrebenciuc își înmormântează după-amiază nașul și apoi e gata să negocieze, mâine la cinci. Jandarmii, dincoace de zăbrele par liniștiți. Ziariștii, dincolo de ele, trăiesc momente unice, revoluționare. Din studiouri, un moderator *live* ar vrea discursuri furibunde în interiorul PSD. O voce răgușită îl pomenește, în sfârșit: „E vremea lui Ceaușescu!" Și porțile se deschid ca după „sesam", cu figura încărunțită și diminuată a lui Adrian Severin, pe post de intermediar onest. Cu 15 ani în urmă, cobora scara din spate a Palatului Victoria, nevăzut, dar atunci jandarmii îl împușcau pe Frumușanu, rebelii în haine minerești aveau voie de la poliție, iar Ion Iliescu stăpânea situația. Acum, aceiași actori par rotițele unei jucării stricate de foști copii prost crescuți. Lui Ion Iliescu i se cere demisia din partid, la locul potrivit, în momentul nepotrivit, de oamenii cei mai nepotriviți. El însuși îl vrea înapoi, la stânga, pe Petre Roman, pe care l-a izgonit pe aceeași arie a asediului, pentru deviaționism de dreapta. Se află în sala unde inamicul lui reformator și occidentalizat îl vrea înapoi, la dreapta, pe Corneliu Vadim Tudor. Fiecare pe divanul freudian pe care-l merită.

În această resuscitare dereglată a insurecțiilor copilăriei capitalismului, scena se exinde însă, în mod neașteptat, chiar și în limbul pre-revoluționar. Un înalt liberal îi asigură protecția poetului Mircea Dinescu, în exercitarea dreptului la pamflet politic cu iz de regicid, câștigat în 1989. Un altul identifică în Emil Boc avatarul mitic al activismului comunist. Un al treilea zâmbește cu lacrimi, la auzul numelui lui Heidegger în luminișul becalian — deși, cu lacrimi, la pd-iști și liberali n-ar fi cazul să mai

râdă nimeni, după ce D.A. a ieșit din spuma lor sărată, prin împreunarea depresiei lui Stolojan cu detenta lui Traian Băsescu.

Iată ingredientele amestecate anapoda — cu întârziere, mai aproape de comedie și fără miză vizibilă în România normală — ale unui ritual. De aici nu lipsește niciunul dintre personajele-cheie ale tranziției cuprinse între Regulamentul Organic și *acquis*-ul comunitar. Avocații demagogi, Republica de la Ploiești, Petrache Lupu, IMGB în versiune post-pro-revoluție sunt invitații acestui bal neanunțat al vampirilor. Nu lipsește nici eternul feminin, cu nume evocator de războaie fratricide și redistribuiri ilicite de terenuri publice după modelul polimerilor scăpați de rigorile diplomei de absolvire. Comunismul și Securitatea își redescoperă virtuțile integratoare. „Noi am putea intra oricând în sediul PSD, îi spune revoluționarul pățit reporterului spontaneu, pentru că suntem curajoși, am fost și la CC, în decembrie, nu ne subestimați!“ Ca de fiecare dată, după 1989, într-un moment oarecum promițător, în care ar trebui să ne așteptăm doar la punerea în aplicare a formulei magnatului de presă Murdoch „Îmbrățișați progresul!“, ne luăm singuri la palme, intrăm în derapaj, lovim șiștarul cu copita măgarului și strigăm aidoma soldaților italieni „*Avanti, Avanti!*“, dar în retragere dezordonată. Ceva de genul acesta s-a întâmplat în 1990, când, după o revoluție anticomunistă, ne-am trezit cu restaurația anti-occidentală. Dreapta ne-a nărăvit cu neputința și dezbinarea, stânga a inventat modelul cleptocrației consolidate. Unii voiau, dar nu puteau, alții puteau doar ce voiau pentru ei. Între timp, am intrat în NATO, iar săptămâna viitoare, în principiu, ar trebui să primim mutarea în plic, în UE. Dar nu ne putem abține să facem politică internă la baionetă. Talleyrand spunea că poți face cu baionetele aproape orice, în afară de a te sprijini pe ele. E-adevărat, în preambulul acordului de acces pentru militarii americani în România, citim că prezența lor va contribui la stabilitatea internă. N-avem încă americani și ne permitem să fim încă puțin instabili. Dl președinte e singurul cu scutire medicală, pe bune.

ÎN DIAGONALĂ

2005

Citesc în *The New York Times* un articol despre vizita lui Bush jr. în Europa. Președintele american ar fi pronunțat cuvântul „libertate“ de 17 ori într-o singură cuvântare, în timp ce Gerhard Schröder, niciodată.

Se observă apoi că, la Bruxelles, premierul belgian a evocat căderea URSS ca fiind datorată efectelor Actului final de la Helsinki. America a fost și a rămas adesea singură, în efortul ei de forțare a libertății, în beneficiul altora. „Alții" uită, se obișnuiesc, au interese mai nuanțate, au „softuri" fine, nu un „hard" grosier, au o viață atât de plăcută pe Venus, încât nu le mai rămâne decât disprețul pentru marțieni.

Bush jr., mai aflăm, a avut parte doar la Bratislava de o surpriză plăcută. Prim-ministrul slovac i-a zis că țara sa sprijină efortul de libertate al Americii. Oaspetele i-a răspuns că de libertate mai au nevoie, în Europa, țări ca Belarus sau Moldova.

În vara anului 1946, la Fulton, Missouri, Winston Churchill vedea coborârea unei Cortine de Fier — atunci se folosea prima oară această expresie — de la Marea Nordului la Marea Adriatică. În vara anului 2001, George Bush jr., la Universitatea din Varșovia, vedea extinderea NATO de la Marea Baltică la Marea Neagră. Cred că Moldova, după Ucraina, face deja parte din harta libertății americane.

Presa (liberală) germană îl descrie pe Bush jr., în fața palatului din Mainz, alături de cancelarul german, ca pe un sugar amuzat, distant și mulțumit, lăsându-se îmbrățișat de gazdele înstrăinate. Autorul constată că francezii au numit această vizită drept una a „reconcilierii președintelui american, în timp ce americanii înșiși au folosit formula *a fence-mending visit*. Expresia provine din vocabularul fermierilor Vestului Sălbatic și înseamnă repararea unui gard stricat, la hotarul dintre două proprietăți. „Gardul rămâne, e chiar mai solid decât înainte", spune ultima propoziție a articolului. Întrebat, la sfârșitul vizitei în Germania, cum arată relațiile Americii cu această țară, Bush jr. a răspuns: „La fel ca relațiile cu Franța."

În sala de conferințe a celebrei Societăți Germane pentru Politică Externă din Berlin, situată pe locul fostei proprietăți a familiei Mendelssohn-Bartholdy, pe care a fost construită o vilă pentru ideologul nazist Alfred Rosenberg, conferențiază Mihai-Răzvan Ungureanu, ministrul de Externe al României. În asistență, recunosc sau bănuiesc parlamentari, jurnaliști, lobbiști, români din emigrație, dar și studenți. În Germania studiază, în definitiv, 2 000 de tineri români. Oaspetele vorbește liber, în limba engleză, despre agenda de politică externă regională a României. Discursul este interesant, plin de analogii originale între Europa continentală a granițelor care despart *versus* Marea Neagră a confluențelor ignorate. Accentul de Oxford al tânărului ministru, originar din Iași, profesionalismul evident al comunicării, fac o impresie puternică. Este puțină grandilocvență, un aer de „băiatul se ia prea în serios", care în

mediile academice ale noii Berliner Republik se sancționează cu surâsuri superioare.

Un deputat social-democrat intervine în dezbateri, se arată impresionat și afirmă răutăcios că a avut senzația că ascultă conferința ministrului de Externe al unei mari puteri. „Ce faceți cu corupția, până una alta?", urmează și dușul rece.

Mi-l amintesc bine pe deputatul în cauză. La începutul anilor '90, pe când era încă ultimul ministru de Externe al RDG, am discutat minute în șir la coada de la ghișeul „Intrări", la Otopeni. Totul îi mirosea, și avea dreptate. În 1997, a condus o delegație parlamentară germană în România, iar în concluziile semi-confidențiale ale vizitei considera că criticarea puterii dintre 1992 și 1996 este sindromul cel mai periculos al noii puteri. Acum, agenda de politică regională a românilor îl irită în mod vizibil, prin aplombul geopolitic subit al unei țări cu atâtea probleme interne, anglofilia ostentativă și gesticulația de actor provincial supradozat. Cine are dreptate?

Tocmai plecase Bush jr. din Europa, în timp ce la București președintele Băsescu declasifica din fosta Securitate 12 km plus Dunărea. La Chișinău, președintele comunist Voronin se pregătește de alegeri, cu declarații pro-românești via Europa. La Moscova, fostul premier devine opozantul lui Putin, iar la Sankt-Petersburg s-a născut o fetiță-ciclop cu o trompă deasupra ochiului albastru. A respirat puțin, a văzut despre ce este vorba și a sucombat, scrie presa rusă. În Europa continentală a revenit iarna cea mai friguroasă din ultimii 50 de ani, Ucraina are voie de la UE să-și sape canalul, iar navigația pe Marea Neagră a fost total întreruptă.

GERMANIA, O POVESTE DE PRIMĂVARĂ

2005

Apropiata vizită a președintelui Traian Băsescu în Germania îmi oferă prilejul unor „gânduri și amintiri", ca să folosesc, fără semeție, titlul celebrelor memorii ale cancelarului Bismarck. Pentru simplificare și obiectivare, le voi sistematiza după cum urmează:

1. Alături de Franța, Germania este ursitoarea României moderne. Eminescu, Maiorescu și Caragiale, și deci întreaga evoluție a culturii noastre clasice, i-au fost datori pentru dimensiunea filosofiei idealiste, claritatea mesajului umanist sau, pur și simplu, pentru refugiul chibzuit și

sigur al studiilor sau exilului. Regele Carol I a fost german, iar dinastia sa, identificată cu 80 de ani de modernizare europeană a României, a purtat girul lui Napoleon al III-lea și al cancelarului Bismarck, deopotrivă. Un memento al alăturării franco-germane în numele europenizării României, valabil și astăzi.

2. La începutul Evului Mediu și apoi în secolul al XVIII-lea, au emigrat pe teritoriul de azi al României, în Transilvania, sașii și șvabii. Catolici și protestanți, harnici, loiali și cuminți, ei au fost un factor istoric esențial de civilizație și echilibru pentru români. În 1938, mai trăiau în România 800 000 de germani și tot atâția evrei. Ororile războiului declanșat de naziști și impunerea comunismului cu forța au distrus iremediabil această imensă sursă de progres istoric. „Germanii noștri" și urmașii lor, „evreii noștri" și urmașii lor, care trăiesc azi în Germania, Israel, Austria sau aiurea n-au rămas indiferenți față de țara lor de obârșie și sunt un lobby natural al României, pe calea regăsirii complete a drumului spre Europa. Să nu-i uităm nici noi.

3. Relațiile politice româno-germane sunt complicate. Din aliați, românii au devenit inamicii germanilor, în două războaie mondiale. Germanii au învățat că perseverența și credința, uneori chiar cu rezultate catastrofale pentru ei înșiși, sunt calități la fel de importante precum flexibilitatea și schimbările de curs istoric surprinzătoare, pe care le favorizează românii. Această diferență este sesizată de germani mai puțin în cazul bulgarilor și al ungurilor, vecini, rivali sau adversari în colțul nostru tulburat de Europă.

4. Relațiile României cu Germania au cunoscut o evoluție ascendentă, după 1989, doar în măsura apropierii dintre Paris și Berlin. Germania sprijină România pentru intrarea în NATO, după 1997, și pentru intrarea în UE, după 1999, după ani de ezitări sau indiferență, venind în întâmpinarea Franței mai mult decât ca răspuns la zigzagul democrației românești. Iată de ce, la începutul anului 2005, oricât de promițătoare ar fi relațiile româno-americane sau de suave cântecelele de sirenă pentru navigatorii Mării Negre, limitarea sau punerea în pericol a relațiilor noastre cu Parisul și Berlinul ar fi o eroare fatală.

5. Datorăm mult Germaniei, și din ultimii patru ani. Ne convine sau nu, doar intervenția personală a ministrului de Interne Otto Schily și relațiile politice și personale dintre social-democrații germani și români au dus la ridicarea obligativității vizelor în spațiul Schengen.

Din cele 10 miliarde de investiții străine în România ultimilor 15 ani, 1 miliard (10%) provine din Germania. Sunt 11 000 de firme germane în România. (Al treilea investitor direct, după Olanda și Franța.) Un sfert din

alocațiile financiare de integrare ale UE sunt bani germani. În 1990, guvernul Kohl a făcut cadou României, deci a dat pe gratis, curentul electric care i-a permis acesteia să evite prăbușirea economică. Sibiul și Timișoara sunt restaurate de specialiști cu experiență și bani din Germania.

Reforma justiției, atâta câtă este și care a permis încheierea negocierilor cu UE, este asistată de consilieri germani.

Sunt doar câteva exemple. N-avem voie să le uităm sau minimalizăm, mai ales că nimeni nu ne cere, la Washington, Londra sau Moscova, să optăm: ești fie cu mine, fie cu Germania! Dimpotrivă.

Președintele Traian Băsescu vizitează Germania, după Moscova, Londra și Washington. Prin toamnă, va fi și oaspetele Franței.

Nu vreau să abuzez de acest timing, pentru a trage concluzii geopolitice pripite, deși exercițiul este practicat copios.

Există apoi discuții privind ilegalitățile strecurate în marile contracte ale epilogului erei Năstase, cu Germania și Franța. Ilegalitatea trebuie reparată și prejudiciile, recuperate sau evitate. Dar atenție la supradoză! Să nu aruncăm și copilul din cristelniță, cu apă cu tot! Germanii au un cuvânt pentru atenția cu care trebuie tratate temele speciale: *Fingerspitzengefuehl*, adică sensibilitatea vârfurilor de deget. I-o recomand dlui Băsescu, oricât de natural, direct, cuceritor și lipsit de complexe va ateriza duminică seară la Berlin, Tegel. Nici nodul marinăresc nu cred că se desface altfel.

P.S. Într-un interviu la Europa FM, pe care mi l-a acordat înaintea vizitei în SUA, președintele Băsescu spunea cam așa: „Îndată ce mi-am făcut cunoscute intențiile de politică externă, unii ziariști s-au demascat: fie ca germanofili, fie ca francofili, fie ca americanofili. Niciunul, însă, nu s-a dovedit românofil."

Nu i-am dat replica pe loc: ca tot ardeleanul, mi-s mai lent. Răspund acum: sunt filo-german, filo-francez și filo-anglo-saxon. Și din acest motiv, ca român ireductibil, voi deveni, poate, și filo-prezidențial.

LA MOSCOVA, LA MOSCOVA...

15 februarie 2005

Zâmbetul mai mult trist și descurajat, decât senin și optimist, cu care surorile cehoviene își promit întâlnirea cu marele oraș, stă și pe fața vizitatorilor prezidențiali români, odată intrați în periculoasa grădină de salăți a ursului.

Ceaușescu nu dormea la Moscova niciodată, de frică sau din superstiție, când, în ultimii ani, sub Brejnev sau Gorbaciov, era obligat să intre în ritualul defilării după sărutul pe gură. Una dintre scenele cele mai dramatice ale biografiei sale se consuma, de fapt, acolo, în toamna anului 1989. Văzând că nu este băgat destul în seamă de liderii varșovieni năpârliți de perestroika, Ceaușescu, în timpul unei plimbări cu clasa își pune singur piedică și cade. Gorbaciov se-ntoarce din drum, îl ajută să se ridice, îl întreabă dacă are dureri. În replică, Ceaușescu îl invită, brusc, în România, la vânătoare. „În ianuarie 1990, Mihail Sergheevici." „Să vedem, Nikolai", își spune ursul în barbă, iar apoi, în jurnalul său din 1995, adaugă, pur și simplu: „Vânătoarea a avut loc mai devreme. Ideea era că vânătorul fusese el însuși vânat, pe neașteptate."

Perioada postdecembristă, în relațiile ruso-române, are aceeași detentă trist-legică din căderea (auto)înscenată a lui Ceaușescu, într-un parc de lângă Moscova sau în Piața Palatului din București. Ion Iliescu este mult prea constrâns de dublul său sovietic, în percepția publică, pentru a se grăbi să caute originalul rus după 1991.

În 1996, când, după ani de întreruperi și angoase, Evgheni Primakov, ministru de Externe, vine la București pentru parafarea noului tratat, Ion Iliescu, speriat de opoziție și de jocul de lumini și umbre al propriului trecut, renunță. Primakov se enervează și trântește ușa. Mai încet ca Vîșinski, la Palat, în 1946, dar în același sens în care, bunăoară, Putin s-a supărat grozav pe Voronin, trântind ușa în nas Moldovei, după respingerea planului de federalizare Kozak. De meditat, pornind de la aceste exemple, la rândurile pe care ministrul de Externe Gorchakov i le scria lui N. de Giers, din Sankt-Petersburg, la câțiva ani de la Unirea lui Cuza: „Aceste principate danubiene au fost în toate epocile istorice, cu rezultate deplorabile, o piatră de încercare pentru integritatea funcționarilor noștri."

S-a observat că Traian Băsescu vine la Moscova, înconjurat de o aură de mister. Dacă președinții est-europeni caută și dobândesc legitimitate la Washington, așa cum susțin analiștii ruși, impresia este că liderul român se grăbește să vină la Moscova pentru autentificarea unui mandat anglo-american. Adevărul este că doar în relația cu Rusia „axa" Washington–Londra–București are un sens. „Puntea" invocată de un președinte american liric, iluminat de culorile curcubeului între băștinașii tranziției întârziate, își găsește de-abia acum al doilea picior la Moscova.

Băsescu s-a înșălat la putere pentru cinci ani. E direct, dinamic, declarat anti-oligarhic, a copilărit la Marea Neagră, a fost ofițer la Anvers. Putin

a fost ofițer la Dresda, i-a răzbit pe oligarhi și este succesorul visului de sare amară al țarilor ruși la Marea Neagră, trezit pe neașteptate la Dardanele. Simetriile există, ocazia este interesantă. România este cel mai important stat sud-est-european, fost aliat comunist și ortodox, actualmente euro-atlantic, situat la 200 de kilometri de baza miliară rusă din Transnistria și la 400 de mile de cea navală de la Sevastopol.

Până și în primăvara anului 1999, un ministru de Externe iugoslav putea să-și imagineze o axă Belgrad–București–Chișinău–Minsk–Moscova, ea fiind atunci nu doar dorită între aliații balcanici postsovietici ațipiți pe malurile Dâmboviței, ci chiar posibilă. Gestul administrației Constantinescu de interzicere a survolului avioanelor militare rusești asupra României, în direcția fostei Iugoslavii, a marcat, simbolic și efectiv, pentru prima oară după șase decenii de vasalitate fierbinte și călduță, posibilitatea așezării României pe harta intereselor americane și britanice.

Acum, Traian Băsescu, cu aplombul deja cunoscut, doar culege roadele pregătite de alții. Va trebui, totuși, să se ferească de mărul otrăvit.

În sfârșit, între România și Rusia mai sunt Republica Moldova și Ucraina. O furie portocalie, *une orange orange*, amenință să scoată din țâțâni glacis-ul postsovietic vestic al CSI. România lui Băsescu, anglo-americană, cvasi-europeană și cu franjuri oranje, în care se vorbește românește ca la Chișinău, Tighina și Dubăsari, dobândește brusc un interes special pentru ruși. Spre deosebire de Bulgaria, fratele slav renegat și previzibil, România, prin dimensiuni, statut euroatlantic și implicații regionale legitim-ofensive, deține, pentru Moscova, cel mai evident sex-appeal din sud-estul Europei.

Ar fi pentru prima oară, în aproape 300 de ani de coexistență regională ruso-română, când datele ideologice și geopolitice prezentate de cele două țări devin atât de incompatible, încât relațiile dintre ele sunt, în sfârșit, libere și în cunoștință de cauză. Singura posibilă nedumerire: în ce măsură încălzirea relațiilor cu marele vecin de la răsărit nu este, de fapt, o nouă formă de constrângere, de această dată a Occidentului? Să fie adevărat că în mai 2002, la summitul NATO–Rusia de la Roma, celebra foaie mâzgălită de Churchill la Moscova în octombrie 1943, unde România intra cu 90% în sfera sovietică și 10% în cea occidentală, să fi fost rectificată, în favoarea politică a Vestului și în beneficiul economic al Moscovei? Firește, teoriile conspirației sunt penibile doar până la declasificarea tratatelor.

MARILE MANEVRE

2005

Bucuria are deja un început de gust amar. Dezbaterea de săptămâna trecută, din Parlamentul European, a developat cel puțin un mare pericol pentru noi: europenii se vor opune tot mai mult „bonapartismului" deciziilor politice ale Consiliului și Comisiei, încercând să îndrepte instituțiile europene spre interesele și problemele cetățenilor țărilor membre. Asta înseamnă mai mult egoism și prudență, și când e vorba de extindere, într-o perioadă de recesiune cronică, nesiguranță preelectorală și neîncredere în viitorul tratatului constituțional, atât în Franța, cât și în Germania.

Efectul acestei noi tendințe în sânul UE va fi resimțit îndeosebi în perioada 25 aprilie 2005 – 1 ianuarie 2007, intervalul în care parlamentele țărilor membre în UE vor ratifica aderarea României și a Bulgariei. Germanii au dat primul semnal alarmant. Inițial, votul de ratificare era programat în următoarele trei luni, până la vacanța de vară a Bundestagului. Acum sunt voci care-l cer abia la toamnă, după primul raport — posibil problematic — de monitorizare, al Comisiei Europene, la care, mai nou, a obținut un drept de coparticipare și Parlamentul European.

Apoi, creștin-democrații germani anunță, pur și simplu, cu rezonanță mediatică amplă (*Der Spiegel*, *FAZ*) că nu vor ratifica tratatul de aderare a României (pentru aceasta este nevoie de două treimi din voturile Bundestagului) din cauza corupției și a supraviețuirii structurilor statului comunist, de la securiști la mentalități.

Reluarea acestui discurs echivalează, practic, cu punerea în chestiune a îndeplinirii criteriilor politice ale aderării — ceea ce este și mai grav decât actualele condiții impuse de Comisie, pentru că e mai greu și mai ușor, în același timp, de cuantificat și demonstrat. Concluziile, în acest caz, preexistă oarecum demonstrației, situație care ar da înapoi întreg procesul politicii de integrare a pașilor mărunți de după 1999, la adăpostul deciziei politice favorabile,.

Revenirea la fundamentalismul evaluării, practicat pe bună dreptate la începutul anilor '90, de tipul România: securitate + mentalitate = anti-Europa, ar fi un revers catastrofal. Nu pentru că remanența Securității și a mentalităților comuniste n-ar fi indiscutabilă, ci pentru că transformarea ei într-un criteriu de aderare, în absența unor parametri măsurabili — atâția securiști pe cap de parlamentar sau președinte?! — pornind în primul rând de la percepția parlamentară (opinia publică plus mass-media) germană sau franceză, ar echivala cu blocarea definitivă a integrării europene.

Avem de-a face cu un fenomen nou în UE. Revolta cetățenească și națională împotriva euro-birocraților și a instituțiilor lor supranaționale, mai veche și sesizabilă îndeosebi în balansul constant de putere între Parlament și Comisie, tinde să acapareze și teritoriul extinderii, nu doar al aprofundării UE, cu riscul evident ca experimentul să se facă pe cobaii numiți România și Bulgaria. România și Bulgaria n-au fost niciodată țări foarte cunoscute și simpatizate în UE. Nu sunt catolice, fac parte din Balcani, au o istorie postcomunistă în mare parte neclară, sunt sărace și costisitoare. Mai sunt și vecinele Turciei, și, oarecum, mesagerii involuntari ai apropierii ei de Europa. După România și Bulgaria, poarta se deschide amenințător, și pe-acolo ne vom trezi, într-o bună zi, cu Albania și Serbia, cu turcii și kosovarii, ca și cum n-am fi avut deja plăcerea.

Așa crede alegătorul german șomer, cel mai angoasat și imprevizibil european în astfel de situații, și deci și parlamentarul lui creștin-democrat, dar și cel social-democrat, care intenționează să câștige alegerile în Germania, la sfârșitul lui 2006. Cam așa începe să creadă și alegătorul francez, mai internaționalist, dar tot șomer din grupul celor 56%, care se pregătește să voteze împotriva tratatului constituțional al Europei.

În această situație, cred că ne rămân două mari lucruri de făcut:

1. Deficitele interne trebuie lichidate rapid și fără cruțare. Corupția și tot ceea ce ține de mentalitatea comunistă trebuie combătute în regim ofensiv. Firește că ele nu pot fi învinse până la 1 ianuarie 2007. Dar rectificarea coerentă a problemelor interne trebuie să fie spectaculoasă și însoțită de mesaje limpezi și profesioniste de promovare.

2. Ofensiva politică și diplomatică trebuie dirijată în următoarele 600 de zile spre captarea bunăvoinței europenilor. De la apatie și antipatie, percepția lor despre români trebuie să se transforme rapid în ceva ce aduce mai mult a simpatie, prin lobby inspirat și insistent, ambasadori convingători, turism revigorat și o nouă ofertă a calității noastre europene de bază, care, dacă există parțial, este certamente și riguros ignorată. Punerea în surdină a politicilor regionale vizionare și a strategiilor preventive ne-ar fi, de asemenea, de mare folos. E o perioadă când, cu atâtea probleme în interior și în UE, ar fi stupid să-i provocăm în mod suplimentar pe guvernanții, parlamentarii și cetățenii europeni, vorbindu-le cu izmenele rupte-n tur despre măreția visului american pe plaiul mioritic dintre Carpații despăduriți și Dunărea poluată. Altminteri, ne vom îneca la mal.

MINORITATEA CONTINUĂ

2005

Cel puțin trei puncte de vedere ale președintelui Traian Băsescu, exprimate în momente diferite, în ultimele zile, completează dintr-o perspectivă diferită sensul dezbaterilor pro și contra din jurul legii statutului minorităților naționale.

Conflictul dintre președinte și prim-ministru, la conferința de presă de la Bruxelles, pornind de la relațiile optime cu Republica Moldova, ascunde, de fapt, două atitudini complementare. Tăriceanu, animat de discuțiile cu euroliberalii, a fost mesagerul opțiunii minimaliste a întâlnirii cu Republica Moldova în Uniunea Europeană, mai devreme sau mai târziu. Mai „precaut", dar trădându-și nepermis de public agenda separată, Băsescu a dat de înțeles că, deocamdată, subiectul europenizării Republicii Moldova trebuie dezbătut cu ușile închise.

Impresia este că președintele român are o opțiune maximalistă care ține de dinamica unei apropieri între România și Republica Moldova, înainte sau concomitent, dar nu după integrarea europeană a ambelor state. Se pare că Băsescu știe mai multe decât Tăriceanu, în această materie. El a fost interlocutorul direct, în ultimele luni, al lui Putin, Bush și Voronin, și planurile sale privind conflictele înghețate, Marea Neagră sau simetria dintre Kosovo și Transnistria nu exclud ipoteza, mai posibilă acum decât oricând în ultimii 15 ani, a unei uniuni statale România–Moldova, cu sau fără Transnistria. Nimeni nu poate să vorbească despre acest subiect în mod deschis, deocamdată.

Perspectiva unei unificări a României cu Republica Moldova, cu sau fără Transnistria, cu acordul ambelor entități, potrivit Tratatului de la Helsinki din 1975, fără opoziția marilor puteri, a UE și a NATO, nu este utopică, ci ține de „arta posibilului". Obstacolul cel mai important în calea acestui proces va fi însă mecanismul democratic, adică opțiunea în libertate a ambelor societăți. Rusofonii vor juca un rol major, mai ales post-factum, într-o Românie „mare", să admitem, și cu un procent revăzut mult în sus al ponderii minorităților naționale într-un stat național unitar. Actuala formulă constituțională nu va putea scăpa de revizuire.

Băsescu a vorbit apoi, în discursul său intempestiv de la bilanțul aliaților portocalii, dspre rolul paradoxal al UDMR, ca principal factor de coeziune al alianței PNL–PD, referindu-se la oprirea procesului de descentralizare administrativă ca la una dintre marile nerealizări ale primului an de mandat comun.

Putem să vedem oare, în aceste „scăpări“ ale președintelui, o sugestie a importanței unui subiect cu care a fost confruntat recent la Bruxelles și care, mai ales, va putea dobândi o miză crucială în cazul unor reamenajări teritoriale, la granițele răsăritene ale țării?

Dezbaterile din jurul proiectului privind legea statutului minorităților pot fi rezumate prin declinările „descentralizării democratice“, formulă propusă de eurosocialiști, dar nereținută de Parlamentul European. Acesta a optat pentru formula „autonomie culturală“, susținută de euroliberali, descalificând și versiunea „autoguvernarea minorităților“.

Când Băsescu însuși, întors de la Bruxelles, vorbește de necesitatea continuării procesului de descentralizare, nu cumva dorește să impună formula celui mai mic numitor comun european, inclusiv în materia drepturilor minorităților? Aceasta va asigura nu doar cadrul conviețuirii normale a majorității cu actualele minorități naționale, în primul rând cu maghiarii, ci și, eventual, cu viitoarea minoritate rusofonă, de dincolo de Prut.

Firește, braconăm pe tărâmul speculațiilor. Dar nu părea utopic un proiect similar, de reunificare a Germaniei, în viziunea tânărului locotenent-colonel Vladimir Putin, rezident KGB la Dresda, în toamna anului 1989?

În 1878, la Congresul de la Berlin, independența de stat a României, după războiul ruso-turc, a fost condiționată, între altele, de modificarea articolului 7 din Constituția din 1866, care punea obstacole în calea drepturilor economice și politice ale evreilor.

În 1918, la sfârșitul Primului Război Mondial, încheierea păcii cu România este din nou condiționată de îmbunătățirea statutului minorității evreilor din România.

La sfârșitul Războiului Rece, în 1990, soluționarea conflictelor și tensiunilor dintre români și maghiari a fost condiția acceptării României în Consiliul Europei și apoi în NATO. Fostul secretar de stat american, Madeleine Albright, spunea că România și Ungaria au devenit membre *de facto* ale NATO din momentul încheierii tratatului bilateral, în septembrie 1996.

Lucrurile nu arată diferit astăzi, păstrând toate proporțiile. Intrarea României în UE, ultima fază a încheierii tratatului de pace, sui-generis, dintre o fostă țară comunistă din estul Europei și Occidentul învingător, este condiționată de îndeplinirea așa-ziselor criterii politice, între care respectarea drepturilor minorităților naționale, cu accentele puse pe situația maghiarilor și a romilor. În ultimul document oficial al Comisiei Europene, Raportul comprehensiv de monitorizare 2005 privind România,

de la 25 octombrie, se salută progresele la capitolul criterii politice, odată cu adoptarea de către guvern și apoi, eventual, de către parlament, a legii statutului minorităților naționale.

Diferențele dintre aceste momente istorice ale europenizării statului român sunt numeroase și importante, desigur. Dar regimul minorităților, indiferent de situații, a fost mereu impus din afară, fiind mereu un obstacol, pe unul sau altul dintre traseele „integrării". Putem ieși din acest cerc vicios?

Anii ce vin, în cazul unei unificări statale cu Republica Moldova, vor reanima chestiunea minorităților. Este motivul pentru care reglementări operative în materia descentralizării democratice de tip european ne vor feri de toate complicațiile revenirii bolilor copilăriei, la maturitate.

NOUA FRONTIERĂ

2005

Vizita de doar trei ore în România a doamnei secretar de stat american Condoleezza Rice, în a doua parte a zilei de marți, ne îndeamnă, înainte de toate, la câteva rectificări frivole. Dacă e marți, nu e Belgia, ci Germania și România, plus un drum la Kiev, pentru al doilea înalt oficial — și turist — american, ceea ce este, în sine, o performanță redutabilă de *american deployment*. Apoi, să sperăm că orele petrecute de dna Rice la București n-au nimic în comun cu cele trei ceasuri rele ale zilei de marți.

Ce uriașă diferență între vizita din 1993 a fostului secretar de stat Lawrence Eagleburger și cea de-acum! Atunci, la sediul ministerului de Externe, un tânăr domn Adrian Năstase își învăluia oaspeții nedumeriți, ce-și marcau nepoliticos căscatul sincer, cu istoria cutărui general de origine română din Războiul de Secesiune, în timp ce liderii opoziției — Coposu, Manolescu, Câmpeanu — redactau ultimul paragraf al plângerilor la adresa regimului Iliescu. Bucureștiul era capitala unei democraturi balcanice, cu grave derapaje autoritariste în interior și ochiade libertare spre Moscova. Eagleburger, expertul fostei Iugoslavii și al balcanizării accelerate, sufla și schiopăta mai greu decât de obicei. Zâmbetul îi rămăsese în Air Force Two, iar ceaiul împărțit cu Corneliu Coposu la reședința ambasadorului american din Kiseleff avea, prin contaminare topografică, un gust puternic de perestroika ratată și neamestec în afacerile interne ale unui proaspăt aliat postsovietic. Într-o lungă plimbare prin Bucureștiul

de blocuri ce despărțea Cimitirul Bellu de propria sa locuință, îl ascultam siderat pe ambasadorul român la Washington, Aurel Dragoș Munteanu, povestind înfricoșat de atentatele posibile la viața sa, pregătite chiar de puterea pe care o reprezenta.

Suntem însă mai aproape acum, în ziua vizitei dnei Rice la București, de descinderea europeană a fostului președinte american Woodrow Wilson, la sfârșitul Primului Război Mondial. Forțele americane intervin în 1917 în războiul europenilor și tranșează victoria Antantei împotriva Puterilor Centrale. România devine astfel unul dintre câștigători, împlinindu-se cu Transilvania, Bucovina și Basarabia, prin aplicarea imperativă a celor 14 puncte ale Declarației președintelui Wilson privind autodeterminarea și autonomia națională în Europa Centrală. România Mare este o creație strategică euroatlantică, *avant la lettre*, la fel ca Polonia. Americanii se retrag însă, după 1920, în izolaționismul care va facilita ascensiunea nazistă și comunistă în Europa, ducând la al Doilea Război Mondial și apoi, în linie dreaptă, la 50 de ani de Război Rece. După 1990, americanii au învățat lecția. Vor rămâne cu baze militare în Europa, chiar și în Germania reunificată, la cererea guvernului de la Bonn, dar și a Franței, spre mulțumirea Angliei și a Poloniei. După 1995, prin pacea de la Dayton, care finalizează războiul din Bosnia, americanii debarcă pentru prima oară în Balcanii de Vest, terminând aici ceea ce n-au dus la capăt, în 1944, englezii. Adică implicându-se în stabilizarea fostei Iugoslavii, dar și a întregii regiuni, cu efecte pozitive și în evoluția României.

Dacă în 1969 Richard Nixon descoperea virtuțile autonomiste, posibil anti-sovietice ale regimului Ceaușescu, așadar aveam de-a face cu un episod fericit, dar singular și fără legătură cu statutul geopolitic al României și soarta cetățenilor ei, atunci 1917, 1995 și 2002–2005 sunt însemnele certe de instalare a unei *pax americana* în România, cu efecte de durată.

Războiul împotriva terorismului, după 11 septembrie 2001, include România printre aliații SUA și îi asigură locul în NATO și, într-un fel, în UE. Ceea ce urmează, prin deschiderea bazelor americane aici, îi asigură României un statut privilegiat, fără precedent, în comunitatea occidentală.

Rămân însă și întrebări deschise, al căror răspuns ne va preocupa în anii ce vin. Bazele americane din România, deocamdată trei, poate cinci în viitorul apropiat, sunt primele puncte militare antiteroriste instalate în Europa Răsăriteană. Avioanele Phantom vor parcurge drumul de la Constanța până în Orientul Apropiat într-o oră și jumătate. Rusia și vestul Chinei sunt la două ore de zbor. Nu cumva, prin americani, vom deveni mai degrabă vecinii nepoftiți ai rușilor și chinezilor în Asia decât egalii

germanilor și francezilor în Uniunea Europeană? Așteptările, dezechilibrele și reconfigurarea intereselor strategice intră într-o eră nouă, marcată nu doar de beneficiile majore ale parteneriatului cu prima mare putere a lumii, ci și de incertitudinile războiului antiterorist și de vulnerabilitatea României ca aliat-cheie al Americii în regiune.

Idealistul Woodrow Wilson revine în Europa Centrală, după aproape un secol, dar de această dată „în cizme", cum remarcă politologul francez Pierre Hassner. Nimic nu va mai fi ca înainte, spun americanii, după 11 septembrie 2001. La fel și românii, după 6 decembrie 2005.

TERORISM ȘI DEMOCRAȚIE

2 noiembrie 2005

Există un nivel zero al democrației, care ține, pentru fiecare dintre noi în parte, de libertatea individuală. Când vrei să călătorești în SUA, ești cetățean român și ai nevoie de o viză, scena eliberării ei la Consulatul General american din București, după 11 septembrie 2001, pare desprinsă din Orwell.

Te strecori, mai întâi, la ora fixată, printre garduri de fier, sub privirile suspicioase ale polițiștilor români. Te iau în primire apoi funcționarii americanoizi (români în uniforme cu acvile înstelate pe umeri) din paza clădirii. Au mai trecut două ore. Când ajungi în sala finală, într-o atmosferă de maximă încordare, ești așezat cu spatele la funcționarii care pun întrebări celor chemați, unul câte unul, la interogatoriu. Confidențialitatea acestor discuții, în prezența a zeci de persoane în așteptare, cu fața la perete, dar cu urechile și nervozitatea stârnite de frânturile de întrebări și scâncetele de răspunsuri, devine o formă perversă de complicitate selectivă la stresul colectiv. Pentru că de acest stres suferă și funcționarii bănuitori și petiționarii angoasați.

În sfârșit, ajungi în fața funcționarului consular. Engleza ta de-acasă, din literatură și din sălile de cinema nu se potrivește cu dialectul texan al domnișoarei de culoare. Poți avea parte de un interpret, dar, atâta veme cât știi englezește, o a treia prezență și ideea că engleza ta e nulă alcătuiesc o umilință suplimentară. Ți se răsfoiește pașaportul, privirea cade asupra vizei libaneze. Ce-ai căutat acolo? Când, cu cine, de ce, de fapt? Când se termină, pleci cu toate întrebările puse și răspunsurile nespuse, atârnând atât de greu în coșul tău zilnic de griji. Cândva, în după-amiaza celei de-a

doua zile, revii în grupul de câteva zeci sau sute de persoane. Ninge sau plouă, dar stăm cu toții afară, pe o stradă baricadată la capete, sub privirile ironice ale subofițerilor români de poliție, care te recunosc cu vicleană satisfacție pe tine, vorbărețul mondialist de la TV, în lumea petiționarilor care nu cuvântă. Apoi cineva ne strigă pe nume, unul după altul. Prilej de socializare definitivă a *privacy*-ului în care doresc să călătoresc în America. „A, domnul X, unde mergeți? Și eu, tot la Corpus Christi… Ce mai face domnul Cristian Tudor Popescu, e într-adevăr mai vesel în realitate?" Evazionez cu un zâmbet popular printre mătușile din Vaslui chitite să crească copii în Providence și-o tai spre Batiștei, nu înainte de a-l auzi pe polițistul de la SRI mârâind sub chipiul postsovietic: „Ăsta, dacă venea pe-aici pe vremea împușcatului, se lecuia definitiv de America."

Acesta este un episod desprins din realitate. Din toate punctele de vedere, avem de-a face cu una dintre scenele normalității post-9/11.

Bastionul democrației trebuie, nu-i așa, apărat în fața terorismului, și scopul scuză mijloacele. În mod evident, parametrii democrației jeffersoniene au fost depășiți, în ciné-verité-ul propus mai sus, de actualitatea celor brucanieni, pe care s-a grefat doctrina Bush–Cheney. Din perspectiva libertății individuale și, în general, a „valorilor lumii libere", avem de-a face cu un recul de tip central-asiatic.

Dar libertatea mea individuală de călătorie, ponosită de birocrația vizelor, nu este mai amenințată de posibilitatea detonării unei bombe islamiste educate într-o universitate germană, sub scaunul metroului pe care tocmai m-am așezat mulțumit, la Madrid sau Londra?

Caut, apoi, grăbit argumente în favoarea superiorității libertății individuale de tip anglo-saxon, în fața egalității comunitare de tip germanic sau rusesc. Prima este motorul democrației liberale, a doua poate fi, la fel ca în prima jumătate a secolului trecut, suportul autoritarismului totalitar.

Există însă un al treilea argument, pe care ni-l livrează Aristotel cu mult înaintea „valorilor occidentale": definiția democrației asociază libertatea (*eleutheria*) egalității (*isonomia*). Doar astfel, omul „poate să trăiască așa cum vrea".

Mai multe microfoane cu camere de luat vederi pe cap de occidental, mai mulți funcționari austeri și oculți pe urmele tale nu ne transformă, cu timpul, pe toți, în vinovați — în timp ce dușmanii societății deschise, în Irak sau aiurea, au învățat să ocolească obstacolele puse în calea libertății tuturor, optând pentru sinucidere ca act suprem de libertate, deși noi preferăm în continuare supraviețuirea cu orice preț?

Cred că din această dilemă de dramatică actualitate nu ieșim decât asumându-ne următoarele premise:

Mai întâi, trebuie să ne spunem că lumea noastră, a libertății curente și pașnice, este vulnerabilă, și păstrarea ei poate să ducă la repetarea atentatelor teroriste din America, oricând și oriunde.

În al doilea rând, creșterea vigilenței și a măsurilor de supaveghere polițienească ar putea să aibă efecte secundare importante pentru alte bunuri private sau publice. Severitatea mijloacelor de interceptare a teroriștilor sporește succesul autorităților în combaterea traficului de droguri, migrației clandestine, a violării embargoului asupra exporturilor interzise. Cineva credea chiar că supravegherea sporită a gărilor, aeroporturilor sau conductelor cu apă ne-ar putea apăra mai bine nu doar împotriva teroriștilor, ci și a agenților înalt-patogeni H5N1, SARS, Ebola, SIDA.

În al treilea rând, apărătorii securității imperative le-ar putea spune practicanților laxismului libertar că intervenția militară americană din Irak, pe lângă zeci de mii de morți și haos, a creat condițiile pentru democratizarea, oricât de lentă, a acestui spațiu. În această ipoteză, acum imposibil de verificat cu succes în realitate, ar consta tocmai victoria democrației asupra terorismului.

Dar de câtă democrație și securitate este nevoie, dacă prețul impunerii și menținerii lor este mai mare, în vieți omenești și suferință, decât non-intervenția?

Zgribulit, cu viza americană în buzunar și legea morală clipind intermitent din cerul înstelat, petentul își face loc, oarecum consolat, printre greviștii de la gura metroului.

CE VREA EUROPA?

2005

Săptămâna politică internă și externă culminează și se afundă în premisele și concluziile descurajante ale Consiliului European „de iarnă" de la Bruxelles. E vorba de neînțelegerile dintre europenii puternici și bogați — care, ca în cele mai bune familii, pornesc de la bani și dorință de mărire. Englezii nu vor să piardă un beneficiu pe care nu-l mai merită, adică 50 de miliarde de euro până în 2013. Cadoul primit de la UE de guvernul Thatcher în 1984, în plină recesiune economică, nu-și mai are rostul azi, în Anglia succesului economic și social. Francezii, care, fără să fie cel mai

important contribuabil la bugetul UE, încasează cele mai mari subsidii pentru agricultori, se pun de-a curmezișul. Canalul Mânecii desparte din nou continentul țăranilor conservatori sedentari de insula (inter)navigatorilor cu imaginație. Mai rămâne să citim în aeroporturile londoneze, la ieșirile din coridorul prin care se preling pasagerii avioanelor de la Paris, formula perfidă de la sfârșitului anilor '60: „*We don't speak French!*"

Germania stă și așteaptă. Într-un fel, e de acord cu englezii, pentru că plătește cel mai mult la bugetul comunitar, primește mai puțin pentru agricultură decât Franța și vrea o schimbare de macaz în mentalitatea capitalistă, mai aproape de standardele anglo-saxone ale competiției globale decât de cadrilul curtenitor al seducției hexagonale.

Toți marii actori autodistribuiți în această imposibilă coproducție franco-germano-engleză găsesc alibiuri pioase, în numele celor mulți și săraci. Anglia ar vrea să folosească banii luați de la gura *beaujaule*[1]-ului și din buzunarele găurite ale româno-bulgarilor, pentru educație și știință, ceea ce ar fi bine pentru noi, dar în viitor, și foarte rău, în prezent. Franța își apără modelul cultural cu prețul imploziei, în numele unui dispreț suveran pentru cei cărora le datorează, de două ori în secolul XX, statutul de mare putere. Detestându-i sincer pe americani și invocând interesele noilor europeni, Franța nu vrea să renunțe, de fapt, la păstrarea a 40% din bugetul UE în folosul agricultorilor, care întorc spre pușculița comună doar 2%.

Prinși între tampoane, românii răspund energic, cu câte o jumătate de gură, una a lui Băsescu, cealaltă a lui Tăriceanu, respingând jumătatea goală a paharului oferită de englezi, dar privind cu legitimă neîncredere jumătatea plină a celui păstrat de francezi.

Mulți, la București și prin județe, se simt încurajați de această neașteptată turnură a evenimentelor, care-i pot face pe leneșii și întârziații integrării să pară elevii eminenți ai unei clase abandonate de profesorii în grevă. „Dacă nu intrăm în 2007, ci în 2008, e mai bine pentru întărirea capacității concurențiale a economiei românești", îmi spunea zilele trecute, la *dinner*-ul Fundației Aspen, un subtil plutocrat local și eurosceptic. „Dacă nu intrăm în 2007, e mai rău pentru actuala coaliție de guvernare, care-și transformă astfel insuccesul european de etapă în eșec electoral intern", i-a răspuns un liberal plebeu (anti-patrician), cu ieșire la Bruxelles și acces la bucătărie în Piața Victoriei.

---

[1] Beaujolais, vin produs în estul Franței, în regiunea cu același nume, din soiul de struguri Gamay.

Din acest hățiș de interese reale, amestecate cu intenții egoiste, ipocrizie endemică și acel *Zweckoptimismus*, cum îi spun germanii, adică optimismul valabil doar pentru atingerea unui anumit scop, noi românii am fi în măsură să tragem câteva concluzii neobligatorii:

1. Să ne facem că nu știm care sunt problemele vechilor europeni și să ne îndeplinim obiectivele proprii. Orice încetinire sau resemnare în interiorul românesc a operațiunii europene, pornind de la criza UE, ne va fi fatală, atâta vreme cât, pentru România, Uniunea Europeană ține loc de singura politică internă valabilă, într-un deșert al proiectelor, în ultimii 15 ani.

2. Legătura cu America să nu devină o funcție compensatorie a amânării integrării europene, ci un supliment de vitamine. Americanii nu ne vor cere niciodată să ne depărtăm de UE, dimpotrivă, ne susțin pe această cale, în timp ce unor vest-europeni importanți le-am fi infinit mai simpatici dacă n-am rata ocazia de a ne ține gura.

3. Europa îmbătrânește și se provincializează, în raport cu America, China, India, Brazilia sau Indonezia. Fără români sau bulgari, și mai ales fără turci, europenii vor fi și mai puțini, și mai grizonați, și mai mici decât vor rămâne oricum la orizontul anului 2020. Un recent raport redactat de National Intelligence Council (un organism în care CIA este flancată de diplomați și militari) intitulat „Cum va fi lumea în anul 2020" consideră că, până atunci, America, China și India vor fi mult mai puternice (economic, militar și demografic) decât Uniunea Europeană și Rusia. UE va semăna, în mic, cu un fel de Organizație de la Shanghai[1], iar europenii, cu români și bulgari cu tot, vor deveni un fel de minoritari creștini vulnerabili, într-o mare de ingineri integriști. Din această perspectivă, locul României în Europa este de mult un proiect din trecutul îndepărat. Peste 15 ani, probabil că expertiza noastră în lumea arabă sau favorurile tradiționale ale Chinei în ceea ce ne privește vor fi contribuția indiscutabilă a României la bugetul supraviețuirii Europei.

4. Deci se poate și mai rău. Cu alte cuvinte, să ne păstrăm optimismul, la sfârșitul unei săptămâni când, de la Bruxelles văzând lucrurile, ne-am trezit și cu banii luați.

---

[1] Organizația pentru Cooperare de la Shanghai, din care fac parte Rusia, China, Kazahstan, Tadjikistan, Uzbekistan și Kârgâzstan.

UN PREȘEDINTE PENTRU NELINIȘTEA NOASTRĂ

22 decembrie 2005

Observat de aproape și de departe, la un pahar de vorbă sau la televizor, învești mântat de ochii lumii în uniforma de camuflaj a lupilor negri și a scorpionilor roșii, între Boc și Tăriceanu sau alături de Geoană și Năstase, pe pod sau la Cireșica, eliberând ostateci, mustruluind ziariști și amenințând grupuri de interese, dăruind câte trei pomi pentru fiecare nevastă româncă de iordanian, lăcrimând sau hohotind, nervos, pasional, instinctiv, imprevizibil, Traian Băsescu este liderul anti-ideologic al României profunde.

Acolo, nu contează ce faci, ce spui sau cine ești, ci, mai ales, cât ești. Cât la sută ai, dar nu atât din voturile românilor, ci din ei înșiși. Cât îi reprezinți, dar nu neapărat în străinătate, ci în oglinda interioară, unde chipul are nevoie și de o confirmare a felului lor de-a fi, nu doar a înfățișării.

Un astfel de președinte riscă să intre mereu în conflict cu stările societății, în sens instituțional, dar foarte rar cu starea ei de corp, chiar mai mult decât de spirit. Un astfel de președinte, deși a câștigat cu un program de guvernare anticorupție, capitalizând voturi pe seama unei acuzații, nedovedite, de fraudare a alegerilor, poate să susțină senin, după un an de inacțiune, că România stă mai bine la onestitatea mediului de afaceri decât media UE și că nu va înșela niciodată încrederea oamenilor, pentru că au atâta încredere în el.

Doar un asemenea președinte poate să ceară alegeri anticipate, eliminarea președinților camerelor și schimbarea președinților consiliilor județene, parlament unicameral, un buget cu proiecte concrete și un guvern fără soluții imorale, pentru ca, puțin după aceea, să susțină contrariul și ceva pe deasupra.

Doar Traian Băsescu își permite să verifice, la fața locului, fidelitatea nevestei în absența soțului, vizitând Palatul Victoria în timp ce premierul e plecat în delegație, pentru ca, la un moment dat, să descopere că avem cel mai bun guvern din istoria țării (dar nu și cel mai bun prim-ministru carevasăzică) și că el merită coprezidat, ocazional, conform Constituției, și nu consecutiv, prin efracție.

Doar un fost căpitan de vas, cu viza de flotant la propriu, și un uzufructuar temporar al statului din Floreasca poate să considere că ținta neclară a unui apartament luxos din centrul Bucureștiului poate fi ocolită de milioanele de ocupanți ai sarcofagelor de beton, în care Ceaușescu ne-a îngropat, spre veșnica lui pomenire, la lumină și căldură de veghe, din Titanul somnului vegetal.

Numai un astfel de președinte poate să declare ritos că anul 2005 a fost ancorat în securitate și că cel care urmează va fi proptit în prosperitate. Că doar două bombe nu cad în același loc! Numai acest președinte, fără striațiile limbii eurocrate, de mahon, își permite cu suverană îngâmfare să-și îmbărbăteze concetățenii, spre panica ambasadorilor europeni la București, asigurându-i că țara ia azimut America, atunci când este vorba de siguranță militară, și UE, când ne gândim la cea alimentară.

Un personaj polarizant, contrastant în el însuși, până la limita unde versatilitatea politicianului întâlnește intuiția profetică a vecinului de bloc, care vede în chiloțeii fetiței de la etajul întâi pecetea indelebilă a viitorului ministru al Integrării, așa cum alții pipăie bastonul de mareșal prin rucsacul prezidențial, omul care-și invalidează mereu propriile greșeli prin creditul public, acordat fără dobândă, doar pentru că apariția lui a dus la evitarea adevăratei calamități, oratorul rapsodic și șeful opoziției, atunci când i se cer discursuri canonice în calitate de președinte, hâtru, emotiv, foarte inteligent și atașant, unul dintre puținii politicieni români care știu pe de rost numărul de telefon direct al românului în șpagat, între prima iubire și mintea de pe urmă, Traian Băsescu a fost anul acesta ceea ce pentru chinezi se întâmplă să fie dragonul sau maimuța. Un simbol în mișcare, dar inevitabil, al mediei dinamice, pentru o comunitate incoerentă. Bilanțul primului său an de mandat nu este nici pozitiv, nici negativ, ci palpitant. Va urma.

PICAT DIN CER

14 ianuarie 2006

Un fax eteric, transformat în bombă de presă în țara cantoanelor, cu efecte pandemice, planează amenințător asupra ultimei săptămâni. Ciudat, până una alta, amenințarea propriu-zisă se-ndreaptă împotriva publicației elvețiene, acuzată de dezvăluirea ilegală a unui document secret, și se apropie de beneficiarii autorizați, și posibil indiscreți, ai informației. Ea devine mărul cel mai indigest (al discordiei) din țară, unde fructul respectiv se strecurase de mult într-o legendă pozitivă.

Să refacem însă, cum se spune, filmul evenimentului. Pe 15 noiembrie 2005, un operator al serviciului secret elvețian de comunicații militare și civile prin satelit, Onyx, a pescuit în eter, fără să vrea, un fax pe care experții îl numesc „captură colaterală". În mesaj, Ministerul de Externe

egiptean îi comunica ambasadei acestei țări din Londra informația potrivit căreia 23 de prizonieri, teroriști afgani și irakieni, ar fi fost interogați la baza militară Kogălniceanu, din România. Aceeași sursă menționează existența unor centre de anchetă similare și în Ucraina, Kosovo, Macedonia și Bulgaria. Autorii egipteni ai faxului amintesc, în sfârșit, că autoritățile române dezmint existența pe teritoriul României a unor centre în care prizonieri Al-Qaeda ar fi anchetați de angajați ai CIA.

Captura a fost scoasă din dosarele secrete elvețiene și transformată în știre de ziarul *SonntagsBlick*, în ediția sa din 8 ianuarie. Redactorul-șef, deși conștient de faptul că încalcă astfel regimul documentelor secrete, a considerat că importanța unei astfel de informații pentru public este determinantă.

N-au întârziat reacțiile. Existența faxului n-a fost dezmințită, doar publicarea ei, condamnată de autorități. Pentru ministrul Apărării și cele trei servicii secrete elvețiene care operează cu sistemul de supraveghere prin satelit Onyx, avem de-a face aici cu un posibil indiciu al existenței centrelor clandestine de interogare ale CIA, și nu cu o probă a torturii practicate în interogatorii. Astfel de informații, au declarat oficialii serviciilor elvețiene, sunt utile doar ca piese ale unui puzzle, în care doar imaginea finală, după alăturarea tuturor elementelor mozaicului, poate să fie o bază pentru interpretări și concluzii. Din perspectiva a ceea ce analiștii numesc *finished intelligence*, adică informații complete, faxul egiptean nu este așadar relevant. Cu alte cuvinte, „brizanța“ unei astfel de informații pentru public este vag exagerată, aidoma știrii depre propria moarte, pe care Mark Twain a aflat-o citind ziarul.

Acțiuni în justiție și administrative au fost declanșate la Berna împotriva redactorului-șef și a altor doi jurnaliști de la *SonntagsBlick*. Se caută și vinovații din interiorul serviciilor secrete sau din rândul beneficiarilor acestora, acuzați împreună cu ziariștii de „prejudicierea imaginii și a credibilității țării noastre“ (vezi *Neue Zürcher Zeitung*, 12 ianuarie).

Au reacționat, într-un fel sau altul, și țările vizate în faxul pierdut în eter și recuperat de *SonntagsBlick*. Ministrul de Externe al Bulgariei, deși în vizită la Varșovia, s-a grăbit încă de duminică să spună că în țara sa nu există centre de anchetă CIA.

De la București au lipsit reacțiile Ministerului de Externe. Oficialii militari și prim-ministrul au negat cu nervozitate orice legătură între fax și realitate, iar parlamentul a cerut anchete și precizări.

Știrea din *SonntagsBlick* a făcut între timp ocolul cancelariilor și al mass-media din întreaga lume. Cu sau fără dezmințiri și acuzații de încălcare

a secretului, bănuim că ea a produs mai multe daune unor țări ca România și Bulgaria decât prestigiului Elveției. „*Se non è vero, è ben trovato.*“ N-o fi adevărat, dar se potrivește… Țările menționate — România, Bulgaria, Ucraina, Kosovo, Macedonia — au oricum probleme de credibilitate. Dacă informația din faxul egiptean nu confirmă existența centrelor de interogare CIA din România, consolidează în schimb imaginea unei țări în care corupția, întârzierea reformelor, pro-americanismul necritic i-au asigurat, între timp, fondul.

De fapt, din acest scandal de presă, România iese cel mai rău, fiind singura în legătură cu care există precizări și detalii privind anchetele CIA.

Nu există certitudini, în ciuda unor anchete deschise sau închise de Comisia Europeană și Consiliul Europei privind existența unor astfel de centre clandestine CIA, nicăieri în Europa.

În al doilea rând, întâmplător sau nu, egiptenii se concentrează în scrisoarea lor pierdută asupra celor mai vulnerabile țări sud-est-europene. Despre Germania, Anglia, Elveția sau Polonia, unde au fost semnalate zeci de zboruri și escale ale unor avioane CIA, nu aflăm nimic. E-adevărat, însă: într-o singură depeșă, nu poți vorbi de tot ce-ți trece prin computer și spionaj.

În astfel de situații intră însă ușor în funcțiune teoria conspirației. Nu sunt pregătit să cedez seducției, dar individualizarea României, Bulgariei, Ucrainei, Macedoniei și a Kosovo ca certe pete sumbre pe harta drepturilor omului poate să convină mai mult unora decât altora, dând apă la moară tuturor. UE caută oricum argumente pentru o extindere ponderată și revăzută „în jos“. Rusia e oricum ofensată de pierderea posibilă a controlului asupra Ucrainei și definitivă asupra României și Bulgariei. Dar România și Bulgaria, chiar dacă membre în NATO, mai pot fi amânate în cursa lor europeană. Puțin oțet pe o rană deschisă nu înseamnă mare lucru pentru cel care îl toarnă, oricât ar suferi rănitul.

Nu știu de ce, dar de la începutul scandalului cu faxul, îmi amintesc insistent de știrea publicată cu câțiva ani în urmă în *Der Spiegel*. Cel mai influent săptămânal german menționa atunci informații ale serviciului secret german, BND, potrivit cărora serviciile speciale ale Rusiei ar fi declanșat o amplă operațiune de intoxicare, în Germania și alte țări occidentale, menită să compromită șansele Poloniei, Ungariei și Cehiei, aflate pe atunci în situația de aderare la NATO. O informație asemănătoare a transpirat în urmă cu un an, tot din partea unor surse de la Berlin, care și-au păstrat anonimatul, în privința unei operațiuni anti-imagine, îndreptată, tot în Germania și tot de Rusia, împotriva României. E clar că în

astfel de supoziții suntem la fel de departe de realitatea dovedibilă, precum în cazul faxului egiptean agățat în năvodul elvețian.

Dar pe tărâmul lui *se non è vero*… excesul de imaginație este imprescriptibil.

RĂZBOI ÎN BISERICĂ

17 ianuarie 2006

Către sfârșitul anului trecut, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, alcătuit din toți mitropoliții și episcopii țării, l-a ales în funcția de Mitropolit al Ardealului pe Laurențiu Streza. Profesor de liturgică la Facultatea de Teologie din Sibiu și Episcop al Caransebeșului, preotul Streza a câștigat tronul mitropolitan al lui Andrei Șaguna și Nicolae Bălan, în fața Episcopului Andreicuț, de Alba-Iulia, legal și statutar, după două tururi de scrutin. La foarte scurtă vreme, același Sfânt Sinod, în mod neașteptat, a propus ca Mitropolia Ardealului să fie împărțită în două: Mitropolia Sibiului (cu două eparhii, Sibiu și Covasna-Harghita) și Mitropolia Transilvaniei de Nord (cu patru eparhii, Cluj, Alba-Iulia, Oradea și Maramureș).

Decizia, luată fără pregătiri și dezbateri inclusiv de natură teologică și istorică, ignorând complet credincioșii, pe cei care aprind lumânări și luminează Biserica în definitiv, a stârnit o criză acută în interiorul BOR. Ierarhi, profesori de teologie, intelectuali mireni, ziariști și credincioși au intrat într-un conflict deschis.

De-o parte baricadei luptă actualul Mitropolit al Ardealului, Streza. Alături de el sunt profesorii celebrei Academii Andreiene din Sibiu, locul celor mai înalte competențe și vocații ortodoxe românești de la Șaguna încoace. Adversarii lor și partizanii divizării Mitropoliei Ardealului s-au adunat în jurul strălucitului teolog și om de cultură Bartolomeu Anania, Arhiepiscopul Clujului, Vadului și Feleacului, plus alți șapte episcopi din nordul Transilvaniei.

Până la un punct, ostilitățile s-au limitat la proteste cu caracter teologic și academic, în cerc închis. Foarte repede însă, s-a observat un fenomen îngrijorător. Cei șapte episcopi nord-ardeleni strâns uniți în jurul lui Bartolomeu Anania au refuzat, practic, să mai recunoască autoritatea singurului mitropolit canonic de la Sibiu, Streza. O luptă surdă s-a transformat în doar două luni într-un război pe față, la baionetă, având ca miză aparentă puterea în Mitropolia Ardealului, dar în realitate, evitarea riscului

unui grav derapaj istoric, cultural și religios. Politicienii se țin și ei, la prima vedere doar, la distanță de acest conflict. În realitate, se pare că cei doi înalți ierarhi combatanți au în spate, în mod discret, dar nu tocmai ineficient, cele două palate. Bartolomeu Anania s-ar bucura astfel, spun gurile rele, de protecția ocultă a președintelui Băsescu. Să-i unească înclinația spre decizii autoritare și populiste sau același gen de personalitate puternic-voluntaristă, dar uneori necugetată?

Cert este că, după încercările din 1990 inițiate de Grupul de Reflecție pentru Înnoirea Bisericii și prea inspirata hotărâre a Patriarhului Teoctist de a se retrage la mănăstire pentru spălarea păcatelor colaborării excesive cu regimul Ceaușescu, BOR și-a recăpătat vechea liniște.

Toți ierarhii selectați pe baza dosarelor de cadre ale ceaușismului au rămas în funcție, Patriarhul s-a reîntors la București, iar vechii lui adversari i-au devenit susținători. Procesul de înnoire în biserică a existat, însă, la bază.

Biserica, prin anumiți preoți și chiar ierarhi, între care însuși Bartolomeu Anania, și-a redescoperit greu, dar sigur vocația socială, a încercat să se apropie mai mult de nevoile credincioșilor. Învățământul teologic și viața monahală au luat un avânt spectaculos. România are teologi tineri de prima mână, dar și tineri filosofi sau istorici, care scriu și gândesc în numele modernizării ortodoxiei românești, cu o intensitate necunoscută în alte domenii sau aiurea.

Și totuși, ierarhia ortodoxă nu s-a primenit, tradiționalismul conservator și autarhic al redutelor, care sunt multe în mitropolii și episcopii, s-a consolidat. Din păcate, nu s-a produs nici întâlnirea, atât de fericită în viața oricărei culturi naționale, între biserică și intelectuali, între teologii stagnanți și cei dinamici. În astfel de condiții, Biserica Ortodoxă nu și-a apropiat credincioșii, ci i-a și pierdut sau i-a făcut mai indiferenți, chiar dacă, printr-o anomalie a dezvoltării democrației în România, ea continuă să fie instituția care se bucură de cea mai mare încredere a românilor, în afară de Armată.

Pe acest fundal de stagnare și complicitate cu trecutul, politicienii de vârf ai ultimilor 15 ani s-au bucurat mereu de concursul înalților ierarhi, în frunte cu Patriarhul, în diferitele și eșuatele lor strategii ale democraturii.

Conflictul din Mitropolia Transilvaniei este doar cel mai recent și mai periculos episod al acestei ieșiri din istorie pe care BOR a încurajat-o la vârful ei ierarhic, în ultimii 15 ani. Și iată ce se întâmplă acum! Când, pentru prima oară după 1947, acești ierarhi nereconstruiți sunt chemați să organizeze biserica în cea mai deplină libertate, ei se poartă, în vrajba care

i-a cuprins, la fel ca politicienii care descopereau haotic și egoist pârghiile democrației în 1990.

Astăzi Sfântul Sinod se reîntâlnește la București, urmând a valida sau nu hotărârea de scindare a Mitropoliei Ardealului. Orice observator de bună credință va fi de acord că secesioniștii n-au niciun argument valid, din punct de vedere canonic, istoric, cultural și politic. Alegerea lui Laurențiu Streza în funcția de mitropolit, pe tronul inaugurat de Andrei Șaguna acum 140 de ani la Sibiu, capitala românilor ortodocși din Transilvania habsburgică, este statutară și inatacabilă.

E de mirare cum un „leu în iarnă" precum Bartolomeu Anania, o importantă personalitate teologică și culturală, intră în logica provincială a unui grotesc joc de putere și declanșează o schismă artificială, dar atât de riscantă, în cea mai sensibilă regiune istorică a României. O face de-abia după ce favoritul său, episcopul de Alba Iulia, a pierdut alegerile pentru funcția de mitropolit, în urma unui vot valabil și validat ca atare de Sfântul Sinod. E ca și cum Adrian Năstase și ai săi, nemulțumiți de rezultat, ar fi declarat după scrutinul din 2004 că Traian Băsescu rămâne președinte, dar nu și în județele Bacău, Roman și Vaslui, unde PSD este majoritar.

În politică, un astfel de procedeu nu se numește oare lovitură de stat?

Ce părere au credincioșii din România și din diaspora s-a văzut pe paginile de forum de pe internet și din demonstrațiile de protest, zilele trecute, la Sibiu.

Din nefericire, există multă indiferență și lașitate la vârful societății civile și politice, care preferă în acest caz tactica struțului.

Un profesor de la Facultatea de Teologie din Sibiu îmi scria zilele trecute: „Mi-e rușine că sunt preot. Am asistat înainte de 1989 la dărâmarea exterioară a Bisericii, fără să intervin, pentru că nu eram un martir. Acum, asist, tăcând, la dărâmarea Bisericii Transilvaniei din interior, în democrație și libertate."

Astăzi, înalții ierarhi ai BOR vor lua o decize. Cum bine se știe, acest for suprem al Bisericii, pe lângă înțelepciunea mai mare sau mai mică a celor care-l compun, are șansa să fie „adumbrit" în gândul bun de însuși Sfântul Duh. Poate că, după ce vor reveni asupra hotărârii și vor recurge la sfatul dat doar de rugăciunea și reflexia îndelungată, ne vor putea spune, aidoma apostolilor primului sinod: „Părutu-s-a Duhului Sfânt și nouă" că Mitropolia Ardealului va rămâne întreagă și indivizibilă, așa cum a fost în ultimii 140 de ani.

RUSIA NU ARDE GAZUL DE POMANĂ

ianuarie 2006

Anul a început cu fiori de gheață de-a lungul conductelor est-vest. Un contencios economic între Rusia și Ucraina, de dimensiuni postsovietice „scurse" instantaneu în circuitul global, pornind de la gazul metan, el însuși sublimat din combustibil energetic în exploziv geopolitic, repune în discuție sfârșitul Războiului Rece. Rusia începe anul în forță, iar cunoscătorii ei occidentali — printre care analistul politic german și biograf al lui Putin, Alexander Rahr, într-un excelent eseu publicat la 3 ianuarie în *Die Welt* — se grăbesc să vorbească despre „renașterea unei supraputeri". Argumentele ne stau tuturor la îndemână, însă prefer să le sistematizez pe cele ale fostului meu coleg de la Radio Liberty, din München, înainte de 1989. El conduce astăzi Fundația Koerber pentru studierea Rusiei, de la Societatea Germană pentru Politică Externă (DGAP), și este perceput în comunitatea occidentală ca fiind unul dintre cei mai bine situați și influenți analiști ai evoluțiilor ruse. Alexander Rahr îi cunoaște foarte bine, ca expert german de origine rusă, pe Putin și pe Schroeder, ca să nu spun „Kohl și Elțîn", ba chiar „Bismarck și Gorceakov", uitând de asocierea „Ribbentrop și Molotov".

Cuplul acesta ruso-german, al cărui potențial de implozii epocale în structura impredictibilă a binomului Ură–Iubire, nu pare deloc epuizat, este articulația cea mai sensibilă a Europei ultimilor 100 de ani. Orice privire în/din interiorul acestuia ne scutește așadar de speculațiile gongoric-ignorante întâlnite adesea în câmpul „externiștilor" autohtoni.

Rusia anului 2006, crede Rahr, nu mai este ceea ce a fost în ultimii ani. Și-a plătit grosul datoriilor către occidentali, prezidează pentru prima oară cel mai select club al puterilor economice ale lumii, G8, a acumulat un imens rezervor de petrodolari, pe cale de transformare în dolari inteligenți, are relații stabile cu Occidentul (UE plus USA) și cochetează insistent cu Orientul (China plus India). Putin mai are doi ani de mandat, după ce și-a învins la puncte adversarii (Hodorkovski, Abramovici & comp.) îndeosebi pe terenul afacerilor energetice, miza afacerilor politice. 65% dintre ruși vor un lider puternic, nu neapărat democrat, și mai multă bogăție decât democrație. În 1991, era pe dos.

Anul trecut, susține Alexander Rahr în *Die Welt*, Rusia a înregistrat două înfrângeri importante din partea Occidentului: în regiunea Mării Negre și în Caucaz. După ce toate fostele țări-satelit din Pactul de la Varșovia sunt azi membre NATO, a venit rândul Ucrainei și Georgiei,

foste republici sovietice, să se desprindă geopolitic de Moscova. La Marea Neagră, scrie Rahr, americanii au o bază pe țărmul vestic, la Constanța, și alta pe malul ei estic, în Georgia, acest perimetru fiind „viitorul cap de pod al luptei împotriva terorismului și pentru conflictul cu Iranul ca putere atomică".

Monopolul rusesc al transportului de energie electrică din Caucaz a fost fost frânt, prin construirea unei conducte în Turcia.

Dar Rusia nu crede în lacrimi. A început să-și refacă o sferă de influență economică și de securitate alternativă, în Asia Centrală, bazându-se pe foști aliați autoritari, dar via Tratatul de la Sanghai și pe China și India, *challenger*-ii mai mult temuți decât așteptați ai noului secol. Putin vrea să recupereze economic și tehnologic Siberia, viitorul liant și atu rusesc în relația cu chinezii și indienii, își împarte vecinii în „supuși" și „rebeli" și se bizuie pe concernul Gazprom mai mult decât pe propriul minister de Externe.

Rusia pare mai decisă ca oricând să-și transforme resursele energetice în instrumente politice de șantaj, cucerire, seducție și prevenire. *Preemptive strike*?

În această situație, Occidentul nu are o strategie comună, fermă și pe termen lung. Principalul motiv al omisiunii ține de dependența țărilor occidentale (îndeosebi Germania, Anglia și Italia) de petrolul și gazul din Rusia. În al doilea rând, aliențele occidentale exclud branșarea sau debranșarea de la conducte, pornind doar de la apartenența comună la un cod de valori. Performanțele economice (prețul pieței) și democratice (stârpirea corupției guvernanților) sunt mai importante decât simpla notificare a unei rupturi cu trecutul comunist, fie el și sovietic.

Alexander Rahr propune, în context, redemararea proiectului unui concern energetic germano-ucraino-rusesc, ca soluție pentru dezamorsarea crizei. Ne întrebăm, însă, în ce măsură țări ca Georgia, Moldova, Țările Baltice, România sau Polonia nu vor fi (din nou) excluse/marginale dintr-o/într-o astfel de coaliție?

Alexander Rahr ignoră în context situația României altfel decât prin includerea ei în harta intereselor de securitate americane de la Marea Neagră. În ceea ce ne privește însă, poate, răspunsurile la următoarele întrebări ne vor lămuri mai mult decât cutare intenție ruso-germană:

1. De ce, după „reforma" Berceanu din 1999–2000, centralele electrice românești au rămas neprivatizate și înghit miliarde de euro sub formă de subvenții?

2. De ce înflorește sistemul *trading*-ului de energie prin „băieții deștepți" bine-cunoscuți chiar de Traian Băsescu, sistem care duce la scumpirea artificială a energiei?

3. De ce toate guvernele României, după tentativa contrară a lui Ciorbea, în 1998, blochează racordarea rețelei interne de gaz metan la cea a Europei Occidentale, via Ungaria?

Viziunea politică și de securitate a României, concentrată în jurul Mării Negre, nu este deocamdată alimentată de gazul și curentul strategiilor economice viabile. Plătim cel mai mare preț din Europa pentru gazul rusesc și riscăm să rămânem pe întuneric și în frig, dar, ce-i drept, pe puntea făloasă a unor fregate britanice *second-hand*.

LA MOȘI

20 ianuarie 2006

O degringoladă accelerată, cu accente dramatice, dar desprinse dintr-o comedie bufă, califică evoluția vieții politice românești a începutului de an.

Momuloaia, celebra mătușă a lui I.L. Caragiale, a cărei moștenire i-a oferit marelui scriitor șansa neașteptată de a observa România de la Berlin între o simfonie de Wagner și o bârfă pe seama lui Delavrancea, se răsucește neliniștită în mormânt. Mătușa Iulia, transformată de Vargas Llosa în soție și personaj de roman, freamătă de invidie în cripta familiei adultere. Panteonul mondial al rudelor de gradul trei și patru, venerat-invocate post-mortem de nepoței și lumea lor înconjurătoare cunoaște o înflorire fără precedent. O mătușă central-est-europeană pe nume Tamara pare să fi devenit, în doar câteva zile, personajul emblematic al stirpei. Traseul ei biografic, din Polonia spre Georgia și București via Chișinău, pare o confirmare a rentabilității scenariilor geopolitice ale lui Traian Băsescu, aplicate conjunctural în beneficiul lui Adrian Năstase.

Dar Tamara rămâne doar titlul ultimului episod din serialul a cărui difuzare tocmai se negociază între actori, oameni politici din toate regnurile postceaușiste, regizori celebri pentru înscenări ample cunoscute sub numele de revoluție, mineriadă sau Bancorex și producătorii regrupați în liniște și fără pierderi după desființarea cooperativei „Ochiul și urechea".

O defunctă mătușă PSD-istă a fost urmată, chiar dacă sub forma de bunică în viață, de una PD-istă. Constatăm însă, îngrijorați, că mamele și tații sunt dați nemilos în lături și de străbunici logofeți, ai căror urmași,

cu originea însănătoșită, devin opt ani în șir ambasadorii lui Ceaușescu la Pekin, rușinându-l pe Milescu Spătarul.

Știam că fiilor li se reproșează, pe nedrept desigur, că și-au recrutat tații dintre generalii de securitate. Bănuiam că ginerii fac afaceri strălucite în capitalismul sălbatic, după cursurile de specializare din America, oferite de socrii conturilor secrete ale Danubiului și Carpatului. În sfârșit, devenise notorie grimasa ironică a istoriei postsovietice, care-l făcuse posibil la București pe „tătucul" postmodern, sub chipul unei bunicuțe revoltate de întinarea idealurilor socialismului.

„Famigliile" tranziției românești, sub cupola albastră a privatizării arcuite pe structurile noastre socialiste orientale, au prosperat în acești ani cât clanul Kennedy în patru generații. Eposul acesta nesângeros, populat de Atrizi parodici, schițați incomplet de Bellu Zilber și I.D. Sîrbu și copios completați de liderii partidului celor săraci și mulți, în care ascendenții sunt chemați ca martori ai apărării la masa de spiritism a judecății de acum, se termină însă pe dos. Mătușile, unchii, bunicii și cuscrii vor acum să joace *in corpore* doar rolul tatălui lui Hamlet sau, în cel mai rău caz, al statuii comandorului din *Don Giovanni*. Vor, adică, răzbunare. Împotriva urmașilor.

Ciudat, răzbunarea strămoșilor atinge și Biserica. Gerontocrația arhierească a Bisericii Ortodoxe Române s-a hotărât să modifice harta credinței naționale. Mitropolia Ardealului retrogradează la perioada lui Sofronie din Cioara și a lui Visarion Sarai, aprigi luptători pentru libertatea ortodocșilor transilvăneni, înainte de Andrei Șaguna. Doar habsburgii și țarii Rusiei au mai scindat mitropolii ortodoxe românești, dar și ei doar în timp de război.

Fără argumente, împotriva canoanelor propriei Biserici, ignorând suveran părerea credincioșilor, transformând Sibiul lui Șaguna din Vaticanul ortodocșilor ardeleni în Palatul Papilor francezi de la Cluj, ierarhii noștri au găsit de cuviință să croiască cea mai scump obținută provincie istorică ortodoxă, după chipul și asemănarea lor.

Dar în BOR înalții ierarhi cu bărbi și veșminte asemănătoare seamănă foarte bine cu niște strămoși. Niște strămoși care, dintr-un anumit motiv, doar la prima vedere misterios, au așteptat 16 ani de la telegrama de fierbinte simpatie a Patriarhului către Nicolae Demolatorul, ca să se răzbune pe urmașii lor, credincioșii.

Înainte de 1989, un arhiereu azi dispărut declara la Moscova că în România nu se dărâmă, ci se construiesc biserici. Astăzi, unul dintre urmașii lui siamezi ar putea susține în noua capitală, să zicem Bruxelles, că

în România nu se desființează, ci se înmulțesc mitropoliile. Caruselul din viața politică, simpatic dacă n-ar fi trist, are un echivalent în cea bisericească. O febră frenetică a erorilor decontate urât de urmași, care preschimbă înaintașii în alibiuri morale și urna funerară în sipet de bijuterii supralicitatate. Ba chiar îl scot de-a dreptul pe Șaguna din mausoleul păzit de lei de la Rășinari, pentru a-i duce capul la Câmpia Turzii, din considerente pastorale. Bună țara, rea tocmeala…

LIDERUL SECRET

4 mai 2006

Câteva vizite recente ale președintelui Traian Băsescu, la Belgrad, Priștina și apoi ieri la Vilnius, au trecut aproape neobservate. Nu atât la cererea dlui Băsescu, cât dintr-o inerție a minimalizării politicii externe, în general, și a celei regionale, în special. Presa noastră e încă departe de cea franceză sau germană, unde adesea primele subiecte sunt externe. Încercăm să semănăm și aici cu americanii, care, în ciuda dominanței lor mondiale, au cea mai „parohială" abordare, ocolind lumea mare sau mică?

Poate avem de-a face și cu felul de-a fi al dlui Băsescu, căruia, în principiu, nu-i plac ziariștii. În această relație, va trebui să se resemneze repede. Omul politic, ca să-l parafrazăm pe președinte, este și supusul unei a treia condiționări, după computer și, mă rog, nevastă: mass-media, ca metaforă cvasi-instituționalizată a opiniei publice. Unui politician cu mandat și răspundere conexă nu-i convine critica unui jurnalist fără mandat și fără altă răspundere în afara celei profesionale. Mulți oameni politici simt că au în jurnaliști adversari inegali, uneori mai eficienți în influențarea opiniei publice, și care nu pierd niciodată alegerile. Nu întotdeauna ziariștii au dreptate. Ei pot fi subiectivi și nedrepți, fie că vor, fie că nu. Dar și politicienii se-nșală, sunt prea orgolioși, se cred deasupra răului și al binelui, mizează excesiv pe pârghiile unui mandat popular. Și totuși, același mandat, așa cum i-a propulsat la un moment dat în vârful piramidei, îi poate și răsturna cât ai clipi. Dacă cimitirele, cum se spune, sunt pline de oameni de neînlocuit, panteonul politicienilor providențiali preț de câteva secunde în istoria umanității este cel mai mare loc viran central, al cărui preț scade, în loc să urce.

Ziua Presei Libere ne-a îndemnat, poate, să vorbim cam mult despre presă și politică. În realitate, impulsul acestui text a fost dat, totuși, de ultimele vizite în străinătatea apropiată, ale președintelui.

Traian Băsescu nu are prea multe strategii interne, în afara ofensivei anticorupție. Dar ea ține sau ar trebui să țină, în primul rând, de executiv. Nici reformularea strategiei de securitate națională nu va fi, până la urmă, decât tot opera partidelor parlamentare. Stâncile scurse de pe Valea Oltului sau luncile inundate ale Dunării sunt doar prilejuri de profilare populară. Constituția îl împiedică însă pe cel mai ales dintre politicieni să fie și cel care face cele mai multe lucruri pentru cetățeni, de la legile sănătății la infrastructură sau justiție. Un singur domeniu este, indisputabil, al președintelui: promovarea politicii externe — la nivel de reprezentare, direcționare și inspirație. Or, cum politica externă rămâne unghiul mort al discursului popular, deci ignorat de presă, e normal ca dl Băsescu să fie supărat încă o dată.

Întâlnirile sale de la Belgrad și Priștina l-au „demascat" ca pe unul dintre campionii regionali ai suveranității naționale, de care presa a luat notă mai puțin la București decât la Belgrad. Băsescu se gândește că transformarea provinciei Kosovo în stat independent, așa cum doresc importante state occidentale, ar crea un proces de domino în regiune, ducând la o posibilă dinamică secesionistă care n-ar ocoli nici România. Vechea strategie a alianțelor antirevizioniste din Balcani, promovată de toți liderii români, de la Take Ionescu la Nicolae Ceaușescu, redevine actuală. Poziția liderului român nu coincide cu cea a americanilor. Traian Băsescu a putut afla acest lucru, din nou și cu tărie, la întâlnirea de ieri de la Vilnius. Aici este exclus ca Dick Cheney „să nu-i fi citit Leviții" președintelui român. Cum n-au fost prea mulți ziariști cu dl Băsescu, nu vom afla mai nimic, nici de această dată.

Actualul lider român are o doctrină balcanică proprie. Ion Iliescu a respectat interesele Rusiei în regiune, până la limita reamenajării echilibrului de forțe în favoarea Statelor Unite. Emil Constantinescu a fost aliatul necondițional al americanilor în acțiunile lor militare din Kosovo și Iugoslavia, în aprilie–mai 1999. Doar așa, România și-a semnat intrarea în NATO și invitarea în UE.

Acum, Traian Băsescu, un pro-anglo-american convins și notoriu, are puncte de vedere curajoase, neamericane, într-o materie sensibilă pentru regiune și pentru România. Explicarea publică, în țară, a unor poziții atât de delicate, oricât de prematură, ar fi binevenită. Șeful statului se distinge

cel mai bine cu harta lumii, a Europei și României, în fundal. Pe Valea Oltului și la Bistreț, chipul lui se confundă cu o căciuliță Paul and Shark.

STRUGURII ACRI

2006

Părea obosită, pentru unii chiar la capătul puterilor. Își pierduse șvungul de altădată, șarmul pălise, *spleen*-ul preluase ștafeta. Este desigur vorba de Europa, cunoscută în cel puțin 25 de țări și sub numele de Uniunea Europeană. Ideea a fost a unui francez, Victor Hugo, pe la 1848, când „Statele Unite ale Europei" păreau cea mai bună soluție împotriva războiului și autocrației. Au mai urmat trei–patru conflicte nimicitoare, iar în 1946, la Zürich și la Strasbourg, Winston Churchill declara, între ruine, că singura ieșire din cercul vicios al războiului civil european este ca Franța și Germania să-și unească forțele. Anglia, și pe atunci, voia să-și păstreze distanța ireverențioasă care-o separă de continent.

Strategul propriu-zis al UE este însă un francez cartezian trecut prin pragmatismul anglo-saxon. Jean Monnet, moștenitorul unei firme de coniac amenințate de faliment, este trimis de tatăl său în America recesiunii, la sfârșitul Primului Război Mondial. Aici, omul devine un apropiat al președintelui Roosevelt și este chiar autorul celebrului program de refacere cunoscut sub numele New Deal. Puțini își amintesc azi acest episod biografic al inventatorului UE, indicativ nu atât pentru ce a devenit Uniunea Europeană în ultimele decenii, cât mai ales pentru ceea ce îi stă încă în față: asocierea unui model deschis, de permanentă inovație economică și tehnologică, de tip american, cu instituțiile și tradițiile Europei. Americanii au hard-ul, adică puterea absolută în termeni militari și politici, europenii au soft-ul, puterea relativă a culturii și istoriei. Această nouă diviziune a muncii, botezată de politologul american Joseph Nye jr., a făcut vogă în primul conflict deschis Vest–Vest, la începutul intervenției americane în Irak. Frontului hard, anglo-saxon, i s-a opus atunci o axă nebănuită, a „vechii Europe", Paris–Berlin–Moscova. Ea amintea de Sfânta Alianță antinapoleoniană. La mijloc au rămas „noii europeni", care, ratând ocazia de a-și ține gura, cum delicat au fost apostrofați de Jacques Chirac, au preferat să creadă, în continuare, că singura garanție a libertății lor suverane rămâne America.

Un alt doilea clivaj între anglo-saxoni și europeni, depășit cu brio doar în biografia lui Monnet, ține de diferența de model economic și social.

Americanii nu renunță la principiul *hire and fire*, care transformă nesiguranța locului individual de muncă în siguranța prosperității generale, în timp ce europenii sunt încrezători în virtuțile statului providențial: la revenirea din concediul plătit de șase săptămâni îți regăsești jobul neatins. Un alt front s-a deschis chiar în interiorul Europei unite. Adversarii sunt birocrații de la Bruxelles și Strasbourg, asistați de guvernele și mașinăriile administrative ale statelor membre și cetățenii obișnuiți. Primii cred că e nevoie de adâncirea și extinderea Europei, ceilalți preferă „tirania statu-quo", adică stabilitatea. De aici respingerea tratatului constituțional în Franța și Olanda și suspiciunea cu care sunt priviți instalatorul polonez, căpșunarul român, ciupercarii lituanieni etc.

Întâmplarea face să nimerim, încrezători și pofticioși, la porțile acestei lumi în prefacere, tocmai când ea are cel mai puțin chef de noi și de ea însăși. Pentru noi, Uniunea Europeană este colacul de salvare din frică și neputință. Pentru ei, suntem un pericol. Din fericire, ei știu și că pericolul crește dacă este ținut la ușă. El poate fi controlat și apoi înlăturat, prin asimilare. Nici unii, nici ceilalți, în ciuda festivismului paneuropean, nu ne ascundeam după degete.

Utimele zile anunță însă o răsturnare dramatică de intenții și planuri. Din considerente de incoerență și lipsă de perspectivă în interior, profitând de deficitul (neașteptat) al Bulgariei și de progresul (moderat) al României, Europa dă semne că preferă acum o amânare a integrării celor două țări. Efectele ar fi proaste pentru toată lumea. Actualul guvern de la București primește, pe nedrept, o palmă serioasă. Starea de spirit a românilor se poate înrăutăți dramatic. O grevă organizată la București, cu mii de oameni nemulțumiți, tocmai de Ziua Europei, a fost doar primul semnal. În fine, și starea de spirit a vest-europenilor se poate agrava. Cu atâtea probleme insolubile la Paris, Berlin sau Roma, în așteptarea obosită a unui nou consens de reanimare, UE se poate îndrepta dinspre stagnare spre stagflație. Prea multe speranțe, prea multă neputință.

ROMÂNIA ȘI AMERICA

31 iulie 2006

Vizita președintelui Traian Băsescu în SUA n-a fost doar prilejul confirmării unor relații bilaterale privilegiate. Liderul român a conferit cu liderul american aproape două ore (convorbiri oficiale plus prânzul), situație fără precedent, din anii '70 încoace. Atunci, lui Nicolae Ceaușescu i se rezerva

la Casă Albă, în toiul Războiului Rece, rolul oficial de „deviaționist" în blocul sovietic. După 1990, întâlnirile dintre președinții americani și români au fost politicoase, în cel mai bun caz. În 1997, după eșecul primei tentative românești de integrare în NATO, datorită în primul rând opoziției americane, Bill Clinton vine la București pentru câteva ore, într-o vizită de consolare, care a inclus însă și proiectul așa-zisului „parteneriat strategic". Pe atunci, formula părea o dorință pioasă, încă goală de conținut. În 1999, prin decizia adminstrației Constantinescu, atât de controversată în interior, de interzicere a survolării țării de către avioane militare rusești în drum spre Iugoslavia, intram, chiar dacă fără loc, în comunitatea occidentală. În luna mai a aceluiași an, Tony Blair face o vizită fulger în România și promite să insiste asupra începerii negocierilor de aderare a României la Uniunea Europeană. Se va întâmpla, câteva luni mai târziu. De reținut: șansa europeană inițială a României a fost o funcție a politicii sale decis pro-americane.

În iune 2001, la întâlnirile cu studenții la Varșovia și în Slovenia, proaspătul președinte Bush jr. anunța intenția de lărgire a comunității atlantice de la Marea Baltică la Marea Neagră. Era o replică la cuvintele premierului britanic Churchill, care în 1946, la Fulton, constata coborârea Cortinei de Fier de la Gdańsk la Marea Adriatică. Atacurile teroriste împotriva Americii, din 11 septembrie 2001, precipită proiectul american de consolidare a NATO și de aderare a României. În 2002, România este invitată în NATO, iar Bush jr. face o celebră vizită la București, unde invocă, la umbra curcubeului providențial, rolul de punte al României dinspre NATO spre Rusia. Din martie 2003 până în prezent, românii rămân aliații fideli ai americanilor în Irak și Afganistan.

Încă din decembrie 2004, surprinde atitudinea pro-americană ostentativă a noului președinte român. În unele țări din UE sunt puse, pentru o vreme, sub semnul întrebării, înseși angajamentele pro-europene ale României. Băsescu vizitează SUA în martie 2005 și, atunci, interesele Românei în Moldova și în regiunea Mării Negre sunt susținute de gazde, dar cu o oarecare prudență.

Un an mai târziu, Băsescu revine la Washington, într-o atmosferă politică internă și internațională schimbată. Deși vizita fusese programată înainte de conflictul cu Tăriceanu și Atanasiu pe tema retragerii din Irak și de izbucnirea ostilităților din Orientul Apropiat, discuțiile propriu-zise n-au putut fi decupate din acest nou context de calificare. Posibilitatea retragerii militarilor români din Irak după exemplul altor țări europene și criticile dure din SUA pe aceeași temă la adresa administrației

au repoziționat valoarea promisiunii lui Băsescu de a rămâne alături de americani. Între timp, obsesia Washingtonului de a grăbi occidentalizarea Ucrainei și a Georgiei și apariția posibilității șantajului geopolitic rusesc prin exportul de gaze naturale spre Europa au sporit atuurile politicii lui Traian Băsescu la Marea Neagră. Este motivul pentru care Bush a ținut să vorbească despre „rolul de aliat vital" al României în regiune și de sprijinul pentru păstrarea integrității Republicii Moldova, fără amestec străin.

Implicarea unor membri ai Congresului SUA în grăbirea procedurilor de renunțare la vize pentru România (Congresul fiind factorul de decizie în materie, nu executivul) și vehicularea unor proiecte atrăgătoare de investiții americane completează bilanțul pozitiv al vizitei.

Inițiatorii formării unui grup de sprijinire a României în Congresul SUA, republicanul Curt Weldon și democratul Solomon Ortiz, au trimis la Capitoliu pe 12 iulie crt. un mesaj intitulat: „România, un aliat vital al SUA". În introducere citim: „După 1989, românii, în drumul lor spre o democrație deplină, au privit spre America, pentru inspirație și asistență. În cei 17 ani care au trecut de-atunci, România a devenit probabil cel mai pro-american aliat din Europa și unul dintre cei mai importanți din punct de vedere geopolitic."

Doar perfomanțele democratice interne și continuitatea angajamentului pro-american al politicienilor români, dar și răspunsul mai convingător al SUA în materie de investiții în România și de renunțare la vize vor transforma prezumția în concluzie.

„ROMÂNII TREBUIE SĂ SE REGĂSEASCĂ PE EI ÎNȘIȘI"

Interviu cu Helmut Kohl[1]

22 decembrie 2006

EMIL HUREZEANU: Domnule Cancelar Kohl, ultima dată ați fost în România în vara anului 1976. Sărbătorim acum, am putea spune, cea de-a 30-a aniversare a vizitei dumneavoastră. Această discuție este, de fapt, prima discuție publică din România la care luați parte dumneavoastră,

[1] Om politic german (n. 1930); a fost Cancelar al Germaniei între 1982 și 1998; a contribuit în mod esențial la reunificarea Germaniei și la sfârșitul Războiului Rece.

Cancelarul unificării Germaniei, unul dintre politicienii europeni de excepție ai ultimelor decenii. Vă mulțumesc pentru acest interviu.

HELMUT KOHL: Vă mulțumesc și eu.

„Am fost întotdeauna interesat de România"

EH: În vara anului 1976, domnule doctor Kohl, ați fost împreună cu soția dumneavoastră, Hannelore Kohl, în stațiunea Neptun, la Marea Neagră, la invitația lui Nicolae și a Elenei Ceaușescu. Nu știu dacă această întâlnire a fost un stimulent de a descoperi România și de a o cunoaște mai îndeaproape.

HK: Nu, nu a fost un stimulent. Eu am fost întotdeauna interesat de România. Istoria României este o componentă importantă a istoriei europene. A existat o casă regală care avea o strânsă legătură cu Germania. Apoi am trăit vremurile celui de-al Doilea Război Mondial. Aveam, pe vremea aceea, adică la sfârșitul războiului, 15 ani. Dar am avut mulți prieteni care erau soldați, chiar și fratele meu, care a căzut la sfârșit, era soldat. Amintiți-vă doar de campania din Rusia, când soldații germani luptau umăr la umăr cu soldații români, de catastrofa de la Stalingrad. Eu voiam de atunci să vin în România. Într-un moment când nu se prefigura evoluția ulterioară a lui Ceaușescu. Era mai degrabă o presimțire. De aceea m-am dus cu plăcere acolo, la Marea Neagră, pentru că reprezenta o ocazie unică. Am fost acolo într-o bază de agrement a Guvernului Român, pe care ați construit-o pentru prietenii voștri comuniști din Europa. Eu, fiind creștin-democrat, nu mă încadram foarte bine în peisaj. Cel mai interesant pentru noi a fost că în apropiere erau foarte multe hoteluri moderne, pline de turiști est-germani. Hotelul era ocupat la capacitate maximă cu oameni din RDG. Și, deși acest lucru nu era privit cu ochi buni, și fusesem atenționat, eu m-am dus acolo de câteva ori, la ora prânzului. Oamenii au fost în mod evident fascinați pentru că m-au văzut acolo. De aceea, pentru mine, vizita aceasta a fost foarte importantă.

EH: Printre oamenii cu care ați avut foarte multe legături în viața dumneavoastră politică, dar și privată se numără cel puțin doi români, pentru care Germania reprezenta acasă. Primul este dirijorul Sergiu Celibidache, care, dacă vă amintiți, v-a însoțit la Moscova, în noiembrie 1988, împreună cu Filarmonica din München.

HK: A făcut-o la invitația mea. A fost chiar ideea mea.

EH: Exact. A fost un moment prevestitor al schimbărilor din 1989. Atât dumneavoastră, domnule Kohl, cât și Mihail Gorbaciov amintiți în

memoriile dumneavoastră de evenimentul copleșitor alături de Filarmonica din München, care a interpretat sub conducerea lui Sergiu Celibidache, în Sala Coloanelor din Kremlin, piese de Beethoven și Musorgski.

HK: Așa este. Știți, este un lucru de neuitat. Eu i-am invitat, pentru că una dintre cele mai cunoscute orchestre filarmonice din Germania, ba chiar cea mai cunoscută, Filarmonica din Berlin, nu și-a manifestat deloc interesul pentru eveniment. Ei au fost chiar aroganți.

Atunci le-am spus că nu mai este nevoie de ei. Apoi am vorbit cu Celibidache însuși, și el a depus un efort imens, pentru că nu mai era nici el foarte tânăr. A fost un concert de neuitat, cu o reacție incredibilă, cu un entuziasm debordând și din partea publicului. A fost un moment marcant.

EH: Celălalt român se numește Matei Hoffmann, născut la București. El a fost ani de zile șeful de birou al Cancelariei dumneavoastră. Astăzi, domnul Hoffmann este ambasador al Republicii Federale Germania, dacă nu mă înșel. După ce i-ați cunoscut pe Ceaușescu, Celibidache și pe Hoffmann, v-ați putut da seama că, din fericire, nu toți românii sunt la fel.

HK: Românii, ca și toate celelalte națiii, prezintă o diversitate foarte mare. Există diferențe mari ce caracterizează oamenii, în viața lor. Acestea țin de mediul în care se formează, de dezvoltare, de educație. Mie românii însă mi-au fost întotdeauna simpatici. Aceasta este însă o altă chestiune. Românii erau priviți în istoria modernă, dacă includ aici și vremurile de dinaintea Primului Război Mondial, ca niște oameni cu poftă de viață, foarte culți. România era considerată o țară având o relație determinantă cu Franța. În plus, în Germania mai circula o poveste la acea vreme, și anume că în România trăiesc cele mai frumoase femei.

„Șansa nașterii târzii"

EH: Valahele… În 1984, vorbeați, în calitate de Cancelar, în cadrul unei discuții cu adunarea deputaților israelieni din Knesset, de „Șansa nașterii târzii", pentru a caracteriza generația dumneavoastră. La începutul acestei săptămâni, aici, în România, o comisie prezidențială a condamnat comunismul ca fiind criminal și ilegitim. În memoriile dumneavoastră, recomandați să se tragă învățăminte din trecutul întunecat, astfel încât demnitatea și drepturile fundamentale ale omului să fie protejate ca bunul cel mai de preț și apărate cu forțele proprii ori de câte ori este nevoie. „Acest lucru înseamnă pentru mine", spuneți dumneavoastră, „șansa nașterii târzii".

HK: Haideți să pornim de la expresia „șansa nașterii târzii". Am făcut o afirmație foarte importantă, care a fost interpretată de nenumărate ori

împotriva mea. Ceea ce pentru mine este de neînțeles. Ce anume spune această afirmație? Am să rămân la exemplul meu: aveam 9 ani în 1939, atunci când a izbucnit războiul, și 15 ani atunci când acesta a luat sfârșit. Deci la finalul războiului aveam 15 ani. Eram un băiețel, un școlar, un copil, dacă vreți. Am fost martor la urmările războiului. Am trăit toate acele realități crude. Făceam parte din grupurile de școlari care contribuiau la apărarea antiaeriană. Afirmația aceasta susține că am fost martor la cele întâmplate. Totuși nu am putut să influențez lucrurile. Nu eram un factor de răspundere. Dar am trăit acele întâmplări. Pentru mine „șansa nașterii târzii" înseamnă că nu poți uita niciodată acele întâmplări. Pentru mine înseamnă chiar mai mult: înseamnă că cineva din generația mea, și acest lucru este valabil pentru mulți, care în acele vremuri era prea tânăr, dar a fost martor la cele întâmplate, are obligația să transmită mai departe aceste lucruri, generației următoare, alături de o evaluare coerentă. Într-o epocă a istoriei atât de încercată, precum cea pe care am trăit-o în secolul XX și pe care o trăim acum la începutul secolului XXI, greutatea constă în faptul că a apărut o generație cu totul nouă. Am să vă spun cum stau lucrurile din perspectiva Germaniei. Circa un sfert dintre cetățenii Europei, ai Uniunii Europene acum, au crescut într-o perioadă marcată de cel de-al Treilea Reich, de Hitler și de cel de-al Doilea Război Mondial. Dar acum există încă trei sferturi care nu știu absolut nimic. Ei știu câte ceva din cărți, dacă știu. Știu câte ceva din povestirile celor mai în vârstă. Iar ei trag foarte repede concluzii. Și acum ajung la subiectul abordat de dumneavoastră. Acesta nu este însă un subiect românesc. Unii oameni sunt fricoși, se ascund atunci când izbucnește uraganul. Își salvează propria viață fugind. Unii oameni fac lucruri murdare, își toarnă vecinii. Am trăit toate aceste lucruri.

S-a întâmplat și la noi, în Germania, în ceea ce-i privește pe evrei. Aceste lucruri trebuie știute. Nu e elegant, dar pot pune întrebarea. Sincer, cum te-ai fi comportat tu într-o asemenea situație? Această întrebare trebuie pusă și tinerilor, celor născuți ulterior. Cum te-ai fi comportat tu în această situație? Ai fi fost un erou? Rezistența împotriva lui Hitler este plină de exemple. Lumea era la început foarte încântată. După aceea au constatat că acel om ne conduce țara către o catastrofă și au încercat să se ridice împotriva lui. Pentru asta, ei au fost spânzurați. Au riscat totul. Cei din generația următoare spun acum că este foarte bine că au riscat totul și că au fost spânzurați. Dar la început, oamenii au avut altă opinie. Așa stau lucrurile. Însă concluzia finală au tras-o chiar cei despre care vorbesc acum: au îndrăznit, și pentru asta au fost executați. Sunt

întru totul de acord. Pot înțelege ce s-a întâmplat. Consider prezentarea de către președintele dumneavoastră, acum în fața Parlamentului, a acestei Carte Albe un act de mare curaj.

„Adevărul îi eliberează pe oameni“

EH: O condamnare. Este o condamnare oficială.

HK: Mi se pare foarte curajos din partea statului să recunoască greșelile făcute și să își ceară scuze pentru acestea. Mi se pare demn de tot respectul. Îmi este de asemenea clar că nu generează bucurie prin această publicare. Cei vizați spun că lucrurile au stat cu totul altfel. Este o chestiune dificilă. Dar adevărul îi eliberează pe oameni. Și nu putem propaga minciunile istoriei de-a lungul unei întregi generații.

EH: După 17 ani, noi încă ne punem întrebarea de ce au trebuit să moară, numai în România, în decembrie 1989 peste o mie de oameni pentru libertatea lor?

HK: Face parte din istorie. Tot ce s-a întâmplat atunci cu Gorbaciov și alții a fost posibil doar pentru că s-a deschis o nouă dimensiune a politicii mondiale. Pentru că s-a început dezarmarea. Este exclus ca polonezii să fi avut o asemenea evoluție, dacă marele colos sovietic nu ar fi început să se clatine. Dezarmarea. Discuțiile cu americanii încă din vremea lui Brejnev au schimbat lumea comunistă. Lumea comunistă a recunoscut apoi, în vremea lui Gorbaciov, că nu poate continua ca până atunci, că din punct de vedere economico-financiar este distrusă. Trebuia să poarte negocieri în vederea dezarmării. Aveau nevoie de ajutor economic. Trebuia să le spună sateliților Moscovei, Varșovia și Berlinul de Est, că nu mai pot fi ajutați. „Încercați să vă ajutați singuri.“ Trebuie menționat că li s-a permis oamenilor din SED[1] să discute cu noi, cei din Vest, despre ajutor financiar. Aceste lucruri erau de neconceput cu trei–patru ani înainte. Înseamnă că lumea s-a schimbat în mod dramatic. Mie mi se pare extraordinar că pacea și dorința de libertate sunt mai puternice decât orice altceva. Bineînțeles că au existat diferențe. Ungurii au trăit în 1956 o experiență amară și poate de aceea au fost mai circumspecți după aceea. Polonezii au avut o situație specială. Aici, religia catolică, Biserica Catolică erau adânc întipărite în gândirea oamenilor și constituiau o forță importantă. Polonezii cântau un cântec: „Polonia încă nu este pierdută“. Acesta reprezenta, să

[1] Partidul Unității Socialiste din Germania (*Sozialistische Einheitspartei Deutschlands*).

spunem așa, forța lor simbolică, ce reflecta asemenea realități. Acum aș putea spune ce este valabil în cazul nostru. Nu numai în cazul nostru, însă în mod special la noi. Otto von Bismarck a spus o vorbă mare: „Când mantia lui Dumnezeu își croiește drum prin istorie, trebuie să sari și să o prinzi."

„Ceaușescu credea că este veșnic"

HK: Înseamnă că trebuie să știm că există Dumnezeu și mantia Lui. Trebuie să le vedem și să avem curajul să sărim spre acestea, să le prindem. Atunci se poate întâmpla ceva ce nu credeam înainte. Așa au stat lucrurile la noi, în Germania, și în multe alte țări. Și aici s-a întâmplat la fel. Ceaușescu credea că el este veșnic. Dar, știți, niciun dictator nu a învățat din experiențele istoriei. Ministrul său de Externe i-a spus lui Napoleon I, atunci când se afla la apogeul puterii și toată Europa îi stătea la picioare: „Sire", fiindcă acesta era modul de adresare față de un rege, „Sire, pe baionete nu se poate dormi!" Adică i-a spus împăratului: „Soldații și tunurile sunt o problemă. Dar vor asculta acestea mereu de comanda ta? Nu există forțe mai puternice care să aibă efect?" În Europa, anii de după 1985 au adus o multitudine de astfel de exemple. Știți, sunt foarte multe lucruri pe care le-am trăit. Printre acestea se află o discuție cu ministrul de Externe polonez de atunci, de la finalul stăpânirii. Era un stalinist autentic. Unul ca din cărți. El a fost la Bonn atunci, la mine, și l-am întrebat câte ceva despre mișcarea de reacțiune Solidarność. Mi-a răspuns cu aroganța unui reprezentant al puterii: „Nu-i nicio problemă, domnule Cancelar! Puteți să o uitați." Atunci i-am povestit despre ce am văzut la televizor. Papa a fost în Czętochowa, orașul sfânt din Polonia, unde au venit 1,3 milioane de oameni. 1,3 milioane de oameni! Două treimi dintre aceștia erau femei. Iar eu l-am întrebat: „De unde aduceți atâția ofițeri de poliție pentru atât de mulți oameni? Nici nu aveți destui." Iar el mi-a răspuns: „Domnule Cancelar, avem totul sub control!" Apoi eu l-am întrebat: „Domnule ministru, seara, când se sting luminile și polițistul stă întins în pat lângă soția sa, este prezent și ministrul de Interne sau polițistul e sub o cu totul altă influență?" În acel moment, el a întrerupt discuția. S-a simțit jignit. Aceasta reprezintă însă realitatea vieții, reflectată în acest exemplu.

EH: Domnule doctor Kohl, spuneți-mi de unde venea, atunci, extraordinara dumneavoastră convingere, care se regăsește și într-un vers al imnului național al României, „Acum ori niciodată!"

HK: Da. Și mie îmi place foarte mult. Primul lucru necesar întotdeauna de-a lungul istoriei înaintea unor decizii, înaintea unor evoluții majore, este ca noi înșine să credem în acestea. Înțelegeți? Pentru mine nu a reprezentat niciodată o problemă să cred că unificarea Germaniei va veni. Nu știu însă dacă majoritatea nu era împotrivă, la acel moment. Poate au spus: „Asta e, poate se vor ocupa strănepoții noștri de problemă." Ei trăiau după acest motto. La fel gândeau și mulți dintre colegii mei străini din guvernele europene. Cu excepția lui George Bush și a lui Felipe González, premierul spaniol, care susținea necondiționat unificarea Germaniei.

EH: Nu cel al Italiei, nu doamna Thatcher.

HK: Nu, nu.

EH: Ba, dimpotrivă.

HK: Aceștia erau mai degrabă împotrivă; de la dânsa a venit afirmația: „De două ori v-am învins. Acum iar ați apărut!", referitoare la război.

EH: Da.

HK: Cu siguranță, așa stau lucrurile. Trebuie să crezi într-un ceva. […]

EH: Istoricul Arnulf Baring scria la începutul anilor '90 în *Frankfurter Allgemeine Zeitung* că „Germania de azi este o sinteză reușită între Reich-ul lui Bismarck și Uniunea Rinului a lui Adenauer[1]". Domnule Cancelar, dumneavoastră sunteți un urmaș politic al lui Adenauer…

HK: Da.

„Hitler nu a picat din cer. El a fost ales."

EH: Cât de important a fost faptul că Germania a rămas și după 1990 ancorată în vest?

HK: Aceasta este o teză istorică pe care eu nu aș formula-o astfel. Nu puteți înțelege istoria Germaniei, dacă nu înțelegeți perioada lui Bismarck. De asemenea, nu puteți înțelege istoria Germaniei, dacă nu cunoașteți și înțelegeți Republica de la Weimar, adică perioada dintre 1919 și 1933. Apoi am avut perioada naziștilor, după aceea am pierdut războiul în mod dramatic, cu distrugeri de amploare. Apoi un nou început. În dreptul acestui nou început se află numele lui Adenauer. Dar nu uitați că Adenauer nu a picat din cer. Adenauer era deja un om în vârstă. Pentru ca lucrurile să fie clare, în 1917 Adenauer devenea primarul general al orașului Köln.

---

[1] Konrad Adenauer (1876–1967), primul cancelar al Germaniei de Vest și unul dintre „părinții Uniunii Europene".

Aceasta era una dintre cele mai importante funcții din Germania. Deci el era acolo și l-a putut primi pe împăratul Wilhelm[1], în timpul vizitei sale la Köln. Este același Adenauer care mai târziu ajunge să lucreze cu înalții comisari la întemeierea noii Germanii, în 1949–1950. Există o strânsă legătură între aceste două lucruri. Dar din această imagine lipsesc piesele intermediare. Înțelegeți? După perioada Bismarck, a existat Republica de la Weimar care a eșuat. Au existat idei fantastice, dar au eșuat atât din punct de vedere economic, cât și politic, în final. Apoi a existat căderea grea din perioada național-socialismului. Dar nu trebuie să uităm că Hitler nu a picat din cer. El a fost ales. Au existat peste nouă milioane de membri ai Partidului Muncitoresc Național-Socialist German al lui Hitler, până în 1945. Au existat o multitudine de factori. Norocul nostru după război a fost, într-adevăr, că în urma acestui impact a rezultat un amestec sănătos. Dar aici a fost în cea mai mare măsură meritul americanilor și al aliaților, care au făcut mai mult decât noi înșine. Dacă evaluăm însă situația Germaniei de astăzi… Acum există o modă de a spune că nu-l mai amintește nimeni pe Bismarck. E o prostie. Bineînțeles că nu putem compara unificarea Germaniei din vremea lui Bismarck cu unificarea Germaniei din vremea mea. Prima s-a înfăptuit în urma unui război greu, soldat cu mulți morți, în urma conflictului dintre Germania și Franța, în urma ocupării Parisului și a multor altor evenimente. Cealaltă a fost prima unificare a unei țări europene la care nu s-a tras niciun foc de armă, la care nu a murit niciun om.

„Românii trebuie să se regăsească pe ei înșiși"

EH: Domnule Cancelar, în 1990 l-ați avut ca oaspete la Bonn pe prim-ministrul român de atunci, Petre Roman. Apoi, în 1996, l-ați primit la Bonn pe președintele de atunci, Ion Iliescu, iar în vara anului 1997 pe președintele Constantinescu. A existat însă impresia că dumneavoastră priveați România postcomunistă cu o oarecare rezervă. Cum vedeți astăzi evoluția României?

HK: Nici România nu a picat peste noapte din cer. România s-a trezit într-o dimineață și Ceaușescu dispăruse. O dictatură de o intensitate incredibilă, pe care mulți din afară nici nu au cunoscut-o, nici nu au înțeles-o astfel. Acum românii trebuiau să se regăsească pe ei înșiși. Ei nu aveau

[1] Wilhelm al II-lea de Hohenzollern (1859–1941), ultimul împărat al Germaniei; a abdicat în 1918.

o istorie democratică de durată. Trecuseră decenii, la fel ca și în Republica Democrată Germană, și trebuiau să trăiască alături de oamenii care erau acolo. Și erau mulți apropiați ai regimului trecut. Alții însă nu fuseseră apropiați ai regimului. Existau tot felul de dușmănii și animozități. Iar eu trebuie să vă spun deschis că am arătat întotdeauna înțelegere pentru astfel de lucruri. Știți, dacă mă trezesc în America și mă întâlnesc cu o astfel de situație, atunci pot să mă uit în manualul democrației și să spun ce trebuie făcut, dar lucrurile nu se petrec ca în cărți. Oamenii sunt aici, și țara lor, la fel. Bucureștiul constituie un exemplu. Pentru o evoluție vie, trebuie să fie vizibile toate aceste curente. Iar dacă președintele dumneavoastră se duce în fața Parlamentului și își cere scuze, lucru pe care eu îl consider demn de tot respectul, dar în același timp enumeră, nu doar în linii mari, și toate nedreptățile care s-au comis, atunci rămânem desigur cu un gust amar. Această amăreală este însă necesară atunci când țara se regăsește pe sine, dacă dorește să-și câștige stima, respectul de sine.

EH: Domnule Cancelar, imaginea României privită din spațiul german a suferit schimbări decisive în ultimul secol. Cum comentați această evoluție?

HK: […] Dacă privesc lucrurile din perspectiva actuală, dat fiind faptul că România va intra în câteva zile în Uniunea Europeană și dată fiind evoluția Uniunii Europene, cred că relațiile dintre România și Germania se vor dezvolta foarte intens din multe motive. Nu cred că există o concurență între Franța și Germania în ceea ce privește România. Nu cred acest lucru. Trebuie ca românii să decidă. Și pentru a lua o decizie, trebuie să știm alături de cine se poate face ceva în Europa. Iar românii sunt oameni deștepți, inteligenți. Astfel, ei aruncă o privire în jurul lumii. Și oricum am privi lucrurile, numărul unu în Europa este Republica Federală Germania. Cu o populație de 82 de milioane de locuitori, este țara cea mai populată din Europa. Și deși se află într-o perioadă de regres economic, este țara cu cea mai puternică economie din Europa. Nu există contraargumente, nu există aversiuni care să fi apărut pur și simplu. Eu am acum 76 de ani. Probabil că nu voi mai trăi să văd toate evoluțiile, dar sunt sigur că, dacă se va discuta, să zicem peste 10–15 ani despre acest subiect, nu se va mai putea discuta așa cum o facem noi doi astăzi. Oamenii vor spune că avem o relație excelentă. Și în ceea ce privește circulația persoanelor în străinătate. Există mulți români care lucrează în Germania. Este de ajuns să vă urcați într-un avion. Veți vedea mulți oameni tineri care se duc să studieze la universități din Germania. Sunt foarte optimist.

„România va avea un loc extradordinar în Europa“

EH: Domnule Cancelar, ce le puteți spune românilor despre viitorul lor european?

HK: Deci, trebuie să vă spun că se vehiculează foarte multe prostii. Mi se pune permanent o întrebare, iar eu sunt unul dintre cei care vorbesc foarte mult în cadrul universităților germane.

Întrebările care mi se pun cel mai des sunt: „Ce ne oferă, de fapt, UE?“ și „La ce ne folosește?“ Răspunsul este unul simplu — și este valabil și pentru România: „Voi sunteți oameni tineri. Voi reprezentați primele generații care nu mai trebuie să plece la război. Am încheiat cu cimitirele pentru soldați. Trebuie să vedem de unde venim — Primul Război Mondial, cel de-al Doilea Război Mondial. Între Saarbrücken și Paris, până la Verdun, numai de-a lungul drumului există 17 indicatoare către cimitirele soldaților germani. Nu mai vrem cimitire pentru soldați. Noi vrem pace. Vrem ca tinerii să-și găsească fericirea.“ Acest lucru trebuie să-l spună cineva. Nu mai trebuie să pleci la război. Și aici, în România, au existat destui morți în cele două războaie. În multe familii lucrurile au stat așa. Trebuie să spunem că avem noroc că de 50 de ani este pace în Europa. Și lucrurile vor rămâne așa. Asta, în primul rând. În al doilea rând, vorbim despre o Europă mare. Este de ajuns să privim harta ei. Este una dintre cele mai puternice construcții ale lumii. Și cel mai important este faptul că există o conviețuire în Europa care nu ne distruge identitatea. Mult timp am avut o zicală, încă din anii ’50. Și eu o utilizam, dar era falsă. „Noi construim Statele Unite ale Europei.“ Apoi am combătut vehement această zicală, pentru că este neadevărată. Dacă spunem „Statele Unite“, prima asociere se face cu Statele Unite ale Americii. Și tocmai acesta nu este cazul Europei. Vedeți, cetățeanul care trăiește la New York, în Philadelphia, este american. Dar românii, și nemții, și olandezii, și francezii sunt în primul rând români și olandezi. Cu toate că se află sub același acoperiș. Pentru un român patria lui este aici, în această țară, în aceste provincii. Identitatea lui. El vorbește limba, dialectul. Pietrele cu care a crescut, în case, în cimitire, acestea reprezintă patria lui. Cuvântul german „patrie“ este un cuvânt foarte puternic. Este, practic, intraductibil. Și dacă putem privi lucrurile așa, atunci eu rămân neamț, dar sunt totodată european. Nu am însă intenția de a-mi schimba identitatea. La campionatele mondiale de fotbal, când intră echipele în teren, nu putem vorbi despre naționalism atunci când 50 000 sau 100 000 de oameni își încurajează echipa. Acest lucru se întâmplă și aici, la dumneavoastră, atunci când se întâlnesc două echipe din orașe diferite. Suporterii nu renunță la identitatea lor de

români. Dar unii țin cu Sibiul, iar ceilalți cu Bucureștiul sau orice alt oraș. Teama este deci nefondată. Am putea exprima lucrurile și altfel. Cred că în această Europă unită, culorile României, simbolic vorbind, vor fi mult mai puternice. Vă veți prezenta mai clar istoria, veți arăta ce știți să faceți mai bine. Nu trebuie să vă fie frică. Desigur, lucrurile nu se vor putea face peste noapte. Este vorba de una dintre cele mai însemnate schimbări din istorie. Este nevoie de ani de zile, poate chiar de un deceniu în unele domenii. Dar revin tot la tineri. Pentru viața lor, lumea este deschisă. Pentru ei nu există granițe. Ei se pot duce la aeroport sau la gară, vor plăti în moneda europeană și pot pleca oriunde. Este fantastic faptul că noi putem vorbi despre așa ceva, fără că cineva să spună: „Domnule Kohl, sunteți nebun", la puțin timp de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial — pentru că au trecut doar 50–60 de ani de atunci. Așa stau lucrurile. Atunci când, în pofida tuturor împotrivirilor, am introdus moneda euro, am fost declarat nebun. Toți au spus că nu va ieși nimic din asta. Pe vremea aceea, aveam dolarul. Dar ce se întâmplă acum? Avem două monede mondiale. Avem dolarul și euro. Ba, dimpotrivă, acum tot aud că euro este prea puternic pentru export. „Ar trebui să fie mai slab." Nu yenul japonez a devenit cealaltă monedă mondială, ci euro. În doar câțiva ani, oamenii aceia tineri de care am vorbit mai devreme se vor duce în alte țări și vor plăti în euro. Ei vor trăi în Europa pur și simplu, fără a-și face prea multe gânduri despre acest lucru. Vă spun că eu nu mai iau temerile în serios. Îmi amintesc de aderarea Spaniei și a Portugaliei. A existat un scandal uriaș legat de faptul că forța lor de muncă va umple piața muncii de la noi până la refuz. Nimic nu a fost adevărat. Nimic nu s-a întâmplat. România este o țară harnică. Un sistem idiot i-a furat roadele muncii. Acum aveți o mare șansă. Bineînțeles că este nevoie și de răbdare. Însă acum politica reprezintă o mare ocazie pentru ca demagogii să-și facă apariția. Pentru mine lucrurile sunt clare: România va avea un loc extraordinar în Europa, un loc cuvenit. […]

EH: Domnule Cancelar, vă mulțumesc mult și vă doresc un Crăciun fericit!

HK: Un Crăciun fericit vă doresc și dumneavoastră, și tuturor compatrioților dumneavoastră! Mai ales că la 1 ianuarie se deschide larg poarta Uniunii Europene pentru România. Este un moment fericit atât pentru România, cât și pentru Europa, pentru noi toți. Vă urez mult noroc pe acest drum și să vă binecuvânteze Dumnezeu!

ANNUS MIRABILIS

(2007)

Un om își propune să deseneze lumea. Anii trec, iar el populează suprafața cu imagini ale provinciilor, ale regatelor, cu munți, golfuri, nave, insule, pești, case, instrumente, astre, cu cai și oameni. Cu puțin înainte să moară, își dă seama că acest răbdător labirint de forme nu era nimic altceva decât propriul său portret.

Jorge Luis Borges, *El hacedor*, 1960

Încolo, trecut odată momentul critic, selecțiunea liniștită va începe și poporul nostru va apuca să primească binefacerile societăților constituite. Această zi însă e departe încă. Noi cei de astăzi n-o vom ajunge niciodată. Suntem generația sacrificată, care nu poate avea altă consolare decât ideea că a făcut din jertfa ei puntea de trecere între trecut și viitor. Fericiți cei de mâine. Ei, din mustul ce fierbe astăzi, vor putea gusta vinul pur, după ce fermentația a încetat, unda s-a limpezit și drojdiile, vai, drojdiile s-au coborât la fund.

Octavian Goga, *Mustul care fierbe*, 1927

ROMÂNIA ÎN EUROPA ȘI EUROPA ÎN ROMÂNIA

Conferință publică, Teatrul Național „I.L. Caragiale“
martie 2007

În măsura în care ne interesează să stabilim legături între România și Europa, am putea recurge la câteva exemple mai puțin cunoscute. De exemplu, Sebastian Münster, primul cosmograf al Europei, cel care în Germania desenează o celebră hartă a Europei: Spania și Franța ilustrează chipul unei femei, membrele superioare sunt Țările de Jos și Italia, iar pântecul — Imperiul Habsburgic, restul fiind sub centură: Polonia, Dalmația, Panonia, Ungaria, Țările Române, Albania, Grecia etc. Asta se întâmpla la 1540. Sebastian Münster vizitează în 1550 ceea ce știm că astăzi este România. Mai precis din Germania, prin Viena, ajunge la Sibiu și constată, în 1550, că Sibiul, cu 11 000 de locuitori, este un oraș complet, bine rânduit, cu nimic mai prejos ca Viena, adică un oraș întru totul asemănător cu Nürnberg sau, chiar dacă mai mic, cu Paris sau Londra. De reținut că pe vremea aceea Berlinul abia se năștea, iar Varșovia era semicunoscută. Bucureștiul ultraexcentric era marcat undeva, dincolo de posesiunile Europei habsburgice. Münster observă că nu toți locuitorii orașelor europene sunt cetățeni. Cetățeni propriu-ziși (*cives*) sunt bunăoară locuitorii Sibiului, pentru că acesta ajunsese la trei centuri de fortificații, după secole de lupte cu agresorii, pe care localnicii i-au răzbit. În felul acesta, așezările își legitimează existența ca orașe.

Münster și filosofii Renașterii încearcă să reconstituie Europa, pornind de la câteva direcții. Prima ar fi realitatea orașelor. Întâmplător sau nu, Sibiul este capitala culturală a Europei în 2007. Desigur, nu întâmplător. Melina Mercouri, ministrul grec al Culturii, inventează acest concept de „capitală culturală“ în 1985. Iar Sibiul este, după Salonic, al doilea mare oraș din spațiul ortodox, care devine capitală a Europei.

Peste timp, deci, este vorba și de o continuitate a creștinismului, de la cel apusean la cel răsăritean, și apoi în interiorul ultimului — deci, o altă dimensiune fundamentală de definire a Europei.

Pe de altă parte, trebuie spus că Europa s-a construit și printr-o continuitate a războaielor. Europa se cunoaște și se recunoaște prin soldați, strategi, autorități, oameni politici, artiști — care circulă, creează, cuceresc și stabilesc astfel diferențe între un loc sau altul. Prima priză a conștiinței de sine europene este Războiul de Treizeci de Ani. Și nu întâmplător, la sfârșitul acestui război, Pacea Westfalică instituie conceptul de stat național, fundamental pentru Europa de atunci și până acum.

Europa reprezintă mai întâi o continuitate a grecilor și a romanilor (1 000 de ani de Imperiu Roman). Apoi, Imperiul Carolingian ține sute de ani, iar Imperiul Habsburgic are și el 500 de ani. Se poate vorbi de Europa ca de o rezultantă a transferului de la un imperiu la altul, *translatio imperii*. Este și o formă de preluare a universului ideatic al grecilor — Platon, Aristotel și stoici —, care se transformă în principalele tendințe filosofice ale filosofiei și moralei europene, apusene și răsăritene. De exemplu, solidaritatea sau ceea ce ar vrea să definească stânga reformată în unele țări, în continuitatea doctrinei creștine; ceea ce este creștin-democrația în lumea catolică. Apoi, Imperiul Roman care introduce agresiunea, conștiința de sine prin expansiune. Expansiune care este, iată, o dimensiune a evoluției extinderii europene de azi. Francezii și germanii vorbeau de extinderea spre răsărit a Europei. Pe drept cuvânt, noi, cei de aici, vedeam aceasta ca un proces de reîntoarcere la — sau de apropiere de — Europa. Dar extinderea Europei de la șase țări în 1957–1958, în alte patru valuri succesive, ține de conceptul propriu Imperiului Roman, așa cum observa Peter Sloterdijk, cunoscutul filosof german contemporan, în cartea sa despre Europa, de la începutul anilor '90.

O formă de impunere a unor noi modele există și în acțiunile de astăzi. Nu e întâmplător faptul că, dintr-odată, Europa romano-catolică și protestantă va avea o anexă ortodoxă și că, după 1 ianuarie 2007, 40 de milioane de ortodocși (greci, români și bulgari) vor defini și ei, cu particularitățile respective, acest continent, modificând inevitabil sensibilitatea Europei.

Ce înseamnă sensibilitate româno-europeană, în aplicarea ei, ca să zic așa? Pentru că există așa ceva.

Putem vorbi, de pildă, de Martha Bibescu — călătorea la Londra, unde se vedea cu prim-ministrul, prin intermediul unei relații cu un scriitor francez; se întorcea prin Germania, unde avea o relație caldă cu Kronprinz-ul, revenind la Mogoșoaia. Avem de-a face cu o purtătoare a mesajului european, cu totul excepțională. Carmen Sylva, Elena Văcărescu și George Bengescu au luat de cinci ori Premiul Academiei Franceze, fiind singurii

străini distinși cu acest premiu în perioada clasică. Dar dacă vorbim de o sensibilitate europeană comună, este interesant să constatăm că în aceeași perioadă (și chiar mai înainte, în 1895) existau în România peste 150 de doctori în drept, 160 de doctori în medicină, 12 doctori în științe și 10 doctori în litere, toți diplomați ai Sorbonei. La Paris, în liceele franceze învățau în acea perioadă 1 500 de elevi români. Aici cred că intrăm într-un alt context și vorbim despre faptul că România și Franța fac parte din aceeași „zodie" de aspirații, în evoluția culturală, începând din perioada romantică și până astăzi. Nu întâmplător, în 1997, președinta de atunci a Bundestagului, doamna Rita Süssmuth, declara că se simte obligată să sprijine Bulgaria (considerată de germani, încă de pe vremea lui Bismarck, drept „Prusia Balcanilor"), atât timp cât „Franța rămâne avocatul fidel al României, de 150 de ani încoace".

Există și o altă dimensiune de evoluție europeană: o conexiune între o anumită credință religioasă și progresul civilizațional, de exemplu între catolicism și protestantism și hărnicia capitalistă. O celebră carte a lui Max Weber consemnează întreaga evoluție a energiei capitaliste, care ține de catolicism și protestantism. Iar această energie a fost unul dintre primii sâmburi — cu mult înaintea căderii Cortinei de Fier — ai separației dintre lumea răsăriteană și cea apuseană. Pentru că avem de-a face cu ceva care a durat foarte puțin în comparație cu Imperiul Bizantin și Imperiul Roman, și anume comunismul celor șapte–opt decenii în partea răsăriteană a Europei. Ceea ce numim lume ortodoxă, cu cele 40 de milioane de greci, români și bulgari intrați în UE, face parte însă dintr-un spațiu mai larg, cuprinzând și Rusia.

Când filosoful german Carl Friedrich von Weizsäcker vorbește de un perimetru metaforic, non-formal al Uniunii Europene, care începe de la San Francisco, traversează înspre răsărit SUA, Oceanul Atlantic, întreaga Europă, Rusia și se oprește la Vladivostok, merită să reflectăm la valoarea reală globală, mai mare decât cea instituțională, continentală a modelului european.

Revin la arealul ortodox al lumii europene. Săptămâna trecută s-a întâmplat ceva foarte interesant la Atena. Aici Vladimir Putin a venit să lanseze în mod oficial „oleoductul ortodox". Într-un moment când președintele românilor, dar și alți politicieni de aici insistă să fie doar un segment al axei transatlantice cu tot ceea ce înseamnă ea ca realitate politică și geoeconomică. În consecință, chiar în timp ce președintele României se ducea la Berlin, președintele Rusiei, împreună cu cel al Bulgariei și al

Greciei, alături de oaspeți de la Belgrad, puneau în mișcare „oleoductul ortodox“ (cu gaz metan și petrol din Rusia și care, bineînțeles, ocolește România). La Burgas va funcționa cel mai mare depozit de gaz metan din Europa. Deci, și asta înseamnă Europa: diferențe specifice și transformarea plusvalorii culturale, de civilizație sau religioase, în profit. Poate că dimensiunea ortodoxă va deveni în viitor mai importantă decât prejudecățile și fobiile Războiului Rece sau amintirile istorice mai largi, care ne împiedică încă să-i iubim sau să-i admirăm pe ruși. Ar ajunge și dacă ne-am înțelege sau am discuta în sfârșit cu ei deschis, în numele viitorului. Așa cum dezvoltarea capitalismului a făcut posibilă înflorirea Europei în raport cu Americile sau Asia și Africa, și s-a bazat pe conexiunea cu spiritualitatea creștină, la fel și capitalism-ortodoxismul nostru ar putea însemna un nou sens de dezvoltare în Europa. Poate chiar într-o dimensiune spirituală nouă, așa cum crede filosoful german, uitat sau necunoscut, Walter Schubart, în mirifica sa pledoarie pentru prospețimea sufletului rus și răsăritean, de la începutul anilor ’30, *Europa und die Seele des Ostens*. Suntem, ca mărime, a doua țară ortodoxă din UE și, după greci, avem și cei mai importanți teologi ortodocși moderni. Există deci și alte motoare europene ale integrării.

Și aici, continuând explorarea căilor ascunse ale Europei comune capilare, alegerea mea se îndreaptă spre câteva persoane, biografii și destine, în general ignorate, și spre o anumită noțiune pe care aș numi-o „periferia creatoare“.

Încep cu condiția de periferie. România e o țară periferică în raport cu centrele de greutate ale istoriei europene, e la limita dintre ortodoxism și catolicism, la intersecția a trei imperii, Imperiul Otoman, care a durat 500 de ani, Imperiul Țarist și Imperiul Habsburgic. Această condiție periferică este descrisă, cunoscută — creează capcane suplimentare față de țările deja integrate geografic, geopolitic prin însăși poziția lor. De exemplu, Austria, care, miraculos, din inima unuia dintre cele mai mari imperii continuă să fie și astăzi, deși redusă la o scară geografică minusculă, cel mai important investitor și deci o putere sui-generis în Europa de Răsărit. Totuși, condiția periferică este una creatoare, nu vitregită. Observăm asta, dacă analiza noastră coboară spre orașe, spre așezări și populația lor. În 1983, a apărut *Trieste*, cartea celebră a lui Claudio Magris, despre principalul port al Habsburgilor la Marea Adriatică, până în 1918. Era un fel de laborator experimental al declinului lumii occidentale, la fel cum spunea scriitorul german Karl Kraus despre Viena sfârșitului de secol XIX. Trieste

e locul unde James Joyce, la un moment dat, predă limba engleză, este locul unde conviețuiesc și se co-însuflețesc, dacă pot spune așa, sufletul slav, prin sloveni, și sufletul latin, prin italieni. Trieste e o formulă concentrată a crizelor creatoare. Prin diferite simptome anunță crizele viitoare, dar în același timp creează modele, creează marea literatură a unui Italo Svevo. Un astfel de loc nu este singular în Europa. Acolo unde sunt așezările urbane periferice: Sarajevo (din păcate, faimos și prin binecunoscutul episod sângeros de acum 100 de ani), Sibiul, dar poate și Vilnius, și în orice caz Odessa. Și, desigur, Cernăuți. Cum sunt aceste orașe? Sunt locurile unde experiențele particulare, cu mult înainte de constituirea Europei instituționale, s-au amalgamat într-o rezultantă foarte interesantă a multiculturalismului natural, pre-normativ, nu de tip american (unde elementele disparate se amestecă pentru a crea noul).

În aceste orașe, componentele care se combină sunt perfect identificabile într-o entitate ce se autodefinește ca atare. Este semnificativ faptul că un oraș ca Sibiul este locul geometric unde se întâlnește chiar și Europa instituțională, atunci când el devine capitala culturală a continentului, în 2007. Orașul fiind nu numai toposul unor experiențe trecute neobișnuite pentru restul României, el fiind și modelul unor evoluții viitoare cu care va trebui să ne obișnuim. Acest oraș nu este o așezare oarecare, provenită dintr-un cătun. A fost o așezare urbană de la începutul său, la fel ca Roma. Este, apoi, locul în care germanii primesc privilegii în sudul Transilvaniei, unde-i găsesc pe românii supuși și ungurii stăpânitori. Robert Kaplan, unul dintre doctrinarii neoconservatorismului american, are o carte despre fantomele Balcanilor, unde surprinde ceea ce puțini știu: o mișcare dedesubtul pământului, una dintre cele mai interesante teorii de acest gen, teorii de creare a Europei, undeva în mijlocul continentului. El fiind american și evreu are suficientă detașare ca să constate această metaforă a creării pe o singură direcție a Europei, eventual pe două direcții care se întretaie la un moment dat. Există o poveste germană din Evul Mediu, preluată de Frații Grimm și Goethe, și apoi transformată într-o baladă postromantică de poetul Robert Browning. Aceasta este sursa lui Kaplan: *Flautistul din Hamelin*. Sunt convins că mulți dintre dumneavoastră o cunosc. Basmul Fraților Grimm povestește despre acel vrăjitor care, folosindu-și flautul fermecat, scapă orașul saxon Hamelin de șobolani. Când părinții nu respectă înțelegerea cu magicianul, acesta, prin vrajă, îi răpește pe toți copiii orașului. Browning duce mai departe povestea, și ea arată cam așa: copiii din Saxonia Inferioară, conduși de cântăreț, intră în

subteran și ies la suprafață în Transilvania, în secolul al XIII-lea, unde fondează Sibiul. Și aici, ei devin locuitorii fondatori maturi. Eu continui povestea. Concomitent cu această mișcare subpământeană, plutonică, avea loc, deasupra pământului, pe plaiuri, pe dealuri, pe munți, printre pădurile Transilvaniei, o altă traversare, neptunică. Acolo migrau și păstorii români, conducându-și oile pe pășuni. Și în această roată, în care, prin transhumanță, pământul este mângâiat de români la suprafață, în timp ce saxonii din profunzimi se pregătesc să irumpă din străfunduri prin crearea unui oraș, s-a născut una dintre cele mai interesante așezări europene. Că este așa, sau că nu este așa, n-are nicio importanță. Important e faptul că orașul acesta a răspuns la fel ca Trieste, Odessa ori Cernăuți acestei duble ființe, cu două suflete în același corp, cu doi zei. Cum spune Magris despre Trieste, un zeu al comerțului și al istoriei, Mercur, care i-a protejat pe germani (sași) și un altul, Apollo, care i-a apărat pe români. Este o metaforă tulburătoare a legăturilor existente — dar care se cer descoperite între așezări, rosturi și experiențe istorice, nu comune, nu similare, ci congruente. Mai poate să spună cineva că țara în mijlocul căreia se află Sibiul, apărut astfel, nu e o țară europeană?

În Sibiu, catolicismul coexistă cu protestantismul și cu ortodoxia. Apoi, orașul este un teritoriu liber, deși face parte din Principatul Transilvaniei. A avut mereu o autonomie ireproșabilă. Nemții au creat încă de la început așa-zisa Universitas Saxonum (Universitatea Săsească), ce înseamnă drepturi autonome depline în ce privește administrația, justiția și dările. Românii sunt sute de ani excluși acestui loc; ei stau la porți sau așteaptă în sate.

De abia odată cu împăratul Iosif al II-lea, în 1781, printr-un act de rezonanță romană, Rescriptul de concivilitate, românii primesc dreptul de a construi o biserică în interiorul orașului, dar și aceea doar în „orașul de jos“ — așa a apărut Biserica din Groapă, unde este înmormântat, între alții, Ion Codru Drăgușanu, autorul *Peregrinului transilvan*. Principatul ardelenilor era condus de nobili unguri, secui și sași. Românii nu făceau parte din Unio Trium Nationum. Țăranii unguri, secui sau germani, ca și cei români, erau cu toții excluși acestei entități ideologice. Salba românească a Sibiului, Mărginimea, o formă suplimentară de periferie a periferiei, este formată din sate precum: Rășinari, Orlat, Săliște, Gura Raiului. Acestea sunt singurele așezări de pe aici riguros românești, riguros ortodoxe, de-a lungul istoriei.

În acest oraș, a existat în timpul celui de-al Doilea Război Mondial nucleul pe care astăzi îl cunoaștem sub numele Cercul Literar de la Sibiu — și care e locul de întâlnire și dezbatere al tinerilor aflați sub îndrumarea profesorului lor de filosofie, Lucian Blaga. În plin război, acești oameni reușesc să creeze un curent de dezbatere culturală liberală. Interesant e că pornesc de la ideea de „Heidelberg transilvănean", imagine pe care o oferă Sibiul cu recuzita lui scenografică magică, cum spunea Prințul Charles când l-a vizitat prima oară, cu zece ani în urmă.

Un asemenea demers cultural nu funcționa în mod dominant la București în acea perioadă și fusese sugrumat, după 1933, în Germania și Austria. Faptul că acești oameni, la Sibiu — alături de Thomas Mann, exilatul în California, și de încă puțini alți scriitori germani scăpați din mâinile naziștilor — vor „o altă Germanie", în limba română însă, este un semn sigur al supraviețuirii spiritului european în cele mai vitrege condiții.

Robert Musil notează în jurnalul lui, la un moment dat, faptul că el, ca locuitor al Vienei, la începutul secolului XX, în capitala Austro-Ungariei, era austro-ungar, dar fără „ungar". Faptul că românii din Sibiu au reușit să fie austro-ungari, fără să devină unguri și austrieci, după părerea mea este un preaviz al europenității.

Unul dintre cele mai intersante personaje ale acestui loc și de care, din păcate, se vorbește puțin este Andrei Șaguna. Fiu de negustor macedo-român, născut la Moscopole, în sudul Albaniei. De tânăr își părăsește familia, pleacă la Viena, la Budapesta, urmează cele mai bune școli. Tatăl său moare ortodox (cu câteva săptămâni înainte să se știe că fiul său ar avea parte de instrucție privilegiată, dacă s-ar converti la catolicism). Șaguna face școlile cele mai bune, se călugărește, e preot la douăzeci și ceva de ani și devine supus al Mitropoliei Ortodoxe de la Karlowitz, din Serbia. Asta se întâmpla la începutul secolului al XIX-lea. După 1815, Biserica Ortodoxă din Transilvania este subordonată sârbilor, iar Biserica Greco-Catolică (tot română) este subordonată unui arhiepiscopat din Ungaria. Șaguna depășește toate limitele, se apropie de mitropolitul sârb, doar pentru a-l ține departe, luptă cu protopopii români din Transilvania pentru succesiunea tronului bisericesc de la Sibiu. Reușește să-l obțină prin alianțe cu Dieta de la Cluj a nobililor unguri, cu ajutorul cancelarului maghiar al Transilvaniei, negociind cu mitropolitul sârb de la Karlowitz și cu împărăția de la Viena. Mulți l-au considerat colaboraționist. Andrei Șaguna, militant la 1848 pentru emancipare, va fi criticat până când va

muri, în 1875. Și totuși, când vine la Sibiu, Șaguna găsește o biserică ortodoxă fără fonduri, dărăpănată, preoți cu straie soioase și credincioși umiliți. Ortodocșii erau socotiți un soi de țigani — și de celelalte confesiuni, și de patricienii germani. El reface biserica ortodoxă românească din Sibiu, reconstruiește Mitropolia, construiește și conduce mișcarea națională a românilor din Transilvania, alături de clerul unit și intelectualii laici, fără să scape până la moarte de injurii și calomnii. Va cere să fie înmormântat în așezarea negustorilor de rășină (Rășinari) de lângă Sibiu. Unchiul său, macedo-românul Grabovski, este un fel de Emanoil Gojdu, *avant la lettre*; el era unul dintre cei mai bogați negustori din Pesta. Și tot el l-a ținut prin școli pe Andrei Șaguna. Grabovski, când și-a asumat sarcina de a-și școlariza nepotul, ca și cum ar fi știut că acest băiat va ajunge călugăr, preot ortodox și că va face carieră bisericească la Sibiu, a donat acestei mitropolii, pe când Șaguna avea doar 5 ani, suma cu care se va ridica în oraș prima biserică. De altfel, macedo-românii din Austria sau Ungaria sunt principalii finanțatori ai instituțiilor și ideilor culturale — și pentru ortodocșii, și pentru greco-catolicii din Transilvania, în întreaga perioadă a secolelor al XVII-lea și al XIX-lea. Și macedo-românii, la rândul lor, fiind o populație periferică. Să remarcăm circuitul european făcut de Șaguna peste mări și țări, din Albania, în două capitale imperiale, apoi venirea la Sibiu și, în cele din urmă, rămânerea pe veci în cimitirul din Rășinari. Putem vorbi de o continuitate, căci în acest loc se naște în 1881 Octavian Goga, și tot aici în 1911 se naște Emil Cioran, un reprezentant global aproape postmodernist al „periferiei". Aici, între aceste direcții biografice, fluxuri energetice și destine omenești stau punctele nodale ale integrării în Europa. Șaguna nu are egal decât în Samuel von Brukenthal, sas ardelean și baron al Imperiului Habsburgic. Acesta din urmă se naște în familia unui birocrat mărunt, la câțiva kilometri de Sibiu, face toate școlile protestante posibile la el acasă, studiază în Germania, începe o carieră strălucită de administrator și finanțist la Viena (unde se număra printre apropiații împărătesei Maria Tereza) și fondează primele loji masonice din imperiu. Când fiul Mariei Tereza, Iosif al II-lea, ajunge împărat, Brukenthal se „repatriază" la Sibiu, este numit guvernator al Transilvaniei, cultivă prima livadă de portocali din sud-estul Europei (la Avrig), alături de kiwi și banane, aduce bivoli albi din Egipt și, pornind de la o excepțională colecție personală de artă, creează al doilea mare muzeu public din Europa, după Luvru. Și Brukenthal a fost un periferic din Sibiu. Dacă Șaguna este un reprezentant al periferiei românești

mediteraneene, creatoare de europenitate, Brukenthal este un periferic central-european transilvănean.

Uniunea Europeană a fost premeditată prin asemenea destine. Oamenii de cultură, cititorii, elevii vor face în anii care vin descoperiri, intrând în Europa la propriu, luând trenurile sau coborând din avion, și observând, de exemplu, că Brașovul și Sibiul, Iașiul sau Craiova, Bucureștiul sau Constanța au insule nedescoperite de europenitate — superioare descoperirilor pe care le vor face mergând la Berna, Augsburg sau la Santa Maria di Leuca, ultima localitate din vârful tocului cizmei italiene.

Aici, în țesuturile acestea de intimitate biografică, antropologică, urbanistică și culturală, trebuie văzute șansele europenității.

Din această cauză am considerat că „România în Europa și Europa în România" constă mai degrabă în astfel de povești, în astfel de exemple, decât în descrierea iritată (de care avem cu toții parte în exces) a ceea ce ni se întâmplă sau nu, astăzi, în Europa.

PUNCT. ȘI ÎN CONTINUARE…

12 martie 2007

O stafie, intensă precum obsesia balenei albe pentru matrozul fanatic al altor timpuri, bântuie republica primăverii noastre. Acum, cârmaciul din Levant îndrăgind vânătoarea se numește Traian Băsescu, marea dezlănțuită este România, echipajul înfricoșat de obsesiile căpitanului împărat în lumea orbilor este întreaga clasa politică, iar himera adulmecată cu răngi și răgete este aniversarea republicii prin lupta la baionetă și sânge acru-n călimări. Țara e în sărbătoarea febrilă a reamenajărilor definitive. La exact 60 de ani (1947–2007) de la proclamarea abuzivă a primei republici pe teritoriul României, ceea ce ni se întâmplă seamănă cu o restaurație sălbatică, dar fără revoluție, fără Constituție. Parlamentul, președintele, partidele politice, serviciile secrete și publice, mass-media, elitele intelectuale, familiile rânduite și chiar amantele legitime au intrat în ebuliția unui nou început. E ca în 1990, spre vară, dar acum taberele nu mai sunt definite conspirațional sau aspirațional, ci exclusiv prin coalizarea pro- sau anti-Băsescu. Fermentul acestei dezordini plenare este doar un președinte. Persoanei respective i se datorează și regăsirea tardivă și oarecum inutilă a condamnării comunismului și încheierea selectivă a conturilor cu

Securitatea și amestecul în afacerile interne ale statului român, ca ocupație predominantă a singurului lider politic național ales prin vot universal.

Băsescu este un vechi membru al seraiului comunisto-securist. A ieșit însă din rând, a denunțat pactul fraternităților cleptocrato-oculte care conduc, selectează și aspiră personalul și resursele României din 1989 încoace. Scopurile acestui personaj — asemănător doar unui Gorbaciov, în inconștiența cu care, încercând să schimbe o stare de lucruri, își subminează propria poziție și valorile care l-au făcut posibil — sunt așadar nobile și binevenite. Există, însă, în mijloacele pe care le folosește o stridență inabilă de a-și face doar inamici în aparatul cu care, la fel ca și Gorbaciov, vrea să schimbe statul. Dacă Gorbaciov, un lider sovietic, a putut folosi discreționar instrumentele serviciilor secrete și complexul militaro-industrial, acum Băsescu trebuie să recurgă la mijloacele de bord ale statului de drept: partide, grupuri de interese, mass-media. Or, toate acestea, cu excepția opiniei publice (un factor cu care se face politică foarte greu, în ciuda omniprezenței sale), alcătuiesc tot ceea ce detestă mai mult acest Robin Hood ocupând funcția șerifului. Chiar dacă scopurile sunt bune și mijloacele confuze, Băsescu este primul lider român după Nicolae Ceaușescu care descoperă virtuțile republicii prezidențiale, în arhipelagul ocupat de pirați al puterilor conflictuale și suzeranității fragmentate. Sistem ineficient și nu atât de corupt pe cât pare la suprafață, pe cât de coruptibil este prin însăși natura sa. Acesta este sistemul care l-a detronat pe Cuza, pe care Carol I îl amenința cu demisia în fiecare dimineață, ignorat și dizolvat de Carol al II-lea, disprețuit de Antonescu, compactat după chipul și asemănarea lor de Gheorghiu-Dej și Ceaușescu. Dacă Traian Băsescu, prin armele sale neconvenționale, încă simpatizate de popor și intens detestate de clasa politică, reușește să schimbe paradigma dictaturii sistemului politic, de la Cuza la Ceaușescu, în mijlocul unei Europe a contabililor controlori, după trei monarhii, dictaturi și republici semieșuate, meritul său va fi istoric.

Dacă singur, părăsit de aliați, consilieri și chiar de propriii căpitani, Băsescu va determina trecerea la a patra republică, prin tranșarea scadentă — fie o republică prezidențială, fie una parlamentară — atunci el va bineemerita de la patrie chiar mai mult decât de la slujitorii acesteia.

Intervalul de timp în care-și mai permite aceste transformări se apropie însă de sfârșit. Nu peste mult timp, Europa va sancționa reinstalarea proverbialei instabilități și frivolități politice în România, în care nici turcii, nici rușii, nici austriecii, nici germanii n-au avut încredere. Apoi, investitorii se vor speria și se vor retrage sau nu vor mai veni. În sfârșit,

mult invocata opinie publică, potrivit unui incoruptibil reflex de supraviețuire, va umple piața centrală cu același entuziasm, în fond indiferent, ca la orice încoronare sau decapitare. De preferință, regele să fie același.

INCURSIUNE ÎN REALITATEA IMPOSIBILĂ

15 martie 2007

Prezența șefului de stat ungar în România, la nici o lună de la vizita sa oficială în aceeași țară, ar avea ceva din normalitatea europeană regăsită doar dacă dl László Sólyom ar fi fost brusc cuprins de amnezie sau de acel simptom, rarisim, care l-a făcut pe un fost președinte al Franței, cu decenii în urmă, să cadă în toiul nopții dintr-un tren, în pijama. În mod inutil, spre stupefacția localnicilor care l-au recuperat, acesta a insistat, ore în șir, că este într-adevăr persoana în cauză.

În realitate, președintele Ungariei, un intelectual strălucit și unul dintre marii constituționaliști ai Europei, știe precis pe ce lume trăiește și în ce țări călătorește. Doar că are el două percepții diferite despre vizita domniei sale în aceeași țară, în doar câteva săptămâni. Prima dată a vizitat România, iar a două oară vizitează Transilvania. După onorarea relațiilor cu statul român, acum el îi întâlnește pe maghiarii din România. La București, în prezența gazdei sale, președintele Băsescu, am putut observa drapelele României, Ungariei și Uniunii Europene.

Marți, 13, la Institutul Teologic Romano-Catolic din Alba Iulia, unde dl Sólyom a descins în vizită privată, fluturau de asemenea drapele. Unul era al Ungariei istorice, celălalt al Vaticanului, iar al treilea al Uniunii Europene. Absența drapelului de stat al României a fost cel puțin o impolitețe pentru înaltul oaspete. I s-a sugerat astfel alunecarea nu dintr-un tren, ci într-un alt timp istoric, cam prea postmodernist pentru un jurist pozitivist, în care Vaticanul și Uniunea Europeană sunt contemporane cu Regatul Sfântului Ștefan. Secvența nu face parte din realitate, ci din amintire sau poate dintr-un vis.

László Sólyom, așadar, n-a vrut să viziteze doar două țări diferite, aflate în interiorul aceluiași stat, ci și două epoci istorice oarecum opuse. Înțelegem că maghiarii din România sunt considerați la Budapesta drept parte componentă a națiunii Ungariei. E de neînțeles însă pretenția de a-i situa pe aceștia într-un eon atât de transfigurat încât István Tisza devine

pentru câteva ore comilitonul lui Manuel Barroso și al Papei Benedict al XVI-lea, în anul de grație 2007.

Atașamentul maghiarilor din România față de Budapesta și al Budapestei față de diaspora din interiorul unor state vecine este la fel de admirabil precum dorința românilor din Basarabia sau a rușilor din Estonia de a nu se despărți cultural, lingvistic și sufletește de patria lor mamă, bunică sau străbunică. Din fericire, Europa rămâne o civilizație politică, economică și psihologică a națiunilor. Ceea ce se înțelege mai puțin este însă de ce un lider german care vizitează, de câteva ori pe an, Franța nu se oprește niciodată doar la Strasbourg sau Metz, ca să-i întâlnească pe alsacieni sau loreni, la umbra steagului Primului Reich, după o promenadă oficială, foarte discretă, pe coridoarele din Palatul Élysée.

15 martie este o mare sărbătoare a ungurilor de pretutindeni, în amintirea idealurilor de libertate ale Revoluției de la 1848. Aceste idealuri au fost atunci împărtășite și de românii din Transilvania. Fruntașii Revoluției Maghiare s-au împiedicat la un moment dat de dreptul sângelui și al solului, uitând de principiile libertății universale. Acum, și românii, și ungurii ar avea toate motivele să sărbătorească împreună primăvara popoarelor. Însă președintele Ungariei a ales să onoreze unilateral doar toamna târzie a unui imperiu dispărut. Dar ungurii, oricât ar exagera, își fac datoria patriotică. Problema este că românii au dispărut de pe radarul susținerii propriilor interese. La București, președintele face anticameră degeaba la porțile stăpânirii, consilierii de securitate națională au dat în gripă diplomatică, prim-ministrul adoră să se plimbe cu motocicleta britanică pe Aviatorilor, iar pe ministrul de Externe astăzi îl vezi și nu e. La Alba Iulia au dispărut prefectul și Pristanda cu tot cu steaguri. La Washington sau Londra nu sunt ambasadori care să explice cum stau lucrurile la București și Alba Iulia. În sfârșit, la Chișinău afacerile consulare europene ale fraților noștri de peste Prut au fost preluate de Budapesta. Cercul se-nchide. Trăim, poate, în cea mai bună dintre lumi, dar nu e lumea noastră.

FRAGMENTE DE PAȘTI

12 aprilie 2007

Într-un colț al faimosului restaurant Le Grill, la ultimul etaj al și mai celebrului Hôtel de Paris, la Monte Carlo în Sâmbăta Mare. Femei brunete, extrem de elegante, se amuză spunând bancul cu blonde intitulat „Mai

dați-le o șansă!", în timp ce bărbații lor înșiră avantajele și dezavantajele conservării unui iaht în portul Antibes, față de portul Saint-Tropez. Chelnerii sunt magrebieni, domnii vorbesc rusește, cucoanele românește. Cineva invocă pericolul furtului din marile proprietăți, unde de la o oră la alta rămâi și fără Bentley, și cu banii luați. Foste colege de an ale unui fost prim-ministru român sunt indignate de ascensiunea lui Becali, iar acel domn cârlionțat cu pântecul proeminent însoțit de Marina Vlady, cea de acum 50 de ani, e de părere că rușii au ajuns la capătul răbdărilor și nu mai pot fi umiliți de occidentali. Mâine sunt Paștile și nu avem ouă colorate, remarcă cineva. Important e să fie proaspete, râde doctorul californian, a cărui cameristă și bucătăreasă se numește Georgica și e din Snagov. Ea așteaptă, singură, în mijlocul imensei proprietăți, acolo unde Picasso și-a pictat ultima iubită, înainte de moarte, fărâmele de pâine muiată în vin. Pentru unii înseamnă Înviere, pentru alții doar resturile uitate ale zilei.

Prim-ministrul Bavariei, Edmund Stoiber, este un om de dreapta, ajuns la capătul carierei politice. Auster și bun catolic, se remarca mereu față de predecesorul său, Franz Josef Strauss, pentru că era suplu și mai puțin abil. Într-o noapte de toamnă, prin 1985, pe vremea când era ministru de Interne la München, l-am zărit coborând dintr-un BMW blindat, în intersecția Parcului Englezesc cu Oettingenstrasse, lângă Radio Europa Liberă. Cineva, un bărbat în costum, între două vârste, era lungit pe jos, fără suflare, la câteva minute după un accident. Stoiber i-a luat capul în mâini. „Este prietenul lui cel mai bun", îi spunea un polițist altui polițist. Acum Stoiber își trăiește ultimele luni de carieră politică. Din toamnă, ca beneficiar al unui amestec perfect de cabala și amor, în stilul german, onest și distrugător, nu va mai fi la cârma statului liber Bavaria. Înainte de plecare, Stoiber l-a propus pe Helmut Kohl pentru Premiul Nobel pentru Pace. Gorbaciov a luat Nobelul în 1990, pentru opera lui de pacificare a Europei și învrăjbire a rușilor. Kohl și-a reunificat țara și a fost — pentru ruși, americani și europenii de pe ambele fețe ale Cortinei de Fier — politicianul providențial de care aveau cu toții nevoie.

Îl revăd, la București, în decembrie 2006, urcând greu scările Ateneului Român. Apoi la dineul de gală de la Hilton, întrebându-mă brusc despre Ana Pauker și sfârșitul lui Antonescu. Cine a avut parte de un proces mai nedrept, mareșalul sau Ceaușescu? „Întrebați-i pe comesenii dumneavoastră", îi răspund. Peste ochelari, dr. Kohl îi privește pe Ion Iliescu, Petre Roman și Emil Constantinescu.

Imagini la televizor. Traian Băsescu, împreună cu soția și cele două fete, într-o imagine a familiei reunite, de Paști, la Sibiu. Bună idee de PR.

Cei patru au apărut rareori împreună. Acum, simți că alăturarea lor este efectul unui pericol, sesizat tardiv, dar exact, de vreun consilier proaspăt. Președintele se oprește în Piața Mare, întreabă trecătorii de sănătate, se fotografiază cu copiii, le dă bineț bătrânilor. Primarul sas privește atent în jur, zâmbind politicos în timp ce președintele râde zgmotos. Pare să fie, totuși, copia palidă a băilor de mulțime de altădată. Imaginea descinderii familiei Băsescu la Sibiu mi-amintește, fără vreun motiv anume, de fuga generalului de Gaulle, la Baden-Baden, în toiul demonstrațiilor de protest împotriva sa din Parisul anului 1968. Se spune că, atunci, acesta avea de gând să ceară sprijinul trupelor franceze din Germania, împotriva contestatarilor dezlănțuiți pe bulevardele capitalei. Între Băsescu și Charles de Gaulle nu este vreo asemănare. Dar și unul, și celălalt au simțit, poate, nevoia, atunci când adversitatea meritată și nemeritată i-a încolțit în centrul puterii, să-și dăruiască sieși iluzia că un șef de stat se poate depărta de lumea dezlănțuită. De Gaulle fugea la militari, de oameni. Băsescu se-agață de oameni din cauza fricii de politicieni.

A FI SAU A NU FI

19 aprilie 2007

Ziua de azi ne va aduce mai mult decât ultimii 17 ani. Ceea ce părea o dispută — mai ales stilistică, între un șef de stat, volatil și excentric, ales în mod neașteptat în 2004, și un conglomerat politic nediferențiat, de partide, politicieni și oameni de afaceri serioși, deranjați în cutume și reflexe oligarhic-cleptomane, după abandonarea unei îndelungate tranziții nevolnice în favoarea modelului euroatlantic — se dezvăluie, în ultima clipă, ca unul dintre cele mai riscante și obscure scenarii de dislocare statală și psihologică.

România are un președinte ales prin vot universal, dar înarmat doar cu puteri particulare restrânse. Legiuitorul din 1991 a vrut să îndepărteze astfel pericolul revenirii unui N. Ceaușescu, așa cum Alex. Mironov recunoaște că i-ar fi spus atunci Ion Iliescu. În realitate, de la Cuza până la Carol al II-lea, Ion Antonescu și Ceaușescu însuși, istoria noastră a fost marcată de lideri autocrați, al căror rol providențial rămâne, în cel mai bun caz, discutabil. Sistemele politice care i-au produs, pentru ca apoi să-i îndepărteze exclusiv prin trădare, alungare sau eliminare fizică, n-au fost mai bune. Oligarhiile locale au continuat, între războaie sau în timpul

comunismului, o tradiție a corupției politice și capturării (jefuirii) statului, în detrimentul majorității populației. Diferențele între aceste perioade contează, dar tendințele generale au fost arbitrarul, abuzul și egoismul elitelor politice românești.

Din acest motiv, conducătorul, apărut în plină criză, a fost perceput ca salvator și o vreme chiar și-a meritat rostul. Excesele, delirul grandorii, aberațiile despotice au întunecat însă și mintea salvatorilor, mai devreme sau mai târziu. Sistemul corupt n-a putut fi învins, ci doar consolidat, prin conducători incoruptibili, dar profund vulnerabili, la rândul lor. România a rămas astfel ostatică unei culturi politice de tip sultanist, în care complicitatea vicleană a elitelor, personalitatea accentuată a liderilor salvaționiști și lupta pe viață și pe moarte dintre cele două tabere au menținut până astăzi țara la periferia modelelor de civilizație politică și socială din vestul și centrul Europei.

Conflictul de acum dintre Traian Băsescu și o bună parte a sistemului politic este un avatar al acestui fatal model de exercitare a puterii. Reactualizarea acestor linii istorice de forță a fost accentuată de trecerea pragului dintre Balcani sau Europa de Sud-Est și Uniunea Europeană. S-au reaprins focare de rezistență nebănuite, s-au accelerat interese și alianțe — în interior, dar și cu forțe externe ostile occidentalizării României. Marea problemă a rămas însă tradiționalul nostru vulcan noroios: linia de ruptură dintre un lider salvator, dar abuziv, și o clasă politică inevitabilă, definită dominant prin incompetență și corupție. Observăm cum, în noua derulare a vechiului film, Traian Băsescu a reușit să enunțe adevăruri dureroase, să propună soluții de mult scadente, dar, iată, și cu prețul folosirii unor mijloace greșite.

Dacă legăturile periculoase ale domniei sale cu serviciile secrete în ofensiva anti-establishment se vor confirma, vom avea de-a face cu o înfrângere serioasă a președintelui, dincolo de suspendarea, demisia sau, eventual, realegerea sa. Serviciile secrete au o menire utilă în democrație, dar și o reputație respingătoare, când sunt transformate în instrumente de putere și influență politică.

E foarte greu, dar nu imposibil să justifici folosirea puterii oculte în folosul binelui. Însă experiențele istoriei recente ne obligă să nu uităm că slujitorii Securității n-au dispărut, nu s-au pierdut, ci s-au transformat. Corupția și fărădelegea au alt leac în democrații. Justiția este arma preferată a lui Traian Băsescu, dar resursele ei provin uneori din partea întunecată a lunii, hașurate prin metodele supravegherii și stigmatizării selective operate de eterna Securitate.

Conflictul dintre Traian Băsescu și mandarinii din Parlament și Guvern are proiecții nesimetrice în societate. De partea lui Băsescu sunt mai mulți români decât alături de adversarii săi. Marea problemă este că un astfel de conflict se internalizează chiar mai profund decât s-a întâmplat la începutul anilor '90. Un război civil psihologic este în plină desfășurare în România, iar sfârșitul și mai ales efectele lui sunt încă greu de prezis. Aici stă și marele risc al continuării *sine die* a seriei de conflicte între persoane și instituții, fără găsirea soluțiilor care, menținând sau înlăturând în mod democratic persoanele, să schimbe definitiv caracterul instituțiilor puterii și conexiunile dintre acestea. Doar în acest fel starea de război politic intern și de război civil psihologic nu se va mai reproduce. Dacă vom continua să plutim în echivocul acesta cronic, între republica prezidențială și republica parlamentară, între meritocrație și oligarhie, între dreptatea scopului nobil (urmărit cu mijloace necinstite) și justiția necesară (împotriva căreia se coalizează o majoritate vinovată), zbaterile de acum sunt inutile. A sosit vremea păcii forțate între beligeranți. Pentru că nu există învingători absoluți, iar numărul învinșilor nu va face decât să crească și în rândurile nevinovaților.

Realegerea lui Traian Băsescu în funcția de președinte al republicii, dacă așa vor sta lucrurile, va fi semnalul obligatoriu al schimbării de macaz. Dar nu numai republica sau clasa politică trebuie să se schimbe, ci și Traian Băsescu.

UȘURINȚA DE NESUPORTAT A SIMPLIFICĂRII

10 mai 2007

Una dintre grijile cele mai justificate ale jurnalistului profesionist responsabil este fuga de explicațiile prea simple ale fenomenelor politice. De cele mai multe ori, în schimb, politicienii din democrații câștigă alegeri și promovează progresul comun prin sau cu idei simple. Ele se polarizează în jurul noțiunilor de bine sau rău, separate fără explicații prea subtile. Jurnaliștii sunt interesați, în schimb, de hașurile de gri, de unghiurile aparent moarte ale viziunii asupra scenei, de memoria comparată a întâmplărilor, ba chiar și de liniile de evoluție posibile. Politica ar fi mult prea neinteresantă, dacă ar fi lăsată doar pe mâna politicienilor sau a alegătorilor. Ea ar deveni inutil și feroce de interesantă, dacă s-ar limita exclusiv la comentariile din mass-media.

În România însă lucrurile par să stea complet pe dos. Politicienii au renunțat de bunăvoie și nesiliți de nimeni la principalele lor mijloace: compromisul, negocierea, prevenirea prejudiciilor provocate de delirul colectiv stimulat de criză. Ei se complică, ocolind sistematic soluțiile simple și definitive, simplificând în mod sinucigaș doar procesul de declanșare a conflictului. În compensare, probabil, ziariștii tind să simplifice, împărțindu-se prea ușor în tabere pro sau anti și abandonandu-și, la rândul lor, principalul instrument de acțiune: contextualizarea, nuanțarea, judecata calmă a fenomenelor.

Politicienii au intrat într-un conflict de anihilare reciprocă. Acum, când aniversăm Ziua Victoriei împotriva fascismului, puțini sunt cei care își amintesc că, îndată după 9 mai 1945, învingătorii și învinșii au aflat brusc, treziți ca dintr-un vis macabru, că ar fi putut ajunge la rezultate mai bune pentru toți, dacă negociau victoria și înfrângerea. Milioane de oameni nu și-ar mai fi pierdut viața, mii de case și orașe ar fi rămas întregi. La noi, o *furia francese* puternic balcanizată orbește acum combatanți integri și responsabili. Vor victoria absolută, prin capitularea necondiționată a adversarului. Și totuși, bănuim ce se va întâmpla. Dacă președintele Traian Băsescu traversează victorios referendumul din 19 mai, adversarii săi nu vor fi neapărat învinși. Pagubele, de o parte și de alta, vor fi nenumărate și inutile. Rănile se vor cicatriza greu sau niciodată. Populația va trăi cu impresia, deja persistent-nocivă că „România este o țară minunată, păcat că e guvernată!"

Din această perspectivă, România nu este, din păcate, Turcia. În această țară, efectul nealegerii, în și de Parlament, a unui nou președinte susținut de partidul de guvernare, care n-a putut întruni două treimi din voturi, a însemnat declanșarea unei crize politice majore. Armata, garantul Constituției, și-a părăsit mutenia, pentru a nu-și părăsi, mai târziu, cazarma. O țară NATO, dar nu și membră a UE, cu 70 de milioane de suflete, cu un guvern legat de mișcarea islamică, dar mai pro-occidental decât opoziția, riscă să fie precipitată în haos. A intervenit însă o forță mult mai puternică decât armata: recursul la o Constituție adaptată realității. Cu cât țara e mai complicată, cu atât e mai bine să aibă o Constituție mai simplă. Candidatul prezidențial s-a retras, majoritatea parlamentară a decis alegeri legislative anticipate și armata s-a calmat. *Ultima ratio*, chiar și într-o țară în care s-au creat neînțelegeri în jurul unui prezidențiabil respins de Parlament, n-a fost anihilată persoana, în numele păcii obștești, ci resetat sistemul politic de la zero, prin alegeri generale anticipate. Un exemplu de raționalizare a statului, prin alegerea unui model simplificat, este în plină

desfășurare și în Franța. Aici, după 1958, din cauza unor conflicte prelungite între guverne fragmentate și un președinte fără puteri, ales de Parlament, s-a făcut opțiunea valabilă și azi. În Franța, președintele ales prin vot universal are și cele mai mari puteri executive. Odată instalat, el numește guvernul și miniștrii, din facțiunea parlamentară dominantă. Poate dizolva ușor Parlamentul, chiar și pe cel dominat de propriul partid (deci, dacă dorește, are chiar dreptul la inepție), pentru ca după alegerile anticipate să câștige opoziția. După 1958, Franța n-a mai avut crize politice majore, chiar dacă a avut parte de președinți dominatori, teatrali, mai buni sau mai răi. Răul cel mai mare într-o democrație, instabilitatea politică prelungită, a fost însă înlăturat.

Și în Turcia, o țară semidemocratică problematică, și în Franța, una dintre marile civilizații politice ale modernității, au fost prevăzute soluții constituționale simple, dar apte să ducă la ieșirea statului din sincopă.

În România, politicienii aleg în continuare rețeta reproducerii tuturor conflictelor. Președintele se întoarce, Parlamentul rămâne, Guvernul nu mai pleacă. Între ele se reinstalează războiul intern nimicitor, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Ei nu câștigă, România și românii pierd.

JUDECATA DE APOI SE AMÂNĂ

22 mai 2007

Scena politică, după cavalcada călăreților fără cap împotriva poporului fără căpetenie, își expune acum la bună vedere morții, răniții, dezertorii și chiar puținii supraviețuitori. În ciuda naturii moarte care abia mai dă din copite, partidele și liderii din tabăra înfrântă se poartă ca și cum ar fi câștigat — că tot s-a întâmplat în Piața Constituției circuitul de Formula 3.

Liberalii nu se gândesc să părăsească guvernarea, dl Tăriceanu n-are de gând să-și dea demisia din fruntea guvernului, social-democrații, după ore intense de dispută, au ajuns la concluzia că „rămâne cum am stabilit". Tot la UDMR, demnitatea mioritică pare să dea palide semne de existență. Dl Marko este singurul lider învins care declară că va părăsi cândva guvernul. Și totuși, forțați să voteze împotriva lui Traian Băsescu, mai multe milioane de români nu doar că l-au reconfirmat pe cel demis, dar, prin amploarea votului și mizele adiacente, au votat implicit și împotriva ocupanților sistemului politic.

Nu ne numărăm printre adepții găsirii soluțiilor pe calea plebiscitării cezarice. Poporul poate fi, în același timp, de partea conducătorului, dar și împotriva democrației. Dar Traian Băsescu se află în prezent, reconfirmat prin votul majoritar provocat de adversarii săi, mai puțin în situația unui personaj cezaric decât se află reprezentanții sistemului în aceea de demolatori ai intereselor proprii și generale. Băsescu n-o să poată face, în ciuda popularității sale revăzute și adăugite, mai mult pentru propriul eșec autoritarist decât au reușit deja să piardă, lamentabil și pe propria mână, adversarii săi.

Cu capetele sparte, cu ostașii fugind în direcția adversarului, cu ofițerii de stat-major smulgându-și epoleții și invocând curtea marțială pentru comandanți, învinșii „se dau mari", la propriu, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Mai vor să guverneze puțin pe tranșeele însângerate, mai au nițel nevoie de portretele generalilor armatei moarte în galantarul aparențelor, doar-doar mai aduce poștașul o dată pensia. O singură omisiune în acest tablou autointitulat „Zi însorită după masacru" : publicul — alegătorii seduși și abandonați, și Europa care ne privește siderată criza de delir rece, prelungită, în ciuda tratamentului obligatoriu.

Un reportaj din *Daily Mail* apărut zilele trecute descrie cazul unui amnezic, internat luni în șir în Canada. Impresionați de suferințele „domnului Nimeni" originar din Anglia, canadienii i-au făcut cadouri, înconjurându-l cu simpatie. Dar pacientul a fost demascat ca escroc de origine română. Într-un interviu de o sinceritate dramatică, tânărul nostru compatriot face o declarație senzațională: „Prefer să fiu un fals nimeni decât cel care sunt de fapt. La început, am încercat să nu fiu niciun fel de persoană. Apoi am încercat să devin cineva. Și apoi, o persoană bună." Mulți dintre politicienii români se identifică în acest joc magic al iluziilor norocos înșelătoare, refuzând realitatea vădit respingătoare.

În biografia unui aventurier genial, mecanismul funcționează o vreme și e chiar amuzant. În evoluția unui stat european democratic, sindromul este catastrofal. După numărătoarea inversă declanșată prin refuzul constituțional al demiterii unui președinte, urmează în mod obligatoriu prezentarea notei de plată: prin alegeri generale anticipate, electoratul, obligat să plătească 20 de milioane de euro, o lună de nervi și atâta jale-n case, are dreptul să le ceară despăgubiri celor care l-au adus în această situație. Partidele și politicienii nu-și pot permite să fie deconspirați, sub falsa aparență a unor amnezici, drept escroci sentimentali.

SĂ-I IUBIM PE RUȘI?

31 mai 2007

Într-un număr recent al publicației de limba rusă din Republica Moldova *Kommersant Plus* — pe care-l citim în traducere, prin intermediul Agenției Rador — descoperim cu surpriză un lung și inspirat comentariu despre relațiile Chișinăului cu Bucureștiul, prin prisma intereselor populației rusofone din Basarabia. Știm cum gândesc despre basarabeni și eventuala reunificare cu românii. Sau, mai exact, presupunem că știm. În realitate, ideea și-a pierdut mult din atracția febrilă din 1990–1991 și pare pusă oarecum la păstrare sau intrată în adormire, în mentalul colectiv. Ideea reunificării este mult mai prezentă, în schimb, în discursul politic, îndeosebi prezidențial. Avem o imagine a intereselor UE și NATO față de evoluțiile din Republica Moldova, în direcția modernizării ei de tip occidental. Știm că Moscova vrea să controleze în continuare Transnistria, ca instrument al păstrării influenței sale geopolitice în Europa Răsăriteană, în raporturile de putere cu lumea euroatlantică.

Articolul din *Kommersant Plus*, intitulat „« Deșteaptă-te, române » sau oare rușii vor… unire?“, atrage atenția asupra intereselor pro- sau anti-România ale populației rusofone din Basarabia. Adevărul este că, în România, ce anume vor sau nu locuitorii ruși și rusofoni din Moldova nu interesează, din păcate, mai pe nimeni. Acum suntem încurajați să bănuim că cel puțin o parte a rușilor din Basarabia ar fi gata să accepte o reunificare cu România. Inamicii acestor categorii de rusofoni sunt, în viziunea autorilor, nu românii sau președintele Băsescu, ci elitele politice de la Chișinău, „rapid și nelimitat îmbogățite“, subordonate în ultimii șase ani lui Vladimir Voronin. „La drept vorbind, de ce basarabenii rusofoni trebuie să-i fie ostili României?“ Ni se reamintește planul „destatalizării Moldovei“ prezentat în anul 2004 de către directorul Institutului pentru Strategii Naționale din Moscova. Acest proiect, prezentat mai întâi la București și apoi la Odessa, prevede „predarea Basarabiei către România, cu recunoașterea concomitentă a dreptului Transnistriei la autodeterminare“. Aflăm și că rușii se simt mai bine în vizită la București decât acasă la Chișinău. „Mulți remarcă faptul că românii nu-i tratează rău pe etnicii ruși, apreciindu-le înaltul profesionalism și toleranța, iar menținerea trupelor ruse (în RM Transnistreană) se va repercuta, în orice caz, benefic asupra echilibrului de forțe din regiune.“ Cam în acest stil emoțional-propagandistic, România este mereu măgulită, în timp ce Republica Moldova, prin conducătorii ei, ponegrită. Mai urmează câteva sugestii legate de

regimul minorității rusofone într-o Românie mare. Autorul crede că drepturile acesteia vor fi mai bine respectate decât în Republica Moldova. O altă frază-cheie: „Românii unioniști basarabeni ar trebui încă o dată sfătuiți: să învețe să iubească Rusia și să-i iubească pe ruși, pentru că nu este exclus ca, în mare parte, anume de aceasta să depindă dacă se va realiza mult-așteptata unire."

Articolul din *Kommersant Plus* este o tentativă de seducție lirică, pe fundalul negocierilor concomitente și doar aparent contradictorii de reapropiere dintre ruși și moldoveni și, respectiv, ruși și transnistreni. Rusia își mobilizează toate resursele de captare a bunăvoinței partenerilor ei „excentrici" de la Chișinău și Tiraspol, inclusiv prin reactivarea ipotezei reunificării Republicii Moldova, minus Transnistria, cu România. Soluția nu este pe agenda de politică externă a occidentalilor și, până una-alta, n-ar rezolva decât interesele Rusiei în regiune.

Geografia ne va îndemna mereu să fim atenți la ruși, mai ales atunci când promit daruri. Și istoria ne învață să nu-i credem. În realitate, relațiile ruso-române ar trebui deblocate. Ele sunt acum puternic ideologizate și întoarse cu fața spre trecut, mai mult spre paguba (economică și de imagine) în influența regională a României. „Iubirea de ruși" nu este o condiție *sine qua non* decât după ce citești *Război și pace* sau ieși de la filmele lui Tarkovski. În rest, vorba îndrăgostiților certați și apoi reîmpăcați după ce s-au înșelat multă vreme: acum nu ne mai rămâne decât să fim prieteni.

MAJORITĂȚI ERBIVORE ȘI MINORITĂȚI CARNASIERE

11 iunie 2007

În ultima zi a târgului de carte, președintele Traian Băsescu a participat la evenimentul de lansare a unui volum semnat de Vladimir Tismăneanu, în prezența autorului. Cu acest prilej, cunoscutul politolog, al cărui nume pus pe coperta raportului de condamnare a comunismului a stârnit atâtea pasiuni contradictorii, a făcut câteva disocieri interesante, asupra cărora merită să ne oprim. Dl Tismăneanu a contestat orice situare a președintelui român în tabăra populiștilor de tip Aleksandr Lukașenko sau Hugo Chávez. Există populiști carnivori și populiști vegetarieni, a precizat profesorul de la Maryland, citându-l pe fiul scriitorului peruan Vargas Llosa. Traian Băsescu nu este un carnivor, am înțeles. Printre vegetarieni au fost pronunțate numele lui Nicolas Sarkozy, proaspătul președinte victorios

al Franței, și Margaret Thatcher, premierul reformator al Marii Britanii între 1979 și 1990.

În aceeași logică, dl Tismăneanu ne-a amintit că includerea președintelui român în plutonul liderilor populiști este inexactă, și pentru că România face parte, „pentru numele lui Dumnezeu!", din UE și NATO, spre deosebire de Belarus, să zicem. Președintele român a intervenit în expunerea doctă a profesorului american (care ne-a asigurat că vrea să păstreze o distanță la fel de obiectivă față de Traian Băsescu precum Raymond Aron față de Charles de Gaulle!), vorbind despre solicitarea președintelui Sarkozy adresată francezilor de a-i da și o majoritate parlamentară prin votul din 10 iunie, după triumful din alegerile prezidențiale de acum o lună. Este vorba de majoritatea pe care și bucureștenii i-au dat-o atunci când a fost ales în două rânduri primar general al capitalei, a adăugat dl Băsescu.

Am avut impresia, ascultându-i pe ilustrul politolog și popularul președinte făcând considerații despre populism și majorități pe podiumul târgului de carte, că avem nevoie de câteva lămuriri sau autolămuriri suplimentare.

Intrarea României în NATO și UE a presupus îndeplinirea unor obiective care țin de liberalizarea politică și economică. Ea a fost însă, în primul rând, rezultatul unei decizii politice, și nu al recunoașterii maturizării democratice definitive, echivalând cu imunitatea la populismul carnivor.

Nici Constituția votată în 1991, nici modificarea ei în spiritul UE, din octombrie 2003, nu i-au creat președintelui României poziția unui factor executiv de tipul Nicolas Sarkozy sau Margaret Thatcher. Nu pentru că au condus sau conduc țări NATO și UE cei doi lideri sunt puternici, cu majorități stabile și au avut sau vor avea un loc în istoria țării lor, ci pentru că sistemul politic și constituțional din Franța și Anglia le-a permis acest lucru. Apartenența la comunitatea euroatlantică a României nu pune în pericol, din păcate, cel puțin până acum, sistemul politic intern, echivoc și anacronic, în care nimeni nu are cu adevărat puterea și răspunderea pentru exercitarea ei. Parlamentul și guvernele sunt fragmentate și parțial nereprezentative, președinții statului sunt poate cezarici, dar rămân neputincioși. Nu le rămâne decât populismul ca mijloc de comunicare publică, în absența pârghiilor executive de modernizare a statului.

Cred că dl Băsescu se-nșală atunci când își amintește de majoritățile decise în favoarea sa ca fost primar general. Nici atunci, nici acum, în ciuda popularității reale, dl Băsescu n-a reușit să impună schimbările necesare, din cauza constrângerilor constituționale și juridice. Dar și în absența

unei disponibilități a sistemului de a căuta și găsi soluții de compromis. Acest sistem încurajează, predominant, tarele politicianismului de sorginte bizantin-fanariot-comunistă: viclenia, secretomania, trădarea, frauda, competiția vindicativă a orgoliilor, autodecapitarea voluntară a elitelor de corpul social. Dl Băsescu face parte din același biotop, dar a ales să-l denunțe și să-l schimbe. Singur, alături „doar" de popor, nu va reuși.

Între premierul Italiei și premierul Danemarcei există mai multe diferențe decât similitudini, care nu țin doar de o variantă sau alta de model constituțional. Cultura politică tradițională a țării respective este la fel de importantă ca sistemul politic, și incomparabil mai decisivă pentru progresul unei țări decât apartenența la UE sau NATO.

Traian Băsescu este liderul popular al unui stat de tradiție sultanistă, care a traversat cea mai faraonic anticetățenească variantă a comunismului de stat. Aici, conducătorul este definit și acceptat, în sensibilitatea colectivă, mai aproape de conducătorii familiari rușilor, ucrainenilor sau sud-americanilor, fie că ne place, fie că nu. Sărăcia, diferența dintre puținii bogați și numeroșii săraci, rolul important al religiei filtrate prin superstiții, ponderea populației rurale, tradițiile oligarhic-despotice ale statului, iată tot atâția factori care colorează populist, mai mult carnivor decât erbivor, un stat, fie el și membru deplin al UE și NATO.

Nu trebuie să ne facem iluzii, așadar, în privința rolului unei majorități prezidențiale consolidate în urma referendumului din 19 mai. S-a văzut că imobilismul Parlamentului și interesele sau inerția partidelor, oricât de nereprezentative și nepopulare în accepțiunea lui Traian Băsescu, țin cu succes țara în loc.

În locul majorităților, care în cazul lui Ion Iliescu în 1990 sau 1992 au avut trăsături tiranice împotriva minorităților lucide, cea care decide azi în România este, pe lângă felul statului român de a fi, doar cangrena sistemului politic. Aici, cercul e iarăși vicios. Clasa politică nu e capabilă să sară peste propria-i umbră. Solidară prin dorința de a-și păstra privilegiile, unită din adâncuri de panica inspirată de un președinte anti-establishment — în tradiția lui Vlad Țepeș (care la un moment dat îndrăgise mai mult trasul în țeapă decât diferențele dintre înțepați), dar și din stirpea lui Vladmir Putin (care i-a înlăturat pe oligarhii jefuitori ai lui Elțîn, cu ambiții politice, păstrând sau inventând oligarhii statali, conformiști, controlați de serviciile secrete) — clasa politică românească trebuie să-și depășească singură impasul mortal. În astfel de situații, alegerile anticipate sau numirea unui guvern de tehnocrați, sprijinit de toate partidele, cu mandatul expres de

pregătire corectă a alegerilor anticipate și de popularizare echidistantă a tuturor variantelor de sistem politic eficient, devin singurele soluții.

SFÂRȘITUL CONTINUU

14 iunie 2007

La începutul anilor ’80, își amintește fostul colonel KGB Oleg Gordievski în memoriile sale, Iuri Andropov, mai-marele poliției politice sovietice, înainte de a deveni pentru scurt timp secretarul general al PCUS, a cerut o analiză detaliată a situației din România. Lui Gordievski i s-a explicat și rațiunea acestui interes special. România devenise, în viziunea Kremlinului, un caz critic de stat comunist în stare de implozie. Cultul personalității, îndepărtarea de dogmele Moscovei și apropierea de excepția chineză și ideile ciuce nord-coreene, mizeria materială și morală a populației creau spectrul unei prăbușiri iminente a regimului de la București. Angoasa sovieticilor — foarte puțin împărtășită la noi — era că România se va îndrepta, după un astfel de eșec, spre tabăra capitalistă occidentală.

Colonelul Gordievski — înainte de a fi arestat ca spion englez de KGB, sub Gorbaciov, și apoi extras în mod miraculos de britanici din castelul unde era anchetat, în Urali — întocmește, așadar, un raport de sute de pagini în care, printre altele, recomandă reactivarea agenților mai vechi și mai noi ai Moscovei din România. Urma ca ei să pregătească o succesiune de coloratură sovietică, în urma unei revolte populare sau a unui complot anti-Ceaușescu dirijat de sovietici. Rușii s-au înșelat doar pe jumătate. Opoziția împotriva regimului Ceaușescu, oricât de reală, nu avea resursele poloneze de coagulare, iar controlul Securității era eficient. Nici Occidentul nu era pregătit, la începutul anilor ’80, să încurajeze transformarea unui stat comunist falit de dimensiunile României într-unul occidental.

În schimb, se pare că recomandarea colonelului Gordievski privind activarea rețelelor KGB din România a fost urmată. Până în 1989, când Moscova însăși ajunsese să încurajeze și să tolereze transformări revoluționare în blocul comunist, aceste rețele au fost timide. În timpul Revoluției din decembrie, ele au jucat un rol important.

Cert este că România postcomunistă, condusă de oameni apropiați de ruși, a fost împiedicată, poate conform planului mai vechi, să se îndrepte spre tabăra occidentală. După lichidarea sumară a cuplului Ceaușescu și victoria într-un război cu 1 000 de morți fără niciun asasin, a fost creat un

partid-stat abuziv, dezbaterea democratică a fost deformată, iar înscenările din decembrie 1989 s-au prelungit cu evenimentele de la Târgu Mureș și Piața Universității. Într-o emisiune televizată recentă, dl Petre Roman, prim-ministrul acelor tulburi ani, a recunoscut că în octombrie 1990 i-a cerut șefului SIE, generalul Caraman, să dispună retragerea celor 26 000 de agenți sovietici sub acoperire, aflați în România din decembrie 1989, găzduiți și protejați de autoritățile române. E de presupus că 26 000 de agenți sovietici, printre care mulți de origine basarabeană, vorbind perfect românește, au jucat timp de un an rolul unei imense armate secrete, de consolidare, prin toate metodele cunoscute din arsenalul clasic al KGB, a primului regim postcomunist din fostul Pact de la Varșovia readus pe orbita Moscovei. Cheia de boltă a acestei realinieri a fost Tratatul româno-sovietic semnat în primăvara anului 1991 de Iliescu și Gorbaciov, prin care partea română acceptă — singura din Europa Răsăriteană — ca eventualele alianțe pro-occidentale de securitate ale țării să fie aprobate de Moscova. Doar prăbușirea, totuși neașteptată, a URSS, în decembrie 1991, urmată de conflictele din Iugoslavia, ale căror rezultate au fost tot mai mult influențate de occidentali, a dus la schimbări și în România.

În vara anului 1990 însă, în plină manifestare de opoziție în Piața Universității, urmată de actele de război civil autoînscenat de oficialități, prin aducerea minerilor, controlați de armată și de noile servicii de securitate, la îndemnul președintelui Ion Iliescu, e de presupus ca pe teritoriul României să se fi desfășurat scenarii cunoscute, dacă nu urzite la Moscova. Ar fi fascinant să aflăm cu ce s-au ocupat, de fapt, cei 26 000 de agenți sovietici acoperiți, între 25 decembrie 1989 și octombrie 1990!

Astăzi comemorăm din nou marea mineriadă, pe ruinele acelorași mistere nedezlegate și pe fundalul unei situații politice neclare în interior și în jurul țării.

România, deși stat NATO și UE, este în continuare un caz special, prin instabilitate și lipsă de performanță. La granițele ei, Moscova menține un control sporit asupra Basarabiei, nodul gordian istoric în relațiile României cu Rusia.

Întâmplarea face ca noul apetit rusesc pentru limitarea suveranității statelor din Europa Centrală și Răsăriteană să aibă la București complici (involuntari?) tocmai în ministrul Apărării și în cel de Externe, cu asentimentul unui prim-ministru care dă impresia că ar sări de-a dreptul în brațele marelui brun rusesc, doar-doar scapă din cele ale lui Băsescu.

Comemorăm mineriadele și fenomenul Piața Universității, fără să cunoaștem încă întregul adevăr. Ne certăm din nou, cu pasiunea resentimentară a anului 1990, în absența unor soluții clare. Vorbim (a câta oară?)

de lustrație, de învingerea definitivă a comunismului și Securității, ca și cum n-ar fi trecut 17 ani. În schimb, rușii sunt mai puternici și mai nervoși ca oricând după 1989. Încă puțin și (se) pune(m) de-o revoluție!

SPRE EUROPA, ÎN ZBOR!

22 iunie 2007

Cu ani în urmă, la deschiderea unei retrospective a pictorului flamand Vermeer din Delft, la New York, aflam că fiecare dintre cele câteva zeci de tablouri conservate în muzeele olandeze fusese transportat într-un avion separat. Grija ca ele să nu dispară împreună, la bordul aceluiași avion care s-ar putea prăbuși, i-a făcut pe organizatori să recurgă la zeci de zboruri, mai costisitoare, dar și mai sigure. Era în acest exemplu și un scrupul excesiv al protejării moștenirii unui mare pictor al lumii, dar și semnul prosperității, care-și permite un astfel de lux.

Exemplul e relevant. Mai întâi, să constatăm că, la ultimele reuniuni la vârf ale Uniunii Europene, președintele Băsescu și premierul Tăriceanu zboară separat. Ei sunt liderii aceluiași stat, iar avioanele aparțin aceleiași firme. Costurile duble sunt suportate de contribuabilii uneia dintre cele mai sărace țări europene. Mai că-mi vine să cred, apoi, că importanța lor în istoria politică a lumii este ceva mai mică decât valoarea tablourilor lui Vermeer în istoria artei.

Uniunea Europeană este un organism uneori copleșit de propriul succes. Pe măsura extinderii și aprofundării celui mai performant model de civilizație al istoriei moderne, se constată și marile diferențe dintre așteptări, mijloace și posibilitățile membrilor ei. Într-un moment european al eforturilor găsirii unui consens, pentru instituții și proceduri, prin compromisuri îndelung negociate, cei mai importanți lideri români zboară spre Bruxelles în avioane și la ore diferite și, în ciuda unor asigurări tardive, cu agende diferite, în numele aceluiași stat. Știm că clivajul care-i desparte are explicații valabile pentru fiecare dintre ei și susținătorii lor. Ultimele luni ale vieții politice și publice din România au fost ilustrarea lor excesivă. Cei doi nu se vor înțelege ușor, și nici nu mai vor acest lucru. Care va fi, în acest caz, contribuția lor la depășirea disensiunilor europene? Când într-o singură țară, în aceeași echipă politică, cu același program electoral și de guvernare, reușești să sapi atâtea tranșee, ce să mai așteptăm de la Europa?

UE este, într-un fel, și creația SUA. După 1945, americanii au înțeles că doar tratându-i în mod egal, prin ajutoare financiare și protecție militară, pe învingătorii și învinșii războiului și instalând pe continent baze militare permanente — spre deosebire de perioada post-1918, când au venit, au văzut, au învins și au plecat —, se oprește continuarea la nesfârșit a războiului fratricid în Europa. Imposibilitatea războiului între europeni este prima și cea mai însemnată realizare. A urmat transformarea acestui spațiu sigur într-unul prosper. Sute de milioane de oameni au (încă) aici cel mai înalt nivel de trai, cele mai bune sisteme de asigurări sociale și medicale cunoscute în lume. Dar, după pace și prosperitate, Europa are acum nevoie de capacitatea de a face față competiției globale. Plasele ei de siguranță nu mai rezistă mult în confruntarea cu SUA, China, Japonia, India, Brazilia, Islamul. Europa îmbătrânește mai repede decât Orientul Apropiat. Încă nu are o politică externă și militară unitară, pe măsura pericolelor care o amenință.

Ideea unificării a fost de la început un proiect federalist, în care mai multă Europa a însemnat mai puțin stat național. Echilibrul s-a stricat între timp. Pe măsura lărgirii spațiului comun, vocile singulare și aspirațiile centrifugale, fără să domine discursul european, îi limitează drastic eficiența și puterea de influență. Marea Britanie și Polonia se vor adapta greu sau deloc turațiilor motorului franco-german. Germania va fi mereu mai interesată de păstrarea unei relații stabile și privilegiate cu Rusia decât cu Polonia, iar țări ca România și Cehia își vor căuta mereu nordul siguranței militare și psihologice la Washington.

La ce mai este bună, atunci, Europa unită? Pentru România, procesul de integrare, prin calendar și presiuni, a ținut locul strategiilor de dezvoltare, nule după 1989. Vidul ideologic postcomunist, la adăpostul căruia au înflorit cleptocrația, autoritarismul, insatisfacția și depresia socială, a putut fi astfel colmatat, în bună parte. Aspirațiile naturale și cultivate ale românilor spre Occident și-au găsit vadul potrivit. Cu toate problemele lor, românii au intrat, prin UE, în cea mai bună dintre lumi. Lumea lor, mai rea ca altele, va fi astfel în situația de a deveni din ce în ce mai bună.

Filosoful sloven de orientare hegeliană, politolog marxist și critic cultural Slavoj Žižek, foarte la modă în Occident, un fel de Cioran geopolitic, crede că pățania zeiței Europa, violată de Zeus preschimbat în taur, și-a păstrat până azi valoarea metaforică. Mai întâi, atunci când răsăritul civilizat al Greciei Antice a fost violat de romanitatea militaristă. Apoi, atunci când creștinismul oriental a căzut pradă barbarilor occidentali. Și a treia oară, când moștenirea balcanică a butoiului cu pulbere

n-a putut fi distribuită decât prin intervenția în forță a americanilor, în neputința gălăgioasă a europenilor.

În sfârșit, Žižek crede că universalismul Europei poate fi înșelător. „Odă bucuriei", imnul UE, a patra parte din Simfonia a 9-a de Beethoven, numită la un moment dat de Romain Rolland[1] drept „Marseieza umanității", a fost cântată în surdină lângă pătuțul nou-născutului Adolf Hitler. Melodia are în mijlocul partiturii, tocmai acolo unde se reia motivul bucuriei, un fel de marș turcesc. Din acest punct anume, ritmul o ia razna. Or, crede filosoful, motivul principal al crizei din UE este azi tocmai Turcia.

Lăsând la o parte filosofia sau muzica Europei, să observăm doar că zborurile separate spre Bruxelles ale dlor Băsescu și Tăriceanu n-au fost deasupra cuibului de cuci, atâta veme cât l-au conținut. Luni în șir, nesfârșita deversare de acuzații, invective și calomnii pe scena politică românească a echivalat cu o suspendare la propriu și la figurat a Europei. Așa divizată cum este, Europa pare mai unită decât România. Următorul pas ar trebui deci să însemne adoptarea crizei europene, în locul crizei noastre. Prima naște mereu și soluții, a doua doar monștri.

TRAIAN ȘI VLADIMIR

28 iunie 2007

Cu un an și jumătate în urmă, președintele Traian Băsescu se afla în prima sa vizită oficială la Roma. La Palazzo Chigi mai trona încă Silvio Berlusconi, oarecum resemnat după îndepărtarea de la putere a prietenului de înghețată Adrian Năstase. Un fost patron de înghețată, mai bărbătos, își făcea apariția în Cetatea Eternă, încadrat atât de emblematic pentru mărirea și decăderea sa simbolică. Andrei Pleșu și Theodor Stolojan, dar și Elena Udrea l-au însoțit în acea seară de primăvară timpurie la dineul servit de carabinierii încinși cu șorțuri negre și lungi, de sub care ieșea în evidență vipușca roșie și dublă, de care la noi n-au parte nici generalii. Șarmant și briliant, Berlusconi și-a prezentat obișnuitul repertoriu de bancuri porno soft, la auzul cărora doamnelor blonde nu li se recomandă înveselirea excesivă. Dna Udrea a fost excepția notabilă. A urmat selecția de adagii pentru uzul delfinului și hazul caracatiței, din care n-a lipsit episodul

[1] Scriitor francez care a trăit în perioada 1866–1944, laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în 1915.

întâlnirii din Sardinia dintre Il Cavaliere și La Dame de Fer, femeia-premier cu privirea lui Caligula și surâsul lui Marilyn Monroe — cum fără milă și admirație observă cineva. Don Silvio, june prim-ministru, s-a apropiat de Madame Thatcher, proaspăt pensionată. „De ce-ai fi trist, fericit fiu și jupân al acestor plaiuri?", l-a întrebat vecina de vilă. „Ei, e presa asta nenorocită, *my lady*, care nu-mi dă pace, zi și noapte." Fostul premier britanic i-a spus premierului italian doar atât: „Cât timp ești la putere, să citești doar pagina externă a ziarelor!" Berlusconi suspină adânc și mărturisește că încalcă regula, în timp ce interlocutorii lui din Europa Răsăriteană, Năstase, Putin sau Băsescu, se destind, în sfârșit, fericiți că n-au rămas singuri pe lume.

Traian Băsescu a vizitat atunci, la Roma, preț de câteva minute, Forumul Roman. I se sugerase politicos că un președinte român numit Traian ar cam trebui să facă o plecăciune în fața singurului său înaintaș roman cu acest nume, fie el și împărat. Băsescu a coborât din limuzină în dreptul Columnei lui Traian și, când au apărut fotografii și cameramanii, a urcat iar în mașină.

Între imaginea sa alături de împăratul Traian și satisfacția că experimentează pentru prima oară, dar chiar la rădăcina răului, rețeta antipresă Thatcher–Berlusconi, Traian Băsescu a ales fără ezitare.

Iunie, 2007. La Istanbul sunt 40 de grade, iar când adie briza, vipia țâșnește ca asfaltul fumegând dintr-o basculă. Turcii au rămas ceremonioși și misterioși, când primesc șefi de stat din Balcani. Același zâmbet însoțește prelungirea firmanului și tăierea capului, ne spun cronicarii. Niște fețe mustăcioase împrăștie baclavale și îșlere minuscule printre mușteriii din Organizația Cooperării Economice a Mării Negre. În curtea padișahului stau aliniate limuzinele rusești, aduse cu un avion Iliușin 96 cargo. Țarul Vladimir are un Mercedes lung și lat, dăruit de Schröder, dar cu finisări de ZIL butucănos, de pe vremea lui Cernenko. Blindajul gros e pentru descurajare, iar antena dublă pe mijloc și perdelele laterale — pentru comunicare. În aparițiile din salonul sultanilor, Putin are un aer oarecum stânjenit, ca și cum și-ar șopti în barbă: „Eu, urmașul lui Petru cel Mare, am ajuns și la Constantinopol. Asta-i tot?" Pentru conformitate, la sfârșitul fotografiei de familie, de pe faleza de marmură a Hotelului Kempinski, Putin coboară treptele spre Bosfor și, câteva secunde, privește rece în susul și în josul strâmtorii. Spre deosebire de președintele Traian, căruia alăturarea de statuia împăratului cu același nume i s-a părut un minor truc mediatic evitabil, președintele Vladimir se identifică cu țarul Vladimir. Are un Mercedes fal(n)ic cu steagurile imperiale rusești desantat la comandă,

simbol al unei alianțe irezistibile între Gazprom și Bismarck împărțind bivuacul la Stambul. Se lasă filmat pe țărmul Bosforului, pentru că vrea să le amintească celorlalți că, dacă Petru cel Mare doar visa la strâmtori, el le și atinge.

În doar două zile de iunie, Traian și Vladimir, doi lideri atât de diferiți, s-au întâlnit, preț de câteva minute, de vreo patru ori. De fiecare dată, Vladimir i-a ținut calea lui Traian. Traian este un președinte energic, Vladimir — eminamente energetic. Traian e scund, are ochi verzi și un sfârșit de chelie, a fost marinar și a trăit epilogul Războiului Rece într-o rezidență externă a structurilor statului comunist. Vladmir e mic de înălțime, are un început de chelie și ochi verzi, a rămas judoka, iar prăbușirea Zidului de la Berlin l-a surprins pe maiorul KGB într-o rezidență externă a structurilor statului comunist. Amândoi au cunoscut rigorile unei copilării cu tați severi, urmată de o adolescență cazonă. Traian are 75% din voturile exprimate la referendum, Vladimir — 75% în sondaje. Ei conduc țări aproape vecine, dar aflate în relații mai proaste una cu cealaltă decât ale fiecăreia dintre ele cu vecinii. Seamănă, se evită, se atrag. Nu (mai) au nimic de împărțit, au totul de câștigat. Sunt întrunite deci toate condițiile ca Traian și Vladimir să devină prieteni. E doar o intuiție, bazată pe secvențe diferite, alăturate neîntâmplător, în vertijul scuzabil al unei veri imposibile.

UN GERMAN ÎN PLINĂ VARĂ

2 iulie 2007

Cu un sfert de veac în urmă, într-o după-amiază rece de primăvară, plimbându-mă pe Corsoul sibian (sau pe Bretter, cum îi spuneam atunci noi, localnicii, români și germani), am asistat la o scenă neobișnuită. Un individ într-o salopetă nouă a deschis pe furiș fereastra de deasupra intrării în Hotelul Împăratul Romanilor și a agățat tricolorul german cu pajura neagră în mijloc. În acel moment, ca la un semn, zeci, poate chiar sute de trecători, îndeosebi bărbați între două vârste, la costum, au umplut trotuarele dintre Piața Mare și Prima Ardeleană. Erau ofițeri de securitate și de miliție deghizați în pietoni, doi câte doi, urmărind cu coada ochiului intrarea în hotel. Cu o seară înainte, auzisem la Radio Europa Liberă un articol citit din presa germană despre primirea președintelui federal Karl Carstens la Craiova. „Un oraș selenar“, se spunea acolo, pentru că în

cinstea oaspetelui accesul în centrul urbei fusese interzis. Începuse penuria de alimente, se pregătea cea de electricitate și gaz, iar grija cea mai mare a regimului era evitarea situațiilor în care nemulțumiții ar fi încercat să transmită scrisori vizitatorilor străini. Situația era cu atât mai valabilă în Sibiu, capitala sașilor transilvăneni. Mii de etnici germani aveau cereri de părăsire definitivă a țării. După episodul de la Craiova și ecourile lui în presa germană, gazdele au luat o decizie curajoasă: la Sibiu, următoarea escală a lui Carstens, străzile trebuiau umplute, iar la Împăratul Romanilor steagul Germaniei federale avea voie să fluture atât cât să-l zărească oaspetele. A doua zi, presa germană nota schimbarea de atitudine.

Nu cred că oaspeții occidentali ai lui Ceaușescu, la începutul anilor '80, nu știau ce se întâmplă în România. Ei au avut însă mereu interesul să accepte jocul aparențelor întreținut de regim. Îndeosebi relațiile româno-vest-germane au stat decenii în șir sub semnul unei duble înșelăciuni, reciproc avantajoase. Regimul de la București a recunoscut cu mult înaintea altora, în lumea comunistă, avantajele cooperării economice cu RFG. România a deschis prima ambasadă a unui stat comunist la Bonn, în 1967. În acei ani, industria românească, în domeniul energetic mai ales, a fost tehnologizată de firme vest-germane, în timp ce bulgarii sau ungurii aveau parte de cadourile sovietice. În urma acordurilor semnate cu cancelarul Willy Brandt și succesorul acestuia, Helmut Schmidt, în 1978, etnicii germani din România se puteau stabili în RFG în schimbul unei sume consistente de mărci pe cap de emigrant. Ea depindea de studii și de averea rudelor care-l așteptau în Germania. Se adăugau alte „taxe", complet ilegale, percepute de misiții Securității și, mai ales, trecerea în posesia activiștilor de partid sau a protejaților regimului a caselor lăsate în România de cei plecați.

România, în ciuda milioanelor scurse în conturile regimului, a pierdut sute de mii de cetățeni vrednici și un model de civilizație de tip occidental care a contribuit la europenizarea noastră cu mult înainte de intrarea în UE.

În anii din urmă, după terminarea Războiului Rece, relațiile dintre aceste țări au cunoscut două perioade distincte. În prima, România a fost lăsată chiar în urma Bulgariei, în al doilea cerc de interese germane în Europa Central-Răsăriteană. Situația s-a schimbat în bine după 1996, când, datorită Franței îndeosebi, germanii au sprijinit consecvent România pe drumul spre NATO și apoi UE.

Deși România s-a golit de germani în primii doi ani după Revoluție, interesul Bonnului și al Berlinului pentru minoritatea germană și tradițiile ei a fost unul dintre puținele motive afișate ale dezvoltării relațiilor

cu România. Din păcate, în memoria geopolitică a nemților mai pâlpâie trădarea României din 1916 și 1944. Astfel de invariabile joacă mereu un rol important, chiar dacă el este rareori mărturisit.

Astăzi, Germania „Republicii de la Berlin", cu 81 de milioane de locuitori și cu una dintre cele mai performante economii mondiale, a redevenit țară-far a Uniunii Europene. Stridențele auzite în dialogul dintre Berlin și Varșovia, pe teme europene, sau Berlin și Praga, pe tema expulzării forțate a etnicilor germani din Cehoslovacia, prin decretele Beneš, încă în vigoare, au aruncat indirect, în ultimii ani, o lumină mai pozitivă asupra României. Aici, după cel de-al Doilea Război Mondial, au funcționat, fără întrerupere, școli, teatre și biserici în limba germană, iar germanilor „noștri" nu le-au fost impuse privațiuni suplimentare în raport cu cele ale majorității. Amintirea unei „omenii" românești, cu toate suișurile și coborâșurile vremurilor, a rămas un liant puternic pentru atâția germani, devenind în timp un argument cultural-politic tot mai explicit.

Horst Köhler[1] vizitează România, astăzi la București și mâine la Sibiu, ca oaspete aliat și prieten al celui mai important stat din sud-estul Europei, membru în UE și NATO.

Președintele are ascendenți germani originari din Basarabia. Are o biografie de profesor și tehnocrat, cu experiențe și viziuni globale, care țin inclusiv de raporturi privilegiate ale Europei cu America. A propus recent ca titularul funcției de președinte federal să nu mai fie ales de Bundestag, ci de electorat, prin vot universal. Bănuim că Traian Băsescu o să-și întrebe oaspetele dacă președintele va avea astfel mai multă putere decât cancelarul. Tăriceanu va fi interesat de avionul de vânătoare Eurofighter și de prietenia paradoxală a germanilor cu rușii. Doar sibienii îi vor face un semn sincer și dezinteresat cu mâna, în față la Römischer Kaiser.

AVENTURI LA MAREA NEAGRĂ

5 iulie 2007

Articolul de fond al *R.L.* de astăzi este o analiză informată și lucidă, preluată dintr-un ziar turcesc, pe tema competiției economice și politice în bazinul Mării Negre. Avem aici o privire critică și autocritică, din

[1] Economist și politician german (n. 1943); a fost director al FMI în perioada 2000–2004 și președinte al Germaniei în 2004–2010.

perspectiva Turciei, asupra întâlnirii și despărțirii intereselor românești, americane și rusești în bazinul pontic, pornind de la recenta reuniune jubiliară a Organizației Cooperării Economice a Mării Negre, de la Istanbul. De ani în șir, se spun multe, vrute și nevrute, despre importanța strategică a Mării Negre în politica externă românească. Uneori, impresia era că avem de-a face mai ales cu ideea fixă a președintelui Băsescu, în detrimentul unor politici, mai actuale și necesare, în direcția Rusiei sau a Europei. În realitate, cei care vor citi cu atenție articolul din *Hürriyet Daily News* vor înțelege mizele mai vechi și mai noi, de extremă actualitate, ale unei prezențe active în ceea ce anglo-saxonii numesc de multă vreme „pivotul geografic al istoriei" (conform teoriei lansate de Sir Halford Mackinder în 1904).

Provocat de comentariul colegului nostru din Turcia, m-am simțit obligat să-i adaug și o anamneză, cum spun medicii. Adică o retrospectivă a celor mai importante etape în descoperirea geografică și conceptuală a acestei regiuni, de și în analiză globală.

În 1999, istoricul israelian Dan Diner publica la München o istorie a secolului XX, povestită dinspre est spre vest, într-o ordine inversată a importanței convenționale. Autorul își imaginează că stă pe celebrele scări din Odessa, de unde privește spre sud și spre vest, dar nu dinspre periferie spre centru, așa cum suntem obișnuiți, ci dinspre centrul oriental spre periferiile occidentale ale Europei. El crede, cu argumente, că invariabila „chestiunii orientale" — prin care s-a înțeles seria de conflicte și tensiuni ce au culminat cu Războiul Crimeii (1853–1856), al cărui epilog a determinat nemijlocit și nașterea Principatelor Române — este și cauza principală a declanșării Războiului Rece (1947–1989).

În 1947, Anglia notifica Statele Unite ale Americii că nu mai deține resursele necesare de sprijinire a Turciei și Greciei (verigile sale tradiționale în Europa de Sud-Est), în fața pericolului sovietic. Atunci, administrația Truman își asuma explicit (la 12 martie 1947) apărarea acestui flanc, prin Doctrina Truman, care este documentul de politică externă ce marchează începutul Războiului Rece. Nu întâmplător, azi, în plină confuzie a unui epilog prelungit al Războiului Rece, Marea Neagră a redevenit un spațiu de presiuni politice și militare pentru marile puteri, cu participarea riveranilor emancipați de Moscova ori intrați în NATO sau UE și a fostelor republici sovietice din *hinterland*-ul caucazian, atât de bogate în petrol și instabilitate.

Încă din 1922, marele istoric britanic Arnold Toynbee denumea prin „Orientul Apropiat" regiunea care include deopotrivă Balcanii și Caucazul.

După 80 de ani, în doctrina geopolitică a administrației Bush, „Orientul Mijlociu Extins" începe la Marea Neagră și se termină la Damasc, Bagdad și Riad, cuprinzând bazinul caspic și nordul Africii. În literatura istorică și politică mondială a Mării Negre, opera marelui nostru istoric Gheorghe I. Brătianu — mort în închisoarea de la Sighet, în 1953 — a câștigat în ultimii ani statutul unei referințe fondatoare. Cartea sa *Marea Neagră și chestiunea Orientului*, apărută în limba franceză, la începutul perioadei interbelice, redescoperă valențele istorice globale ale regiunii. Primul volum se ocupă de moștenirea venețiano-genoveză a locului, al doilea, dispărut fără urmă, de evoluția zonei în perioada dominației otomane. Cel mai cunoscut istoric actual al bazinului pontic, mai ales în SUA, profesorul turc Eyüp Özveren, a reluat explicit ideile lui Brătianu. Acesta din urmă este numit de Özveren „necunoscutul Braudel[1] al Mării Negre", cu referire la celebrul istoric francez al Mediteranei.

Tezele Brătianu–Özveren pornesc de la două axiome privind evoluția istorică a regiunii Mării Negre, care constituie azi fundamentul teoretic al relațiilor conflictuale din Marea Neagră, între Rusia și SUA. Un câmp de tensiuni nord-sud și sud-nord între Rusia și Turcia, traversat de perioada dominației turce și apoi de cea a expansiunii rusești în Balcani și spre Bosfor și Dardanele. Preluând raționamentele lui Brătianu, Özveren crede că această polarizare nord-sud, ruso-turcă — întreruptă de pătrunderea veneților și genovezilor la sfârșitul Bizanțului, devansată și continuată prin contribuția „grupului etnic-profesional" (așa cum îl numește Troebst[2]) care au rămas mereu grecii, principalii agenți comerciali transnaționali ai Mării Negre — își continuă drumul. În aceeași linie de evoluție a bruierii clivajului nord-sud se înscriu și tensiunile internaționale de la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, alături de reconfigurarea prezentă. Deloc întâmplător, turcii, românii și rușii, prin politicienii lor, au devenit principalii actori ai resetării geopolitice a acestui spațiu, având precursori teoretici în românul Gh. Brătianu, rusul Rostovțev și turcul Özveren.

Ultima fază a Lumii Mării Negre ca „pivot geografic al istoriei" este denumită de profesorul și politologul american Charles King drept Black Sea. După Pontos Euxeinos, Mare Maggiore, Kara Deniz și Cernoe More (denumirile în greacă, italiană, turcă și rusă, care au semnalat și perioadele de dominație sau influență ale țărilor respective), a sosit momentul american, Black Sea. Prezența României în acest tablou este, așadar, departe de

[1] Fernand Braudel (1902–1985), istoric francez, considerat unul dintre cei mai importanți ai secolului XX.

[2] Stefan Troebst (n. 1955), istoric și jurnalist german, expert în slavistică.

a fi întâmplătoare. Chiar cu riscul să părem excesiv de academici pentru cititori, am preferat să stăm altfel pe malul Mării Negre și să plonjăm în ale ei valuri alegre. Fiecare cu vacanța pe care o merită.

E PREA TÂRZIU?

19 iulie 2007

Venirea foștilor băieți din The Rolling Stones în România a declanșat mai multă nostalgie decât pasiune. S-a observat că fanii, care de obicei asaltează periferia hotelurilor sau a stadioanelor în care fac escală celebrii rockeri, s-au numărat, la București, pe degetele a două mâini. Necondiționalii, bătrâni cu coadă din fosta internațională *flower power*, actualmente doar *flower* la gura borcanelor cu murături, erau mai mulți în față la Hilton decât mioriticii noștri foști lățoși, mai timizi decât Irinel Columbeanu și mai discreți decât Gigi Becali. Generațiile aflate în adolescență sau la sfârșitul copilăriei în anii '70, din rândurile cărora cu mândrie inutilă declar că fac parte, au umplut, totuși, până la refuzul confortabil Stadionul Național. Isteria a fost dominată de bucurie și în acest caz. Explicațiile acestei reveniri calme a trecutului nostru recent, prin cei mai turbulenți reprezentanți omologați ai acestuia, țin de trecerea timpului. Pe locul în care s-au zbenguit Rolling Stones marți seară, altădată se înscenau epopei nord-coreene în limba de lemn. Pionierii și șoimii patriei de odinioară au toate motivele să-și amintească doar pe jumătate, cu manie antiproletară, aceste momente. Copilăria și tinerețea lor rețin mai ales veselia dezordonată a acestor vaste libații supravegheate, în aer liber. Nici foștii soldați de la Transfăgărășan sau șantieriștii de la Salva-Vișeu, nici studenții forțați să dea țării doar mai mult porumb nu s-au transformat în Soljenițîni ireductibili. Cronicarii vieții în libertate condiționată acordată de național-comunismul ceaușist, în perioada sa „auroral㔓, din acea insulă Newport a stalinismului industrial, de intimidare psihologic-propagandistă, care a urmat reprimării în masă, au toate motivele să uite. Nici suferința lor n-a semănat cu chinurile deținuților de la Sighet, nici politrucii de la UASCR n-au mai avut nimic în comun, în afară de sănătatea ereditară a dosarului de cadre, cu fenomenul Pitești. Viața devenise — nu-i așa? — suportabilă, cu accente de sinceritate ușor recuzată în fața oglinzii, pentru milioane de români treziți la realitatea țării lor fictive impuse, și a lumii normale interzise în urmă cu 30 de ani. Dacă noi, tinerii de atunci,

nu avem deci motive să înlocuim nostalgia cu isteria, ce să mai spunem despre profesorii, educatorii, îndrumătorii noștri autoinvestiți de Partid și Securitate? Pentru ei, colaboraționiști voluntari sau involuntari ai sistemului, anii '70 ai secolului trecut erau sinonimi cu popasul în prima oază de după traversarea deșertului. Preferau minciuna, servilismul și oportunismul real-socialiste, în absența arestărilor în noapte, a deportărilor, confiscărilor și excluderii din universități. Paradoxul straniu al înlocuirii pasiunii cu nostalgie, prilejuit de coborârea printre noi, adolescenții de rând ai anilor '70, a celor de la Rolling Stones, este explicabil deci prin lipsa de eroism a trecutului nostru reprimat. Nici dictatura, nici rezistența la dictatură nu mai erau ce-au fost. Este motivul pentru care The Beatles, Jimi Hendrix, Janis Joplin sau The Rolling Stones erau într-adevăr clandestinii apartamentelor noastre de bloc, pe care nu aveam obligația să-i turnăm la Securitate. Interziși de sistemul ideologic, ei erau tolerați de subsistemele normalității. Prin ei aflăm însă că cetățeanul liber poate fi nemulțumit de război, de imperialism, de America, de Rusia, de comunism — în numele libertății de expresie. Libertatea de expresie era mai importantă decât orice realitate contestată. Prin ei, drogul și aventura erau de preferat ideilor ciuce și marxism-leninismului creator.

În sfârșit, nu pot să nu evoc în aceste rânduri experiența personală a descoperirii Europei Libere, prin intermediul emisiunilor lui Cornel Chiriac, Radu Maltopol (Radu Theodoru) și Andrei Voiculescu. Seară de seară, noapte de noapte, de Paști și de Crăciun, vocile acestor disc jockey politizați prin natura destinației mesajului lor (*The message is in the music!*) se alăturau, în canonul unei reflecții mai ample și mai grave, enunțurilor lucide ale lui Noël Bernard și Monicăi Lovinescu. Acum, The Rolling Stones, desantat pe „23 August" la București după atâția ani de lămuriri, frământări și așteptări, nu mai creează decât magia rece, aproape albă în irizările sale, pentru fiecare dintre noi, a neîmplinirilor vieții în libertate. Acum, de ele răspundem singuri.

CE NE AȘTEAPTĂ?

26 iulie 2007

Deși rarefiată de vipie, imaginea verii politice românești se află în plină reconfigurare, iar conturul ei nu lasă loc îndoielilor. Fata Morgana are nume, prenume și ocupație.

Traian Băsescu este singurul agent politic consecvent. A câștigat referendumul, dar și reconfirmarea populară în funcție, care i-a lipsit în decembrie 2004. Legăturile sale directe cu poporul au fost nu doar verificate, ci și întărite. Personaj solitar, cu un redutabil talent de comunicator, contradictoriu și autoritar, Băsescu și-a confirmat la 19 mai nu atât fișa postului, încă ingrată și supusă constrângerilor constituționale, cât propria personalitate. Nu știu dacă, în acest sens, dl Băsescu se poate doar felicita. Concluzia sa cea mai mai importantă pare să fie aceea că războiul său de unul singur, alături de întregul popor, împotriva clasei politice nărăvite trebuie continuat cu energie sporită. După victoria sa în alegeri, francezul Sarkozy, și el un promotor energic al polarizărilor patetice în timpul campaniei, a devenit cel mai conciliant și ecumenic președinte de la de Gaulle încoace. Și-a ademenit adversarii din Partidul Socialist în funcții guvernamentale sau onorifice, în numele unui proiect național transpartinic. A atins astfel două obiective. Țara a respirat ușurată după alegeri, în așteptarea armoniei care aduce schimbările adevărate. Sarkozy va putea obține apoi sufocarea adversarului politic prin îmbrățișare. La fel a procedat și François Mitterrand după 1982, când i-a lichidat pe comuniști cooptându-i în guvern și obligându-i să-și asume strategii capitaliste pursânge. În ambele cazuri, un lider viclean și inteligent, eminamente ideologic, și-a folosit puterea pentru a uni, pentru a reintegra un spectru politic fracționat, în numele unei guvernări autoritare nestânjenite. Totul este să știi ce faci cu această putere.

Traian Băsescu este pe cale să rateze această cauză. El a fost suspendat pentru că era perceput ca inamicul ireductibil al tuturor partidelor. Băsescu are de-abia acum suportul popular al unei adversități justificate în raport cu sistemul, pe care o poate ilustra cât, când și cum dorește. După oligarhii din presă și aliații lor politici, țintele au devenit mafioții și neocomuniștii. Rând pe rând, numele unor personaje diferite s-au perindat pe ecranul aversiunii publice, gata oricând de igniție. Dl Băsescu are acum inițiativa validată popular, nu politic și instituțional, a conducerii unor acțiuni războinice preemptive care se vor bucura de mai multă audiență și simpatie publică decât gesturile de apărare sau contraatac.

Dl Traian Băsescu n-a vrut și nici n-a putut să fie un Sarkozy, al cărui orgoliu de politician victorios se exprimă prin generozitatea, oricât de machiavelică, față de învinși. Băsescu s-a autoînvestit, după un referendum care i-a redat doar funcția prezidențială, într-un războinic pe termen lung. Succesul acestei transformări este condiționat însă, în continuare, de reacțiile clasei politice. Și pensiile, și avioanele, și votul uninominal sunt

teme-capcană pentru Băsescu, într-o măsură mai mare decât pentru Tăriceanu sau Geoană. Fără aliați noi printre foștii adversari, avându-i alături doar pe pediștii inflamați de un succes demoscopic imposibil de digerat, războaiele câștigate de președinte nu se vor transforma automat și în victorii ale societății românești.

În verva justițiară a președintelui încap un lider politic de opoziție, un prim-ministru cu pârghii executive precise și un procuror general într-o țară în care justiția e de mult reformată. Din nefericire pentru el și pentru numeroșii săi simpatizanți, Traian Băsescu nu este decât președintele României anului 2007.

Accelerarea și fragmentarea câmpului politic prin șocurile electrice administrate de Băsescu pot avea însă rezultate neașteptate. Victoria electorală a PD va crea o tabără parlamentară pro-prezidențială, aptă de aplicarea reformelor necesare, dar și vulnerabilă la abuzuri și arbitrar, prin absența contraponderii. Dispariția din parlament a unui partid precum UDMR poate antrena, în spațiul cuprins între Kosovo și Transnistria, o decompensare periculoasă a relațiilor interetnice, cu agravarea extremismului maghiar și antimaghiar. E de așteptat ca PSD să cedeze presiunilor din interior, pe fundalul unui comportament la vârf total neinspirat în ultimele luni. Dar implozia PSD, fără apariția unui nou partid de stânga european, nu va fi deloc un câștig pentru democrație, oricât de răsplătit va fi Traian Băsescu prin dispariția comunistului Iliescu și a neocomunistului Geoană.

Există șansa ca un președinte puternic și iubit de popor, având alături un partid viguros și dedesubt o constituție pro-prezidențială, să ducă în sfârșit la capăt reformele visate de români după 1989. Există însă și riscul prelungirii tensiunilor interne, fără victoria vreuneia dintre părți, care poate fi fatal prin cumularea cu lehamitea opiniei publice. Există oricând posibilitatea unei alunecări spre autoritarism și populism, în care charisma unui președinte să bată la puncte partidele și Parlamentul. O societate cu tradițiile istorice ale României, în care trecutul vinovat a fost de cele mai multe ori rezultatul impunerii voinței dictatoriale a unui singur personaj și a aparatului său de putere, nu-și poate oferi însă doar șansa conducătorului iubit. Parlamentul și partidele, oricât de respingătoare în înfățișarea lor la un moment dat, pot fi ameliorate pașnic, prin alegeri.

În schimb, mai toate personajele providențiale ale României secolului trecut au sfârșit prin alungare, abdicare sau împușcare.

VERB — ȘI DE LA CAPĂT

2 august 2007

Dispariția Patriarhului Teoctist ne obligă pe toți, într-un climat public de puternică mobilizare emoțională, la gânduri și reflecții neobișnuite. Moartea oricărui om este prilejul revederii pioase, îndurerate sau senine, a vieții sale. Sfârșitul vieții cuiva este, într-un fel, ca verbul în limbile latină și germană, pus în finalul unei propoziții sau fraze. Doar odată cu el afli cu adevărat sensul enunțului. Tot așa, moartea fiecăruia dintre noi este nu doar epilogul biografiei, ci și începutul poveștii despre o viață apusă, dar nesfârșită prin multiplicitatea interpretărilor sale. Când omul a cărui viață a ajuns la înălțimea ilustră a patriarhilor Vechiului Testament este chiar patriarhul unei mari biserici creștine din Europa și din România atâtor răsturnări istorice, chiar că sunt multe de gândit și de spus, pentru un număr nesfârșit de oameni. Așa trebuie să interpretăm comoția colectivă care a cuprins România, la moartea „fericitului întru adormire și pomenire Teoctist". El n-a fost doar un țăran călugăr din Moldova și întâiul ierarh ortodox, ci reprezentantul autorizat al unei lumi puternice, complicate și misterioase, în care religia și autoritatea lumească au determinat și însoțit experiențele tulburate ale cetățenilor României acestor ultime decenii, împlinirile personale întâmplătoare și eșecurile cruciale ale tuturor — miezul încă tare al vieții noastre, pentru mulți ani de acum înainte.

Cel care semnează azi în pagina de opinii a ziarului nostru o scrisoare sub numele de „Starețul Ștefan" are deci dreptate să susțină că emoția colectivă, poate chiar patetic exteriorizată în aceste zile, defectivă de distanțare critică, este consensul salutar al unei forme de spiritualitate și exaltare oriental-creștină, balcanică, privită ca antidot necesar și spontan la evul agresiv și generalizat al negativității insalubre a tranziției. Ca și cum era nevoie de o răscumpărare a zgomotului și furiei ambientale, prin penitența trăirii sau mimării unui doliu comunitar.

Într-un celebru roman american, există un personaj care participa la înmormântările unor necunoscuți, oferindu-și astfel ocazia de a plânge în public fără să fie considerat nebun. Plânsul său era chiar mai sfâșietor decât al rudelor apropiate defunctului, intrigate de accidentul straniu al vărsării lacrimilor clandestine la căpătâiul mortului lor. Cred că și acum destui dintre cei care plâng sau suspină în jurul morții fostului patriarh o fac gândindu-se la viața lor, chiar mai mult decât la moartea lui. Dar nu este aici o formă de recunoaștere a reprezentativității, oricât ar fi ea de negată sau nedorită, a unui personaj generic al ultimelor decenii?

Faptele bune ale fostului patriarh justifică sinceritatea suferinței atâtor credincioși ortodocși. Faptele lui rele îi fac pe cei convinși de ele să-și amintească, la fel de îndurerați, neputința oamenilor sub vremi. Biserica a fost o realitate paralelă sau poate chiar un înlocuitor, unul în plus, în anii comunismului. Bisericile erau deschise și luminate de Paști și de Crăciun, la nunți, botezuri și înmormântări. În ele, credincioșii, sfinții și icoanele erau oricum în număr mai mare decât preoții, oricât de vânzători. Ateismului de stat i s-a contrapus religia, fie ea și de stat. S-a putut mult mai rău, s-a putut mult mai bine. În Rusia sovietică sau în China comunistă, religiile tradiționale au fost interzise, lăcașurile de cult au fost distruse ori închise ani în șir, iar slujitorii lor au fost arestați sau secularizați cu forța. În Polonia, Cehia și Ungaria, bisericile au fost și spații de mântuire cetățenească, experimente ale salvării demnității și îndepărtării umilințelor încă din timpul vieții.

În România, natura istorică a Bisericii Ortodoxe, de dublă supunere față de Cezar și Dumnezeu, cu o înclinație nedisimulată pentru primul, și tradiția sa de identificare național-etnică cu românitatea au creat premisele unui compromis natural cu național-comunismul. Au existat aici o (auto)pervertire a Bisericii, dar și o îmblânzire a comunismului. Imaginea acestei distorsiuni dramatice include dărâmarea atâtor biserici ortodoxe în Bucureștiul ultimilor ani ai ceaușismului, alături de refacerea, cu ajutorul statului comunist, a ctitoriilor brâncovenești Sfântul Gheorghe din Capitală și de la Sâmbăta de Sus, în Munții Făgărașului. Ca și cum ar fi fost apărate de jertfa marelui domnitor și a fiilor săi. Ca și cum Ceaușescu s-ar fi temut să distrugă mormântul creștinesc al unor martiri răpuși de păgâni, pentru a îndepărta astfel orice sfârșit asemănător. Răul făcut de el a fost însă mai mare decât binele. Rușinea dărâmării bisericilor, a caselor și a năruirii atâtor vieți de creștini și necreștini va apăsa mereu pe umerii înalților ierarhi ortodocși. În fresca reprezentându-i pe ctitorii de biserici, a apărut și chipul chinuit al unor domnitori și prelați cu ruine de biserici în mâinile însângerate.

Biserica Ortodoxă va intra însă, după moartea Patriarhului Teoctist, în zarișteа clarificărilor. Rolul social al acestei instituții a fost pe deplin redescoperit. Dialogul ecumenic cu Sfântul Scaun inaugurat de fostul patriarh a fost semnul unei curajoase normalizări avangardiste. Ortodoxia românească a marilor ei teologi și ierarhi, a celui mai mare număr de credincioși din lume, după Biserica Rusă, va fi un adaos neprețuit de idealitate, de

iubire și omenie în marele templu pragmatic al Europei creștine, dominată de reguli și proceduri.

În tradiția împăraților bizantini, legătura dintre Biserica Ortodoxă, stat și națiune a fost considerată aidoma unei „simfonii echilibrate". Comunismul a fost, în această viziune, o „simfonie dezechilibrată". Patriarhul Teoctist a fost dirijorul încercat și privilegiat al ambelor versiuni.

ȚARA NOASTRĂ DIN CĂRȚILE LOR

23 august 2007

Impresiile străinilor despre români, de-a lungul timpului, sunt printre cele mai interesante și utile învățăminte, depășind, prin distanță și comparația implicită, calitatea privirii dinlăuntru. O carte de memorii de acum câțiva ani a ambasadorului și scriitorului german Erwin Wickert se intitula *Ochii norocoși*. Acolo, fragmentul cel mai mare era dedicat experiențelor sale românești, la sfârșitul anilor '70. Wickert a fost cinci ani ambasador al RFG în România, unde a urmărit cu atenție cătarea vicleană a Ceaușescului la praznicele vânătorești, a studiat cu precauție o bună parte din lumea culturală oficială a epocii și a rămas uluit de funeraliile, cu sobor de preoți și boi mascați, ale ilegalistului existențialist Emil Bodnăraș. Wickert a fost un diplomat dublat de un prolific romancier și sinolog. După București, a ajuns, de altfel, ambasador în China. Ochii cu care un astfel de diplomat-autor urmărește o țară diferită de a sa sunt „norocoși" de fiecare dată și pentru cei priviți. Până azi, n-avem o carte mai fascinantă despre Bucureștiul bizantin decadent decât a lui Paul Morand, el însuși mare scriitor și diplomat de carieră. Norocoși pentru noi sunt și ochii scriitorului polonez de spornică faimă europeană Andrzej Stasiuk. El trăiește retras undeva în Carpații din sudul Poloniei, unde are o editură. Spre deosebire de călătorii occidentali, importanți și fără să vrea condescendenți, pentru că vin dinspre Occidentul prosper și civilizat înspre Orientul arhaic și anarhic, Stasiuk descoperă cu admirație lumea pedestru mitică a satelor și târgurilor Europei Centrale și Răsăritene. Cartea sa de călătorii se numește *Călătorind spre Babadag*, a apărut acum doi ani și este tradusă în mai multe limbi europene. Polonezul dedică satelor și orașelor mici românești o bună parte din textele sale. Despre Rășinari, Delta Dunării sau satele săsești și secuiești, citim cele mai neobișnuite lucruri, de parcă ar face parte dintr-un ținut ficțional virgin, desprins din Faulkner

sau Márquez. Violența peisajului nostru rural se împletește cu o prospețime contaminată de particularismele inutile ale celui uman. Animalele coabitând intim cu oamenii, mirosul de balegă de pe uliță și prezența atotstăpânitoare a PET-urilor, amestecate într-un climat intens de neîncredere în vecin, capitalism, stat și viitor.

O Românie postcomunistă și preorientală, dar foarte diferită de cea descrisă în urmă cu câțiva ani de Robert Kaplan în *Fantomele Balcanilor*. Americanul, la fel ca autorul cărții *Danubius*, italianul germanist Claudio Magris, mai avea obsesii și complexe culturale și retrogeopolitice, de genul: Transilvania e germanic imperială, Valahia și Moldova rămân rural-turcizate. Polonezul ia în primire doar feliile central-est-europene obscure, pervertite mai adânc de comunism decât bântuite de fantoma lui Franz Josef, în Slovacia, Ucraina, Ungaria sau România.

Cărțile călătorilor străini sunt mult mai interesante, prin răbdare și adâncire în realitatea țării vizitate, decât articolele expediate conjunctural în presa zilei. Citind *Le Monde* sau *Die Welt*, întâlnești o Românie virusată în mod suplimentar de superficialitatea observației, cu apucături dominant rome, în registrul delincvenței ireductibile. Cărțile, în schimb, aduc viziunea planurilor mari, pornind de la traversarea răbdătoare a celor mici. În *Întreaga geografie a lumii*, de exemplu, doi francezi, Jean-Claude Barreau și Guillaume Bigot, se ocupă, razant, de zeci de state ale lumii, din perspectiva unor specialiști cu înclinații impresioniste. Rezultatul e amuzant, dar și de o robustă, netrucată candoare. „Spre deosebire de vecini, românii se bucură de o importantă unitate națională, nu se amestecă în conflictele balcanice, sunt un popor numeros și au o țară destul de mare. Limba lor, de origine latină, și nu slavă, le dă o identitate reală. Sunt slavi latinizați. O importantă emigrație le trimite devize. Țara a traversat o dictatură comunistă deosebit de coruptă și incompetentă, dar, asemenea polonezilor, românii rămân un popor vivace. În același timp, tribulațiile istoriei au făcut posibilă la frontiera lor o țară artificială, Republica Moldova."

Grațioase, pe alocuri false, de o evidență jenantă pentru orice românolog băștinaș, impresiile acestea în răspăr se vor fixa mai mult în mintea occidentalilor decât reușește vreodată ura sau adorația noastră de sine. Către sfârșitul încă fierbinte al verii, vorba aia, de 23 august, mă gândesc că, poate, ochii lor norocoși ne mai răcoresc nițel mintea încinsă.

TRISTEȚEA MILIARDARULUI LA MATURITATE

30 august 2007

Tranzacția anului, a deceniului și chiar a întregii epoci postceaușiste, în materie de economie capitalistă privată, consumă deja energie analitică pe măsura valului de petrol kazah ce stă să înnegrească Marea Neagră. Senzaționalul afacerii încheiate de dl Dinu Patriciu ocupă spațiile comentariului public, pe bună dreptate. Din cel mai „vânat" magnat al mandatului Băsescu, Patriciu se transformă în cel mai bogat român al tuturor vremurilor. Plutocratul pursânge, transformat mai mult de președinte decât de justiție în țapul ispășitor al jafului veros la care a fost supus statul în ultimii ani, ieșise din vizorul mass-media odată cu epuizarea fazei de cercetare la Parchet a dosarelor sale.

Acum, brusc, cazul Patriciu devine unul al succesului sau al loviturii pe piața economică. În prim-plan apar afaceristul victorios, dar și omul cu un chip mai epuizat și mai posomorât decât cel ilustrat și interogat *ad nauseam* de reporteri la ieșirea din Parchet. Această figură tristă a celui care încheie cea mai mare afacere din istoria României este dublată și de anunțarea unor intenții filantropice, prin fundații și fonduri în beneficiul tinerilor și al intereselor comune din România și Republica Moldova, care uimesc prin generozitate. Cel mai bogat, mai darnic și mai trist român a dat în câteva interviuri explicații cvasi-complete privind tranzacția. Umbra așternută pe chipul dlui Patriciu rămâne însă un mister. În cele ce umează voi încerca să aproximez (în regim speculativ psihologist, vor spune unii, dar și pe baza datelor din terenul realității) câteva răspunsuri la întrebarea: de ce-ar fi trist Dinu Patriciu?

Orice epilog fericit al unei încercări prelungite devine pentru oamenii realiști și sensibili un prilej de dubii și întrebări suplimentare. Pentru Dinu Patriciu, președinte director general al grupului ex-sovietic Rompetrol, viața devine mult mai grea. El intră în competiția cu obstacole, în care arbitrii ruși, europeni, asiatici și americani sunt exigenți și nemiloși, atunci când miza este petrolul pe care-l râvnesc în același timp. În Rusia, Putin și-a întemnițat rivalii îmbogățiți din petrol și dornici de ascensiune politică, iar în Irak sau Kuweit americanii au declanșat războaie în jurul sondelor rămase de izbeliște. Un motiv posibil al melancoliei dlui Patriciu are de-a face și cu tribulațiile sale judiciar-politice din România. Ce urmează, în procesele împotriva sa? Cum își va modula Traian Băsescu strategiile anti-Patriciu, în situația unei posibile înlăturări de la putere a guvernului Tăriceanu II, dar și după transformarea Rompetrolului în cel mai solid

argument al pretențiilor geopolitice românești la Marea Neagră, atât de familiare președintelui și susținute de partenerul american?

Un anumit *status inconsistency*, cum spun cercetătorii cauzelor războiului, o incompatibilitate creată prin dezechilibrul între cifrele din contul personal și faima sa euroasiatică, pe de o parte, și deficitul cronic înregistrat în relațiile cu factorul de putere dominant, președinte și servicii secrete, în interior, pe de altă parte — poate fi un alt motiv de serioasă preocupare pentru dl Patriciu. Ce-i drept, și pentru dl Băsescu.

Kazahstanul este o republică parlamentară, cu un regim politic puternic autoritar, întinsă pe 2,7 milioane de km pătrați, cu 14 milioane de locuitori. Stepele sale nesfârșite sunt o prelungire spre sud a Siberiei. Nordul țării, în jurul capitalei Astana și al bazei de operațiuni spațiale sovietice de la Baikonur, este populat de ruși. Tratatele occidentale și dorințele numeroșilor partizani ai doctrinei euroasiatice recomandă insistent o federație ruso-kazahă, ca singură soluție pentru depășirea dificultăților de identificare a unui stat încă incert.

Kazahstanul face parte din alianțe economice și de securitate controlate de Moscova. Independența sa economică relativă, întărită de prezența capitalului occidental, nu poate fi negată, dar tendința dominantă este aceea de apropiere de Rusia și detașare de Occident. Situația are de-a face și cu eforturile Moscovei de consolidare a unui pol anti-occidental, inclusiv prin manipularea piețelor energetice. Rompetrol se colorează euroasiatic, tocmai în această perioadă de puternice modificări în avantajul Rusiei. Controlul rusesc asupra infrastructurii de transport a petrolului kazah spre Marea Neagră și Marea Mediterană sporește chiar în aceste zile, în timp ce interesele unor giganți energetici occidentali ca Shell, Eni sau BP sunt tot mai îngrădite prin voința politică a guvernului kazah.

Brusc, prin Rompetrol, Kazahstanul — și odată cu el, în premieră istorică absolută, și grupul țărilor din Organizația pentru Cooperare de la Shanghai (inclusiv Rusia, China și, într-un fel, Iran) — se va învecina cu bazele americane de la Mihail Kogălniceanu. Nu NATO și UE s-au apropiat de Asia, ci Asia bate acum la porțile lor, sau va fi în situația să intre chiar și fără să mai bată. Dl Patriciu devine astfel un Marco Polo sau Spătar Milescu, în sens invers. Dacă-aș fi în locul lui, mi-ar fi frică, înainte de a mă felicita.

Dl Dinu Patriciu este fiul unui „cavaler de industrie" din perioada interbelică, doctor în petrol și mine în Germania Republicii de la Weimar, apoi un ilustru profesor și director de societate petrolieră multinațională, în România anilor '30 și '40. După 1947, Valeriu Patriciu a cunoscut

persecuția politică și marginalizarea profesională. În tinerețe, tatăl miliardarului de azi a fost beneficiarul unor burse și ajutoare ale Regatului român. Continuarea acestei tradiții, și în branșă, și în ajutorarea tinerilor săraci și merituoși, ca Mecena însă, impune respect. Ea poate semnala revenirea la o tradiție în care oameni ca Brătianu sau Mociorniță asociau spiritul etic al ortodoxiei cu cel protestant al capitalismului, în modul cel mai natural.

În sfârșit: poate gândul că, după ce a creat prima firmă privată în 1990, care se numea Alpha, atinge acum Omega maximei prosperități, cu cele mai bune intenții pentru binele public, în chiar momentul în care biografia sa personală continuă să fie tratată oficial, în propria țară, cu înverșunată suspiciune și neîncredere, să fie într-adevăr cheia tristeții lui Dinu Patriciu? Sau poate tristețea lui Patriciu rămâne și problema noastră, atunci când ne judecăm semenii mai vrednici și norocoși cu prea pripită și răuvoitoare invidie?

IN MEMORIAM

11 septembrie 2007

Cu șase ani în urmă, într-o dimineață de septembrie, ca și cum cineva ar fi reușit să transforme în realitate versul *September, the cruelest of months* („Septembrie, cea mai crudă dintre luni"), în creierul mic al paradisului post-istoric, copleșit de tihnă și bunăstare, care devenise Occidentul în versiunea sa hiperbolică, a izbit o năprasnică măciucă. Din lumea kantiană a „păcii eterne", omenirea părții mulțumite a planetei a derapat în ringul brutal controlat de Hobbes. În istoria gândirii, în mod impropriu și grăbit, germanul Kant trecea drept mesagerul naiv al împăciuirii definitive, iar englezul Hobbes gladiatorul neînduplecat al luptei nesfârșite pentru putere.

Căderea în realitate are câteva date. Mai întâi, calculele morții, doar la New York. Aici, în dimineața zilei de 11 septembrie 2001, au pierit 2 749 de oameni. Dintre aceștia, 147 au fost pasagerii și membrii echipajelor din cele două zboruri. În turnurile gemene se aflau nu mai mult de 600 de persoane pe etaj, suficient de aproape de impact ca să moară instantaneu. Au mai murit alți 412 oameni, dintre salvatorii veniți la locul dezastrului. Peste 1 500 de bărbați și femei au supraviețuit exploziilor, dar au rămas blocați la distanțe de până la 20 de etaje de locul loviturilor. Apoi, există sutele de mesaje disperate și însuflețite, trimise de-a lungul celor 102 minute, de către cei 1 400 de bărbați și femei care au luptat pentru viață

la World Trade Center (vezi mărturiile zguduitoare din cartea ziariștilor Jim Dwyer și Kevin Flynn, *102 minute. Povestea nespusă a luptei pentru supraviețuire din interiorul turnurilor gemene*, tradusă și în limba română, în 2006, la Editura Nemira).

Atentatele de la New York și Washington de acum șase ani au deschis seria unor întâmplări care alcătuiesc, neîntrerupt, până astăzi, secvențele războiului împotriva terorismului. S-a spus că islamismul jihadist este o formă de revoltă globală, violentă și irațională împotriva valorilor modernității. Între ele, capitalismul, emanciparea femeii, dreptul la viață. Dar uciderea nevinovaților este interzisă și de islam. Terorismul islamist este o negație sălbatică și a islamului.

Un episod legat de războiul antiterorist — și răsturnat, în percepția dominantă, în pericolul depășirii scopului drept prin mijloace respingătoare — ține de evoluția situației din Afganistan și îndeosebi din Irak. În mod principial, americanii și aliații lor, printre care și românii, sunt apărătorii valorilor civilizației. Nu ai civilizației noastre împotriva civilizației lor, nici ai creștinismului împotriva altor religii sau a civilizațiilor diferite, pentru că religii și civilizații inferioare nu există. Susan Sontag, cea mai scăpărătoare minte critică a modelului american de putere, avea dreptate să scrie, cu puțin înainte de a fi răpusă de cancer, că doar violența aplicată în mod limitativ are o șansă să reducă amenințarea reprezentată de Osama bin Laden și tovarășii săi.

În 1952, teologul american de origine germană Reinhold Niebuhr publică o carte intitulată *Ironia istoriei americane*. Așa cum remarcă eseistul german Wolf Lepenies, avem de-a face aici cu cea mai bună carte despre războiul împotriva terorii. Cu o jumătate de secol în urmă, Statele Unite erau confruntate cu fundamentalismul comunist. Avertismentul lui Niebuhr de atunci, scrie Wolf Lepenies, este valabil și azi: democrația trebuie avertizată ca, în lupta sa împotriva fundamentalismului, să nu folosească, la rândul ei, mijloace fundamentaliste.

Cei șase ani scurși de la înnegurarea cu fumul Apocalipsei a cerului newyorkez au însemnat însă nu doar eșecurile parțiale ale politicii practicate de cei mai puternici apărători autoînvestiți ai democrației liberale, eșecuri legate de folosirea instrumentelor abuzive de „drept umanitar militar“, din recuzita unui hegemonic *empire by invitation*[1]. Au însemnat,

[1] Expresie creată în anii ’80 de Geir Lundestad, secretarul Comisiei Norvegiene pentru Premiul Nobel. Expresia se referă la faptul că, după cel de-al Doilea Război Mondial, intervenția militară (și nu numai) a SUA a fost de multe ori solicitată de țări europene.

în primul rând, generozitatea, eroismul și puterea de sacrificiu ale unei națiuni care, atunci când și-a trimis fiii la luptă, pentru libertatea altora, înainte de a fi amenințată în propria libertate, în 1918, în 1944, în 1965, a avut, în fond, mereu dreptate. Oricât s-ar înșela sau împiedica în strategii politico-militare, americanii continuă să fie, alături de aliații lor, cei care au dreptate. A-i blama pentru suferințele și atrocitățile din Irak sau Afganistan, scrie aceeași Susan Sontag, devine obscen, din perspectivă morală, atâta vreme cât la 11 septembrie 2001 au fost uciși, în masă, oameni nevinovați.

Memoria lor, în prima și cea mai teribilă secvență a post-istoriei însângerate de realitate, din dimineața zilei de 11 septembrie 2001, merită mereu compasiunea, omagiul și revolta noastră.

ALTERNANȚA DEMOCRATICĂ

13 septembrie 2007

Cel mai important lucru legat de alegerea noului patriarh ortodox al României, dincolo de numele unei persoane, îl constituie amplitudinea și calitatea dezbaterii publice din societate și biserică din ultimele săptămâni.

După decenii de liniște mormântală și sfințenie supravegheată, BOR a cunoscut în ianuarie 1990 o primă trepidație. Intelectuali și teologi mai liberali, amețiți de aerul „revoluției de stat", cu voie de la poliție, au cerut înnoirea ierarhiei, începând cu Teoctist însuși. Acesta s-a retras pentru o vreme, dar a devenit apoi beneficiarul „restabilizării" în care intrase și statul. În această logică destul de pestriță, Ion Iliescu, un comunist pro-sovietic de frunte, fosta Securitate și tradițiile naționale ale comunismului, oricât de întinate de exercițiul ceaușist, au devenit bornele noului curs. Alibiul, sugerat cu mâna la gură de „revoluzzerii" rătăciți în oficiile dictaturii, a fost așa-zisa nevoie de prevenire a unei implozii statale, urmată de scindarea teritoriului național, în suită iugoslavă sau cehoslovacă. În realitate, acest alibi a fost mereu discutabil. N-a existat un pericol real al fragmentării statale, în ciuda unor intenții sau nostalgii periferice, supralicitate de apărătorii templului ceaușist. În această configurație de putere, și Teoctist și-a regăsit imediat locul. Contestatarii lui au devenit suporterii cei mai înfocați. Continuitatea în ierarhia ortodoxă a fost echivalentul continuității în structurile militare, diplomatice și ale serviciilor secrete, ca remediu împotriva asediului antistatal iminent.

BOR a fost percepută de putere, în timpul comunismului, ca o coloană a edificiului statal. Pentru că înalții ierarhi n-au putut fi obligați să se înscrie în PCR, ei au fost cooptați în mod cvasi-instituțional în structura de putere numită Securitate. Spre deosebire de PCR, Securitatea nu era obligată să-și demonstreze convingerile ateiste. Odată cu depășirea „pericolului" catolicismului imperialist și al „disidenței" greco-catolice, Securitatea a asistat benevolent clerul și Biserica Ortodoxă, în numele specificității naționale, care făcea dintr-o anumită autonomie retorică față de Moscova și internalizarea folclorică a marxism-leninismului, încorporate în reduta de apărare a dictaturii familiei Ceaușescu, o ideologie sui-generis, la care s-au raliat nu doar non-valorile, membrii PCR sau infamii colaboratori ai Securității.

Într-un grad sau altul, mai ales între 1965 și 1980, cei mai importanți reprezentanți ai elitelor profesionale au acceptat contractul oferit sau impus de regimul Ceaușescu. Trebuie să facem un efort de recontextualizare, altminteri rămânem cu impresia că tot ce ni s-a întâmplat, bine sau rău, înainte de 1989, în cultură, educație, biserică, politică sau diplomație, a fost opera diavolului, un fel de trădare vinovată continuă. Au existat multe trădări vinovate, servitute voluntară, exces de zel, persecuții, crime fizice sau morale, în numele dogmelor dictaturii comuniste originale. Dar pausalizarea și simplificarea din perspectiva prezentului, prea grăbit cu acuzații și condamnări, în noul „tribunal al poporului" democrației liberale, și, mai ales, sentința prin prisma lipsei de experiență, empatie sau documentare, transformate în atuurile unui adamism intolerant, nu ne ajută să înțelegem un fapt simplu, dar fundamental: în ciuda nesfârșitelor discuții despre colaborarea cu Securitatea a liderilor BOR, deși toată lumea știe că acești prinți ai bisericii erau asimilați, prin statut social și salarial, înaltei nomenclaturi comuniste, încrederea credincioșilor în vechea-nouă conducere a rămas neschimbată. Credincioșii cred în Dumnezeu, Biserică și clerici „la pachet", ca să spun așa. Foștii granguri PCR sau generali de Securitate, inclusiv colaboratorii Securității din lumea intelectuală sau societatea civilă, n-au avut șansa înalților clerici.

Ar mai fi însă câteva amănunte. Înfometarea populației, umilirea prin frig și întuneric, uciderea pruncilor de către mamele care avortau ilegal, dărâmarea bisericilor istorice, persecutarea fraților creștini greco-catolici, al căror rol în ridicarea României a fost la fel de mare precum al ortodocșilor în păstrarea ei, declarațiile mincinoase ale mitropolitului Plămădeală, la Moscova, în 1988, că în România n-ar fi fost distrus niciun lăcaș de cult — toate rămân pete de neșters pe anteriul alb imaculat al fostului patriarh.

Ele se transmit automat și noului uns. Acesta are însă șansa de a nu le fi provocat și camuflat.

Ultimele săptămâni au fost un fel de exorcism, oricât de soft, pentru înaltul cler BOR. Chiar dacă formal el n-are rezultate, în ciuda faptului că Bartolomeu Anania a sfidat CNSAS, credincioșii au văzut, au auzit, au crezut ori n-au mai crezut. Spre deosebire de opțiunea politică, credința rămâne perpetuu închisă în cutia neagră a credinciosului, nu devine vot sau statistică. Nici nu contează cine urmează pe tronul BOR. Important este că BOR a traversat în doar câteva săptămâni un tardiv stagiu de penitență democratică forțată. E meritul cert al răposatului Teoctist.

IEȘIREA LA LIMAN

20 septembrie 2007

În mod neobișnuit, în măsura în care România și-a clarificat statutul internațional, situația ei politică internă s-a înrăutățit sau continuă să nu fie mai bună. La macro ne-a ieșit, la micro ne-am împotmolit. Poate că această contradicție este explicabilă. După eforturi comune pentru atingerea unui scop major, energiile s-au relaxat și au reapărut datele de bază ale culturii politice românești dintotdeauna: fragmentare, imposibilitatea solidarității pe termen lung în numele unor scopuri de interes public, divorțul dintre interesele păturii suprapuse și restul populației.

Cu ceva vreme în urmă, citeam o analiză a nereușitei instituțiilor și procedurilor occidentale în Bulgaria, de-a lungul ultimilor 18 ani. Concluzia era că structura demografică, datele istorice și cele societale ale acestei țări fac ca înțelegerile de cumetrie (mai mult decât rigorile contractului social), inerțiile spațiului rural (deasupra impulsurilor liberal-urbane), neîncrederea cetățeanului în proiectul colectiv (care depășește cadrul familial-tradițional), relația interpersonală (mult mai activă decât cea dintre instituții sau dintre cetățean și instituții) au făcut ca eforturile de occidentalizare a Bulgariei să fi eșuat în bună parte. Concluzia autorului, un german, era că această țară a intrat în UE și NATO, dar n-a sărit încă peste umbra ei balcanică.

Concluzii asemănătoare sunt valabile și în cazul României. Deși e o țară mai mare, cu tradiții central-europene și occidentale, copiate sau mimate, dar mai bine documentate, nici România n-a reușit să devină o țară euroatlantizată. Obiceiul umilirii omului de rând de către instituții

sau prin egoismul clasei privilegiate este încă dominant. Un centralism haotic se face simțit și în organizarea administrativă, și în indiferența cu care se reflectă în mass-media politica și cultura României non-bucureștene, și în sistemul de legături rutiere, feroviare sau aeriene dintre București și restul țării, pe de-o parte, dar și dintre așezările românești unele cu altele, pe de altă parte.

Ceaușescu, într-o tradiție mai veche a voievodului sultanist, nu și-a dorit iradierea puterii altfel decât dinspre centrul temut, chiar abstract, faraonizat în Casa Poporului (denumire riguros improprie, prin beneficiari, dar amar-ironic potrivită, prin sacrificii și costuri umane) și ilustrat de precaritatea infrastructurii de comunicare cu restul țării și al lumii.

Până azi, nu doar că România are cele mai puține și mai proaste drumuri din Europa, dar legăturile dintre marile ei orașe se fac, sau nu se fac, decât prin Capitală. Târgu Mureș este mai bine conectat prin linii aeriene cu Budapesta decât cu Bucureștiul, în timp ce traversarea metropolei românești la ore de vârf, chiar în aceste zile, durează mai mult decât zborul care leagă același oraș de Paris.

De unde vine această gravă incapacitate de modernizare? Este ea o fatalitate? Sunt vinovați doar oamenii politici? Trecutul istoric, cu toate invariabilele lui, ne ține ostatici?

N-am răspunsuri sau, poate, ele nici nu există. Putem însă formula, aproape la întâmplare, câteva gânduri. Unul dintre pașii siguri ai ieșirii din acest marasm ar fi o dorință mai mare, mai susținută, de aplicare a regulilor lumii europene. Acolo, regula de bază este că servirea cetățeanului prin funcția publică, administrativă sau politică are prioritate față de câștigarea avantajelor personale, provenite din aceasta, de către deținătorii ei. O altă regulă, aplicată rapid de croați și turci, cu mult înainte de a intra în UE, este construcția, cu orice preț, în ritmul cel mai rapid posibil, a infrastructurii de autostrăzi.

O țară cu o capitală în care nu mai poți să te miști aproape că se bucură degeaba de libertatea de deplasare a locuitorilor ei în Europa.

S-a vorbit în ultimii ani de pacturi sau înțelegeri transpartinice, consumate sau dezirabile: pentru intrarea în NATO, pentru intrarea în UE, pentru educație, pentru sănătate etc. Primele două au reușit doar pentru că voința și silința partenerilor străini au fost mai consistente decât ale noastre. De ce oare nu reușesc să stabilească politicienii români un pact simplu, dar fundamental: al funcționării democratice corecte a statului? Un președinte ales de popor sau de parlament, providențial sau autoritar, auxiliar sau protocolar? Regula ar fi: sau-sau, nu și-și. Un parlament alcătuit din oameni

cunoscuți, cărora li se poate face rușine când mint sau fură, sau din liste-camuflaj pentru briganzi partinici? Da sau nu, nu și-și. Răspunsul la aceste întrebări este în prezent la fel de amânat precum terminarea autostrăzii București–Constanța.

Alte reguli simple. Alegeri anticipate atunci când sistemul politic se gripează, nu contează din vina cui. Guvern de tehnocrați atunci când, indiferent de motive, guvernele politice nu mai pot sau nu mai vor să administreze statul în beneficiul celui mai mare număr de cetățeni. Strategii pe termen lung, altele decât repararea străzilor când se surpă cu cai sau copii, înlocuirea conductelor de gaz înainte de a arunca blocuri în aer. Mărim numărul de ambulanțe pentru cel mai mare număr de victime cardiovasculare din lume sau schimbăm viața în bine a oamenilor? Ne retragem din Irak când i se pune pata vreunui diletant bonapartist, întâmplat în funcția de ministru al Apărării, sau discutăm calm, pro și contra, cu mamele și cu tații, înainte de moartea viitorului militar?

Deocamdată, nici regulile, nici viziunile nu există sau, dacă există, nu sunt aplicate.

În această situație, vom reuși să fim prima țară europeană înfrântă în inutile războaie interne, pe timp de pace, spre stupefacția și neputința celor mai puternici și generoși aliați.

O ETERNITATE DE SPERIAT

9 octombrie 2007

Un soldat din teracotă, membru al celebrei gărzi imperiale din China primului împărat, a ajuns zilele acestea la Londra. Soldatul este expus la British Museum timp de câteva luni. Vizitatorii lui n-au pierdut prilejul să ia notă de misterul profund care-i învăluie pe cei opt mii de luptători încremeniți în primul proiect de (mare) putere al Chinei. Sunt toți la fel de înalți și au aceeași înfățișare. Nimeni n-a aflat ce și pe cine reprezintă. Divizia de la Xi'an, din nord-vestul Chinei, descoperită în mausoleul lui Qin Shi Huangdi, pare să fie o armată aflată în stare permanentă de mobilizare, dar prin inacțiune. S-au mai observat chipul și privirea acestor soldați. Toți au același zâmbet și privesc în aceeași direcție. Nemuritori și reci, ei au supraviețuit tuturor împăraților și secretarilor generali comuniști, Marelui Mogul, dar și mogulilor capitaliști. Avem aici metafora înțepenită, dar de speriat, a unei structuri imuabile de putere.

O existență asemănătoare, deasupra binelui și răului, cu același surâs înghețat pe figura și privirea fixată pe fostul viitor de aur al omenirii, actualmente privatizat inegal și în salturi, împărtășesc și politicienii noștri carpato-dunăreni. Indiferent de partid, de ideologie, de merite sau păcate, de vârstă sau poziție, ei servesc același ideal: mobilizarea permanentă în imobilismul fără fisură. Ei sunt egali cu ei înșiși și unii cu alții când votează în Parlament, când petrec vacanțe de vis, riguros inutile, în Chile, dar și când ajung la DNA. La fel ca soldații din teracotă, ei sunt uneori descoperiți și dislocați din zgura groasă a anonimatului prosper și expuși în văzul lumii. Cu același zâmbet bont, fac aceeași declarație, denunțând persecuția politică. Dar nu doar miniștrii sau deputații alcătuiesc marea armată a veșniciei. Chiar și președintele Băsescu pare programat să-l concedieze pe prim-ministru, indiferent ce ar face acesta. La rândul lui, prim-ministrul este de neclintit din funcție, indiferent ce nu face. Uneori, sute de deputați îl contestă pe președinte. Puțin mai târziu, aceiași vor să-l dărâme pe prim-ministru. Nici unii, nici alții nu reușesc. Foștii miniștri de stânga și actualii miniștri de dreapta au mereu trăsături comune. Nu strălucesc prin nimic, în afara gafelor publice, a aerului distrat, obtuz cu care ies din celebrul stabiliment gri-petrol al Parchetului anticorupție și mai ales a mediocrității lor impermeabile. Impresia este că dl Băsescu i-ar purta mereu sâmbetele prim-ministrului, oricum s-ar numi acesta, așa cum Vlad Țepeș, se spune, închis la Buda, continua să tragă în țeapă șoareci și șobolani, în lipsă de turci lacomi și boieri nărăviți. Sentimentul este că, pentru dl Tăriceanu, o întâlnire lucrativă cu Harley-Davidson va fi mereu preferată alteia, oricum refuzată constant, cu George W. Bush. Aliați, apoi adversari, apoi dușmani de moarte, îmbrăcați în veste oranj pe care le-ar schimba, mereu în cazul celorlalți, în sacouri vărgate, politicienii români, oricum s-ar numi ei, joacă mereu într-o *commedia dell'arte* a neputinței optimiste. Rolurile specializate — băiatul bun, fata seducătoare, hoțul șiret, jandarmul corupt — rămân mereu aceleași, indiferent de interpretare. Guralivul și prostănacul, canalia și nerușinatul își păstrează statutul de prestigiu, neatins de rezultatul referendumurilor sau al alegerilor.

Această stare de îngheț a clasei politice românești, în calități inutile și defecte nedovedite vreodată în justiție, este însoțită în România, din fericire, de normalitatea vulnerabilă a oamenilor obișnuiți, dar diferiți. Oameni de afaceri, studenți, rockeri, polițiști, laboranți. Ei se nasc, trăiesc mai bine sau mai rău, dau faliment, emigrează sau mor. În cazul lor, nu există decât o curgere haotică a firii omenești, supusă hazardului. Spre

deosebire de politicieni, ei sunt vii și nu se conservă în teracota imunității eterne. Conflictul dintre dregătorii din teracotă întărită și cetățenii din lut pieritor nu va întârzia să se producă. O țară europeană fără autostrăzi, o țară capitalistă cu mai mulți țărani și pensionari decât angajați în firme private, un parlament al democrației liberale cu mai mulți foști comuniști decât erau în MAN în epoca Nicolae Giosan și cu beizadele plutocrate mai tari decât în Divanul ad-hoc, dar o țară cu veșnici îmbogățiți de război, aventurieri, trădări la vârf și adulter în iatacul regelui, își va da seama într-o bună zi privind înspre armata mumificată a politicienilor că, vorba poetului, un om din Tecuci avea un motor și nu i-a folosit la nimic. Și atunci, ca în celebrul film *Roma* al lui Federico Fellini, în timp ce imaginea acestora va fi descoperită, în lumina adevărată, chipurile lor vor pieri pentru totdeauna. Ai noștri nici măcar din teracotă nu pot fi.

SINGURĂTATEA MARINARULUI DE CURSĂ LUNGĂ

11 octombrie 2007

Șase președinți, câțiva miniștri și înalți oficiali europeni și americani specializați în geopolitică energetică se întâlnesc miercuri și joi la Vilnius, în Lituania, pentru a lua pulsul unei noi realități strategice vest-est. Rusia a reușit în ultimii ani să folosească imensele rezerve de petrol și gaz metan de care dispune ca să-și impună regimul politic și economic, în detrimentul sau chiar împotriva Occidentului. „Democrația suverană" a apărut și a învins — adică despotismul lui Putin, luminat de Gazprom. În loc de „soviete plus electrificare", rețeta lui Lenin pentru propășire, Putin a brevetat patentul „servicii secrete plus conducte".

În Consiliul de Securitate[1] dedicat zonei Mării Caspice, întrunit la Moscova pe 21 aprilie 2000, proaspătul lider de la Kremlin anunța, fără complexe: „Trebuie să înțelegem că interesele partenerilor noștri din alte țări, Turcia, Marea Britanie și SUA, față de Marea Caspică nu sunt accidentale. Și asta, pentru că noi nu suntem activi. E o chestiune de competiție și trebuie să fim competitivi." Au trecut șapte ani și azi Rusia este câștigătorul de etapă al competiției din Marea Caspică. Primul succes al

[1] Este compus din cinci membri permanenți (China, Federația Rusă, Franța, Marea Britanie și SUA) și zece membri nepermanenți, dintre care cinci sunt aleși în fiecare an de Adunarea Generală, conform distribuției geografice echitabile.

Moscovei, și eșec pentru euroatlantici, a fost transformarea petrolului și gazului rusesc din obiect al tranzacțiilor comerciale pe piața liberă în instrument de control, influență sau șantaj pe piața geopolitică.

La Vilnius, Bruce Jackson și Matthew Bryza (primul, specialist în exportul de democrație americană în zonă, iar al doilea, în exportul de hidrocarburi din zonă) au tras încă de miercuri semnalul de alarmă. Nu doar resurselor Rusiei, ci și infastructurii de transport al resurselor central-asiatice spre Europa, aparținând rușilor sau controlate de ei, trebuie să li se găsească rapid alternative. Un inel de infrastructură în jurul Mării Negre este o alternativă la livrările rusești, a declarat Bryza, a cărui responsabilitate la Departamentul de Stat, legată de Marea Caspică, se deplasează, tot mai defensiv, spre Marea Neagră. Marea Caspică este pe cale să devină un puț postsovietic cu acces la vestibulul rusesc, ca într-o veche locuință moscovită cu multe familii, în timp ce Marea Neagră, din lacul rusesc descoperit de navigatorul Traian Băsescu în 2005, s-a făcut cam albastră, doar în ce ne privește. Cu rușii nu stăm prea bine, cu ucrainenii ceva mai rău, în schimb turcii ne ignoră. Ne-au rămas americanii. Însă aici ei consumă, nu produc și nici nu transportă petrol și gaz metan.

Strategia lui Vladimir Putin în privința resurselor caspice, singurele încă în competiție cu Occidentul, după ce rezervele rusești au intrat în zona exclusivă a instrumentalizării politice a Moscovei, are câteva direcții sigure. Încercuirea Europei, prin nord-vest, sud-est și pe mediană, prin gazoductele Nord Stream, South Stream și Blue Stream. Aceste trasee, scria la 18 iulie ziarul turcesc *Zaman*, evită însă țările „indisciplinate" sau competitive: Polonia și Belarus, Ucraina și Turcia. Dar și România. Al doilea obiectiv rusesc este achiziționarea de gaz metan, cât mai mult și mai ieftin, din țările caspice, cu utilizarea în Rusia și/sau revânzarea acestuia la prețuri mai mari în Europa. În al treilea rând, Rusia vrea să utilizeze conductele rusești pentru livrările de gaze caspice sau să construiască gazoducte noi, în avantajul aliaților ei din regiune. Bulgaria, Grecia, Serbia și Ungaria sunt preferate în raport cu România sau Polonia. *Zaman* observă: „Rusia vrea să omoare proiectul gazoductului Nabucco, ce trece prin Turcia spre Austria, via România, dacă Rusia nu participă". Să observăm însă că, în timp ce președintele Traian Băsescu pledează, aproape concomitent, la Vilnius împotriva monopolului energetic rusesc, iar la Washington și Bruxelles în favoarea integrității teritoriale a Serbiei, la Belgrad sârbii cer Gazprom să facă afaceri ocolind România. Dacă politica externă românească în direcția Rusiei este un fiasco, chiar dacă nu doar din cauza noastră, politica externă pro-sârbă este răsplătită acum cu o palmă

răsunătoare. Ministrul sârb al energiei, Aleksandar Popović, a declarat la 9 octombrie: „Vom încerca să convingem Gazprom să prefere Serbia în locul României [pentru South-Stream]. Facem tot ce e posibil să-i convingem că e mai convenabil ca viitorul traseu al conductei să traverseze râuri și teren plat în locul Munților Carpați."

Buni europeni și pro-americani, nu i-am uitat pe sârbi când a fost vorba de statutul provinciei Kosovo. Frații noștri de dincolo de Dunăre își amintesc, în schimb, că brânza e pe bani și că stăpânul turmelor grase e la Moscova. Nu degeaba *Miorița* este o baladă cu răspândire balcanică, iar păstorul moldovean pierde în toate variantele.

CORUPȚIA SPECTRALĂ

16 octombrie 2007

Discuțiile neostoite declanșate de „flagrantul delict premeditat" de corupție al echipei Remeș & Mureșan merită oarecum raționalizate. Dacă nu stabilim câteva linii-forță ale fenomenului corupției și anticorupției în România anului 2007, riscăm să devenim ostaticii cacofoniei generale, în care cei implicați acuză sau scuză pornind de la o agendă personală. Corupția nu este, prin obișnuință, a doua natură a tranziției, ci trăsătura ei principală. Ea nu ține doar de ultimii 17 ani, ci vine de departe și ne va mai însoți o vreme. Corupția nu este creată de social-democrați, de liberali sau țărăniști, nici măcar de comuniști sau criptocomuniști.

Cultura publică și politică, cel puțin de la fanarioți încoace, este marcată de inegalitatea flagrantă dintre puținii oameni bogați și majoritatea săracilor. Inegalitatea dintre puținii bogați și numeroșii săraci, păstrată până azi, creează și perpetuează corupția, pentru că această stare de dezechilibru major și cronic favorizează o stare de mobilizare a depășirii limitelor, în care bogatul minoritar vulnerabil și săracul majoritar frustrat sunt practic obligați să-și depășească statutul, inclusiv prin transgresarea normelor morale. Imoralitatea stării de fapt promovează imoralitatea percepției și aplicării stării de drept.

Funcția politică, pe de altă parte, fiind rezultatul unui cadou sau al unui ucaz, deci oferită ca un privilegiu, de domnitorul pământean sau fanariot, de sultan sau de partid, a devenit instrumentul favorit al îmbogățirii rapide.

Când promovarea socială este rezultatul hazardului, în constelația dominată de contraselecție, beneficiarul ploconului așteaptă sau cere la rândul lui plocoane.

Comunismul n-a fost așadar prima și cea mai importantă sursă de stimulare a fenomenului corupției, ci doar un catalizator cu efecte devastatoare, de masă. Sărăcia și umilința întreținute de putere prin incompetență și ideologie, în spinarea majorității populației, au creat un biotop uman și un climat public în care ieșirea din mizeria programată nu se putea face decât prin recurgerea implicită, oricât de ilegală, la corupție. Corupția, ca mijloc de posibilă supraviețuire decentă, a fost o regulă nescrisă a locatarilor sistemului comunist. Așa s-a consolidat un întreg antisistem de corupție endemică, foarte bună conducătoare de relativism moral. O anumită tradiție a legăturilor de familie, cu reguli de clan și obiceiuri arhaice de întrajutorare, anti-autoritare, proprii societății rurale, se regăsesc mai ales în țări ca România, Italia, Rusia sau Grecia, și mai puțin în Danemarca sau Germania. Religia ortodoxă adaugă și o formă de comunitarism omenos, aparent conformist față de stat, dar mult mai liber și mai destins moral în interior.

Starea de arbitrar, întreținută în politica și economia postcomuniste, au desăvârșit tabloul corupției. Toate partidele politice și-au însușit repede regula îmbogățirii fără justă cauză, în cel mai bun caz pentru finanțarea campaniei electorale. Explozia și semnalul de alarmă final au existat și în Italia, și în România, atunci când regulile și instituțiile Europei au devenit imperative. Italia și-a modificat, după declanșarea operațiunii „Mâini Curate“ în 1992, întreg sistemul politic. Ofensiva „procurorilor iacobini“ împotriva rețelelor politice și economice mafiote a produs arestarea, inclusiv la televizor, dar și sinuciderea a zeci de vinovați și nevinovați. Partidul comunist și partidul creștin-democrat, care s-au succedat decenii în șir la putere și la robinetul corupției, au dispărut în câteva luni. Pe fundalul acestor implozii, a apărut liderul de tip nou, Berlusconi, inițial promotorul și prietenul procurorilor nemiloși, ulterior clientul lor rebel. E Băsescu un Berlusconi în devenire, ajuns și rămas la putere ca o garanție împotriva sistemului ticăloșit, pentru ca, în cele din urmă, în ciuda unei popularități reale, să fie izgonit tot din cauza unor abuzuri și scandaluri de corupție? Deocamdată nu putem susține această teză. Dar pericolul rămâne valabil și în România sau mai ales în România. La noi, executivul, procurorii și serviciile secrete au în mod tradițional mai multă putere și imunitate, și în bine, și în rău, decât în Italia. Cauza bună a reducerii corupției poate fi ușor neutralizată prin crearea suspiciunii și practicarea abuzului. Înscenarea poate fi favorizată pentru că e mai spectaculoasă mediatic decât realitatea

ternă a unei hoții cuviincioase. Când, la mijlocul secolului al XIX-lea, șeful Scotland Yard-ului i-a cerut guvernului britanic să formeze o nouă profesie, de observatori în civil, deghizați în ceasornicari sau meșteșugari, după nevoie, în vederea stârpirii și prevenirii delincvenței galopante, primul răspuns al celei mai vechi democrații europene a fost: mai bine o sută de bandiți în plus, cu acte în regulă, decât un singur agent acoperit al poliției! Bun, între timp, am ajuns să avem cam tot atâția agenți acoperiți în lumea liberă și democratică, pe cât de mulți infractori. Important este ca ei să nu-și confunde totuși profesiile și mijloacele.

Episodul Remeș & Mureșan trebuie interpretat și în acest context general. Pe de altă parte, oricât de suspectă este metoda filmării, montării și difuzării la TVR a scurtmetrajului foarte artistic „Am tăiat porcul. Cum îl folosim?“, până una-alta, ea este mai legitimă, în numele moralității publice, decât camuflarea întregii povești, în numele prezumției de nevinovăție a autorilor. Prea e mare corupția la vârf, într-o țară săracă, dar cu guvernanți bogați, incompetenți și imuni, pentru ca o astfel de dezvăluire să nu fie salutată ca un posibil început al sfârșitului. Să vedem pentru cine!

MAXIMA NERVOZITATE

18 octombrie 2007

Un duh rău prevestitor al radicalizării potențialelor de conflict traversează lumea în care trăim. O recentă decizie a Congresului SUA prin care uciderea în masă a armenilor, în Turcia anului 1915, a fost calificată oficial drept genocid, a scos din țâțâni guvernul de la Ankara. Societatea turcă răspunde prompt mobilizării anti-americane și, pe acest fundal, oricum mânat de islamism și frustrări anti-europene, liderii locali pregătesc o invazie împotriva kurzilor din nordul Irakului. Dacă turcii au comis cu multe decenii în urmă un genocid, asemănător sau nu prin proporții și intensitate cu holocaustul brun sau roșu, este de multă vreme obiect de dezbateri neîncheiate pentru istorici. Când America oficială declanșează o astfel de procedură de condamnare a unui eveniment istoric consumat cu aproape 100 de ani în urmă, riscurile, s-a observat, sunt mai mari decât beneficiile. Turcia este cea mai sensibilă articulație geopolitică între Occident și Asia, un tampon strategic de echilibrare între valorile euroatlantice, tot mai minoritare în lume, și ideologiile islamismului militant sau ale anti-globalizării resentimentare. Chiar și fără o intervenție a Turciei în Irakul de

Nord, depărtarea acestei țări de America va presupune, probabil, și despărțirea Turciei de relația constant constructivă cu Israelul, având ca efect apropierea de Iran și, mai mult decât până acum, de Rusia. Ținuți la poartă de europeni, înarmați și instruiți de decenii de americani, la nivelul elitelor lor militare și politice laice, pentru ca acum să se simtă trădați tocmai de puterea tutelară, turcii ar putea balansa înspre inamicii lumii libere.

Americanii au un pragmatism foarte suplu al intereselor lor naționale și globale. Foarte rar ei s-au agățat de rescrierea sentențioasă a istoriei, ca mobil pentru acțiuni în prezent. SUA a creat după cel de-al Doilea Război Mondial entitatea ce avea să devină Uniunea Europeană, tratându-i — prin Planul Marshall sau egalitatea de protecție nucleară — cu aceeași generozitate pe britanicii învingători, ca și pe germanii învinși. Modelul a rezistat o jumătate de secol, a învins în Războiul Rece și este valabil în continuare. Acest exemplu, repetat cu sincope și erori în Irak, riscă să fie abandonat acum, aproape gratuit, în relația cu Turcia. Duhul nervozității americane, la sfârșitul mandatului Bush, amenință să rateze traseul și ținta.

În acest timp, Rusia pare mai determinată ca oricând să părăsească alianța strategică informală cu Occidentul, parte integrantă a istoriei ei moderne, chiar dacă deseori în aplicații deformate sau monstruoase. Vezi cazul comunismului sovietic, varianta sui-generis a ideilor radicalismului republican francez sau „praxisul" violent al continuării specifice a filosofiei economice și politice germane. Acum însă, Rusia, prin atitudinea sa de retranșare în blocul economic și de securitate al Mării Caspice, consolidând o alianță militară cu China, alimentată cu petrol și arme moderne, face pași ireversibili spre un conflict deschis cu lumea euroatlantică. În întâlnirile sale recente cu președintele Franței, cu secretarul de stat și cel al Apărării americani, Putin a ținut cu orice preț să marcheze, printr-o impolitețe ofensatoare, noua libertate de atitudine a unui stat revizionist în raport cu evoluția și promisiunile sale din ultimele decenii. Rusia își alătură Iranul, China și, la invitația americanilor, poate chiar Turcia, în această periculoasă escapadă. A fost scoasă din rastel Doctrina Brejnev a dreptului de control asupra suveranității statelor vecine, prin contestarea vehementă a instalării scutului antirachetă în Cehia și Polonia sau prin revasalizarea statelor din Asia Centrală.

O circumstanță de agravare a acestei evoluții este dependența energetică a multor țări europene stabile și prospere față de Rusia. În 2030, 84% din nevoile de energie ale Europei vor trebui importate, față de 45% în anul 2000 și 57% în 2005. Din aceste resurse străine, 50% sunt în prezent originare din Rusia. Bulgaria depinde în proporție de 100% de livrările

rusești. Cehia, Ungaria și Grecia au o dependență de hidrocarburile rusești de 80%, Germania de 40%, Italia de 30%, Franța de 20%. Se adaugă un coeficient sporit de vulnerabilitate prin controlul operativ al Rusiei asupra conductelor de petrol și gaz dinspre Rusia și Marea Caspică.

Va trece anul electoral și pentru ruși, iar atmosfera se va mai limpezi. Dar ei se apropie vertiginos de punctul de *no return*. Exportă armament sofisticat în Iran și China și denunță acorduri de limitare a înarmării Est–Vest pe care le respectau riguros pe vremea lui Brejnev sau Gorbaciov.

În proximitatea imediată a acestor abcese de fixație, se află România și Republica Moldova. Profitând de zgomotul de fond, oficialii de dincolo de Prut, ca în bancul cu șoricelul care crede că zguduie puntea fugind alături de elefant, au declanșat o mică criză de isterie în relațiile cu România. Au prins un grozav curaj. Rușii le dau petrol și curent electric și le cumpără din nou vinul.

Românii sunt în cumpănă. Inexistența unor relații substanțiale cu Rusia, Ucraina sau Turcia, dificultățile de digerare a integrării europene nu pot fi compensate de bazele americane la Marea Neagră. Într-un conflict cu Turcia sau Iranul, ele se pot transforma dintr-o garanție într-un risc de securitate.

Într-o astfel de lume și regiune, în care circuitele se înroșesc sau ard, politicienii români nici măcar nu discută sexul îngerilor în timp ce numără caltaboșii criminogeni. Ei refuză reformele de bază, încă datorate, ale democratizării: nu vot nominal, nu alegeri anticipate în caz de gripare a statului, nu mai multă onestitate și profesionalism în politică decât corupție și aventurism diletant.

Niciodată lumea n-a fost lipsită de riscul molimelor sau al declinului. E ciudată însă râvna cu care noi, românii, profitând, nu-i așa, de împrejurări, vrem cu orice preț să-l transformăm mai repede în realitate.

NATURĂ MOARTĂ CU PETE DE VIAȚĂ

1 noiembrie 2007

Există un vizitator european generic, în ultimele luni, în România. De obicei, vine dintr-o mare și veche țară a continentului, inclusiv Marea Britanie. Prin extensie, el poate fi chiar și american. Nu degeaba, într-o viziune generoasă și suficient de exactă, Europa este descrisă ca fiind perimetrul cuprins între San Francisco și Vladivostok. Oaspeții caselor noastre sunt

cel puțin miniștri și cel mult președinți. Unii, mai ghinioniști, au rămas deputați (europeni?), alții, mai îndrăzneți, au ajuns generali (NATO!).

Asemenea multor confrați, bănuiesc, mi se întâmplă să-i întâlnesc, la un pahar de vorbă, de obicei la sfârșitul programului oficial oferit de gazde. Nu dau nume sau imagini neautorizate de ultima variantă a Codului de procedură penală sau de codul bunelor maniere, care impune discreția absolută a conversațiilor *off the record*. Încerc să fac însă un portret-robot al întâlnirilor de acest fel, nu al interlocutorilor. În general, vizitatorii VIP ai statului român vor să dezlege un mister. „Cum e posibil ca o țară europeană atât de armonioasă, cu munți falnici, câmpii mănoase, ieșire la mare și atâtea fete frumoase, membră NATO și UE, deci foarte norocoasă, în raport cu majoritatea strivitoare a planetei, să aibă parte de politicieni atât de discordanți? Unii față de alții și toți laolaltă în raport cu societatea. Dimineață, la cafea, unul dintre ei ne spune una, la prânz, între rulourile cu șuncă de la Triumf și sarmale, aflăm cu totul altceva, pentru ca seara să avem parte de varianta definitivă, a celui mai tare din parcare, care le face tabula rasa pe toate celelalte.“ „Bun, dar nu cred că bulgarii stau mai bine decât noi în această privință. Noi avem, poate, micile și eternele noastre conflicte de joasă intensitate, între palate, cartiere și suburbiile puterii, dar fără victime, în afara celor colaterale, cum ar fi țara sau poporul. În timp ce bulgarii au mafie, morți și răniți pe mai toate străzile centrale.“ „Se poate“, vine și răspunsul, „dar criminalitatea bulgarilor este un fenomen secundar, poate sângeros, dar controlabil. La voi însă, discordia cronică este principala sursă de energie, din păcate foarte ieftină și veșnic reciclabilă, a întregului mecanism politic și statal.“ „Dar democrația nu este, de fapt, cadrul dinamic al conflictelor de interese?“ „Ba da, dar cu condiția ca acest cadru să aibă reguli prestabilite și consensuale.“ Cu alte cuvinte, dați-vă în cap, dar stabiliți că aveți nevoie, la sfârșitul zilei, nu-i așa, de câteva concluzii sau soluții, asupra cărora să fie de acord toți beligeranții și prin a căror adoptare starea de război temporar să fie înlocuită de armistițiul prelungit. De exemplu: modificarea Constituției astfel încât fie președintele, fie parlamentul să dețină puterea executivă, dar și răspunderea transparentă pentru rezultatele exercitării ei. O singură variantă de vot, nu două, sau patru, sau niciuna, în funcție de ultimul partid sau lider care-și dă cu părerea. Respectarea tuturor contractelor și menținerea tuturor standardelor asumate prin intrarea în UE, și nu laminarea lor pe măsura clientului. De obicei, mai spun invitații noștri, crizele, oricât de nedorite, aduc cu sine și soluții. Impresia este că în România crizele sunt un exercițiu liber ales, transformat în unică probă obligatorie a clasei politice,

cultivat pentru antrenarea mușchilor, glandelor și hormonilor, cu condiția ca între această superbă și inutilă performanță anatomopatologică și realitate să nu fie nicio legătură. „Dar, mă rog, poate sunt prea sever. Și noi, ăștilalți, occidentalii, am avut nevoie de 400 de ani de măceluri fratricide până când, intimidați de generozitatea americanilor și speriați de comunismul rușilor, am fost nevoiți să inventăm Europa. Dar n-am venit să vă povestesc eu, ci să aflu cum stă treaba la voi. Vă ascult. Știți că nu există *lunch* sau *dinner* gratuit." „Hmm… Cred c-am intrat prea repede în UE. Poate că, dacă mai stăteam în sala de așteptare, cu mai multă economie de piață, acrită de nițică dictatură luminată și domiciliu forțat al libertății de expresie, era mai bine. În sufletul nostru au rămas China și Rusia, iar la suprafață suntem obligați să ne dăm Suedia și Luxemburg." „Îmi pare rău pentru dvs.", vine replica, „e prea târziu!"

Citim azi, de Ziua Morților, că românii sunt, alături de bulgari, cei mai nefericiți locuitori ai Europei. Indicele nostru autodeclarat de fericire este de 9%, iar al bulgarilor de 8%. Media europeană este de 26%, iar cei mai fericiți sunt irlandezii, cu 46%. Să așteptăm însă și sondajul care să dezvăluie lumii că, deși avem cel mai mare indice de mortalitate cardiovasculară din lume, suntem țara cu cei mai mulți miniștri, prefecți, oameni de afaceri și politicieni de vârf care poate se ceartă, divorțează și se îmbolnăvesc în România, dar petrec, se căsătoresc și se lecuiesc predominant pe axa Monte Carlo–Paris–Viena. Cârcotași de profesie, băieții ăștia euroatlantici cu sprânceana ridicată și arătătorul în aer ar trebui învățați să se mulțumească cu ce vrem noi să le arătăm. La noi acasă, facem ce vrem. Ca la noi, la nimeni.

INIMA NEAGRĂ, MÂINILE CURATE ȘI SÂNGELE CRIMEI

8 noiembrie 2007

Îmi amintesc în mod precis secvențele primei mele călătorii în Italia. Tocmai primisem pașaportul albastru, cu două linii negre în diagonală, de azilant politic în Germania. Colaboram de câteva luni la Europa Liberă, cu cronici literare despre Traian T. Coșovei, Mircea Ivănescu și Olga Caba. *Totaliter Aliter* se numea un straniu roman al acestei interesante scriitoare, despre înstrăinarea SF în România realismului socialist. Traduceam și articole încântate de exotismul antitotalitar al acelor *Romanian gypsies*,

din *National Geographic*, pentru emisiunea „Actualitatea Rormânească“ a lui Emil Georgescu. Acesta fusese înjunghiat cu 12 lovituri de cuțit de doi mafioți francezi în solda Securității, în 1981, și avea să moară de boala cea mai comună a redacției române, cancerul galopant, în decembrie 1984. Tocmai fusesem angajat în locul lui. Câteva zile mai târziu, am ajuns prima oară în Italia. De la München la Verona, făceam cu mașina cinci ore. În Europa Centrală ningea și era frig, în Piazza del Mercato venise deja primăvara. Italia era țara libertății cu cea mai umană față posibilă. Carabinierii, cu vipușca roșie dublă, mai lată decât a mareșalilor sovietici, spre deosebire de grănicerii germani sau austrieci, zâmbeau și făceau conversație cu fugarul român. Mai demult, citisem în *România literară* o tabletă a lui Geo Bogza. Când, între războaie, călătorea între Franța și Elveția, grănicerii l-au întrebat de origine. Bogza a răspuns: „Sunt cetățean român.“ „Nu cetățean, ci supus român“, a venit replica. Morala era că locuitorul unui regat este inferior cetățeanului unei republici. Geo Bogza se afla în faza când descoperea, neputincios, de fapt, degradarea accelerată a republicii socialiste. Mie, decenii mai târziu, la granița austriaco-italiană din Pasul Brennero, carabinierii mi-au spus doar atât: „Ce caută românul în Germania?“ Morala era că sunt binevenit în Italia.

Într-o altă călătorie, în 1986, stăteam în fața criptei capucinilor de lângă Palermo, unde, ca tot românul, știam că se află rămășițele lui Nicolae Bălcescu. În față erau zeci de turiști japonezi, suedezi și alte noroade, blonde și albe, cumințI și răbdătoare. Un călugăr-ghid poliglot stătea la intrarea în criptă, împărțind bilete și instrucțiuni, după nevoie. „Japonezii în dreapta, suedezii la stânga, francezii mai așteaptă puțin“, rostea paznicul mumiilor în italiana florentină. La întrebarea „Alte limbi, alte popoare?“ i-am răspuns stingher: „Român, România“. Eram singurul. Capucinul m-a invitat în față și a declarat mulțimii vikinge: „Românul intră singur și primul, pentru că suntem rude și are morți la noi.“ Nu mi-a rupt bilet.

La Stampa scria zilele trecute că românii și chiar romii nu sunt doar poporul asasinului macabru Romulus Mailat, întors simultan la originile divine ale propriului nume și în caverna bestialității primare, dar și al femeii rome, din aceeași colonie ilegală, care s-a culcat pe șosea în fața autobuzului. Ea a făcut acest gest ca să atragă atenția asupra crimei. Bestia și tigrul, cum spune ministrul de Interne al Italiei, nu sunt doar criminalii, ci și naționalismul, rasismul, xenofobia, care, acoperite sub un strat foarte subțire, sar la beregata celei mai prospere, cultivate și civilizate societăți.

Din *Arta minciunii politice*, atribuită scriitorului irlandez Jonathan Swift, aflăm că sufletul omului are un strat plat, al adevărului, dat de

Dumnezeu, care înregistrează și restituie cu fidelitate întâmplările vieții. În suflet mai există însă și un plan cilindric, moștenit de la Diavol. Este locul unde se deformează realitatea, Dracul fiind tatăl minciunii.

Minciuna publică sau politică, ne spune Swift, își are locul în acel cilindru al sufletului colectiv. Dar minciuna politică este a tuturor, nu doar a politicienilor, ne spune Machiavelli. Toată lumea minte: miniștrii mint lumea pentru a o guverna, iar poporul urzește și transmite zvonuri mincinoase și calomnii pentru a se debarasa mai ușor de guvernanți.

Se poate spune că unda de șoc a crimei din Italia a intrat într-un joc accelerat al minciunii reciproce și multiplicate. Ea se datorează invenției și exagerării, mai mult decât adevărului. Personajele principale ale acestui mecanism politic și mediatic sunt criminalul rom-român Mailat, primarul Romei, fost comunist în curs de reamenajare ca neocreștin-democrat, și Fini, liderul unui partid postfascist. Fiecare dintre aceștia transmite mesaje care, pornind de la realitate, falsifică și bruiază realitatea. Criminalul se reproduce până la confundarea lui cu etnia și poporul din care face parte, primarul Romei invocă furia identificării comunitare în fața asediului Cetății Eterne, pentru a-și fixa noul profil politic, iar Gianfranco Fini reanimează vechile linii de ruptură ale Italiei, nord-sud, bogați-săraci, fascism-comunism, procurori-politicieni, biserică-stat, italieni-străini. Englezul Tobias Jones, autorul unei cărți intitulate *Inima neagră a Italiei*, apărută în 2004, crede că fragilitatea statului și a societății din peninsulă este efectul nesoluționării conflictului „colaboraționism-rezistență" din perioada lui Mussolini. Acestei omisiuni interesate și prelungite i s-ar datora terorismul politic al anilor '70 și '80, criza și psihoza „Mâinilor Curate", urmate de implozia tuturor partidelor tradiționale între 1992 și 1994, impunitatea mafiei și impotența birocrației, cu corolarul care este neîncrederea funciară a cetățenilor în stat. Nicio coincidență nu este întâmplătoare: noi suntem urmașii Romei!

BRAȘOV–GENOVA, VIA ISLAM

15 noiembrie 2007

Protestul brașovenilor făcea primele ocoluri ale lumii, în depeșe, mărturii fracturate, speculații. O zi de alegeri falsificate a fost transformată de oamenii reali ai socialismului utopic în prima deflagrație de proporții a mămăligii. Au existat demonstrații ale studenților în 1956, în culisele

Revoluției anticomuniste de la Budapesta, și apoi o grevă a minerilor în 1977, în plină gestație a Solidarității poloneze. De fiecare dată însă, pactul de rușine și sânge al Războiului Rece a fost mai puternic.

Anii '80 ai secolului trecut aduseseră însă modificări esențiale de scenă și partitură. Un papă polonez, așadar de două ori anticomunist, liderul unei comunități de un miliard de creștini catolici, și un secretar general sovietic care cerea brusc transparență și restructurare în interiorul mormântului, doar-doar lespedea rămâne la locul ei, deveniseră contemporanii unui lider român primitiv și grandoman. Licărul lui de demnitate națională și sistematizarea curții închisorii marxist-leniniste se transformaseră în opusul lor: neostalinistul Ceaușescu dărâma biserici și orașe românești, nesovietice, înfometa copiii României, neruși, asista cinic la moartea mamelor române care refuzau să-i mai aducă într-o astfel de lume. Semi-mitul conducătorului luminat de la gurile Dunării fusese dezlegat și spulberat. Atunci, în noiembrie 1987, o răscoală a muncitorilor de la Brașov a fost începutul de dovadă scrisă a necrologului dictaturii Ceaușescu.

Între primele mărturii de care am avut parte atunci la Europa Liberă — postul de radio american, în limba română, care a vorbit primul și cel mai complet despre demonstrația de la Brașov — a existat și un film. Unul singur. Un turist nordic aflat într-o cameră a Hotelului Aro a filmat asediul asupra Consiliului Județean, de unde au zburat pe geam portretele lui Ceaușescu și portocalele odraslelor nomenclaturii locale — semnalul complet al refuzului față de politica mizeriei. Filmul a ajuns în Italia și a fost difuzat la televiziunea publică. Iar corespondentul nostru la Milano, Adrian Niculescu, l-a repovestit în detaliu apoi la microfonul Europei Libere. O dovadă mai bună n-a existat.

Un ziar regional din Italia apărea frecvent în comentariile noastre, în lunile care au despărțit 15 noiembrie 1987 de 22 decembrie 1989: *Il Secolo XIX* din Genova. Dacă-mi amintesc bine, era condus de un senator comunist, foarte sensibil la suferințele românilor sub Ceaușescu. Italienii erau atunci în avangarda protestelor internaționale împotriva dictaturii din România. Ieri, ziarul de la Genova sugera că România exportă în Italia nu doar romi, ci și teroriști Al-Qaeda. Aniversarea Brașovului în câmpul de nervozitate ostilă din Italia la adresa românilor e ca un hap înghițit de-a curmezișul.

Una dintre problemele reale ale Europei, consideră Walter Laqueur în cartea sa *Ultimele zile ale Europei*, este declinul demografic dramatic al

europenilor. Până în 2050, potrivit prognozelor ONU publicate în „World Population Prospects", populația de 60 de milioane a Franței va ajunge la 55 de milioane. Englezii vor mai fi atunci doar 53 de milioane, din 60 de milioane în prezent. Germanii, azi 82 de milioane, vor rămâne 61 de milioane în 2050 și doar 32 de milioane în 2100. Declinul anunțat în țările răsăritene ale Europei este și mai drastic. Peste patru decenii, populația Ucrainei va scădea cu 43%, iar a Bulgariei cu 34%. Rusia, cea mai populată țară europeană (145 de milioane), va fi depășită încă în acest secol de Turcia (azi cu doar 70 de milioane), iar după aceea chiar de Yemen. În 1950, în Yemen trăiau 4 milioane de oameni. Astăzi sunt 20 de milioane. În ritmul acesta, foarte bine păstrat, în 2100 vor fi 100 de milioane.

Lumea islamică are cei mai mulți tineri sub 30 de ani și cel mai mare spor demografic din lume. În schimb, pe măsură ce europenii, spre deosebire de americani, renunță să se înmulțească din tot felul de motive datorate efectelor secundare ale prosperității prost digerate, populația țărilor islamice crește vertiginos. Înainte de a-și reface califatele prin victorii în războiul terorismului împotriva lumii libere, islamicii vor câștiga bătălia prin sufocarea demografică și abandonul voluntar al europenilor.

În ceea ce ne privește, observăm o specificitate inedită. În România, și ea pe toboganul demografic, rolul Islamului spornic a fost luat de minoritatea romă. Vă propun o statistică simplă, oricând verificabilă: în toate maternitățile din capitala României, nou-născuții romi îi depășesc cel puțin cu 3-1 pe nou-născuții de alte naționalități.

În tropismul lor misterios dinspre mama India spre Europa, romii își mențin de peste o mie de ani dinamismul și vigoarea. O populație azi estimată la 15 milioane în întreaga lume (cu cea mai remarcabilă prezență în România) a cărei neadaptare la civilizația europeană, din neputință sau respingere, este pe cale să se transforme în ideologie. În acest sens, ei seamănă doar cu comunitatea islamică.

După 20 de ani de la o demonstrație anticomunistă profetică undeva în Europa sovietizată, am impresia că în zarișstea următorilor 50 de ani, nici comuniștii, nici fasciștii, nici românii, nici italienii nu vor mai conta atât de mult. Alături de numeroșii frați mai mici ai Profetului, Romulus Mailat va fi un simbol mai valabil decât Romulus și Remus — și la Roma, și în Piața Romană, la București.

...DACĂ NU E ȘI FUDUL

22 noiembrie 2007

S-a discutat pe larg, mai mult contra decât pro, despre reacția inacceptabilă — sau, după alții, datorată — a celui de-al treilea înalt demnitar al statului român. Acesta a găsit de cuviință să-i amintească ambasadorului american că-și datorează poziția unui sistem de recrutare, promovare și numire considerat în Europa, și deci și în România, drept corupt. Strâns cu ușa, înaltul om de stat a mărturisit că a exprimat o opinie personală în legătură cu altă opinie personală. Adevărul este că nici dl Olteanu și cu atât mai puțin ambasadorul SUA nu au dreptul, chiar dacă ar vrea, să se dezbrace în public. De calitatea lor oficială. În ceea ce-i privește, practicarea nudismului rămâne interzisă cel puțin patru ani. Prezumția lor de existență publică, zi și noapte, ține de exercitarea unui mandat oficial și imperativ de reprezentare. Dl Olteanu se poate considera liber de contract, dar nu poate extrapola acest elan de emancipare, poate în curând realizabil, asupra celui ce reprezintă Guvernul SUA în România. Simpla confuzie de roluri și identități pe care dl Olteanu o invocă fără întrerupere, în vria acestei nefericite gafe statale, este semnul cert al unei subcalificări descalificante.

Ambasadorul american a criticat proiectele de legi ale Codului penal și de procedură penală în numele Guvernului de la Washington, care în ultimii ani a finanțat cu peste 4,5 milioane de dolari sistemul judiciar românesc. Statul român a acceptat și a folosit acești bani. Faptul că reformele scontate nu doar că au întârziat, ci în viziunea diplomatului american (care se confundă cu a majorității populației românești, conform tuturor sondajelor de opinie) au fost chiar retrogradate, nu este vina americanilor, indiferent de felul lor sucit de a-și numi ambasadorii. Senzațională este însă calitatea politologică a observațiilor făcute de numărul trei în statul român la adresa sistemului politic american. Aici, insolența nu este depășită decât de ignoranță. Dl Nicholas Taubman, înainte de a fi ambasador, este nu doar un foarte bogat și capabil om de afaceri, ci și unul dintre cei mai generoși promotori și sponsori ai vieții academice și comunitare din SUA. Domnia să finanțează în mod voluntar, de decenii, spitale, universități, asociații de veterani și tineri lipsiți de resurse, cu sute de milioane de dolari. La peste 70 de ani, deține în prezent prima funcție oficială. Numirile politice ale ambasadorilor SUA de către președinți, democrați sau republicani, au în vedere în primul rând activitatea publică (inclusiv de afaceri) a unor personalități, ale căror competență și sensibilitate comunitară nu

pot fi decât benefice și în serviciul națiunii. Actualul ambasador SUA în Germania este dl William Timken Jr., cunoscutul magnat al concernului de rulmenți, cu investiții și în România. Un alt om de afaceri este șeful misiunii diplomatice americane la Sofia. De-a lungul anilor, ambasadorii americani cei mai celebri în marile țări ale lumii au fost generali și experți în probleme de securitate, cunoscuți ziariști, văduve frumoase și inteligente, precum dna Pamela Churchill Harriman (în Franța), ba chiar fosta mare-mică actriță Shirley Temple (în Cehia). Prestigiul profesional, charisma și puterea de influență, dar și onestitatea personală, validate de implicarea performantă a acestor oameni în servirea interesului public, sunt criteriile reunite care-i recomandă pentru funcția de ambasador, chiar mai mult decât o carieră birocratică ireproșabilă, dar cenușie. Serviciul diplomatic uneori standardizează și diminuează personalitatea. În definitiv, fiecare țară vrea să aibă emisari aleși dintre cei mai vii, mai competenți și chiar mai strălucitori cetățeni, nu funcționari ai ei. Pentru germani, numirea ambasadorului Timken a fost considerată ca o dovadă de apreciere la Washington a relațiilor americano-germane, fiind vorba de un mare om de afaceri, numit în capitala celui mai dezvoltat și prosper stat european. Spre deosebire de un diplomat de carieră, un om de afaceri de anvergură înțelege mai bine realitatea unui stat în care afacerile înfloresc sau ar trebui trezite la viață și poate astfel să îndeplinească, în plină globalizare, cea mai importantă sarcină a unui ambasador modern, la care românii încă visează: stimulează și relațiile economice și comerciale, nu doar pe cele politice, spre binele cetățenilor ambelor țări. Când dl Olteanu califică drept corupt un astfel de sistem, eroarea sa nu mai ține doar de incompetență sau ignoranță, ci frizează prostia.

Apoi, tânărul președinte al Camerei Deputaților face mereu o comparație cu Uniunea Europeană, pe care o consideră, în ansamblu, mai democrată decât SUA. Dl Olteanu are acest drept. Nu-l aplică însă în cunoștință de cauză. Colegul său, parlamentarul german Gunther Krichbaum, președintele Comisiei pentru Afaceri Europene din Bundestag, care pentru dl Olteanu ar trebui să fie un model absolut de comportament european normativ, consideră că, în Germania, denigrarea ambasadorului SUA într-o manieră atât de nedemnă și inacceptabilă precum cea practicată de dl Olteanu la București, ar fi dus cu siguranță la demisia respectivului președinte de Cameră. În logica exercițiilor sale de admirație discriminatorie, dl Bogdan Olteanu poate fi considerat, așadar, demisionat.

AFINITĂȚI SELECTIVE

29 noiembrie 2007

Starea de tensiune intervenită între România și Italia are explicații mai complexe decât am putea crede pornind de la delictele comise de cetățeni români în Peninsulă. Italia și România sunt cele mai mari și mai populate țări ale flancului sud-estic mediteraneean, din NATO și UE.

Există însă și alte apropieri tulburătoare în istoria și cultura politică a acestor țări. Italia, la fel ca România, este un stat național unitar tânăr, confruntat cu Irredenta proprie și cu cea a vecinilor, neîntrerupt de la crearea lor, în a doua parte a secolului al XIX-lea, respectiv după Primul Război Mondial. În ambele țări a funcționat un febril romantism politic, colorat mesianic, de la Garibaldi și Bălcescu până la Mussolini și Corneliu Zelea Codreanu. Diferențele mari dintre nord și sud în Italia au avut și au ca pandant diferențele dintre Transilvania și Vechiul Regat. Diferențele dintre elitele burgheze întreprinzătoare și țăranii și proletarii din Peninsulă se regăsesc în diferențele cronice dintre pătura „superpusă" minoritară și restul populației, în România. Modernizarea economică și politică întârziată a dus la prelungirea unor linii de ruptură, culturale, economice, etnice, sociale și politice, până azi, în ambele țări. Întâmplarea face ca palatul Accademia di Romania din inima Romei, unde premierul Tăriceanu și ministrul Cioroianu l-au întâlnit zilele trecute pe dl Costică Argint, unul dintre liderii comunității rome din Italia, să-i fi fost dăruit României de Roma și inaugurat cu decenii în urmă, în prezența lui Benito Mussolini și a Regelui Carol al II-lea. Și atunci, în concordia valorilor corporatiste, total împărtășite, și acum, în discordia valorilor europene, inegal împărtășite, Italia și România sunt ca doi frați în două tulpini.

În urma debarcării americanilor în Sicilia, în 1943, Italia, principal aliat al Germanei fasciste, a avut norocul să treacă în tabăra învingătorilor occidentali. Pentru că englezii și americanii au evitat o debarcare în Balcani, România, aliat fidel până la 23 august 1944 al Germanei hitleriste, va nimeri preț de o jumătate de secol în lagărul comunist sovietic. După război, italienii fasciști sau regaliști, în majoritate, au digerat greu reacția vehementă a comuniștilor și partizanilor, minoritari dar normativi. Un conflict niciodată recunoscut ca atare a condus, în linie dreaptă, la *anni di piombo* — anii de plumb ai atentatelor teroriste care au zguduit Italia între 1969 și 1984. Atunci au pierit aproape 500 de oameni, în 15 000 de explozii cu bombă sau asasinate puse la cale de extrema stângă, extrema dreaptă și Mafia. De multe ori, în spatele lor au stat însă înalți funcționari ai statului,

armatei și serviciilor secrete. Miniștri, prim-miniștri, procurori, bancheri, profesori universitari, polițiști și anarhiști au fost luați de tăvălugul unui război civil niciodată declarat și, de fapt, niciodată închis. România postbelică, după 1945 și după 1989, a cunoscut același spațiu gri, foarte neclar, al taberelor și rolurilor înșelătoare, care și-au schimbat doar părul. Foștii comuniști și membri ai serviciilor secrete au trecut cu arme și bagaje în democrație, în primele rânduri ale beneficiarilor, în timp ce victimele comunismului și-au prelungit statutul, și ca victime ale capitalismului. Amânarea soluțiilor, un climat politic intern de violență fizică și simbolică au funcționat deopotrivă în Italia și România, chiar dacă la scară diferită.

Cazul cel mai actual de similaritate italo-română se regăsește în raportul dintre politică și justiție. În Italia, corupția la vârf a clasei politice, secondată de Mafia, a provocat reacția virulentă a clasei judiciare, în frunte cu ceea ce italienii au numit „procurorii iacobini". În toiul acestui război de la începutul anilor '90, au dispărut toate partidele tradiționale. S-au sinucis ori au fost asasinați zeci de politicieni și procurori. Dar nici această problemă n-a fost rezolvată. Și azi, Italia este scena deschisă a unor războaie politico-judiciare, între dreapta și stânga, în căutare de noi ideologii și lideri. Crima lui Mailat face parte, prin efecte, din acest episod.

În România, suntem de-abia la începutul unui conflict între republica procurorilor ultrajustițiari, al căror rol necesar poate fi perceput uneori și ca abuziv, și o clasă politică coruptă sau suspectată de corupție, care-și unește anticorpii deasupra partidelor și persoanelor.

Incidentele provocate de delincvenți români sau romi la Roma sunt doar indicatorul acut al unor evoluții româno-italiene în oglindă. Oglinda italiană e poate de Murano, a noastră — ceva mai curbată și cu argintul corodat. Amândouă sunt însă sparte.

„O MARE DE OAMENI DORNICI"

4 decembrie 2007

Acestea au fost cuvintele unui participant la teribila fiesta de 1 Decembrie plus pom de Crăciun anticipat, care a asediat Piața Unirii la sfârșitul săptămânii trecute. Mai toată lumea, de la ziariști până la antropologi, se-ntreabă: care să fie cauza acestui fenomen colectiv surprinzător, inexplicabil? Unii s-au oprit la distorsiunea creată prin ocuparea unui spațiu prea mic de un număr prea mare de oameni. Cu sau fără organizarea primăriei și a poliției,

rezultatul nu putea fi altul. Alții constată că românii nu știu să se comporte în public, devin foarte ușor agresivi și victime ale agresiunii celorlalți, în același timp. Rezultatul nu poate fi decât haosul absolut. Când zeci de mii de oameni ies cu mașina în același timp sau coboară din metrou la aceeași oră și în aceeași stație, cât mai aproape de pomul lăudat, avem apoi, s-a mai spus, în primul rând o problemă a incapacității de auto-organizare, care ține de lipsa celor 700 de ani de-acasă. Lăsând la o parte efectele acestei concentrări spectaculoase de mulțime — adică haos, femei călcate în picioare, zeci de copii pierduți, poliție neputincioasă — suntem, totuși, în situația de a căuta și alte explicații.

Sâmbătă, 1 Decembrie 2007, a fost aniversarea Unirii din 1918, iar locul marelui tumult se numește Piața Unirii. Un primar pragmatic, susținut de o bancă cu imaginație, a ales să ilumineze bradul de Crăciun în aceeași seară. Era sâmbătă, iar ziua a fost neobișnuit de luminoasă și caldă pentru acest anotimp. Sărbătoarea națională a fost în ultimii ani defavorizată de meteorologie și confiscată de oficialitate. O rețetă antipopulară prin definiție. Tancurile și blindatele au dereglat traficul timp de două zile, pe o axă centrală, pentru repetiții, iar chiar în ziua cu pricina protagoniștii manifestației rămăseseră oricum doar oficialitățile. Chiar mai grav: politicienii, după anii în care au folosit ziua națională ca prilej de huiduieli, au optat acum să se ignore cu seninătate. Era imposibil ca prelungirea excesivă a împărțirii zilei naționale între blindate victorioase, oameni indiferenți și cer închis deasupra lor să nu devină la un moment dat un detonator al energiilor excluse, ignorate, cenzurate. Cum bine știm, mulțimile au ceasul lor misterios, *the finest hour*, poate chiar un suflet sau un instinct care depășește suma fizică a celor care le alcătuiesc. S-a întâmplat și la Revoluție, în decembrie 1989, când acele zile blânde, fără frig și zăpadă au ținut mai ușor oamenii în stradă. S-a spus că timpul favorabil ar fi existat și în zilele acelui ianuarie 1859, când la Iași și București muntenii și moldovenii și-au impus domnitorul. În ciuda vremurilor, dar cu ajutorul vremii.

Poporul folosește momentele favorabile, care nu sunt aceleași cu momentele dorite de stăpâni sau de organizatori.

Există apoi o dorință puternică a oamenilor de a fi împreună când au nevoie unii de alții, chiar și atunci când nu se pregătesc pentru această întâlnire. Poate că un astfel de moment apare mai ales atunci când păstorii comunității nu mai reușesc să (se) solidarizeze, ci doar să (se) învrăjbească. Bucuria colectivă, spiritul de chermeză, o anumită energie spontană a ieșirii, cu mic, cu mare, la luminație, la propriu și la figurat, își creează ocazia sau debușeul când te aștepți mai puțin. Din toate aceste

motive, probabil, Piața Unirii din București s-a transformat în mod fenomenal, pentru câteva ore, într-un năprasnic topos de compensare: pentru toate scurtcircuitele coerenței sociale și motivării colective produse de o democrație infirmă, pentru impunerea unor simboluri false, parțiale sau forțate, inapte de mobilizare emoțională, pentru parcelarea abuzivă a comunității metropolitane prin blocarea traficului ca regulă de viață cotidiană (ca și cum bucureștenii și-ar fi spus: „Acum vă blocăm noi pe voi!"), pentru acuzațiile repetate că românii nu sunt în stare să participe masiv la vot sau referendum. Iarba verde a fost înlocuită acum de cel mai înalt brad metalic de Crăciun din Europa (care ține loc și de satisfacția imposibilă a europenizării propriu-zise), ziua scurtă și mohorâtă de decembrie a fost prelungită de căldură și în duminica de a doua zi, iar absența politicienilor și a blindatelor i-a readus oarecum pe copii lângă părinții lor, privitori egali și liberi ai întâmplării. „Marea de oameni dornici", cum spunea acel bucureștean deunăzi, se zbate de mult în România, într-o lungă și nerăsplătită așteptare. Așteaptă salarii mai mari și prețuri mai mici, orașe și parcuri curate și spațioase, spitale și școli primitoare, sărbători naționale defective de înscenare, o strângere a rândurilor în numele unor cauze care să nu genereze automat conflict și excludere. Uneori nerăbdarea a fost prea grăbită, și până la urmă răbdarea a rămas singură.

Într-un fel, se poate spune că, în linie dreaptă, de la piețele pline ale acelor zile de decembrie ale anului 1989 până în seara de 1 decembrie 2007, în Piața Unirii din București „marea de oameni dornici" își frânge valurile, mai molcom sau mai zgomotos, de indiferența egală cu sine a țărmului.

UN AMERICAN LA BUCUREȘTI

13 decembrie 2007

Prezența în România, timp de două zile, începând de astăzi, a fostului secretar de stat al SUA Henry Kissinger este evenimentul care ne obligă la câteva reflecții asupra relațiilor româno-americane, mai vechi și mai noi.

Ne interesează, în primul rând, personajul istoric care este, de câteva decenii, dr. Henry Kissinger. O legendă vie a diplomației americane și mondiale, Kissinger a fost între 1969 și 1977 principalul artizan al politicii de destindere a relațiilor dintre marile puteri (în special, SUA și Rusia), în plin Război Rece, în calitate de consilier pentru probleme de securitate națională și apoi de secretar de stat al președinților Richard Nixon și

Gerald Ford. Tot el a negociat tratatul de limitare a înarmării strategice (SALT I) și pe cel al rachetelor antibalistice.

Kissinger s-a născut în 27 mai 1923, în Bavaria, într-o familie de burghezi evrei care au fost nevoiți să părăsească Germania după venirea la putere a naziștilor. Avea 15 ani în momentul emigrării, dar experiența intensă a eșecului Republicii de la Weimar, cu prea mulți democrați într-o prea fragilă democrație, avea să-l însoțească mereu. Statele slabe, cedările succesive ale politicienilor în fața forței brute și fantasmele salvaționismului pe seama unor țapi ispășitori — evreii, social-democrații și comuniștii în Germania anului 1933 — l-au făcut posibil pe Hitler. Se întâmpla în Germania, țara marii culturi umaniste, unde nimic nu anunța o astfel de prăbușire. Se întâmpla în Europa interbelică, prea ocupată de interese egoiste și revanșă, după apariția bolșevismului în Rusia și retragerea Statelor Unite într-o inexplicabilă izolare moralistă. Pentru tânărul Kissinger, lecția care nu va mai fi dată vreodată uitării au reprezentat-o somnul democrației și al rațiunii politice vigilente, abandonul valorilor civilizației iudeo-creștine și competiția dintre obsesiile dominatoare ale persoanelor și națiunilor, născând doar monștri, dictatură, lagăre de concentrare.

Strălucit student și profesor la Harvard, apoi unul dintre cei mai competenți și inovatori strategi ai Războiului Rece la umbra armelor atomice, Kissinger a surprins mereu comunitatea academică și politică americană prin recursul la modele istorice. Compromisul, cunoașterea propriilor limite și acoperirea pumnului de oțel în mănușă de catifea (și anume, calibrarea mijloacelor la ținte și împletirea negocierii cu amenințarea forței) au trecut din cărți și evaluări teoretice în politica practicată de SUA în relațiile cu China, Rusia, Orientul Apropiat și Europa Occidentală.

România acelor ani a fost implicată direct și susținut în acest mecanism și a jucat unul dintre cele mai proeminente și importante roluri de politică internațională din istoria sa. Tânărul Nicolae Ceaușescu a moștenit de la bătrânul Gheorghiu-Dej cursul de destindere a comunismului de stat și relațiile bune atât cu URSS, cât și cu China. În 1967, după Războiul de Șase Zile din Orientul Apropiat, România este singurul stat comunist care păstrează concomitent relațiile diplomatice cu Israelul și cu țările arabe și deschide o ambasadă în RFG. În același an, senatorul republican Richard Nixon, venind de la Moscova, unde fusese întâmpinat cu răceală, și după ce i se refuzase o viză de intrare în Polonia, este primit la București de însuși Ceaușescu, cu cea mai mare considerație. Nixon găsește în liderul român un partener de discuții deschis și nedogmatic. În august 1969, după

alegerea sa ca președinte al SUA, același Richard Nixon, însoțit de consilierul pe probleme de securitate națională Henry Kissinger, revine la București, în prima vizită oficială a unui șef de stat american într-o țară comunistă. Este primit triumfal de români. SUA va consolida atunci celebrul „canal românesc", adică folosirea României ca mediator al politicii americane în direcția Chinei și a URSS. Legăturile regimului Ceaușescu în Orientul Apropiat, atât cu arabii, cât și cu israelienii, le-au fost, la rândul lor, foarte utile americanilor. În memoriile sale apărute la sfârșitul anilor '70, Kissinger avea să noteze: „Ceaușescu este un operator viclean, ambițios și conștient de puterea sa pe scena internațională, care a reușit să-și transforme țara într-o intersecție de neocolit." Relațiile privilegiate dintre România și SUA aveau să dureze până la jumătatea anilor '80, când abuzurile de politică internă și (auto)izolarea internațională a regimului Ceaușescu au dus la răcirea completă a relațiilor bilaterale.

Henry Kissinger a fost un magician al real-politicii, preferând de fiecare dată interesele statelor și paradigma restaurării concertului internațional, conținutului vieții oamenilor obișnuiți, dacă se poate spune așa. În cazul său și al altor iluștri politicieni realiști care i-au folosit drept modele — de la austriacul von Metternich, lordul irlandez Castlereagh și prusacul von Bismarck până la britanicul Churchill și francezul de Gaulle — instrumentele de putere folosite în numele rațiunii de stat au fost mai importante decât drepturile omului. Meritul administrațiilor Nixon și Ford, având-l în centrul de decizie pe Henry Kissinger, l-au constituit însă deschiderea dialogului între marile puteri, restabilirea faimoasei „balanțe de putere" în era bombelor atomice.

Anii care au urmat până la prăbușirea comunismului, în 1989, au confirmat meritele acestui mecanism, încolțit după cel de-al Doilea Război Mondial în mintea unui student emigrant de la Harvard, înainte de a se transforma în politica externă a celui mai puternic stat din lume.

Suntem datori și cu evocarea episodului (fără precedent și urmare) din politica externă românească, în primii ani ai perioadei Ceaușescu. Din păcate, promisiunile acelor ani au fost sufocate în mizeria sumbră a României anilor '80, și de refuzul fostului lider comunist de a ține cont de noile ritmuri ale istoriei.

Henry Kissinger, arhitectul și managerul global al Războiului Rece suportabil și al conservării păcii sub amenințarea Armaghedonului nuclear, merită cel mai călduros salut de bun venit în România euroatlantică a anului 2007.

„CRED CĂ ROMÂNIA SE AFLĂ ÎNTR-O PERIOADĂ DE MARI SPERANȚE“

Interviu cu Henry Kissinger
17 decembrie 2007

Henry Kissinger este un om profund preocupat de limite și de (re)cunoașterea acestora în politică. El distinge trei categorii de oameni politici: marii oameni de stat, care forțează limitele superioare; mediocrii, care se mulțumesc să acționeze în interiorul limitelor; și nesăbuiții, care își depășesc limitele și pun în pericol propria societate și restul lumii.

În această cheie poate fi citită interpretarea dată de Kissinger celebrului binom „realism *versus* idealism“ în politica internațională. Kissinger nu se declară împotriva politicii wilsoniene de promovare a valorilor, dar pretinde ca acestea să fie adaptate realităților istorice. Din acest punct de vedere, de exemplu, încercarea de a impune un regim democratic în Irak depășește limitele și posibilitățile Americii.

Marele om de stat Kissinger, strategul și promotorul „destinderii“ relațiilor cu URSS, a forțat limitele impuse de Războiul Rece la începutul anilor ’70, când Statele Unite au apelat la România comunistă a lui Ceaușescu pentru a realiza o deschidere spre China în scopul de a îngrădi influența URSS. Apoi, în iulie și octombrie 1971, Kissinger face două vizite secrete în China, pregătind întâlnirea istorică din 1972 între China și SUA, care a marcat „normalizarea“ relațiilor dintre cele două state.

Găsirea unor soluții în Kosovo și, în general, în Balcani este limitată de faptul că harta etnică a regiunii nu permite constituirea unor state pure din punct de vedere etnic. În schimb, spune el, America este perfect capabilă să gestioneze singură relația cu Rusia și nu e nevoie ca România să se constituie în mediator între Rusia și Occident. România nu ar trebui să își propună un asemenea obiectiv de politică externă, care, se pare, îi depășește limitele.

Revista *Time* l-a declarat acum 30 de ani pe Henry Kissinger „omul cel mai indispensabil al lumii“, iar ultimul său biograf consideră că secolul XXI încă îi mai așteaptă succesorul. În 1973 a obținut Premiul Nobel pentru Pace, datorită contribuției sale decisive la încetarea Războiului din Vietnam. Strateg al Războiului Rece, Kissinger constată cât de complicată a devenit lumea după căderea URSS. S-a întors în România după mai bine de 30 de ani, regăsind-o „dinamică“ și orientată spre viitor.

EMIL HUREZEANU: Prima dumneavoastră vizită în România a fost în august 1969, când erați consilierul pentru probleme de securitate națională al președintelui Nixon. Vizita la București v-a dat prilejul să comunicați în secret Beijingului că SUA era pregătită să ia în considerare normalizarea relațiilor. În ce măsură a ajutat rolul de mediator al României lui Ceaușescu în destinderea relațiilor sino-americane după mai bine de 20 de ani de blocaj diplomatic?

HENRY KISSINGER: Vizita președintelui Richard Nixon în România a fost una foarte importantă din punct de vedere simbolic. A fost pentru prima oară când un președinte american vizita o țară care aparținea Pactului de la Varșovia și care fusese ocupată de Uniunea Sovietică la sfârșitul războiului. Iar pentru noi, părea că România dorește să ducă o politică independentă. Așa că am încercat să prevenim în acel moment situația ca Uniunea Sovietică să aplice doctrina Brejnev peste tot în lume. Și de aceea eram foarte interesați să stabilim relații cu China. I-am spus lui Ceaușescu, într-o manieră generală, că eram pregătiți să purtăm discuții cu China. Problema era că nu existau diplomați chinezi nicăieri în lume la acea dată, din cauza Revoluției Culturale. Așa că aveam nevoie de o terță parte care să joace rolul de emisar. Iar Ceaușescu a transmis propunerea noastră. Ce nu știam la acea dată și am aflat ulterior era că, de fapt, chinezilor nu le-a plăcut să comunice printr-o țară comunistă, pentru că le era teamă că puteau exista oameni în guvernul respectiv sau chiar în propriul guvern care i-ar fi informat pe sovietici despre ceea ce făceam.

EH: De aceea ați folosit și canalul pakistanez…

HK: Da, de fapt ce s-a întâmplat în cursul acelei vizite a fost că i-am rugat atât pe președintele Pakistanului, cât și pe cel al României să-i informeze pe chinezi. Iar timp de aproximativ șase luni după vizită, fiecare mesaj pe care-l trimiteam prin Pakistan îl trimiteam și prin România. Dar chinezii răspundeau prin Pakistan, pentru că erau suspicioși privind relația României cu Rusia.

EH: Atât în memoriile pe care le-ați publicat în 1979, cât și în cele ale președintelui Nixon se arată că, după ce s-a întors de la cina cu Ceaușescu, în jurul orei 11 seara, președintele SUA s-a plimbat, a povestit și a fumat un trabuc timp de o oră. Pe Ceaușescu îl găsise „inteligent“ și „curajos în a înfrunta Moscova, prin vizita președintelui american“. Și dumneavoastră l-ați considerat „inteligent“ și „ambițios“ pe Ceaușescu, care ar fi „reușit să facă din țara sa o răscruce“. Mai credeți asta?

HK: Da. Nu fac judecăți privind politica internă a lui Ceaușescu. Noi aveam de-a face în primul rând cu politică externă a României. Iar

impresia noastră era că Ceaușescu făcea două lucruri: încerca să prevină ca Uniunea Sovietică să-i facă României ce le-a făcut Ungariei și Cehoslovaciei. Iar în al doilea rând, dorea să-i dea României o importanță mai mare decât o avea ca simplu membru al Pactului de la Varșovia. Și a făcut aceste lucruri cu o dexteritate considerabilă și cu ceva curaj. Noi fuseserăm într-o călătorie în jurul lumii și am venit din Pakistan în România, după care aveam să mergem în Germania. Deci trebuia să fie o vizită de două zile. Dar s-a întâmplat ca exact în acea perioadă să fie programat un congres comunist la București, la care trebuia să vină chiar Brejnev. Noi nu știam asta, în niciun caz n-am făcut-o intenționat. Ceaușescu și Guvernul Român au decis să amâne cu o săptămână congresul și au anulat invitația făcută lui Brejnev, pentru a-l putea primi pe Nixon în acea zi. A fost o demonstrație foarte puternică de independență.

EH: Pe 24 decembrie 1989, la 20 de ani după vizita dumneavoastră la București, cu o zi înainte de execuția lui Ceaușescu, secretarul de stat american James Baker a spus că SUA nu are obiecții în cazul în care sovieticii sau alte țări din Pactul de la Varșovia ar interveni în România pentru a asigura forțele anti-Ceaușescu. A fost pentru prima oară după cel de-al Doilea Război Mondial când un înalt oficial american accepta și chiar încuraja o intervenție sovietică în afara teritoriului URSS. România independentă a anilor '70, pe care o sprijineați alături de președintele Nixon, eșuase după 20 de ani. Cât de surprinzătoare a fost această evoluție urmată de o revoluție?

HK: Secretarul Baker a fost un extraordinar secretar de stat. Este și o persoană extraordinară, și un bun prieten al meu, pentru care am un mare respect. Dar cred că a făcut o greșeală teribilă cu acea declarație. Și nu pot să-mi imaginez ce i-a trecut atunci prin cap. Cred că se gândea că forțele anti-Ceaușescu erau democratice și că Rusia și restul statelor din URSS devin democrate, iar el nu dorea ca Ceaușescu să înfrângă aceste așa-zise forțe democratice.

EH: Așa-zise?

HK: Nu știu la ce se referea exact, dar probabil că asta gândea. A fost o greșeală să invite URSS să facă uz de forța militară pentru a interveni în problemele domestice ale României.

EH: Nu ar fi intervenit, oricum. Au refuzat. Ambasadorul SUA la Moscova l-a vizitat pe adjunctul ministrului de Externe al URSS și i-a transmis același mesaj. Răspunsul rușilor a fost: „Nu vom mai aplica doctrina Brejnev niciodată."

HK: N-am știut acest lucru. A fost o greșeală, e clar.

EH: Formulând politicile conservatoare ale lui Metternich de la începutul secolului al XIX-lea ca o alternativă la idealismul lui Woodrow Wilson de la începutul secolului XX, ați susținut, în anii de început ai carierei academice, că problema fundamentală a politicii nu este controlul răului, ci limitarea justițiarismului. Cum se aplică aceasta în politica externă actuală a SUA față de Irak și Iran?

HK: În discursul public se face distincția între idealism și realismul pe care se spune că îl reprezint. Realismul ar fi politica puterii, idealismul — politica valorii. Dar eu nu sunt de acord cu asta. SUA va favoriza întotdeauna democrația, pentru că este tradiția noastră națională. Distincția care trebuie făcută nu este dacă favorizăm democrația în sensul abstract, ci în ce măsură mergem într-o cruciadă pentru a o impune unor țări prin forță sau presiune. Aici fac eu distincția. Eu am sprijinit acțiunea militară în Irak ca măsură de control al armelor de distrugere în masă, care s-au dovedit a fi inexistente, și în al doilea rând pentru că Saddam a încălcat armistițiul cu SUA în nenumărate ocazii. Nu am fost niciodată în favoarea unei ocupații militare care apoi să încerce să aducă democrația în mijlocul lumii islamice, într-o țară care nu a avut o tradiție democratică. Pot respecta obiectivele, dar cred că s-a mers mult peste capacitatea noastră. Apoi, când se merge un pas și mai departe, spunând că vom face Rusia democratică și China democratică, înseamnă că ne autoinvităm să conducem politica internă a majorității țărilor lumii. Or, nicio țară nu are puterea să facă așa ceva. Cred că trebuie să ne stabilim obiective moderate. Pe de altă parte, trebuie să știm în ce credem. Nu am obiecții față de un anume grad de idealism, atât timp cât este legat de niște procese istorice.

EH: Totuși, nu sunteți un wilsonian. Poate un jacksonian?

HK: În niciun caz nu sunt un wilsonian. Sunt un jacksonian în acest sens, deoarece cred că America trebuie să aibă o idee clară privind interesele sale naționale. Și cred că și celelalte state trebuie să aibă o idee clară în privința propriilor interese naționale. Politica externă constă în ajustarea acestor diferențe, în așa măsură încât să nu existe conflicte militare și să avem un număr maxim de oameni care să profite de acest lucru. Ca regulă generală, mă opun impunerii preferințelor proprii prin presiune.

EH: În cartea dumneavoastră, *Are nevoie America de o politică externă?*, publicată acum șapte ani, comparați Rusia actuală cu Europa postnapoleoniană. Căderea lui Napoleon n-a calmat temerile cu privire la belicozitatea Franței. Pacea reală, ați argumentat, nu era posibilă fără Franța. Cum poate fi folosit acest model cu privire la Rusia?

HK: În decursul istoriei sale, Rusia a fost o problemă pentru vecinii săi din cauza ambițiilor sale expansioniste. Rusia actuală a pierdut 300 de ani de istorie. A ajuns înapoi de unde a pornit în timpul lui Petru cel Mare. Așa că trebuie să existe o oarecare înțelegere pentru trauma psihologică a Rusiei, care este compensată uneori prin retorică excesivă. Obiectivul decisiv este ca Rusia să devină parte integrantă dintr-o ordine internațională. Realizarea Franței după războaiele napoleoniene a fost că Talleyrand a reușit să o facă parte a ordinii europene. Rusia n-a reușit încă acest lucru.

EH: Poate, nici nu vrea.

HK: Poate că nu vrea, într-adevăr. Dar ar fi mai bine pentru toată lumea, dacă ar exista un sentiment al securității și o diplomație fără amenințare.

EH: În noiembrie 2002, în timp ce se afla la București, președintele George W. Bush recomanda României, proaspăt membru NATO, să devină „un pod către Rusia". Mulți români au privit asta ca pe o stranie încurajare către o reapropiere a României de Rusia, ce trezește amintiri pline de teamă. Împărtășiți această interpretare românească — probabil greșită — a mesajului președintelui Bush?

HK: Sunt un prieten al președintelui Bush, deși nu fac parte din administrația sa. Opinia mea generală este că România știe cel mai bine care trebuie să fie politica ei externă și că noi trebuie să ne concentrăm pe politica noastră externă, lăsând liderii români să se concentreze asupra propriei politici externe. America nu are niciun interes să existe relații ostile între Rusia și România. De fapt, ne-ar plăcea să fie prietenoase. Dar în ce măsură România poate fi un pod al întregului Vest către Rusia cred că este o judecată pe care Guvernul Român trebuie să o facă.

EH: Depinde și de ruși dacă vor…

HK: Desigur, depinde și de Rusia sa decidă. Nici nu știu dacă are nevoie de un pod, Rusia tratează cu celelalte țări direct.

EH: Au un pod mai solid cu Germania?

HK: Cu Germania? Istoric, relațiile ruso-germane au fost uneori foarte dure, alteori foarte prietenoase. Au luptat în două mari războaie, dar există o școală de gândire care consideră că, atunci când sunt prietenoase, ambele țări sunt în siguranță, iar când sunt ostile, ambele au de suferit. Dar asta e o atitudine germană. Cred că în acest moment relațiile Rusiei cu Germania sunt foarte prietenoase.

EH: Cu 30 de ani în urmă, România comunistă a jucat o carte de succes, cu contribuția dumneavoastră și a altor oficiali americani, ca o verigă folositoare și un mediator între America, China, Rusia și Orientul Mijlociu. Acum avem o Românie democratică, membră a UE și NATO,

în vecinătatea Orientului Mijlociu, dar și a unei Rusii tot mai anti-occidentale. Ce trebuie făcut?

HK: În ceea ce privește relațiile SUA–Rusia, cred că putem și trebuie să le gestionăm singuri. România poate avea opinii proprii pe care să le exprime în fața ambelor părți, dar nu cred că poziția de mediator între Rusia și SUA trebuie să fie principalul obiectiv al politicii externe române. Statutul de emisar sau mediator este util atunci când nu există relații directe sau când cele două părți au încredere în cea terță. Dar nu e cazul între SUA și Rusia.

EH: Referitor la problema Kosovo, care pare de nerezolvat, spuneați că pentru statele vecine Albaniei, care au luptat pentru independență în secolelele al XIX-lea și XX, posibila împlinire a aspirațiilor unei Albanii Mari ar fi ca un film derulat invers, în care un Islam renăscut ar înfrânge toate luptele creștine pentru eliberare. Nu e o viziune cam pesimistă?

HK: Nu li se aplică statelor europene și provinciei Kosovo. Această problemă se discută acum, iar SUA și-a exprimat sprijinul pentru acest obiectiv.

EH: De ce susține SUA independența Kosovo?

HK: Pentru că americanii cred în dreptul istoric la autodeterminare al popoarelor și consideră că acest conflict originar care a dus la intervenția NATO s-a bazat pe dorința de independență a Kosovo. Poate, și deoarece mulți americani nu cunosc îndeajuns istoria regiunii pentru a înțelege că este un punct nevralgic, ce stârnește mari temeri pentru sârbi. Dar referitor la citatul pe care l-ați redat privitor la Albania Mare, este o altă poveste, ce nu se referă la Kosovo.

EH: Există, totuși, un pericol mai mare în încurajarea independenței minorităților naționale din Europa de Sud-Est?

HK: În primul rând, cred că problema Kosovo trebuie rezolvată pașnic. În al doilea rând, în limitele posibile, ar trebui recunoscut dreptul la autodeterminare. Dar istoria Balcanilor demonstrează că este imposibil să acorzi acest drept fiecărui grup etnic în orice situație, pentru că atâtea grupuri diferite sunt răspândite în interiorul atâtor state naționale, încât am avea de-a face, *de facto*, cu o revoluție permanentă. De aceea sper că aceste negocieri care au loc vor lua în considerare interesul fundamental al țărilor și-l vor raporta la pasiunile popoarelor care au generat în ultimele sute de ani aceste conflicte. Dar nu dorim să repetăm experiența Primului Război Mondial, care a început pentru că națiunile s-au dedicat atât de puternic unor chestiuni ce, în retrospectivă, nu sunt atât de ușor de explicat. Sper că negocierile vor continua și vor duce la o soluție constructivă.

EH: Nu s-ar pune sub semnul întrebării rezultatul Primului Război Mondial — statele naționale — dacă prin Kosovo se va crea un precedent?

HK: Ba da. Primul Război Mondial, ca fenomen istoric, a contribuit la distrugerea civilizației europene. Zeci de milioane de oameni au fost omorâți pentru niște chestiuni ce puteau fi rezolvate prin negocieri. Desigur că în urma războiului au apărut câteva națiuni noi, dar, dacă studiem harta Balcanilor, vom constata probabil că, după căderea Imperiului Austro-Ungar, mai multe grupuri etnice au trăit sub dominație străină decât înainte. Dacă vă uitați la ungurii din Slovacia, germanii din Cehia și ungurii din România, harta Europei nu s-a clarificat etnic deloc. Nu e posibil în Balcani să obții o hartă pură etnic. Întotdeauna va exista un oarecare compromis. Iar asta e o observație generală, nu se aplică doar la Kosovo.

EH: În teza dumneavoastră de 388 de pagini din 1951, numită „Înțelesul istoriei, reflecții despre Spengler, Toynbee și Kant", scrisă în timpul facultății, la Harvard, meditați asupra relației dintre cultură și libertate. Cultura evoluează și ajunge apoi într-un punct mort, scriați, pentru a fi apoi depășită de o altă cultură imaginară. Libertatea se referă la recunoașterea limitelor, pe care omul le depășește printr-o infuzie de spiritualitate. S-a schimbat acest înțeles al istoriei pentru dumneavoastră, după atâția ani de turbulențe mai mult sau mai puțin glorioase?

HK: În general, nu vreau să spun că lucrurile pe care le-am scris în timpul facultății, la vârsta de 23 de ani, reprezintă părerile mele finale despre acel subiect. Cred că arta de a fi om de stat depinde, pe de o parte, de recunoașterea limitelor proprii și, pe de altă parte, de recunoașterea magnitudinii posibilităților proprii. Dacă nu îți cunoști limitele, îți expui societatea dincolo de acestea și nu numai că ratezi acel efort specific, ci subminezi și încrederea în guvernare. Dar dacă nu ai aspirații, stagnezi. Marii oameni de stat operează la limita exterioară a posibilităților. Cei mediocri operează în interiorul limitelor și nu creează mare lucru, iar nesăbuiții depășesc mult limitele și subminează încrederea nu doar în societatea lor, ci și în restul lumii. Cum se poate rezolva această problemă? Ei bine, aceasta este o artă, nu este ceva despre care să scrii. Se spune că, dacă ai putea ajuta un mare pictor să picteze, atunci toată lumea ar fi un Picasso. Cred că asta trebuie să facă marii lideri.

EH: Ultima vizită pe care ați făcut-o în România a fost în noiembrie 1975, cu fostul președinte Gerald Ford. Veneați de la Helsinki, împreună cu fiul dumneavoastră, David. Cum ați regăsit România acum, după mai bine de 30 de ani?

HK: Fiul meu David avea atunci aceeași vârstă pe care o are acum cel mai mare nepot al meu — 14 ani. În acele vremuri, lumea era divizată în două tabere. Aveam comunismul și Vestul. România era pe atunci, în mod vizibil, o țară înapoiată. Era o țară tipică pentru blocul comunist est-european, cu standarde scăzute de viață. Dar era ușor să conduci pe străzi, nu te împiedicai de atâtea blocaje în trafic, cum sunt azi. În prezent, România îmi pare o țară mult mai dinamică. Desigur că mai există sărăcie și multe probleme interne, despre care am aflat. Dar acum oamenii vorbesc despre viitor, despre creșterea economică, despre cum pot atrage mai multe investiții străine și cum pot construi noi fabrici. Cred că România se află într-o perioadă de mari speranțe. Și lumea arată altfel, nu mai există cele două tabere de care vorbeam — trăim într-o lume foarte complicată. Toată istoria din ultima sută de ani s-a petrecut la nivelul statelor naționale. În multe părți ale lumii, statele naționale se dezmembrează, apar idei noi. Dar situația era mai periculoasă ultima oară când am fost aici, din cauza confruntării nucleare. Pe atunci, multe depindeau de confruntarea dintre SUA și URSS. Acum, lucrurile depind mai mult de dinamismul societăților, de modul cum se potrivesc ele în sistemul global. Așa că, per total, cred că s-au făcut progrese uluitoare, dar tot mai rămân multe de realizat.

SOCIETATEA PESTRIȚĂ ȘI FIGURANȚII EI

(2008–2009)

Îi numesc deseori pe cei care prezintă însușirile unui interes personal superior mediei normale drept personalități de tipul triple A *(avizi, agresivi și agregatori). Dacă lăsăm calea liberă acestui tip de personalitate, el ruinează viața tuturor celorlalți și degradează mediul înconjurător. […]*

În acest fel, am putea înțelege de ce 90% dintre problemele lumii noastre sunt provocate de 10% din populație. Cum de au reușit șefii cu astfel de personalitate triple A *să exercite atâta influență, control și putere în sânul unor comunități care erau la început egalitare?*

Brian Hayden *L'homme et l'inégalité*, CNRS Editions, 2008

Deci am înțeles cu toții, există o ordine a darului și o ordine a contractului; există actul benevol și actul datorat. Fiecare dintre aceste ordini are logica sa, ambele sunt legitime; lucrurile devin problematice, dacă nu imorale, când aceste direcții sunt încrucișate, amestecate, confundate. Ceea ce înseamnă, în final, să vrei să vinzi ceea ce trebuie dăruit sau să dăruiești ceea ce trebuie vândut.

Marcel Hénaff, „Perverted Gifts", în *Esprit*, februarie 2014

În Africa de azi (cel puțin în Benin, Senegal și Niger, țările analizate de noi) funcționează același sistem de corupție generalizată. Iar acest sistem de corupție generalizată este încastrat în același sistem administrativ disfuncțional și generalizat. În sfârșit, funcționarii onești și competenți, a căror practică profesională scapă celor două sisteme, nu sunt în situația de a le schimba. Aceste trei elemente se completează unul pe celălalt.

Nu putem imputa responsabilitatea relațiilor de corupere doar agenților statului. Cel mai adesea, de fapt, și cei care intră în jocul corupției, oamenii simpli, produc și reproduc relațiile de corupție, în măsura în care ei obțin un avantaj. Există un acord asupra faptului că „a fura statul înseamnă a nu fura pe nimeni", atâta vreme cât părțile extrag beneficii reciproce.

Giorgio Blundo și Jean-Pierre Olivier de Sardan,
„La corruption au quotidien" în *Politique Africaine*, martie 2001

Celui care va constata absența ordinii și a onestității i s-ar putea răspunde astfel: pe fundalul imensității Asiei, scrupulozitatea, în sens german, pare la fel de ridicolă ca pentru un rus. Există și alte posibilități, mult mai avantajoase. În măsura în care corupția este o manifestare normală sau cel puțin instinctuală, complacerea, adică acceptarea corupției drept un fapt omenesc și particular, are o importanță mai mare decât orice alt considerent obiectiv. Acesta este unul dintre motivele pentru care toate epocile istorice judecate din perspectiva funcționarului german au fost calificate drept corupte. În aceste cazuri, personalitățile, „oamenii", au jucat rolurile decisive — or oamenii sunt mereu mult prea oameni.

Hermann de Keyserling, *Das Spektrum Europas*, capitolul „Romania", 1928

RUSIA ȘI ROMÂNII

27 februarie 2008

În joia ultimei săptămâni prezidențiale a lui Vladimir II și la câteva zile înaintea epifaniei apostate care-l va reînălța în cerurile puterii ca prim-ministru, suntem oarecum datori cu o aducere aminte a legăturilor Rusiei cu România. Liderii marelui imperiu de la răsărit ne-au lăsat mereu, sau ne-au luat, după nevoi și posibilități, teritorii și sentimente, armate și administrații, crivățul siberian sau boarea atomică de la Cernobîl. Exemple. Generalului Kiseleff îi datorăm numele singurului bulevard riguros european din București, dar și Regulamentul Organic, o constituție mai liberală decât a țarilor ruși sau a fanarioților noștri. Lui Lenin îi mulțumim pentru invocarea principiului autodeterminării și șansa acordată astfel Basarabiei de a se întoarce la țara-mamă sau, mă rog, bunică. Pe Stalin nu-l vom putea uita niciodată. Oasele românilor răpuși la Stalingrad și Odessa și transformarea României în colonie ideologică sovietică sunt garanția. În primii ani după cel de-al Doilea Război Mondial, în schimbul reconfiscării Basarabiei și răsplătind probabil mai mult spiritul ludic al lui Petru Groza și viclenia condotierului Emil Bodnăraș, tov. Stalin a dispus revenirea nordului Transilvaniei la România. Hrușciov ne-a cadorisit cu scoaterea Armatei Roșii din țară, oferind comuniștilor locali, chiar mai mult decât românilor, o șansă reală de autonomie. Lui Brejnev nu-i datorăm, de fapt, nimic, decât, indirect, doctrina care-i poartă numele. Prin aplicarea ei, în august 1968, Pactul de la Varșovia (fără România) a invadat Cehoslovacia în numele neîntinării idealurilor socialismului, dându-i lui N. Ceaușescu posibilitatea singurului discurs naționalist din istoria totalitarismului comunist.

Gorbaciov a fost darul însuși; nu pentru că a dat, ci pentru că a luat comunismul de pe noi. Ne-a oferit, în barter, un regim de tranziție incert, împărțit între est și vest, între colhoz oligarhic și economia de piață nefuncțională, clădit pe paricidul lui Ion împotriva lui Nicolae. O rețetă sigură a ratării intrării în democrație, dar, cum s-a văzut și se vede neîntrerupt de-atunci încoace, și a stabilirii unor relații senine, normale, noi, între

București și Moscova. Cu Elțîn, în ceea ce ne privește, lucrurile au stat mai simplu: nici n-a luat (decât înapoi pe premierul Primakov venit la București în 1996, pe post de Vîșinski „cu pumnul în masă" și repliat, pentru lipsa de fond în relațiile bilaterale, în rolul incompetentului mareșalul Kliment Voroșilov pe frontul din Caucaz), nici n-a dat.

Putin însă, pentru noi, n-a fost Alexandru II — țarul eliberator, pentru ruși, în Asia Centrală și la Marea Neagră, omul care și-a stabilizat țara în forță și i-a dat o ciudată încredere în sine, din moment ce a fost răpus în 1881 de gloanțele unui anarhist. Din acest ultim punct de vedere, Putin are noroc. El pleacă singur de la Kremlin, fiind propriul său opozant, pentru a deveni prim-ministru, ocolind ceasurile nefaste când țarii sunt răsturnați prin forță. Țareviciul este un om de încredere, iar fostul țar poate fi și Stolîpin[1] și Kerenski[2], fără riscuri. La nevoie, nici Ulianov[3] nu-i e străin.

Ce-avem noi în comun cu Putin, aproape fostul președinte și viitorul prim-ministru? În ultimii patru ani, riguros nimic. Poate de-acum încolo.

Traian Băsescu anunță, îndată după victorie, pe 13 decembrie 2004, o politică externă orientată spre est, chiar înainte de a-și propune adâncirea relațiior cu UE. L-a vizitat pe Putin la Moscova, la începutul mandatului, fără urmări. A mai fost o dată la Sankt-Petersburg, la o finală de handbal, cu urmări: românii au pierdut. Singură scuză: era de față și Tăriceanu.

Putin n-a venit niciodată în România, în timp ce a fost în Bulgaria de trei ori în ultimii patru ani. Din 2004 până azi, n-au fost invitați la Moscova nici prim-ministrul, nici președinții Camerelor, spre deosebire de perioada 1990–2004. România este singura țară răsăriteană ocolită sistematic de conductele de petrol și gaze rusești — legiunile noului imperiu, instalate recent la Sofia, Belgrad și Budapesta, după ce ocupaseră (prin aceeași Pax Putina) Austria și Germania. Până și intratabila Polonie a sfârșit recent prin a-și trimite noul premier la Kemlin pentru deblocarea înghețului, la fel și Ucraina. Joi, 28 februarie, șeful guvernului de la

---

[1] Piotr Stolîpin (1862–1911), om de stat rus, prim-ministru al țarului Nicolae al II-lea; a introdus un sistem de tribunale militare ce au condamnat la moarte mii de radicali ruși, sentințele fiind duse la îndeplinire într-o zi.

[2] Aleksandr Kerenski (1881–1970), om de stat socialist, prim-ministru al guvernului provizoriu instituit după abdicarea țarului Nicolae al II-lea și înlăturat de la putere de bolșevici, prin Revoluția din Octombrie.

[3] Aleksandr Ilici Ulianov (1866–1887), revoluționar rus, fratele mai mare al lui Vladimir Ilici Lenin; a fost condamnat la moarte și executat pentru că plănuise asasinarea țarului Alexandru al III-lea.

Budapesta e iarăși oaspetele Moscovei, după ce cu două zile în urmă, venind de la Belgrad, viitorul președinte rus, Medvedev, a semnat cu ungurii un contract pentru South Stream. Adică, împotriva proiectului Nabucco, deci împotriva României. În schimb, noi plătim un preț demn pentru independență, la fel ca Ceaușescu până în 1989: cel mai mare cost din Europa la gaz metan rusesc. Și totuși, ungurii și bulgarii n-au contestat independența Kosovo, precum Rusia și România. Dividendele acestei poziții comune sunt nule. Putin ne-a amintit de pericolul separatismului maghiar din Transilvania și a felicitat Parlamentul de la București, ocolindu-l cu o tăcere asurzitoare pe președintele Băsescu, pentru poziția tovărășească în cazul Kosovo. Deosebirea dintre București și Moscova e mai adâncă decât asemănarea. Bucureștiul refuză independența fostei provincii, pentru prevenirea unui precedent, periculos în Transilvania sau Transnistria, în timp ce rușii se opun independenței Kosovo, pentru crearea unui precedent valabil în cazul Transnistria, Osetia de sud, Abhazia.

Putin vine, totuși, la București, la întâlnirea NATO de la începutul lui aprilie. Occidentalii se pregătesc să-i dezamorseze zelul anti-occidental, pregătind un punct de vedere ferm în dosarul geopoliticii energetice. N-ar fi rău să fim și noi de față. Dacă nu se poate, recomandăm a se lua legătura cu dl Marius Vizer, om de afaceri româno-maghiar din Oradea și partener de judo cu dl Putin. Poate răstoarnă el situația.

MEMORIA LUNGĂ A UNDEI SCURTE

9 martie 2008

Ciudățenia cea mai frapantă a dictaturii este funcționarea fără cusur a dublei realități. Există o realitate naturală, să-i spunem, a vieții în familie, a discuțiilor dintre îndrăgostiți, prieteni, colegi de liceu, călătorii din același compartiment de tren, dintre bunici și nepoți, rostite în șoaptă sau cu voce tare, chiar dacă ferită, în perimetrul unei libertăți naive, desprinse din ocolul mai mare, ignorat, absent sau deocamdată omisiv al coloniei penitenciare.

În acest topos își găsesc sălașul și experiențele culturale dobândite și acceptate social, până la un anumit nivel, o interpretare a istoriei și a prezentului, pe baza cunoștințelor sau cutumelor necanonizate de ideologie sau stat.

Al doilea nivel este cel al realității înscenate sau prizoniere. Aici intră școala, organizația de pionieri, de tineret și partid, sindicatul, complexul comportamentului conform, din care fac parte oportunismul, ipocrizia și minciuna odată cu începutul vieții adulte, între străini și concurenții omologării și promovării în dictatură.

În timpul comunismului, cele două lumi — realitatea naturală și realitatea înscenată — au coabitat în mod firesc. Îndată după război, a existat o perioadă care a ținut, să zicem, până în 1964, de violentă dominanță a înscenării. Orice abatere de la codurile supunerii la ritualurile dictaturii era reprimată în mod absurd, sălbatic și total. A urmat perioada unei aparente raționalizări, în care valorile naturale s-au identificat adesea cu cele înscenate. Cu alte cuvinte, statul comunist a încercat să-și apropie societatea, mimându-i interesele și așteptările. Câștigul obținut atunci, între 1965 și 1975, n-a mai putut fi uitat niciodată, până în 1989, în ciuda înăspririi climatului ideologic, alimentar și polițienesc al vieții.

Fac aceste reflecții, desigur arhicunoscute și chiar banale, pentru a explica felul fundamental firesc, lipsit de vreun set de chei de decodificare, în care eu, ca ascultător și ca emițător al Europei Libere, mi-am explicat întotdeauna legătura atât de puternică dintre mesajul acestei surse de libertate și destinatarii ei din România dictaturii comuniste.

Așa cum, citind o nuvelă de Cehov, Knut Hamsun sau Cezare Pavese, în 1955 sau în 1987, stabileai o legătură nemijlocită între situații descrise acolo și viața ta, fără să le mai treci prin filtrul anormalității ideologic-polițienești impuse de regimul comunist înconjurător, tot așa mesajul de informații, comentarii, explicații, argumente și comparații care au alcătuit, decenii în șir, programele postului Radio Europa Liberă au căzut mereu pe un teren al normalității personale, care-și recunoaște astfel, într-un exercițiu nesiluit, de politețe reciprocă a instinctelor libertății, tabla comună de valori și prietenii.

Am fost confruntat mereu cu neîncrederea unor oameni de bună-credință, atunci când era vorba de „sursele“ Europei Libere. Cum era posibil, ca un post de radio finanțat de americani, aflat la peste 1 500 de kilometri, dincolo de Cortina de Fier, să-ți spună seara povestea vieții tale din Tecuci, Beiuș sau Medgidia din aceeași zi? În această logică, în spatele unei astfel de legături nu putea sta decât o rețea ocultă și suspectă. Spionii, fie și occidentali, jucau pe furiș un rol. Serviciile diplomatice, de asemenea. Poate însuși regimul, prin senzorii lui externi și infiltrații interni, nu-i așa, urmărea disidenții și adversarii potențiali sau efectivi momindu-i cu un circuit alternativ al adevărului, doar-doar cad în capcană și se demască.

Această suspiciune, atât cât știu din propria experiență de 12 ani la Europa Liberă, n-are niciun fundament.

În ordinea explicațiilor posibile, cel mai important canal de cunoaștere al redactorilor Europei Libere era dubla experiență românească personală. Experiența realității normale și cea a realității înscenate, dintr-un moment sau altul al biografiei lor. Când am ajuns la Europa Liberă, în vara anului 1983, am fost impresionat de stratificarea oamenilor, ca într-un amfiteatru al Românilor mai vechi și mai noi, descoperit sub terenul înșelător și anost al singurei Românii oficiale, părăsită de mine cu un an în urmă. Erau acolo foști studenți ai Luciei Sturdza-Bulandra, diplomați de carieră încă tineri în 1947 (și pe care venirea Anei Pauker în fruntea Ministerului de Externe îi surprinsese în Occident), descendenți ai unor familii de armeni, greci, sași sau evrei, ce reușiseră să emigreze în primii ani ai comunismului. Printre ei, foste femei frumoase, desprinse de pe prima pagină a revistei *Tout-Bucarest*, literații de la revista *Sburătorul* și de la Casa Capșa, progenituri de guvernatori ai Basarabiei sau de ambasadori la Berlin și Roma. Urmau câțiva foști ziariști evrei și români, care apucaseră să scrie în presa comunistă înainte de 1944, dar și după aceea. Apoi, intelectuali și profesioniști formați în și deziluzionați de sistemul comunist, oameni de litere, procurori sau economiști, care traversaseră perioada „liberalului“ Ceaușescu, aflându-i toate dedesubturile. Deasupra diferențelor dintre ei, toți acești oameni aveau în comun o idee despre patrie, intitulată „patriotism“. Acest mozaic de experiențe și biografii, în profunzimea vie a unui trecut de o jumătate de secol, era principalul patrimoniu de informații. Nu toți se iubeau și frecventau. Nu domnea între noi concordia desăvârșită. Existau grupuri și găști, guri rele inspirate și blânzi anoști. Exista însă un moment al zilei, de neocolit pentru toți acești oameni: masa de prânz. Discuțiile lungi și animate din jurul mesei de 10–12 locuri a românilor, în celebra *cafeteria* din Oettingenstrasse 67, din vecinătatea Englischen Garten, la München, deveniseră punctul de interes și atracție al uzbecilor și balticilor, al nemților și irlandezilor, care ne urmăreau intrigați de la locurile lor cuminți. Cel mai adesea, erau de față Armand Gurian (Ion Turcu), Sorin Cunea, Gelu Ionescu, Romilo Lemonidis (Victor Cernescu) Galateaa Ciorănescu (Anca Petrescu), George Ciorănescu, Gertrud Dumitrescu (Ioana Crișan) Lizica Cunea, Edelina Stoian, Tiberiu Stoian, Ion Ioanid, Nicolae Stroescu, Andrei Voiculescu, N.C. Munteanu, Doina Alexandru (Dorina Schneider), Mircea Dan, Constantin Caradja, Martha von Klimesch, Costel Xifta (Constantin Mănciulescu), Mircea Carp, Ioana Măgură Bernard, Annie Popper (Anișoara Negulescu), Andi și Crisula Ștefănescu, Carmen Cojocaru Pompei, Michael Shafir, Mihai

Sturdza, Pusi Antonescu, Dolly Steriopol, René Alecu de Flers, Anneli Ute Gabanyi, comandorul Arpad Gherghel și atâția alții. Ei toți și întâlnirile noastre rămân până azi pentru mine, după mulți ani, în care unii au intrat în lumea umbrelor, cea mai bogată și mai prețuită sursă de cunoaștere a României profunde. Conversațiile începeau, invariabil, în jurul mesei cu bucățele nemțești ale zilei, prin evocarea copioasă a meselor românești de altădată. Ion Ioanid, autorul extraordinarelor memorii despre anii din închisoare, apărute după 1989, își amintea de chermezele lungi din copilărie, patronate de conul Tilică Ioanid, tatăl, alături de Goga, Păstorel Teodoreanu, prințesa Elisabeth Asquith Bibesco sau pictorul Iosif Iser. Israelienii evocau aroma micilor la Tel Aviv, în serile de toamnă, sau pe cea de lacherdă și știucă umplută, în târgurile moldovenești interbelice. Foștii deținuți politici rememorau schimbările din blocul sovietic în funcție de calitatea arpacașului și a buzelor de vită fierte, servite la Aiud și Poarta Albă. Celebrissimul Alessandro Cifarelli (Sandu Greceanu), care de frica otrăvirii ne vizita rarisim la masa din colțul românesc — prefera aluziile semierotice ale experiențelor sale alături de nepoata lui Puccini. Acest humus cultivat și răscolit în normalitatea deplină, a amintirii și a momentului povestirii ei, a fost suportul principal de înlocuire a României la care ne gândeam, vorbind despre ea.

O sursă vitală pentru noi a fost apoi lectura comparată a analizelor și comentarilor din presa occidentală și comunistă. În fiecare zi, fiecare dintre noi primea în cutia sa poștală de la Radio Free Europe, un așa-zis *file*, între 150 și 200 de pagini, tipărite mărunt. Unele, verzi, erau dedicate așa-zisului *human interest*. Cele portocalii, galbene și maronii erau analizele politice de la *The San Francisco Times*, trecând prin *Rudé Právo* și *The Jerusalem Post*. Erau acolo toate editorialele și comentariile marilor și micilor kremlinologi sau americanologi. Uram textele analiștilor noștri, care interpretau doct și complet evoluțiile economice, politice sau societale din România și le redactau în limba engleză pentru uzul întregii instituții. Acest izvor de informații și comentarii ale realității occidentale și răsăritene ofereau mereu idei, perspective, indicatori, cifre, argumente, cu ajutorul cărora înscenarea realității politice din România se vedea cu ochiul liber al unui scaner necruțător.

Au existat, desigur, și mesajele din țară. Veneau greu, întâmplător și nu erau întotdeauna sigure. Prieteni, foști colegi de facultate sau concitadini, emigrați sau pasageri, îți spuneau câte ceva despre rațiile de alimente, nemulțumirea ofițerilor de armată față de privilegiile ofițerilor de securitate, absurdul vieții literare, penurie, supraveghere. Păstrez cu recunoștință în memorie întâlniri dramatice cu oameni simpli, cărturari sau mari scriitori,

ale căror mărturii s-au transformat în idei de comentarii. Unii dintre ei n-au avut doar intenții bune, ba chiar au fost de-a dreptul de rea-credință, fiind trimiși de Securitate. Normalitatea realității s-a impus însă în fața realității înscenate, și în aceste cazuri.

Au mai fost scrisorile sau SOS-urile disidenților și opozanților. Ele soseau prin turiști occidentali autentici sau jurnaliști deghizați în turiști, prin poșta anonimă, la capătul unei linii telefonice neasumate, când nu știai dacă, răspunzând, aveai să auzi o amenințare cu moartea sau vestea despre un om persecutat în România. Prin difuzarea ei la radio, persecuția lua sfârșit. Foarte rar am primit informații prin canale diplomatice străine sau alte surse speciale. Doar după demonstrația anticomunistă de la Brașov, în 1987, și în primele zile ale Revoluției, în 1989, au ajuns la noi, prin canale americane îndeosebi, mesaje relevante.

Percepția despre caracterul neobișnuit și chiar unic al postului de Radio Europa Liberă în timpul Războiului Rece (1947–1989) s-a schimbat mult după 19 ani de practicare a libertății și democrației instituționale, și în România.

„Postul nostru de radio" cum au numit mereu românii o instituție americană din Germania, în care au crezut și care a fost mereu alături de ei, a funcționat, de fapt, ca orice organ mass-media occidental în libertate. Au existat în plus, însă, rigori, restricții autoimpuse care vizau limitarea voluntară a puterii de influențare, pentru prevenirea unor situații critice, în care s-ar fi putut ajunge la o revoltă înăbușită, ca în Ungaria anului 1956.

Administrațiile americane au respectat timp de 43 de ani canonul Războiului Rece.

În schimb, Radio Europa Liberă a putut, „a avut voie" să practice, să formeze și să întrețină normalitatea realității, dincolo de Cortina de Fier, ideologii și înțelegeri Est–Vest. O izbândă paradoxală a libertății, de-a lungul deceniilor de comunism.

CE NU VĂD LUNETIȘTII

3 aprilie 2008

Începutul anilor '90, în Bucureștiul răvășit de mineri. Plutea în atmosferă angoasa minoritară a restaurației. Se ciocneau non-civilizațiile: comunismul național pe cartelă cu reformismul sovietic aprobat de KGB și

indiferența excitată a Occidentului, după singura revoluție sângeroasă din răsăritul Europei.

L-am întâlnit pe ziaristul american William McPherson. El descoperea România cu încântare și spaimă. Mai demult, pentru o serie de reportaje despre Războiul din Vietnam, trimise de la fața locului, luase un Premiu Pulitzer. Acum, pensionarul *freelancer* bătea bulevardele cenușii ale capitalei românești, umplându-și carnetele cu toate mâzgălelile lumii în refacere. I se furase, ca în ghiduri, pașaportul și portofelul, și susținea că este talonat la fiecare pas de băieții cu foști ochi albaștri. Precum jurnalista Antonia Rados de la ORF[1], era convins că Revoluția din România a fost câștigată, după ce fusese încuviințată, de vechea nouă Securitate. România nu se afla în zona gri, ci era ea însăși un imens generator de turbă. Bill mi-a dat atunci un plic cu zeci de pagini dactilografiate, pe jumătate îngălbenite sau decolorate. Erau ciornele unor articole, trimise redacției (sau nu), de la București, între 1944 și 1947, de ziaristul Simon Bourgin, care a scris pentru revistele *Life și Time*. La plecare, jurnalistul a lăsat manuscrisele în grija unui român, care după 50 de ani le-a dat mai departe lui McPherson. Acesta mi-a făcut cadou teancul, înainte de a pleca el însuși la Washington.

Simon Bourgin era tipul ziaristului american interbelic, un om cultivat și curios. Cunoștea bine Balcanii și Europa. Și-a dat seama repede că România alunecă inevitabil în sfera sovietică. Vorbea des cu Regele Mihai, pe care-l prețuia pentru curaj și viziune, cu Constantin Vișoianu, fost ministru de Externe, dar și cu Petru Groza, Emil Bodnăraș („geniul malefic al noii Românii") sau Ana Pauker. Îi frecventa pe generalii ruși și americani de la misiunea aliată. Bucureștiul, „orașul cu cele mai multe taxiuri de fabricație americană din lume, după New York", se afunda încet, dar foarte sigur în colonia ideologică sovietică. Cele mai interesante sunt însă notele de călătorie de la Constanța. Acolo era cea mai mare bază militară sovietică, după București. Bourgin, observând situația din teren și vorbind cu ruși, români și americani, ajunge la concluzia că Dobrogea era pregătită de sovietici să devină o punte între URSS și Bulgaria, poate chiar o nouă republică sovietică. Moscova tăiase oricum colțurile geografiei Europei Răsăritene, astfel încât Rusia să aibă granițe teritoriale comune cu toți noii sateliți. N-a fost să fie. După 60 de ani, la Constanța sunt baze militare americane, iar România este un stat suveran, membru în NATO și în UE.

---

[1] Österreichischer Rundfunk, principalul serviciu național de radio și televiziune din Austria; include și o importantă agenție de presă.

Insistența unui constănțean — fiul unui ofițer al Armatei Române, el însuși căpitan de marină și ulterior, prin alegeri, președinte al republicii — ca America să-și deschidă baze la Marea Neagră și președintele George W. Bush să descindă la Constanța, în aprilie 2008, este ultima verigă dintr-un lanț istoric de cauze și efecte acționând accelerat și paradoxal. El merită un pic scuturat.

Am în față fotografiile familiei ultimului țar rus într-o vizită de plăcere la Constanța, cu puțin înainte de Revoluția Bolșevică. Se văd fetele țarului, între care deja misterioasa Anastasia și palidul țarevici Alexei. Câțiva ani mai târziu au fost împușcați de comuniști, arși și îngropați în var. În suita gazdelor, pe lângă solemnul Carol I și suava Carmen Sylva, îl zărim și pe adolescentul Carol al II-lea, viitorul rege, privindu-le galant pe marile ducese fetițe. Mai târziu, copilul teribil al monarhiilor europene avea să piardă fără rezistență, ca șef al statului român, nordul Bucovinei, Basarabia, nordul Tansilvaniei și Cadrilaterul. Dar pe atunci, la Constanța, încă mai era doar o zi însorită de vară, cu regi, regine, prinți și prințese din Rusia și România, într-o manevră de curtoazie pe faleza din preajma noului Cazino.

La capătul drumului, un texan din Dallas și un român din Popeye Marinarul închid protector și glorios cercul. Stafia unui alt personaj, numit Ceaușescu, i-a urmărit însă îndeaproape, de la Casa Poporului până la vila din Neptun, și retur.

În august 1969, PCR și-a amânat congresul, îndepărtând lozincile ideologice din București, în cinstea vizitei lui Richard Nixon. Era prima vizită a unui președinte american într-o țară comunistă. Kissinger și-l amintește pe înaltul oaspete, într-o acută bună dispoziție, după miezul nopții, la sfârșitul întâlnirii cu Ceaușescu. În pijama, umblând de colo-colo prin parcul imens al reședinței oficiale, Nixon și-a aprins un trabuc și i-a spus incitat consilierului său de securitate națională: vizita noastră în România îi va face pe ruși mai conștienți de prețul pe care-l vor plăti în relația cu noi, dacă încearcă să disciplineze sau să strivească România.

Altă secvență. Dacă în 1946 Churchill constata căderea Cortinei de Fier, de la Danzig (orașul Gdańsk) până la Marea Adriatică, în iunie 2002, la Varșovia, George W. Bush anunța crearea unui nou flanc de securitate NATO, de la Marea Baltică la Marea Neagră. În aprilie 2008, aniversarea este complexă și complicată. În mod ciudat, nu doar reședințele fostul dictator comunist pro-american servesc azi drept scene ale celor mai grave *rendez-vous*-uri ale Occidentului, ci până și avionul lui a devenit un fel de mesager nemuritor al continuității. Un Boeing 707, de acum 35 de ani, l-a depus cu bine pe Traian Băsescu la Vila Nufărul din Neptun. Parcată

modest lângă fălosul „Air Force One", aceeași bătrână aeronavă „Carpați" îl dusese și pe Ceaușescu la Washington, în 1973 și 1978, dar îl și adusese, pentru ultima oară, taman de la Teheran, în decembrie 1989.

Istoria nu iartă greșiților ei. Iar învingătorii de azi sunt deocamdată mai buni decât învinșii de ieri. Fotografiile de familie regală româno-rusă de la 1900, invazia sovietică din 1944 (o treime eliberatoare, două treimi de ocupație, precum procentele pro-NATO *versus* anti-NATO din Ucraina de azi), episodul primului Ceaușescu și al ultimului Nixon, Teheran 1989 și 2008 (pe scut sau sub scut?), Traian uitând pentru o clipă de florile pentru Laura, Maria făcând un semn timid cu mâna alături de George, în timp ce Vladimir tocmai își încălzește mușchii, aplaudat de germani și francezi… sunt imaginile acestui film — cu mai mulți morți decât vii, cu mai multe amintiri decât promisiuni — care este viața noastră. Între est și vest, *forever*.

MĂRIRE ȘI DECĂDERE VIA BUCUREȘTI

17 aprilie 2008

Cu exact 40 de ani în urmă, constatam cât de fatală i-a fost generalului Charles de Gaulle vizita în România. În timp ce liderul francez însoțit de Ceaușescu vorbea din balconul Primăriei Craiova, studenții parizieni smulgeau pietrele din caldarâmul Cartierului Latin dând startul revoluției rebelilor fără cauză. La București, președintelui Franței i se ridica statuia care începea să fie dărâmată la el acasă. Această alăturare, între o vizită a lui Ceaușescu undeva sau a cuiva la Ceaușescu, urmată de începutul sfârșitului pentru gazdă sau oaspete s-a repetat de prea multe ori, pentru a nu vorbi de un sindrom București, așa cum vorbim de sindromul Stockholm. Potrivit ultimului, victima se îndrăgostește de călău. Potrivit primului, stăpânul devine victimă sau invers. Ce alegeți?

Mai pe larg, sindromul București ar putea fi tradus cam așa: cine vine sau pleacă în glorie la sau de la București poartă cu sine, mai degrabă mai devreme decât mai târziu, însemnele sfârșitului.

Președintele Rusiei, Vladimir Putin, confirmă, dar și infirmă în felul său unic și spectacular această regulă. Ultima sa vizită în străinătate a fost la București, cel mai ocolit loc din Europa, de către un lider rus după 1987. Toată lumea știa însă că el nu va mai fi președinte după 7 mai. La București, l-a întâlnit pe Traian Băsescu, liderul european cel mai asemănător lui,

după vorbă, după port și proteism, egalat doar de Berlusconi. Băsescu vrea să-și folosească chimia compatibilă cu Putin pentru reducerea prețului la gazele rusești livrate în România, iar Belusconi și-a jurat pe chelia reîmpădurită să-l apropie pe țar irevocabil de Europa. Se pare că niciunul dintre ei nu va reuși, dar asta e o altă poveste.

Întrebarea rămâne însă valabilă. S-a îmbolnăvit sau nu Putin, după vizita în România, de sindromul București? Răspunsul corect, dat de Radio Erevan (varianta CSI) ar fi următorul: Vladmir Vladimirovici nu s-a îmbolnăvit de sindromul București, ci s-a transfigurat sau chiar transsubstanțiat, respectând sindromul Moscova. Nu degeaba, spre deosebire de România, în Rusia, pe primul loc în preferințele oamenilor stă președintele, și doar apoi Biserica Ortodoxă. Putin a devenit deci președintele partidului Rusia Unită, deși nu este membru de partid și nici nu e sigur că vrea să fie. Puterea prin omisiune sau camuflare funcționează și în cazul proaspăt alesului președinte Medvedev, nici el membru de partid. Rusia este astfel singura democrație din lume, dar foarte suverană, în care viitorul șef al guvernului și președintele ales au câștigat alegerile în fruntea unui partid care ocupă trei sferturi din parlament, îndepărtându-se de el.

Ca viitor prim-ministru, Putin va trece la cârma afacerilor țării, după ce a părăsit timona gestiunii ei. El va viza promovarea în partidul Rusia Unită a guvernatorilor locali, după 2004 oricum numiți de Kremlin, în loc să fie aleși. El va gestiona strategiile de dezvoltare a Rusiei, pe baza așa-numitei „Agende 2020“, preaviz al unei longevități anunțate dar nevotate. Putin însuși va aviza investițiile străine, de la o anumită sumă în sus. Știind despre ce e vorba, va coordona și serviciile secrete, arma publică a noului fost țar. Cu trei pătrimi din Duma de Stat la dispoziție, Putin va putea schimba oricând și Constituția, care deocamdată i-a limitat funcția de președinte la doar opt ani. O târzie, dar completă răzbunare: după 15 ani de când Elțîn a tras cu tunurile în sediul parlamentarilor rebeli, Putin se retrage cu codurile puterii depline în aceeași Casă Albă a fostei capitale roșii. Rusia trece, între Paști și Rusalii, concomitent prin vot și cu voie de la poliție, pentru prima oară în ultimii 90 de ani, de la ora de iarnă a Kremlinului la ora de vară a republicii parlamentare. Să fie augurii alunecării de la monarhia absolutistă a lui Nicolae al II-lea la scurta republică parlamentară a lui Kerenski, în 1917, înaintea loviturii de stat bolșevice? Se poate, dar cu precizarea că, de această dată, țarul, Kerenski, Lenin, Troțki plus Stalin sunt una și aceeași persoană.

De această dată, Bucureștiul și Băsescu au avut mână bună. Să vedem dacă și pentru români, nu doar pentru ruși. Sau dacă și rușii au parte de blestemul chinezesc de a trăi în vremuri neîntrerupt interesante.

FÂȘIILE DE ETER(NITATE)

24 aprilie 2008

Recitirea paginilor despre sfârșitul altora, oameni prețuiți și apropiați, atunci când cel care le-a scris dispare la rându-i, este singurul doliu împărtășit de morți și vii deopotrivă. În paginile de *Jurnal*, Monica Lovinescu scrie despre vizita la Emil Cioran, internat la Spitalul Cochin:

„Am fost joi, 18 martie, să-l văd pe Cioran. Nu știu dacă C. m-a recunoscut. Dar simțea nevoia unei prezențe și era anormal de afectuos. Nu-l mai văzusem așa niciodată. Ne țineam de mâini, ne îmbrățișam și mă tot întreba dacă am suferit în viață. […] Am stat vreo oră și jumătate, tot mirându-mă în mine însămi de fondul de bunătate dezvăluit în absența cenzurii de luciditate și umor. Ieșind de la Cochin, din nou, pe strada mea din trecut — Cassini. La ferestrele apartamentului bătea deseori Cioran. Intra și bârfeam […] „Dar unde sunt… bătăile lui în fereastră ? La doi pași și ani distanță de patul de la Cochin, de unde privește și vede în plafon ceva doar de el ghicit."

E aici un fel de a privi suferința, de a presimți despărțirea definitivă cu păstrarea cumpătului, foarte propriu Monicăi Lovinescu. Avea o putere uimitoare de identificare cu o cauză abstractă — rostirea adevărului în libertate —, dar și empatie, compasiune, generozitate, elanul de a se emoționa lucid. A criticat cu severitate compromisurile morale sau derapajele din lumea elitelor românești, dar a sprjinit cu fervoare gesturile de curaj, pulsațiile civismului plăpând sau ale eroismul necugetat. Dacă uneori teza era iacobină în numele unor valori non-negociabile (și ce bine că în plasticitatea mai mult malignă a reactivității românești în ciocnire cu istoria, au existat și redute impenetrabile!), antiteza întâlnirilor personale nelimitat înțelegătoare închide rotund, în cazul Monicăi Lovinescu, una dintre marile biografii și opere cultural-umane dăruite istoriei civilizației moderne a României, despre care ar fi scris încântat E. Lovinescu, într-o continuare ideală a cărții sale cu același nume.

Iată însemnările Monicăi Lovinescu, în dreptul zilei de 6 februarie 1993, de această dată la aflarea morții unui prieten apropiat, criticul Ion Negoițescu, într-o clinică din München:

„Azi în zori la ora 5 a murit Nego. […] Toată ziua sunt năpădită de un fel de înecătoare tristețe. Deci asta e totul? Banalități, evident. Dar în mine e o revoltă nesecată și n-am reușit s-o banalizez niciodată. De Nego mă leagă un puzzle de imagini. El apărând în cenaclul tatei, cu ochii atât de albaștri că nu puteai evita epitetul « îngerești ». Nego în Cișmigiu, în rotonda cu statui.

Uite așa se rup fâșiile de eternitate. Deoarece acolo în Cișmigiu, în rotonda cu statui, ce făceam altceva cu toții decât să ne credem eterni?"

Am fost coleg la Europa Liberă cu Monica Lovinescu și Virgil Ierunca timp de 12 ani. Ei făceau emisiunile culturale de la biroul din Paris, noi, ceilalți, emisiunile politice, la München. Noël Bernard a fost cel care a înființat emisiunile culturale din capitala Franței, rămânând, și din acest motiv, cel mai vizionar strateg al Europei Libere în limba română. În 1992, conducerea americană a postului a hotărât să închidă birourile din Occident, pentru economii. Pretextul a fost deschiderea de noi birouri în țările est-europene proaspăt „eliberate". În cazul nostru, decizia a fost pripită și abuzivă. Emisiunile de la Paris ale Monicăi Lovinescu și Virgil Ierunca erau vârfurile de lance ale programului românesc, înainte și după 1989, nefiind „doar" culturale, ci esențiale pentru milioane de ascultători. În țară, zeci de scriitori români, din toate generațiile, au protestat atunci energic. La sediul din München al radioului, împreună cu Gelu Ionescu, co-realizatorul din Germania al emisiunilor culturale trimise de la Paris, am redactat un protest adresat conducerii americane, semnat de toți redactorii români ai Europei Libere. Nici el n-a fost luat în considerare. A existat însă și un revers benefic al despărțirii lor forțate de Europa Liberă. Monica Lovinescu și Virgil Ierunca au avut timpul și liniștea să-și construiască opera scrisă, apărută ani în șir la Editura Humanitas, cu asistența devotată a celui mai apropiat și prețuit prieten din România, filosoful Gabriel Liiceanu. Așa avem parte de tot atâtea cuvinte scrise, pe câte cuvinte ne-au spus în eterul undelor scurte. Vreau să-l amintesc aici și pe istoricul Mihnea Berindei. Alături de celebrul cuplu, el a construit o instituție a exilului politic modern, cu cea mai relevantă platformă de contacte de prima mână în întreaga Europă Occidentală. Mihnea Berindei le-a fost „Monicilor" și „Ieruncilor", cum îi alintam cu știință și spre amuzamentul lor, fiu spiritual și prieten la nevoie, îndeosebi în anii marilor suferințe fizice din urmă.

Fâșiile de eternitate nu s-au destrămat. Prea aproape și rodnic le-a fost eterul, pentru ca eternitatea să nu le surâdă cu aceeași binemeritată complicitate.

CHINA NOASTRĂ

21 mai 2008

De mii de ani, chinezii cred că un cataclism anunță sfârșitul unei mandat istoric și începutul altuia. În 1976, în această țară a avut loc un cutremur în regiunea Tangshan, care a ucis peste un sfert de milion de oameni. S-a învârtit și contorul istoriei. Un an mai târziu, murea Mao. Moartea lui avea să însemne începutul perioadei pragmatice, continuată până azi, în care monopolul politic al Partidului Comunist a fost grefat pe economia liberă de piață, cu rezultate spectaculoase. Noul împărat s-a numit Deng Xiaoping. Înainte de a reveni în fruntea puterii fusese aruncat pe fereastră, la propriu, de gărzile Revoluției Culturale.

Ne-am putea întreba: ce schimbare politică sau istorică ar putea surveni în China acum, după cutremurul din 12 mai? Țara a evoluat imens, supramiliardul ei de locuitori descoperă prosperitatea, răsturnând echilibrul financiar, militar și alimentar al planetei, și se pregătește pentru Jocurile Olimpice de Vară. China are și probleme: situația din Tibet, clivajul dintre economia liberă și sistemul politic închis, dintre orașele intergalactice și satele feudale, dintre statutul geopolitic atribuit și aspirațiile secrete, dintre numărul locuitorilor și resurse etc. Ce s-a întâmplat însă, în mod neașteptat, a fost felul deschis în care statul a răspuns public, pentru prima oară, în urma unui cataclism. Chinezii au aflat din primul moment totul despre nenorocirea care i-a lovit. Apoi, în chiar momentul tensiunilor legate de situația din Tibet, Dalai Lama a fost invitat la Beijing pentru dialog. Se poate spune că șocul traumatizant al seismului a întredeschis nu doar poarta greu ferecată a comunicării între stăpâni și supuși, ci și pe aceea care-i desparte încă pe chinezi de tibetani sau pe beneficiarii prosperității din metropole de locuitorii zonelor defavorizate, precum regiunea sinistrată. Cutremurul va avea mai multe replici umane decât seismice. O solidaritate nouă, descoperită prin suferință și compasiune, nevoia comunicării în adevăr a doliului colectiv, asumată de autorități, sunt deja semnalele unei noi Chine.

Dar avem și noi China noastră, și nu doar simbolică. Să ne amintim că, la un an după cutremurul chinezilor din 1976, am fost și noi loviți de un cutremur catastrofal, chiar dacă cu mai puține victime. La București și la Beijing domneau atunci comuniștii naționali dogmatici — ostili, să admitem, Moscovei, dar și oricărei deschideri în adevăr spre propriul popor. Ceaușescu a rechiziționat calendaristic, ideologic și propagandistic cutremurul din 1977. Seismul n-a existat, în mod oficial, decât după 12 ore de la producere, la întoarcerea lui din Nigeria. Dimensiunile dezastrului și ale intervenției marelui cârmaci au fost măsurate și comunicate triumfalist-eliptic. Când la Beijing cutremurul din 1976 și moartea lui Mao din 1977 au marcat o schimbare în bine a comunismului, chiar dacă în cadența de elefant mitologic a Imperiului de Mijloc, în România, solidarității naturale a populației i s-a răspuns cu o opacitate politică severă, care avea să se agraveze în linie continuă până în 1989. În vara aceluiași 1989, în piața Tiananmen din Beijing, un tânăr a oprit coloana de tancuri cu brațele. Era imaginea primei revolte televizate din China comunistă. Ea avea să aibă însă consecințe, chiar dacă nu în China, ci în Europa Răsăriteană și URSS — ne-am dumirit către sfârșitul anului. În realitate, Tiananmen a avut mai multe efecte în mișcarea plăcilor tectonice ale societății chineze decât revoluția noastră anticomunistă în mentalitatea și imaginarul politic colectiv postcomuniste. Atunci, noi am decretat democrația și capitalismul, dar ele poartă până azi un iz de contrafacere pripită. Pentru noi, anul marelui cutremur și al grevei minerilor din Valea Jiului marca instalarea consolidată a cultului personalității și a revoluției culturale, tocmai când în țara modelului inspirator mijea normalitatea.

O astfel de simetrie imperfectă între cutremurele de pământ și efectele lor mai largi, din China și România, ar putea oare să sugereze că ni se pregătește ceva important, în pământ și deasupra lui? Nu știm. Bănuim doar că efectele unui seism produs în viitorul apropiat în România ar fi mai năprasnice decât în urmă cu 31 de ani, inclusiv din cauza felului în care s-a construit imobiliar și uman în România ultimelor două decenii.

Ar mai fi ceva. În 1977, România a primit, după cutremur, cel mai substanțial ajutor internațional, nerambursabil, în bani, din partea statului chinez. 20 de ani mai târziu, în 1997, când, după Bancorex, sistemul financiar românesc se pregătea de colaps, China comunistă i-a oferit României capitaliste un depozit bancar ce a contribuit decisiv la evitarea falimentului tinerei și fragilei noastre democrații. Ne mai amintim și că, în perioada comunistă, percepția mâinii protectoare a Chinei deasupra noastră ne-a permis mai multă împăcare cu istoria și un bun-simț patriotic în

raport cu Moscova. Cel puțin până la punctul când prețul a început să se plătească în frig, întuneric, frică, biserici dărâmate și scurtcircuitarea coeziunii comunitare, cu efectele perverse prelungite până azi. Acum, când chinezii sunt atât de încercați, le suntem datori cel puțin cu un gând de compasiune și ceva recunoștință suplimentară.

VISUL UNEI NOPȚI DE VARĂ

12 iunie 2008

Ceremoniile regale ale ultimelor zile fac parcă parte din alt film. Filmul este România nervoasă și trivială dintre două alegeri, cu electori indiferenți și eligibili transferați în *talk-masters* sub-încântați. Un grad tot mai mic de participare democratică — în republica încadrată, totuși, în cea mai perfomantă alianță a progresului și libertății — este dublat de un grad tot mai mare de vizibilitate publică a monarhiei. Monarhia își înscenează în ultimele zile o foarte reușită operațiune de PR, în timp ce Republica pare tot mai sastisită de propria-i neputință instituțională și de griparea selecției personalului politic. Există însă câteva explicații ale acestei contradicții. Prima ține de înțeleapta zicere a francezilor, porivit căreia, atunci când gonești natura (a omului sau a situației), ea se întoarce înapoi în galop. Un hybris rectificator, chiar dacă eminamente simbolic, este și epilogul acesta de glorie târzie a Regelui Mihai. România a avut în monarhia constituțională, cu domni străini, după 1866, cea mai bună și împlinită perioadă a istoriei sale. În 1947, Mihai, ultimul monarh sud-est-european, soft, amator de avioane (sovieticii, încercând să-l câștige, i-au dăruit două, după 1944) de automobile (garajul de la Peleș era cel mai garnisit cu bolizi de lux din toată Europa) și de însoțitoare frumoase (domnișoara Dolly Steriopol, prietenă titulară, făcea frecvent prima pagină a cancanierului *Tout-Bucarest*, în 1946) era însă un șef de stat curajos, responsabil, cu experiențe critice stăpânite admirabil și aflat de-abia la începutul urcării unei Golgote tragice.

Potrivit lui Burton Berry, șeful misiunii diplomatice americane la București între noiembrie 1944 și noiembrie 1947, Regele Mihai știa încă de la 23 august 1944 că URSS vrea să ocupe și să comunizeze România. A făcut însă tot ce i-a stat în putință să amâne colonizarea ideologică, să păstreze pacea internă și să obțină reparații geopolitice pentru țara sa. S-ar fi putut întâmpla ca România să fie transformată de ruși într-o

republică sovietică. Transilvania de nord ar fi putut rămâne pe vecie la unguri sau într-o anexă a URSS. Dobrogea s-ar fi putut transforma în pod sovietic spre Bulgaria. Tito amenința în 1945 că amânarea instalării guvernului Groza îl va determina să pretindă Moscovei ca Banatul să intre în componența Iugoslaviei. „Regele Mihai, scrie Burton Berry în paginile sale de jurnal, este, la nici 30 de ani, alături doar de regina-mamă, singur în mijlocul acestor furtuni." Țărănistul Maniu, liberalul Dinu Brătianu sau social-democratul Titel Petrescu, ca fruntași ai vechilor partide, încearcă să reziste, dar rămân neputincioși. Rușii, englezii, americanii și comuniștii îl acceptă ca interlocut legitim doar pe tânărul suveran. Burton Berry descrie o întâlnire cu regele și regina-mamă, în după-amiaza zilei de 7 martie 1945, după impunerea guvernului Groza. Regele îi arată diplomatului tencuiala spartă din jurul ușii izbite cu furie de emisarul sovietic Vîșinski, exasperat de opoziția regelui la instalarea noului guvern. O întâlnire de compromis între partidele istorice, rege și Groza eșuează. Apropiații regelui, adică ministrul Afacerilor Străine Vișoianu[1] și consilierul Rădulescu[2], îl sfătuiesc să abdice. Mareșalul Curții și patriarhul îl imploră să rămână. Regina-mamă recomandă numirea unei regențe. Maniu e țintuit la pat de boală. Dinu Brătianu, decan de vârstă al politicienilor istorici, îi cere să nu părăsească țara. „În seara zilei de 6 martie, 50 000 de demonstranți tocmiți de comuniști și sovietici protestează, fără vlagă, scrie Berry, în fața Palatului Regal." Ca să întărească șantajul, Moscova îl trimite la București pe mareșalul Rodion Malinovski, temutul șef militar al estului Europei. Berry scrie că regele și-a asumat atunci riscul de a conviețui cu guvernul Groza, pentru a feri țara de un rău mai mare. (Răul mare *versus* răul mic în istoria României, teza de doctorat?!) Regina-mamă l-a întrebat pe Berry de ce guvernul de la Washington a stat departe de criza din România. „N-am vrut să-mi bag degetele în ciorba politică românească" ([…] *putting my finger în the Romanian political broth*), îi răspunde Berry. Replica promptă a regelui: „De ce ezitați să vă muiați degetele în ciorba noastră politică, de vreme ce aliatul dumneavoastră [sovietic] îmi pune mâna în gât?"

Aici avem un singur exemplu, din repertoriul privat, ilustrând curajul fostului suveran în perioadele limită, când conducătorii rămân singuri

---

[1] Constantin Vișoianu (1897–1994), jurist, diplomat, publicist și om politic român; a emigrat în SUA în 1946.

[2] Savel Rădulescu (1885–1970), diplomat român; a protestat în cadrul Ministerului Afacerilor Externe împotriva abuzurilor comise de Uniunea Sovietică, iar în 1948 a fost arestat de regimul comunist.

și trebuie să ia decizii rapide. Exilul său de peste 40 de ani a confirmat destinul unui rege bun, drept, trist și modest, care și-a iubit cu credință poporul și țara. Odiseea revenirii sale în țară, după 1989, umilințele la care a fost supus de urmașii pro-sovietici ai comuniștilor naționali au adăugat stropi de fiere la dramatismul vieții ultimului rege. Dar Mihai a supraviețuit celui de-al Doilea Război Mondial, lui Stalin, Ialtei și lui Churchill, ca ultim lider al unei victorii aliate deturnate. A supraviețuit comunismului și neocomunismului. Ceaușescu e la Ghencea, fără onoruri, Iliescu stă în al doilea rând la Ateneu, iar Putin l-a mai decorat o dată pe rege cu un mare ordin al Rusiei, plasându-l înaintea tuturor liderilor republicani români în viață. Tot din scenariul nepremeditat al răzbunării istoriei face parte și reuniunea din aceste zile, la București, a unor regi, prinți și prințese din Europa, în prezența șefului guvernului liberal, infinit mai în largul lui cu regele decât cu Băsescu. Urmașii casei regale italiene nu mai au voie să-și viziteze fosta țară, după detronarea prin referendum, iar Habsburgii nu-și pot folosi numele și rangul aristocratic pe teritoriul Austriei. Șeful familiei, Otto von Habsburg își menține domiciliul și particula de „von" în sudul Germaniei, de decenii. Ei s-au întâlnit în schimb la București, în jurul Regelui Mihai, la o ceremonie de stat, cu televiziuni, super-dineuri, miniștri și ambasadori, în zodia trecută de zenit a celei de-a treia republici.

Ceremoniile ultimelor zile sunt întru totul meritate, chiar dacă insuficient, tardiv și doar simbolic reparatorii. E păcat, mare păcat că regele însuși, comparabil prin vrednicia și onestitatea sa cu Carol I și Ferdinand Întregitorul, nu e mai tânăr și nu are un fiu pe măsura lui.

RAPIDUL DUBLIN–PRAGA–ȘTEFĂNEȘTI

18 iunie 2008

La prima vedere, nu există nicio legătură între cele trei secvențe. Președintele rus Medvedev constată că e ceva putred în Cehia, atâta vreme cât parlamentul acestei țări votează aproape în unanimitate instalarea scutului antirachetă american, în timp ce trei sferturi din populația acestei țări refuză proiectul.

A doua secvență este enunțată într-un articol apărut zilele trecute într-un ziar german. Marele filosof Jürgen Habermas constată că irlandezii, spre lauda lor, refuzând să se mai comporte ca „alegători-turmă",

au votat cu „nu“ împotriva Tratatului Lisabona, actul reconstitutiv al UE. Guvernelor naționale ale Europei nu le mai rămâne acum decât să accepte ca viitorul continentului să fie decis de popoarele lui. De la înălțimea aerului rarefiat de teorii post-marxiste apusene, Habermas comunică periculos de bine cu Dmitri Medvedev, locatarul șef al mezaninului post-leninist. Ceva mă face să cred însă mai mult în sinceritatea îngrijorării filosofului german, decât în grija pentru altul a liderului rus.

A treia secvență, aproape concomitentă, este scena votului autoaplaudat de la Ștefănești. În timp ce la București și în marile orașe, o treime din alegători abia se urnea la vot, într-un sat din Valahia poporul redescoperea virtuțile democrației ateniene, chitit să voteze cu (orice) preț. Mai exact, a votat contra cost.

Fiecare dintre aceste secvențe ilustrează o patologie a democrației. În cele trei cazuri, alegătorii refuză alegerea aleșilor. În Irlanda, varianta poporului, prin referendum, a devenit legea contestată de legislatori. În Cehia, opțiunea majorității populației a fost infirmată de parlament. La Ștefănești, votul supraunanim, tehnic valabil, s-a autoanulat prin transformarea în prestație contra cost. Aceste exemple au ceva în comun: populismul.

Ce mai înseamnă azi populismul? Toți autorii și observatorii sunt de acord că el s-a modernizat odată cu atrofierea prin omogenizare a dreptei și a stângii. Populismul este o formă de șantaj folosit în numele poporului, la adresa sistemului politic. El a apărut la sfârșitul secolului al XIX-lea, cu mai mulți politicieni și curente antisistem. Populiștii chemau poporul la lupta cea mare împotriva sistemului corupt, indiferent, pietrificat, anacronic. Populiștii n-au program, n-au obiective, n-au soluții. Ei se recomandă ca mesageri ai apocalipsei și ca deținători ai secretului salvării din calea ei. Se bazează pe așa-zisele „mase negative“, de care vorbește Canetti[1]. Iar politologul francez Pierre Rosanvallon spune: „Sunt masele mute, dezabuzate, derutate și dezgustate, ale căror adevărate probleme nu sunt exprimate de populiști. Dar populiștii știu să le stimuleze mânia, care mârâie în subsolul orașelor și în sălașurile lui izolate. Scopul lor nu este critica activă, ci închistarea în suveranitatea negativă imediată, în forța radicală nudă, în expresia ei de violență resemnată.“

Populismul clasic acuză sistemul politic, sistemul social (oligarhii și elitele profesionale) sau străinii, de toate relele cetății. Populismul modern, prezent în toate democrațiile europene, dar considerat mai ales ca principal

---

[1] Elias Canetti (1905–1994), scriitor de limbă germană, evreu sefard originar din Bulgaria, laureat în 1981 al Premiului Nobel pentru Literatură.

sindrom al post-aderării, în noile state membre UE, exacerbează rolul suveran al poporului judecător. Funcția acuzării devine predominantă, marginalizând funcțiile civice tradiționale. Autorul francez citat[1] anterior dă un exemplu foarte familiar și în România: „Ministerul Public [Parchetul], care are misiunea să reprezinte statul și să ceară aplicarea legii în interesul societății, sfârșește prin a fi perceput ca singura putere de esență democratică. Nu exercițiul justiției contează aici, ci dorința de a sancționa și stigmatiza o largă categorie de « indezirabili » și « paraziți », care devin obiectul unei dorințe colective de răzbunare."

Câteva precizări. În Irlanda votului popular contra Tratatului Lisabona, populismul nu este al poporului, ci eventual al guveranților. În Cehia, poporul prizonier al grijilor sale interne, neinformat sau indiferent față de tema anti-scutului american, poate fi la fel de susceptibil de populism ca și un parlament pro-american servil. La Ștefănești, populismul este maximizat pe fondul de sărăcie al celor mulți, determinat de bogăția provocatoare a celor puțini, de speranța în bogăția obținută ușor, dar mai ales de iresponsablitatea politicienilor care acceptă votul contra cost, pentru a continua să se îmbogățească personal cu ajutorul democrației golite de sens.

În România, avem politicieni de vârf care pratică „sindromul Parchetului" înșirând indezirabili la televizor sau câștigă alegerile cu un program exclusiv antisistem. În absența prelungită a rezultatelor pozitive pentru majoritatea cetățenilor, buna sau reaua lor credință nu mai contează. Ei au declanșat un mecanism periculos, al cărui efect este deșirarea societății și a relevanței sistemului democratic. Singura calitate a populismului practicat în democrații este că developează cu claritate problemele statului și ale societății, ca ultim avertisment înaintea imploziei.

ROMÂNIA CONTRA UCRAINA

25 iunie 2008

În următoarele zile, Curtea Internațională de Justiție de la Haga, organismul judiciar al ONU, ar urma să anunțe oficial data desfășurării procesului intentat de România Ucrainei, privind delimitarea drepturilor maritime la Marea Neagră. Procesul, în faza lui scrisă (de memorii, contramemorii, replici și duplici) a început în toamna anului 2004. Probabil în septembrie,

[1] Pierre Rosanvallon, *Contrademocrația. Politica în era neîncrederii*, Seuil, 2006.

începe faza orală și ultima, în care părțile își vor putea promova public, inclusiv prin transmisiuni TV live, argumentele. În timpul fazei scrise, funcționează interdicția formală a părților de a oferi informații privitoare la cauză. Cum ne aflăm chiar pe linia „dintre două mări", adică la sfârșitul fazei scrise și în preajma fazei orale, am socotit util să descindem în subsolul primului dosar de la Haga în care a fost implicată vreodată România, reclamanta, împotriva marelui vecin la răsărit, pârâta, Ucraina.

Mai întâi, să spunem că obiectul acestui dosar nu este stabilirea apartenenței de stat a Insulei Șerpilor. Insula Șerpilor a intrat în 1948 în componența URSS, în mod abuziv, dar definitiv. România nu are pretenții teritoriale asupra acestei insule, pe care, în afara mormântului prezumtiv al legendarului Ahile, nu se află nimic. Ucrainenii încearcă însă din răsputeri să scoată apă din piatră seacă, inventând aici locuitori, apă potabilă, măgăruși și câțiva turiști. Când ziariștii români au vrut să vadă cu ochii lor minunea, ghinion, n-au primit vize. Vecinii se agită însă cu un scop precis. Cu abilitatea elefantului rătăcit în magazinul de porțelanuri, prevăzând sentința, ei vor să creeze o falsă controversă nouă, oricum favorabilă. Pe de altă parte, dacă Insula Șerpilor, teritoriu nelocuit, s-ar transforma în așezare umană, mărimea platoului ei continental și al zonei economice exclusive s-ar redimensiona în mod diferit, împotriva perimetrului solicitat în prezent de România la Haga. Românii și ucrainenii își dispută o suprafață de circa 12 000 de metri pătrați, din nord-vestul Mării Negre. Disputa nu e sterilă, ci mustește de petrol și gaz metan. În subsolul perimetrului litigios se află zăcăminte de petrol de până la 10 milioane tone și rezerve de gaze naturale de până la 100 de miliarde metri cubi. Nu e mult, dar ajunge să asigure nevoile României pe o perioadă de 10 până la 15 ani, în situația în care Rusia și-ar închide brusc robinetele. Zona a fost explorată intens și repetat de români, în anii 1960–70. Negocierile cu sovieticii pe seama spațiului marin respectiv au durat 20 de ani fără rezultate. Negocierile cu ucrainenii, la fel de inutile, au fost întrerupte după șase ani. Dar pentru că documentele tratatului de bază româno-ucrainean (din 1997) prevăd posibilitatea sesizării CIJ în cazul eșecului negocierilor privind spațiul marin, Bucureștiul și Kievul au ajuns la Haga.

Șansele României de a câștiga sunt mari, atâta vreme cât argumentele legale și jurisprudența internațională sunt de partea ei. România și-a angajat și un așa-zis judecător ad-hoc, un fel de avocat pledant-consultant, în persoana juristului francez Jean-Pierre Cot, președinte al Societății Franceze de Drept Internațional. Judecătorul ad-hoc desemnat de Ucraina este americanul Bernard Oxman, vicepreședinte al Societății Americane de

Drept Internațional. În instanță vor fi prezenți așa-zișii agenți ai României și Ucrainei pe lângă Curtea de la Haga, înalți funcționari diplomatici cu expertiză juridică internațională. Șeful echipei românești este Bogdan Aurescu, un jurist și diplomat tânăr și briliant. Mai există și astfel de paradoxuri.

În această toamnă așteptăm un verdict al Curții Internaționale de Justiție de la Haga, care este defintiv și executoriu. Ucraina și România s-au angajat, inclusiv prin declarații ale președinților lor, să-l respecte. Nepunerea în operă a unei sentințe a celor nouă judecători ai Curții poate să ducă la izolarea internațională a țării în culpă și la sesizarea Consiliului de Securitate al ONU. Dosarul de la Haga va stabili întinderea platoului continental și a zonei economice a României, respectiv Ucrainei, în Marea Neagră. Încă o explicație utilă. Platoul continental înseamnă fundul mării și subsolul lui, situate dincolo de limita a 12 mile marine (reprezentând apele teritoriale), dar până la o distanță de 200 de mile de coastele statului, spre larg. Cum Marea Neagră e prea mică pentru ca fiecare dintre riverani să aibă 200 de mile de platou continental, este necesară delimitarea acestuia prin acord sau în justiție. Zona economică exclusivă a unei țări se întinde pe suprafața mării și pe coloana de apă (măsurată pe verticală) ce corespund platoului continental aferent. Statele își exercită dreptul exclusiv de explorare și exploatare pe fundul mării și în subsolul acesteia (platoul continental) după cum exploatează, conservă și gestionează suprafața de apă a zonei economice, inclusiv prin instalarea de conducte și platforme. O izbândă la Haga ne-ar face ceva mai bogați în hidrocarburi, iar pe ucraineni și pe corsarii strategici singuratici ai Mării Negre, infinit mai simpatici.

CURBURA CASTRAVETELUI

3 iulie 2008

În antologia umoristică a exceselor birocrației UE, prima poziție este ocupată, de multă vreme, de reglementarea curburii castravetelui. Producătorii din cele 27 de state membre sunt obligați să respecte la unison unghiul de aberație al legumei respective. Nici măcar bulgarii, ultimii și cei mai versați vânzători de castraveți pe seama grădinarilor, n-au avut parte de un tratament preferențial. O altă glumă este legată de dimensiunea standard a prezervativelor made în UE. Nici aici abaterile nu sunt

admise, deși americanul T.R. Reid, în faimoasa lui carte *The United Sates of Europe* afirmă că englezii i-au surprins pe italieni scurtând lungimea produsului pentru a-l vinde mai bine pe piața internă. Într-un interviu apărut în Germania, în urmă cu câteva zile, președintele Comisiei Europene, José Manuel Barroso, susține însă un fapt senzațional. Din dorința de diminuare a exceselor normativ-umoristice, comisarii au încercat să renunțe la directiva curburii unice a castravetelui, dar s-au izbit de opoziția puternică a guvernelor țărilor membre. Cu prezervativul încă stăm bine. Aici, o cerere similară ar echivala cu cea mai rușinoasă recunoaștere a inferiorității în Europa bărbaților, surclasați numeric de femeile clamând discriminarea.

Episodul are ceva simptomatic pentru neînțelegerile agravate de „nu"-ul irlandezilor și fentele negaționiste ale președinților polonez și ceh, privind Tratatul de la Lisabona. Irlandezii se află acum în situația de a fi reeducați de Franța, care a preluat conducerea rotativă a UE. Dar francezii, care și-au intonat semeț pe 1 iulie, sub curbura Arcului de Triumf, Marseieza băștinașă înainte de Oda Bucuriei, au fost primii europeni care în 2005 au respins prin referendum un Tratat Constituțional a cărui variantă revizuită în jos n-a plăcut acum altora. Președintele Sarkozy părea uimit de contradicția în termeni care l-a făcut pe liderul polonez Lech Kaczyński să fi semnat cu câteva luni în urmă decizia Consiliului European de adoptare a Tratatului de la Lisabona. Ea a fost votată aproape în unanimitate de Parlamentul din Varșovia, dar acum se izbește de refuzul aceluiași președinte de a o promulga. Eurosceptic mai vechi, președintele ceh Václav Klaus urmează exemplul. La Berlin, președintele federal Horst Koehler, în a cărui țară nu mai există de mult referendumuri de teama revenirii Republicii de la Weimar, a condiționat brusc confirmarea ratificării parlamentare a Tratatului de avizul Curții Constituționale. Când un român aude de avizul Curții Constituționale, reacția este de angoasă amestecată cu neîncredere. La nemți, lucrurile stau ceva mai bine, atâta vreme cât majoritatea strivitoare consideră că acest organism merită cea mai mare încredere. Spre deosebire de români, care așază la locul cel mai de cinste Biserica, sau de ruși, care-l adoră pe (fostul) președinte.

Cert este că asociația de civilizație și prosperitate în care am intrat în 2007 are probleme. Deși elev codaș, suntem printre cei mai silitori. Criticile noastre vizavi de funcționarea mecanismului european se limitează la observațiile privind IQ-ul ziariștilor, făcute în culisele întâlnirilor la vârf de președintele Băsescu. Care, de altfel, se înșela. Potrivit Tratatului de la Lisabona, respins de irlandezi și deci amânat de toți ceilalți, reducerea de

către Comisia Europeană a comisarilor la doar două treimi din numărul actual s-ar fi făcut din 2014. Potrivit Tratatului de la Nisa din 2001, acum în vigoarea de avarie, riscăm, așa cum credea ziarista care l-a enervat inutil pe președinte, să nu mai avem un comisar începând din 2009.

O țară neperformantă, rămasă mult în urma dezvoltării generale a clubului din care face parte, nu prea are opțiuni comunitare.

În realitate, așa ca în exemplul curburii castravetelui, problemele mari și poate insolubile ale UE sunt în chiar țările membre, nu neapărat la Bruxelles. Irandezii au o problemă mai mare cu guvernul lor decât cu concedierea comisarului propriu după 2014. Francezii se tem mai mult de șomaj și delocalizare decât de stelețele europene numărate ca steagurile lui Caragiale de Adomniței. 36% dintre italieni mai au încredere în Europa, dar numai 16% mai cred în propriul parlament.

Noi suntem buimaci. Știm că Europa este, poate, singura soluție care ne împinge înainte. În același timp, prezența la urne, pentru Bruxelles și Ștefănești, noua cruciadă a baronilor, pervertirea democrației în și între partide, stăruința nobilă, dar fără rezultate de aplicare a unei politici energetice UE, în absența ei și în contradicție cu marile țări europene, autoizolați deopotrivă de autostrăzile Europei și conductele Rusiei, dau măsura vocației noastre continentale. Suntem ca elevul repetent, dar cu cea mai bună notă la purtare.

DIN FERICIRE, AȚI EXISTAT!

6 august 2008

Așa se încheia magnificul necrolog scris de Adam Michnik, în *Gazeta Wyborcza*, la moartea prietenului său, Bronisław Geremek. Michnik crede că istoricul mentalității și obiceiurilor prostituatelor din Evul Mediu european a înțeles, tocmai din acest motiv, mai bine decât mulți alții, propaganda perioadei finale a comunismului, și chiar anii din urmă ai democrației poloneze. Era, în acest gând din textul lui Michnik, recunoașterea încântată a meritelor unui om care și-a depășit timpul, dar poate și cea amară a inutilității lui, din aceleași motive. În raport cu timpul care, schimbându-se, rămâne pe loc, chiar dacă de fiecare dată altfel.

„Bronek", cum îl alinta Michnik pe Geremek, a pierit într-un accident de automobil, cu nici o lună în urmă. Dispărea astfel intelectualul de vârf al Solidarității, cel care nu și-a pierdut credința în libertate, în țara sa — („era

bolnav de Polonia, țara pe care o iubea la nebunie, dar mereu critic", scrie Michnik) —, în liberalism, toleranță trăită, bun-gust și erudiție. În țara natală, în care fusese arestat de două ori în perioada legii marțiale, la începutul anilor '80, și în care contribuise decisiv la desfășurarea primelor alegeri libere în comunism, în iunie 1989, Geremek revenea, ca deputat european, cu o tot mai mare strângere de inimă. Postcomunismul Poloniei, care nu mai semăna deloc cu comunismul, nu era ceea ce și-a dorit profesorul cu barbă și pipă, în lungile colocvii din culisele Solidarității, alături de Kuroń[1] sau Michnik. Eroii anticomuniști ies din uz, deranjează sau sunt uitați în anii de democrație postcomunistă. Pentru majoritatea concetățenilor mai tineri, moartea lor trece aproape neobservată.

Marcel Reich-Ranicki, cel mai important Nestor literar contemporan al Germaniei, constată în *FAZ* că moartea lui Soljenițîn i-a surprins pe mulți dintre prietenii săi, pentru că-l credeau de mult mort. Întâmplător sau nu, în Germania, bunăoară, țara în care Soljenițîn a fost expulzat în 1974, după retragerea cetățeniei ruse, și unde a fost atât de frățește primit de Böll[2] și Kopelev[3] (cel de-al doilea, un exilat rus evreu și germanofil, camaradul lui Soljenițîn în lagărul savanților de lângă Moscova și personaj din *Pavilionul canceroșilor*), în Germania de azi, așadar, în țara jumătății comuniste până acum 18 ani, nu se mai găsește în librării niciun roman al marelui dispărut. Jurnalistul Frank Schirrmacher, și el unul dintre liderii culturali germani, își amintește, în context, o cugetare a fizicianului Max Planck: „Un nou adevăr științific nu reușește să se impună prin a-i convinge pe adversari, gata să se lase convinși, ci doar atunci când adversarii dispar unul câte unul și noile generații se obișnuiesc din capul locului cu adevărul." Observăm acum, scrie Schirrmacher, că în societate se întâmplă exact contrariul. Toate semnalele, de la inocentarea fostei Republici Democrate Germane până la acceptarea cenzurii în China olimpiadei, ne indică faptul că asistăm la un proces al dispariției. Dar, în acest caz, dispar cei care mai știau ce înseamnă comunismul și non-libertatea.

Cu un an în urmă mureau, în aceeași zi de sfârșit de iulie, regizorii de film Michelangelo Antonioni și Ingmar Bergman. Neliniștea, obsesiile și angoasa europeanului ultimelor decenii și-au pierdut astfel, s-a spus, observatorii inovatori. Acum, prin dispariția lui Geremek în Polonia și

---

[1] Jacek Kuroń (1934–2004), profesor, scriitor și disident polonez; unul dintre liderii mișcării Solidaritatea.

[2] Heinrich Böll (1917–1985), romancier și dramaturg, laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în 1972.

[3] Lev Kopelev (1912–1997), scriitor ucrainean și disident anti-sovietic.

a lui Soljenițîn în Rusia, pier cei mai curajoși și mai creativi martori critici ai comunismului. Întâmplarea face ca Bergman și Antonioni, la fel ca Geremek și Soljenițîn, să aibă nevoie la moartea lor de un lexicon pentru risipirea ignoranței noilor generații, mai mult decât de aducerea aminte a unei lumi vechi, cu adevărul ei disparent de viață în suferință.

Memoria mea personală îi include pe Geremek și Soljenițîn într-un film rău prevestitor și absurd, ca visul profesorului din *Fragii sălbatici*, de Ingmar Bergman. Când, în primăvara anului 1974, Ceaușescu lua în brațe sceptrul prezidențial, citeam pe furiș în laboratorul de chimie al liceului versiunea în limba franceză a *Pavilionului canceroșilor*. Cartea fusese adusă clandestin de la Paris, în Sibiul nostru comun, de Aurel Cioran, fratele lui Emil, pentru scriitorul Wolf von Aichelburg. Aurel Cioran și Aichelburg fuseseră timp de 13 ani, până în 1964, locatari ai Arhipelagului Gulag. Între lectura acelei cărți despre experimentul utopic în colonia penitenciară sovietică și imaginea de la televizor a unui Ceaușescu rege, recepționată printre clistire și eprubete, s-a strecurat observația profesoarei de chimie: „Ții minte acest moment, e ca o eclipsă totală de soare pe care o prinzi o dată în viață." Pe Geremek l-am văzut ultima oară așteptându-și bagajul, pe aeroportul din Strasbourg, în toamna anului 2005. Stătea oarecum la distanță de doamna Daniela Buruiană Aprodu, și dânsa deputat european. Lui Geremek tocmai i se contesta calitatea de europarlamentar în țara lui, dnei Buruiană, dimpotrivă.

IARNA PRIMĂVERILOR NOASTRE

21 august 2008

Ne interesează cât din primăvara Parisului asediat de revoluția interdicției de a interzice, apoi cât din demnitatea fragilă a Orașului de Aur invadat de Armata Roșie și, în final, cât din patosul național-liberal al românilor sub primul Ceaușescu mai au sau nu vreo proiecție în zilele noastre.

Primăvara de la Praga a fost prima tentativă completă de umanizare a comunismului. Încă de la sfârșitul anilor '50, partidul comunist local permite o viață culturală activă necenzurată, în presă, la radio și televiziune. În 1968, organul Uniunii Scriitorilor, *Literární Noviny*, vindea 250 de mii de exemplare săptămânal (la o populație de 15 milioane), în timp ce tirajul *României literare*, semi-primăvăratice, era de 40 de mii de exemplare (într-o țară cu 20 de milioane de locuitori). Poate că această diferență

califică și raportul dintre eflorescența Primăverii de la Praga și mugurii mijiți la București, în 1968.

Cehoslovacia era, poate, singura țară din Pactul de la Varșovia cu o tradiție interbelică democratică în sens republican occidental, cu o stângă social-democrată și chiar comunistă modernă. Cehii și slovacii erau cei mai pro-ruși locatari ai Estului, pentru că țara lor abandonată de occidentali Germaniei naziste în 1938 (prin Acordul de la München) a fost atunci sprijinită doar de URSS, iar în 1945 eliberată și restaurată, la propriu, tot de sovietici. Spre deosebire de ei, polonezii, ungurii sau românii au avut întotdeauna, înainte de 1945, nu doar mai puțini comuniști și social-democrați, ci și mai multe conflicte și traume în relațiile cu Moscova. La începutul anului 1968, în fruntea Partidului Comunist din Cehoslovacia este ales Alexander Dubček[1], un om simplu, modest și omenos. Își petrecuse tinerețea în URSS, vorbea fluent rusa, era vechi prieten al tuturor conducătorilor sovietici, în frunte cu Brejnev.

Milan Kundera spunea în romanul *Gluma*: „Primăvara de la Praga a fost apărarea pasionată a tradiției culturale europene, în sensul cel mai larg și mai tolerant al termenului; apărare atât a creștinismului, cât și a artei moderne, amândouă la fel de contestate de regimul comunist. Am luptat cu toții pentru această tradiție, amenințată de mesianismul anti-occidental al totalitarismului rus."

Sovieticii au reacționat nervos, mai întâi în întâlniri de partid vehemente, iar apoi au invadat militar Cehoslovacia. Au participat trupe ale întregului Pact de la Varșovia, în afara celor românești. În câteva săptămâni, începea „normalizarea": sute de oameni morți și mii de arestări, apusul discuțiilor critice, reintroducerea cenzurii în cultură (cărțile praghezului Kafka n-au mai fost publicate decât după 1989), cu oameni triști și săraci. Pentru mulți a urmat exilul, disidența sau acceptarea unei condiții sociale degradate. Ceva a rămas însă în mințile oamenilor. În 1989, în plină Revoluție de Catifea, Václav Havel, eroul disidenței politico-intelectuale, și Dubček, fostul lider comunist, sunt aclamați cu entuziasm ca noii lideri ai țării.

Spre deosebire de cea din Praga, primăvara din Parisul anului 1968 a fost revolta împotriva culturii tradiționale, a pieței, a societății de consum

---

[1] Om politic slovac (1921–1992), cunoscut pentru încercarea sa din perioada martie–august 1968 de a liberaliza regimul comunist și de a permite așa-zisul „socialism cu față umană".

și a capitalismului. Cehoslovacii voiau alegeri libere, francezii le considerau capcana exploatării capitaliste.

La Praga se căutau resurse de rezistență în tradițiile creștin-umaniste, în Franța sau la Berlin ele erau găsite în Cuba, Vietnam sau în China.

Ce-a mai rămas în Paris și în Praga, după 40 de ani, din furia, înălțarea și decăderea primăverii de-altădată? Într-un studiu publicat de revista iezuită *Études*, fostul stângist libertar, politologul francez de origine cehă Jacques Rupnik, pune pe două coloane bilanțurile. Ecologia politică, feminismul, multiculturalismul, abrogarea modelului clasic al familiei, o nouă pedagogie anti-autoritară au rămas de neclintit în reflexele acelei generații. Ea a ocupat între timp principalele instituții culturale și mediatice ale Franței. La Praga, odată cu normalizarea comunismului s-a consemnat de fapt „decesul marxismului" (după cum spune Kołakowski). Ideea unei societăți civile și a societății deschise opuse regimului totalitar, drepturile omului, obsesia „kidnapării" Europei Centrale de sultanismul asiatic i-au ajutat pe est-europeni să reziste până în 1989.

Unde am fost și suntem noi, românii, după 40 de ani? În 1965, tânărul lider N. Ceaușescu își propune să consolideze tentativele de naționalizare apăsată și de liberalizare timidă a comunismului românesc, demarate de Dej. În România nu s-a pus însă problema revizuirii dogmei marxist-leniniste, cenzura n-a fost abolită, universitățile n-au devenit libere, n-au apărut sindicatele independente. Regimul și-a păstrat toate pârghiile de control, îndeosebi cea a poliției politice. Au fost câteva insule răzlețe, foarte fragile, în permisivitatea din viața literar-artistică. Ceaușescu n-a sprijinit niciodată Primăvara de la Praga în încercarea umanizării comunismului, ci în înțelesul neamestecului în afacerile interne ale unui partid comunist străin. El și Tito l-au vizitat pe Dubček și l-au încurajat, cu câteva zile înaintea invaziei sovietice. Neparticiparea armatei române la invazie rămâne una dintre marile consolări morale ale românilor sub comunism, dar este și meritul regimului politic de la București. Discursul lui Ceaușescu din balconul CC al PCR rămâne, poate, singura pagină de onoare din istoria României socialiste. S-a îngălbenit (sau înroșit) foarte repede. Din „primăvara de la București", regimul a păstrat naționalismul fervent, pe care apoi, în anii '80, l-a mutilat prin arbitrarul și mizerabilismul administrării țării.

O anumită orientare pro-occidentală oportunistă a regimului a satisfăcut, în schimb, apetitul european al elitelor românești. La noi a fost publicată întreaga operă a lui Kafka, și înainte de 1989. Din păcate, acest pro-europenism al elitelor s-a manifesat dominant în aspirațiile intelectuale

și prea puțin în cele cetățenești. Moștenim situația până azi. Spre deosebire de cehi sau francezi, care au prelucrat ideile Primăverii, pentru români speranța primului Ceaușescu a fost îngropată de el însuși și apropiații lui sub placa de plumb a anilor '70 și '80. A rămas virulența reflexelor național-xenofobe, prelinsă și după 1989. A rămas respectul pentru regimul autoritarist, paternalismul și servitutea voluntară, în numele supraviețuirii neamului în furtunile istoriei.

Există însă și o similitudine tulburătoare, între epilogul politic al lui Dubček, în 1968, și cel personal al lui Ceaușescu, în 1989. Șeful de partid de la Praga a fost arestat de militarii sovietici, și apoi plimbat câteva zeci de ore într-un TAB anonim, pe străzile capitalei ocupate, în așteptarea unui verdict de la Moscova. Scos din TAB, Dubček a fost urcat în avion și trimis la Moscova. S-a întors în viață de-acolo, dar terminat politic și frânt fizic. Ceaușescu, după arestare, a fost urcat într-un TAB și plimbat și el câteva ore, în așteptarea verdictului noilor stăpâni. Ni-l amintim ieșind din mașina blindată cu căciula de astrahan căzută pe frunte, cu privirea obosită, dar curioasă, la pândă. Știa prea bine că și Dubček făcuse traseul în TAB, în 1968, și spera — bazându-se pe vechii tovarăși de la Moscova — că urmează urcarea în avion, poate o confruntare dură de opinii, dar în niciun caz moartea prin împușcare. S-a înșelat pentru ultima oară.

ACTORUL REGIONAL — FIGURANT, CASCADOR, PROTAGONIST?

22 august 2008

Vizita de 48 de ore în cinci state-cheie din regiunea Mării Negre și a Mării Caspice a fost utilă și necesară. Războiul din Georgia și urmările sale neclare, foarte amenințătoare, transformă întreaga zonă în cel mai periculos potențial exploziv, între Vest și Est, în versiune adăugită, de la sfârșitul Războiului Rece. Plasată între proaspătul stat independent Kosovo, nerecunoscut de România și Rusia, și probabil viitorul stat independent Osetia de sud, impus de Rusia împotriva Georgiei, a NATO, UE și a dreptului internațional, România are o problemă de politică internă și externă majoră. Cu o comunitate etnică mare în interior și o participare diplomatică și de *intelligence* ofensivă la Marea Neagră, în așteptarea unor conducte de petrol și gaz care, ocolind Rusia, să n-o ocolească la rându-i, fiind (auto)percepută în ultimii patru ani ca vârf de lance al „americanizării"

Ucrainei și Georgiei, dar în stagnarea cronică a dialogului cu Moscova, România este obligată așadar să intervină în circuitul de criză, cu poziții actualizate.

România are o problemă nemijlocită cu Republica Moldova și Transnistria, dar în patrulater, alături de Ucraina și Rusia, aparent doar amortizată de apartenența noastră în UE și NATO. Rolul României în acest cvartet este vital, din perspectiva mizei de securitate și interes național strategic, dar secundar din cea a ponderii reale. Această tensiune dintre obligații aspiraționale, pe de-o parte, și inconsistența statutului, pe de alta, nu va întârzia să producă efecte nedorite, după explozia din Caucaz.

Până acum, Băsescu a eșuat în relațiile cu Moldova, chiar dacă nu doar din vina politicii lui sinuoase și provocatoare în raport cu regimul de la Chișinău, obtuz, provincial, comunistoid și pro-sovietic după decesul URSS. Liderul român n-are o relație bună nici cu Ucraina, deși aici vina este mai mare la Kiev. Ucrainenii sunt volatili, cvasi-intratabili în diplomație și strașnic strânși cu ușa, între Rusia și Occident, de propriile lor realități interne.

Relațiile dintre București și Moscova nu mai pot fi decât bune, după ani de îngheț. Bucureștiul a gestionat insuficient dosarele acestei relații, din complexe istorice nedigerate la timp de regimul Iliescu (copilul nedorit al lui Ceaușescu cu Gorbaciov) și netransformate în politici active, altfel decât sub ecranul insuficient al UE și NATO. Moscova are în relațiile cu România nu doar atuul cărții moldovenești și transnistrene, ci și relațiile excelente cu Germania și Franța, capricioasele puteri protectoare ale românilor, în ultimii 150 de ani. Reabilitarea acestor relații, prin demararea în forță a unui raport București–Moscova, devin, pe fundalul exploziei din Caucaz, principala obligație de politică externă a României.

Băsescu a fost primul lider euroatlantic care, aflat la Tbilisi în ultimele zile, n-a vorbit doar de vina Rusiei și meritele eroice ale Georgiei. El a cerut prudență, înțelepciune și negocieri bilaterale între părțile aflate în conflict. S-a speculat că liderul român ar avea un mandat UE pentru această misiune. Precizările lui Băsescu la conferința de presă de vineri nu înlătură o astfel de interpretare. Mai mult. Este foarte posibil ca, în cadrul tacticilor diplomației discrete practicate în regiune de SUA încă de la începutul deceniului, șefului de stat român să-i fi revenit acum rolul de *feeler*, de senzor, în direcția unei medieri prin negociere a conflictului Moscova–Tbilisi. Ceea ce practica și Ceaușescu mai demult, părând că sfidează Moscova și Pactul de la Varșovia, poate să încerce și Băsescu acum, de pe poziții complet legitime. În martie 2005, la prima sa vizită la Casa

Albă, Băsescu i-a lăsat cu gura căscată pe Bush & Comp., în fața unei hărți a regiunii Marea Neagră–Caucaz, prin interpretările pertinente pe care le-a dat intereselor americane (sic!) în zonă. Până una-alta, Băsescu rămâne deci omul potrivit la locul potrivit.

Conductele sunt o altă pagină deschisă și necompletată. Relativ autonomă în aprovizionarea cu energie, în comparație cu Ungaria, Serbia sau Bulgaria, ca să nu mai vorbim de Germania, România nu-și mai permite să rămână de căruță, în toate ipotezele noilor trasee energetice. Rolul de inspector și controlor al integrității unor conducte, după războiul din Georgia, mi se pare însă ușor exagerat, spre ridicol. Cât își mai poate permite România să aștepte consensuri ale unei UE scindate, mai ales în privința conductelor, politice și energetice ce-o leagă de Rusia, pentru ca să-și promoveze propriile interese? Cernavodă s-a oprit, după doi ani de tatonări costisitoare ale principalilor operatori occidentali, care au plecat la Belene, în Bulgaria, în condiții mai atrăgătoare.

În concluzie, Traian Băsescu a avut dreptate să întreprindă acest turneu pompieristic — cu sau fără mandat expres (el este oricum prezumat) al euroatlanticilor. Dar fără secvența unei vizite la Moscova, care să reseteze relația bilaterală, Băsescu nu va obține nimic în plus.

Nota bene. Raționamentele insistente pe care le face plecând de la drepturile individuale *versus* drepturile colective în bazinul balcano-caucazian sunt periculos de irelevante pentru România. N-are rost să ne scufundăm singuri în butoiul cu pulbere al kosovarilor, albanezilor, caucazienilor sau rusofonilor din Ucraina și Țările Baltice.

România și minoritatea ei maghiară nu fac parte din acest tablou vivant. Relațiile de apartenență mutuală ale Ungariei și României în UE și NATO, și mai ales realitatea din cele două țări, fac la fel de imposibil un conflict de redesenare a granițelor, precum între Germania și Franța sau austrieci și italieni în Tirolul de Sud. Dl Băsescu nu este deloc obligat să sufle și în iaurt. Are deja parte de o imensă porție de ciorbă fierbinte.

DOUĂ CĂRȚI ȘI O PĂRERE

4 septembrie 2008

Edward Lucas este un ziarist britanic foarte informat și penetrant. Ani de zile a fost corespondentul săptămânalului *The Economist* în Rusia, Germania, Cehia, Austria și Țările Baltice. Cu câteva luni în urmă, a publicat

o carte intitulată *Noul Război Rece*. Avem aici o radiogafie a sistemului Putin. Liderul cu același nume a omogenizat parlamentul, numește și controlează guvernatorii locali, a împânzit rețelele puterii judecătorești, militare și economice cu oamenii selectați și promovați de serviciile secrete. Pentru Lucas, asasinarea jurnalistei Anna Politkovskaia la Moscova și a emigrantului Aleksandr Litvinenko la Londra a fost avertismentul pe care sistemul Putin l-a dat tuturor celor care-l contestă în interior și exterior. În vecinătatea apropiată, Kremlinul încearcă să-și refacă sfera de influență, prin blocade energetice, șantaj comercial, atacuri cibernetice, provocarea de conflicte interetnice și propagandă neagră împotriva statelor care-i rezistă.

Lucas descrie cu acribie metodele prin care Rusia lui Putin încearcă (și reușește) să scindeze Uniunea Europeană, pe care vrea s-o învrăjbească cu SUA. El crede că Georgia a reușit să-și asigure stabilitatea, o rată mare a investițiilor străine și să devină atrăgătoare pentru Osetia de Sud, Abhazia și Adjaria, enclavele separatiste susținute de Moscova. Susține că rușii au instalat aici foști KGB-iști și traficanți. Aflăm și că foștii lideri politici osetini, care au luptat în 1992 pentru separare, au format un guvern în exil, care acum sprijină reunificarea cu Georgia. O bună parte din populația Osetiei de Sud, scrie Lucas, muncește de fapt în Georgia, descoperind aici o țară tolerantă, și nu etnocrația autocratică de care vorbește propaganda Moscovei.

În Germania, cu câteva zile înainte de Războiul din Caucaz apărea cartea intitulată *Politica externă a Georgiei. Un stat falimentar blocat între semieșecurile interne și șansele externe*. Autoarea este Silke Kleinhanss, o tânără cercetătoare din Leipzig. Ea crede că nu doar strategiile imperiale ale Rusiei sunt focarul de conflict, ci în primul rând eșecul reformelor interne din Georgia. Liderii locali recurg la o politică externă în forță, provocatoare față de Moscova, pentru a-și masca eșecul intern. Kleinhanss face o analiză a evoluțiilor înregistrate de la independență până azi. Primul președinte, Zviad Gamsakurdia (1991–1992), un filolog agitat, a vrut să-și refacă națiunea cu mituri istorice, nu cu reforme. Pentru el, minoritățile etnice și adversarii politici interni erau agenții Moscovei. A urmat Eduard Șevardnadze (1992–2003), care a folosit structurile statului ca să-și camufleze afacerile proprii și corupția. Miheil Saakașvili, în sfârșit, apare în 2004 ca liderul obsedat de întărirea puterii executive, opac în fața consensurilor democratice. Cartea are o altă perspectivă asupra conflictelor dintre Georgia și Osetia, de la începutul anilor '90. Georgienii și-ar fi impus limba în Osetia de sud, împotriva majorității alane, care are o limbă înrudită cu

persana. Autoarea nu contestă faptul că Rusia a alimentat conflictele din Georgia și nici natura mafiotă a enclavelor turbulente. Ea crede însă că politica anti-rusească a Georgiei a fost singura legitimare a conducerii de la Tbilisi, incapabilă de rezultate în interor. Începând din 1997, declarând regiunea caucazian-caspică drept „sferă a interesului său național", America ar fi încurajat Georgia să se considere un avanpost al luptei împotriva terorismului și un far al democrației anti-ruse, în timp ce viza petrolul din regiune. Ceea ce face Rusia acum nu este decât o firească acțiune punitivă împotriva acestei proiecții americane de putere intruzivă, la porțile sale.

Poate întâmplător, un foarte serios și faimos britanic crede că principalul vinovat pentru destablizarea lumii este Rusia lui Putin, în timp ce o vrednică, și oarecum anonimă, analistă din Germania insistă să demonstreze culpabilitatea Georgiei. Cele două cărți concentrează grilele principale de descifrare a Războiului din Caucaz. Poate nu întâmplător, lectura se face și în funcție de interesele politice și mai ales economice ale unei țări sau ale alteia, în raport cu Rusia. În România se manifestă, la acest nivel, o admirație sporită pentru Rusia, surprinsă în erecția resuscitării din umilință, alături de ironie și chiar dispreț pentru neputința Occidentului de a riposta convingător. Ciudat: parcă eram anti-ruși și membri UE & NATO, cu baze americane la Marea Neagră!

În ceea ce mă privește, eu țin cu tigrul. Amenințând un vajnic echipaj mass-media al lumii controlate, el a căzut sub săgeata cruntă, dar dreaptă a țarului. Doar ametită, dar în fond înfrântă, felina și-a continuat traseul în libertatea supravegheată. Putin și-a întărit mușchii și milostenia. Când un mare pericol se dovedește înșelător, occidentalii îl numesc „tigru de hârtie". Putin l-a țintit, deci, și l-a cruțat.

POLITICA ȘI ANTIPOLITICA

19 septembrie 2008

Sunt mulți cei care cred că devălmășia colorată de showbiz a candidaților pentru viitoarele alegeri generale este rezultatul votului uninominal. Cântăreți și artiști, starlete și ziariști au intrat sau au fost aruncați în piscina politică. Unii nu știu să înoate, alții nu sesizează că bazinul nu are apă.

Premisa mărturisită este că gradul lor de notorietate publică, oricum superior gradului de competență politică, le aduce voturi câștigătoare. Premisa tacită este că, în definitiv, oricum competența politică fie nu există,

fie nu este recunoscută ca atare de electorat, fie nu contează. În această situație, nu ne-ar mai rămâne decât să câștigăm de-acum încolo cu artiștii ceea ce n-am obținut suficient cu politicienii. Adică, mai nimic, cu condiția să fie mai simpatic!

În spatele acestor raționamente se ascunde însă o gravă pervertire a culturii politice.

Clasa politică în democrație, în mod normal, adică în Occident, este rezultatul unui proces îndelungat de recrutare, selecție și promovare a unui personal politic profesionist, gestionat de partidele politice. Acest mecanism este diferit de cel care produce vedetele diferitelor cinuri, coafuri și orientări ale societății-spectacol. Partidele au o ideologie, principii, obiective. Dreapta, să zicem, veghează mai mult asupra importanței familiei, a credinței religioase și a tradițiilor, vrea mai multă liberă întreprindere decât stat, mai mult individualism decât colectivism. Stânga mizează pe valorile justiției și solidarității sociale, își dorește un stat implicat în reglarea producției și distribuirea beneficiilor, până la dirijism. Ea contrapune valorilor religiei pe cele ale laicității, sprijină mai degrabă minoritățile, imigrația, proiectele ecologice și comunitare în fața conglomeratului național-etnicist și monopolist-confesional. Partidele își deschid porțile celor care le împărtășesc valorile. Principiul este că partidele încorporează și reproduc interesele diferite și opuse care există și se manifestă în orice societate liberă. Fără partide, am avea fie dictatură, fie anarhie. Existența partidelor nu este deci facultativă, ci obligatorie.

Formarea elitelor politice ale unei societăți este principala funcție a partidelor politice, alături de cea a asigurării optime a participării societății la procesul politic, prin vot, în primul rând.

Sigur, ideologiile și-au pierdut miza sulfuroasă, după dispariția conflictului capitalism-socialism. Adică nu toți alegătorii și politicienii de stânga trebuie să fie muncitori, săraci și resentimentari, după cum nu toți oamenii de dreapta trebuie să fie pravoslavnici și urmașii lui Marghiloman sau Mociornță.

Ce se întâmplă la noi de aproape 20 de ani? Membrii clasei politice sunt calificați, în primul rând, prin faptul că au reușit să rămână în interiorul ei. La dreapta, la stânga sau extreme, puțin a mai contat, atâta vreme cât democrația a fost rezulatul unui big-bang care a zburătăcit personalul comunismului de stat în cele patru zări ale cameleonismului individual și oportunismului de conjunctură. N-au contat doctrinele și interesele diferite, puse pe rând sau împreună în slujba interesului general, ci mecansimul constituirii și menținerii puterii. În sine, urmărirea

puterii este scopul principal, legitim, al oricărui partid sau politician. Cu puterea însă mai trebuie să și faci ceva, în interesul general, chiar dacă folosești alternativ mijloacele stângii și ale dreptei. Democrația a fost la noi apolitică, în sensul în care mijloacele au contat mai mult decât scopul. Stânga își face cruci și bate mătănii mai abitir decât patriahii, dreapta confundă liberalismul de piață cu libertarismul grupurilor de interese. Nici dreapta, nici stânga nu și-au atins scopul: nici angajații, nici întreprinzătorii n-au fost mulțumiți. Clivajul cronic între ruralitatea dominantă și urbanizarea anarhică a fost consolidat. Absența autostrăzilor nu este doar rezultatul unor amânări, al licitațiilor trucate sau al intereselor cleptocrate, ci metafora eșecului democratic global. Adică a nereușitei de a crea un organism omogen, funcțional, circulabil între centrul politic al democrației și periferiile intereselor ei particulare.

Acum, suntem în situația în care seraiul politicii este ocupat de titulari de drept, a căror principală competență ține de vechimea în menținerea sau obținerea unei forme de putere. Odată cu noul vot uninominal, vrem să aerisim acest topos stătut cu personaje ale societății-spectacol. Spectacolul puterii, ocupat de politicieni și popularizat de mass-media își oferă șansa exhibiționismului profesionist. Intrăm în era cabaretului politic de stat și de partid.

DEMOCRAȚI ȘI DEMOCRIȚI

16 octombrie 2008

Printre câștigurile dezastrului bancar, înregistrăm reabilitarea statului responsabil, prin primii săi servitori, care sunt președinții și prim-miniștrii. Personajul generic este Gordon Brown, premierul Marii Britanii. A fost zece ani un ministru de Finanțe învățat și eficient, dar cu o imagine publică umbrită de charismaticul Tony Blair. În ultimele luni, popularitatea sa politică s-a prăbușit în toate sondajele. Ciufut și purtând cravate fără față, cum scriu ziarele americane, omul părea mereu sculat din somn sau meditație non-transcendentală. Confruntat cu prăbușirea băncilor, tehnocratul viu din omul politic somnolent a scos asul din mânecă. Statul urmează să finanțeze băncile cu probleme, transformându-se în investitor. Spre deosebire de planul american de salvare, care prevedea vărsăminte în pierderile certe ale băncilor culpabile, Brown propune transferarea ajutorului de stat în investițiile eventual profitabile ale băncilor.

Câteva zile mai târziu, vorbind în fața industriașilor, cancelarul german Angela Merkel propunea ca la masa succesorală a neoliberalismului muribund să fie invitați, alături de occidentali, rușii și chinezii. Rusia și China au experiențe utile în aceste vremuri. Capitalismul lor, corporatist, dirijist, mercantil sau autoritarist, conține germenii unei discipline înfierate de ideologii democrației neoliberale, dar de neocolit în oprirea prăbușirii lor.

Avem în Gordon finanțistul redutabil care-l salvează pe Brown, politicianul transferabil, iar în Angela Merkel, redegista care, citind în original *Demonii* lui Dostoievski, nu se mai sperie de bufeurile de grandoare ale lui Putin, doi oameni de stat care aduc corabia la țărm în timpul furtunii. Ei conduc guverne, în urma unor alegeri libere. Iată că priceperea, simțul datoriei, vederea antrenată pentru depistarea ferestrelor de oportunitate au contat mai mult în alegerea lor decât cadrilul populist în băile de mulțime cu care se câștigă mereu și pretutindeni alegerile.

Mirosul de stârv al crahului financiar a stârnit reacții neașteptate și în România. Nu suntem de această dată, se pare, în calea tuturor răutăților. Suntem departe de sofisticarea speculațiilor financiare americane, trăim pe piciorul de plai al îngropării Bancorex în amnezia demnă a miliardarilor, și nu pe picior mare la bursă, avem o populație sedentarizată în epoca medievală a capitalismului de subzistență, de cumetrie sau ieșit prematur la pensie. Dar avem și afinități certe cu lumea mare: frica de și neîncrederea în politică, autorități, instituții și lideri.

Care au fost răspunsurile oamenilor noștri politici la criză? În primul rând, ele n-au existat. Traian Băsescu a schițat un binevenit apel la prudență și responsabilitate, dar pornind de la pericolul dereglării bugetare prin mărirea abruptă a salariilor în învățământ. Premierul a descoperit de la o zi la alta logica și bunul-simț, tăind macaroana salariilor hiperbolice din aparatul stat, pe care le-a plătit și girat patru ani. Dacă nu exista guvernatorul BNR, Mugur Isărescu, aveam toate motivele să cerem alipirea la Anglia sau Germania, prin delegare de competență în vremea ciumei. În realitate, criza, prin implicațiile sale sociale disruptive — șomaj, falimente, stagnare economică —, prin amploarea stării de nesiguranță colectivă și plonjarea în necunoscut, cere reacțiile liderilor politici, înaintea celor financiari. Liderii politici sunt responsabili și obligați prin votul acordat să risipească frica și să vegheze la stabilitatea psiho-socială a națiunii. Dnii Băsescu și Tăriceanu au renunțat la principalele lor obligații și atribuții.

Absenți de la confruntarea cu frica națiuni, dnii Băsescu și Tăriceanu au transformat în schimb templul ermetic al secretelor statului, care este CSAT, într-o cușcă de sticlă purtată prin iarmaroc, în care domnișoara cu

cap de șarpe și piticii ghicitori ai seriei de buletin se dau în Loganuri motorizate *by* EADS. Premierul Tăriceanu a citat apoi Rusia ca martor al acuzării, în procesul de divorț pe care Adevărul l-a intentat Dreptății. Mariajul, oricum consumat în violuri și rele tratamente, fusese declarat nul. Aici, până și Rusia devine impotentă.

Deci: Gordon Brown finanțistul îl învinge, întărindu-l, pe Gordon Brown premierul, și recâștigă încrederea englezilor. Angela Merkel, redegistă rusofilă, îl învinge pe Bismarck, Cancelarul de Fier prusac adăpostit în ranița tuturor grenadirilor germani, transferând Rusia din salonul refuzaților pe banca rezervelor (de gaz). La noi, tehnocratul Isărescu îi învinge, prin neprezentare, pe liderii politici Băsescu & comp. Tăriceanu. Căpitanul Băsescu e înfrânt de omul politic Băsescu. Corabia stă în furtună și banca ce-o asigură stă să dea faliment, în timp ce dl președinte își ține catarsisul nicolaimii și zavera boierilor.

Premierul deschide larg porțile iatacului de taină al statului și ne recomandă pata absentă de pe cearșaful conjugal drept drapel al URSS. Nu m-aș mira ca ambasadorul Federației Ruse să-l convoace în Porsche la Kremlin, pentru conferirea Ordinului „Pobeda".

Criza asta, atât de inexistentă pe cât se spune că e, a făcut între altele și o separație epocală între democrați și democriți. Democrații servesc statul, au grijă de banii alegătorilor, le alungă frica și, în numele interesului general, întind mâna adversarului care se poate numi Băsescu, Tăriceanu sau Rusia. Democriții, în tradiția pervertită a unui mare filosof al antichității, nu văd în fața ochilor decât atomi și n-au în cap decât vid.

1968, CAZUL SPECIAL

noiembrie 2008

Aniversarea „mișcărilor" (spune stânga) sau a „evenimentelor" (e de părere dreapta) din 1968, pe cât de super-cartezian controversată la Paris, pare pe atât de anemic inutilă la București.

În afara diviziunii „revoluție" sau „evenimente" pe care a consacrat-o informal istoriografia noastră postdecembristă, și care fixează ante- și post-factum atitudinea față de decembrie 1989 a celor care au simulat *versus* cei care au vrut schimbarea, totul ne desparte de acel 1968 al răzmeriței din cartierele latine ale burghezei apusene. Studenții și apoi muncitorii au ocupat câteva zile Parisul. Sistemul a câștigat, dar a văzut moartea

cu ochii. Generalul Charles de Gaulle și-a părăsit postul de președinte paternalist al Franței. Coincidența face ca Charles de Gaulle să se fi aflat la București și Craiova în chiar zilele transformării unei revolte împotriva regulamentelor de coabitare a fetelor și băieților în căminele studențești, la Nanterre, în cea mai periculoasă rafală trasă împotriva burgheziei, de la Comuna din Paris. De Gaulle făcea acolade grandilocvente în balconul Primăriei din Craiova, după vizite la Varșovia și Moscova. Sovieticii îl încurajau pe venerabilul părinte al marii națiuni în elanurile sale anti-americane, chiar cu prețul reanimării vechilor aliați tradiționali ai Parisului din fostul cordon sanitar interbelic. Ceaușescu îl primea la București pe cel care fixase granițele Europei de la Atlantic la Urali, pe cel care se retrăsese din structurile militare NATO (cu ajutorul rețelei Caraman!) chiar mai mult decât pe urmașul lui Napoleon al III-lea și fostul coleg de școală militară al atâtor ofițeri români de viță veche, scoși din armată și aruncați în închisori de comuniști. De Gaulle și-a condiționat vizita în România de scoaterea lor la lumină, cu uniforme, decorații și pensii cu tot. Operație reușită, dar cu pacient în comă. Generalul este nevoit să se întoarcă rapid, din țara în care era aclamat în cea în care era huiduit.

Cineva spunea zilele acestea că un seism puternic, să spunem în China, e ca o lovitură de clopot planetar a cărei rezonanță se propagă pretutindeni.

România n-a fost fost ocolită, în 1968. Dar la noi, efectele au fost inversate. 1968 este primul an al armoniei depline dintre supuși și conducători, după instaurarea comunismului. Un lider est-european ceva mai tânăr venise la funeraliile lui Arghezi cu șiretul desfăcut, semn al ieșirii din panopticul despoților comuniști (Țoiu, *Galeria cu viță sălbatică*).

În august 1968, rușii plus aliații din Tratatul de la Varșovia (minus românii) sufocă experimentul cu față umană cunoscut sub numele „Primăvara de la Praga". Ceaușescu protestează energic din balconul CC al PCR, românii jubilează, iar Paul Goma și Alexandru Ivasiuc se înscriu în partid. În seara zilei de 23 august 1968, la recepția de la Ambasada României din Paris vine însuși André Malraux, ministrul Culturii, autorul *Condiției umane* și fostul rezistent antinazist. Astfel, el omagia de ziua sa națională un popor curajos, care de 22 de ani își amintea propria invazie sovietică.

Către sfârșitul anului 1968, Ceaușescu revine la sentimente „normalizate" față de URSS. Victor Dimitriu — primul ambasador român la Paris, șeful misiunii, trimis de Maurer la începutul anilor '60, rechemat în țară în 1968 și apoi mazilit — crede că non-participarea României la invazia Cehoslovaciei n-a fost un act de curaj, ci un ordin al Moscovei. Sociologul Gaston Bouthoul, director al Institutului de Polemologie din Paris, i-ar fi

spus lui Dimitriu încă din primăvara lui 1968 că disidența anti-sovietică a lui Ceaușescu era regizată de Moscova. Liderului român i-ar fi fost repartizat de sovietici un rol controlat, de *trouble-maker* în lagărul comunist, pentru uzul occidentalilor.

Nu contează. Dacă francezii au înțeles, în mod suprarealist, în 1968, că a sosit momentul libertății răvășite sub ploaia pietrelor de granit din caldarâmul Cartierului Latin, pentru noi tribulațiile lui Ceaușescu ne-au dat șansa, poate falsă ori exagerată, a accesului la demnitate în plină non-libertate. N-am dansat decât o vară, dar ce vară și ce dans!

DUPĂ 20 DE ANI

11 decembrie 2008

Noua configurație a puterii din România provoacă deja mai mult stress post-traumatic, foarte asemănător stării de spirit postdecembriste, decât analize relaxate. Suntem de acord că spectrul politic din România arată cam la fel ca în 1990. Dreapta e vocală, dar n-are putere, stânga e formală, dar difuză. Urmașul lui Ceaușescu, adică însuși Brutus în raport cu Cezar, tranșează situația fără ieșire, în vacarmul Pieței Universității, amortizat în tentativa sinuciderii pe blog a urmașilor săi. Există însă o lejeră evoluție, datorată votului uninominal combinat cu cel majoritar. Au rămas mai puține partidele cu pondere importantă, ca în Anglia sau Franța, spre deosebire de Germania. Întrebat recent despre cauza sporirii spectrului parlamentar din Germania, îmbogățit cu un partid numit fără fasoane „Stânga", fostul cancelar Helmut Schmidt susține că absența liderilor puternici, chiar mai mult decât votul proporțional, naște partide noi. În România, mai mult amenințarea prezenței liderului puternic și înclinația spre război fratricid au dus la un vot nominal-majoritar controversat, dar care a produs, totuși, efecte pozitive. Partidele periferice au dispărut, în timp ce personajele excentrice n-au mai apărut. Apariția a doar trei partide apte să facă sau să desfacă guverne, între care două cu scoruri asemănătoare, obligă la coaliții. Aici posibilitățile sunt limitate. Ori o mare coaliție PDL–PSD ori două mici coaliții, ale unuia dintre partidele mari cu PNL, la care se adaugă (sau nu), fără modificarea legii gravitației, UDMR. În toate aceste ipoteze, ponderea PSD nu poate fi ocolită decât cu prețul dereglării reînnoite a vieții politice interne. Există apoi o dimensiune nouă a realității ultimelor săptămâni, ce ridiculizează fandarea marțială a triburilor ideologice. Criza

economică și financiară care, în ciuda indiferenței militant-preemptive a dnilor Băsescu și Tăriceanu, n-a întârziat să contamineze România. Criza obligă statul român la recapitalizare cu putere instituțională și autoritate administrativă, înainte că acesta să salveze firme și cetățeni din vârtejul programat. Încărcarea cu putere a unui stat oricum infirm, îndatorat, supraîncălzit de birocrație, centralizat în decizia arbitrară, descentralizat în arbitrariul centrifugal al celebrilor *robber barons* și valeților transpartinci, se face mai repede și mai credibil printr-o mare coaliție. Nu doar majoritatea parlamentară e aici importantă, ci mai ales simbolismul alăturării dreptei, care-i stimulează pe mijlocași, stângii, care-i hrănește pe codași. O societate cu o populație rurală dominantă — dacă numărăm și satele din centrul orașelor suburbanizate, cu mai mulți pensionari decât angajați —, cu mai mulți absenți ai jocului democratic decât urmași activi ai Pieții Universității, nu reușește, chiar dacă ar vrea, să marginalizeze PSD.

Când întreaga societate — prin falimente și scăderea valorii avuției în cazul celor bogați, scumpirea vieții și șomaj în cazul celor nevoiași — este expusă pericolelor crizei, e mai bine să ai la mansă cobra și mangusta deopotrivă. Poate pândindu-se una pe cealaltă, într-o constructivă *balance of (t)error*, aduc avionul la sol întreg și fără turbulențe.

Încă ceva. Partidul de dreapta PDL este de fapt un partid de stânga, trecut rapid și nu întotdeauna convingător, mai mult de nevoie decât de voie, de la stânga mai apropiată de Iliescu la o stângă mai apropiată de Petre Roman și Traian Băsescu. Personalul politic al democrației românești este un rezultat al procesului încă neterminat al transformării dictaturii comuniste într-o democratură aspirațională, cu lideri providențiali, capitaliști statali și justiție dirijistă. Să nu ne îmbătăm cu apă rece și să renunțăm la pregătirile de sinucidere, așadar! Întâlnirea dintre PSD și PDL nu este împerecherea împotriva naturii de care vorbesc mai ales politicieni traseiști, ci revenirea fiului (mai mult lacom decât) risipitor la casa noului *pater familias*, mai mult machiavelic decât paternalist. Ieșirea lui Ion Iliescu din scena marilor personaje de sorginte ceaușistă, de care cei mai mulți români au avut mereu nevoie, înainte și după comunism, îl pune pe Traian Băsescu în situația noului caid. El s-a format și a câștigat în lumea lui Nicolae Ceaușescu și Ion Iliescu. Nu are nevoie de Putin și de modelul sovietic, așa cum inutil crede dl Tăriceanu, acest răsfățat vlăstar în costum de mariner, mânjit de glazura foarte subțire a tortului de înlocuitori. Dl Băsescu va rămâne oricum mai aproape de renegatul Duvăz, nașul său la cununia de argint, decât de Mihai I, la a cărui nuntă de diamant nici n-a fost invitat.

Ultimul argument ce raționalizează întâlnirea PSD–PDL ține de posibilitatea răsturnării unui vulgar determinism psihosociologic. Noi, românii, suntem celebri pentru trădarea aliaților și abandonarea prietenilor, când se așteaptă ei mai puțin. Toate partidele politice și-au dat mâna ca să-l alunge pe Cuza Vodă. Legionarii s-au războit cu Antonescu, național-comuniștii ceaușiști i-au marginalizat pe cominterniștii sovietofili, pentru ca apoi promoscoviții să-și ia revanșa în 1989. Liberalii lui Tăriceanu n-au mai încăput de popularii lui Băsescu sau invers, plecând de la concubinajul în aceeași salopetă portocalie și sfârșind în regicidul curat constituțional.

Deci, cu prieteni și aliați, comilitoni de cauză fără efect și siamezi de formă fără fond, ne-am cam ars. Să încercăm cu adversarii ireductibili! Mai ales că, în tradiția noastră, dacă în prieteni nu avem încredere, iar de dușmani nu mai avem nevoie, suma viciilor rămâne constantă.

Cât despre nemuritorul Stolojan, finanțistul-metaforă al închiderii contului datoriei externe sub Ceaușescu și al lichidării conturilor în valută ale urmașilor lui, să observăm doar vigoarea cu care se umple, încet, dar sigur, arhetipul. Dl Stolojan a fost premierul care în 1992 a însoțit prudent trecerea de la socialism la capitalism. Acum va fi, în sfârșit, cu ajutorul crizei mondiale, bucătarul energic care va întoarce din nou ciorba noastră de plevușcă nervoasă în acvariul transparenței controlate.

MONSTRUOASA ȘI BESTIA

2009

Doi flăcăi veseli mărșăluiesc alert pe bulevard, în haine militare nou-nouțe. „Încotro așa de bine dispuși, dragii mei?“ îi agrăiește de la etaj un compatriot vârstnic și ceva mai calm. „La războiul de 30 de ani“, răspund băieții, cu sporită excitație. Cam așa stau lucrurile și cu criza mondială, pregătită de confruntarea cu guvernanții români. Marii coaliționari au îmbrăcat armură de defilare zgomotoasă sub bagheta capelmaistrului Bock von Klausenburg și se pregătesc de acțiune. N-au habar, deocamdată, decât de pohta ce-au pohtit-o, apucând puterea de rever. Seamănă tot mai mult cu lt. col. Onișor, care-l întâmpina pe Ceaușescu la întoarcerea de la Teheran, pe 17 decembrie 1989: „To'a'așe președinte, garda de onoare formată în cinstea Dvs., la ordinul Dvs. și gata să câștige inclusiv alegerile prezidențiale în numele Dvs., vă raportează că România va ieși din criză conform planurilor secrete Radu (cel Frumos) Berceanu, Mircea Fă-te Că Ești

Social-Democrat și Teo Micro-Power motorizat Mega-Mitrea. Vom acționa prin atribuirea fără licitație a ministerelor cu bani apărătorilor profesioniști ai săracilor și a ministerelor sărace bogaților înmărmuriți de cauzele crizei. Vom proceda la prelungirea pe termen nelimitat a exilului voluntar în beneficiul Maicii Monica, pacificatoarea Macedoniei. Vom dubla stagiul platonic la fața locului al Zeiței Elena, războinica stelelor (de pe umerii generalilor Oprea și Onțanu). Vă asigurăm că săracii vor fi mai săraci, iar bogații și mai bogați. Îmbrățișați în numele idealurilor socialismului întinate de neoliberalism, vom guverna neabătut, prinți și cerșetori, apucând boala de bube și țara de buget, dreptaci și stângaci, mai mult sau mai puțin onești, pentru că toți suntem români, până la victoria finală. A noastră până în 2012, a Dvs. plus unu."

Avem de-a face cu cea de-a treia sau a patra mare coaliție din istoria modernă a României. Este însă pentru prima oară când o largă concentrare de forțe politice aparent contradictorii are toate șansele să rateze eficiența precedentelor încercări de împerechere silnică în numele patriei. Să facem o scurtă recapitulare.

În vara anului 1865, liberalii și conservatorii lui Rosetti, Brătianu, Ghica și comp. pun la cale răsturnarea lui Cuza. Acesta era cam bolnăvicios, asculta mai mult de amanta Maria Obrenovici decât de parlament, avea o camarilă de sicofanți corupți și ultrabogati. Burghezo-moșierimea trece așadar peste ideologii și interese. Căpitanul Candiano Popescu, cel cu Republica de la Ploiești și apoi general-aghiotant de mai târziu al Regelui Carol I, este în toamna anului 1865 trimisul monstruoșilor pe lângă colonelul Haralambie, ultimul fidel al lui Cuza. Puciul se comite fără gloanțe și sânge. Amanta se poate îmbrăca în liniște și vodă își schimbă dormitorul. E ciudat cum în istoria României un astfel de Candiano Popescu, pucist, republican, general și monarhist, n-a fost o invenție literară, ci un personaj real, nepieritor până în zilele noastre. Marea coaliție din 1866 și-a făcut așadar mai degrabă bine treaba.

Mai departe. În 1917–18, România trece prin amenințări teribile. Germanii ocupă capitala. Curtea se retrage la Iași, rușii trec la comunism. Prin Pacea de la Buftea și București, germanii și austro-ungarii ar fi urmat să ne confiște petrolul până în anul 1996, să ne lase fără Dobrogea, fără strâmtorile Carpaților din Muntenia etc. Cu fundul gol, e puțin spus. Atunci, în înțelepciunea lor nelimitată, prim-ministrul Ionel Brătianu și Regele Ferdinand recurg în doar doi ani la câteva mișcări de geniu. O mare coaliție, a liberalilor cu conservatorii lui Take Ionescu, schimbă Constituția. Se introduce votul universal și se promite reforma agrară,

după război. În felul acesta, românii sunt protejați de tentația Revoluției Bolșevice, fiind stimulați în războiul contra Puterilor Centrale. Când gluma se-ngroașă și România e ocupată de nemți, Brătianu și Ferdinand îl fac premier pe conservatorul Alexandru Marghiloman. Prieten al germanilor, Marghiloman stă la putere atât cât să țină la distanță răul cel mai mare. Decretele lui de aservire a țării nu sunt semnate de Ferdinand. Când francezii și italienii îi răzbesc pe germani și austrieci în toamna lui 1918, guvernul Marghiloman este demis. Regele îl unge prim-ministru pe generalul Constantin Coandă, care repune în operă votul universal și împărțirea pământurilor către țărani. Era nevoie de ultimul atac patriotic. Câteva săptămâni mai târziu, se năștea România Mare. În doar doi ani, Ferdinand, Ionel Brătianu și Take Ionescu au făcut și desfăcut mari coaliții și guverne, contradictorii, lașe sau curajoase, dar mereu eficiente. România a avut și mult noroc, dar în așteptarea lui au lucrat politicieni pricepuți și patrioți.

O monstruoasă coaliție intervine și la 23 august 1944. Flancat de comuniști, social-democrați și partidele istorice, Regele Mihai îl arestează pe Antonescu. România n-a scăpat de comunism, dar și retragerea din alianța cu Hitler și impunerea noului regim s-au făcut cu un preț mai mic în suferință și pierderi decât în Ungaria, de exemplu.

Am avut și în 1989 o mare coaliție anticezarică? Da și nu. Armata și Securitatea l-au abandonat și l-au sprijinit în același timp pe dictator, creând confuzie. Confuzia a fost ajutorul cel mai bun pentru venirea la putere a echipei pro-moscovite conduse de Ion Iliescu. Percepția internă și internațională a fost însă atunci aceeași de la începutul secolului al XIX-lea, când Regulamentul Organic impus de Rusia a fost mai bun pentru români decât domniile abuzive ale fanarioților naturalizați sau ale pământenilor fanarisiți. Monstruoasa coaliție Est–Vest, Iliescu–Roman, a produs însă foarte repede pierderi prea mari. Peste 1 000 de oameni morți și scoaterea României din prima ligă de occidentalizare până, practic, în 1996.

Cât de bună sau nu, pentru România, este monstruoasa coaliție a lui Boc?

Se consideră că criza va fi mai ușor suportată prin frecarea dreptei de stânga. Măsurile anunțate de noul guvern nu sunt însă decât populist-electoraliste. Există pericolul ca marii coaliționari să pornească veseli la războiul de 30 de ani, fără cunoștințe, provizii și arme suficiente. Coaliția de-acum ne salvează de discordia ultimilor patru ani, dar nu garantează împotriva reproducerii ei. În sfârșit, România, ca țară europeană, nu mai riscă exilul forțat al lui vodă (altfel decât aprobat de propriul parlament!),

nici ocuparea capitalei (de germani, că mineri sunt destui!), nici arestarea lui Boc în pijama de către comandoul Vanghelie–Oprișan. Lumea s-a schimbat suficient cât să evităm astfel de surprize.

Ceea ce a rămas la fel e însă necunoscuta numită România. Cea care n-a ieșit la vot și care nu mai face diferența între dreapta și stânga. România care așteaptă ca justiția, școala și spitalul să-și merite numele. O țară care măcar de o monstruoasă coaliție eficientă să mai aibă o dată parte…

ADVERSOS MATHEMATICOS

2009

Nassim Nicholas Taleb, autorul cărții *Lebăda neagră. Impactul foarte puțin probabilului*[1] — crede că matematica, respectiv profesorii, se înșală sistematic. Cel mai bun exemplu este cel al curcanului pregătit pentru tăiere de *Thanksgiving Day*, într-a patra zi de joi a lunii noiembrie, sărbătorită în mai toate familiile americane. Curcanul este îngrășat și îngrijit cu dragoste luni în șir, în așteptarea acestui moment. El are toate motivele să fie încrezător în viitor. În seara zilei de miercuri însă, curcanului i se întîmplă ceva neașteptat. I se taie capul. Va fi deci obligat să-și revizuiască brusc valorile.

Taleb ne mai oferă un exemplu interesant, mai aproape de oameni, împreună cu ei. În 1907, un domn numit E.J. Smith, căpitan de vapor, scrie un raport după cum urmează: „N-am avut niciodată un accident. N-am asistat niciodată la naufragiul altora, cu atât mai puțin am fost eu însumi amenințat de vreo nenorocire pe mare." Aceste însemnări îi aparțin celui care în 1912 avea să conducă transatlanticul Titanic. Autorul celui mai mare dezastru din istorie, căpitanul Smith, a avut o încredere în viitor bazată pe experiențe anterioare care l-au transformat într-un curcan ideal pentru *Thanksgiving*. Dar cea mai perfectă ilustrare a socotelii de-acasă contrazisă de cea din târg este pandemoniul nostru politic domestic, în aceste zile de matematică întoarsă pe dos și orătănii jumulite la cazan.

Premierul Călin Popescu-Tăriceanu, abia ridicat în șa din colbul județului Ilfov, a fost nevoit să ceară îndurare la vot în ziua alegerilor, deși el însuși a decis ca ele să aibă loc cu o zi înaintea sărbătorii naționale. Liberalul

[1] Apărută în traducere la Curtea Veche Publishing, în 2010.

pursânge care se opune majorării salariilor în învățământ a guvernat cot la corb cu PSD, în numele conservării cu orice preț a puterii. În preț au intrat populismul și demagogia, în doze mai flexibile decât cota unică. Cu doar câteva săptămâni în urmă, Tăriceanu exuda în marginea motoarelor încinse ale economiei, ca un curcan transfigurat în păun. Acum s-a trezit din nou la realitatea curcanilor. Egal cu el însuși, deși ultimul clasat în alegeri, stă acum agățat în galantar, gata să fie înșfăcat de masculii alfa.

Zilele trecute citeam în *The New York Review of Books*, după alegerea lui Obama la Casa Albă, următorul anunț galant (nu știu de ce, am avut senzația că i se potrivește fostului premier ca o mănușă de catifea pe un volan de Porsche): „Profesor universitar, bună condiție fizică, arătând la 57 precum la 45 de ani, iubește vinul, mesele fine și secretele bucătăriei, febrilitatea marilor orașe, dar și singurătatea munților, știința, jazzul, filmele și James Joyce. Caută parteneră atractivă, suplă, cu neliniști intelectuale, între 35 și început de 50 de ani bine purtați, bazată pe coasta de est, pentru tovărășie, călătorii în țări exotice, jovialitate și seri de animație intimă. *No republicans, please*!"

Dl Geoană, în schimb, este întruchiparea desăvârșită a curcanului scăpat pentru câteva ore în ogradă din labele coloanei auto Mitrea–Aura (Vasile), pentru frăgezire. El, americanofilul de serviciu al balcaniadei noastre mulatre, care-l informa pe Paul la telefon, la câteva minute de la închiderea urnelor, că a câștigat detașat alegerile, are câteva probleme majore și un handicap minor. Nu poate fi premier, pentru că președintele nu-i poate uita zelul pucist din aprilie 2007 și neputința încordării din *primaries*, în 2004. Nu poate fi de stânga, pentru că a citit mai multe cărți (în engleză) decât Vanghelie și a jucat tenis cu mai multe soții de senatori americani decât Năstase. Epuizat cu știaf, cu acel zâmbet semiimprimat, față de care fermoarul întredeschis al lui Stolojan pare hohot de râs, dl Geoană este singurul politician român identificabil în aceste zile cu ruda mai săracă a curcanului care-și spune în fața camerelor de televiziune: „Curaj găină că te tai!"

Ce să mai zicem de câștigătorii absoluți apoi relativizați, și resuscitați gură la gură de căpitanul Mării Negre? Dl Boc pare un fel de Adam Smith cu creșterea oprită între București și Cluj, împins de mâna invizibilă dinspre o ședință de UTC fără cvorum spre magazinul de prezentare al roboților de dreapta, patronat de Margaret Thatcher după pensionare. Pe biroul de lucru al președintelui Harry Truman era o inscripție pe care stătea scris: *The buck stops here* — în traducere napocană: „Aici e stația de

autobuz (numit „Dorință“) a lui Bock.“ Nu-l vezi, dar îl simți, astăzi îl vezi, dar nu e.

Marele maestru al acestui troc de curcani, transformați temporar în girafe prin non-participarea entuziastă la vot a vizitatorilor grădinii zoologice, este dl Băsescu însuși. I-a răzbit pe toți. Iliescu, Roman, Constantinescu sunt figuranții de ceară rebegiți prin intersecții, de 1 Decembrie. Comediant antiamnezic. Scorpion capricios. A vrut să reformeze sistemul de vot, n-a reușit, dar a învins aplicându-l pe cel vechi. A vrut să reformeze Constituția, n-a reușit, dar a învins aplicându-i singura prevedere demnă de o pragmatică sancțiune: numește premierul în numele unei puteri absolute, pe care n-o poate exercita decât o dată la patru ani. Între timp, își permite chiar și o suspendare. Căpitanul Băsescu n-a avut parte decât de naufragii și dezastre. Sufletul lui prezidențial e brăzdat de cicatrici, ca Moby Dick de harpoane. N-are șanse ,așadar, să cadă la fund odată cu Titanicul, precum dl Smith din prea multă siguranță de sine. Frica și amintirile îl țin treaz lângă catarg, zi și noapte, cum ar spune marele Melville.

ÎN CALEA TUTUROR POSIBILITĂȚILOR

14 ianuarie 2009

E interesant de observat cât de ascunse și nu prea sunt căile domnilor Băsescu și Putin.

La începutul anului 2005, Traian Băsescu a făcut o vizită-surpriză la Moscova. După prima întâlnire cu liderul rus, Băsescu i-a spus unui colaborator apropiat: Putin e un bărbat de ispravă! N-am aflat părerea gazdei despre Băsescu, dar, deși am văzut la televizor mina glacială cu care Putin îl ascultă pe oaspetele cu șuviță, observatorii informați au vorbit atunci despre șansa unui nou început în relația ruso-română. Nici nu era greu, având în vedere că ea nu prea exista.

În iunie 2007, Băsescu l-a revăzut pe Putin la o întâlnire pe teme energetice, la Zagreb. Putin s-a ițit spre locul unde era așezat Băsescu, în jurul unei mese cu toți liderii de stat din sud-estul Europei, și i-a vorbit îndelung și cordial. A doua zi, cei doi s-au reîntâlnit la Istanbul, la conferința liderilor de stat din regiunea Mării Negre, și, din nou, au adăstat unul cu celălalt în mod vădit mai amical decât fiecare dintre ei cu ceilalți invitați. Urmă un dineu într-un fost palat al sultanului, pe malul Bosforului, pe

care Putin, în momentul când a aflat că Băsescu a tăiat-o spre aeroport, l-a refuzat la rândul lui.

În preajma summitului NATO de la București, din aprilie 2008, președintele Băsescu dădea de înțeles că nu ține neapărat ca Putin să-i fie oaspete. N-aveau decât să-l invite oficialii NATO! Între timp, România devenise vârful de lance al atlantizării Mării Negre, stârnind mai multă nedumerire decât iritări la Moscova. Americanii se cazau sfios la Constanța, UE a acceptat includerea Mării Negre în agenda politicii sale externe comune, oricum încăpătoare, pentru că era inexistentă. Băsescu absolvise două vizite la Casă Albă. În schimb, Putin, deși invitat de Ion Iliescu în 2003, ocolise România. Din mai 1987, niciun lider rus n-a mai venit la București.

Președintele Băsescu era partizanul intratabil al conductei Nabucco — un proiect economic, dar mai ales politic, și mai mult anti-rusesc decât pro-european. Savura climaxul succeselor sale occidentale, pe fundalul partidei câștigate cu 1 la 332, în mai 2007. În aprilie 2008, Putin ajunge, totuși, la București. Reședința sa de la Vila Lac 1 fusese pregătită și secretizată electronic de experții Moscovei, cu două luni înainte ca Băsescu să-și pună problema dacă-l invită sau nu personal pe oaspetele NATO. Liderul rus l-a felicitat pe Băsescu pentru excelenta organizare a summitului și a ținut în România cel mai cordial discurs anti-NATO de care fusese vreodată capabil în opt ani de președinție.

În lista acestor întâlniri, mereu neprevăzute, întotdeauna amicale, au intervenit în ultimele zile și două telefoane. Băsescu l-a sunat pe Putin în prima zi a crizei gazului, timp de 45 de minute. Cam mult pentru o convorbire între doi pescari concurenți în apele tulburi ale Mării Negre. A urmat conferința de presă de la Bruxelles, în prezența președintelui CE și a unui Emil Boc care părea că-și numără în gând cuvintele englezești disponibile, mai mult decât explicațiile pentru viața de noapte a *Monitorului Oficial* surprins în flagrant delict cu vestonul butaforic al generalului Confort trei stele. Aici Băsescu declara ritos că Rusia este un partener energetic inevitabil în următorii ani. Valoarea acestui enunț ține de categoria „Și totuși, se învârte!“ A doua convorbire telefonică a avut loc la începutul fazei politice a conflictului Rusia–Ucraina. Faza politică înseamnă că Rusia acuză acum SUA pentru atitudinea Ucrainei, iar Kievul crede că dărâmarea regimului *orange* și eternizarea amprentei militare rusești în Crimeea sunt cauzele gazului sublimat. În chiar acest moment, Traian Băsescu împărtășește explicațiile Moscovei privind vina Ucrainei, și vestea ne vine de la Moscova!

Pragmatismul a învins. Posibile cauze? Ucraina nu s-a dovedit față de România un partener sincer. În numele valorilor occidentale pe înțelesul răsăritenilor. Spre deosebire de diplomații ruși, reci sau calzi cu sistem, diplomații ucraineni sunt riguros rigizi. Nabucco este o fantasmă mai solidă decât South Stream. Cum gazul e aerian sau lichid, e mai bine să nu te alegi cu cucuie de la iluziile „care le-am avut".

Mai adăugați la această listă lungă una, să-i spunem, operativă. Primarul general al Bucureștiului (Oprescu) a fost invitat pentru prima oară în ultimele două decenii, cu titlu personal, la Moscova, de Iuri Luskov, primarul capitalei ruse și un monstru sacru al *establishment*-ului politic. Patriarhul autocefal Daniel a fost de față la funeraliile Patriarhului Alexei al II-lea, deși relațiile dintre cele două biserici au fost proaste în ultimii ani. Un centru cultural rus la București și unul român la Moscova au șanse să-și deschidă porțile. Ilie Sârbu, ad interim în fruntea Senatului, a fost oaspete la St. Petersburg în noiembrie 2008. Ana Blandiana și-a lansat acum trei săptămâni la Moscova un volum de versuri în traducere rusă. Adalbert Kovacs, socrul poetului Mircea Dinescu, și-a prezentat tot acolo cartea despre Dostoievski. Rușii sunt gata să cumpere depozitele subterane de gaz de la Mărgineni, iar românii s-ar putea să fie de acord. Rușii sunt dispuși să lansese o linie de livrare către România a gazului metan lichefiat, iar ministrul de Externe, Cristian Diaconescu (care, ca secretar de stat, a negociat Tratatul politic bilateral cu Rusia în 2003) este așteptat cu interes la Moscova, pe 27 ianuarie.

Pe apă, uscat și chiar în eter, drumul pare pavat cu cele mai bune intenții.

NICI-NICI

6 mai 2009

În toamna anului 1916, după câteva luni de la intrarea României în război, situația devenise dramatică. Ofensiva curajoasă din Transilvania s-a transformat în retragere fără glorie, în vreme ce germanii și bulgarii intraseră în țară ocupând repede și capitala. Fără arme, cu cel mai mic număr de gloanțe și mitraliere pe regiment, cu doar 23 de avioane care nu depășeau 80 de km/oră și, mai ales, cu 230 000 de militari răpuși, răniți și prizonieri de război, în doar câteva luni, cu regele, Curtea și guvernul care se retrăgeau în bejenie la Iași, România era în fața unei tragedii fără ieșire. Statul amputat și invalid este obligat să semneze pacea rușinoasă de la Buftea și

București, prin care Regatul urma să-și piardă circa o treime din teritoriu, bogățiile și întreaga suveranitate până în 1999. Dar dacă norocul încetase definitiv să ne mai surâdă, am avut în schimb politicieni serioși și chiar vizionari, diplomați profesioniști și respectați în exterior, un rege demn. În sfârșit, și un strateg clarvăzător în persoana lui Ionel Brătianu. Acesta formează în prima parte a războiului un guvern de uniune națională, pentru strângerea rândurilor în fața dușmanului. Când avântului de pe frontul din Transilvania îi ia locul descurajarea, următorul prim-ministru numit de ei este generalul Alexandru Averescu, foarte popular printre soldați. În timpul epidemiei bolșevice, cu o armată decimată și dezabuzată, capii statului propun modificarea Constituției, pentru exproprieri de moșii și vot universal, în favoarea țăranilor și soldaților. Schimbările s-au făcut rapid și urmau să intre în vigoare după război. Mesajul era clar și pe înțelesul tuturor: luptați, nu vă dați bătuți, nu vă lăsați momiți de delirul bolșevic, pentru că, după război, veți avea și pământ, și putere! Dar atunci nu se vedea decât tunelul de la capătul micilor licăriri.

Când germanii ocupă Bucureștiul, regele îl numește în fruntea guvernului pe Alexandru Marghiloman, conservator, serios, germanofon și germanofil. Pro-antantiștii erau la Iași, iar pro-germanii făceau politică de consolare la București. Ferdinand refuză să semneze acordurile de pace umilitoare cu germanii, chiar dacă ele intră oricum în vigoare. Gestul conducătorului (de a nu promulga!), oricât de simbolic, contează pentru moralul unui popor, în momente vitrege. Când frontul ia o nouă întorsătură și francezii conduși de generalul Berthelot (Burtălău, cum îl alintau sătenii din regiunea Hunedoara, unde statul i-a făcut mai târziu cadou un conac, azi abandonat și într-o stare mizerabilă) intră prin sud în funtea francezilor învingători, iar regele și guvernul iau drumul Bucureștiului, în fruntea guvernului este pus generalul Coandă, un comandant popular în tabăra pro-franceză. În doar doi ani și jumătate, statul învins a găsit în clasa politică și în popor resurse de rezistență, pe câmpul de luptă, în cancelariile aliaților și ocupanților, la Iași, București și Versailles. Într-un cuvânt, forme de patriotism suplu, calibrat la nevoi, care au transformat înfrângerea într-o victorie.

Sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial ne oferă un model asemănător de acțiune colectivă responsabilă, chiar dacă într-un climat intern și internațional diferit, în care actorii, aliații și cauzele s-au inversat. Am rămas însă cu regele și cu politicieni, generali și diplomați performanți. După Stalingrad, când Germania lui Hitler începe să piardă războiul, Antonescu autorizează negocieri cu aliații, la Stockholm, Ankara și Cairo.

Politica antievreiască își pierde din cruzime și intensitate. Șefii partidelor istorice, plus social-democrații și comuniștii, alături de rege, duc la capăt înlocuirea alianței cu Germania. Deși soarta României după 1945 avea să fie alta decât după 1919, pierderile n-au fost atât de mari cât ar fi putut fi. Orașele românești au rămas în picioare, visteria și avuția țării la fel. Au avut apoi grijă să le împuțineze mai mult sovieticii decât germanii! Fără Basarabia și Bucovina de Nord, România și-a câștigat — pe câmpul de luptă și prin eforturile unor politicieni inclusiv comuniști — Transilvania de Nord, fără să piardă Dobrogea. Comunismul devenise oricum inevitabil, prin prezența armatelor sovietice în estul Europei și, mai ales, prin acceptarea stării de fapt de către aliații occidentali.

1964. Paradigma se schimbă din nou. Comuniștii pro-sovietici sunt obligați să cedeze locul comuniștilor naționali, fără ca acest curs să fie rezultatul natural al istoriei. Între 1965 și 1978, regimul Ceaușescu reușește să creeze, în condițiile date, un comunism mai deschis spre Occident, spre istoria națională și, chiar dacă de-abia în al treilea rând, în favoarea oamenilor, un regim mai bun decât în alte state comuniste pironite sub tutela Moscovei. Minutele de glorie ale lui Ceaușescu — în mai 1968 alături de generalul de Gaulle la Craiova, în august 1968 când condamnă invazia Cehoslovaciei, în august 1969 când îl primește în triumf pe Nixon, primul președinte american vizitând estul Europei — au rămas la fel de valabile în ordinea gesticulației patriotice posibile, precum alienarea și suferințele românilor din ultimul deceniu de comunism în ordinea eșecurilor falsului mântuitor.

Aceste trei secvențe — 1916–1918, 1944–1947, 1964–1978 — fac parte din epoci diferite, cu oameni, idealuri morale și convingeri diferite, în Românii mai mari sau mai mici, mai bogate sau mai sărace, cu oameni mai mulțumiți sau mai oropsiți. Au însă în comun un *drive*, o energie de angajare oportună în depășirea impasului și, uneori, a fatalității.

Săptămână trecută, între București și Bruxelles, via Londra, ministrul de Externe Diaconescu a renunțat la solicitarea României adresată UE, de acordare a cetățeniei române locuitorilor Republicii Moldova și de suspendare a Acordului de Parteneriat și Cooperare dintre Uniunea Europeană și regimul comunist de la Chișinău. Poate pretențiile Bucureștiului erau maximaliste și, deci, inacceptabile pentru Bruxelles. Problema este că diplomația românească nu are alternative în jocul încordat cu Chișinăul, după ce România a încasat afronturi după afronturi din partea lui Voronin. Problema este că nici americanii, nici europenii nu sunt convinși că Bucureștiul are mai multă dreptate decât Chișinăul, că Băsescu e un cu

totul alt gen de politician decât Voronin. Problema este că, deși intrați în, teoretic, cea mai sigură și prosperă comunitate de state din istorie, România a rămas o țară periferică, având dificultăți interne și externe cronice, cu o clasă politică divizată și mediocră, slab reactivă și deloc ingenios proactivă. Relațiile cu vecinii nu sunt doar proaste, ci și inexistente, de la Rusia și Ucraina, până la Ungaria sau Bulgaria. Stăm bine cu americanii și vest-europenii, dar nu mai bine decât Polonia sau Bulgaria. În săptămâna când răspunsurile noastre neoperative la ofensele ostentative ale regimului Voronin se pierdeau pe drum, Polonia scutului american a semnat un acord militar cu Rusia, iar Bulgaria, unul economic, de zeci de miliarde de dolari, tot cu Rusia. Ungaria, lovită rău de criză, și-a schimbat la timp și fără alegeri prim-ministrul, are mai multe autostrăzi, cetățeni mulțumiți și turiști străini decât România — care este o țară de două ori mai mare și, eventual, mai atrăgătoare, cu munți, mare și chiar unguri!

S-a întâmplat și se întâmplă ceva ciudat în ultimii ani. Deși plasați în tabăra cea bună, rezistența, profesionalismul și inventivitatea elitelor românești sunt în pierdere de viteză. Unde și a cui este vina?

Petre P. Carp, după victoria din Primul Război Mondial, spunea: „Avem atâta noroc, încât nu mai avem nevoie de politicieni.“ Se înșela. Când am avut politicieni valabili, am avut și noroc, chiar dacă norocul le-a depășit meritele. Acum norocul ne-ar surâde, dar politicienii îi răspund strâmbându-se dintre oi, în fum de mititei!

DOMINAȚIA LIBIDOULUI

(2010–2014)

Iată de ce burghezia românească nu este burghezie în una din trăsăturile cele mai esențiale; pe când Occidentul pune preț pe agonisire, pe siguranță și pe viitor, burghezia noastră pune preț pe cheltuială, pe satisfacții și pe prezent. Pe când burghezii din Apus lucrează pentru copiii lor, burghezii români lucrează prea adeseori numai pentru ei înșiși.

Burghezii noștri nu sunt făcuți să sădească nuci — cum făcea Petre Carp, la vârsta de 70 de ani! Ei taie mai curând nucii pe care i-au sădit părinții.

Mihail Manoilescu, *Rostul și destinul burgheziei românești*, 1942

Nu văd România de astăzi ca pe o moștenire de la părinții noștri, ci ca pe o țară pe care am luat-o cu împrumut de la copiii noștri.

Discursul Regelui Mihai I în Parlamentul României, 25 octombrie 2011

POLITICĂ ȘI POPULISM

2010

La început, cam cu 100 de ani în urmă, trăiau niște băieți cam nervoși, dar de treabă. Fermierii din vestul și sud-vestul Statelor Unite s-au văzut confruntați într-o bună zi cu creșterea dobânzilor impuse de bănci și de societățile de cale ferată, care de la o zi la alta au dublat prețurile la transportul de grâne. Constituiți în grupuri zgomotoase, fermierii au început să-și apere drepturile, autointitulându-se cu mândrie populiști. Numele și noțiunea au fost la început asumate cu același entuziasm ca și sindicalismul. În realitate, populiștii profesionali, din punct de vedere istoric, au pierdut, fiind, între atâția alții, victime ale modernizării. Au rămas, s-au înmulțit și chiar au câștigat, în schimb, populiștii politici. Ei au făcut și fac politici de diferite orientări, în țări mai dezvoltate sau mai înapoiate economic și democratic. Populismul a făcut chiar o carieră instituțională, ideologică și de stat, odată cu național-socialismul sau comunismul. În perioadele respective, populistul nazist sau comunist se declara apărător și promotor al unei ideologii colectiviste și exclusiviste, care în numele majorității zdrobitoare — rasa ariană, proletariatul sau țărănimea — a lichidat alogenii, elitele și exploatatorii. Țările dominate de populismul de stat au suferit distrugeri catastrofale și traumatizante, ani în șir după prăbușirea acestuia.

Populismul s-a spart, după 1989, în cioburi foarte mărunte și colorate. Te tai în ele mai peste tot în fostul spațiu de influență sovietică, de la cruciada autohtonistă a lui Mečiar[1] în Slovacia, la delirantul Borin Elțîn dansând twist pentru uzul *teenager*-ilor debusolați. România primei jumătăți a deceniului trecut a fost un caz exemplar de populism agresiv dirijat împotriva proprietății private și a ideii monarhice. Populismul funcționează și în America, în Germania sau Franța și are fața fundamentalismului religios, a xenofobiei sau a excepțiilor culturale naționale cu aspirații imperiale.

---

[1] Vladimír Mečiar (n. 1942), politician slovac cu trei mandate de premier în anii '90; lider autocrat ce a îndreptat Slovacia spre separarea de Republica Cehă.

Cine sunt populiștii și ce mai vor ei? Ei sunt, de cele mai multe ori, politicieni abili, inteligenți și informați, care-și maximizează deliberat efectul scenic pentru obținerea de voturi, prin promisiuni greu sau imposibil de îndeplinit. Promisiunile populiste, spre desosebire de cele obișnuite, nu se îndeplinesc niciodată pentru că nu pot fi îndeplinite. Populistul spune uneori și adevăruri, dar parțiale. E vorba de stereotipuri care alimentează mai ales subsolul tenebros al imaginarului colectiv. Prejudecăți și angoase — frica de deposedare, teama de a-ți vedea țara ocupată sau de a-ți pierde locul de muncă — sunt zgândărite, agitate și răscolite de populist. Procedeul se folosește mai ales în campaniile electorale și face parte, din păcate, din recuzita tuturor candidaților. Politicienii populiști nu recurg la populism din dorința de a soluționa problemele sau de a înlătura frustrările și prejudecățile, prin discutarea lor publică. Ei se recomandă drept adevărații mântuitori, purtători ai unor soluții definitive, dar care fie nu stau în puterea lor, fie nu există. Dorința cea mai fierbinte a populiștilor este să rămână sau să ajungă la putere, cu orice preț. Atâta tot. Restul e realitate bușită, fără dinți și cu ochii plânși.

LEGĂTURI PRIMEJDIOASE

2010

Stăm și, uneori, chiar cugetăm: de ce situația din România e atât de „specială“ ? Cu cât se vorbește mai mult de autostrăzi, cu atât avem kilometri în minus. Cu cât investim mai mulți bani în sănătate (de ordinul zecilor de miliade de euro, în ultimii 20 de ani), cu atât mai dezolant, uneori sub nivelul din 1989, arată spitalele. Cu cât mai multe reforme în educație, cu atât mai rău pentru școlari, profesori și școli. Cu cât mai mulți în Europa, cu atât mai puțin europeni devenim, pe stradă, în parlament, în partide, între partide, în presă. Ne remarcăm prin exotisme respingătoare chiar și în Spania, Italia și Franța noilor libertăți de mișcare, muncă și delincvență.

O stare de confuzie, în regresul accelerat al tuturor așteptărilor și promisiunilor politice, ne-a transformat în dezamăgiți, eventual cinici, iremediabili, castrați in corpore de simțul încrederii. Cam trei pătrimi dintre alegători nu mai vor să voteze, cam tot atâți tineri vor să emigreze, în timp ce pensionarii sunt chiar disperați, pentru că nici o nouă guvernare, nici exilul, în situația în care le mai apucă, nu le pot da înapoi pensiile pentru care au crezut că muncesc toată viața.

Acest climat de insatisfacție și tensiune este pus de unii pe seama președintelui și a guvernului. Alții cred că e de vină proasta aplicare a democrației, în ultimii 20 de ani. În sfârșit, pe cine mai interesează cei „șapte sute de ani de-acasă" ? În lipsă ori în deficit, anii ăștia ne-au creat obiceiuri care au devenit prima, nu a doua natură. În aceste condiții, probabil că o terapie colectivă, de genul anamnezei antecedentelor patologice, cu care se ocupă medicii în cazul unui bolnav, ne-ar folosi mai mult decât tentativele de a constata sau propune îndreptarea răului în secvență imediată. Filmul întreg, „durata lungă", cum spun istoricii, ne-ar învăța mai mult decât clipul publicitar al specializărilor noastre negative.

Să facem o încercare, cu material didactic mai puțin cunoscut. Uneori e mai bine să afli ce spun martorii neutri și chiar adversarii, decât prietenii spontani sau condiționați.

Recent, a reapărut în Franța celebra antologie[1] de articole dedicate Războaielor balcanice, desfășurate în 1912–1913, sub semnătura lui Lev Trotki. Viitorul șef al armatei bolșevice și ideolog sângeros al revoluției permanente — răpus el însuși, într-un târziu, de mâna prelungită cu scalpelul sovietelor staliniste — a fost și jurnalist. Era un om instruit și inteligent, descoperind însă mereu dușmani, în burghezi și imperialiști. La sfârșitul celui de-al doilea război balcanic, în urma căruia primește Cadrilaterul de la bulgari, după lupte grele în care cel mai înverșunat inamic a fost holera, România devine un fel de putere tutelară în regiune. Trotki vine la București și scrie zeci de pagini de reportaj despre români și țara lor, pentru un ziar de la Kiev. Ca să înțelegem despre ce-i vorba, dezinfectăm locul și scoatem veninul și puroiul cu care pamfletarul pursânge observă fenomenul. Reținem una dintre constatările tovarășului Lev Bronstein, alias Trotki.

În timpul Imperiului Otoman, turcii și-au instalat în Grecia, Serbia și Bulgaria propria clasă de administratori patrimoniali, cea a bey-lor, înlocuind nomenclatura neaoșă. În Principatele Române, însă, au rămas pe poziții vechile familii boierești și clerul ortodox. Bey-ul otoman, pentru că era străin și voia să fie sau să pară milostiv, a luat ceva mai puțin de pe spinarea țăranilor clăcași decât boierul român de pe moșiile muncite de consangvini. Țările cu această clasă intermediară de satrapi economici și politruci turci ar fi avut și o administrație mai corectă decât Țările Române, unde moșierul lua de la țărani, ca să dea mai departe la domnitor. Acesta din urmă își plătea la rândul lui tributul, pentru păstrarea jobului

[1] Publicată inițial în 1920, sub titlul *Terorism și comunism.*

odată cu aparențele autonomiste. N-am fost pașalâc, ne-am păstrat bisericuțele ortodoxe și marile familii boierești, dar independența ne-a costat.

Prețul s-a plătit, crede Troțki, în corupția elitelor economice și politice, în timp, până azi. Ideea că neatârnarea cere sacrificii a devenit un alibi confortabil.

Nu ne putem abține să observăm că acest model, descris de Troțki în 1913, s-a aplicat și în perioada comunismului național ceaușist. La fel ca otomanilor, probabil că și sovieticilor — care cunoșteau România mai bine decât Troțki — le-a convenit să-i ofere regimului comunist de la București o marjă certă de autonomie. Această îngăduință l-a făcut însă crud și corupt în interior, pe seama propriilor cetățeni, la fel de sigur în condiționarea ideologică în raport cu metropola.

Mai putem umbla oare la această matrice, a autocoruperii morale, în numele unei libertăți uneori iluzorii?

Să fie starea de azi a României rezultatul libertății absolute, în termeni politici și morali, de care ne bucurăm după 1989, în continuarea vechilor și mai puțin glorioaselor noastre tradiții? Partidele și guvernele României își asumă angajamente față de noua putere de la Bruxelles sau Washington. Având în buzunar polița de asigurare a legitimității puterii, împilează societatea prin clientela politică și nomenclatura administrativă băștinașă. Să nu exagerăm, dar nici să nu ignorăm văgăunile tradițiilor românești, în care birul patriotic are un gust mai amar decât haraciul străinului.

O ÎNTÂLNIRE CU LECH KACZYŃSKI

2010

Am în față imaginea unui bărbat scund, dar semeț. A intrat în încăpere, fosta bibliotecă a exilatului Joseph Bech, de la etajul întâi al Ambasadei Poloniei la București, cu un minut înaintea orei convenite. A răspuns cu un cuvânt cvasi-inteligibil la salutul meu forțat în limba poloneză, pe care n-o cunosc, într-o engleză pe care n-o cunoaște. Asistenta cochetă, în deux pièces-ul impecabil, contrastează cu outfit-ul prezidențial, vag provincial. Mă întreabă de lungimea interviului și locul preferat. Cu etajera de cărți în spate sau cu ficusul între noi. El alege drapelul Poloniei, ca fundal. Apare și traducătorul în și din poloneză. Cei trei discută în limba lor, cu rezonanță distinct aristocrată, pe care o remarca mereu colegul Gelu Ionescu de la Europa Liberă, în timp ce-i vedeam la televizor, la începutul anilor '80, pe Wałęsa și ai săi călare pe strapontinele prăbușirii comunismului.

Timp de câteva minute, președintele pare încordat și în același timp neatent. Camerele și microfoanele n-au pornit încă. Îi observ cravata și gulerul cămășii. Par obosite și cam uzate pentru un proaspăt președinte. Face impresia unui intrus în marea politică, cumva stângaci dar determinat, viclean și puțin prevenitor. „Câți directori generali are România în UE? Nu vă mai certați pentru comisari; directorii generali hotărăsc totul. Noi am luat exemplu de la englezi, cei mai vocali eurosceptici, dar cu cel mai mare număr de birocrați eficienți la Bruxelles." După interviu, îmi dă mâna spunându-mi același cuvânt englezesc neclar și privind în altă parte. N-a zâmbit niciodată, decât la început, în momentul când și-a fixat drapelul roșu-alb ca decor de fundal, și la sfârșit, când a întrebat-o pe asistenta cu alură de egerie la Quai d'Orsay[1] dacă asta a fost tot. În tot acest răstimp, din sala de jos a ambasadei a urcat adierea ariilor patriotice convingătoare ale corului comunității poloneze din București.

I-am întâlnit în diferite împrejurări, în aceeași încăpere, de-a lungul anilor, și pe Lech Wałęsa și Aleksander Kwaśniewski, ceilalți foști președinți ai Poloniei, după 1989. Primul, cu inteligența lui popular jovială și teribilismul legendar. Al doilea, radiind pragmatismul unui *enfant terrible* al nomenklaturii comuniste luminate, reconvertit în *lecturer* de lux în universități americane de pe Coasta de Est. Prin comparație, parcă doar Lech Kaczyński purta pe umeri întreaga povară de nefericire și promisiuni eroice a țării sale.

Polonezii, ne spune Norman Davies în *Istoria Poloniei*, au un proverb autocritic care sună cam așa: *Mądry Polak po szkodzie*. Adică: „Polonezul devine înțelept de-abia după ce răul a fost făcut." Lor le-a ieșit mai bine asta, decât nouă cu „mintea cea de pe urmă a românului".

CĂDEREA ÎN EUROPA

2010

Ani în șir, am vorbit de Europa valorilor: democrație liberală, economie de piață, stat social, drepturile omului, libertatea de circulație a capitalului și mărfurilor. Un continent al specificităților poate vulnerabile, dar măiestrit asamblate, ca într-un buchet de flori divers colorate și frumos mirositoare,

[1] În Paris, pe Quai d'Orsay la nr. 37, se află sediul Ministerului Afacerilor Externe din Franța.

a căror sumă este mai atrăgătoare decât bulbii cu bețeșuguri sau marile carnații ale părților fondatoare, invitate sau, mă rog, nimerite.

Până într-o zi, care n-a întârziat să vină. Nu e chiar ziua Judecății de Apoi, dar nici mult n-a mai rămas. Europa valorilor comune a redevenit, ca la un semn — și era, vai, semnul crizei —, Europa prejudecăților conflictuale. Un fel de Ev Mediu prea întârziat al erei post-postmoderne.

Le Monde diplomatique, o publicație angajată, tiermondistă și superumanistă, a avut recent ideea de a ilustra reculul de la „homo europeus" la „homo europeus lupus est", într-o serie de hărți.

De fapt, o singură hartă, a Europei unite, descompusă în variantele naționale ale celor mai puternice și nestinse prejudecăți. Să le numim simpatic-xenofobe, ca să facem haz de necaz. Iată rezulatul acestei operațiuni, pe care o intitulam „Europeni din toate țările, amuzați-vă!" Dacă ne mai dă mâna!

Începem cu harta Europei în viziunea Greciei. Grecii sunt buricul pământului, adică „Noi". Turcia nu este decât „Grecia de Est". Marea Neagră redevine „perimetrul căutătorilor lânii de aur", și ei tot greci. Dacă ar găsi lână de aur printre vapoarele rusești din Crimeea, le-ar prinde bine la deficit. Bulgarii sunt „înapoiați", românii „vandali și lilieci", rușii, doar niște „ortodocși barbari-civilizați de noi", adică de greci. Ungurii sunt „huni", polonezii „vărzari", nemții „imperialiști", iar Spania, firește, „țara lui El Greco". Suedezii sunt „perverși", englezii „urmașii lui George Michael", elvețienii „handicapați" și italienii, „urmașii Romei, care e urmașa Atenei", deci doar niște „plagiatori". Insulele grecești din sud sunt „stânci scoase la vânzare".

Pe greci îi mai înțelegem, că au probleme și au ajuns să nu-i mai creadă pe europeni nici măcar atunci când le fac daruri.

Trecem la harta britanică. Englezii au simțul măsurii: se consideră „Semiregatul unit". Pentru ei, irlandezii au rămas „oameni fără căpătâi". Europa continentală a devenit „Federația Imperiului Răului", noi, românii, și bulgarii apărem sub numele „imigranți", în timp ce în dreptul Moldovei citim „Oh dear", ceea ce poate fi, la o adică, și de bine! Cu central-europenii lucrurile stau mai simplu: ungurii sunt „supa", austriecii „prăjiturile", cehii „berea", polonezii „ciuma", nemții „porno jegoși", francezii din nord au intrat la „shops", în timp ce Franța de Sud e „reședința de la țară a englezilor". Turcia esta „țara nemâncătorilor de porc", iar Italia lui Berlusconi, „țara bărbaților bronzați cu părul vopsit".

Dar iată și revanșa teutonă. Pentru nemți, Franța este „țara lui Eiffel", inventator francez de extinsă origine germană. Rusia este „tezaurul gazului

metan", Ucraina, „țara tranzitului de gaz", iar România „ținutul vampirilor". În dreptul Moldovei scrie „unknown". Polonezii sunt „legume", ungurii „gulaș", iar Italia „pizza și muzee". Turcia a rămas „sursa forței de muncă", Spania, „locul cu hoteluri ieftine". Finlandezii sunt „producătorii de telefoane mobile", la suedezi citim „Ikea", iar la norvegieni: „locul unde plouă prea mult". În sfârșit, Irlanda este „whiskey", iar Britania, „țara hackerilor Codului Enigmă". Pe frontul de vest, așadar, nimic nou!

Europa *à la française*! Românii sunt „frații săraci", moldovenii, „verii săraci". Se putea și mai rău. Rusia a rămas „visul lui Napoleon", Anglia, „țara pângăritorilor de fecioare" în amintirea Ioanei d'Arc, polonezii sunt „instalatori", grecii „oameni păroși și zgomotoși", iar italienii „oameni zgomotoși și prietenoși". Pentru francuji, Germania a rămas, de voie, de nevoie, „țara celor mai buni prieteni"! Să vedem dacă se vor recunoaște la nevoie!

Au și rușii varianta lor nemachiată de Europa. Pe întreaga hartă a României scrie „Moldova", Ucraina stă sub semnul „personalității deranjate". Ungurii sunt „huni". Polonezii au rămas pentru ruși „motiv de frică", germanii „naziștii învinși", iar francezii „victimele modei". Anglia poartă numele lui „Abramovici", Italia este „shopping center", iar Turcia „colonia turistică". Pentru ruși, Suedia mai este cunoscută și sub numele de cod descifrat „group sex".

E bine, au și italienii felul lor inimitabil de a fi europeni. Rusia este „Gazprom". România este percepută ca „țara hoților", iar turcii se confundă cu „dansatoarele din buric". Franța este „imperiul lui Bruni", patronimul italian al Carlei lui Sarkozy, Ungaria este țara „porno stars", adică a Cicciolinei de la Roma, grecii au rămas în „Bizanț", iar croații încă n-au fost descoperiți. Italia însăși este, în versiunea italiană, împărțită în „Republica Italiană" (din nord până la Napoli) și „Etiopia" (restul, de la Napoli în jos, până la pingelele cizmei). Simț artistic și autocritic dezvoltat.

Americanii, pragmatici și eurofili prin naștere, simplifică la maximum. Rușii au rămas „commies", adică niște comuniști. România și Bulgaria stau sub „scutul antirachetă al lui Dracula". Turcia este „țara curcanului de Thanksgiving Day". Mediterana întreagă a devenit o „piscină de dimensiuni medii", iar Spania e „Mexic" și Portugalia e „Brazlia". Franța se confundă cu „oamenii mirositori"(Chanel no. 5?), Elveția cu „cash", Italia e patria „nașilor", iar Anglia aceeași „mummy", adică mămicuța lor!

Ar mai fi o versiune, Europa lui Berlusconi, dar aici prejudecățile și invidiile sexuale ale nordicilor la adresa premierului italian întrec orice limită. Să spunem doar că, în viziunea lui Il Cavaliere, toate țările Europei

poartă denumiri legate de sexul frumos în traductibilul-intraductibilul „pussy", care înseamnă și pisicuță, uneori. Nemții au „pussy bine hrănite", iar noi, „pussy ieftine". Italia este „mamma mia" — asexuată prin definiție! —, iar Rusia singura „țară cu bărbați mai scunzi decât mine", consideră Berlusconi, în această hartă subiectivă și apocrifă a Europei în criză.

Cam asta ar fi. Dacă n-ar fi criza, și destinul trist spre dramatic, ar fi vesel spre haios! În definitiv, știm de la Nietzsche (sau de la Freud) că tot ce nu ne omoară ne întărește!

PUTEM VORBI FĂRĂ URĂ?

aprilie 2010

Când, zilele trecute, l-am însoțit pe Adam Michnik la Cluj, într-o conferință publică, și apoi pe străzile și în cafenelele vechiului oraș, am retrăit amintiri sau secvențe, parțial comune, ale anilor '80.

Unul dintre primele mele texte pentru Europa Liberă, înainte de Crăciun, în 1983, fost traducerea și comentarea scrisorii din închisoare prin care care deținutul polonez Adam Michnik îi răspundea ministrului de Interne Czesław Kiszczak. Atunci am primit varianta în limba engleză a radioului, prin Central News Desk. Un mesaj neobișnuit de puternic, pentru un pușcăriaș care i se adresează șefului Securității dintr-o țară comunistă. Curajul donqijotesc și precizia sfidătoare a argumentelor rezistenței poloneze s-au strecurat în acele câteva rânduri ca o dâră de arsenic în paharul de șampanie al generalilor comuniști.

Iată relatarea episodului de către Michnik însuși, în covorbirea pe care a avut-o cu politicianul franco-german Daniel Cohn-Bendit în 1987.

„În decembrie 1983, ministrul Kiszczak, șeful poliției, a chemat-o pe Basia la el. I-a spus să mă convingă să plec în străinătate. Aveam de ales între a petrece Crăciunul pe Riviera și a sta în închisoare alți câțiva ani. I-am scris ministrului din închisoare: « Știu că în locul meu ați fi ales Riviera. Dar exact aceasta este diferența dintre noi: voi sunteți niște porci, noi nu. Eu iubesc Polonia chiar și din celulă. Nu am nici cea mai vagă intenție să o părăsesc. Să nu contați pe asta! » Scrisoarea a fost citită la Radio Europa Liberă în noaptea de Crăciun, iar poporul polonez a putut să o asculte în atmosfera aceea festivă. Nimeni nu mi-a mai spus de atunci că sunt evreu, din moment ce am salvat onoarea Poloniei."

Unul dintre cele mai tulburătoare episoade ale istoriei contemporane, pentru noi, central-est-europenii, ar putea fi întâlnirea consemnată de *Gazeta Wyborcza* în numărul din 25–26 aprilie 1992: întâlnirea dintre fostul pușcăriaș anticomunist Adam Michnik și fostul șef al statului comunist, generalul Wojciech Jaruzelski. Trecuseră anii, comunismul de stat, cel puțin în Polonia, își acceptase înfrângerea la masa rotundă cu liderii Solidarității și apoi prin alegeri libere. Dar deținutul și generalul făceau încă parte din lumi ostile. Să ne imaginăm că discuția prezumtivă dintre Stalin și Bulgakov, la telefon sau pe viu, ar putea fi citită azi. Sau, de ce nu, să ne gândim la posibilitatea ca un N. Ceaușescu subit rațional, într-un elan patriotic conciliator, să fi acceptat o discuție despre problemele reale ale României sfârșitului anilor '80, cu Doina Cornea și Mircea Dinescu. Aceste întâlniri fie n-au avut loc, fie n-au avut martori. Din fericire, conversația Michnik–Jaruzelski există (și în limba română[1]). Nu intrăm în amănunte. Dar iată supremul omagiu pe care generalul i-l aduce luptătorului: „Tu erai rezultatul încrucișării dintre o șopârlă și un tigru. Șopârla reprezenta viclenia și perfidia, iar tigrul se pregătea să ne muște." Mitterrand despre Margaret Thatcher, cam în aceeași perioadă: „Are privirea lui Caligula și surâsul lui Marilyn Monroe" (apud Jacques Attali). Dar nici Michnik nu se lasă: „Maturitatea națiunilor, a societăților și a indivizilor se măsoară în funcție de felul în care își privesc istoria națională și pe cea a vieților personale. Dacă m-aș fi aflat în apropierea dvs. pe 13 decembrie 1981 și dacă aș fi fost înarmat, sunt sigur că aș fi tras. Dar acum consider că este o victorie pentru amândoi faptul că putem să discutăm despre toate acestea fără ură și ostilitate."

Spre deosebire de polonezi, noi nu producem miracole, ci practicăm, în cel mai bun caz, superstițiile.

ROMÂNIA ÎNTRE CÂINE ȘI LUP

21 iunie 2010

E ca și cum tocmai am primit analizele la zi ale țării mele. Anamneza, trecutul bolilor, dar și ultima diagnoză (nu euforică, ci realistă, ne avertizează

[1] Adam Michnik, *Restaurația de catifea*, prefață de Andrei Pleșu, ediție îngrijită de Mircea Mihăieș, Polirom, 2001.

Andrei Marga), permite un oarecare spațiu de reverii. Să vedem, deci, cum stăm: colesterolul bun și colesterolul rău.

Ne vor însoți multă vreme: o rămășiță de feudalism lenevit, bazat pe raporturi de subordonare socială; disparitățile între o pătură subțire de oameni bogați și o majoritate săracă și neglijată; dominația populației rurale, cu obiceiurile ei alienate iremediabil de comunismul la bloc, într-o țară care importă azi 70% dintre alimente; o puternică înclinație a slujitorilor statului de a-i desconsidera pe cetățenii contribuabili; o nesfârșit de mare capacitate a omului umil de a se lăsa și mai umilit de mecanismul puternic.

Se adaugă un climat public în care populismul, paternalismul arbitrar al liderului, birocratismul discreționar, tentațiile corupției mari și mici (ameliorate mereu din Imperiul Otoman până în Imperiul European) alcătuiesc un câmp de tensiuni spectaculoase, dar periculoase, suculente, dar inutile.

O trăsătură mai veche a lumii politice românești, observată mereu din 1859 până în prezent, este așa-zisul *internal war* — între personalități, partide, fracțiuni, facțiuni, adversari percepuți ca dușmani ireductibili, dar și între prieteni trădați ușor și percepuți ca inamici potențiali. Această stare de conflict perpetuu, zgomotos și steril confiscă energia și timpul politicienilor, în detrimentul implicării lor în slujirea binelui comun.

Câteva motive de optimism? România este încă mare, cu o populație degradată, dar erectilă.

Românii știu să facă și concesii, să negocieze în momente dificile. Au un simț al oportunității istorice, spre deosebire de vecinii lor. Ungurii și sârbii, de exemplu, au pierdut mai mult prin încăpățînarea de a susține o cauză eroică, în timp ce românii au câștigat prin acomodare, eventual rușinoasă, schimbând alianțe și fronturi atunci când a fost nevoie. Au renunțat de multe ori la onoare în favoarea suveranității tactice, și la libertate în favoarea integrității pragmatice. Până la urmă, suma e pozitivă.

Criza economică din prezent obligă și la o analiză și autoanaliză foarte critică a sistemului de stat și instituțional. Competența, reprofesionalizarea elitelor politice, o justiție mai curată și mai sigură, politicieni mai onești și mai dedicați binelui public, toate apar acum nu doar ca o formulă ideală, ci ca singura cale de ieșire din nenorocire.

Criza va avantaja la început stânga. Deocamdată stânga nu are un lider matur și puternic. Iar liderul liberal știe mai bine să vorbească decât să acționeze politic.

Câștigător rămâne liderul demagog care oferă încredere, chiar dacă deteriorată. Se numește, încă, Traian Băsescu.

Atenție, alegători! Și grijă mare, servicii secrete, NATO și UE! Vigilență sporită! Fiți ce-ați fost și chiar mai mult decât atât! Nu mai recrutați și nu mai construiți lideri mai buni doar decât liderii cei mai corupți, ci alegeți oameni competenți și responsabili. Lăsați România să se-ntoarcă la ce are ea mai bun! Dacă mai are.

ZILELE BABEI

octombrie 2010

Acum chiar că se potrivește. În mai puțin de o lună, vom da cu ochii de profețiile babei oarbe. Baba Vanga[1], sau așa ceva, crede că la 11 noiembrie anul acesta avem întâlnire cu Apocalipsa. E o babă foarte ca lumea, din lumea noastră, mustind de profundă și recunoscătoare spiritualitate monoetnică. Nu mai vede, dar câte a prevăzut la viața ei! Nu-mi amintesc acum exact ce anume, dar am observat că, în general, reputația profeților se bazează pe prevestiri împlinite, poate, dar în orice caz povestite după ce nimeni nu mai știe dacă prezicerea a corespuns postzicerii. Baba din Bulgaria ne-a pus gând rău. N-ajunge că bulgarii ne-au luat-o înainte cu autostrăzile, stabilitatea financiară, vizita lui Merkel și venitul pe cap cu ceafă groasă. Noi nici măcar de-un Petrache Lupu cu viziuni divine nu mai suntem în stare să punem. Ne lipsesc vizionarii — din politică, știință, literatură, presă sau armată. Avem tot felul de paranoici geniali pe piață, dar ei se confruntă cu propriile obsesii, nu cu proiectele sau viziunile noastre globale. O babă serioasă — care să ne țină cu respirația tăiată în așteptarea Armaghedonului, exudat molatec din gingii și privit în ochii fără văz, acilea, pe la noi, între Balcani și Dunăre — ne lipsește cu prisosință. Avem dudui blonde, zoițici bărbate și nerăbdătoare, dar nici măcar o singură babă prevăzătoare. Nici nu mai contează dacă baba are dreptate sau se înșală. Dacă da, nu mai aflăm noi; dacă nu, nu-i vom fi recunoscători.

Dar baba fu pretextul, nu ocazia textului de față. Cu câteva luni în urmă, am citit în *Policy Review* o profeție semnată de Ken Jowitt, un excelent profesor, ale cărui cărți le cunosc de pe vremea Războiului Rece, când scria mult și despre România. Acest domn crede că viitorul apropiat ne va aduce noi *movements of rage*. Forme de violență purificatoare. Esența

[1] Vanghelia Pandeva Dimitrova (1911–1996), cunoscută prezicătoare oarbă, care a trăit în Bulgaria.

acestor mișcări este făcută din umilință resentimentară și disperare violentă, manifestate mai ales la marginea civilizației occidentale. Va fi răzbunarea unei populații care trăiește între două lumi, una provincială și alta cosmopolită, fără să facă parte din niciuna dintre ele. Dar, mai spune Jowitt, nu se va întâmpla nimic rău, pentru că suntem obișnuiți să ne privatizăm dezamăgirile, frustrarea și mânia, în timp ce inovația ideologică rămâne impredictibilă. America l-a înlocuit pe stridentul Bush cu un *casual* Obama. Apologia politică a luat locul teologiei politice. Viața merge mai departe, în atmosfera unei pre-stări de asediu tipice unei *movement of rage*. Un zgomot amortizat, de mișcări de furie pe ecranele TV, chiar mai mult decât pe străzile unde așteptarea depășește numărul protestatarilor. Ceva din această atmosferă irespirabilă s-a instalat deja în România. Baba din Bulgaria amușinând sfârșitul lumii își poate suci capul la nesfârșit, mai ceva ca fetița împielițată din *Exorcistul*, că tot noi suntem mai tari. Nu atingem niciodată apogeul, ci doar îl trăim la propriu, cu foste pensii nesimțite și cireșe din Chile, în devenirea noastră lentă, răbdătoare, relativ insuportabilă.

CRAII DE LA RĂSĂRIT

2011

M-am gândit uneori, în toiul căutării obsesive a „reginei" din România ultimelor săptămâni, că marii șahiști sovieto-ruși Korchnoi, Karpov, Spasski sau Kasparov ar fi putut avea, din nou, o problemă cu rivalul lor american, legendarul Bobby Fischer. Acesta, cel puțin, genial și solitar, a fost fiul unei mame numite Regina. A început să-i bată pe ruși, când și-a pierdut Regina mamă. Apoi, nefiind întotdeauna sigur de victorie, a preferat să se lase de șah. Una peste alta, însă, rușii au rămas între cei mai mari specialiști mondiali în nebuni, ture, regi și regine din istoria umanității. Că este așa, am avut ocazia să-mi amintesc zilele trecute, citind o descriere cuprinzătoare a sistemului puterii în Rusia de azi. Aceasta ar putea fi o radiografie a oricărui stup postcomunist, producător de mai mulți trântori decât miere, trudind spre binele „regelui" și „reginei".

Să plecăm de la articolul profesorului Wladislaw Inosemzew (economist, sociolog și politolog rus), apărut în ultimul număr al revistei germane *Internationale Politik*. Vom vedea astfel în ce măsură enunțul

nostru sadomasochist din bătrâni „ca la noi la nimeni“ este sau nu este justificat.

Inosemzew este directorul Centrului pentru Politici Postindustriale de la Moscova. Nu știu dacă și-a publicat textul și în Rusia. Dar el merită cunoscut în România.

În afara Rusiei, opinia este că, în această țară, se află la cârmă o „oligarhie protejată de serviciile secrete“, după cum ar fi spus politicianul american Robert Gates, citat de Wikileaks. Această echipă asigură o stabilitate relativ prosperă și respingătoare. Situația ar putea să se schimbe, dacă Rusia ar cunoaște un moment de grație, ca în 1989–1991. Sau dacă elitele de putere respective vor ieși la un moment dat la pensie, fiind înlocuite de sângele proaspăt al tinerilor democrați, născuți după apusul URSS. Oricum ai lua-o, până la urmă ajungem la un *happy end*.

Lucrurile nu stau însă deloc așa, crede profesorul de la Moscova. Rusia de azi nu este Uniunea Sovietică *reloaded*. E o țară cu multe libertăți și posibilități de acțiune. Sigur, rușii onorabili sunt de acord că, printre mulți oameni mulțumiți, mai există și un virus numit corupție. Dar corupția nu este doar un virus sau un flagel, ci însuși chitul, enzima care coagulează și definește întregul sistem. Un sistem neofeudal, condus de sus în jos, pe verticala ierarhiei, de Vladimir Putin, după principiul „transformă puterea în bani și banii în putere“. De-a lungul acestei verticale, corupția și clientelismul nu sunt doar tolerate, ci prezumate. Cei mai slabi plătesc în sus, iar cei mai puternici protejează în jos. În general, mai ales în condițiile prețului ridicat la petrol și gaz metan, principalele resurse ale Rusiei, lumea e mulțumită. Sistemul se bazează pe consens și nu pe represiune. Problema este că, în acest fel, Rusia rămâne o țară neofeudală, incapabilă de o modernizare de tip occidental. Medvedev, care spre deosebire de Putin nu crede în această „stabilitate“, stă însă în umbra lui Putin. Nu e capabil să numească adevăratele pericole și nici să iasă din cercul de putere tradițional. Profesorul de la Moscova mai crede și că în Rusia nici măcar serviciile secrete nu sunt adevărata problemă. Încă sub regimul Elțîn, s-a instalat voluntarismul extensibil al puterii prezidențiale. „Nu există alternative la președinte“ a devenit argumentul justificativ pentru acțiune și inacțiune. În această paradigmă, oamenii serviciilor secrete joacă un rol secundar. Ei nu sunt retrograzi și adversari ai democrației, doar pentru că au un trecut comunist. În URSS, cei mai buni dintre ei erau și cei mai competenți și deschiși înnoirii. Adevărata capcană este cea a „selecției negative“ a personalului politic și public. Adică felul în care atât foștii democrați, cât și adversarii lor își recrutează și promovează posteritatea.

Avem de-a face, mai întâi, cu tirania incompetenței. Nu oligarhii, ci oligarhii incompetenți reprezintă marele pericol. Mediocritatea a cangrenat vârful și interstițiile puterii. Promovarea se face pe baza relațiilor de familie, în primul rând. Fiii și fiicele, nepoții și cumetrii intră în sistem și-l parazitează. Funcționează apoi un fenomen de pseudolegitimare academică a ignoranților. Din 450 de deputați ai Dumei, 71 sunt profesori doctori. Profesoratele și doctoratele se cumpără la kilogram. Și în proporție de masă, tot aceasta e metoda preferată de mascare a ignoranței. În funcțiile de conducere s-au strecurat în ultimii ani oameni cu calități profesionale inferioare meritocrației din URSS. Tinerii sunt oarecum „viitorul de aur" al omenirii. Visează să guste caviarul cu o lingură de aur. Sunt conservatori, lacomi, superficiali. Cei mai mulți șefi din administrația fiscală sau din poliție sunt tineri și neliniștiți. Cluburile de noapte le sunt mai familiare decât sala de curs. Noua generație este mai nerăbdătoare și mai conservatoare decât vechea generație. Clanurile, monopolul lor patrimonial, clientelismul funcționează ca în feudalism. Oamenii puternici au slugi, clienți, gărzi de corp. Statul se bazează pe un aparat imens de securitate, ineficient în stoparea terorismului sau a crimei organizate, dar foarte vigilent în protejarea sistemului neofeudal. În 10–15 ani, copiii funcționarilor de vârf ai puterii vor ocupa o treime din funcțiile importante ale statului. În acest timp, oamenii onești și cultivați supraviețuiesc într-o mare mută, în curs de resemnare. În ultimii zece ani n-a apărut niciun partid nou. Pentru un referendum, e nevoie de 2 milioane de voturi. Iar rezultatele referendumului sunt greu sau imposibil de verificat. Oamenii capabili și norocoși emigrează. Între 40 000 și 50 000, în fiecare an. Cam 3 milioane de ruși s-au stabilit definitiv în țările Uniunii Europene.

Pe acest fundal, clasa sus-pusă din Rusia se simte tot mai sigură și înflorește fără concurență. În piramida puterii intră mereu și oameni noi, dar dorința lor nu este „subminarea din interior", ca pe vremea comunismului, ci, precum în jocurile lui Charles Ponzi, aceea de a începe cu puțin și a termina, cât mai repede, cu mult, în detrimentul celorlalți. În concluzie, elita statală a uneia dintre cele mai bogate țări ale lumii a privatizat și piratat cu succes puterea. Este recunoscătoare pentru acest privilegiu și are toate motivele să-l readucă, pentru alți 12 ani la Kremlin, pe Vladimir Putin. El este regele incontestabil al sistemului.

Similitudinile cu situația din România sunt suficiente și transparente. În mare, România, o victimă a comunismului sovietic, a devenit, după 1989, și victima democrației și capitalismului postsovietic. Sindromul e

comun. Numele regelui și al reginei pot fi și inventate, atâta vreme cât orice legătură cu realitatea nu este întâmplătoare.

SUS, MÂNDRUȚO, CU ROOSEVELT!

2011

Dintr-odată, după aproape 70 de ani de lungă, inegală și anevoioasă domnie a păcii, Europa începe să fiarbă și să dea în foc. Unde te uiți sau încotro tragi cu urechea, politicieni, experți, bancheri sau mediocrați își dau tacticos cu părerea despre apropierea ultimului paragraf al cronicii unei morți anunțate. Sunt preferate explicațiile subtile, ideologice sau postideologice. Adică dreapta e de vină, susține stânga, sau invers, după cum bancherii și contribuabilii merită votul de blam pentru că nu ies în întâmpinarea dorinței politicienilor de pretutindeni: *reductio ad absurdum*!

Iată primul principiu al înțelepciunii convenționale actuale. „Tăiați, tăiați pe măsura fiecăruia, dar și în proporție de masă", pare să fi devenit mantra unificatoare a guvernelor și administrațiilor centrale.

Tot răsfoind în necrologul redactat prin autodicteu automat al civilizației occidentale, găsesc în *Der Spiegel* și *Die Welt* puncte de vedere de o simplitate atât de dezarmantă, în răspăr cu dogma Apocalipsei, încât sunt gata să vi le ofer contra cost. Le adopt în preambulul acestui *Money Express*, predestinat, în sfârșit — prin nume, vocație și asocieri (cu *The Economist*) — uneia dintre cele mai derutante traiectorii posibile, într-o țară din care, încet, dar sigur, dispar și banii, și viteza de înaintare.

Așadar, „mustul care fierbe", cum spunea poetul în alte vremuri, pornind de la un simptom asemănător al derutei tinerei generații. Ciutanii multiculturali din periferia Londrei, după câțiva ani de la insurecțiile de culoare ale mahalalelor Parisului, alături de indignații de profesie de la Madrid și Atena ar fi, într-o interpretare oficială, victimele capitalismului, pe cât de muribund pe atât de insensibil la „adevăratele lor probleme". De vină ar fi reducerea „transferului" de ajutoare și bonusuri pentru șomeri sau cohortele de handicapați sociali de lux și de lungă durată. Li se cuvenea totul, în numele discriminării pozitive a statului providențial. Băieții mai sunt și arămii, tuciurii, care cu turbane, care cu iatagane. Nu sunt alcoolici, dar se dau în vânt după cocktailul Molotov. Între timp, mai strâng din curțile oamenilor câte-o plasmă sau ceva Vuittoane. Polițiștii i-au privit cu milă și înțelegere, ca pe niște victime ale fărădelegii capitalului.

Mordechai Twersky, student în Israel, are o altă părere. Mișcările astea de guerilă urbană difuză n-ar fi decât manifestări ale huliganismului perdanților. Tocmai acum, când Europa se prăbușește și sub povara gerontocrată, în criză suplimentară de tineri și înnoire demografică, huliganii neputinței ar trebui să schimbe fronturile. Deci, în loc să strige și să fure, mai bine să treacă în rândul celor care, la Londra, tot prin Twitter sau Facebook au pus mâna pe mături și lopeți ca să înlăture fructele stricate ale mâniei. Studentul israelian, ceva mai obișnuit cu pericolele reale de supraviețuire personală și comunitară, conchide: noroc că investitorii din China și Singapore, veniți la Londra pentru noi afaceri, au apucat să-i vadă în afară de huligani, și pe măturători. Ce bine că mai există oameni care se apucă de treabă, fără să jelească!

A doua punere sub semnul întrebării din domeniul înțelepciunii convenționale. Găsesc în ultimul număr din *Der Spiegel* „câteva adevăruri despre criză". Iată-le:

Se anunță sfârșitul civilizației occidentale, în favoarea Extremului Orient. E-adevărat, după 2008, țările emergente au contribuit cu 75% la creșterea globală. America, Europa zonei euro și Japonia au realizat însă anul trecut, împreună, peste jumătate din PIB-ul mondial.

China ar devansa în viteză America. Nici chiar așa. PIB-ul pe cap de chinez va ajunge la nivelul celui american peste 20 de ani. Și asta doar dacă creșterea de-acum a Chinei se menține. Dacă nu, chinezul va avea capul greu al americanului de-abia în 2042. Vom muri și vom vedea.

Catastrofa datoriei grecești e fără precedent. Grecia plătea pe la mijlocul anilor '90 dobânzi de 18% pentru finanțarea datoriilor suverane. După introducerea euro, dobânzile au scăzut la 3%. Acum sunt de 10%. Deci se poate și mai bine, dar și mult mai rău!

Prăbușirea de-acum a burselor compromite masiv creșterea economică din ultimii ani. În realitate, între ianuarie 2009 și vara lui 2011, bursele și-au dublat câștigurile în Occident și au crescut cu 140% în țările emergente. În ciuda foametei și a secetei iminente, există încă numeroase bălți în care zburdă mulți pești.

Deși Standard & Poor's a redus calificativul AAA pentru SUA, obligațiunile de stat americane, scumpite, se cumpără în draci. Ele își vor găsi întotdeauna cumpărători, pentru că au în spate o economie enormă și o piață imensă.

Ni se spune că prăbușirea creșterii economice este de neevitat. Însă, potrivit FMI, anul acesta creșterea economică globală va fi între 4,3 și 4,5%.

S-a vorbit de blocada politică din SUA, ca fenomen colateral periculos al crizei. Se observă însă că lipsa de suplețe în găsirea compromisului, manifestată de mișcarea The Tea Party a dus la scăderea drastică a popularității acestei mișcări, ce veghează asupra securității, suveranității și stabilității interne a SUA. În coborâre încă de acum câteva luni, până la 40% în prezent, devine clar că americanii au o părere proastă despre falanga anti-Obama. Până la urmă, rezultatul ar putea fi întărirea politicii de centru și găsirea unor soluții politice noi, mai bune și pentru economie.

Mulți, deși nu cred în diavol, pretind că-l văd în situațiile proaste și neașteptate. Alții își spun: „Nu-i dracul chiar atât de negru pe cât pare" și, ca să treacă puntea, îi mai acordă un cec în alb.

DOMINAȚIA LIBIDOULUI

2011

Așadar, episodul DSK[1] ne învață sau ne reamintește câteva adevăruri de bază. Mai întâi, e vorba de lumea puterii bărbaților. Prezumția de nevinovăție a masculului alfa (plutocrat, evreu și mercurial) este mai puternică decât suferința neglijată a victimei (femeie, negresă, cameristă și musulmană). Într-un film francez mai vechi, cu Philippe Noiret sau Michel Piccoli, o frumușică având rochie scurtă și picioare mișto care intra în camera de hotel a seniorului lubric era întrebată curtenitor, în preludiul unui act sexual mai mult decât programat: „Parcă ai un accent, de unde vii?" „Sunt româncă domnule", se auzea în original pe ecran, dar în traducerea versiunii filmului difuzat în România anilor '70 s-a dat cu *delete* peste ce era inoportun. Nouă ne plăcea aluzia, iar pe româncă o admiram că a reușit să se care! Altă cultură, ce vrei!

Apoi, intervine prezumția de putere a marii Americi, când e vorba de impunerea egalitarismului justițiar ca spectacol. Tot o anomalie ce definește absența limitelor. De această dată, pune-i cătușele, arată-l nebărbierit, transferă-l prin pușcării de viețași înrăiți, dezbracă-l rapid de identitatea civilă și profesională, îmbracă-l în infractor generic — adică, bagă groază în burjui și proletari din toate țările.

---

[1] Dominique Strauss-Kahn (n. 1949), economist, avocat și politician francez de orientare socialistă; a deținut funcția de managing director al FMI în perioada 2007–2011.

Iar mai apoi, apar francezii din salonul lor de frumusețe, cartezianism și seducție. Pentru ei, viața este serai de putere și harem de capricii erotice, în devălmășia stilizată de ereditatea marchizului de Sade și experiența curtezanelor regale mai tari decât reginele de complezență. Acolo, DSK a fost preluat ca un păcătos de lux, iertat, bărbierit, înălțat în grandoarea unei suferințe tragice și nemeritate. „Doar n-au fost morți", a decretat fostul ministru socialist al Culturii, Jack Lang. „Ce caută camerista asta singură în camera lui « homo erectus » proaspăt îmbăiat ?" adaugă universalistul izbăvitor Bernard-Henry Lévy.

A urmat competiția din lumea afacerilor. Cine-l moștenește pe cel care purta până deunăzi un tricou pe spatele căruia se putea citi „Yes, we Kahn" ? Vreun chinez din „uzina lumii" ? Poate un indian din „biroul lumii" sau, în sfârșit, un brazilian din „ferma lumii" ? Cum afacerile, banii, cheltuielile militare și cultura capitalistă dominanată a lumii, inclusiv în materie erotică, sunt în continuare impuse de Europa, emergenții să mai aștepte ! Asta ne-ar mai lipsi : înlocuirea bravului nostru *blow job* din birourile ovale sau a nevinovatei „pipe" din suitele prezidențiale cu contorsiunile cronofage ale kamasutrei !

Dar universul acesta gobal de spermă împrăștiată abuziv și nediscriminatoriu, cu cea mai mare dobândă personalizată din istoria FMI, n-ar fi fost complet fără două firave fire de tort carpato-dunărene, de care n-a aflat nimeni la Paris și Washington. O piesă de teatru numită „Blonda, chiorul și piticul" a fost, rând pe rând, băgată, scoasă și apoi, la sugestia prezidențială, iarăși băgată. Momentul desprins, în mod aparent, de calitățile inexistente ale textului, a stârnit o oarecare vâlvă în termenii obscenității publice, practicați de mai toată lumea și definiți magistral de Andrei Pleșu. Prezența de spirit a unuia dintre posibilii protagoniști ai piesei a dezumflat gogoașa ultimului triunghi clasic amor–putere–trădare din seria prescurtată și vulgarizată a colțului nostru de lume, nici prea emergent, nici prea erectil.

La nici câteva zile, însă, o pictoriță cu aparențe de ayatollah iritabil și cu patru servicii și-a prezentat capodopera la care lucrează din toamna anului trecut. Elena Ceaușescu, Elena Udrea și chiar Elena Băsescu, în prim-planul unui mic *débauche* cancanier, cu fusta ridicată până la limita depășită a organului genital, în absența flagrantă a *dessous*-urilor. În spatele lor, i-am recunoscut fără mândrie patriotică pe Ceaușescu, Gheorghiu-Dej și Iliescu, încotoșmănați și cu decorații. Ei păreau mai pornografici decât ele ! Ideea era că politica românească ne sfidează pe noi, oamenii de rând, printr-o demonstrație neîntreruptă de exhibare a dedesubturilor.

Carl Schmitt, celebrul sociolog german, ar fi speculat insistent asupra obsesiei vulvei într-o societate politică în care decizia — în traducere germană aplicată, *Ent-scheidung*, adică, *ad litteram*, „ieșirea din vagin" — apare tot mai mult ca o legătură între puterea (aparentă) a bărbatului și suavitatea (înșelătoare) a femeii.

Nu stăm deloc rău, deci. Americanii îl plimbă pe DSK prin New York-ul tuturor surprizelor puritanismului fariseu. Franțujii desfid lipsa de gust și îngrădirea libertății sexuale, în timp ce noi, românii, într-o profundă tradiție băștinașă, ne adâncim doar puțintel în obscenitate, nițel în pornografie, în căutarea înțelesurilor profunde ale lumii și vieții. Eunuci semeți, de strajă la porțile sexului consimțit sau cu anasâna din Occidentul putred, noi iubim scutul antirachetă și arta pentru artă.

EBULIȚIA DISJUNCTIVĂ

2011

De două săptămâni încoace, își face loc impresia, tot mai evidentă, că pericolul topirii miezului radioactiv devine iminent, nu atât în necunoscuta Japonie, cât în vechiul și bunul nostru Occident. Un război, pornit după unii prea târziu, pentru alții prea devreme, și pentru destui oricum inutil, pare să ilustreze o nouă varietate de conflict internațional, pe cât de necunoscută pe atât de periculoasă.

E vorba de a doua sau a treia epifanie a așa-zisului „drept umanitar militar", practicat în acest secol în Irak și Iugoslavia. De această dată există, în mod esențial, suportul juridic al unei rezoluții a Consiliului de Securitate al ONU. Deci cei care pot și vor au avut și voie să pornească războiul just. Dar, ca și cum natura umană și-ar inventa mereu contradicții interne nebănuite, asistăm la fenomene noi — aproape la fel ca în Japonia, unde, dintr-odată, două dezastre naturale s-au alăturat, provocându-l pe cel uman.

În cazul războiului din Libia, americanii conduc ostilitățile, dar nu știu cât, până când și, parcă, nici de ce. Francezii au inspirat lupta sfântă, în numele libertății refuzate unui popor nevinovat, dar parcă nu doresc s-o împartă cu nimeni. Liga Arabă a salutat intervenția, pentru ca apoi să-i critice intensitatea și amplitudinea. Rusia și China au făcut posibil războiul, prin abținerea de la vot, pentru ca apoi să critice excesele unei cruciade anti-arabe. Germania a luat o distanță critică față de Franța, nu participă la lupte, a îndepărtat pavilionul NATO de pe catargul flotei sale

din Mediterana, întărindu-și în schimb mușchii în Afganistan, în numele unei neutralități sau participări selective, surprinzătoare pentru un promotor al proiectului european. NATO, în sfârșit, încasează cu resemnare toate loviturile: americanii nu-i acordă rolul principal în această acțiune a binevoitorilor ad-hoc, francezii se fac că plouă, în timp ce turcii — a doua armată a alianței — deși își mobilizează flota de război în Mediterana desfid „intențiile secrete" ale Americii, Franței și Marii Britanii.

În acest *bordel*, în sensul francez al dezordinii întruchipate, sau, dacă vrem, *bel casino*, cum numesc același lucru italienii, lipsa de vlagă politică și geopolitică a românilor pare singurul răspuns posibil. Aceasta este descrierea sindromului pe care l-am botezat „ebuliția disjunctivă". Adică, în fierberea generală, elementele surori sau aliajele dure se desfac în bucăți ce o iau razna, care încotro, împotriva tuturor așteptărilor. Pornind de la o cauză comună, dar în numele cauzelor separate ale fiecăreia dintre ele.

Ce se mai poate spune, dincolo de acest spectacol fracturat?

Să nu ne amăgim prea mult cu idealurile unei noi primăveri a popoarelor arabe. E vorba de explozii concomitente de instabilitate *sine die* în state foarte diferite, din Maroc până în Yemen. Insurecțiile reușite, în Tunisia și Egipt, au fost, de fapt, rebeliuni confiscate între timp de armata foștilor dictatori. Aici însă, paradoxal, plusul de libertate și democrație contează.

După cum spune Thomas Friedmann, jurnalistul american de la *The New York Times*, Libia este o reuniune de „triburi cu steag", nu un stat. Posibilitatea teritorializării și divizării celor 140 de triburi locale, între cele pro-Gaddafi și anti-Gaddafi, nu echivalează cu zorii democrației. De altfel, americanii își numesc operațiunea „Zorii Odiseii", insinuând un drum lung și plin de obstacole până în Itaca oazei terminale. Știu ei ce știu. Francezii și-au botezat aceeași operațiune „Harmattan", numele vântului subsaharian care răcește și încețoșează deșertul, violent și pentru scurt timp, din noiembrie până în martie. Americanii au viziunea lungă și precaută, francezii, pe cea scurtă și intempestivă — ca o Marseieza cântată entuziast pe baricade, dar poate la Comuna din Paris, în așteptarea învingătorului prusac din 1871.

Americanii au viziunea de perspectivă, care include evoluțiile din Israel, Siria, Arabia Saudită, Bahrain, Yemen și, mai ales, Iran. Aici, spre deosebire de Tunisia, Maroc, Egipt sau Libia, nu doar politica internă, ci în primul rând geopolitica planetară este miza care contează. Destabilizarea unor state ca Israel, Arabia Saudită, Siria sau Iran, cu izbucnirea unui conflict între arabi, iranieni și israelieni sau suniți și șiiți, pe rând sau în același timp, ar însemna Armaghedonul.

În tot acest context, România este o țară dezorientată, pe bună dreptate. Are mari dificultăți economice și sociale, nu are o cotă internațională notabilă, nu are oști și armament, dar nici prea multă iubire de moșie. Președintele Băsescu, un politician intuitiv, curajos, uneori inspirat, dar fără experiență și competență pe parchetul politicii internaționale, pare singur, fără ministru de Externe sau consilieri care să-i dozeze intervențiile publice și, mai ales, să-i spună un lucru esențial: șeful statului afirmă crezuri, asumă angajamente, formulează principii și contextualizează interesele naționale vitale în momente de criză, indiferent de fluiditatea contextului. El nu este felcerul care ia frecvent temperatura și face frecții, ci diagnosticianul solemn și laconic sau chirurgul instrumental. Pe de altă parte, diplomatul șarjează, fentează, se dă înapoi ca să sară mai bine, cum spun francezii, e discret sau indiscret, toate, în numele eficienței actului politic final decis de suveranul pe care-l servește.

La noi, impresia este că președintele a luat locul diplomaților, iar diplomații au fost deconectați sau anesteziați. Nu e normal.

DE CE SUNTEM AȘA?

2011

Atmosfera de neputință din viața politică actuală a devenit, poate, insuportabilă, dar e cât se poate de respirabilă. Cu alte cuvinte, decizia politică, proastă sau absentă, alăturată deficitului de alternativă, nemulțumirii generale și lipsei de perspectivă, ar trebui să provoace un seism. În schimb, muntele cutremurat scoate la iveală doar un șoricel. Un șoricel al resemnării și acomodării la ce este rău, în așteptarea, regăsită din alte vremuri, a ceea ce poate fi și mai rău.

Avem toate motivele să ne întrebăm serios de ce nemulțumirea atrage resemnarea, într-un sistem democrat liberal, în care primenirea cursului face parte din instrucțiunile de utilizare. Nu mai suntem în dictatură, deci, se poate. În societatea deschisă, pe de altă parte, s-a întețit corul antic, cu rezonanța celui al Armatei Roșii, de clamare a nemulțumirii. Libertatea de expresie este folosită în exces, chiar mai mult decât libertatea de opinie, ca să nu mai vorbim de cea a acțiunii politice. O perfomantă cutie de rezonanță a eșecului politic, asta pare să fi devenit viața publică. Lipsește sensul transformării, și la guvern, și în opoziție.

Cei de la guvern pun în aplicare proceduri de amanetare pe termen lung a sărăciei, prin împrumuturi externe destinate inhibării unei explozii sociale. Nici măcar N. Ceaușescu nu împrumuta de la FMI sau Banca Mondială, la începutul anilor '70, pentru stingerea unui început de incendiu, ci eventual, achiziționa mașini de pompieri occidentale pentru prevenirea lui. Adică, atunci banii s-au dus pe industrializare, acum pe salarii și pensii. Industrializarea lui Ceaușescu a avut un epilog nefericit, după alte două decenii de erori dictatoriale, în timp ce transformarea creditelor exerne în casierie bugetară pentru salariați și pensionari a devenit actul asumat al declanșării falimentului statal.

De ce am ajuns în această situație? Face ea parte din șirul unei „specificități" românești? E, poate, doar o secvență a crizei capitalismului mondial în versiune carpato-dunăreană, care, pervertind importul occidental de valori, îl „îmblânzește" și „umanizează" de fiecare dată?

Dar unde sunt celebrele noastre calități comunicaționale, care „îmblânzesc" rând pe rând fascismul, comunismul și capitalismul, în sensul în care niciunul nu-și păstrează în proiecțiile realității litera de oțel originară?

Într-o țară a bruiajului informațional prin excelență, în care toată lumea explică, are dreptate și acuză în același timp — într-o versiune revizuită a „republicii procurorilor" din Italia anilor '90 —, în care rechizitoriul și, mai nou, stenograma au devenit instrumente principale de asanare comunitară, te și miri cât de puțin și prost se anunță, previne sau explică dezastrul. Un deșert al explicării situației proaste, o imposibilitate de exprimare a compasiunii, un vid al capacității de a te pune în locul celuilalt, mai lovit de criză decât tine, par să fi devenit trăsăturile guvernanților. Înțeleg că fatalitatea „păliturii de osândă" a crizei se datorează celor șapte ani ai vacilor slabe, travestite în vaci grase de predescesorii liberali sau social-democrați. Mai pot pricepe că obsesia câștigării alegerilor i-a făcut să folosească amortizorul, atunci când au tras la ținta populistă a măririi salariilor în învățământ sau a veniturilor clientelei și sponsorilor, deghizați în amatori de patinoare rurale și săli olimpice comunale.

Ceea ce nu se poate înțelege este conjunctura nefastă ce reunește intenția rea, incompetența, lipsa de suflet și absența talentului politic minimal (care este puterea de convingere și alinare prin cuvânt a *demos*-ului speriat).

Ne-ar fi ușor să deschidem zoom-ul spre o realitate mai largă, istorică și geografică, menită să ne explice aceste defecte grave. Cu alte cuvinte, suntem parte a culturii politice balcanice sau nu traversăm decât o fază suplimentară într-o istorie oricum nefericită și incompletă, în comparație cu colegii noștri francezi sau germani? Trecând peste obiecțiile mai

moderne, care consideră caduce explicațiile ce țin de psihologia popoarelor sau a civilizațiilor inferioare și superioare, să rezum, totuși, versiunea clasică a celor cinci–șase păcate originare ale culturii politice din Balcani.

Avem aici o relație între stat și societate în care s-a acumulat adversitatea. Statul, de la jugul otoman la orânduirea comunistă și postcomunistă, este perceput ca un corp străin, care te selectează ori sancționează arbitrar, fără să te protejeze sau să-ți răsplătească perfomanța. Avem o viziune utilitaristă a statului, rezumabilă simplu: posturi în aparatul de stat contra sprijinirea unui partid politic.

Există apoi, în partea noastră de lume, o neîncredere profundă în instituții. Persoanele și rețelele personale au un rol mai important. Biserica și armata — forme comunitare, nu instituții ale democrației — se bucură de mai multă încredere decât parlamentul sau justiția. D. Gusti spunea în anii '30 (iar enunțul e perfect valabil și azi): „Camarila este cel mai puternic partid românesc."

Legile nu sunt luate în serios. Dovada este nerespectarea constituțiilor sau avalanșa de excepții prin ordonanțe de urgență sau decizii ale Curții Constituționale care separă, nu unesc corpul social.

Una dintre trăsăturile cele mai vechi și mai actuale ale culturii noastre politice este însă deficitul capacității de consens a elitelor. Nu se respectă regulile jocului, iar adversarul politic este tratat ca un inamic pe câmpul de luptă. Rezultatul a fost și a rămas, deseori, obstrucția, autoblocarea mecanismelor de reglare, violența politică.

Ultima consecință este deformarea sistemului democratic în aplicațiile lui practice. Cu alte cuvinte, indiferent de ideologie, de dreapta sau de stânga, practicile politice din România sunt marcate de paternalism (voievodul, tătucul, președintele e șefu'), etatism (statul a dat, statul a luat), egalitarism (de ce el, și eu nu) și colectivism (să moară capra vecinului).

Iată deci că avem suficiente, chiar prea multe motive să fim așa cum suntem astăzi. Nemulțumiți de situație, nemulțumiți de noi. E vreo ieșire?

AȘTEPTÂNDU-I PE ÎNVINGĂTORI

2011

Ne obișnuiserăm, cât de cât, cu criza financiară și economică mondială, despre care mai mult vorbim. Ne așteptăm la mai rău, tocmai când răul se produce cu adevărat, chiar dacă din direcții diferite. Pentru că, așa cum

se spune în popor, mai ales iarna, cămașa ne este mai aproape decât haina, să ne ocupăm mai întâi de criza gazului.

Rușii au descoperit de mai multă vreme că rezervele energetice masive de care dispun se pot transforma cu succes într-o armă politică și chiar una geopolitică. Au așteptat din nou venirea Anului Nou, ca acum trei ani, ca să umble la gazul europenilor. Siesta colectivă post-revelion frăgezește perfect pântecul moale al capitalismului îndestulat și atoateștiutor. În ianuarie 2006, Ucraina și Georgia erau încă marile favorite ale Occidentului, care le netezea calea spre NATO. UE a ridicat atunci rapid și la unison tonul, și rușii au cedat. Ambele părți încă se mai aflau în situația de a-și repeta rolurile ipocrite, cu un oarecare succes. Între timp, Ucraina și Georgia s-au depărtat de NATO, dar și de vechile lor ambiții pro-occidentale, în aceeași măsură în care occidentalii le-au abandonat. Până în momentul închiderii defintive a gazului către Europa, de Crăciunul în stil vechi al Mamei Rusia, UE susținea că rămâne neutră în contenciosul Rusia–Ucraina. Rușii au dat vara trecută o lecție dură nu doar Georgiei, ci și occidentalilor, incapabili sau nedoritori să intervină în favoarea unui cvasi-aliat turbulent. În anii care au trecut de la prima testare a rachetelor rusești anti-gaz în Ucraina, s-au mai petrecut câteva lucruri interesante. Polonia și Cehia și-au continuat planurile de instalare a scutului american antirachetă, în care rușii insistă să vadă o amenințare împotriva lor, și nu un instrument de apărare contra rachetelor iraniene. Asta, doar dacă rachetele iraniene posibil anti-occidentale nu fac parte din arsenalul noilor strategii ale Moscovei, așa cum la începutul anilor '80 ai secolului trecut, demonstrațiile anti-americane din Germania de Vest asigurau cel mai sigur combustibil PR pentru rachetele nucleare sovietice, cu rază medie de acțiune, din Cehoslovacia sau RDG. Conflictul Washington–Moscova prin intermediari continuă.

În sfârșit, dacă în timpul războiului din Georgia UE era condusă de Franța — iar Sarkozy s-a dovedit un mesager ascultat la Kremlin, în descendența antantei franco-ruse postnapoleoniene, în care rușii preferă să-l înlocuiască pe Napoleon cu Uncle Sam —, acum șefii Europei devin urmașii deviaționiștilor de dreapta de la Praga. Cehii sunt un amestec interesant de suveranism, pro-americanism și euroscepticism. În februarie, parlamentul ceh va vota în aceeași sesiune instalarea scutului antirachetă și Tratatul de la Lisabona, agățate unul de celălalt în cătușele condiționării reciproce, precum polițistul de prizonier. Scutul antirachetă nu va fi votat de opoziția socialist-comunistă anti-americană decât dacă puterea eurosceptică pro-americană acceptă Tratatul de la Lisabona.

Ca de obicei, rușii știu bine toate aceste detalii. Apoi, Europa este mai departe azi decât în urmă cu trei ani, de o politică energetică coerentă. Nici Nabucco, nici alte proiecte alternative n-au evoluat. Au apărut soluțiile naționale egoiste, pe care criza mondială le stimulează acum în forță. În America, în sfârșit, un președinte epuizat și contestat se pregătește să cedeze locul unui președinte neexperimentat. Momentul unei acțiuni în forță se dovedește bine ales. După *credit crunch*-ul americanilor, ne oferă și rușii un *crash test* pe măsura lor. Acum gazul a fost închis pur și simplu, fără scuze. Germanii și francezii se descurcă oricum mai bine decât slovacii, polonezii, cehii sau românii — popoare viteze, dar sărace și cam pro-americane. Rușii joacă în forță, dar forța lor acum constă în slăbiciunea cumulată și consolidată a celorlalți. Judocanul Putin nici măcar n-a mai fost nevoit să-și răstoarne adversarul, profitând de punctele lui slabe.

Gaza este mai explozivă decât gazul. Aici tirul e cu repetiție. De la crearea sa în 1948, Israelul funcționează într-o stare de război permanent cu vecinii arabi. Relația cu Egiptul e stabilă, în schimb relația cu Siria a rămas neclară, iar relația cu Iranul foarte amenințătoare. După 1982, în Liban și Gaza au apărut formațiuni politice religioase, Hezbollah și Hamas, care prin alegeri libere, sugerate insistent de occidentali, au înlocuit partidele laice tradiționale. Nou-veniții nu sunt doar radicali anti-israelieni, ci se bucură de încredere în rândurile populației palestiniene, pentru că au limitat corupția și au dat impresia că protejează societatea. În Fâșia Gaza, evacuată de Israel în 2005, Hamas dăruiește fiecărui cuplu proaspăt căsătorit un pat matrimonial și un festin nupțial. Apoi nu mai urmează nimic, decât eventual o călătorie la ceruri cu bombă la purtător. Ascensiunea Iranului, un simbol al islamismului politic și religios, împotriva căruia America și Europa sunt neputincioase și în favoarea căruia Rusia și China nu-și mai ascund simpatia, explică reîncărcarea armelor. Cum conflictele din Afganistan și Irak au fost rămas suspendate, din nou, în așteptarea noului președinte american — în care destui văd un pacificator al non-intervenției, spre deosebire de Bush —, Irakul și prietenii săi își mai încearcă o dată norocul. Hamas și Hezbollah se hrănesc și cresc din asumarea percepției sacrificiului, în confruntarea inegală cu Israelul. Dacă în războaiele din 1967 sau 1973, Israelul agresat de statele arabe vecine era David încolțit de Goliat, acum, Hamas și Hezbollah au reușit să-i creeze Israelului imaginea agresorului puternic, împleticit în căutarea viteazului minuscul.

Și gazul, și Gaza sunt baloanele de încercare lansate de Moscova și Teheran, împotriva unui Occident mai slab și indecis. Moscova sau Teheranul și-ar dori un președinte american mai apropiat de lumea lor,

decât de israelieni și est-europeni. Misiunea e imposibilă, dar repetabilă. Gazul și Gaza sunt meteoriții „cerului fără soare" — care este anul 2009, în viziunea lui Parag Khanna, tânărul strateg indian care conduce, la Washington, New America Foundation[1].

VOLGA, DACIA ȘI ROCK AND ROLL

2011

Anunțul privind instalarea rachetelor americane la deveselu.ro a stârnit mai întâi o boare pe deasupra viilor. Primăvara incertă, cu FMI suflecându-și mânecuțele grăsuțe la controlul fondurilor fixe, un festival de teatru la Caracal, în lăcașul acela parizian, ca o fotografie burghezo-moșierească cu aspirații de Monte Carlo și iz de Isarlîk, rămasă intactă între pepenii mici și vicleni din Kleine Walachei, aniversarea norului de cenușă islandez prin lichidarea locatarului pakistanez — acesta era peisajul ambiental dulce-acrișor obișnuit, al pogorârii celui mai sigur duh de securitate din istoria României. Or, slavă Domnului!, nu ne-am putut plânge mai niciodată de absența ei! Un primar jovial, coborât din chiar scriptul fără imaginație al lui Nea Mărin, cu niscaiva dificultăți în accesarea fondurilor europene, ne-a informat apoi, câteva seri la rând, că: 1. Fetele din Deveselu sunt gata să-i primească pe yankei. 2. Siguranța sătenilor va crește chiar în absența canalizării și a gazului metan. Și, indirect… 3. Istoria se împlinește, nu în spirala lui Hegel, ci în icnetele călușarilor.

Sovieticii au construit cea mai lungă pistă de avioane din România, în același loc de câmpie întinsă pe platoul superior al Bizanțului, de unde în zile senine se văd și Alpii transilvăneni și Pindul și, dacă nu confunzi Dunărea cu mările sudului, poate chiar Bosforul. De aici, în mai puțin de o oră, MIG-urile ajungeau de la Split la Adrianopole cu rezervorul aproape plin. Sovieticii au plecat în 1958, au rămas MIG-urile dar, mai ales, stima noastră și mândria. Oltenia, teritoriu de coroană al noii dinastii, a prins ceva avânt, mai ales ca bazin de cadre mari, medii, mici și mititei ai forței conducătoare. Altminteri, tot pepeni, amintiri cu conace fanariote transformate în semeteuri plus miguri vagi ruginite și piste false. Deveselu a urmat calea firească a democrației cu față posacă.

---

[1] Organizație non-partinică și non-profit, care susține ideile noi, inovațiile tehnologice și gânditorii tineri, promovând o politică pentru generațiile viitoare.

Și acum, dintr-odată, adevăratul descălecat, cu doi generali americani cu mâna pe inimă și colbul agitat de ipoteza ciocnirii rachetelor de scuturi. Ce noroc! Deveselu e unul dintre acele nume românești oarecum traductibile în stări de spirit mai mult sau mai puțin trecătoare. Ce s-ar fi întâmplat dacă baza s-ar fi instalat la Vaideeni? Cursul scurt de nomenclatură promisivă al Pentagonului ar fi creat probleme. Așa, ne imaginăm că, la ceremonia de plecare în misiunea „azimut deveselu.ro", urarea fetelor cu șosete albe din filmul *Splendoare în iarbă*, despărțite de bună voie de flăcăi gen James Dean, va fi pe acorduri din The Andrews Sisters: „Zaiber and Coca-Cola"! În sfârșit, Deveselu face posibilă și formula oficială pentru un stagiu tonic al rachetelor dintre Carpați și Dunăre: „Deveselu, enjoy the enjoyable!"

A doua treaptă a poveștii rachetelor americane din câmpia Olteniei, la doar câteva săptămâni după episodul racheților din dealurile Moldovei, ține de paradoxurile mioritice. Ne ajută în decriptarea lor un survol doar aparent fantezist, concentrat în câteva secvențe desprinse din istoria reală. Helmuth von Moltke, viitorul general prusac care avea să ocupe Parisul lui Napoleon al III-lea, are un jurnal de tinerețe în care descrie o descindere în Oltenia. Pe drumul spre Înalta Poartă, unde fusese chemat să-i dea sfaturi militare sultanului, el descrie călătoria în Valahia anilor Regulamentului Organic. Plecaseră fanarioții și, oarecum, și turcii, se pregăteau ai noștri și, în mod cert, rușii! Drumuri de colb nesfârșite și prost amenajate, țărani cu trăsături frumoase, dar indolenți. Târguri și sate înapoiate (cum ar veni, fără gaz și canalizare), boieri ospitalieri și jupânese oacheșe. Un potențial imens — cernoziom rodnic, într-o istorie deșertică, crede locotenentul cu baston de mareșal în rucsac. Patru decenii mai târziu, Helmuth von Moltke creează Al Doilea Reich, alături de Bismarck și Roon[1], trasând drumul în linie dreaptă către Al Treilea Reich. După Hitler, și din cauza lui, ajunge în câmpia valahă și Stalin. În chiar anul morții lui, într-o veselie ușor de înțeles, se construiește pista de la Deveselu[2]. Și așa mai departe.

Altă treaptă, spre aceeași rachetă. Un Hohenzollern anonim și chipeș, cu bune recomandări imperiale, este chemat pe tronul României de Brătianu and comp. Nu știe ce să facă. În aprilie 1866, se sfătuiește cu însuși Otto von Bismarck. Minuta convorbirii se păstrează în arhivele militare ale Germaniei. Iat-o, pe scurt. E bine că și francezii te vor. De fapt, doar

---

[1] Albrecht von Roon (1803–1879), mareșal prusac, tutore al Principelui Friedrich Karl al Prusiei; a deținut mai multe portofolii ministeriale.

[2] Prima bază aviatică la Deveselu a fost construită în 1953.

ei, nu și germanii, sprijină pe față România. De austrieci, alți inamici ai Principatelor, mă ocup eu. [Urmează războiul Prusia–Austria, în urma căruia Viena, bătută în trei săptămâni, părăsește scena imperiului german.] Atenție mare la ruși! Rușii nu te vor. Pune-i în fața faptului împlinit. Eventual, cere mâna unei fete a țarului. Când ajungi la București, rușii vor accepta situația, nemaiavând încotro. Iar cu turcii, fii un vasal prudent și atent. Suzeranul e, oricum, omul bolnav al Europei. Dacă nu și nu, te-ntorci la regimentul tău din Berlin și câștigi o experiență interesantă. Zis și făcut! Prințul călătorește incognito spre Valahia, cu puține bagaje, ca să nu dea de bănuit. Are un pașaport elvețian fals, pe numele de Carl Hettinger, trecând drept un comerciant în drum spre Odessa. Coboară din tren la Baziaș, ultima stație feroviară a Ungariei. Elvețianul și însoțitorul său iau apoi vaporul cu aburi până la Turnu Severin. Acolo, Hettinger devine Domnitorul Carol al României, e primit cu tricoloruri și corul școalelor. În prima scrisoare către părinți, ca domn, Carol scrie: „Tocmai am fost primit cu entuziasm la Slatina, mâine ajung la București."

Aventura monarhică a durat peste 80 de ani. Regatul României este cea mai bună experiență (cu cel mai înalt grad de securitate?!) din istoria României.

Acum, au ajuns în Oltenia și americanii. Oricât s-ar excita rușii, de data asta n-au mai fost puși în fața faptului împlinit, decât în reacțiile lor retorice. Germanii se înțeleg bine cu Moscova și cer retragerea lor din Transnistria, iar austiecii au Petromul. Contrastul dintre privirea călătorului străin și starea locului a rămas la fel de mare ca pe vremea lui von Moltke și Hettinger. Dar cu ceva mai mult noroc decât scuturi, până la urmă totul va fi OK!

JOCUL DE-A VACANȚA

2011

Niciodată vara nu fu mai ciudată. Lipsește complet orice sentiment de relaxare, de așteptare a brizei marine sau de presimțire a umbrei munților. Dinspre Grecia, țara insulelor de vis și a apelor de cleștar, nu se mai aude râsul lui Zorba, ci bocetul neclar de la moartea Bubulinei. Cineva scria zilele acestea că faimoasele iahturi ale elenilor bogați sunt trecute curent în declarațiile fiscale drept ambarcațiuni de pescuit, ca să fie scăpate de taxe. În schimb, căile ferate ale Greciei aduc anual venituri de 25 de milioane de euro și înghit cu salarii și cheltuieli de întreținere 350 de milioane.

Nu-ți mai rămâne decât să iei *metaphora* (numele neoelen al metroului sau autobuzului), să ajungi în *syntagma*, adică Piața Constituției, ca să-ți strigi mânia în fața crizei. Și *krisis*, un cuvânt de dânșii inventat, ar însemna „discernământ". Ea ar aduce cu sine ceea ce tot vechii greci numeau *katharsis* — adică purificarea prin suferință. Impresia acestui mijloc de vară, privind din balconul Carpaților spre scena amfiteatrului grecilor — în sfârșit credibili, pentru că nu mai pot face, ci doar cerși daruri barbarilor — este că acesta e doar începutul unei socoteli finale de care nici zeii înșiși, oricât de feriți, acum nu vor scăpa.

În încercarea de a recomanda o destinație de vacanță, mă opresc, totuși, în Italia. Italienii, știm din literatură, ar fi mai corupți și mai îndatorați decât grecii și portughezii. Nu știu cum se face că par atât de fericiți. Au un premier mai neortodox decât grecii, cu mai puțin păr și mai mulți bani decât portughezii, dar infinit mai norocos. Englezii, în timp ce trag cu urechea la telefoanele vedetelor și se dau fete mari în Europa și curtezane în America, îl pocnesc pe Berlusconi de câte ori îl prind. Adică, încontinuu. Ultima voltă i-au făcut-o pe o copertă din *The Economist*, unde-l acuzau că „i-o trage" Italiei cu repetiție. Dar dacă Italiei îi place să „și-o tragă cu Berlusconi" ? Până și englezii au însă *fairplay*. În numărul următor al revistei, la rubrica „Scrisori de la cititori" doi anglo-saxoni pun lucrurile la punct. Iată cum, în rezumat liber. Credeți ce vreți, măi băieți, despre Italia. Eu voi continua să stau între pereții unei vile toscane din 1166, să-mi sorb paharul de Brunello pe marginea unei piscine, de unde aud clopotul unei abații din secolul al VIII-lea, să gust la cină pecorino și pasta cu funghi și ricotta, să mă opresc la un espresso în Piazza del Popolo din Montalcino sau să zac pur și simplu într-un lan de maci înfloriți din Umbria. De restul, ocupați-vă voi… Orson Welles, în *Al treilea om*, spune la un moment dat că, sub Borgia, timp de 50 de ani, italienii au avut parte de războaie, oroare, sânge, dar i-au dat pe Michelangelo și Leonardo da Vinci, făcându-ne cadou Renașterea. Elvețienii, în schimb, au avut parte, timp de 500 de ani, doar de dragoste frățească, democrație și pace, și cu ce s-au ales ? Ceasul cu cuc.

Am lăsat scandalurile românești la urmă, pentru că sunt cele mai plicticoase. Regionalizarea, lansată în plină vară, fără încălzire prealabilă, pare mai ales o formă de reconfigurare a șanselor partidului lui Băsescu și posterității sale. Banii europeni și proiectele nu vor veni mai repede prin regionalizare, ci prin reculturalizare și remoralizare, începând cu elitele politice sau meritocratice. Cum nici americanii, nici europenii și nici măcar rușii nu ne vor ocupa curând, suntem nevoiți să mai așteptăm, cel puțin până la toamnă.

Revizuirea istoriei, ca exercițiu estival și jubiliar al lui Traian Băsescu, este un act cetățenesc legitim. Oricine poate judeca subiectiv și etic istoria. În Franța, sunt milioane de aderenți ai mareșalului trădător Pétain și alte milioane de suporteri ai generalului salvator de Gaulle. Și unii, și alții „preferă mai mult", nu-i așa, brânza și vinul roșu. Stupefiant este însă patosul zeloților care au descoperit „trădarea" Regelui Mihai de abia acum, odată cu iluminarea președintelui republican. De la o zi la alta, oameni prezumtiv serioși au devenit simpatizanți Antonescu, fanatici pro-Ferdinand (care n-a trădat!) sau anti-Mihai (care n-a murit cu noi aici, sau, mă rog, în locul nostru!). În răstimp, cu două–trei excepții, istoricii tac mâlc. Mulți dintre ei sau dintre noii convertiți fac, probabil, următorul raționament: și dacă Băsescu a dat în arhivele serviciilor de informații peste ceva anume despre rege? Îți dai seama ce știe sau poate află despre mine, în acest caz?! Mai bine capul plecat, în amintirea sabiei lui Ștefan cel Mare de la Istanbul!

Și mai misterioasă este însă operațiunea lui Băsescu împotriva rușilor. Ce stă în spate? E o bravadă responsabilă sau iresponsabilă? E cert că Moscova nu iubește România. Dar nici reciproca nu-i falsă. Sunt vizibile anumite complicități discrete ale rușilor cu Franța și Germania, care nu favorizează interesele românești. Ucraina a reînceput să sape nederanjată la canalul Bîstroe, iar rușii și germanii vor să schimbe regulile la negocierile în format 5+2 dintre Chișinău și Tiraspol, împotriva americanilor și a UE. E posibil ca Băsescu să aibă în cap și o strategie de mobilizare sau reinventare a dreptei naționaliste, pe fundalul dezangajării politice în interior și al revirimentului extremei drepte în Europa Occidentală. Mai e și corporatismul naționalist postimperial al Budapestei, privit cu destulă indiferență la Berlin sau Paris. De ce n-am atrage și noi atenția printr-o revizuire emoțională a istoriei? Uneori, ești băgat în seamă doar atunci când provoci sau creezi situații extreme. Cu condiția să nu ajungi chiar tu în sicriul cu capacul de sticlă, căruia în presa interbelică românească i se făcea reclamă cam așa: „O singură încercare vă va convinge" …

PREVIZIUNILE APOCALIPSEI

2011

Zilele trecute, una dintre televiziunile noastre de știri ne arăta pe ecran un soare portocaliu-roșu aprins, cu titlul „Apocalipsa Solară". Măi să fie, mi-am spus, și am ciulit privirea. Prezentatorii matinali ne-au explicat că

vin peste noi exploziile solare, cu un maxim prevăzut pentru 2013. Adică, se vor opri puțin sateliții, avioanele vor zbura cu încetinitorul, iar oamenii vor deveni foarte nervoși. Cum, și de această dată, sfârșitul lumii a fost amânat, am rămas doar cu gustul înveselit al unei erori suplimentare, din seria „nici amantă, nici soție" sau „mici contra voturi", a căror iminență nu poate fi niciodată suficient descurajată.

Atâta doar că, în estimp, un satelit tocmai se prăbușise pe Pământ, lovind în cap, dar într-un loc necunoscut, o persoană anonimă, avioanele continuau să cadă cu o rată de 1,7 pe zi, iar nervozitatea umană creștea, îndeosebi în balamucuri, cu un procent sporit dar egal cu sine. Capacitatea de a face știri TV în cunoștință de cauză a scăzut, în schimb, mult sub nivelul însușirii acelui american nevăzător, descris în ultima carte a lui Oliver Sacks, care reușea să distingă pădurea de brazi de pădurea de fagi doar în funcție de zgomotul ploii care cădea (numai pentru el, diferit), peste fiecare dintre ele.

Dar ce nu spun știrile TV din România despre viață noastră e, de fapt, mai apocaliptic, chiar dacă în doze mici și suportabile, decât Apocalipsa însăși, fie ea și solară. Bunăoară, știrea anunțată de France 24, CNN-ul francofon, potrivit căreia românii fără asigurări sociale vor fi trimiși acasă din Spania, în timp ce alții oricum nu mai intră acolo, era însoțită de imagini cu romi din favelele de la marginea Romei. Se vedea cu ochiul liber că fancezii se pregătesc de propria măsură de epurare et(n)ică, la adăpostul fricii de criză. Cum în Bulgaria a izbucnit o rebeliune antițigănească *nationwide*, iar în România vor sosi sute de mii de naufragiați ai Europei comune, la fel de însemnați prin culoarea marginalizării agresive — și dinspre ei spre majoritate, nu doar invers —, atunci refuzul admiterii în Schengen va rămâne ca o picătură de apocalipsă solară într-un ocean de neputință medievală.

Dar apocalipsa concretă și neanunțată face deja ravagii peste tot. Americanii, a căror economie politică grandioasă și necruțătoare a declanșat iluzia tinereții fără bătrînețe și a vieții fără moarte, prin posibilitatea multiplicării scopurilor invers proporțional față de mijloace, acuză Europa de impotență și Germania de aventurism. Acest fapt al acuzațiilor americane împotriva Europei este primul, după aproape 100 de ani, care anunță noua despărțire a continentelor. Când economistul francez Jacques Attali sesiza recent nevoia unui nou război salvator al Americii, iar ministrul de Externe polonez, Radosław Sikorski, nu excludea izbucnirea unui război în Europa următorului deceniu, Nouriel Roubini devenea copilul de mingi al fatalității. Un imens film Z, întâmplător grecesc la origine, chiar

dacă nu de Costa-Gavras, pare să ruleze în piețele și parlamentele Europei, cu proiecții violente în Orientul Apropiat sau, mai amortizate, în cabinetele alternanței dictatoriale a puterii, la Moscova și Beijing. Iar par să se sumețească dracii în turma de porci, spre marginea prăpastiei.

De altfel, Dostoievski e singurul profet care ar fi stabilit o legătură între copilul supraviețuitor, mușcat de o falangă de câini din Vaslui, și bărbatul fără dinți din Valahia care, în așteptarea partidului Albă ca Zăpada, și-a vomat jumătatea de măr din bronhii taman când ambulanța da-n gropi, în mod programat și oportun. Asta da capacitate de fentare a Apocalipsei, cu mijloacele noastre de bord mioritic! Cât de sumbră și disperat teutonă rămâne, prin comparație, întâmplarea de acum cîțiva ani din Bavaria. Acolo, un șofer a făcut infarct și a intrat cu dubița într-un cortegiu mortuar unde, pe lângă mort, omorât a doua oară, i-a lichidat și pe îndoliați. La nemți nu mai scapă nimeni când adie Mercedesul cu coasă, la noi doar salvarea își rupe suspensia, la timp și fără pierderi.

ANUL NOU FĂRĂ BUCURIE

ianuarie 2011

Nu sunt convins că istoria este o fatalitate, ci, mai degrabă, un avertisment. Dacă nu ții seama de el, riști să repeți ceea ce a mai fost, dar transformând tragedia veche într-o farsă proaspătă, ca să-l parafrazăm binevoitor pe Karl Marx.

Iată de ce, în loc să-mi aștern pe hârtie logica probabilităților pentru anul politic 2011, propun două–trei fragmente din „clasici", ca să vedem cât de actuală sau depășită este România eternă.

Domnul von Werner, renanul vrednic și priceput care l-a însoțit în România pe proaspătul Principe Carol, își prezenta astfel primele impresii, la 21 mai 1866:

„Una dintre cele mai lăudabile trăsături ale românilor este extraordinara lor modestie, atunci când judecă situația din propria lor țară. Din fiecare gură auzi: « Țara noastră e plină de toate bogățiile, dar noi nu avem nimic. Administrația locală și școlile, pădurile, agricultura și străzile sunt abandonate. Pe scurt, rămânem o țară primitivă. »"

Găsim aici confirmarea opiniilor unor călători străini în Principate, cu mult înainte de venirea lui Carol. Bogăția pământului, nevalorizată de locuitori, melancolia acestora, care adesea se confundă cu lenea și

pasivitatea, diferențele imense dintre cei bogați, care imită Occidentul, și cei săraci, care amintesc de populația Indiei. Apoi, mulțimea de țigani supli, încurcându-se între picioarele ispravnicilor grași și, mai ales, ale cucoanelor fine. „După ce i-au ținut robi mai mult decât în orice altă țară din Europa, se miră încontinuu cât de mulți și înapoiați sunt bieții țigani", scria un britanic prin 1880. O administrație hapsână, pentru care umilirea plătitorilor pare chiar mai importantă decât adunarea banilor publici. Orașe care seamănă cu un iarmaroc, de la candoarea văratecă a Bucureștiului prăfos, cum scrie G. Călinescu, la mlaștina cu broaște râioase și rățuște în care călcau occidentalii neatenți când ieșeau, chiar și în anii dintre cele două războaie mondiale, din saloanele hotelului Athénée Palace. Asocierea aceasta insolită, între taraba de tablă ruginită și sediul de sticlă al băncii umbrind biserici pitice, n-a dispărut defel.

Ajunge să înlocuiești anii și detaliile anecdotice, și observi cât de neschimbați am rămas, și în năravurile noastre proverbiale.

Iată-i pe Eminescu și Caragiale, suprinși într-un acces de acută actualitate. Eminescu în *Timpul* (1881): „Deficit lângă deficit, împrumut lîngă împrumut, datorie lângă datorie, până ce finanțele României nu vor fi, curând, decât o gaură mare." Sau Caragiale în *Moftul Român* (1901): „Trebuie să ne resemnăm: țara are nevoie de economii! Și când mă gândesc că, numai prin suprimarea postului meu de registrator, regatul face o economie enormă! Să nu regretăm, stimate domnule, când prin sacrificiul nostru, fie chiar silit, se poate aduce atâta folos statului înecat în ruină prin atâtea risipe, atâtea lefuri exagerate și pensii exorbitante."[1]

Dar dacă în interior lucrurile s-au schimbat atât de puțin, veți spune imediat: suntem, în schimb, pentru prima oară în istoria statului român modern, egalii germanilor sau ai fracezilor, ca membri ai celor mai puternice alianțe civilizaționale, NATO și UE. Apărați și omologați de cea mai bună dintre lumile posibile, cu pilotul automat al dezvoltării și securității la bordul micii, dar neînfricatei noastre nave, aproape că nu mai avem nevoie de caracter și talent, pe atât de mare e, iarăși, norocul ce ne petrece!

Nimic mai fals. În constelația noilor alianțe, suntem periferici, neluați în seamă, sancționați, lipsiți de personalitate. După 20 de ani de inovație democratică, o țară ca Polonia și-a regăsit locul european de frunte, inclusiv prin reconcilierea asiduă cu Germania și Rusia, marii ei adversari istorici. România, în schimb, pare să fi intrat înr-o fază autistă: se lasă dusă,

---

[1] Citate din Mircea Malița, *Cumințenia pământului. Strategii de supraviețuire în istoria poporului român*, Editura Corint, 2010.

acceptă ce nu trebuie, răspunde când nu e întrebată, își întărește mușchii când are nevoie de creier, și invers. Responsabilii politicii externe românești nu l-au citit sau l-au uitat pe Nicolae Titulescu: „Își poate oare permite România luxul unei politici ostile față de marele ei vecin Rusia? Poate crede cineva în mod serios că România ar putea găsi un aliat împotriva Rusiei în Occident, numai pentru apărarea intereselor românești?"

Fie și în alte condiții istorice, se păstrează paradigma geopolitică a națiunilor mari și responsabile *versus* națiuni mici și dependente. E la fel de rău și astăzi să ai relații proaste sau indiferente cu Rusia și Germania în același timp, cum era și pe vremea lui Titulescu sau Ceaușescu. Noi, pare-se, am obținut această performanță, la care se adaugă și alienarea Franței!

Iată cum anul politic 2011 nu va putea sări peste umbra anilor politici mai vechi și mai noi, ale căror învățăminte, cu erori, mândrie sau suferințe, ne rămân străine. Liniile de forță ale evoluției unei țări precum România — printre care inovația, simțul oportunității, replica suplă și adaptarea la criză — par să fi intrat în adormire. În felul acesta, defectele noastre se văd mai bine decât calitățile, și speranța rămâne umbrită de îndoială și așteptare încruntată.

PRIN CENUȘA IMPERIULUI

martie 2011

Anul a început prost. România a fost rănită de două ori cu o singură lovitură. Refuzul admiterii în Schengen, oricât de aproximat poate fi el de amânări, negocieri și reveniri, confirmă pentru prima oară plasarea României, literalmente, la porțile Europei. Ne temeam de întârzierea și fragilitatea noastră în raport cu ceilalți europeni, de neputințele economice, de lipsa de creativitate și productivitate, de autoperiferizarea voioasă pe tivul vulnerabil al lohn-ului cronic. Acum, printr-o mișcare de condei, redevenim ceea ce am fost și chiar mai puțin decât atât. Reacțiile isterizate ale oficialității române, vizibile în puseuri de presă occidentală în antiteză cu reacțiile calme ale bulgarilor, devin o circumstanță de agravare.

O politică internă constant deficitară a dus, încet dar sigur, și la o politică externă pe măsură. Am asistat, rând pe rând, la suspendarea diplomației bilaterale, la jocul periculos al neglijării și apoi al abandonării, în ambele sensuri, adică și dinspre ei înspre noi, a unor aliați strategici tradiționali. Germania și acum Franța ne privesc cu enervare, după multă

indiferență. Parteneriatul strategic cu America, oricât de important la nivelul intențiilor ce țin de scutul antirachetă, are însă nevoie de drumul, inexistent, dintre Craiova și Fordul în căutarea destinației. Un început de înțelegeri sub și peste masă, între aceleași Franța și Germania cu Rusia, apoi o intenție de construcție, a acestora împreună cu Rusia, a unui scut antirachetă NATO, alături sau mai ales în locul celui american, plasează pe o orbită secundară gravitația pro-americană a României. În sfârșit, o relație neterminată cu Rusia și una necontinuată cu China, aproape că au devenit enigma și miracolul României, de care vorbea în urmă cu șapte decenii Gheorghe Brătianu. De ce nu putem fi clienții economici și financiari ai noii Chine — la fel ca germanii, grecii, polonezii sau bulgarii? De ce nu mai exportăm mobilă și ciorapi de damă în Rusia, și nu putem ajunge la un *modus vivendi* cu această țară, în timp ce, iarăși, Franța, Germania, dar și Ungaria sau Bulgaria, ca să nu mai vobim de însăși Polonia, au în Rusia un partener rentabil, și nu un adversar nesigur și, de fapt, necunoscut — ca noi?

Sigur, trăim în Europa cea mai problematică cu putință. Absența unei politici externe, a uneia de securitate și de fiscalitate comună a transformat Uniunea Europeană într-o țintă a speculatorilor, cum crede fostul premier spaniol Felipe Gonzáles. O comunitate de valori, piețe, bunuri și persoane suferă de *coitus interruptus*, având propriile promisiuni neonorate. Rezultatul este împărțirea *de facto* a marii alianțe într-o mașinărie cu două–trei viteze, așa cum o doreau, în anii '90, Balladur[1] sau Schäuble[2]. O Europă *hate-love* a Franței, Germaniei și Olandei; alta a porcușorilor (PIIGS[3]) adulmecați de insolvență; și, în sfârșit, o Europă a lumii a treia, din care fac parte Ungaria mușchilor extremiști care învârt săbii și trimit săgeți de pe vremea lui Horthy, însoțită de România și Bulgaria. Fete ochioase, dar sărace și fără școală, refuzate în sufrageria cu candelabre și, până una-alta, parcate la capătul occidental al pistei de încercare și talcioc Moscova–Chișinău–Belgrad.

În cazul nostru, problema se complică temperamental-cultural, dacă pot spune așa. Avem, concomitent, o politică de austeritate, dar fără investiții, fără consum, fără producție, fără încredere, fără calendar, fără guvernanți, fără opoziție, fără nemulțumiri sociale. Deocamdată. Situația seamănă cu starea de așteptare tensionată, între momentul când Bota sau Sobaru își

---

[1] Édouard Balladur (n. 1929), premier al Franței în perioada 1993–1995.

[2] Wolfgang Schäuble (n. 1942), politician german, membru în Bundestag, fost ministru de Interne.

[3] Țările PIIGS: Portugalia, Italia, Irlanda, Grecia, Spania.

dau drumul, o dată la 20 de ani, în gestul sinucigaș singular, și cel, filmat cu încetinitorul, al declanșării revoltei populare care contează. La noi, acest ultim moment este, de obicei, similar cu haosul și suferința. Pe cât de nemeritată, pe atât de inutilă.

Personal, am o singură consolare. Un francuz inteligent, cult și tolerant până la limita expulzării est-europenilor de culoare a descoperit o foarte potrivită etimologie a cuvântului „Europa". *Europē* era ființa care, în greaca veche, „vedea departe". Iar *Hereb* însemna „obscuritate, tenebre". Suntem, deci, europeni veritabili, etimologic și situațional. Din depărtarea, tot mai precizată, vedem, tot mai întunecat, capătul drumului. Însă nu doar spre Schengen, ci și spre noi înșine.

PAȘI ÎN DOI

4 martie 2011

E tentant să speculezi asupra destinului președinților în momentele lor de cumpănă. Pe vremuri circula un banc, oarecum nostim prin omisiunea lui necesară, cum spun semioticienii. Cică doi președinți de CAP își povestesc scenele asasinării președintelui Kennedy. Cel mai deștept dintre ei se resemnează, spunând: „Eh, ce să-i faci, asta e soarta noastră, a președinților!" Pe vremea aceea, singura justificare a bancului ținea de rolul încă incomplet al următorului președinte, la a cărui moarte se gândeau, fără rea-credință și aparent surdomut, deopotrivă naratorul și ascultătorii.

Între timp, au dispărut inclusiv Ceaușescu și Mubarak, iar Gaddafi nu se simte nici el prea bine. Evenimentele oricum sunt în plină desfășurare. Mă gândesc și la situația din Egipt, dar și la cea din România, unde recenta reînhumare cu voie de la poliție a fostului dictator nu este decât ultima ilustrare a anecdotei istorice privind soarta neașteptată a președinților.

Există o lege a ultimului pas bun care-l pierde pe liderul rău. Cutare vrea să plătească întocmai și la timp datoriile externe, în numele unei mândrii rurale devastatoare. Când se termină ordalia, omul e pregătit chiar să mărească nițel pensiile și alocațiile pentru copii. Se întreabă de ce acest popor, de obicei transfigurat de iubirea pentru faraonul și faraonica lor, cărora le-a ridicat piramide pieritoare între Dunăre și Marea Neagră sau peste mormântul colectiv al lui Uranus[1], sub înfățișarea unui palat al lui

[1] Actualul Palat al Parlamentului a fost ridicat pe locul vechiului cartier Uranus-Izvor.

Pluto, se isterizează ca la comandă. Mai ales atunci când zeița macromerilor însăși le cere să rămână liniștiți la locurile lor. Când Ceaușescu credea că mitingul primului dar, după 12 ani, va fi primit cu recunoștință, și-a pecetluit singur și *live* sfârșitul.

Un alt exemplu am avut la Cairo. Mubarak, un vechi vulpoi rodat în *realpolitik*-ul oriental. Precum Bismarck în coșmarul coaliților antiprusace. A avut creșteri economice. A fost blindat de firmanele și tancurile Abrams ale tuturor padișahilor celei de-a patra Rome. Prin fiul său, un bancher mai prezentabil pe Wall Street decât Michael Douglas, tocmai voia să se mai eternizeze un pic. În chiar momentul modernizării și al începutului de prosperitate pentru supuși. N-a fost să fie, nici în acest caz. Pentru dictatorul rău, facerea de bine rămâne riguros nerăsplătită.

Încă în plină desfășurare în momentul scrierii acestui text, prăbușirea lui Gaddafi, tiranul clovnesc de la Tripoli, va duce la asocierea, probabil cu același rezultat, a ceea ce Mitterrand spunea c-ar descifra în expresia lui Margaret Thatcher: privirea lui Caligula cu surâsul lui Marilyn Monroe. În traducere liberă, perseverența oarbă a unui *rais*[1] cu viclenia sângeroasă a lui Ceaușescu.

Un al treilea exemplu, iarăși românesc. Guvernul Boc a făcut sacrificiile necesare, dacă înțeleg bine. Erau datorate de mult, și doar el, clarvăzător și vrednic, le-a pus în mișcare. Acest guvern pus pe rectificări e însă foarte inteligent, pentru că nu aplică legea pasului bun care l-a pierdut pe Ceaușescu. Dl Boc evită să le facă surprize plăcute supușilor. Păstrează doar cadența ordonată a nemulțumirii previzibile, pe muchia de cuțit care separă răzmerița machiată din platoul TV de cosorul jacqueriei[2] de la Bobâlna. Nefăcând niciun pas bun, acest guvern a înțeles perfect legea evitării pasului rău. Felicitări!

Jurnalistul de origine maghiară Paul Lendvai, în excelenta sa carte despre Ungaria mogulizată de fostul *sunnyboy* Victor Orban, și Fareed Zakaria, indianul briliant al analizei geopolitice postamericane, folosesc amândoi, unul în cazul Ungarei, altul în cazul Egiptului, celebra raționalizare a legii pasului bun care-l pregătește pe cel final.

Alexis de Tocqueville, și el un străin în America, dar mai lucid decât americanii privind propria lor țară, operaționaliza astfel legea ultimilor pași. În lucrarea sa *Vechiul regim și revoluția*, din 1856, de Tocqueville constată că experiența ne învață cum momentul foarte periculos pentru

---

[1] Ra'īs, titlu folosit de conducătorii statelor arabe, echivalent cu cel de președinte.

[2] Marea răscoală medievală, desfășurată în Franța anului 1358.

un guvern prost este atunci când începe să se reformeze. Pentru că abia atunci oamenii, încurajați de posibilitatea faptei bune, își dau în sfârșit seama că liderul vechi n-a fost în stare de așa ceva și deci nu-și poate îndeplini nici noua misiune.

În sfârșit, întrebarea care contează cu adevărat este: cum ajunge un *líder máximo* să treacă granița dintre ceea ce se poate și ce nu se mai poate, fără să-și dea seama?

„O NOUĂ PRIMĂVARĂ PE VECHILE DURERI…"

mai 2011

Încă nu știm când și cum vom ieși din criză. Se spune că Marea Depresie economică din 1929–1933 n-a luat, de fapt, sfârșit decât odată cu începutul celui de-al Doilea Război Mondial. Războiul fiind continuarea politicii cu alte mijloace, nu ne mai rămâne decât să constatăm că marea criză a capitalismului mondial s-a sfârșit, în ceea ce ne privește, odată cu începutul comunismului. Într-un fel, capitalismul înghețând între 1947 și 1990, iar apoi timp de 20 de ani nefiind în stare noi, românii, decât să-i aproximăm nivelul minim de rezistență, am putea adăuga că ne confruntăm de-abia acum cu toate crizele adunate și nerezolvate.

Răspundem, cu alte cuvinte, și de corupția camarilei carliste, și de pierderile imense din războiul, în parte nedrept și inutil, din Rusia, adăugate celor, neluate în seamă, din războiul purtat în apus. Aruncate peste ele, ca într-un pomelnic al morților vinovați și nevinovați, de-a valma, suportăm reparațiile de război plătite sovieticilor, catastrofa autonomismului ceaușist și urmările plonjării în piscina fără apă a democraturii, după 1989. În sfârșit, avem aproape un veac de singurătate în practicarea unor metehne nemuritoare: lăcomia clasei politice, prezumția de incompetență și cleptocrație a administrației, nerezolvarea chestiunii agrare, mutilarea, cu imense pierderi și în viitor, a reformei educației inspirată de Spiru Haret, unificarea incompletă a țării prin absența infrastructurii și a modelelor moderne de însuflețire națională.

Firește, multe țări și popoare se află în situația noastră. Specificitățile românești par însă, prin cultivarea lor obsedantă, mai nocive decât ale altora. Recitind după aproape 20 de ani *Trilogia balcanică* a Oliviei Manning, am impresia unei căderi în timp, dar cu picioarele la locul lor, tot fără cap, pe același teren minat. Romanul acesta — în care tinerii profesori Pringle sunt detașați de British Council în Bucureștiul perioadei dintre

asasinarea lui Armand Călinescu și cedarea Basarabiei și a Transilvaniei de Nord — are în detalii, descrieri de oameni, străzi, apucături, restaurante sau politicieni, similitudini frapante cu prezentul. Un grup de bărbați și femei într-o stație de autobuz, acum la sfârșitul iernii, are, la fel ca în 1989, în amintirea noastră, sau în 1939, în viziunea scriitoarei britanice, același „cenușiu descurajant al propriei insecurități". Ca și atunci, burghezia fină cu mașini de lux și manechine pisicoase, sesizabilă mai mult în restaurantele din jurul lacului Herăstrău, trăiește în contratimp cu țăranii săraci și străzile desfundate ale periferiei generalizate. Acomodarea în relațiile externe poate fi și acum, precum în 1940, întreruptă de o pană majoră. Ne trezim, brusc, fără aliați și prieteni. Procesele intentate unor oameni bogați, dar adversari ai puterii (e cazul miliardarului Auschnitt în realitatea carlistă, devenit Drucker în cartea Oliviei Manning), care încep și se termină independent de vinovăție și justiție, se reproduc cu voluptate. Spectacolul a rămas mai important decât substanța. Fireturile redundante și panașul ofițerilor români care-i amuzau pe germani în 1938 s-au transformat în carcasele cu dinți de fier ale mascaților ce bagă boala în hoți, bătrâni și copii, înainte de cântatul cocoșilor.

Dacă criza e aceeași, iar crizele noastre și noi înșine nu ne-am schimbat prea mult, există totuși acum câteva capcane mai periculoase decât altădată.

O situație neclară de culpabilizare a magistraților, de către politicieni și făptași în același timp, poate să erodeze ireversibil relevanța justiției, ca atare. Procurorii au devenit ținta neîncrederii generale, fiind considerați instrumente ale puterii politice abuzive. Judecătorii sunt, dimpotrivă, stigmatizați de putere drept sabotori ai dreptei balanțe și violatori ai femeii cu ochii legați.

Un recent scandal al militarilor cu pensii scăzute a inclus declarații de război ale generalilor și coloneilor, care ba voiau să renunțe la cetățenie, ba regretau că au întors armele contra lui Ceaușescu, „ca să-i aducă pe ăștia la putere". În schimb, ziariști și militanți pentru drepturile omului clamează decesul onoarei miliare și nu dau doi bani pe patriotismul foștilor culegători militari ai recoltelor colectiviste. În sfârșit, aruncăm grăbit vorbe grele de ocară, mai nou și în direcția aliaților noștri tradiționali din Occident. Arestăm vameși și polițiști în proporție de masă, exhibând plaga corupției în văzul celor pe care-i acuzăm de curiozitate patologică.

O anumită idee de dreptate, noțiunea de onoare și patriotism al Armatei, încrederea în stat ca angajator al tinerilor și protector al vârstnicilor, credința că trebuie să avem o politică externă demnă, dar care-și vede și lungul nasului, toate acestea se duc încet și sigur pe apa Vavilonului. La marginea ei, nu mai cugetăm, ci doar ședem, fără să plângem.

Nervozitatea, absența bunei-cuviințe, apetitul pentru linșaj și asasinat moral ne însoțeau de mai multă vreme în cuibușorul nostru de nebunii. Acum însă, încep să fie aruncate, din lada zestrei sărăcite, și dreptatea, onoarea, simțul măsurii. Se vor fi schimbat de mult instituțiile, vor fi alți președinți, magistrați, ziariști sau militari, dar matricea lor va păstra, neștirbită, gura urât mirositoare a molimei de-acum.

Când a împlinit 90 de ani, fostul cancelar german Helmut Schmidt și-a amintit într-o adunare de comemorare următoarele cuvinte așternute pe Holstentor (una dintre cele două porți de intrare în vechiul oraș hanseatic Lübeck, încă rămase în picioare): *Concordia domi foris pax*. Adică, fără înțelegere în casă, nu există pace în cetate. „Fără un (considerabil sporit) minim de bună înțelegere comunitară, națiunea noastră împlinită, societatea și statul nostru vor suferi lovituri ireparabile", a spus înțeleptul unei cetăți mai degrabă împăcate cu ea însăși. La noi, cuvintele acestea nu mai sunt un avertisment, ci s-au și întâmplat.

AVERTISMENTUL GERMAN?

22 iunie 2011

Societatea Germană pentru Politică Externă, cu sediul la Berlin, grupează profesori și autori de prima mână, foști miniștri de Externe și cancelari, fiind principalul rezervor de idei al politicii externe germane. Publicațiile DGAP, între care *Internationale Politik*, semnalează teze și accente în domeniul relațiilor internaționale — care sunt fie mesaje preventive, fie deja prima reacție publică, academic „camuflată", a unor decizii și poziții ale Guvernului german. Cu câteva luni în urmă, de exemplu, citeam aici un foarte interesant articol despre relațiile Germaniei cu Rusia, cu mai multe referințe la așa-zisul „memorandum Merkel–Medvedev". El ar prevede o întărire a parteneriatului UE cu Rusia, via Berlin, în schimbul retragerii militarilor ruși din Transnistria și reintegrarea treptată a acesteia în Republica Moldova. Autorul sugera ca România să devină parte a grupului „5+2" care negociază soarta Transnistriei, pentru că este un *stakeholder*, adică un actor direct interesat în rezultatul negocierilor. Până una-alta, România este exclusă din acest pachet de negocieri, oricum sterile. Grupul se întrunește la Moscova, taman la 21 iunie — comemorarea a șapte decenii de la invadarea URSS de trupele germane și române. E în mod clar

o aluzie de rău augur, desprinsă din înțelepciunea premeditat nesubtilă a diplomației moscovite, atunci când dorește acest lucru.

Acum ne interesează însă un alt articol, publicat în seria DGAP Analyse Kompakt, numărul din luna mai. Textul, întins pe mai multe pagini, se numește „România, factor de stabilitate?". Autorul este dna Sarah Wohlfeld, specialistă în Europa Centrală și Răsăriteană.

Avem de-a face, în parte, cu o descriere a eforturilor românești, după 1989, de căutare a „securității" regionale. Se reia filmul dificultăților noastre de aderare la UE și NATO, în mandatul criticat al lui I. Iliescu și lăudat al lui E. Constantinescu. Ni se reamintesc rezervele recurente ale Germaniei, justificate ba de neocomunismul, ba de pro-americanismul nostru. Sunt menționate meritele României în hașurarea hărții de securitate a Mării Negre, acceptate ca atare de UE și Germania, dar și implicarea Bucureștiului în zona Balcanilor de Vest. Nuca tare a analizei ține însă de prea marea apropiere a României de SUA, în timp ce UE și Germania insistă să se apropie de Rusia. Morala ar fi următoarea: „Relațiile proaste ale României cu Rusia și ponderea politică și economică redusă a României subminează efortul unor inițiative unilaterale. Bucureștiul vrea să joace un rol decisiv în regiune, dar n-o poate face decât cu sprijinul Uniunii Europene." Or, Europa consideră că Rusia este un partener, în timp ce România crede că Rusia este un adversar. Dăm și peste reproșuri mai directe. Traian Băsescu ar repeta prea des ideea unificării Moldovei cu România. Bucureștiul n-a recunoscut suveranitatea statală a provinciei Kosovo „ceea ce-i diminuează credibilitatea în UE și NATO". Baconschi a amenințat cu veto intrarea Croației în UE. „Credibilitatea României ca promotor puternic al integrării europene a Balcanilor de Vest a fost din acest motiv deteriorată, în ciuda unor reveniri ulterioare." În sfârșit, dintre concluziile articolului, cea mai gravă este următoarea: prin instrumentalizarea politicii externe în scopul profilării sale în politica internă, Traian Băsescu riscă să submineze eforturile țării sale în direcția securității regionale. Și punctul final: „Vom vedea ce va face România, atunci când NATO se va apropia mai mult de Rusia. De fapt, titlul articolului „România, factor de stabilitate?" devine după lectură „România nu este un factor de stabilitate!"

Avem de-a face aici cu reflexul poziției activ pro-ruse și sceptic pro-americane, în siajul unor școli de gândire geopolitică din Germania, pornind de la concesiile economice făcute de Ostpolitik[1] în schimbul păcii

[1] „Politica răsăriteană" — se referă la reorientarea politicii externe a RFG, astfel încât să reflecte deschiderea americano-sovietică din anii '70.

dintre fosta RFG și fosta URSS, încoace. O țară sud-est europeană dependentă economic de UE, deci în primul rând de Germania, dar cu o opțiune de securitate pro-americană deranjează.

Câteva corecții se impun. Autoarea confundă Europa cu Germania. Nu toți europenii gândesc relațiile cu Rusia precum Berlinul. Traian Băsescu nu mai cere de mult reunificarea României cu Moldova decât în interiorul Uniunii Europene. Atâta vreme cât se recunoaște că UE nu are o strategie unitară — energetică, de securitate și politică externă — nici în privința Rusiei, nici la Marea Neagră, României nu i se poate imputa neliniștea și căutarea unui reper de securitate în aliatul american.

În schimb, cred că merită să reflectăm serios asupra relațiilor cu Rusia, chiar dacă nu neapărat de pe pozițiile Germaniei. O țară cu resurse limitate precum România, dar și cu ambiții de securitate regională, nu-și permite *sine die* relații înghețate cu Rusia. E-adevărat, și Rusia ar trebui să intre în joc, dar dimensiunile, puterea și ambițiile ei trebuie să ne facă pe noi petitorii. Ar fi de meditat și la reactivarea relațiilor cu Germania și Franța. Ele sunt la nivelul cel mai scăzut din ultimii zece ani. Pentru România, America nu poate ține locul Vestului și Estului, deopotrivă, oricât am vrea.

ACȚIUNEA ȘI REACȚIUNEA

septembrie 2011

„O enigmă învăluită într-un mister", cum descria odinioară Winston Churchill acțiunile leadershipului sovietic, a devenit (mai mult decât a fost în realitate) și vizita lui Traian Băsescu la Washington. Adepții teoriei misterului au câteva argumente de neocolit. Călătoria n-a fost anunțată, chiar dacă nici dezmințită. Agenda întâlnirilor a devenit cvasi-publică pe măsura consumării lor. Interlocutorii americani și însoțitorii liderului român ilustrează prin definiție „lumea celor care nu cuvântă", dar fac. Când e cazul, „fac" poate fi un cuvânt interpretat și la nivelul paronimiculului anglo-saxon. Când te deplasezi în SUA, fără comunicate de presă, împreună cu ministrul Apărării, șeful Statului-Major General, directorii SRI și SIE, ai de-a face, în mod explicit, cu teme de securitate și siguranță națională, a căror transparență nu poate fi întotdeauna prezumată. În democrații însă, momentul traducerii dosarelor de securitate în dosare publice supuse dezbaterii specializate și generale este inevitabil. Să sperăm că nu va întârzia nici în acest caz.

În sfârșit, dacă discuțiile din cutiile negre ale Pentagonului sau CIA erau cât de cât previzibile, o întâlnire Băsescu–Obama a rămas în suspensie, până la limita imposibilității ei fizice. Americanul urma să viziteze o școală în Ohio, precum Bush jr. în 11 septembrie 2001, în timp ce românul tocmai se declara bine mersi sănătos la sugestia nedisimulată a vicepreședintelui Biden, devenit gazdă improprie la Casa Albă.

Această situație, în care partea ascunsă a lunii era mai evidentă decât cea luminoasă, i-a făcut pe adepții teoriei misterului să domine discursul public inițial. Justificarea post-factum a dlui Băsescu, care a recurs la „codul Enigma" ca să se protejeze de demontajul pripit al analiștilor, rămâne însă o glumă nereușită.

Domnia sa nu practică politica internă sau externă de dragul sau împotriva analiștilor, ci în numele unui mandat politic supus în permanență scrutinului public. Analiștii, cu sau fără ghilimele, nu sunt decât una dintre vocile — uneori poate chiar false ori neplăcute urechilor prezidențiale — din corul antic obligatoriu, care îngâna aprobator și dezaprobator partitura zeilor, semizeilor, eroilor și muritorilor de rând (cărora primii obișnuiesc, nu-i așa, să le ia mințile când nu-i mai îndrăgesc).

La un moment dat, a avut loc însă și întâlnirea programată-secretă-imposibilă. Fără imagini, fără conferință de presă, în prezența vicepreședintelui american (explicabilă fără Obama, redundantă cu el) și cu două–trei fotografii zgârcite în detalii.

A urmat și seria a doua, anticlimax. S-a parafat un acord privind scutul antirachetă, dar între dna Hillary Clinton și dl Teodor Baconschi. În context, sunt convins că discuția între Băsescu și Obama a fost mult mai inspirată. Bănuim că la Pentagon sau sediul CIA, convorbirile au decurs și ceva mai aplicat. Cu cât vom afla de-a lungul timpului mai puțin, în acest sens, cu atât mai bine.

Sunt convins că vizita în America a fost pregătită atent și în detaliu. Nu se știa, probabil, cât de disponibil e Barack Obama. Nu-i plac întâlnirile bilaterale, decât în cazuri rare: Merkel, Sarkozy sau Cameron și, de nevoie, rușii și chinezii. E prea ocupat cu America internă, aproape pregătită să nu-i înnoiască mandatul. Substanța vizitei a ținut de dosarele secrete ale cooperării militare și de *intelligence*. Acestea au devenit, în partea lor nevăzută, cel mai prețios *asset* al relațiilor bilaterale. Economia, vizele, diplomația civilă au cam rămas în urmă. Explicațiile țin de neputințele românești, dar și de neoizolaționismul de fond al americanilor.

Ceea ce mi se pare cert și nemisterios este că vizita a fost determinată, în primul rând, de contextul geopolitic din proximitatea României.

Pentru prima oară în ultimele decenii, America se confruntă cu o fractură gravă a relațiilor dintre principalii săi aliați în Orientul Apropiat: Turcia, Egipt și Israel. Grecia e prea mică, rusofilă și marcată de spectrul falimentului. Bulgaria nu contează din cauza dimensiunilor. România se profilează acum drept cel mai mare, loial și bine situat aliat militar și de securitate al SUA, la marginea perimetrului problematic Marea Neagră – Orientul Mijlociu extins. Este motivul pentru care, încă o dată, România câștigă prin comparație. Diferența favorizantă prin comparație a funcționat ca atu strategic și după Războiul Crimeii, sfârșit în 1856, și în 1918, și în 1968. A funcționat însă și împotriva României, în 1989, când obtuzitatea dictaturii și indiferența occidentalilor i-au asigurat țării cel mai sângeros *exit* din comunismul de tip sovietic. Am avut parte, mai mereu, de o bună politică externă, care-și așteaptă degeaba buna politică internă. Ar fi cazul să depășim capcana. Dincolo de inspirația unor conducători români, bazată pe câștigarea concursului de împrejurări (și împrejmuiri), fluidă prin definiție, să ne amintim mai des cuvintele istoricului britanic R.W. Seton-Watson din *A History of the Roumanians* (1934): „*Two generations of peace and clean government might make of Romania an earthly paradise*." De pace avem, încă, parte…

ANII VACILOR SLABE AU NIMERIT ABATORUL

16 septembrie 2011

Zilele trecute, reprezentantul în România al unui mare investitor german îmi spunea că ceea ce auzise în copilărie sub formă de înțelepciune populară în legătură cu Valahia — locul unde dracul și-ar fi înțărcat copiii — este adevărat. Urma și exemplul. În Germania, întreruperea dintr-un motiv sau altul a electricității, pe cap de locuitor, este de 20 de minute pe an. În Ungaria, de 150 de minute. În România, de 1 000 de minute. Fiecărui român i se pune așadar pata neagră de zeci de ori mai mult decât nemților și ungurilor, în timp ce prețul plătit de noi pe kilowatt este cel mai mare din Europa, în comparație cu veniturile. I-am dat și eu neamțului o veste. În *Istoria Poloniei*, Norman Davies alcătuiește un catalog de 300 de cuvinte, substantive comune și nume proprii, luate din limbile și culturile tuturor țărilor continentului. Puse laolaltă, ele sugerează oarecum Europa. În această listă, există și câteva cuvinte românești, în original: „moarte", „Vlad", „Cernăuți".

Recent, Institutul de Proiecte pentru Inovație și Dezvoltare a lansat un raport neobișnuit, intitulat „Reprofesionalizarea României“ (autori: Mircea Malița și Călin Georgescu). Din nici măcar 100 de pagini, mai aflăm o dată cât de rău stăm. După mai multe valuri de modernizare, de la Cuza Vodă încoace, trecând inclusiv prin industrializarea forțată a lui Ceaușescu, am rămas o societate predominant rurală, cu mentalități feudale (inclusiv în politică, unde funcționează perfect cuplul suzeran-vasal), dar — culmea! — și cu o agricultură neperformantă. Nu mai sunt nici fizicieni, chimiști sau umaniști, nici instalatori, zidari sau crescători de vite, care să-și isprăvească cu bine și la timp treaba. Nici arte, nici meserii. UE și NATO nu ne vor putea ajuta prea mult în această situație, chiar dacă ar dori.

Marea Britanie, cu cele mai vechi și mai bune școli din lume, cu un prestigiu acumulat în sute de ani, alocă și azi 8% pentru educație, dintr-un buget de zeci de ori mai mare decât al României. A fost și la noi altfel — altădată. Au existat perioade de răspundere pentru viitorul națiunii, cu investiții în educație și cu rezultate în progres. Autorii raportului le numesc: 1860–1916, 1920–1940, 1965–1980. Spiru Haret a emis în 1910 teza potrivit căreia modernizarea educației își arată roadele de-abia după 25–30 de ani, marcând un moment de înflorire a țării. În 1864, Cuza reforma sistemul școlar. Zece ani mai târziu, o delegație japoneză, lucrând pentru proiectul de modernizare a perioadei Meiji, vine în România să se inspire din organizarea școlii elementare. În 1880, momentul Carol culege deja roadele momentului Cuza, dar are grijă să planteze semințe noi, prin investiții în liceele de tip clasic.

În 1910, urmează momentul Haret, cu cea mai profundă reformă a sistemului de educație, atunci când leul avea acoperire integrală în aur. 1935 este apogeul reformelor. Ocuparea unei catedre de liceu, în provincie, de doctori cu studii în Germania sau Franța, cum ar fi Ion Barbu sau Șerban Cioculescu, este un moment public de rezonanță. Urmează degringolada, instituită odată cu prea multă politică, ideologie, și control. La începutul anilor ’60, în mod limitat și ultrasupraveghat, sistemul Haret este oarecum repus în drepturi. Dar în 1971 începe declinul ireversibil, prin decizia altoirii marxism-leninismului specific cu butașii ideilor ciuce din Coreea de Nord. Prăbușirea n-a fost oprită până azi, când România nu figurează în niciunul dintre clasamentele de performanțe (în afara corupției sau a bolilor cardiovasculare) ale lumii euroatlantice. Cu o generație tânără sceptică sau dornică de emigrare, cu prea mulți politicieni guralivi ineficienți și prea puțini profesioniști ascultați, tocmai punem bazele unui nou deceniu al subdezvoltării.

P.S. Pentru că a fost scris în urmă cu câțiva ani, reactualizarea în jos, cum se spune în evaluările agențiilor de rating, devine flagrantă. Examenele de bac, din vară și din toamnă, au developat catastrofa educațională a generației, integral postcomuniste, a celor născuți și școliți după 1989. Suntem, apoi, foarte departe de „reprofesionalizarea României", cerută de oameni ca acad. Mircea Malița sau dr. Călin Georgescu. Dlui Malița, octogenar venerabil, nu-i mai rămâne decât să constate, în ultima sa carte, *Cumințenia Pământului. Strategii de supraviețuire în istoria poporului român*, că tocmai traversăm o pană prelungită de electricitate a supraviețuirii. Lui Călin Georgescu, autorul strategiei de dezvoltare sustenabilă a României, i s-a prezis în urmă cu câteva luni un post de prim-ministru în succesiunea lui Emil Boc. Ar fi fost începutul unei posibile repuneri în termeni a raționalizării, în sus, a eșecului. În schimb, un al treilea personaj menționat în articol, Spiru Haret, primul autor al reformei moderne în învățământul românesc, chiar că revine în actualitate, în carne și oase. El este personajul unui clip publicitar, difuzat *urbi et orbi*, în favoarea unui stabiliment omonim. Un domn distins, îmbrăcat în costum de epocă, vizitează oarecum resemnat sălile de curs ale emblemei subdezvoltării privatizate, care-i poartă abuziv numele. În sfârșit, pentru ca tabloul să fie complet, în chiar aceste zile, casa în care a locuit adevăratul Spiru Haret, părăsită și prăbușită, este amenințată cu demolarea definitivă. Să ne fie de bine! Munți cu aur să fie, că porți în așteptarea cerșetorilor nu prea se mai găsesc!

REGELE MIHAI SUNTEM NOI

octombrie 2011

Avem în acest personaj întruchiparea unei anumite rezistențe românești, în cumpăna vremii, croită însă pe plasticitate, și nu pe faimoasa *Nibelungentreue* (fidelitatea teutonă). Regele acesta este întruchiparea „soluției românești", de adaptare și de transformare a „trădării", înțeleasă ca abandonare de ultimă oră a unui curs în favoarea altuia, pentru supraviețuirea statală și națională. Aceasta este rațiunea care, atunci când vine vorba de destinul popoarelor, transformă „trădarea" din renunțare la un imperativ moral într-o categorie logică.

Nonagenarul Mihai este din nou acasă, nu pe tronul țării, ci pe unul al istoriei trăite și asumate, redevenind un simbol al unității și durabilității

statului, rând pe rând venerat, temut, respins. În ultimul timp, capii republicii îl repudiază și-l boicotează la aniversări. Dar, ce ciudat! În felul acesta, adversarii de stânga și vădit antimonarhici de altădată, adică o parte a opoziției politice din prezent, au devenit ei înșiși promonarhici entuziaști. Regii vindecă și reconciliază, fie și din poziția imposibilă de „ex-regi". Inamicii lui de-acum sunt cel puțin la fel de sinceri ca noii proregaliști convertiți. O impecabilă ironie a istoriei i-a făcut să sărbătorească la 25 octombrie Ziua Armatei, la Carei. Dar dnii Băsescu, Boc, Oprea & comp., asemenea dlui Jourdain[1], scriu, fără să știe, proză (monarhică) în timp ce se-nchină armatei republicane. Au uitat sau n-au știut niciodată că Ziua Armatei Române este aceeași cu Ziua Regelui, și nu dintr-o coincidență. Comandanții militari din toamna anului 1944 au luat hotărârea să elibereze ultima brazdă de pământ românesc, la Carei, la 25 octombrie 1944, în cinstea aniversării Regelui Mihai, șeful suprem al oștirii, căruia i s-a datorat schimbarea frontului la 23 august 1944 și, deci, posibilitatea „eliberării României de sub jugul fascist". Pe dl Băsescu îl putem înțelege. Din poziția lui, are dreptul la o opinie personală, chiar greșită, față de rege. Dar alinierea fără frisoane a celorlalți lideri PDL cu răspunderi în stat sub flamura patriarhului, având ca azimut retragerea din istorie, e realmente penibilă. Cazul l-ar fi fascinat pe filosoful și sociologul german Kantorowich care, cu decenii în urmă, în cartea sa despre arhetipurile regalității, recunoștea în suveranul încoronat sau detronat, viu sau mort, genericul peren al statului, deasupra persoanei sale și a întâmplărilor tuturor.

Regele Mihai a fost contemporan cu două generații de Brătieni, cu Maniu, Regele Ferdinand, Iorga, Goga, Briand[2], Titulescu, Stresemann[3], Hitler, Churchill, Stalin, Antonescu și Ceaușescu. Le-a intersectat calea și destinele ca rege-copil, apoi tânăr rege, monarh exilat, izgonit, reîmpământenit, supraviețuindu-le nu doar fizic, ci parcă în ritmul mai profund al unei justiții făcute sieși și țării sale și al recâștigării libertății cetățenilor ei.

Biografia politică și publică a ultimului ilustru personaj european al secolului trecut are părți înălțătoare și tragice. Tânărul de 26 de ani a avut în 1944 o contribuție determinantă la prevenirea transformării României într-o republică sovietică socialistă și la conservarea integrității statului.

---

[1] *Burghezul gentilom*, de Molière.

[2] Aristide Briand (1862–1932), om de stat francez, de mai multe ori premier al Franței; laureat al Premiului Nobel pentru Pace în 1926.

[3] Gustav Stresemann (1878–1929), om politic german, cancelar în 1923 și apoi ministru de Externe.

Întoarcerea armelor împotriva Germaniei și arestarea lui Antonescu n-au fost, din acest motiv, un act de trădare, ci unul de salvare a ceea ce era mai important, din perspectivă istorică. Prezența sa pe tron între 1944 și 1947 a ținut apoi pe loc tăvălugul comunismului, dând românilor, chiar și pentru puțină vreme, speranța unui reînceput în Europa democrațiilor.

Sovietizarea țării era oricum ireversibilă, indiferent de atitudinea românilor în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Cazul Poloniei, cucerită și de germani, și de sovietici, în ciuda rezistenței eroice este convingător, chiar dacă se poate medita asupra curajului disperat al polonezilor în secole de nesănsă istorică — asta, ca premisă a succesului ei occidental de astăzi.

După 1947, Regele Mihai va reuși să rămână, pentru diaspora românească și pentru mulți români din țară, un păstrător al continuității spiritului național democratic pro-occidental, oricât de neîmplinit ar fi rămas de fapt acesta, prin voința zeilor și nevolnicia oamenilor, cum se spune în eposurile Antichității.

Simplitatea, demnitatea sa naturală, o iubire caldă și nestinsă pentru România, au fost mereu trăsăturile acestui personaj istoric. Așa cum s-a observat, el are mai multe în comun cu un țăran din Câmpia Dunării decât cu verii săi din celelalte monarhii europene.

Revenirile sale în țară, atât de greu de înfăptuit din cauza regimului postdecembrist, au făcut parte din același destin, în care acțiunea personală benefică a fost mereu întreruptă sau amânată tragic de loviturile de destin abătute asupra României.

A existat mereu un început de speranță — în 1926, în 1944, în 1989 —, pentru ca apoi să urmeze, într-o măsură mai mare sau mai mică, reversul tulburat și vitreg.

Mihai I de România este, astfel, singurul rege postmodern al Europei. E rege, dar a fost, ca durată, suveran de zece ori mai puțin decât cetățean obișnuit; i se spune Majestate, chiar de către foștii tovarăși comuniști; cinează cu capii republicii, ca oaspete de stat în palatele naționalizate ale bunicilor săi; locuiește în edificiul în care și-a semnat propria abdicare și unde mobilierul din birou este de pe vremea sa, dormitorul fiind darul făcut de Suharto[1] lui Gheorghiu-Dej; e „os“ princiar german înrudit cu țarii Rusiei și regii Angliei, dar nu se numește decât „de România“; și apare la televiziunea franceză conducându-și singur automobilul pe străzile sistematizării ceaușiste, pe muzică de Ionel Fernic și Cristian Vasile.

---

[1] Lider militar și politic care a impus în Indonezia un regim dictatorial; a fost al doilea președinte al Indoneziei, conducându-și țara în perioada 1967–1998.

Un destin al neîmplinirilor succesive, care adunate au însemnat mult pentru România, așa cum este ea astăzi — o țară perpetuu întârziată și grăbită pe calea cea bună, pândită de duhuri rele, o țară cu atâtea probleme, dar și atâtea șanse de renaștere.

Prezența acestui rege printre noi, deși ajuns la vârsta profeților, este un prilej de reflecție senină și recunoscătoare.

O POVESTE DE IARNĂ

decembrie 2011

Fostul partid comunist și administrația centrală și locală din perioada lui Ceaușescu s-au transformat în 1990 în Frontul Salvării Naționale, sub conducerea lui Ion Iliescu.

O aripă conservatoare, bazată pe mai mult etatism și populism, cu o înclinație pro-sovietică până în 1991 și de echivoc prelungit între Est și Vest până în anul 2000, a rămas în jurul lui Ion Iliescu.

O altă aripă, formată mai ales din birocrația locală, administrativă și economică, mai flexibilă și cu înclinații liberal-antreprenoriale, s-a format în jurul premierului Petre Roman.

Fostele partide istorice, care au funcționat în România înainte de perioada comunistă — Partidul Național Țărănesc, Partidul Național Liberal și Partidul Social Democrat — au avut un succes limitat și simbolic, iar guvernarea lor comună, alături de grupul lui Petre Roman, în 1996–2000, a echivalat cu un eșec.

Schimbarea de macaz spre situația actuală se face în anul 2000, când guvernatorul băncii centrale, Mugur Isărescu, este numit prim-ministru. Atunci apare prima strategie de dezvoltare pe termen lung, se înregistrează prima creștere economică sănătoasă și încep negocierile cu UE.

Orientarea pro-NATO și America a președintelui Emil Constantinescu (1996–2000), manifestată în timpul războaielor iugoslave, a determinat schimbarea de atitudine a SUA, a Marii Britanii și a Germaniei față de România.

Dintr-o țară aflată în zona gri, între Serbia și Ucraina, România este inclusă în rândul țărilor central-est-europene candidate la „occidentalizare".

După anul 2000, revine la putere ca președinte Ion Iliescu, dar „euro-atlantizat" în intenții. El acceptă modernizarea Partidului Social Democrat, sub conducerea premierului Adrian Năstase. Integrarea în NATO

și UE figurează pe agendă și mulți dintre miniștri sunt figuri noi, și profesioniști. Până în 2004, acest guvern finalizează negocierile cu UE și marchează intrarea României în NATO.

Guvernul Năstase stimulează și reformele pro-investiții străine, are și o abordare de eficiență bazată pe creștere economică generală, dar, din păcate, și personală.

Aceste progrese sunt însoțite de apariția fenomenului corupției la vârf, a „marii corupții". Liderii locali ai partidului sunt denumiți „baroni locali", iar Adrian Năstase, perceput ca „marele corupt" prin excelență, pierde alegerile prezidențiale din 2004, în favoarea primarului general al Bucureștiului, Traian Băsescu.

Traian Băsescu a fost unul dintre liderii aripii Roman a fostei echipe de putere postcomuniste. Secretar de stat și ministru al Transporturilor în aproape întreaga perioadă dintre 1991 și 2000, Băsescu este un „mandarin" al sistemului de putere postcomunist. El s-a reprofilat însă, după anul 2000, ca un lider charismatic și anti-establishment, care promite stârpirea corupției.

Este sprijinit de elitele intelectuale și ale societății civile. Câștigă alegerile prezidențiale și cu un puternic discurs anticorupție și pro-justiție reformată, salutat și sprijinit de UE și SUA.

Traian Băsescu reconfigurează Partidul Democrat, desprins în 1992 din rețeaua lui Ion Iliescu și consolidat ca un partid de stânga democrată sub Petre Roman.

Mai exact, îl îndepărtează pe Petre Roman din fruntea partidului. Băsescu schimbă și ideologia partidului, de la stânga la dreapta. Transformarea se face peste noapte, mai repede decât o schimbare de sex.

Băsescu vrea să fie campionul reformei în justiție și al luptei anticorupție. Are o personalitate autoritară, îi plac conflictele, trăiește și se încarcă cu energie din adversitate. Constituția din 1991 îi conferă însă președintelui, deși ales prin vot universal, un rol executiv limitat.

El nu poate dizolva decât în condiții dificile Parlamentul și nici nu poate înlocui ușor un prim-ministru. Băsescu a jucat și joacă mereu la limita competenței sale constituționale, bazându-se pe așa-zisa „întoarcere la popor", în spiritul unui referendum permanent. A fost denumit „un peronist balcanic".

În perioada 2005–2008, el a fost într-un război permanent cu partenerii de coaliție liberali, conduși de premierul Tăriceanu. A declanșat și o campanie de reducere a Parlamentului, precum și numeroase acțiuni

de „purificare“, prin condamnarea trecutului comunist și scoaterea la iveală a arhivelor fostei poliții politice.

Președintele s-a transformat într-un *outsider* al sistemului, temut de politicieni și îndrăgit de populație, atâta vreme cât, între 2005 și 2008, România a cunoscut cea mai mare creștere economică de după 1989.

Băsescu a rămas până azi, și după realegerea sa ca președinte pe perioada 2009–2014, adevăratul lider al Partidului Democrat Liberal.

Deși, potrivit Constituției, nu mai este membru al partidului său, ci președintele tuturor românilor, el conduce în realitate Guvernul Emil Boc.

După alegerile parlamentare din 2008, Băsescu decide ca partidul său să guverneze într-o mare coaliție, alături de PSD. Atât PDL, cât și PSD au obținut scoruri relativ egale în alegeri.

Coaliția funcționează prost, pe fundalul crizei. Personalitatea puternică și polarizantă a lui Băsescu face imposibilă o colaborare politică cu alte forțe.

Traian Băsescu și guvernul condus de Emil Boc (alături de PSD, între decembrie 2008 și octombrie 2009) au omis să ia la timp măsuri anticriză.

În așteptarea alegerilor prezidențiale din decembrie 2009, toate partidele politice au preferat jocul populist și triumfalist, mințind electoratul și ascunzând dimensiunile pericolului adus de criză.

Brusc, în aprilie 2009, președintele (și nu prim-ministrul, așa cum prevede Constituția) declară starea de criză din România și anunță, fără nicio dezbatere, deciziile de austeritate: reducerea cu 25% a salariilor bugetare și cu 15% a pensiilor.

A fost preferată, a susținut Băsescu, varianta „răului celui mai mic“, prin evitarea creșterii de taxe, impozite și TVA. Cota unică de impozitare a rămas la 16%, iar TVA, la 19%. Ulterior, iarăși fără anestezie și analize publice și de specialitate, TVA a crescut la 24%. După pensionari și bugetari, regimul Băsescu–Boc și-a transformat și întreprinzătorii privați în adversari. O gravă eroare, recunoscută ulterior de Băsescu, dar neîndreptată.

România a fost ultima țară din UE în care guvernanții au vorbit de criză și prima în care au fost adoptate cele mai dure măsuri de austeritate.

Decizia lui Băsescu a stârnit nemulțumiri majore, în curs de amplificare, și critici severe, din partea tuturor partidelor de opoziție.

I s-a reproșat lipsa de sensibilitate față de angajații și pensionarii cu cele mai mici venituri din Europa. Este criticat pentru felul arbitrar cu care și-a impus deciziile, fără să consulte opoziția, sindicatele și chiar propriul partid.

PDL riscă să piardă încrederea electorală, la fel ca președintele. Dar Băsescu e la ultimul mandat, în timp ce PDL va avea alegeri parlamentare în 2012. Potrivit sondajelor, șansele principalului partid de guvernare sunt în curs de prăbușire.

În ultimele săptămâni, premierul Emil Boc a dispărut, practic, din prim-plan. Miniștrii cabinetului său se remarcă prin declarații contradictorii și gafe.

În interiorul PDL au apărut mai multe facțiuni. Tinerii și cei apropiați lui Băsescu critică deschis afacerile cu miros de corupție ale „miniștrilor-cheie" din PDL — Adriean Videanu, ministrul Economiei, Vasile Blaga, ministrul de Interne, și Radu Berceanu, ministrul Transporturilor.

Ei sunt acuzați în propriul partid de afaceri ilegale și de cultivarea unei clientele politice. Multe voci din partid cer o remaniere guvernamentală și înlocuirea lui Emil Boc.

În așteptarea unei proceduri de asumare a răspunderii în parlament, care, prin vot, va duce la căderea sau rămânerea guvernului, starea de nemulțumire și confuzie în PDL și în viața politică din România se intensifică. PDL guvernează prin ucazuri, camuflate în asumare de răspundere. Dezbaterea politică este astfel inexistentă.

O criză guvernamentală, politică și socială prelungită poate fi mai periculoasă decât criza economică. Se va fi terminat criza economică, dar deriva democrației din România, pe fundalul unei culturi politice oricum tradițional autoritare, îi va imprima acestei țări un rol mai apropiat de ceea ce se întâmplă în Rusia sau Ucraina decât în Uniunea Europeană.

Devine inevitabilă, însă, posibilitatea unui guvern de uniune națională sau de tehnocrați sprijiniți politic, în măsura în care niciunul dintre partide, începând cu PDL, nu va reuși să asigure o stabilitate guvernamentală.

Tensiunile sociale vor crește în lunile care vin, atingând apogeul către sfârșitul acestui an.

Tăierea pensiilor și a salariilor, dar și a alocațiilor pentru căldură și a altor beneficii sociale, va duce la revoltă de stradă și proteste posibil violente.

E imposibil ca un nou guvern, chiar dacă va fi asigurat de PDL, să nu ia în calcul și măsuri de stimulare a consumului. Specialiștii vor avea un cuvânt mai mare de spus. Doar deschiderea unei dezbateri publice cu sindicatele și opoziția va putea preveni explozia socială.

În absența acestei deschideri spre o nouă coaliție sau spre un guvern de experți, PDL nu va putea evita o implozie și nici prăbușirea sa dramatică în amfiteatrul politicii românești.

PSD și PNL, partidele din opoziție, nu par să aibă alte soluții anticriză în afara plânsului pe umărul salariaților și pensionarilor sărăciți. Pentru ele, tragic ar fi să obțină succese electorale într-o primă fază, iar odată ajunse la putere să nu știe ce să facă.

Marele pericol constă în atingerea unui punct *of no return*, în care măsurile de austeritate brutale și insuficiente să fie urmate și de creșterea taxelor.

Pe fondul unei destabilizări sociale de proporții, raționalitatea unor măsuri de stimulare a consumului ar putea să devină tardivă.

Potrivit unor sondaje foarte recente, România face parte dintre primele cele mai neatrăgătoare zece țări ale lumii pentru investitorii străini (alături de Irak, Grecia și Venezuela) .

Dacă această țară va deveni și scena unor proteste sociale ample, pe fundalul unei instabilități politice prelungite, riscurile izolării sale vor crește.

Aflat în vizită la București, președintele Parlamentului European, polonezul Jerzy Buszek, compară situația din România cu cea din Grecia și felicită guvernul pentru măsurile curajoase anticriză. Un mai calificat *blessing in disguise* nu se poate imagina!

Spectrul destructurării sistemului democratic este real. Spre deosebire de Ungaria însă, la noi nu există forțe politice extremiste cu o pondere importantă.

Traian Băsescu, deși foarte contestat, înregistrând pierderi de popularitate, rămâne deocamdată singurul lider politic de anvergură.

El este în măsură să producă surprize, dacă acceptă dialogul și coalițiile cu opoziția. Nu pare crispat în susținerea oarbă a propriului partid, ci pare decis să-l refacă, chiar cu prețul sacrificării principalilor miniștri care i-au fost credincioși în ultimii ani și cu ajutorul cărora a câștigat alegerile și în 2009.

Dacă persistă însă în postura de lider cezaric, impermeabil la dialogul politic și la nevoia de concesii, el va avea o soartă grea.

Oricum, în vreme ce se îndreaptă spre jumătatea ultimului său mandat prezidențial, puterea sa este diminuată. El riscă o nouă suspendare de către Parlament sau un proces de respingere din partea propriului partid.

Singurul merit al Guvernului Emil Boc a fost să adopte măsuri anti-populare extreme. Tot ce se va decide de acum înainte, la nivelul planului anticriză, nu poate fi decât un progres.

Orice nou guvern sau chiar actualul guvern revizuit va trebui să recurgă rapid la un plan de investiții publice intensificate, dar și la o strategie de privatizare suplimentară.

Rolul experților va crește, în orice ipoteză. Alegătorii nu vor mai accepta lideri charismatici și populiști, care nu se pricep la economie și nu au soluții adecvate de guvernare în timp de criză. Comunicarea publică a autorităților a fost catastrofală sau inexistentă.

PNL rămâne singurul partid care n-a exclus din plan o politică de austeritate și nu încurajează creșterea taxelor. Nu vorbește de „genocidul social", precum PSD. Liderii PNL pot accepta o alianță cu PDL, de care sunt ideologic apropiați și cu care au mai guvernat în 2007–2009.

Izbucnirea crizei datoriilor suverane în Europa s-a transformat într-un alibi pentru guvernanții eșecului din România. Boala mai mare și mai periculoasă amortizează oarecum efectele infecției locale.

Încă din 1989, unul dintre factorii decisivi în politica internă din România au fost serviciile secrete. Fără acordul și concursul lor, în subsolul democrației, n-ar fi fost posibile nici prima alternanță la putere, de la stânga la dreapta , în 1996, nici orientarea geopolitică pro-occidentală, nici selecția și promovarea unor lideri politici de vârf, precum Traian Băsescu.

Aceste instituții au cunoscut o reformă de tip occidental, având azi cele mai bune relații în SUA, Marea Britanie sau Germania. Există însă tot mai multe voci în societatea românească, ce acuză imixtiuni și abuzuri ale serviciilor secrete, atât în procesul democratic, cât și în intimitatea vieții cetățenilor. Ascultându-i vorbind pe români, în aceste zile dinaintea Crăciunului, ai uneori impresia că timpul a fost dat înapoi cu 20 de ani. Se face tot mai des semnul acela caraghios, cu degetul pus la gură a tăcere și cu privirea ridicată în sus, ca atunci când cineva vorbește prea tare despre conducători, în timp ce interlocutorul își șterge complice praful de pe umeri, ca și cum ar vrea să indice grade și epoleți. Până și frizerul mi-a spus ieri-alaltăieri că preferă să-și facă programările prin viu grai, și nu la telefon. Mai aflu că, nu demult, cutare primar dintr-o localitate de munte i-a cerut diplomatului sud-coreean(?!) care-l vizita să lase telefonul la secretară. Inițial, ambasadorul a fost uimit de obiceiul românesc: i se sugera să dăruiască telefonul, eventual ca mică atenție indirectă față de gazdă. Când și-a dat seama că, de fapt, planează pericolul ascultării, fie chiar și doar în capul primarului de la munte, uimirea s-a mutat în șoc.

Serviciile l-au sprijinit până acum, fără abatere, pe Traian Băsescu. De fapt, i-au fost principalii consilieri. Rămâne de văzut care va fi opțiunea acestor servicii în perspectiva adâncirii crizei.

Vor selecta un lider nou, cu mult înainte ca Băsescu să-și închidă mandatul, în 2014?

Își vor păstra loialitatea față de Băsescu, pentru că situația economică și socială se află încă sub control? Sau pentru că sunt depășite de context, și nu mai au deocamdată alt punct de sprijin?

Cert este că serviciile secrete românești, încă din ultimii ani ai comunismului, au jucat un rol mai important decât forțele politice.

Această situație este proprie unei țări autoritare, cu democrație dirijată și cu tradiții paternaliste, valabile până azi.

În cutia neagră a viitorului pe termen scurt și mediu, atitudinea serviciilor secrete este, poate, mai relevantă decât a partidelor și liderilor politici.

Dar în interiorul acestei cutii negre nu vom avea acces decât (eventual, și cel mult), după prăbușirea avionului. E mai bine să ne stăpânim curiozitatea, cu un avion încă întreg, înfruntând resemnați turbulențele.

DIN LUME ADUNATE

2012

Urmează câteva însemnări întâmplătoare. Orice coincidență între ele și realitate este neîntâmplătoare și provocatoare.

La începutul lunii martie, noua echipă de lideri comuniști ai Chinei intră în pâine. Aleși în noiembrie anul trecut, s-au bucurat de o ultimă vacanță de acomodare. De mici au fost învățați cu selecția și autoselecția cea mai riguroasă cu putință. Citesc asta în articolul lui Eric X. Li, recomandat de publicația americană *Foregn Affairs* drept *venture capitalist and political scientist in Shanghai*. E ca și cum l-ai prezenta pe John Doe, să zicem, în ziarul *Renmin Ribao* din Beijing, drept „șaman superinițiat și secretar de partid la New York".

Dar ne interesează acum procesul de formare al cadrului de conducere din China minotaurului, cu chip comunist și corp capitalist. Deci. An de an, guvernul și sucursalele sale recrutează absolvenți de universitate pentru pozițiile de bază într-unul dintre cele trei sisteme controlate de stat: serviciul civil, întreprinderile de stat și organizațiile sociale ce țin de guvern, cum ar fi universitățile sau programele comunitare. Cei mai mulți recruți sunt angajați în prima poziție, *ke yuan*. Nu după mulți ani, Departamentul Organizatoric le examinează performanțele. Cei care merită sunt cooptați într-una dintre categoriile elitei manageriale, în ordine crescătoare: *fu ke*, *ke*, *fu chu* și *chu*. Aici intră funcționarii care se ocupă cu administrația, uzinele sau școlile superioare. Urmează iar câțiva ani de examinări

și statistici ale mulțumirii sociale în ceea ce-i privește. Oamenii fac de toate, de la un post de director de întreprindere, până la unul universitar sau de politician local. În multe cazuri, Departamentul îi trimite pe cei mai merituoși să studieze în străinătate, *the best practices in the world*. Mai ales la John F. Kennedy School of Government de la Harvard University sau la National University of Singapore. Cine scapă cu bine și din aceste încercări intră în categoriile *fu ju* și *ju*. Fericiții finaliști administrează provincii sau orașe cu milioane de locuitori sau conduc întreprinderi cu venituri de sute de milioane de dolari. Cât de riguroasă e această selecție? În 2012, ni se spune, au intrat 900 000 de oficiali în categoriile *fu ke* și *ke*, dintre care 600 000 au răzbit în *fu chu* și *chu*. Din *fu ju* și *ju* însă, fac parte doar 40 000 de aleși. După nivelul *ju*, cei mai buni pot intra în Comitetul Central al Partidului Comunist. Procesul poate să dureze până la 30 de ani. Dintre cei 25 de membri ai Biroului Politic aleși în noiembrie trecut, 19 au condus provincii mai mari decât majoritatea țărilor lumii sau ministere cu bugete care depășesc media PIB-urilor marilor națiuni. Mai aflăm, în aceeași logică, cum că un cetățean precum Barack Obama, cu experiența sa profesională ante-prezidențială, n-ar fi putut ocupa nici măcar un post de manager de județ micuț în China.

În sfârșit, știind acum toate aceste lucruri, să lămurim cine este liderul maxim Xi Jingping? În ultimii 30 de ani, el urcat de la treapta *fu ke*, de adjunct de primar într-un sat sărac, până la cea de secretar de partid la Shanghai și membru al Biroului Politic. Înainte de a conduce China, Xi a condus decenii în șir unități administrative cu o populație de peste 150 de milioane și cu un PIB însumat de 1,5 trilioane de dolari. Concluzia domnului Eric X. Li, *venture capitalist and political scientist in Shanghai*: evoluția noului lider al țării demonstrează că meritocrația domină politica Chinei și că aceia care ajung conducători de top au performanțe reale și cu prisos dovedite.

Recunosc că este fascinant acest traseu meritocratic generic, privit din perspectiva unui absolvent de succes al procesului. În aceste condiții, mă întreb, de ce mai sunt cârtitori care cred că China amenință ordinea economică globală. Până una-alta, ceea ce se vede este că această țară sprijină și chiar face posibilă respectiva ordine.

Robert Kagan este un sceptic de profesie. Fost neoconservator, transformat în raționalist nuanțat. Îi datorăm celebra diviziune a muncii și a vocațiilor: „Europenii sunt venusieni, iar americanii marțieni." Adică, europenii *make love nor war*, în timp ce americanii viceversa. Kagan crede că ne oferă o fabulă. Fabula lui Esop cu scorpionul și brotacul, ambii

vrând să traverseze râul năvalnic. Scorpionul nu știe să înoate, iar broscuța se teme de înțepătura mortală a scorpionului. Scorpionul e însă convingător: „Dacă mă iei în spate, vom traversa râul împreună. N-am interesul să te înțep și să ne înecăm amândoi." Zis și făcut. La jumătatea traseului, scorpionul îl înțeapă, totuși, pe broscoi. „De ce ai făcut-o", întreabă brotacul muribund. „N-am avut încotro. Aceasta e natura mea", răspunde scorpionul înainte de a se îneca.

Kagan conchide: China și Rusia vor sfârși prin a prejudicia sau lichida ordinea economică liberală mondială, nu pentru că doresc asta, ci pentru că aceasta este natura lor de state autocrate care prețuiesc mai ales controlul bunăstării generale și puterea care le vine de-aici.

Întrebare finală. Oare care este natura noastră, a României? Nu natura împodobită cu peturile plaiului mioritic, ci a ciobanului mioritic model pentru Prada. Supraviețuirea parțială a comunismului ne împiedică să intrăm în capitalismul prosper. Din comunism am rămas cu broasca râioasă, care dându-se peste cap nu s-a făcut prinț, ci cerșetor, iar capitalismul e scorpionul care ne înțeapă mortal, fără să murim. Bună țara. Rea tocmeala.

DESCOPERĂ ROMÂNIA!

29 aprilie 2012

Nu vreau să se creadă că scriu un text promoțional, cu sau fără frunză stilizată acoperind partea rușinoasă, deși, dacă mă gândesc bine, intențiile mele pornesc de la imagini, frânturi de sensuri care, alăturate, ca în cutare nuvelă a lui Borges, fără să-ți dai seama, descriu la sfârșit, însăși harta țării tale. A țării reale, a țării interioare, personale a fiecăruia dintre noi. După nevoi și posibilități, cum se spunea, în mod fals, în tinerețea mea.

M-am obișnuit mai demult, așadar, ca exilat timp de 20 de ani, să depistez țara, prin însemne, aluzii, presimțiri, dacă altfel nu se poate, în literatura altora, în amintirile unora, în câte-o imagine, mică, neluată în seamă, în care, așa cum se întâmplă cu picătura de ploaie filmată cu încetinitorul, se oglindește întreg universul.

Mai demult, deci, citisem în presa germană că un băiat de 12 ani, dintr-un sat secuiesc, a fost lovit, când era mai mic, de un urs. Laba ursului i-a mutilat fața. Se întâmpla cu puțin înainte de 1989. Copilul a fost purtat prin spitalele românești, dar ai noștri n-au reușit să-i îndrepte chipul, ci,

dimpotrivă, să i-l urâțească și mai tare. Au intrat în joc niște doctori din Bavaria, pe gratis, de milă, și l-au tot operat, legat și dezlegat, alți câțiva ani. Când i-au dat ultima oară jos pansamentul, părinții au descoperit un chip mai frumos decât și-l aminteau. Pentru că între timp copilul devenise adolescent, cu obrazul lui stricat cu tot, dar nimeni nu se gândea la felul cum ar putea să arate crescând. Devenise mai frumos, sub tăieturi și pansamente. Când străinii l-au îngrijit, l-au mângâiat, copilului i-a revenit și chipul pierdut, și chipul nou. Concluzia mea era atunci că laba ursului lasă urme adânci și că îndreptarea chipului strivit, al omului, al unei țări, al unui popor, se face greu, cu grijă, nu cu silă sau cu șpagă, ci doar cu pricepere, compasiune, răbdare, emoție. Cu ajutorul altora, din Europa, pentru că noi nu mai știm sau nu mai vrem. Între timp, chipul nostru, lovit, reparat prost sau nereparat, a îmbătrânit într-o expresie urâtă și speriată.

Un tânăr istoric român, dl Adrian Majuru, observa că, la un moment dat, noi semănam la chip cu italienii. E vorba de chipurile urbane, burgheze ale anilor interbelici. Apoi italienii, aruncați în confuzia fascist-comunistă, au devenit nervoși, agresivi, le-au căzut dinții, li s-au întunecat privirile. Noi, mai rău. Ne-am ruralizat, în sensul muncii grele și inutile, vizibile în trăsături, ne-am împietrit sau înnămolit fețele. Între timp, adică în ultimile decenii și azi, italienii au revenit la chipurile lor din timpul Renașterii. Sunt iarăși, probabil, cei mai senini, frumoși și eleganți europeni. În timp ce noi, după două decenii de depășire a condamnării la pălitura labei ursului comunist, sovietic sau carpatin, suntem și mai urâți. Nu din cauza absenței libertății, ci din cauza aproximărilor ei subnutritive. Nu din cauza penuriei dezorganizate, ci din cauza toxinelor noi, nenumărate ale promisiunilor eșuate. Nu din cauza minciunii ca mod de viață, ci a adevărurilor sparte, mâzgălite de viclenie. Ajunge să vezi coada pensionarilor la Tribunalul din Argeș, care stau să-și primească banii înapoi de la stat, sau falangele de știrbi luptându-se cu jandarmii pentru aghiazmă și mititei, ca să-ți dai seama cum arătăm și cine mai suntem.

Alte chipuri, alte încăperi. În zilele de după Paști, toate televiziunile noastre de știri (și avem cam tot atâtea câte în lumea anglo-saxonă!) au arătat o femeie accidentată, căzută pe marginea drumului, și tâlhărită, ziua în amiaza mare de mai mulți indivizi. O balabustă în rochie înflorată — niște șmecheri hămesiți, doar-doar găsesc ceva în hainele și în poșeta femeii căzute. Scena avea ceva în comun cu jefuirea caselor sau a magazinelor după cutremure sau tsunami, de prin alte părți. La noi însă, nu fusese cutremur, ci doar un accident. Femeia nu era moartă, nici măcar grav rănită.

Nimeni nu voia să știe cum îi merge ei, ci portofelului și telefonului ei. În Săptămâna Luminată!

De 150 de ani încoace, noi avem chipul Mariei Rosetti (o englezoaică frumoasă care a devenit soția lui C.A. Rosetti), în tabloul lui Rosenthal, *România Revoluționară*. O aristocrată britanică — fusese puțin românizată (ochii mai focoși, pielea mai creolă!) în trăsăturile de penel ale pictorului evreu, și transformată în icoana noastră laică națională, precum Marianne[1] la francezi.

Când deschizi albumul[2] de fotografii ale diplomaților români cu familiile lor, apărut recent, vezi doar chipuri ale urmașilor Mariei Rosetti. Eleganță, înaltă ținută, zâmbete inteligente, priviri optimiste. Iar când deschizi un alt album, apărut acum câțiva ani, cu reședințele aristocrației și burgheziei, dar și ale țăranilor bogați, și vezi fotografiile de familie ale perioadei 1880–1948 — în grădini, pe terase, cu bătrâni și nepoți, la vânătoare, hore, botezuri și înmormântări, în zeci de locuri îngrijite, la oraș și în sate — îți dai seama că țara noastră, de azi, nu mai este aceeași cu țara lor, din poze. Comunismul a făcut-o bucăți, dar nici ce-a urmat n-a mai strâns aceste bucăți laolaltă. Sau, dacă le-a strâns, a pus urechile în locul ochilor, zâmbetul în locul cefei, fundul în locul gurii.

Dar nu e totul pierdut. Iată peste ce-am dat recent, citind o carte englezească despre Acordul de la Ialta. Tocmai se pregăteau de primul dineu cu Stalin și de negocieri, cazați prost, într-o casă neîncălzită și cu două–trei băi la capătul coridorului. Roosevelt, președintele SUA, și fiica sa, Anna Roosevelt Boettiger, zăresc pe fereastră un pâlc mut și zdrențăros. Erau prizonieri de război români, care în trei săptămâni, supravegheați de NKVD, terminaseră de construit reședința oaspeților americani. Alături de Churchill și Stalin, Roosevelt urma să pecetluiască viitorul de aur al est-europenilor. Anna Roosevelt a înregistrat grăbită în propriul jurnal această încrucișare neprevăzută de imagini și priviri cu românii, în Crimeea. Era clipa unei despărțiri definitive tragice, nici măcar a unei întâlniri deprimante, în pragul nopții.

Te și miri unde se mai ascunde România, când, sub ce chip și în ce priviri!

---

[1] Figura alegorică a Republicii Franceze, întruchipând deviza *Liberté, Égalité, Fraternité*.

[2] D. Giurescu, R. Dinu, L. Constantiniu, *O istorie ilustrată a diplomației românești (1862–1947)*, Monitorul Oficial, 2011.

CEL MAI RĂU SCENARIU POSIBIL

24 iulie 2012

Fragmentarea și accelerarea care amenință democrația în România sunt incontestabile. Nu ne interesează de această dată cine sunt autorii, beneficiarii sau victimele. Din perspectiva propusă de mine în continuare, nu asta contează.

Cu sau fără Traian Băsescu la Cotroceni după 29 iulie, cu sau fără Crin Antonescu sau Victor Ponta în poziții de comandă ale sistemului politic, evoluțiile din spatele și din jurul României, în aceste zile de jar și delir colectiv româno-centrist, antrenează forțe și contraforțe mai puternice decât personajele politice interne.

În viziunea câmpului termic de forțe, la propriu și la figurat, contururile peisajului politic intern supus dislocării rapide și surprinzătoare sunt dublate sau triplate în adâncime de configurația politică fluidă, economică și geopolitică mai amplă, în care personajele determinante sunt UE, SUA și Federația Rusă. Aș include pe această listă cu roluri importante, chiar dacă secundare, Franța și Germania.

Să vedem, așadar, cum arată lumea înconjurătoare, în chiar momentul marilor noastre spasme autiste.

SUA se pregătește pentru alegerile prezidențiale, într-o atmosferă oarecum confuză, nu neapărat favorabilă actualei administrații. Printre puținele perfomanțe nete ale lui Obama se numără și punerea la punct a scutului antirachetă. Doar în legătură cu acesta, în cei 23 de ani care au trecut de la sfârșitul Războiului Rece, rușii au amenințat cu lovituri preventive de rachete nucleare în direcția țărilor implicate: Polonia și România, în primul rând. O posibilă sugrumare a proiectului este încă posibilă, iar Moscova, mizând pe fragilitatea administrației americane și efectele anestezice ale crizei economice în UE, testează grosimea gheții. România este unul dintre cei trei–patru actori europeni ai scutului. E însă și țara cea mai săracă, având populația cea mai nemulțumită, chiar dacă și cea mai pro-americană din Europa. Orice pană, orice accident real sau provocat în funcționarea acestei țări, care ar putea să ducă la limitarea sau compromiterea relațiilor sale cu SUA, devine, din perspectiva Rusiei, un eveniment binevenit. În Polonia, Spania, Germania sau Turcia, celelalte țări gazdă ale scutului antirachetă, rușii nu dat de pântecul moale al unor vulnerabilități similare.

Rusia are apoi un interes economic vital și dependent de rapiditatea procesului, în relațiile cu Germania, în special, și UE, în general. E vorba

de livrările de resurse energetice spre Europa Occidentală și menținerea unei relații strategice cu Berlinul, care-i garantează, generic, îndeplinirea intențiilor respective. În următorii doi ani, Rusia va deveni furnizorul suveran și nedemontabil de gaz metan în Germania și UE. În acea perioadă, ar urma să înceapă mari explorări ale gazului de șist în România. Noul guvern Ponta oscilează încă, în această privință. Bulgarii și-au închis exploatările, iar francezii le interzic. Primii au o dependență strivitoare de gazul rusesc, iar ceilalți, de industria nucleară proprie. Doar Polonia și România sunt o problemă. Polonia, mai puțin, pentru că are un regim privilegiat, de *buffer* între Rusia și Germania. Traversează bine criza și este cel mai important aliat strategic american, tocmai din aceste motive, din Europa Răsăriteană. România nu traversează deloc bine criza, are guverne incapabile să ia decizii definitive în domeniul energetic, politicieni corupți și cetățeni nemulțumiți. Potențialul de schimbare și influențare a orientării economice, energetice și strategice este mai mare, așadar, în România. O situație politică internă instabilă, pe termen mediu și lung, fără câștigători concludenți, care îndepărtează România de aliați precum Germania, UE sau SUA, devine deci instrumentul ideal pentru atingerea obiectivelor rusești: oprirea instalării scutului antirachetă și a explorării gazelor de șist.

Rușii pot vedea cum arată regiunea în care România ar putea deveni copilul vitreg al Europei și al Americii. Suntem lângă Ungaria, ea însăși sursa fervorii autoritariste, strâns legată politic de Moscova, fără scut și cu importuri masive de gaz rusesc. Alături de Serbia, perla coroanei pravoslavnice, liberă de contract cu UE sau NATO și cu prima bază rusească modernă de ascultare în sud-estul Europei, după 1989. Nu departe de Grecia, tot țară ortodoxă, cam sătulă de lecțiile Germaniei și gata să absoarbă, fără condiții, banii rușilor. În contextul în care, în Orientul Apropiat, odată cu căderea regimului din Siria și strângerea lațului în jurul Iranului, rușii sunt pe cale să piardă un bastion major de influență în zonă. Mai e apoi, taman în aceste zile, cazul Ciprului, țară membră în UE, care acceptă, din nou fără condiții, un împrumut de miliarde din partea Federației Ruse.

În sud-estul Europei, avem așadar cel puțin doi parteneri transparenți ai Moscovei, la Belgrad și Nicosia, și două țări ortodoxe rusofile, Bulgaria și Grecia. Plus Ungaria, unde demonstrațiile reușite de democrație controlată probabil că nu-i displac deloc lui Putin. Rămâne România, etern ciudată. Ortodoxă, dar pro-americană, cu tot ce-o leagă și desparte de Republica Moldova, cu scut și gaz de șist americane, dar toropită de mari

probleme interne și de absența politicienilor ei, prizonieri într-un război intern de uzură.

Nu întâmplător, articolele de la Vocea Rusiei semnate de abilul „tehnolog" politic Serghei Markov, din 2007 deputat în partidul Rusia Unită și, prin urmare, consilierul intim al Kremlinului, se refereau cu dispreț la criza politică propriu-zisă din România, în care era favorizată cauza social-democrată. Mai aflăm de-acolo și că românii muncesc mai prost decât ungurii, sârbii sau grecii. Rușii au ajuns în Principate pe vremea lui Cantemir și a lui Brâncoveanu, după lupta cu turcii, la Stănilești, în 1711. Și n-au mai plecat decât aparent și pentru puțină vreme. În general, ocupațiile lor au adus nefericire.

SUA este un aliat strategic al României. România nu este însă un aliat vital al SUA. Adică, americanii nu sunt dispuși să crediteze România necondiționat, precum o fac cu Grecia și Turcia, Israel sau Egipt, Japonia sau Arabia Saudită. Noi suntem mult mai interesați decât ei să fim un partener loial, stabil, demn de încredere. Întâmplările din România ultimelor săptămâni anunță însă contrariul. A fost nevoie de un editorial neobișnuit de aspru în *The Washington Post*, la 14 iulie, intitulat „Politicile represive din România", semnat de întreg *board*-ul editorial (avertisment sever cu valoare de poziție oficială a *establishment*-ului), apoi de un mesaj dur, se pare, al lui Hillary Clinton adresat lui Victor Ponta și, în fine, de o intervenție drastică a ambasadorului american pe lângă Crin Antonescu, pentru ca noii lideri români să-și concerteze finalmente deciziile politice interne cu promisiunile făcute în străinătate. O alunecare voită sau nevoită a statului român de pe orbita de securitate americană ar echivala imediat cu o invitație adresată Moscovei și celorlalți europeni favorabili rușilor, care n-au văzut niciodată cu ochi buni alianța de securitate cu America și cea economică cu UE, practicate de România.

Germania este legată strategic, tot mai puțin, de America și economic, tot mai mult, de Rusia. În schimb, Berlinul nu poate accepta, din perspectiva răspunderilor sale în UE, alunecarea unei noi țări din Balcani în conul de umbră al instabilității. Ungaria și Grecia sunt de ajuns.

Germania a început mai demult cu Rusia, mai mult de dragul ei decât al României, negocieri pentru reintegrarea Transnistriei în Republica Moldova. Interesele ei economice în UE și preventiv strategice cu Rusia, așadar, îi cer să vegheze ca România să nu deraieze. O Românie pro-americană n-o deranjează, atâta vreme cât împarte cu ea componentele scutului pro-american. N-ar avea însă nimic împotriva unei Românii pro-ruse, atunci când i-ar redeveni indiferentă, pur și simplu. Iată de ce, Bucureștiul

trebuie să nu desconsidere atenția enervată a Berlinului, în aceste vremuri tulburi, ci, dimpotrivă, s-o respecte. Prin Germania, e mai aproape de Europa, și mai departe de Rusia.

Franța este vechea noastră poveste de dragoste în Europa modernității. Ne-a fost ursitoare la crearea Principatelor Unite și la venirea lui Carol, chiar dacă doar în acest fericit caz și doar cu voia decisivă a lui Bismarck. Am câștigat România Mare cu ajutorul ei, în 1918, și am prosperat pe o orbită occidentală, până în 1940, tot prin Franța. Am reintrat în Europa democrațiilor, după 1989, scăpând greu și prin minune de ruși, tot prin Franța, înainte ca Germania, Marea Britanie sau America să ne redescopere. În prezent, Franța se orientează spre un joc separat în UE, în raport cu Germania. Are nevoie de aliați europeni în acest început de despărțire tactică. Nu iubește deloc rolul Americii în Europa. Păstrează o antantă cordială de folosință îndelungată cu Moscova, cu un ochi la trecut și cu altul la Germania. A avut nevoie de România, de la Războiul Crimeii până azi, neîntrerupt, ca de un avanpost la periferia răsăriteană a Europei, în contrapondere față de Rusia, dar mai ales față de Germania. Dar nici Franța n-are nevoie de un stat instabil și deviant de la democrație, la gurile Dunării, chiar dacă rămâne mai tolerantă decât Germania sau America la derapajele românești ale ultimelor săptămâni.

În ceea ce ne privește, nu suntem, din păcate, în măsură să alegem. Cu Ponta alături de Franța și cu Băsescu aproape de Germania, nu vedem deloc ținta pentru care să merite să luptăm. Dar Germania este prima putere economică a Europei, de care depinde direct și prosperitatea noastră. Deși paradoxal, ea e azi mai aproape de Rusia decât Franța. Istoric vorbind, opțiunea pro-germană a fost mereu pentru politicienii români o poliță de asigurare mai credibilă împotriva Rusiei decât opțiunea noastră pro-franceză, chiar dacă am câștigat mai des și mai mult cu francezii decât cu germanii. A trecut de mult vremea bancurilor clasice în care germanul, americanul, rusul sau chinezul apar în compania vreunui Păcală român care, cu șiretenia lui Ceaușescu și francheța lui Bulă, le face tuturor felul. Suntem obligați să ținem seama de invariabilele istoriei moderne, de curenții și contracurenții geopolitici tradiționali și accidentali, de narațiunile ritualice ale trecutului și de constrângerile non-negociabile ale geografiei. De câte ori am fost dominați de corupție, instabilitate socială și politică, acomodare vicleană, indiferență tâmpă sau trufie nombrilistă, am devenit o pradă ușoară, dacă nu cumva ne-am pus capul pe tavă noi singuri.

În chiar aceste zile și săptămâni, dincolo de zbaterile și dezbaterile noastre teribile, dar predominant sterile, când certe sunt doar căderea

leului și plecarea pe capete a investitorilor străini, în jurul, în spatele și deasupra noastră, planuri și urzeli puternice și perfide stau la pândă. Avem și prieteni, dar puțini, pe care însă am început să-i dezamăgim. Cel mai bun aliat al României rămâne poporul român, împăcat, mulțumit și unit. El a fost deja suspendat de mai multă vreme. În acest caz, procedura de demitere, dacă nu devine imposibilă, e sinucigașă.

CHINA DE LA CAPĂTUL DRUMULUI?

7 februarie 2013

Cel mai recent număr al celei mai influente publicații americane de analiză a relațiilor internaționale, *Foreign Affairs*, pune încă de pe copertă două întrebări-cheie: „Va supraviețui comunismul în China?" și „Poate fi America redresată?" Între aceste întrebări, indicând două interesante articole, un singur alt titlu: „Viitorul Primăverii Arabe". Dincolo de agenda internațională curentă, avem aici menționarea celor mai importante dinamici mondiale, aflate încă într-o fază intermediară și încadrată de riscuri. De răspunsurile la aceste întrebări depinde viitorul omenirii.

Despre viitorul comunismului în China scriu doi chinezi eminenți, Eric X. Li, *venture capitalist* și politolog din Shanghai, și Yasheng Huang, profesor de economie și management la Massachusetts Institute of Technology.

Capitalistul din Shanghai crede, cu multe și interesante argumente, privind din interior, că Partidul Comunist Chinez va rămâne la putere, pentru că a reușit să-și găsească resorturile de modernizare și reforma care-l fac apt să conducă, fără rivali, cel mai perfomant capitalism al lumii. Chinezul din America e mai prudent în legătură cu rolul unui singur partid. Provocările imense din interiorul și exteriorul Chinei nu pot fi rezolvate fără democratizarea sistemului politic, nu împotriva, ci cu concursul partidului comunist. Nu intrăm în alte amănunte. Cert este că China e o realitate în plină transformare. Cel mai populat stat al lumii, a doua economie capitalistă mondială, condusă de un partid comunist, cu progrese sociale demne de „una dintre marile aventuri umane ale istoriei (după cum spunea Timothy Geithner, secretarul Trezoreriei americane, la Davos, în 2013) are și probleme pe măsură. Conflictul dintre zonele urbane năprasnic dezvoltate și zonele rurale feudale (de aici, cele 160 000 de conflicte sociale deschise, zilnic), aspirațiile unei noi și vibrante clase de mijloc (însemnând circa 300 de milioane de oameni), adică o vastă clasă

practicantă a libertăților economice, care nu va întârzia să pretindă și mai multe libertăți (democratice și politice). Mai sunt, apoi, relațiile interetnice încordate ale metropolei cu minoritățile tibetană și uigură, o atitudine de ostilitate și neîncredere combinată cu insuficienta asumare a unor răspunderi de securitate în raport cu țările vecine din estul și sud-estul Chinei, dar și în relațiile cu lumea occidentală în ceea ce privește Iranul, Siria sau Africa.

Reușita excepțională a capitalismului de stat comunist din China provoacă, firește, teze și antiteze despre potențialul ostenit, revolut sau nu, al democrației liberale de tip euroatlantic. Se vorbește deja de mai multe „democratizări", în Occident, în SUA, în China, în Singapore, în Rusia. În lumea noastră euroatlantică, democrația are serioase probleme de previzionare și depășire a crizei. În democrațiile etatiste, cu mari absențe ale drepturilor și libertăților omului, economia înflorește și milioane de oameni își schimbă în bine viața în fiecare zi.

Americanul Robet Kagan, ideologul neoconservatorilor, un briliant gânditor și chiar stilist al analizei politice, face în cea mai nouă carte a sa, *The World America Made*, următoarea constatare, surprinzătoare la un fost partizan al democratizării cu forța (*regime change*): „Se întâmplă ca ființele umane să tânjească nu doar după libertate, autonomie, individualitate și recunoaștere. Mai ales în perioade dificile, oamenii tânjesc de asemenea după securitate și ordine, își doresc o apartenență la ceva mai mare, mai cuprinzător decât ei înșiși, la o realitate care include și autonomia, și individualismul, o realitate pe care autocrațiile o furnizează deseori mai bine decât democrațiile."

Tot în *Forreign Affairs* citim și excelentul articol al jurnalistului american Fareed Zakaria, intitulat „Can America Be Fixed?". Adică, dacă America mai poate fi redresată… Aș spune că țin infinit mai mult să obțin un răspuns convingător la această întrebare decât la aceea privind eternitatea dubitativă a comunismului în China. Pentru că noi suntem parte din lumea americană a democrației politice și a valorilor individale și globale, de securitate, morale, religioase. Suntem, însă, și urmașii comunismului de stat, în varianta ultimă, ineficientă și parodic violentă, foarte confuză și cu efecte perverse, individuale și comunitare valabile până azi.

Și din cauza experimentelor locale nefericite de capitalism postcomunist, România e mai aproape decât America, Germania sau chiar Polonia, de sindromul descris de Robert Kagan. Mai aproape de nostalgia unanimismului despotic, în care siguranța respingătoare a vieții e preferată de mulți (și nu doar în amintire) libertății haotice a șanselor puține din prezent.

Fareed Zakaria face o incizie adâncă în neputințele democrației liberale de tip american, care „în ultimele decenii, cu puține excepții, a administrat sau a ignorat problemele, mai mult decât să le confrunte frontal". Datoriile publice excesive, destructurarea infrastructurii, un capitalism financiar resălbăticit au condus la o stare catastrofală. „Pericolul pentru democrațiile occidentale nu este moartea, ci scleroza", conchide Zakaria.

Nu extind aici discuția pro- sau anti-democrație occidentală *versus* pro- sau anti-comunism capitalist asiatic. Repet, personal, cred în virtuțile regeneratoare ale civilizației atlantice, și pentru că noi, românii, așa cum și unde suntem, suntem membri titulari ai aceste lumi, liberi și nesiliți de nimeni, în afara propriului nostru trecut.

Trebuie însă să fim atenți și la ceilalți, la modelele lor economice, culturale și societale. Mie îmi lipsește, bunăoară, în România, un Confucius local, care să ne reînvețe respectul pentru strămoși și părinți, buna cuviință, rolul încrederii, importanța angajamentelor și a muncii isprăvite, impactul ritualurilor, necesitatea legăturii permanente între trecut și prezent.

În sfârșit, ne aflăm în contextul negocierii unor contracte de investiții chineze în România, din fericire, în curs de tranșare. Dincolo de intențiile unor investiții chineze, foarte necesare, am reținut și proiectul de a organiza la București o grandioasă expoziție de artă chinezească antică, ce va călători în doar câteva orașe din lume. Din Europa Centrală și de Sud-Est, chinezii au ales tocmai capitala României, pentru acest eveniment. Cred că opțiunea reflectă nu atât nostalgia chinezilor față de vechile lor relații privilegiate cu România național-comunistă, cât dorința de a continua o tradiție de loialitate, afinități elective și interes mutual verificat. Mai mult, polița de asigurare a expoziției de la București, în valoare de zeci de milioane de euro, va fi achitată de Beijing, în semn de bunăvoință față de România. E reînceputul unei relații complexe și necesare, pe care politicienii români trebuie s-o administreze cu pricepere și subtilitate.

CHESTIUNEA GERMANĂ, REVĂZUTĂ ȘI ADĂUGITĂ

11 martie 2013

Politicienii germani se pregătesc pentru alegerile din septembrie, anul acesta. În lupta electorală pentru puterea în landuri, creștin-democrații, creștin-socialii și liber-democrații au încasat mai multe înfrângeri. Angela Merkel stă bine în sondaje, dar nu neapărat și partidele din actuala coaliție.

Se vorbește de o posibilă mare coaliție, CDU–SPD (adică Uniunea Creș-tin Democrată alături de Partidul Social Democrat). Este motivul pentru care politicieni creștin-democrați și creștin-sociali, precum ministrul de Interne Friedrich (creștin-social bavarez), sunt gata să recurgă la politici populare sau chiar populiste, pregătind terenul.

Problema așa-zisei „migrații sărace" din România și Bulgaria se pune cu intensitate în ultimele săptămâni. La recenta reuniune a Asociației Orașelor din Germania, primarii s-au plâns la unison de invazia romilor. De exemplu, în Neukölln, cel mai sărac cartier al Berlinului, sunt 10 000 de nou-veniți săraci, între care 5 000 de romi. Încasează ajutoare sociale și comit infracțiuni. Locuitorii sunt speriați și nemulțumiți. Se gândesc cu groază la ce se va putea întâmpla după 1 ianuarie 2014, odată cu libera-lizarea definitivă a pieței muncii pentru români și bulgari. Observ cu mare îngrijorare cum se creează o stare de spirit anti-românească. Mulți se întreabă, în talk-show-uri TV, dacă România și Bulgaria n-au intrat prea repede în UE.

Pe acest fundal, dosarul Schengen a rămas singura pârghie de influen-țare, în cazul României și Bulgariei. Pe lângă MCV, ea va fi folosită ca instrumentul de lucru prin care vest-europenii să-i țină la distanță pe români și bulgari, buni aspiratori de frustrări germane sau britanice în timpul crizei. Nu trebuie să ne mire declarațiile lui Friedrich. Se poate și mai rău.

Problemele politice interne ale României sunt o invitație permanentă la intervenții, nemulțumiri și reproșuri cu geometrie variabilă, din partea occidentalilor, oricum în căutarea țapilor ispășitori. Românii s-au calificat pentru acest rol, prin excelență, începând de astă-vară. Poate e nedrept, dar aceasta este situația deocamdată. Suntem în plină desfășurare de pla-nuri necesare, dar și demagogice privind criza, soluțiile anticriză și viito-rul UE. Am căzut la mijloc, de bunăvoie și nesiliți de nimeni. Există un vers al unui poet român din perioada comunistă, dacă mi-l amintesc bine: „Și pe stadionul lumii în neștire, e greu să fii mereu copil de mingi." A rămas valabil, atâta vreme cât multe dintre problemele noastre eterne sunt nerezolvate: corupția, o birocrație sufocantă, egoismul elitelor, ine-ficiența muncii, ponderea crescută a mentalității suburbane, un Ev Mediu întârziat la țară, abandonul scării comune cu izolarea în propriul apar-tament (ca metaforă a dezangajării civice), istețimea rapsodică exprimată în tactici de supraviețuire combinate cu abandonul construcției strategice.

În realitate, în Europa se observă mai multe scindări și realinieri, în plină desfășurare. Țările sudice, în frunte cu Franța, vor un euro mai slab

și planuri anticriză de sporire a creșterii economice, opunându-se tot mai vizibil Germaniei. Anglia și Norvegia pun chiar problema unei posibile ieșiri din UE. Social-democrații europeni îi consideră pe popularii creștin-democrați ca fiind principalii vinovați de sacrificarea drepturilor sociale prin impunerea austerității. Liderii politici români de la guvernare se aliază, tot mai vizibil, tendinței franceze (socialiste) și anti-germane (populare). S-ar putea să cadă între scaune, pentru că *quod licet Iovi, non licet bovis*. Mai pe șleau spus, „ce i se permite lui Jupiter nu i se îngăduie boului". Mai ales dacă ultimul se prezintă travestit în cal sau chiar mârțoagă dâmbovițeană. Sezonul carnavalului abia a început. „Lăsata secului" ne privește doar pe noi…

Relațiile dintre România și Germania sunt foarte importante, în primul rând pentru România. Ele sunt vechi și solide, independent de înscrierea lui Klaus Iohannis în PNL. Iluzia că, atacând Germania Angelei Merkel, ne alăturăm credibil Franței socialistului Hollande e tentantă, poate, dar periculoasă. Când s-a pus problema prințului străin, în 1866, opțiunea românilor și a lui Napoleon al III-lea pentru nominalizarea lui Carol a avut nevoie de confirmarea finală a lui Bismarck. Cam ăsta e traseul și azi, în ceea ce ne privește. Pe vremuri, cineva spunea, apropo de viața intelectuală pariziană postbelică: „Prefer să mă înșel ca Jean-Paul Sartre, decât să am dreptate ca Raymond Aron." Raymond Aron a avut mereu dreptate, Sartre s-a mai și înșelat. Al doilea are azi flori proaspete pe mormânt, la Montparnasse, primul e uitat într-un colț cenușiu al aceluiași cimitir.

Mai e ceva. În general, o relație bună cu Germania a ținut Rusia la distanță de România, sau cel puțin așa credea P.P. Carp. Până la un punct, așa a fost. Și e clar că Germania are azi o putere mai mare de influențare a Rusiei decât Franța. Germania este și un aliat mai puternic al Americii decât Franța. Iată două detalii care n-ar trebui să ne scape.

Dosarul Schengen e doar un pretext. Problemele noastre țin de statutul nostru periferic în UE, de întârzieri și neputințe cronice. Suntem, deci, oricum vulnerabili. Spre ele trebuie să ne îndreptăm atenția. O strategie cu gir european a integrării romilor, de exemplu, ar fi mai binevenită decât tactica nesfârșită a integrării în spațiul Schengen.

Relațiile româno-germane sunt pozitive pentru România. Nu e bine, însă, să judecăm lumea personalizând marile puteri în funcție de politicienii actuali, ai lor și ai noștri, trecători prin definiție. Germania apreciază loialitatea, consecvența. Din tot felul de motive, România i-a înșelat aceste așteptări în epoca modernă. Dar, ce-i drept, și germanii ne-au trădat pe toți, și pe ei înșiși în primul rând, adunându-se trup și suflet în

jurul nazismului și al lui Hitler. Noi nu ne putem permite partizanate sau antipatii tranșante, când e vorba de marile puteri. Trebuie să fim credincioși doar principiilor, dar și să excelăm în arta negocierii, a medierii, a inovației, a diplomației oportune. Handicapul, dar și șansa țărilor mici și medii. Impresia mea este că, mai nou, vrem să luăm partea câte unei țări împotriva alteia, cu renunțarea la subtilitatea și suplețea eforturilor de contextualizare. Am devenit supli în principii invariabile, și greoi în atașamente nedatorate.

UN SCANDAL SUPLIMENTAR?

3 aprilie 2013

Ne-a surprins în urmă cu câteva săptămâni. Orașele germane reunite într-o conferință anuală au elaborat un document în care se atrage atenția asupra noului pericol. În primele luni ale anului 2012, numărul imigranților din România și Bulgaria ar fi sporit cu 24%, față de cei 149 091, oricum înregistrați până atunci. Problema este că autoritățile locale germane sunt confruntate cu reducerea cronică a cheltuielilor publice, prin lege, dar și cu derapajele unui sindrom xenofob mai vechi, cristalizat, inclusiv în dezbaterea publică din *mainstream*, în jurul turcilor. Cartea fostului senator și bancher berlinez, Thilo Sarrazin, *Germania se dislocă. Cum ne punem în pericol țara*, din 2010, este în continuare pe primele locuri în toate box-office-urile posibile. „Cu cei aproape trei milioane de turci, nu se mai poate face mare lucru. Cu țiganii invadatori din România și Bulgaria, încă nu e prea târziu." Acesta pare să fie raționamentul, reductiv, discutabil, dar în creștere de audiență.

În ciuda declinului demografic dramatic și a potențialului economic și social, inclusiv de integrare, mai mare ca oriunde în Europa, germanii par să fie și cei mai stresați de spectrul străinului abuziv și castrator. Așa cum bine observă Tanya Wunderlich în analiza „Germany's Skewed Immigration Debate" difuzat recent sub egida The German Marshall Fund, atât raportul Asociației Orașelor Germane, cât și reacțiile politice ale ministrului de Interne, Hans-Peter Friedrich, (care între altele, au dus la o nouă blocare a accesului României și Bulgariei în spațiul Schengen), suferă de vicii serioase de analiză.

Laitmotivul criticilor germani ai „migrației sărace" din România și Bulgaria este pericolul „inundării" lor cu romi săraci și delincvenți.

Raportul citat observă revenirea terminologiei nautice din anii ’90, când politicienii germani declarau: „Corabia s-a umplut!“ De la alarma inițială a primarilor, mulți fiind social-democrați, până la concluziile de la Bruxelles privind amânarea integrării în Schengen, s-a parcurs întreaga gamă a enunțurilor posibile. De la cele brutal populiste sau abil ipocrite la limba de furnir alunecos a europeniștilor.

Problema e și mai simplă, și mai complicată, în același timp.

Mai întâi. Germania, Anglia și celelalte țări europene care-și deschid porțile pentru forța de muncă din România și Bulgaria în ianuarie 2014, sunt, la fel ca toată lumea, în criză. Lipsa de soluții și de orizont în depășirea crizei transformă și societățile occidentale în terenuri populiste. A te trezi cu români și bulgari în 2014, în număr mare, e altceva decât criza „instalatorului polonez“ din 2007. Atunci era boom, acum e recesiune. Alegerile legislative federale din Germania, prevăzute pentru luna septembrie, sunt ingredientul care colorează în acest interval orice acțiune sau reacție politică.

Una dintre erorile consemnate în raportul The German Marshall Fund este că imigrația din România și Bulgaria n-are nimic anormal. 80% dintre imigranții români și bulgari veniți după 2007 au un loc de muncă. 22% au calificări superioare, iar alți 46% sunt calificați exact pentru joburile de care are cel mai mult nevoie Germania, și pe care germanii nu le vor. În sfârșit, nu se ține cont nici de faptul că în anul universitar 2011–2012 s-au înscris la studii în Germania 7 000 de studenți bulgari. După știința mea, sunt și în jur de 2 500 de studenți români în aceeași țară.

Facit, cum spun nemții, precum strămoșii noștri latini: alarma privind migrația predominant romă și la vânătoare de beneficii sociale nu se justifică, potrivit datelor statistice germane.

S-a observat că, procedând astfel, germanii trimit mesaje contraproductive, tocmai în momentul când nevoile lor de forță de muncă străină sunt mai mari ca oricând.

În al doilea rând. Problema romilor este gravă, în desfășurare și periculoasă prin implicatii. Ei alcătuiesc cea mai mare minoritate din Europa. Cei mai mulți romi din Europa trăiesc în România. Politicile de integrare ale ultimelor guverne au dat greș. Din 2007 încoace, UE a transferat prin Fondul Social European nu mai puțin de 75 de miliarde de euro, predominant în direcția României și Bulgariei. Unde sunt banii? Cum au fost folosiți? Niciun răspuns.

Romii sunt o problemă pentru România, înainte de a „inunda“ Germania. Sărăcia generală, lipsa de strategii anticriză, periferizarea întregii țări în raport cu UE alcătuiesc solul germinativ al unor atitudini extreme.

În Ungaria și Bulgaria, s-au produs deja tulburări deschise, partide extremiste și lideri intens xenofobi. În România, orice scânteie poate fi fatală, având în vedere fragilitatea eșafodajului administrativ, statal și psihologic. Românii trebuie să facă ceva cu romii. Împreună cu ei și în folosul lor, până nu va fi prea târziu. E problema noastră, a României, înainte de a fi a UE, a Franței sau a Germaniei.

În sfârșit. În viziunea lui Misha Glenny — jurnalist britanic și expert în sud-estul european, în domeniul crizelor terminale —, problema romilor din Balcani reprezintă viitorul butoi cu pulbere al Europei[1].

Raportul emis de The German Marshall Fund e ceva mai *soft*, dar la fel de ultimativ în concluzia sa: „În ultimă instanță, soarta minorității romilor în Uniunea Europeană va fi ștacheta de evaluare a succesului integrării, solidarității și justiției sociale.“

PUTIN *RELOADED*

4 mai 2014

Foarte interesantă, oricât de perfidă, această carte biografică despre Vladimir Vladimirovici Putin, datorată autorului rus Stanislav Belkovski. Interesantă, pentru că deconstruiește, demontează un Putin generic, fixat în percepția obștească, și-l recompune, îl reconstruiește printr-o operație de chirurgie estetică bine camuflată în exercițiu anticonspirativ.

Ideea autorului este că acel Putin, eminamente rău, din viziunea occidentală este fals, în timp ce acest Putin, eminamente diferit, reasamblat de un rus este veritabil. Metoda ține de raționalitatea comprehensivă, inventată și îndrăgită de anglo-saxoni, care defrișează miturile, prejudecățile, sentimentalismele, dizolvă aura mistică contrafăcută sau conotațiile înșelătoare provenite din ignoranță, intimidare, credința în idoli utili sau falși, manipulabili imagologic și mediatic.

Belkovski vrea să ne facă să credem că acel Putin pentru uzul occidentalilor n-are nicio legătură cu realitatea. El, rusul Belkovski, de la care te

---

[1] A se vedea excelenta antologie de studii *The Gypsy „Menace“*, Hurst & Co Publishers Ltd, 2012.

aștepți mai degrabă la partizanat euroasiatic, fantasmare iconodulă sau propagandă cezarică, întoarce cărțile pe față și reabilitează, culmea, în parametri occidentali de analiză, un personaj nou, exfiltrat din purpura ultimului țar roșu.

Dar, chiar dacă metoda e inspirată, realitatea e necruțătoare. Belkovski, un *insider* șevronat al Kremlinului și al sistemelor pe orizontală ale verticalei puterii de la Kremlin, a scăpat din vedere un simplu amănunt. De la apariția cărții sale în Rusia, la sfârșitul anului trecut, până la traducerea în limba română, la mijlocul anului 2014, o răsturnare dramatică de planuri în Ucraina, în relațiile Occidentului cu Rusia, încă în rapidă și imprevizibilă derulare, invalidează pur și simplu personajul Putin propus de Belkovski.

Păcat. Îmi pare sincer rău că acest Putin belkovskian, atât de diferit de Putin din engramele euroatlantice, și-a revenit brusc din prinț în broscoi, transformându-se în cel mai rău avatar posibil al tătucului rus îndelung mistificat de așteptările îngrijorate ale non-rușilor.

Putin cel fals al americanilor se manifestă cu o forță a intervenției agresive mult prea reală, ca să-l mai confundăm cu Putin cel adevărat, pașnic, anti-imperialist și chiar rusofob, propus că variantă de lucru de Belkovski.

Această carte are, într-adevăr, un destin. În mai puțin de un an, istoria, de obicei inertă, prea răbdătoare și amăgitoare i-a contrazis mesajul.

Să ne lămurim. Publicul occidental a creat un Putin, apărut peste noapte din mantia lui Elțîn, ca personaj periculos. În această viziune, el are o obârșie KGB-istă, de fost spion sovietic în RDG. Apoi, el a absolvit un stagiu formativ în preajma noilor democrați, dar și a oligarhilor atotputernici care au marcat istoria postcomunistă a Rusiei. În sfârșit, Vestul îl consideră pe Putin drept coautorul moral al unor crime oribile, împotriva Annei Politkovskaia sau Aleksandr Litvinenko. Tot Putin, în clișeul contrazis de Belkovski, ar fi războinicul neînduplecat din Cecenia sau un Don Juan indecis între așternuturile campioanei de patinaj artistic, devenită politician, Alina Kabaieva, și budoarul itinerant al sopranei Anna Netrebko. Același Putin și-ar fi construit o bandă de cerberi briganzi din oamenii serviciilor secrete și ai armatei, încrucișați cu monarhiști nostalgici, ultrași naționaliști, cazacii de pe Don și staliniștii revigorați. În aceeași logică, omul are o identitate anti-occidentală pur sânge, disprețuiește democrația și detestă plutocrația.

Stanislav Belkovski dărâmă însă acest personaj. În noua versiune, Putin este o biată ființă solitară în căutarea unui tată, fiu sau frate. A avut o copilărie nefericită marcată de un tată vitreg georgian și abuziv. De-aici,

ne spune Belkovski, sentimentele sale antigeorgiene. N-a apucat să fie un KGB-ist sadea, ci doar un spion secundar, ratat pe ultima sută de metri a Imperiului Sovietic. Deci, n-are cum să iubească Imperiul, ci, păstrându-i simbolurile conservatoare — insigne, pectorali strălucind de decorații la 7 noiembrie, imnul lui Stalin etc. —, îi dorește extincția cu fervoare.

Are o sexualitate amorfă, ne mai spune Belkoski. Adică neclară. În această tipologie, diferența dintre heterosexualitate și homosexualitate n-ar fi prea mare. Omul nu este deci nici macho, nici masculul feroce la vânătoare de ciute faimoase. Putin nu este exhibiționist sau marțial, așa cum pozează cu bustul gol și bronzat la pescuit sau călărește fără șa în căutarea tigrului siberian anesteziat oportun. El n-ar fi decât un leningrădean cu cheia la gât, în copilăria tristă din curtea interioară a blocurilor cu mult mai mulți locatari decât băi, timid, idealist și, treptat, pro-european, anti-sovietic și anti-imperialist, profund neînțeles de restul lumii. Occidentul nu și-ar putea dori un lider rus mai potrivit, mai compatibil cu ideile umanismului european, insistă Belkovski. Putin este deci un conducător postmodern, care nu modifică realitatea, nu-i retrasează bornele, ci e doar ostatecul împrejurărilor. Asemenea lui Napoleon Bonaparte, crede Belkovski, care citează panseul paradoxal al corsicanului: „N-am luat niciodată vreo decizie, ci am fost mereu ostatecul împrejurărilor."

În sfârșit, acest Putin re-creat de Belkovski ar fi echivalentul unui Epimeteu, în niciun caz al lui Prometeu. Autorul, inspirat în găsirea și ilustrarea acestei metafore, ne amintește că Prometeu a furat focul în folosul oamenilor, redându-le și speranța. A plătit cu un transplant involuntar de ficat în beneficiul vulturului Ethon, din Munții Caucaz. Fratele semizeului este Epimeteu. Acesta nu și-a părăsit nicodată locul natal, a gândit lent și a acționat prudent. A conservat, nu a inventat. S-a protejat, nu s-a sacrificat ca Prometeu. A comis însă o eroare, și ea pardonabilă: s-a lăsat sedus de Pandora, stăpâna cutiei tuturor nenorocirilor. Așa și cu Putin, crede Belkovski. Este un Epimeteu pe tronul Rusiei. Un om sincer, calm și cuminte care, ghinion, are parte și de toate relele scăpate din cutia Pandorei, în Rusia ultimilor ani.

Fiecare dintre aceste ajustări de portret are parte de o ilustrare interesantă, inedită, bine strunită, adesea excelent formulată. Belkovski e un eseist rus talentat, cutezător, cult, cinic. Nu mi-am dat însă seama cât e de curajos. Cu alte cuvinte, dacă scriind toate acestea și-a riscat într-adevăr pielea, așa cum susțineau jurnaliștii de la *Der Spiegel*, recenzând traducerea cărții sale în limba germană, la începutul anului. Germanii menționau însă și un fapt interesant: Belkovski este un apropiat sau în orice caz un autor

tolerat și încurajat de serviciile secrete ruse. La prima vedere, pare de mirare, având în vedere că, deși potretul pe care i-l face lui Putin e eminamente unul ameliorat față de percepția comună, în el încap multe și dure trăsături de penel. Le veți descoperi citind această carte, oricum utilă și binevenită. Chiar dacă ea nu-și atinge, cred, scopul.

Noutățile apărute în chipul lui Vladimir Putin, descrise în carte, un fel de revizitare ameliorată, ca într-un portet al lui Dorian Gray idealizat, nu urâțit de trecerea timpului, s-au risipit dintr-odată. O spun cu părere de rău. Mi-ar fi plăcut, pentru beneficiul literar și politologic al pieței hermeneutice, ca acest nou Putin să-și extindă cursul. Din păcate, n-a fost să fie.

Evenimentele din Ucraina, zăngănitul săbiilor și scenele de Război Rece reîncălzite subit, propaganda manipulativă a Kremlinului, mai contorsionată și mai de rea-credință decât în mulți ani ai Uniunii Sovietice, repunerea în drepturi a intoxicării și a substituirii faptului prin interpretarea lui tendențioasă îl au la comandă, totuși, pe Vladimir Putin. Acest personaj seamănă acum, în chiar aceste zile, cu cele mai severe prognoze despre el, ale celor contrariși sau ironizați de Belkovski. În timp ce portretul lui Belkovski, mai bun și mai nevinovat decât ne dau voie actualele împrejurări să acceptăm, s-a surpat precum capul faraonului din piramida tocmai expusă luminii arheologului sau scalpelului noilor hoți.

Cartea merită însă citită. Conține multe informații de primă mână și o contextualizare interesantă a lor, chiar dacă în logica subiectivă a unui autor de casă deghizat în pseudodemolator de monumente. O carte, într-un fel, antiprovidențială.

Ea vrea să ne facă să credem ceva anume, are un mesaj prescris, o intenție teleologică, urmărind efecte predominant anestezice. În traducere liberă, ea parcă ne spune: „Fiți liniștiți, trăim în cea mai bună dintre lumi, și pentru că la Kremlin domnește Vladimir Putin.“ Când termini cartea și deschizi televizorul, așa cum mi s-a întâmplat și mie în ultimele luni, constați că Belkovski, deși pravoslavnic, oricât de liber-cugetător, ne-a vândut scrisori de indulgență. Afară-i vopsit gardul, înăuntru-i leopardul.

O MÂNĂ DE AJUTOR

august 2014

Altminteri, o vară ca oricare alta. Ca în 1914, de exemplu. Lumea cunoștea cel mai înalt grad de globalizare. Oamenii și mărfurile circulau liber,

dintr-o parte într-alta a Europei. Nivelul de-atunci n-avea să mai fie atins, decât în ultimii ani ai secolului. La Bad Ems sau la Baden-Baden, societatea mustea de ruși melancolici, pregătiți să umple mai târziu rolurile de oligarhi și agenți din filmele lui Tarkovski sau în interpretarea lui Mastroianni. Un tânăr filosof și militant socialist, cu un frate spânzurat după atentatul împotriva țarului Alexandru al II-lea, se pregătea să facă o frumoasă călătorie în trenul blindat, oferit cu cea mai grațioasă și sinucigașă bunăvoință de un bancher evreu al Reich-ului, prin intermediul unui distins domn britanic al cărui nume de familie era Helphand. Maiorescu, la capătul levantin al Europei, însoțit doar de menajera sa germană, în umbra locuinței din Piața Lahovari, sub caniculă, își scria ultimele pagini de jurnal, observând că în România tot mai mulți politicieni și jurnaliști sunt plătiți de ruși, în așteptarea unui moment anume. La München, ghidul sezonului turistic cultural al verii anului 1914 este publicat, ca de obicei, în germană, franceză și engleză — „limbile culturii noastre umaniste comune", citim în prefață. Viena și Parisul cunoșteau cote de maximă fervoare creatoare. Satiristul Karl Kraus încă n-apucase să scrie că în orașul mustăciosului împărat Ferenz Joszka dospea laboratorul sfârșitului lumii. Nimeni nu se gândea că, peste doar câteva zile, un asasinat la Sarajevo, urmat de excitația periferică a unui imperiu de operetă în jurul unei provincii turcite, scotea lumea din țâțâni.

Ce ciudat, totuși! În acele zile de sfârșit de iulie, când regii, țarii și împărații se pupau și salutau cu viteza proto-aparatului de filmat, spre deosebire de vara anului 2008, nimeni n-a declarat la Moscova că situația arată cam ca înaintea Primului Război Mondial.

De ce spun rușii că situația arată ca atunci? Ca să-l contrazică, poate, pe Zbigniew Brzeziński, care crede că Războiul Rece (sau fierbinte) între Occident și Rusia, via Georgia, este imposibil, atâta vreme cât milionarii și miliardarii ruși au ocupat Coasta de Azur și conturile băncilor elvețiene? Nici în vara anului 1914 nu era altfel. Țarina și țareviciul se plimbau nestingheriți la San Remo, pe Corso dell'Imperatrice din fața Hotelului Royal, denumite așa în cinstea lor, mergeau la slujbă la biserica rusă din colț și îi scriau lui Rasputin: „Ce frumoasă e Italia, păcat că-i locuită."

Rușii, atât de insensibili la frig, evită să vorbească de pericolul unui nou Război Rece, ca la Paris, Londra sau Berlin, sugerând că mai degrabă o boare de Sarajevo, cu balcanice miresme de ćevapčići[1], alunecă indiscret pe bulevardul Rustaveli din Tbilisi. Poate pentru că preferă analogiile

[1] Mititei.

balcano-caucaziene, în care s-au specializat. Probabil că mizează pe bunăstarea și seninătatea care domneau și în acel iulie 1914, când războiul începea ca o glumă, ca un „defect de frumusețe", cum spun germanii, transformând *la joie de vivre* a văduvei vesele într-o hecatombă cu 10 milioane de morți tineri.

Bush jr. spune că Rusia e iresponsabilă, englezii cer cea mai largă alianță împotriva unei Rusii agresive, Germania „coșmarului coaliției" de care suferea Bismarck, dar și a fostelor băi de aburi cu Boris și Helmut sau a prieteniei virile, ochi în ochi și mână-n conductă, dintre Gerhard și Volodea, palpează Țările Baltice și trimite fregata Lübeck la Constanța. Bun, dar vizita era programată de multă vreme. Bun, dar ea putea fi anulată, când Marea Neagră a devenit albastră.

Când, în 1914, băieții plecau la război, care în franceză, care în germană sau în rusă, se-auzeau cântecele vesele și promisiuni galante: până la Crăciun suntem acasă, învingători! A fost cel mai glumeț început al războiului cu cel mai tragic sfârșit, cunoscut vreodată.

Acum nimeni nu glumește și nu răsună valea de vioiciune ostășească. Să fim serioși. Rușii nu dau decât o mână de ajutor (*Helphand*) locuitorilor țării natale a mamei lui Stalin (Osetia de Sud) împotriva celor din patria paternă a aceluiași (Georgia). Afaceri de familie. Bunicul lui Putin (origine sănătoasă) a fost bucătarul-șef al lui Iosif Vissarionovici, iar bunicii lui Saakașvili (aristocrați bine orientați) l-au adăpostit pe spărgătorul de bănci și anarhistul ucigaș Stalin, scăpându-l de poliția țaristă. „Toți suntem georgieni", spune John McCain. „Eu nu sunt", răspunde Schröder. *Ich bin ein Berliner*, adaugă cu întârziere Obama. „Nu vreau să fiu kosovar", precizează Putin. „Fiți înțelepți și prudenți, le șoptește Băsescu. Războiul Troiei nu va avea loc."

EUROPA PERSONALĂ, ÎN OAMENI ȘI ÎNTÂMPLĂRI

(1996–2015)

Refuzăm să învățăm din experiență. Pentru că la comandă se află, cel mai adesea, indivizi aistorici. Azi nu se mai predă în școli istoria ca o succesiune de evenimente. Se lucrează cu termeni și teme desprinse din context.

Henry Kissinger, interviu în *The National Interest*, 19 august 2015

În intenția de a clarifica evenimentele comemorate pornind de la mizele identitare contemporane, va trebui să reflectăm și la semnificația evenimentelor necomemorate. Așa cum Freud a demonstrat că, în cazul memoriei individuale, e mai interesantă uitarea decât amintirea, este posibil să aflăm mai multe despre o societate plecând de la ce nu comemorează ea, decât de la ceea ce comemorează.

Joël Candau, *Mémoire et identité*, 1998

Însușirea cea mai temeinică a caracterului geto-dacic este duplicitatea, viclenia, prefăcătoria, dibăcia de a înșela. […] Corpul social al neamului românesc pare a trăi într-un continuu acces de isterie, în care convulsiunile și spasmele se urmăresc la intervale foarte scurte. Finețea, vioiciunea spiritului, ușurința înțelegerii lucrurilor, inteligența superioară a românilor, îmbinate cu lenea, cu trândăvia orientală care i-a copleșit, au dat naștere unui spirit critic amar, sfâșietor, destructiv.

Dumitru Drăghicescu, *Din psichologia poporului român*, 1907

Miturile unei națiuni sunt adevărurile ei vitale. Acestea pot să nu corespundă adevărului; faptul n-are nicio importanță. Suprema sinceritate a unei națiuni față de sine însăși se manifestă în refuzul autocriticii, în vitalizarea prin propriile erori. Și apoi, o națiune caută adevărul? O națiune caută puterea.

Emil Cioran, „Din mărturisirile unui naționalist“, în *Gândirea*, 1935

Ascultând, într-adevăr, strigătele de bucurie nestăpânită care urcau dinspre oraș, Rieux își amintea că această bucurie este mereu amenințată. Căci el știa un lucru pe care această mulțime pradă bucuriei îl nesocotea și care poate fi citit în cărți, că bacilul ciumei nu moare și nu dispare niciodată, că el poate să stea zeci de ani adormit în mobile și rufărie, că așteaptă răbdător în odăi, pivnițe, cufere, batiste și hârțoage și că poate să vină o zi când, spre nenorocirea și învățătura oamenilor, ciuma își va trezi șobolanii și-i va trimite să moară într-o cetate fericită.

Albert Camus, *Ciuma*, 1947

LINIILE DE FRACTURĂ ALE ROMÂNIEI

Conferință publică, Teatrul Național „I.L. Caragiale"
11 ianuarie 2011, ora 11

I. Introducere

Cu exact 15 ani în urmă, apărea în Statele Unite o carte care avea să influențeze major gândirea politică și culturală globală a anilor din urmă. E vorba despre *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, a lui Samuel Huntington. În 1993, Huntington semnează în *Foreign Affairs* (un caiet de politică internațională, de reflexii internaționale), un eseu care se numește *Ciocnirea civilizațiilor?* Cu semnul întrebării. Trei ani mai târziu, reia tezele din acest articol și publică o carte de câteva sute de pagini, cu același titlu, dar fără semnul întrebării. Cartea avea să facă o carieră briliantă și, bineînțeles, foarte controversată.

Tezele lui principale sunt că, după terminarea conflictului ideologic, care a fost motorul Războiului Rece, intrăm într-o perioadă de reconfigurare a conflictualității între state, bazată pe diferența dintre culturi, dintre civilizații; iar substratul comun al acestei adversități este diferența religioasă.

Când vorbim de specificul conflictual al culturilor sau religiilor, discursul cel mai interesant, probabil, din tot secolul XX, vine dinspre ruși — dinspre rușii emigranți, mai ales. Prințului Trubețkoi, la Paris, de exemplu, îi sunt cunoscute hărțile de geografie etnică. Apoi îl avem pe acel domn, L.N. Gumilov[1], care stă 14 ani în lagăre (seamănă mult cu mama lui, marea poetă Anna Ahmatova, și ea o victimă a stalinismului). Profesor de etnografie (cartea sa fundamentală, *Geografia etnosului in istorie*, a fost tradusă și în limba română), el vrea să reinventeze importanța civilizațiilor, pornind de la sufletul popoarelor. Gumilov este atât de influent în

[1] Lev Nikolaevici Gumilov (1912–1992), unul dintre cei mai controversați istorici ruși de secol XX, promotor al ideilor despre nașterea și moartea grupurilor etnice; a inspirat mișcarea politică și culturală numită neoeurasianism.

lumea eurasiatică, încât Universitatea din Astana, capitala Kazahstanului, îi poartă numele, iar Putin, atunci când a participat, în urmă cu doi–trei ani, la deschiderea acestei universități, vorbea de dominația Rusiei de la Atlantic la Urali, inclusiv prin pregnanța acestor gânditori.

Alexander Panarin este autorul unei cărți complet necunoscute în România. După câte știu, a fost tradusă doar în fragmente, pentru că are aproape 1 000 de pagini, și se numește *Civilizația ortodoxă în lumea globalității.* Panarin considera că așa-zisul conflict Est–Vest nu mai poate fi câștigat la nivelul competiției tehnologice sau industriale; lumea a intrat într-o perioadă postglobală, postindustrială, de transcendentalism cultural. Forța sufletească a popoarelor, manifestată în religie îndeosebi, dar și în filosofie sau poezie, va fi atuul câștigătorului, al noului câștigător. Alexander Panarin pornește de la o idee mai veche, prezentă și la Carl Schmitt, bunăoară, care împarte Europa între puterile atlantice, care au o legătură cu marea și în care el vede succesiunea Imperiului Roman (aici, Franța și Anglia și, implicit, America sunt pe hartă), și puterile continentale, adică urmașii germanicilor, ai vikingilor și slavilor, într-un fel sau altul, nimeriți pe uscat (aici vorbim de Germania și Rusia, în primul rând). Între puterile atlantice și puterile continentale ar exista un fel de „zonă" de tranzit, interstițiară, care se numește Rimland. Germanii, înaintea englezilor chiar, la începutul secolului XX, atunci când se pregăteau de Primul Război Mondial, o numeau Zwischeneuropa. O cunoaștem și sub forma de Europa Centrală, iar astăzi încercăm să facem parte — politic, geopolitic si geoeconomic — din ea.

II

Huntington se înscrie, cu cel mai mare succes, în această serie — pentru că a scris, ca profesor la Harvard, într-o limbă de circulație internațională, era un autor cunoscut, și cartea lui, foarte serioasă, intră în toate registrele de corectitudine politică suportabilă.

Huntington își bazează observațiile pe viziunea hărților. Cartea lui folosește o hartă din 1990, considerată drept una dintre filele materialului didactic care a fost consultat sau putea fi consultat pe puntea unui vapor în timpul furtunii, la Malta, în toamna anului 1989. Atunci când Bush senior și Gorbaciov ar fi reîmpărțit lumea, așa cum o cunoaștem noi după 1990. Harta a stârnit multe controverse și, ca de obicei, atunci când oamenii nu citesc cărțile de la început la sfârșit cu atenție, trag concluzii rapide și probabil greșite.

Linia de fractură, *the fault line,* se întâlnește în mai multe zone ale Pământului, despărțind cele șase, șapte, opt civilizații pe care le constată Huntington în funcțiune în anii '90 și, de atunci încolo, inclusiv în prima jumătate a acestui mileniu.

Linia de fractură care ne privește pe noi ar începe undeva sus, între Finlanda și Rusia, ar ocoli Țările Baltice, ar coborî prin estul Poloniei, despărțind Belarusul, ar trece prin mijlocul Ucrainei, între partea vestică, fostul teritoriu polonez, un ținut cultural europenizat prin confesiuni, religii și cu un vot de altfel foarte diferit în Ucraina în ultimii 20 de ani, de la declararea independenței acestei țări; lasă deoparte estul Ucrainei, partea rusofonă, coborând în România și venind pe o linie nouă foarte cunoscută, linia Carpaților care decupează din România, așa cum o știm noi, Transilvania. Pentru ca, apoi, Bulgaria, Serbia, Macedonia, totul până la Slovenia și Croația, Balcanii de Vest și Grecia, alături de Marea Neagră și de Rusia, să fie împins înspre Răsărit.

Avem de-a face cu o civilizație occidentală care se oprește la Carpați și cu o civilizație ortodoxă care începe la Carpați.

Putin, la inaugurarea Universității „Gumilov" din Astana spunea: „Gumilov și alți gânditori ca el sunt dovada vie a faptului că civilizația noastră își regăsește perimetrul de la Carpați la Pacific." Se întâmpla în 2008. Se referea la Carpații slovaci, la Carpații pe care îi au puțin și polonezii, dar, în orice caz, cea mai mare parte a lor sunt pe teritoriul României.

Huntington este un om rațional si vizionar, dar care mai degrabă își aduce mai bine aminte trecutul decât să vadă viitorul în bula de cristal. Principala lui temă este *The West and the Rest* („Occidentul și restul"). Nu consideră că civilizațiile sunt superioare sau inferioare una în raport cu cealaltă. Pe chinezi, pe asiatici îi consideră drept cei care vin tare din urmă, ca una dintre cele mai importante forțe motrice ale ultimelor revoluții. Consideră, însă, că civilizațiile sunt diferite, nu au un limbaj comun decât în aparență și că, de fapt, ar trebui să rămână fiecare în zona proprie de existență și de manifestare.

El este unul dintre cei care, puțini și contrazișii, mai ales în ultima administrație Bush junior, consideră că America, în calitate de far al civilizației occidentale, ar trebui să-și țină trupele acasă, să-și consolideze fortăreața occidentală și în niciun caz (asta se întâmpla în '96) nu ar trebui să vrea să-i învețe pe ceilalți ce trebuie făcut, prin misionarisme, intervenții militare, export de democrație. Pericolul nu este ca America să le facă rău altora prin extensie, prin transfer de proceduri americane, să zicem în

Orientul Apropiat. Pericolul este ca ceilalți, mai ales Islamul, civilizația cea mai nervoasă, să se îndrepte spre civilizația occidentală pentru a o submina.

La un moment dat, în cartea lui spune că pericolul este, de fapt, ca un grup de tineri islamiști nervoși, bine educați, din familii urbane arabe, să pună la cale o mică glumă în numele propriilor idei, cum ar fi deturnarea unui avion american. Ceea ce s-a întâmplat la o scară cvasi-apocaliptică, în septembrie 2001. Din acest motiv, mulți dintre criticii lui, de altfel, de o parte sau de alta a spectrului american, îl acceptă mai mult în zilele noastre decât în zilele lui. Huntington moare la 82 de ani, în 2009. Are, însă, timp să-și vadă oarecum profețiile împlinite.

III

Acum, în legătură cu fracturile noastre, am două–trei exemple.

Primul exemplu, o carte a unui domn Hans Schwarz, medic sas, intitulată *Lumea scufundată*, a apărut în urmă cu doi–trei ani la o editură germană din Sibiu, editura Hora, și a fost tipărită la Debrecen. Cartea unui sas transilvănean, tipărită în Ungaria. E interesant cum, după 1990, odată cu globalizarea, am fost obligați într-un timp foarte scurt să recuperăm și particularismele interzise de comunism. Pentru că, în ceea ce ne privește, globalizarea, în forma ei ignorantă și agresivă, a început odată cu comunismul care ștergea nuanțele și, chiar dacă în România a avut o nuanță naționalistă mai pronunțată, să zicem, decât în Bulgaria sau Cehoslovacia, totuși urmele și nuanțele au fost stinse.

Interesant că, după 2007, am constatat cum, mai ales în Transilvania, dar și în alte părți, apar câte trei–patru biografii, monografii legate de sate, comune, așezări, ca și cum organismul local vrea ca prin ieșirea la mare să-și reîncarce bateriile localiste, provinciale, parohiale ale experiențelor proprii. E o formă de autoprotecție în fața globalizării, ceea ce, de altfel, consună cu ce pretind Huntington și rușii eurasiatici. Acest domn Hans Schwarz este sibian. Se naște la sfârșitul secolului al XIX-lea, are 18 ani în 1914, tatăl lui este medic în armata austriacă, face o carieră itinerantă prin mai toate garnizoanele k.u.k.[1], ajunge, la un moment dat, să fie comandantul unui spital militar din Viena, în timpul războiului. Mama este fata unui comerciant bogat din Burgplatz (Piața Cetății) din mijlocul Sighișoarei. Omul și-a scris amintirile în 1949. Își povestește tinerețea, o tinerețe ardelenească, în apropiere de linia de fractură. Într-un fel, se

[1] *Kaiserlich und königlich* — „imperial și regal" (în lb. germ.).

poate spune că Rimland care îngloba Transilvania, Silezia, Trieste și Liov, era o lume în sine.

Există o carte a istoricului britanic Norman Davies, unul dintre cei mai interesanți istorici narativi contemporani, intitulată *Microcosmos*. O carte de 1 000 de pagini, care vorbește despre istoria unui singur oraș — Wrocław (sau Breslau, cum îi spun germanii), capitala Sileziei. În carte, el afirmă că Europa e mai interesantă în Rimland, partea centrală a Europei — ca parte care primește, nu ca parte care impune, adică la *receiving end*, nu la *giving* și *rulling end*. Deci nu ne interesează atât de mult ce au vrut imperiul și metropola, Berlin, Londra, Istanbul, Viena, Moscova, Sankt Petersburg, ci ceea ce s-a întâmplat în aceste locuri mai mici, cu populații diferite, din culturi diferite care, de fapt, refac cu miraculoase și misterioase adăugiri, în mic, experiența întregului. Breslau este un astfel de oraș, în care evrei, polonezi, nemți, austrieci, ucraineni s-au întâlnit, generând cele mai interesante experiențe occidentale îmbogățite.

Și orașele noastre, multe dintre ele sunt așa, Sibiul, Brașovul, Clujul, Timișoara, chiar și Bucureștiul. Aș spune că România este un astfel de microcosmos, la care s-a ajuns pornind de la proiecția digerată neașteptat și inovator a intențiilor imperiale divergente.

România, gândiți-vă bine (nu e nicio surpriză în ceea ce spune Huntington în 1996!), este țara care începe în Europa Centrală, cu o splendidă sinagogă și biserică catolică reformată la Oradea, apoi la fel, la Arad, acestea se repetă la Timișoara, la Cluj, până la Sibiu și Brașov. Acolo seamănă cu Viena, e ca la Praga, sunt habsburgii, Sfântul Imperiu Roman al Națiunii Germane, este ceva k.u.k., dar se vede și subminarea imperiilor odată cu modernitatea. România începe deci aproape de centrul Europei și se termină în Orientul Apropiat. Bucureștiul, paradoxal, și județele noastre din sud sunt locuri de întâlnire cu experiențe occidentale (eventual pariziene), dar mai ales orientale, dintre cele mai interesante. Chiar și la nivelul manelelor, pe care astăzi le auzim oarecum intrigați și care fac parte dintr-o lume multă vreme neauzită, ce acum își rostește, își exprimă, ca să zic așa, oful, dorul sau leahamitea, existența.

Bucureștiul era, între războaie, unul dintre marile orașe europene cosmopolite. *Jurnalul* lui Mihail Sebastian cucerește azi orice cercetător care vrea să afle ce se întâmpla în România, dincolo de înapoierea socială sau dictaturile care se succedau, dincolo de extremismele și apetitul mic pentru democrație din secolul XX. În *Jurnalul* lui Sebastian, ei pot descoperi o Românie cu burghezi inteligenți, actrițe atrăgătoare, experiențe la schi, literatură, experimente teatrale și intelectuale, care nu se deosebesc cu

nimic de ceea ce se întâmpla în marile orașe europene, în acea perioadă. Câțiva dintre arhitecții modernismului bucureștean — Marcel Iancu, în principal — sunt evrei și vor avea un succes imens la sfârșitul anilor '40 și '50 în Israel. Marcel Iancu e de mulți ani numele celui mai important centru de artă contemporană din Israel. Iar dacă mergeți la Tel Aviv, constatați cât de mult seamănă orașul cu Berlinul și cu Bucureștiul interbelice.

Aceste orașe cosubstanțiale comunicau într-un model al liniilor de fractură, dar prin îmbrățișare, nu prin segregare sau sângerare. Toate acestea s-au pierdut și, din păcate, facem eforturi mici să le redobândim, să le recăpătăm.

Există o teorie a arhitecților, a urbaniștilor și a filosofilor orașului[1] care consideră că, după 1990, mai ales orașele vechii Europe — Cracovia, Gdańsk, Riga, Sankt Petersburg, Budapesta, Praga — s-au trezit în situația de a-și reinventa liber trecutul. Autorii cărții menționate susțin că orașele respective, după 1989, și-au pus întrebarea: „La ce oră vrei să fii?" De exemplu, Riga și Tallinn și-au redescoperit ora lor cea mai convenabilă în perioada hanseatică (sau de libertate între Germania și Rusia). Apropo, tatăl lui Serghei Eisenstein, acesta din urmă fiind cel care a folosit treptele de la Odessa ca să însceneze cinematografic Revoluția Bolșevică, tatăl său a fost arhitectul-șef al orașului Riga, la începutul secolului XX, și i-a inventat modernismul local.

Deci, acești noi edili eliberați își restaurează monumentele care aduc aminte de acea oră, *the finest hour*, pe care ei o consideră cea mai reprezentativă. Budapesta și-a oprit ora de refacere la k.u.k. și la Jugendstil; și-a recompus palatele și băile publice acoperite, în spiritul monarhiei danubiene. Rușii și-au redescoperit orașele la ora marilor țari și, din cauza asta Sankt Petersburg, odată cu reîngroparea familiei lui Nicolae al II-lea în cripta Catedralei Sfinților Petru și Pavel, și-a readjudecat aparențele orașului imperial bogat, puternic, cu cupole de aur.

Bucureștiul lipsește din această analiză a urbaniștilor pentru că, mă tem, a uitat ora redescoperirilor care contează și care îl redefinesc din perspectiva maximei lui autenticități. Care este maxima autenticitate a Bucureștiului? Curtea Veche, orașul burghez, orașul alb, cum era denumit, cu multe biserici, orașul modern, evreiesc, orașul armenesc, orașul grecesc, orașul negustorilor, orașul blocurilor comuniste? Fără să dăm ceasul înainte, mă tem că nu l-am dat nici înapoi.

---

[1] *Cities After the Fall of Communism. Reshaping Cultural Landscapes and European Identity*, Woodrow Wilson Center Press, 2009.

Bucureștiul a importat în acești ani, contra sumei de 800 000 de euro, ceasuri (frumos spre „kitschos" forjate) din Statele Unite, identice cu cele din Central Park. În Cișmigiu, la Piața Romană sau lângă Arcul de Triumf, ele indică însă doar ora propriu-zisă. Iată noua valență mioritică a adagiului *time is money*, în variantă sentimental-suspectă a achizițiilor publice! Dar asta nu înseamnă că Bucureștiul și-a descoperit ceasul care să-i arate ora interioară.

IV

Dar să ne întoarcem la Herr Schwarz din Sibiu. În cartea lui, care se numește *Lumea scufundată*, povestește despre zilele pe care le-a petrecut (înainte de a fi înrolat în armata austro-ungară) la Sibiu, unde-și vizita bunicii. Mie mi-a adus aminte de ceea ce știam din propria mea copilărie, trăită o jumătate de secol mai târziu. La Sibiu, pe strada principală, care se numea Heltauergasse, strada centrală a orașului astăzi, a capitalei culturale europene în 2007, românii se plimbau pe un trotuar, iar germanii pe alt trotuar. Într-o perfectă conivență, ce nu mai avea nevoie de explicații. În copilăria mea, mai există amintirea acestei segregații cutumiare benigne. Sibiul german era în curs de diluare, iar Sibiul românesc încă mai avea tradiția citadină burgheză, pe care locuitorii Sibiului, ai Brașovului sau Timișoarei au împrumutat-o adesea de la locuitorii germani.

Schwarz, în 1914, constată în cartea lui și alte diviziuni sau linii de fractură. Nu numai că românii se plimbau pe-o parte, iar nemții se plimbau pe altă parte, dar pe trotuare nu aveau voie servitorii și soldații, ci doar ofițerii și orășenii, burghezii. Soldații, țăranii, florăresele se deplasau exclusiv pe carosabil.

Ungurii erau funcționarii statului la Sibiu, pentru că Transilvania făcea parte din regatul maghiar, parte a Imperiului Austro-Ungar.

Deși erau stăpânii statului, nu staționau la întâmplare în orașul central, pentru că respectau amprenta germană a orașului. Adăstau doar la capătul străzii, având pe piept toate decorațiile și însemnele care să-i deosebească, pe aceeași uniformă a statului austriac, de funcționarii germani sau români ai aceleiași monarhii.

Astfel, un polițist de stradă putea fi, cu aceeași uniformă, dar semne de identificare distincte, maghiar, sas sau român austriac. Elevii de la licee erau îmbrăcați și ei în mod diferit. Elevii români, spune Schwarz, aveau părul mai mare, purtau chipiele îndesate pe frunte, după moda liceelor franțuzești, cu pantaloni de flanelă albă. Nu respectau niciun fel de regulă,

atrași de obicei de locul de întâlnire al fetelor germane și maghiare. Sașii aveau o uniformă aproape rigidă și ultracorectă, și nu deambulau la întâmplare pe străzi.

În acest exemplu, care astăzi apare nostim și poate neînsemnat, vedem o linie de ruptură — ce linie de ruptură ar fi mai interesantă decât aceea că, pe aceeași stradă, ale cărei trotuare sunt ocupate printr-o regulă asumată tacit de două triburi diferite, locuitorii diferiți ai aceleiași lumi își continuă liberi drumul?

Dar este, în același timp, și o linie de întâlnire, pentru că ruptura asta nu duce — ca în Huntington, sau ca la ruși, sau ca în teoria ciclicității culturilor susținută de filosoful și istoricul german Oswald Spengler — la o fatalitate de neocolit a unui conflict, din cauza diferențelor. E vorba de un stup unic al contrariilor, un microcosmos mântuitor, propriu Europei Centrale până la un moment dat.

V

Cu câteva zile în urmă, în *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, a apărut un articol despre marea încercare a Comisiei Europene, prin președintele Barroso, de a ajunge la un acord cu Azerbaidjanul și Turkmenistanul. Ideea este ca aceste țări să livreze petrol și gaz, în așa fel încât celebra conductă Nabucco, în care crede și administrația românească, să ocolească Rusia din toate punctele de vedere, de la origini, până la vărsare.

S-a și semnat un astfel de acord. În articolul menționat, se dădeau toate amănuntele despre ce va face Europa de acum încolo. Uniunea Europeană nu mai vrea să fie dependentă de ruși, și a semnat acest acord. Vom vedea cât de departe merg. Nimic nou sau, în sfârșit, noul e atât cât e. La sfârșitul acestui articol, pe forum, un singur mesaj: „Aha! A venit, în sfârșit, vremea să ne încălzească Islamul!"

Alt exemplu. Anul trecut, în Germania, un bancher cărunt cu figura unui vatman tras deja pe linie moartă, însă foarte cunoscut prin faptul că era un contabil bun (a fost senatorul pentru finanțe al capitalei), a scris o carte care se numește *Germania se descompune*. Cartea a fost primită greu de editură, o carte de 500–600 de pagini. Are trei teze principale. Prima. Există prea mulți musulmani, turci, în Germania. Transferul de familii, de copii, este mai mare decât în cazul altor imigranți, iar majoritatea acestor oameni trăiesc din ajutor social. A doua teză. Majoritatea oamenilor tineri, din a doua sau a treia generație de imigranți islamici nu învață, nu se integrează în sensul în care, de exemplu, învață alți europeni

non-musulmani care aleg să trăiască în Germania. Și ultima teză. IQ-ul mediu al populației musulmane este scăzut și scade alarmant în continuare.

Cartea a stârnit un imens scandal, autorul a fost acuzat de șovinism, etnicism, extremism, fascism, neonazism. Între timp, în ultimele luni, cartea crește în audiență, în importanță. De câte ori câte-un politician, cum ar fi cancelarul Merkel, critică volumul, vânzările mai urcă cu o sută de mii de exemplare. Cartea, de fapt, este un semnal iluminist supradozat, și încă foarte riscant, care atrage atenția asupra pericolului întâlnirilor pe liniile noi de fractură între civilizații, întâlniri nepregătite, nedigerate, netransformate în complicitate.

VI

Am dat aceste exemple pentru a ajunge, dinspre afară înspre înăuntru sau dinspre trecut înspre prezent, la ceea ce ne interesează pe noi astăzi — sau pe mine. Care este situația între România și Ungaria? Sau între România și Rusia? Sau între România și Serbia? Suntem de câteva zile confruntați cu informații legate de așa-zisul spațiu Schengen, care a spus deocamdată „nu" celor două țări rămase puțin mai la urmă, România și Bulgaria.

Asta în sine nu ar însemna mare lucru, oamenii călătoresc oricum, dar înseamnă totuși ceva, pentru că intrarea în spațiul Schengen este dovada că apartenența deplină, *à part entière*, la Uniunea Europeană nu se mai poate pune în discuție niciodată, sub nicio formă. Într-un fel, Europa arată astăzi așa cum voiau unii să arate în anii '90, când nu se punea problema intrării în Uniune a României și a Bulgariei, ci a altor țări central-europene, catolice și protestante: unguri, polonezi, cehi, slovaci.

Există o Europă principală, cu două state mari, Franța și Germania, alături de Olanda, Italia, Belgia și Luxemburg. Există o Europă secundară, pe o linie de gravitație din care face parte Polonia, dacă ne referim la această parte a continentului, ea fiind țara nou-venită cea mai activă și importantă. Și mai e o Europă periferică.

Noi știam că România nu este o țară eminamente europeană, la nivelul tuturor performanțelor normative. Dar aceleași exigențe n-au contat, când a fost vorba de Grecia.

Știm că principalul motiv al intrării noastre în aliniamentele occidentale a fost expresia dorinței ca România să nu ia calea imploziei iugoslave sau a rusificării. Franța, în primul rând, a sprijinit acest proiect, pentru că voia să aibă un punct de inflexiune la granița Europei cu Marele Urs, așa

cum Germania are puncte de inflexiune familiare în Polonia și în alte țări central-europene.

O țară ca România, în dislocare, ar fi fost un teatru de operațiuni foarte complicat, după Iugoslavia; aproape imposibil de gestionat. Nu poți, deci, să refuzi și Turcia, și România în același timp, dar pe de altă parte poți să refuzi Moldova și Georgia în același timp. Ce s-ar fi întâmplat, dacă România rămânea pe dinafară? Ne răspundea la întrebare un ministru de Externe sârb, în 1999, în timpul bombardării Iugoslaviei. El ne propunea axa Belgrad–București–Chișinău–Minsk–Moscova. Axa aceasta a existat, în intenții, la începutul anilor '90, dar s-a rupt sau a fost denunțată în 1999 de administrația Emil Constantinescu. Atunci când a fost interzis survolul aeronavelor rusești care voiau să intervină în teatrul de operațiuni din Serbia și din Kosovo, noi acceptând, în schimb, survolul avioanelor americane.

Prima debarcare americană în Balcani, prin Acordul de la Dayton, în 1995, după cea britanică în Grecia, la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, a însemnat și ieșirea României (la început, cel puțin în simbolistica geopolitică) din Est; ieșiserăm, deci, dintr-o civilizație în care unii voiau să ne plaseze fără discuții. Din civilizația ortodoxă răsăriteană, am trecut în civilizația atlantică occidentală. Iar transferul, nominal, se umple mereu de conținut.

VII

Dar, de fapt, care sunt azi problemele României, din perspectiva potențialului periculos al liniilor de fractură?

În primul rând, este o țară care nu-și găsește instrumentele de autocunoaștere. Cartea despre care vă vorbeam, intitulată *Germania se dislocă*, în care un bancher intelectual german, în cea mai bogată și mulțumită țară din Europa, atrage atenția asupra unui pericol de ruptură inter-civilizațională, în mijlocul propriilor hotare, acolo unde Huntington nici cu gândul n-a ajuns, este un semn cert de autocunoaștere alarmantă.

Noi nu avem, la prima vedere, o problemă de genul acesta. Ați observat cred, la noi, discursul nu ține de „ora" orașelor, nu ține de amintirea experimentelor noastre culturale sau politice de altădată decât în mod periferic, aș spune. Poate, în teatre, în conferințe, poate la Universitate, în anumite cărți, la Muzeul Literaturii Române, la Muzeul Municipiului București. Nu există însă o dezbatere națională, cu o dimensiune politică, de conversație colectivă responsabilă. În democrație, politica trebuie să se

întâlnească cu dezbaterea intelectuală. Ne-am obișnuit, până în 1990, să avem registre separate. Aveam un teatru foarte bun, cu săli arhipline, aveam literatură, nu de sertar, dar literatură modernă și interesantă, cu sau fără șopârle, aveam un fel de ortodoxie confidențială între intelectuali fini care cultivau călugări înțelepți. Ne găseam tot timpul niște alibiuri în așteptări și în respingerea politicului.

Din păcate, politica, nici după 20 de ani, n-a întâlnit dezbaterea culturală. Dar există, oare, o dezbatere culturală în legătură cu temele care contează cu adevărat într-o țară ca România? Dar ce teme contează cu adevărat într-o țară ca România? Legătura României cu Occidentul este o astfel de temă, care se extinde pe două–trei niveluri. Unul ar fi cel al muncitorilor români, care pot să plece sau să vină; cumva, e pusă în pericol rămânerea lor acolo. Crime în Italia, scandal cu țigani în Franța sau o nemulțumire în cancelariile mari, legată de ce face dl Băsescu sau nu știu cine, la București. Este o poveste pe care noi o observăm din depărtare și o resimțim la nivelul propriei libertăți de deplasare, când mergem, bunăoară, în Franța. Care mai este legătura românească cu Occidentul? 10 000 de studenți români în capitalele occidentale, 2–3 000 în Germania. Bulgarii, cu o populație de 9 milioane, au 20 000 de studenți în Germania. Ne interesează pe noi ce fac acești oameni acolo, ce vor să facă atunci când termină studiile, care este România lor, care sunt așteptările lor?

Ar trebui să ne intereseze, pentru că, în definitiv, în ciclurile noastre de occidentalizare, după Războiul Crimeii, pe vremea când intram pe orbita statelor moderne, datorită Franței, Prusiei, Angliei sau chiar Turciei, împotriva Rusiei, de fiecare dată regenerarea din spațiul românesc s-a făcut cultural, cu o avangardă a românilor care studiau în străinătate. De la camarazi de liceu sau de facultate, ajungeau până la titlul de membru într-una dintre frățiile sau lojile influente ale Occidentului.

Noi avem o problemă de emigrație, de imigrație sau de civilizație, în interiorul României? Avem o problemă asemănătoare cu cea a germanilor? Cred că da. Problema noastră, și nu a francezilor, este problema romilor. Romii sunt ai noștri, au emigrat de mult, din India. Au stat în România mai mult decât în orice altă țară europeană — în sclavie, în robie. Pe teritoriile noastre, au fost ultimii eliberați. S-a întâmplat, apropo de conflictul dintre civilizația germană și cea musulmană de pe teritoriul Germaniei, ceva foarte interesant în cazul nostru. În anii '70, '80, '90 ai secolului trecut, segmentul cel mai european al populației românești — sau cu un nucleu de iradiere la nivelul așa-ziselor „virtuți secundare“

(adică morala muncii, punctualitate, seriozitate, hărnicie), adică populația noastră germană — a emigrat aproape în totalitate.

Între noi și germanii noștri n-au fost niciodată raporturi de supunere, ci cel mult de indiferență. Între români și unguri sunt 1 000 de ani de raporturi de subordonare, adică românii au fost iobagii ungurilor. Sașii au avut marea calitate ca, sute de ani, să alcătuiască un fel de nucleu autonom. În jurul lor, în satele românești, lumea românească a asimilat acest model, vizibil și azi în felul în care s-au construit satele, în care s-au pietruit străzile în care s-au cultivat câmpurile.

Și acum, apropo de felul în care se pot închide liniile de ruptură: ele se sudează, se pot și colmata, nu doar adânci. Ceaușescu a avut o idee pe care eu o consider foarte neobișnuită. A luat țiganii din bordeie, din corturi, de la marginile paupere ale satelor și i-a făcut locatarii caselor patriciene, deposedate de proprietarii lor din București sau din Transilvania, construite de sași cu sute de ani în urmă, și apoi dispăruți în Germania. Era o soluție de a suda două fronturi, de a transforma o etnie periferică — prin transfer imperativ și prin ofertă socială, chiar prin relocare la propriu — într-o etnie centrală. Nu suntem cu toții pe deplin siguri că aceasta a fost o idee bună. A fost în orice caz, un început utopic de rezolvare. S-a produs dezordonat, ideologic și barbar, cu efecte distructive până azi, pe fundalul prăbușirii economice și morale a țării. Dar această idee semnalează posibilitatea unui releu între lumi diferite, a evitării rupturii definitive. Problema țiganilor în România este una dintre liniile de fractură valabile, dureroase, care — atâta vreme cât nu se bucură de atenție și în conversația publică, folosind argumente istorice, intelectuale, de inovație socială și angajare empatică — e mult mai periculoasă decât linia lui Huntington.

VIII

Alte posibile linii de fractură? Problema noastră este că, nefăcând parte din spațiul Schengen, apartenența deplină la Europa se întrerupe, totuși, la frontiera româno-maghiară. O altă linie de fractură ar putea fi abandonul pe care puteri prietene tradiționale ale României — Franța, îndeosebi — îl consumă, considerându-ne țiganii Europei. O altă problemă la nivel politic ar putea să fie că ies doar 40% din alegători la vot, iar ceea ce reiese din votul acesta redus se transformă în guvernări labile sau nocive. Avem însă și o problemă culturală care ține de absența discursului intelectual-politic pe marginea eșecurilor noastre cronice. Avem doar un discurs iritat, isterizat, scandalizat, catalizat de mass-media. Astăzi, orice buletin de știri de

televiziune, orice informație în ziare și orice experiență personală în piața centrală a unui mare oraș românesc are de-a face cu romii. Acești oameni sunt ușor identificați, atunci când e vorba de culoarea lor, dar s-ar putea să fie vorba de o populație proletarizată, pauperizată, în căutare de ieșiri, în căutare de soluții. La noi, se așteaptă doar ca Europa să ne rezolve chestiunea! Mai avem și o problemă veche cu Ungaria. Ungaria traversează în interior un proces de radicalizare anti-europeană și chiar anti-umanistă accelerată și nu-și ascunde intențiile revizioniste în bazinul carpatic. Impresia mea este că și această relație este fie ignorată, fie stigmatizată, fără dezbatere în conversația publică din Romania.

O altă mare problemă este aceea că pături întregi, segmente întregi din societatea românească se simt abandonate și victimizate, într-o mecanică complet rece și aproape satanică a reducerilor, așa cum s-a întâmplat în 2010. A fost un fel de cult al reducerilor, al lichidărilor, fără o operațiune de comunicare însuflețită, care trebuie operată de fiecare clasă politică, de fiecare administrație în raport cu propriii cetățeni. Dar această stare de non-comunicare vine dinspre societate spre politică, înainte de a fi ricoșa de la vârful politicii românești în jos. Această stare de răceală în care se comunică doar tăieri și reduceri de pensie, această stare de dezînsuflețire este ecoul abandonului din interiorul societății, este ecoul faptului că în interiorul societății conversația responsabilă pe temele care contează cu adevărat a fost, dintr-un motiv sau altul, fie întreruptă, fie niciodată începută.

Există căi de ieșire? Da. Există, de exemplu, partea plină a paharului, care înseamnă că avem o țară de 22 de milioane de suflete — care cultural, istoric și geopolitic începe la Washington via Paris și Viena, și se termină la Istanbul, Damasc și Alep. Are diversitatea asta foarte spectaculoasă și interesantă, vizibilă între orașele ardelenești, intacte de sute de ani și Bucureștiul celei mai sudice modernități europene. E țara cu cea mai importantă comunitate ortodoxă după ruși, dar și cu greco-catolici și romano-catolici, luterani, calviniști sau unitarieni. Și cu o remarcabilă dinamică a adaptării la cele mai dificile condiții istorice. Suntem una dintre țările cele mai vechi, diverse și integre din Europa Răsăriteană, socotind după 1918, 1947 și 1989. Un atu extraordinar.

Deficitul istoric contează, dar contează foarte mult și coeficientul de dinamică a adaptării. Cercetătorul german Detlef Pollack susține un lucru foarte interesant: dincolo de ce credem noi despre determinările cultural-religioase ale conflictului dintre civilizații, există în politică noțiunea de *thick culture*, o sumă a marilor experiențe istorice acumulate în timp, care-ți dau cei 700 de ani de-acasă, cum inspirat spunea prietenul nostru

Cornel Regman. Dar mai există și așa-zisa *thin culture*, sporadică poate, dar suplă și mai flexibilă, care te ajută să faci toate salturile și volutele oportune ale adaptării, în cele mai critice momente.

Noi avem o *thick culture* hibridă, întreruptă, turmentată, incompletă. Avem, în schimb, o *thin culture* agilă, plastică, intens operativă, care ne-a scos și ne va mai scoate din multe încurcături. Diplomația și acțiunea politică salvatoare, printre multe incapacități sau erori, țin prin excelență de *thin culture*.

Dacă *thick culture* nu ne ajunge, trebuie să nu pierdem niciodată avantajele derivate din *thin culture*.

Filosoful austriac Ivan Illich (1926–2002) pleacă din Viena, face studii în America, ajunge un fel de teolog liber în mai multe țări central-americane și are teorii care în lume au fost contrazise sau ironizate, cum ar fi „deșcolarizarea" societăților, prin școlarizarea non-instituțională continuă. Tot el pledează pentru „convivialitate", ca metodă de generare a încrederii răbdătoare, dar și de cunoaștere și progres intelectual și sufletesc. „Convivialitea" este instrumentul determinant al acelei *thin culture*. Deci, dacă nu ne înțelegem cu Franța, dau un exemplu, dacă nu rezolvăm problema musulmanilor și a evreilor, dacă nu intrăm nici anul ăsta în spațiul Schengen, dacă nu putem evita scăderile de salarii sau creșterea TVA, dacă nu putem alege pe cine vrem noi, dacă nu putem reveni la monarhie, dacă nu putem fi mai înțelepți cu orașele și cu trecutul nostru decât suntem, dacă nu ne putem întâlni în Parlament ca să discutam asta, dacă Academia și Biserica rămân absente în timpul celei mai mari crize economice și morale a ultimelor decenii, atunci cel puțin să stăm de vorbă între noi, ca acum, despre ce nu putem face. Și așa, din mers, va apărea poate o șansă ca, prin încredere și convivialitate, să înjghebăm, să încropim cultura subțire a minimei încrederi, a acțiunii oportune, văzând și făcând, ad-hoc, pompieristic dacă trebuie, care să ne țină cel puțin de cald și de foame.

Ne lipsesc Renașterea, Iluminismul, Revoluția Franceză sau spiritul protestant al capitalismului? Singapore era un sat feudal semicolonial, nici în Vest, nici în Est. În mai puțin de 50 de ani, apelând la revoluția convivială energică teoretizată de Ivan Illich, neexplicită, dar aplicată, plus un confucianism sui-generis al eficienței anglo-americane, a obținut strivitor mai mult decât China, prin Revoluția Culturală a lui Ilici & Mao.

Există un istoric evreu de origine germană (sau invers), asemănător prin deschidere și cosmopolitism cu scriitorul parizian Philippe Sollers, care spunea undeva că vrea să fie îngropat la Paris și pe mormântul lui să

scrie că a fost un scriitor european de origine franceză. Acest domn se numește Dan Diner și a scris o istorie a secolului XX, foarte interesantă.

El consideră că totul a început în Est, și nu în Vest. El zice așa: imaginați-vă întotdeauna, când vă considerați sau sunteți considerați periferici Europei sau ai Americii, că stați pe treptele celebre de la Odessa, din filmul lui Serghei Eisenstein (între altele), care dau spre port; acele trepte nenumărate care coboară spre mare. Dacă stai sus pe ele, observi că indică vestul. Acolo începe secolul XX, cu toate rupturile și reparațiile sale civilizaționale, încheie Diner.

Între noi fie spus, cu câțiva ani în urmă, fiind la Amalfi, la sud de Napoli, am constatat că scările catedralei, cu perspectiva Mediteranei, coboară spre est. Mi-am spus atunci: între scările de la Odessa, indicând vestul, și scările de la Amalfi, indicând estul, s-a creat spațiul civilizației mediteraneene. Estul vrea spre vest și Vestul alege estul.

Dan Diner, dar și Gheorghe Brătianu, în celebra sa carte despre Marea Neagră, sau marele istoric turc contemporan Özveren, de la Universitatea din Bursa (el l-a numit pe Brătianu „un Fernand Braudel al Mării Negre"), sunt ferm convinși, spre deosebire de Braudel însuși, că Marea Neagră, de fapt, este epicentrul civilizației occidentale, înaintea Mării Mediterane. Dar n-o să ne certăm pentru atâta lucru.

Günter Grass, când revine prima dată în Polonia, în locurile sale natale (între timp se schimbaseră multe, acum nu mai era în Danzig, ci în Gdańsk), o întreabă pe bunică-sa ce mai face. Ea îi spune în dialect: „Dragă Ghinter, tu știi că eu știu. În Vest e mai bine, în Est e mai frumos."

Să fim deci siguri că nivelarea liniilor de fractură depinde și de noi, chiar mai mult decât de perspectivă.

UN URBANIST LOCAL ȘI UNIVERSAL

2011

În seria destinelor împlinite prin întoarcerea acasă, mă gândesc deseori la Otto Czekelius. S-a născut la Sibiu, în 1895, într-o veche familie de patricieni sași protestanți.

Tatăl său a fost medicul-șef al orașului și consilier municipal. Bunicul a fost inginer și administratorul construcțiilor civile în Transilvania, iar unul dintre unchii săi, Aurel Czekelius, a proiectat și construit celebrele poduri peste Dunăre de la Budapesta, botezate Franz Joseph și Elisabeta.

Otto Czekelius termină Brukenthal Gymnasium în 1912, apoi se înscrie voluntar, la 20 de ani, pe front, în Galiția, unde Compania Sibiu dă lupte grele la începutul Primului Război Mondial. După război, face studii de inginerie și arhitectură la Universitatea Charlottenburg din Berlin.

Este epoca Republicii de la Weimar, a marilor privațiuni și mișcări de stradă, dar și a experimentelor artistice ale modernității. Presa, teatrele, filmul și artele plastice înfloresc în acei ani, în Berlinul răvășit de pierderea războiului și de criză.

După absolvirea universității, Czekelius, alături de profesorul său, Alfred Breslauer, un arhitect berlinez celebru, câștigă concursul pentru construirea unui edificiu monumental la Madrid. Apreciat pentru calitățile sale, Czekelius ajunge la nici 30 de ani arhitectul-șef al Madridului. Rămâne în Spania 20 de ani. Are o carieră de vârf, construiește, inovează în arhitectura civilă, participă cu pasiune la viața politică spaniolă, divizată între republicani și monarhiști.

În mod neobișnuit pentru un german și un cetățean român din acea perioadă, ține cu republicanii. La sfârșitul războiului, după victoria lui Franco și înfrângerea republicanilor, este condamnat la un an de închisoare pentru convingerile sale democrate. În 1943 se întoarce, în plin război, acasă, la Sibiu.

O ia de la început, contribuind la o monografie a artiștilor germani din Transilvania. În 1950, este angajat ca arhitect al orașului Sibiu. Timp de 20 de ani, în plin stalinism și apoi în condițiile unei liberalizări fragile, sub „primul" Ceaușescu, Otto Czekelius își face datoria. Fără să poată inova sau construi, reușește, în condiții de adversitate, să protejeze, să conserve, să apere, prin expertiența și prestigiul său profesional, zestrea urbanistică excepțională a Sibiului. Capitala culturală a Europei din 2007 îi datorează imens acestui om. Orașul a reușit, prin Czekelius, să-și mențină — în anii cei mai grei, când miezul istoric al atâtor orașe din România, începând cu Bucureștiul, a fost anihilat sau deformat — identitatea de redută a civilizației europene la porțile Orientului.

Cărțile și însemnările lui Otto Czekelius despre țesutul intim al orașului, în care Samuel von Brukenthal a implantat iluminismul european, iar mitropolitul Andrei Șaguna a edificat primul monument religios și cultural al românilor ortodocși din Transilvania, au fost până în zilele noastre sursele cele mai prețioase ale restaurării Sibiului.

Îl admir pe acest arhitect *mundi*, aproape uitat, Otto Czekelius. Se naște și copilărește la Sibiu, traversează două războaie, învață la Berlin,

construiește Madridul și apără apoi trecutul Sibiului — de fiecare dată, în aceleași condiții potrivnice.

Dorința mea nu este să pledez pentru întoarcerea acasă în orice condiții, nici pentru virtuțiile absolute ale periferiei. Centrul e mai atrăgător decât marginea, iar patriile, în lumea globalizării, sunt, la fel ca în Imperiul Roman, *ubi bene*. Dar o șansă de reușită pentru țări și oameni va exista mereu, și în anii care vin, pentru transformarea periferiei în centru, prin insul care deține măsura și cumpăna lumii.

PARADOXURILE NAȚIONAL-COMUNISMULUI ROMÂNESC

2012

Sfârșitul comunismului a fost diferit în fiecare dintre țările membre ale Pactului de la Varșovia.

În cartea sa despre Gorbaciov[1], György Dalos descrie exact aceste diferențe dintre debarcarea, în registru de operetă, a lui Todor Jivkov din fruntea comuniștilor bulgari, pe de o parte, și eliminarea de factură shakespeariană a lui Nicolae Ceaușescu, în România.

În limba română, există un dicton, potrivit căruia „fiecare pasăre pre limba ei piere". El se aplică uimitor în cazul apusului zeilor comuniști, în 1989.

Astfel, Todor Jivkov — „țăranul siret și deschis" pe care Hans-Dietrich Genscher[2] îl prefera „țăranului șiret și ascuns" care era Ceaușescu — îi invită pe puciști, în decembrie 1989, la un pahar de vin, coniac sau whisky, după preferințe, în biroul lui și le spune, ușurat, la despărțire: „Să rămânem prieteni!"

Nicolae Ceaușescu, în schimb, rămâne până la sfârșit nemulțumit, desprins de realitate, prizonierul propriei personalități paranoic-cezarice. Nu știe și nu vrea să știe că poporul nu-l mai iubește, că Armata și Securitatea se pregătesc să-l trădeze. Îl ceartă pe Gorbaciov pentru laxismul cu care acceptă alegerile libere din Polonia, în vara anului 1989, le reproșează

---

[1] *Gorbatschow: Mensch und Macht. Eine Biographie*, C.H. Beck Verlag, München, 2010.

[2] Politician liberal german (n. 1927), fost ministru de Interne al RFG, apoi ministru de Externe și vicecancelar federal; unul dintre arhitecții reunificării Germaniei.

șefilor militari români lipsa de fermitate în combaterea „huliganilor“ și a agenturilor străine la Timișoara, organizează un miting de susținere, unde va fi huiduit. E izgonit din Comitetul Central al PCR în celebrul său elicopter, cu care vizita scenele potemkiniadei. Rămâne singur, alături doar de ilustra sa consoartă, în preajma locurilor natale din sudul României, în timp ce un avion Boeing, nu Tupolev, îl aștepta pe aeroportul din București ca să-l transporte în Libia sau China. Dar chiar în preajma satelor în care Nicolae și Elena s-au născut, n-a mai vrut să stea nimeni cu ei până la capăt, în acea zi fatidică de 22 decembrie 1989.

E condamnat la moarte și executat într-o cazarmă a amatei naționale a întregului popor, alături de Elena, în urma unui proces sumar și hilar, dar pe baza propriilor legi, și a unui rechizitoriu monstruos, similar, în sens invers, construit doar în baza cultului deșănțat al personalității, care i-a fost închinat decenii în șir.

La Sofia, Budapesta sau Praga, revoluțiile sunt de catifea, aproape consensuale. *Refolutionen*, cum ar spune germanii (adică mai mult reforme, decât vărsare de sânge), sau „revoluții cu voie de la poliție“, cum spun românii. Din Berlinul de răsărit și DDR, cea mai mare și mai bine dotată armată colonială a secolului XX, adică o jumătate de milion de militari sovietici, pleacă cu flori în țeava puștii, pe care nu ieșise niciun glonț, având chiar parte de un ceremonial cu torțe, la 23 august 1994, în sectorul Pankow al Berlinului.

Doar la București și în alte orașe din România mor peste 1 000 de oameni nevinovați, împușcați de propriii compatrioți. De fapt, nu știm decât cine au fost victimele. Doar în România, o țară oficial desprinsă de multă vreme de sub tutela sovietică, fără baze militare sovietice din 1958, se poate vorbi de un război civil, dar foarte bizar. Pentru că nici până azi nu se știe cine au fost așa-zișii teroriști. Niciunul n-a fost condamnat, deși s-au făcut numeroase arestări. Peste 900 de oameni au fost împușcați, după plecarea elicopterului prezidențial și arestarea lui Ceaușescu. Cele mai multe dintre victimele represiunii ceaușiste din România au fost, de fapt, victimele victoriei revoluției anticeaușiste. Un paradox tragic, încă nelămurit, după 22 de ani. Întrebat despre cât timp mai trebuie să treacă până la aflarea adevărului, primul lider postcomunist, Ion Iliescu, răspundea ani în șir, invariabil: „Nici asasinii lui Kennedy n-au fost încă descoperiți“. Niciun glonț n-a atins balcoanele din care vorbea Ion Iliescu în zilele Revoluției. În schimb, Palatul Regal și Biblioteca Centrală Universitară au fost distruse și incendiate de gloanțele mitralierelor.

În sfârșit, aici, unde tradiția națională a fost mai puternică decât comunismul impus de sovietici, aici, unde independența și suveranitatea au fost adesea mult mai evidente decât la Sofia, Praga sau Budapesta, în anii '70 și '80 ai secolului XX, ceea ce a urmat după moartea misterioasă a peste 1 000 de oameni nevinovați, plus cuplul Ceaușescu, n-a fost decât o altă scenetă comunistoidă.

În timp ce vecinii României treceau la democrație liberală și capitalism, mai hotărât la Varșovia și Praga, mai timid la Sofia, România cunoștea, după 1989, aceeași epocă originală, același traseu specific și inimitabil — care, sub Nicolae Ceaușescu, i-au asigurat, rând pe rând, gloria, damnarea și prăbușirea.

Iată de ce, cred că situația comunismului românesc se înțelege mai bine dacă discutăm trăsăturile unei anumite tradiții statale și naționale. Comunismul românesc a avut o configurație specială, care se vede mult mai clar în contextul istoriei României, decât în cel al evoluției comparate a țărilor central și est-europene dominate de Moscova după 1945.

Să ne amintim că, decenii în șir sub de Gaulle sau Mitterrand, perioada în care a funcționat Regimul de la Vichy, în Franța sub ocupație nazistă, a fost considerată doar o paranteză anormală, străină de istoria republicii. De-abia după 1995, președintele Jacques Chirac a asumat, ca parte integrală a istoriei naționale, și cedările, lașitățile, crimele și complicitatea cu ocupantul nazist a unei părți importante din elita politică și societatea franceză.

În mod asemănător, și în cazul României, ca și în cazul tuturor celorlalte foste state comuniste din Europa, perioada comunismului trebuie percepută ca parte a istoriei naționale, nu doar ca un corp străin, de soluții sovietice impuse prin forță. Doar în acest fel, vom explica diferențele dintre comunismul românesc și cel est-german, bulgar, maghiar sau polonez. Diferențele au fost mai mari și mai definitorii decât similitudinile — cu proiecții îndepărtate și după 1989.

REFLECȚII ASUPRA PRE-REVOLUȚIEI ROMÂNE

2009

Intenția mea este ca, în mai multe episoade, să reconstitui — firește, în limitele unui perimetru în care memoria personală întâlnește memoria colectivă — ceea ce putem numi pre-Revoluția română. Seria de acte de

rezistență, protest, refuz și disidență care, începând din anii '70 ai secolului trecut, au îmbogățit solul germinativ al situației revoluționare din 1989.

În cazul episodului „Revoluția română", cred că — dincolo de descrierea actelor de curaj și eroism popular, de conflictele sângeroase din stradă și în afară de ceea ce s-a numit și se numește, neîntrerupt, „lovitură de stat" sau de ceea ce germanii, în uimitoarea lor precizie semantic-ideologică numesc *revolutionär Staatsstreik*, „lovitură de stat revoluționară" — rămâne determinantă și rezistența pre-revoluționară.

Am avut marea șansă să fiu martorul pregătirii prăbușirii real-comunismului, ca redactor și realizator de programe în limba română al postului de radio Europa Liberă de la München, Germania, după 1983. În această calitate, am comentat printre primii, pentru ascultătorii din România, mesajele de protest și actele de opoziție ale cetățenilor români în anii '80, comparând evoluția politică și socială din România cu cea din alte țări comuniste. Am urmărit zi de zi sau seară de seară, în emisiunea „Actualitatea Românească", evoluția reacțiilor internaționale la situația din România, ale politicienilor, societăților sau mass-media.

În sfârșit, am avut posiblitatea să-mi conturez la München — la sediul comun al posturilor de radio Europa Liberă și Libertatea (primul, cu emisiuni către estul Europei, al doilea, cu emisiuni destinate popoarelor URSS) — o perspectivă complexă asupra declinului comunismului de stat. Fără să fiu istoric sau cercetător, disident sau revoluționar, mă identific ca martor în cunoștință de cauză.

Orice exercițiu de comemorare este și o încercare de rememorare. Orice act de rememorare, chiar și a faptelor publice consumate în viața unor oameni care încă trăiesc, nu se poate emancipa complet de amprentele subiectivității. E ca și cum privitorului și comentatorului compulsiv al unui film, la fel ca în *Trandafirul roșu din Cairo* regizat de Woody Allen, i se mai dă o dată șansa să urce din sală în ecran, alături de actori respectați și rolurile lor, cu care s-a identificat ani în șir, de departe, de aproape, într-un destin comun miraculos. S-au întâmplat multe în ultimii ani, dar ceea ce ni s-a întâmplat tuturor atunci ne-a legat pentru totdeauna, indiferent de despărțirile și noile întâlniri care au urmat.

Mă refer aici la opoziția insulară, aceasta fiind categoria de rezistență dominantă în România ultimelor două decenii ale comunismului. Actele de protest ale acestei perioade au fost predominant individuale. Cei care au protestat în mod individual nu s-au unit într-un protest colectiv, de felul sindicatului Solidaritatea în Polonia sau Charta 77 în Cehoslovacia. Ei au acționat de cele mai multe ori fără să se întâlnească sau să se cunoască unii

pe alții altfel decât prin intermediul emisiunilor Europei Libere și al altor posturi occidentale.

Explicația acestei rezistențe insulare constă în primul rând în caracterul național (sau pretins național) al comunismului din România. Inamicii comunismului au putut fi repede identificați de partid și poliția sa politică — Securitatea — drept dușmani ai poporului și, eventual, trădători în favoarea URSS.

După 1965, o dinamică a dezvoltării economice, pe baza creditelor occidentale, și tentativele reale, oricât de limitate, de liberalizare culturală, după decenii de proletcultism sovietolatru, au contribuit la crearea unui patriotism național-comunist.

După 1964, când au fost eliberați treptat din închisori ultimii zece mii de supraviețuitori din sutele de mii de deținuți politici închiși inițial în perioada stalinismului represiv, Securitatea și-a schimbat metodele. Arestările în masă și represiunea fizică violentă au fost înlocuite de supravegherea selectivă, de intimidarea psihologică (mergând de la amenințarea difuză a ascultării telefoanelor până la internarea protestatarului individual în clinicile de psihiatrie) sau de emigrarea forțată.

Este cazul muncitorului din Ploiești, Vasile Paraschiv. În 1969, el protestează împotriva condițiilor de muncă din România și demisionează din Partidul Comunist Român. Este internat într-o clinică de psihiatrie, apoi eliberat în urma unei greve a foamei. În 1976 și la începutul anilor ’80, își reia protestele și este tratat în același fel. Un muncitor nemulțumit în statul oamenilor muncii, care vrea să creeze un sindicat liber, fără alți tovarăși, și care se mai și întoarce din Occident de bunăvoie, nu putea fi decât nebun pentru regim. Problema este că acest om a rămas singur până la capăt și, cu excepția solidarizării internaționale, el a rămas printre colegii săi de muncă un om care trebuia evitat, un caz clinic.

În mod voluntar și involuntar, majoritatea societății românești a menținut și consolidat climatul de izolare și respingere a protestului politic. Servitutea voluntară a majorității populației, în numele valorilor comunitar-patriotice înscenate și controlate de regimul Ceaușescu, mereu în stare de pretinsă alertă împotriva unei invazii sovietice, avea să rămână cel mai important aliat al regimului Ceaușescu, până la mijlocul anilor ’80.

În 1975, România semnează Actul Final al Conferinței de la Helsinki. Aici, pentru avantaje geopolitice și economice, estul comunist acceptă pe hârtie anumite drepturi ale omului. Între ele, libertatea de expresie, de asociere și de circulație.

În 1977, în spiritul Actului Final, scriitorul Paul Goma îi adresează o scrisoare deschisă lui Pavel Kohout, liderul ceh al mișcării Charta 77. Goma se solidarizează cu mișcarea cehoslovacă pentru drepturile omului. El condamnă ocupația sovietică a Poloniei, Bulgariei, Ungariei și Cehoslovaciei, dar și „ocupația românească a României". Aluzia era că România fusese ocupată de un regim naționalist la fel de rău, dacă nu chiar mai rău decât cel sovietic. Paul Goma este primul disident român care marchează și numește această teribilă anomalie: un regim comunist local, oarecum emancipat în raport cu Moscova, poate fi, prin metode și folosirea excesivă a șantajului național-patriotic, în numele perpetuării dictaturii personale, la fel de rău ca unul de ocupație străină.

Regimul Ceaușescu, manipulând valori precum independența, suveranitatea sau libertatea poporului și a propriei istorii, a deformat pentru multă vreme, și după 1989, valori democratice și comunitare.

Paul Goma împreună cu alți șapte oameni de cultură și artiști români expediază în 1977 un protest și pe adresa Conferinței de la Belgard, care continua Conferința de la Helsinki. Se critică cu severitate situația drepturilor omului din România, de la restrângerea libertății de exprimare, până la ascultarea telefoanelor și terorismul psihiatric.

200 de persoane i s-au alăturat lui Paul Goma, semnând scrisoarea. Împotriva lui se dezlănțuie o campanie de intimidare și compromitere. La 1 aprilie 1977 este arestat. Este bătut și amenințat chiar cu condamnarea la moarte. În cele din urmă, împreună cu familia și la presiunea instituțiilor internaționale, emigrează în Franța, în noiembrie 1977.

Mulți dintre cei 200 de semnatari ai protestului Goma au făcut-o pentru obținerea unui pașaport. Chiar și așa, e vorba de prima „mișcare" din seria protestelor individuale. Se observă însă că mișcările au mobile conjuncturale, nu se coagulează în jurul unor obiective și valori de durată îndelungată și sunt, din acest motiv, rapid compromise sau dizolvate de autorități.

Cazul Goma a continuat însă să existe și în Occident, unde scriitorul emigrase împreună cu familia, după opt luni de interogatorii și umilințe. Securitatea avea, după cum i-a spus generalul Nicolae Pleșiță lui Goma la plecarea din țară, „o mână lungă".

De altfel „mâna lungă a Securității" a fost simțită chiar mai mult în străinătate decât în România, de către opozanții regimului Ceaușescu, prin intermediul asasinilor sau torționarilor plătiți, al imensei rețele de colaboraționiști și informatori coordonați inclusiv de parohiile ortodoxe sau cercurile vechii emigrații.

Avem, în această mână lungă și vigilentă a Securității în exil, o altă specialitate românească a represiunii politice.

Acțiunile Securității în Occident au devenit de actualitate prin textele vehemente ale scriitoarei Herta Müller, originară din România. Persecutată de autorități, ea emigrează în 1987 la Berlin, unde continuă să critice în presa germană regimul de la București.

Laureată a Premiului Nobel pentru Literatură din 2009, Herta Müller e convinsă că este și azi urmărită de urmașii Securității, când vizitează România. Chiar dacă n-ar fi vorba decât de o remanență a angoaselor după 20 de ani, și tot avem motive de interogație îngrijorată. Cât a fost de limitată în timp paradigma patriotică vigilentă a regimului Ceaușescu? În acest model, un rol important îl joacă și gardianul comunității patriotice normative, care își păstrează în continuare ponderea, inclusiv la nivelul mentalității și percepției publice. E vorba de „servicii" sau de „fraternitățile" fostei Securități. Nu mai e vorba chiar de Big Brother, ci de un fel de „nepot al locotenentului Schmidt", ca să glumim ca Ilf și Petrov în *Vițelul de aur*. El e familiar, mult mai benign, dar și decisiv, când e vorba de privatizări, ascensiuni politice și campanii de blamare publică a unor personaje indezirabile.

E posibil ca o bună parte din acest rol al fostei Securități, transformată în ocultă difuză a democrației, să fie și produsul neputinței și angoaselor noastre, al unei angajări democratice deficitare. Probabil că și insuficienta ruptură cu trecutul propriu și colectiv poate fi explicația acestei supraviețuiri insidioase a Securității. Și în acest caz însă, se poate spune că epoca Ceaușescu n-a fost încă în întregime digerată, la nivelul mentalului colectiv. De ce ne este frică, într-adevăr, nu scăpăm!

Un moment important al protestului social, netransformat în protest politic colectiv, a fost greva minerilor din august 1977. Atunci, ca reacție la reducerea pensiilor în minerit, 10 000 de mineri din Valea Jului își încetează munca.

Li se fac promisiuni, dar ei refuză reluarea lucrului și chiar îi iau ostatici pe cei trimiși de Ceaușescu la tratative, în frunte cu prim-ministrul. Însuși Ceaușescu vine atunci la Petroșani. El le promite minerilor revocarea decretului de reducere a pensiilor și faptul că nu vor fi sancționați conducătorii grevei. În discusul său, Ceaușescu apelează la rațiunea minerilor „pentru a nu le oferi unora [a se înțelege sovieticilor] ocazia unei intervenții în forță".

A urmat restabilirea liniștii. Minerii au primit mai multe alimente, pensiile lor au rămas neschimbate, dar conducătorii greviștilor au fost arestați.

Goma susține că 4 000 de mineri au fost împrăștiați în întreaga țară. Trei luni mai târziu, Ceaușescu revenea în Valea Jiului ca „ortac de onoare" aclamat de figuranții normalizării situației.

Greva din Valea Jiului și urmările ei au devenit cunoscute în România exclusiv prin intermediul postului de radio Europa Liberă. Era prima formă de nemulțumire colectivă a muncitorilor împotriva regimului Ceaușescu, rămasă însă fără urmări în organizarea unei mișcări de protest permanente, precum în Polonia.

În România, muncitorii au rămas singuri în protestul lor, fără intelectuali și biserică. În Polonia, aceste două instituții, alăturându-se muncitorilor, au asigurat linia de apărare eficientă a societății civile împotriva dictaturii partidului unic.

Trebuie menționate și primele două acte de protest ale unor marxiști critici. La sfârșitul anilor '70, Károly Király era funcționar comunist și membru în Comitetul Central al partidului. El se definește ca marxist și comunist, nemulțumit de politica națională a regimului Ceaușescu și de cultul personalității. Împreună cu familia, este mutat de la Târgu Mureș la Caransebeș, iar apoi, până în 1989, supravegheat fără întrerupere.

În noiembrie 1979, la cel de-al XII-lea Congres al PCR, are loc însă o provocare spectaculoasă, la scenă deschisă. Unul dintre fondatorii Partidului Comunist, Constantin Pârvulescu, în vârstă de 84 de ani, îi reproșează lui Ceaușescu deformarea democrației socialiste. Pârvulescu le cere membrilor Congresului să nu-l mai voteze în funcția de secretar general pe Ceaușescu. Bătrânul comunist este rapid îndepărtat din sală, iar camarila lui Ceaușescu sugerează manipularea sa din exterior. Prestigiul său de fost ilegalist fondator îl apără pe Pârvulescu de alte urmări represive. El va reapărea în 1989 și va fi unul dintre creatorii Partidului Socialist al Muncii. Iată unul dintre puținele exemple de consecvență ideologică.

În aceeași perioadă, consemnăm și gesturile de nemulțumire publică ale unor militanți religioși. E vorba de scrisoarea deschisă a șase pastori și credincioși protestanți, din martie 1977 — un protest împotriva persecuției religioase.

În mai 1978, se constituie „Comitetul Creștin Român pentru Apărarea Libertății Religioase și de Conștiință".

În martie 1979, Radio Europa Liberă anunță crearea Sindicatului Liber al Oamenilor Muncii din România (SLOMR), creat de muncitori și intelectuali din București și Turnu Severin. Tot atunci se va vorbi și de un Sindicat al Muncitorilor, Țăranilor și Soldaților. Liderii acestor două grupuri, în primul rând Gheorghe Brașoveanu și Ionel Cană, vor fi arestați și

condamnați la închisoare. Sunt eliberați în urma presiunii internaționale, în 1980.

Un caz aparte este cel al preotului ortodox Gheorghe Calciu-Dumitreasa. După ce, din 1948, a îndurat peste 15 ani de închisoare comunistă, în 1979, el este condamnat din nou, de această dată la zece ani de închisoare, pentru predici ostile regimului. În 1984 este eliberat, suferă alte măsuri represive și, în 1985, pleacă în exil.

La începutul anilor '80 apare și prima publicație anti-Ceaușescu, în samizdat, aceasta fiind repede răspândită în rândurile minorității maghiare. Autorii revistei *Ellenpontok* (*Contrapunct*) sunt Géza Szöcs, Attila Ara-Kovács, Károly Tóth și Ilona Tóth. Ei cer drepturi pentru minorități și majoritate deopotrivă. Acțiunea lor din 1982 are ca urmare celebrul decret prin care toți deținătorii mașinilor de scris trebuie autorizați de miliție. Mașinile de scris trebuiau, de asemenea, verificate în fiecare an.

Géza Szöcs este arestat în 1982, până la sfârșitul anului. În 1985, Szöcs împreună cu Károly Király și poetul disident Dorin Tudoran redactează o scrisoare adresată experților Convenției de la Ottawa, care pregăteau un raport privind drepturile omului din România. Dorin Tudoran este practic izgonit din România în 1985, în urma unei greve a foamei și a numeroaselor sale scrisori deschise de protest anti-dictatorial, după ce cazul său fusese amplu discutat în presa internațională.

În 1986, vor emigra forțat și scriitorii Géza Szöcs și Attila Ara-Kovács.

Anii '80 sunt de mizerie economică extremă și de întărire a represiunii. Lipsesc alimentele de bază, dar frigul, frica și întunericul sunt oferite din belșug. Televiziunea emite două ore pe zi. Asistența medicală e la pământ. Ceaușescu decide să-și plătească rapid datoria externă, pe seama privațiunilor materiale și morale ale populației. Dar chiar și în aceste condiții, protestul individual nu reușește să se coaguleze în mișcări colective de protest.

Radu Filipescu, un tânăr inginer de 28 de ani, aparține unei familii înstărite și influente, fiind înrudit cu fostul prim-ministru comunist Petru Groza. El tipărește și împrăștie de unul singur manifeste împotriva lui Ceaușescu, în mai multe blocuri din București. În aceste manifeste chema oamenii la revoltă deschisă împotriva dictaturii. Este arestat și condamat la 10 ani închisoare. În urma unei excepționale mobilizări internaționale, prin Amnesty International și Radio Free Europe, este eliberat după patru ani. Încearcă apoi să creeze sindicatul Libertatea, în 1988, dar în absența solidarizării eșuează.

La fel se va întâmpla și cu Sindicatul Liber din Zărnești, dar și cu tentativele disidentului Dumitru Iuga, și el condamnat la 10 ani închisoare pentru propagandă anticomunistă.

În noiembrie 1987, la Brașov, are loc explozia mâniei muncitorilor. Mii de angajați ai uzinei de camioane Steagul Roșu, în duminica alegerilor locale, ocupă sediul local al PCR. Îl devastează, aruncă pe fereastră portocalele și bananele pregătite pentru familiile nomenclaturii, alături de portretele lui Ceaușescu. Urmează arestări, interogatorii brutale și împrăștierea în întreagă țară a liderilor demonstrației. Pentru Ceaușescu este însă semnalul sigur și definitiv al despărțirii de muncitori. Ei nu vor doar mai multe alimente, ci și libertate, arătând spre dictator ca autor principal al unei situații insuportabile. Dar și atunci muncitorii rămân singuri, expuși represiunii, la fel ca în 1977. Intelectualii și biserica stau deoparte.

Ceaușescu nu-și modifică poziția. Dimpotrivă. Continuă proiectele urbanistice faraonice, prin distrugerea unor cartiere și biserici vechi ale capitalei. Se lansează și proiectul „sistematizării rurale". Acesta urmărea să-i mute pe țărani din satele lor în centre agroindustriale, după distrugerea habitatului tradițional. Satul era perceput ca ultima sursă de rezistență la socializarea „omului nou", dependent complet de dictatura comunistă.

În 1988, Petre Mihai Băcanu, jurnalist la ziarul *România liberă*, înființează Alianța națională „R". „R" — de la România, restructurare, reconstrucție și reconciliere națională. În octombrie 1988, Băcanu împreună cu jurnaliștii Mihai Creangă și Anton Uncu, inginerul Ștefan Niculescu Maier și maistrul tipograf Alexandru Chivoiu vor să tipărească ziarul clandestin *România*. Intenția lor era să-i ceară lui Ceaușescu un dialog democratic cu poporul, în numele valorilor morale. În locuința economistei Elena Gheorghe, ei construiesc o mașină de tipărit. Înaintea apariției primului număr, sunt trădați și arestați. Vor ieși din închisoare — în care au fost mereu amenințați cu condamnarea la moarte — de-abia în 22 decembrie 1989, după izbucnirea Revoluției.

Doina Cornea, fostă profesoară de franceză la Universitatea din Cluj, redactează începând din 1982 scrisori deschise de protest intelectual și politic împotriva regimului Ceaușescu. Ele vor fi citite la Europa Liberă și publicate în presa internațională. Doina Cornea critică proiectul sistematizării rurale. I se vor alătura și alți intelectuali din Cluj, ca semnatari ai protestului. Începe persecuția. Doina Cornea este sechestrată la domiciliu. I se refuză asistența medicală și vizitele, inclusiv ale unor diplomați occidentali. Ea se solidarizează în scrisori deschise cu muncitorii care au demonstrat la Brașov. Deși are poziții anticomuniste tranșante, se va

solidariza și cu foștii membri ai nomenclaturii comuniste — autori, în martie 1989, ai faimoasei „Scrisori a celor șase". Doina Cornea se transformă într-un simbol al rezistenței morale și politice împotriva dictaturii, de-a lungul unui deceniu de acțiuni curajoase și consecvente.

În afara celor șase semnatari, foști înalți demnitari ai PC, în frunte cu Silviu Brucan, care criticau regimul Ceaușescu din perspectiva intereselor clasei muncitoare și a preceptelor marxiste, semnalăm și cazul Dumitru Mazilu. Fost colonel de securitate, funcționar al ministerului de Externe, Mazilu redactează un raport despre situația tinerilor români, destinat să ajungă la Comisia Drepturilor Omului din cadrul ONU, de la Geneva. Aici el descrie efectele nefaste ale cultului personalității, mizeria materială și morală în care sunt nevoiți să trăiască și tinerii din România. Raportul ajunge în străinătate, este difuzat și comentat, iar Mazilu și familia sa sunt tratați cu brutalitate de Securitate.

Dan Petrescu și Liviu Cangeopol, doi tineri scriitori din Iași, publică în ianuarie și februarie 1988 interviuri anti-Ceaușescu în ziarul francez *Libération*. Ei cer îndepărtarea de la putere a lui Ceaușescu și militează pentru libertatea intelectuală.

Strălucite eseuri despre frica ce paralizase întreaga țară și despre cultul grotesc al personalității conducătorului semnează în presa internațională, începând din martie 1989, și poetul Mircea Dinescu. Își pierde locul de muncă, i se interzice publicarea și va fi arestat la domiciliu până în decembrie 1989. Lui Mircea Dinescu i se vor alătura, într-un mesaj de solidarizare, scriitorii Geo Bogza, Mihai Șora, Ștefan Augustin Doinaș, Andrei Pleșu, Dan Hăulică, Octavian Paler, Alexandru Paleologu, Radu Enescu, Alexandru Călinescu și Aurel Dragoș Munteanu.

Un protest distinct prin severitatea criticilor adresate dictatorului semnează în martie 1989 și scriitorul Dan Deșliu. Fost apropiat al lui Ceaușescu în tinerețe, poet oficial al regimului comunist în anii '50 și '60, Dan Deșliu denunță teroarea aparatului represiv împotriva inginerului Gheorghe Ursu, omorât în timpul anchetei, doar pentru că ținea un jurnal intim. El critică și interdicția de publicare a poetei Ana Blandiana.

Ana Blandiana, unul dintre cei mai cunoscuți și prețuiți scriitori români, intră în conflict cu autoritățile, după publicarea, în 1984, a unor poezii în care constată existența inexplicabilă a unui „popor vegetal", lipsit de instinctul revoltei și al apărării. Câțiva ani mai târziu, va semna o carte pentru copii, în care pesonajul principal este motanul Arpagic. Vigilent și fără simțul umorului, aparatul polițienesc al regimului îl identifică pe însuși

Ceaușescu în spatele motanului arogant și arbitrar. Anei Blandiana i se va interzice dreptul la publicare.

În martie 1989, Blandiana protestează public împotriva acestei măsuri.

La 30 mai 1989, fizicianul bucureștean Gabriel Andreescu, arestat și interogat de mai multe ori din cauza atitudinii sale de contestare a regimului, intră în greva foamei. El face declarații foarte curajoase în fața presei franceze, în care denunță distrugerea vieții românilor.

În iulie 1989, este aresat și inginerul Nicolae Stăncescu, autorul unui memoriu critic, redactat de pe poziții social-democrate. În noiembrie 1989, înaintea Cogresului al XIV-lea al PCR, scriitorii Dan Petrescu, Mariana Marin, Luca Pițu, Petru Ilieșiu și alții cer îndepărtarea lui Ceaușescu, printr-o scrisoare deschisă transmisă de Europa Liberă.

Lista acestor acte de cutezanță, răspundere civică și eroism poate continua. Ea trebuie să-l includă și pe muncitorul Teodor Briscan, concediat și apoi arestat pentru parazitism, autorul unor memorabile scrisori în numele intereselor clasei muncitoare.

Trebuie menționate și actele de protest ale unor oameni de cultură, împotriva dărâmării bisericilor din București și a sistematizării rurale.

Toți acești oameni au pregătit, ani în șir, Revoluția Română. Zecile de mii de români ieșiți pe străzile orașelor românești în decembrie 1989 au avut precursori. Uraganul din decembrie 1989 a fost izbucnirea grandioasă și multiplicată a furtunilor izolate și insulare.

A existat, firește, o strategie consensuală a marilor puteri în privința încheierii Războiului Rece. Dar independent de intențiile geopolitice, un țesut de rezistență și onoare al societății românești a păstrat însemnele suferinței și demnității ce refuza confiscarea și supunerea. Acest țesut fragil este ca giulgiul care, se spune, acoperind chipul lui Isus Cristos răstignit, i-a păstrat nu atât fața adevărată, cât sensul nepieritor al salvării unei idei — omul și suferințele sale.

PORTRET FĂRĂ NOBEL

2010

Numele Hertei îmi era cunoscut. Deși în anii ’70 ai secolului trecut, între tinerii scriitori români și cei germani din România nu exista nicio legătură, și parcă nici măcar dorința vreunei legături, noi cei de la revista *Echinox* a Universității „Babeș-Bolyai“, practicam la Cluj multiculturalismul

la fel ca Monsieur Jourdain, adică fără să știm. Pentru că eram în Transilvania primei și ultimei perioade de relaxare culturală a regimului comunist, oficialitatea acceptase ca revista să apară și cu pagini germane și maghiare, pe lângă cele, mai multe la număr, românești. Criteriul a ținut precis mai mult de corectitudinea politică a vulgatei internaționalismului proletar, decât de scrupulul reprezentării simbolice alăturate a principalelor culturi ardelenești.

În aceste pagini, însă, ca și în chilia noastră boltită dintre cimitir și universitate, au apărut, de-a lungul anilor, mai toți scritorii de frunte ai germanilor și ungurilor din România. Literatura lor, inaccesibilă celor mai mulți dintre noi, rezona cu marile curente literare contemporane din Germania și Ungaria, pornind însă de la trauma comună, românească. Ungurii și nemții noștri aveau o priză la realitatea românească ce ținea de așteptările și dezamăgirile comune, dar creativitatea și imaginația lor locuiau în țările limbii lor, pe care cei mai mulți nu le văzuseră niciodată.

Așa se face că în *Echinox* am auzit și am citit despre Herta Müller, Richard Wagner sau William Totok[1]. Un șvab foarte paradoxal, poet și eseist cu reflexe abisale, dar cu valențe apăsate de convivialitate românească, numit Helmuth Britz, ne-a deschis la un moment dat și poarta sălașului timișorean ale unor nume care, și mai necunoscute decât limba germană, dădeau târcoale semi-disidenței culturale transilvane.

În primăvara anului 1978, am desantat, deci, la Timișoara, într-o formație aptă de intervenție: Ion Pop, universitarul care tocmai îi cunoscuse pe Barthes[2] și Foucault[3] la ei acasă, era maestrul nostru de ceremonii. Marian Papahagi și Ion Vartic, prin comparație, păreau comilitoni și complici ideatici și ludici ai studenților care încă mai eram: Ioan Groșan, Radu Țeposu, Britz însuși, poate Traian Ștef, Viorel Mureșan și alții, nu mai mulți de zece. I-am întâlnit la Universitatea din Timișoara pe toți în aceeași zi, și apoi în restaurante și apartamente socialist-boeme, citindu-ne și bucurându-ne împreună textele. Erau acolo Șerban Foarță și Andrei Ujică, poeți și exegeți foarte interesanți, mai cunoscuți ca autori ai versurilor pentru formația Phoenix, dar și Marcel Pop Corniș, tânăr și distins anglist, care mai târziu a făcut carieră în America. Aveam în public, spre deosebire de cenaclurile noastre de la Cluj, și multe fete nu doar atrăgătoare, ci — prin

---

[1] William Totok (n. 1951), poet, prozator, eseist și jurnalist german, originar din România.

[2] Roland Barthes (1915–1980), eseist, critic și filosof francez; unul dintre principalii susținători ai mișcării structuraliste și ai semioticii franceze.

[3] Michel Foucault (1926–1984), filosof și istoric francez poststructuralist.

priviri, conversație, pseudo-turbane și ciorapi negri — concitadine ale biotopului de cordialitate urbană central-europeană. Timișoara era un loc în care muzica rock și universitatea destinsă coabitau organic în căușul unor deprinderi cosmopolite post-iosefine, cu o amprentă social-democrată dată de fabrici vechi cu meseriași trilingvi contaminați de austro-marxism și trădând reflexele încă active ale evreilor și sârbilor combinați cu ungurii și șvabii catolici. O scenă de continuitate, mai mult decât de experimente. Pentru noi însă, ardelenii din nord și din sud, mai provincial-conservatori, mai ascunși de munți, din podișurile și depresiunile noastre de ostilitate, neîncredere sau indiferență față de conlocuitorii cu altă limbă, Timișoara era o mare surpriză. Foarță ne rostea ore întregi din Paul Valéry sau parafraza din suprarealiști, Ujică avea un aer de conspirator benedictin cu inflexiuni de disciplină francofonă, iar ceilalți, pe care Britz ni i-a prezentat drept cei mai viteji dintre tracii locului, chiar că făceau parte din altă lume. Seara, cu Britz, Totok și câțiva echinoxiști, ajungeam în pivnița lui Helmuth Frauendorfer. Un liceean înconjurat de steaguri anarhiste de inspirație pacifist vest-germană-cubaneză. Noi, românii din Cluj, eram doar difidenții semantici ai acomodării cu și la intelocrația comunistă, deranjați de fervorile naționaliste primare ale ultimului Ceaușescu. În pivnița acelor descoperiri — pe care, coborând din principatul clasic și auster al Transilvaniei, le făceam în Câmpia de Vest, aproape de Belgrad și Budapesta și mai aproape de Bologna lui Pasolini[1] decât de Kiev — a răsunat prima oară, pentru mine, și numele Hertei Müller. Era declinat alături de Richard Wagner.

Dintre prietenii de la Cluj, doar eu îi cunoșteam îndeaproape pe germanii din Transilvania. Sașii din Sibiu însă erau la fel de departe de șvabii din Timișoara, în vârfurile lor de vioiciune culturală, precum locuitorii cuminți și temeinici ai unui sat bavarez înstărit de elita berlineză exuberantă a anilor ’20. Sașii mei din Sibiu erau austeri, profunzi, sceptici, impenetrabili. Asta i-a ținut în viață printre români și unguri — 1 000 de ani. Șvabii Hertei erau extrovertiți, integrați în câmpul de tensiuni și expresivitate al majorității, mai conectați la mersul politicii și culturii din Germania și Austria, dar și din România, decât la trecutul de episcopi și vrednicie aciuită sub pulpanele lui Brukenthal.

Despre Herta mai aveam să aud, fără s-o cunosc. Un bun prieten, scriitorul german Wolf von Aichelburg, care locuia în Sibiu, mi-a vorbit

---

[1] Pier Paolo Pasolini (1922–1975), scenarist, regizor, actor, compozitor, romancier și poet născut la Bologna.

într-o zi, poate chiar în anul când la Timișoara n-am întâlnit-o, despre o tânără și foarte originală persoană. O fată mică de înălțime, cu ochii vii și o neobișnuită curiozitate și locvacitate, poposise la el, în Erlenpark (cunoscut și ca Parcul Sub Arini). Aichelburg era cel mai important scriitor german din România. Poliglot, de un imens rafinament intelectual, compozitor și alpinist. Fiul unei marchize austriaco-italiene și al ultimului comandant baron al flotei k.u.k. de la Pola, lângă Trieste. Ajuns cu familia, prin pierderea mării, după Primul Război Mondial, la Galați, unde foștii colegi români de la școala militară i-au oferit vechimea și solda de comandor. Tânărul Aichelburg s-a mutat ulterior la Sibiu, unde funcționa un liceu german, apoi a continuat la Berlin, Dijon și Londra. A făcut 13 ani de închisoare și domiciliu forțat, doar din cauza originii — pe care și-a respectat-o. În tinerețe, fusese membru al Cercului Literar de la Sibiu, prieten cu Blaga, Liviu Rusu, Jacquier[1], Ion Negoițescu, Radu Stanca, Doinaș și Nicolae Balotă. Aichelburg scria teatru, poezie, proză, eseuri; a tradus din Barbu, Blaga și Arghezi. Rămăsese adeptul unei lumi expresionist postromantice, aproape de Trakl[2] și Ștefan George. Herta Müller, dintr-un instinct absolut care a făcut-o să scaneze și să recunoască mereu valoarea umană și intelectuală a cuiva, autor sau om obișnuit, chiar dacă nu-i împărtășește valorile, și-a făcut teza de licență pe seama poeziei lui Aichelburg. Totul o despărțea de baronul austriac din Sibiu: vârsta, originea socială, gusturile literare. Bănuiesc însă că Herta era fascinată la 18 ani de artistul septuagenar complet și independent care reușise să rămână Aicheburg, învingând împrejurările ostile.

Zece ani mai târziu, 1987, München. Lucram de mai mulți ani la Radio Europa Liberă, unde, în afara cronicilor politice din „Actualitatea Românească", scriam uneori despre colegii din generația '80, poeți și poetese care azi mă exclud din toate enumerările lor autojubilative. Fenomenul cunoscut sub numele Aktionsgruppe Banat ținea de zona mea de referință. Un grup literar ideologic, de atitudine anti-dictatorială, al unor scriitori germani din Timișoara, între care Totok, Wagner, Johann Lippet, Ernest Wichner, Gerhard Ortinau, Frauendorfer. Nota specifică a acestei atitudini era o frondă mai degrabă de stânga. O stângă occidentală, tolerantă, inteligentă — asumată în climatul deformator al oricăror valori de stânga,

---

[1] Henri Jacquier (1900–1980), eseist; profesor în cadrul Misiunii Franceze din România, șef al catedrei de filologie romanică a Universității „Babeș-Bolyai".

[2] Georg Trakl (1887–1914), poet austriac, reprezentant al expresionismului timpuriu.

chiar dacă cu o legitimare marxist-leninistă și în lectura, cu dicție cu tot) a lui Ceaușescu.

Herta făcea parte dintre ei. Auzisem vag că devenise soția lui Richard Wagner, mentorul grupului. Știam că Herta era deja autoarea unor cărți cu probleme în România. În 1985, 1986, numele Hertei și a lui Wagner se întâlneau tot mai des în presa germană. Se vorbea despre dificultățile lor profesionale, despre interdicția de a publica. Pe la începutul anului 1987, ei au ajuns în Germania. O formă de expulzare mascată. Am în fața ochilor și acum o imagine filmată atunci de un editor al Hertei, care între timp a fost inclusă în toate documentarele despre ea. Cei doi coborau la Frankfurt dintr-un tren obosit, într-o dimineață hibernală. Părea că vin din Siberia. Mama Hertei era alături. Avea aerul femeii simple de la țară, care a pierdut tot. Nu părea să se bucure că a ajuns în Germania untului. Richard, încruntat. Doar privirea Hertei — vie, interogativă. Se vor stabili în Berlinul occidental, orașul acela experimental prins în arhipelagul Războiului Rece, un fel de Veneție în ordinea morală.

Foarte repede, ajunge să se vorbească tot mai insistent despre acești doi oameni și crezurile lor anti-dictatoriale. O lună, două mai târziu, Herta acordă revistei *Der Spiegel* un interviu tulburător, pe care-l traduc și comentez pe larg la Europa Liberă. E prima oară când cineva, în mod public, taman în *Der Spiegel*, afirmă că Ceaușescu este, pur și simplu, un idiot. Mai era vorba acolo și despre operațiunea de distrugere a propriei populații, inclusiv prin schimbarea feței orașelor și a sufletelor oamenilor.

În mai 1987, o văd pentru prima oară la München, unde este invitată să citească din *Niederungen*, cartea ei cu probleme în România. Întâlnirea cu Herta are până azi pentru mine un sâmbure de neverosimilitate. Avea și atunci un fel de-a vorbi, de-a glumi, de-a rezona foarte românesc, plin de formule metaforice și expresii neaoșe. De altfel, am vorbit și ne-am scris o vreme doar în limba română, pe care Herta o vorbește și înțelege în cea mai deplină cunoștință de cauză.

A și declarat public, de altfel, că datorează acestei limbi un mod de cunoaștere culturală, umană și chiar lingvistică ce a imprimat literaturii ei luciri, rumegușuri sau minereuri necunoscute în Germania, dar atrăgătoare pentru germani.

Am fost în acea vară, primul care, asemenea pictorului Tischbein cu Goethe, le-am deschis și condus calea, la propriu, Hertei și lui Richard, în Italia. Am fost la Verona, Pisa, Florența și Marina di Pisa. Richard se simțea rău, era obosit și tracasat, și s-a întors mai repede la Berlin. Herta, în schimb! Privea bătrânele italience îmbrăcate cu corapi gri pe plajă, și evoca,

cu duioșie, umor și un sentiment dureros al pierderii, lumea propriilor bunici din România. La Pisa și Florența, în mijlocul miracolelor de cultură, avea de fiecare dată o privire separată pentru ceea ce aș numi dimensiunea socială vie, acută, nemijlocită. O interesau șomerii, alternativii, africanii care vindeau baticuri și poșete false prin gări. Ceea ce a revoltat-o în România, suferința nemeritată, se transferase, prin forța puterii ei de observație și expresie, mereu pe buza unei prăpăstii metaforice, în noua lume. Această acuitate în a metaforiza paroxistic experiențele suferinței o însoțește până azi și în literatură, dar și în eseuri.

În acei ani, ne-am scris și am fost apropiați. I-am intervievat la microfonul Europei Libere, dar Herta și Richard, mai mult decât William sau Helmuth, deveniseră starurile dezbaterii vest-germane împotriva dictaturii. Herta era interlocutoarea preferată a lui Helmut Schmidt sau Günter Grass, în marile show-uri de televiziune. Lua toate premiile literare importante ale Germaniei.

Mi-amintesc momentul când Herta mi-a povestit, cu o înfrigurare fericită, prima ei întâlnire cu Emil Cioran. Se întâmpla, cred, în 1988. Fusese invitată să citească la Paris, la librăria germană, din prima ei carte tradusă în Franța. Printre spectatori, un domn, mai în vârstă, atent, cu un aer cunoscut, amintind de România interbelică. După lectură, domnul se apropie de Herta și o agrăiește în limba germană. Discuția se prelungește aproape întreaga noapte. Herta a fost fascinată de Cioran. De precizia, inteligența și umanitatea lui.

Mai târziu, Wolf von Aichelburg, scriitorul pe seama căruia Herta și-a scris teza de licență, stabilit între timp la Freiburg și prieten de-o viață cu Cioran, din vremea tinereții lor comune la Sibiu, Berlin și București, mi-a scris că și Cioran fusese cucerit. De precizia, inteligența și umanitatea ei. Ce n-aș fi dat să fiu martorul tăcut al plimbării lor!

FORȚA DESTINULUI

2012

Într-unul dintre ultimele ei interviuri, din februarie 2002, alături de laconicul și fals prevenitorul jurnalist Charlie Rose, Oriana Fallaci — în plină glorie refăcută a scandalului creat de publicarea cărții *Mânia și orgoliul*, fumând în studioul TV newyorkez țigări înguste de foi, cu părul strâns cuminte la spate, senină și, desigur, deja suferindă — își amintește de

întrebarea mai veche a Annei Magnani, actrița laureată cu Oscar: „Oriana, din moment de suntem născuți, de ce trebuie să murim?“

I s-a întâmplat chiar și ei, cinci ani mai târziu, în Florența natală, răpusă de nu mai puțin de 12 tumori. Hitchens[1], fratele ei de căutări neliniștite prin secol, ne vorbește de ultima Fallaci, în necrologul din *Vanity Fair*, în septembrie 2006. Necrologul Orianei Fallaci în *Vanity Fair* — iată contradicția supremă a termenilor, pentru memoria acestei Passionaria postideologică, globală și antimondenă.

În ultima lui amintire, Hitchens, și el azi atins de cancer, ne povestește cum Oriana Fallaci se-nvârte prin bucătăria minusculă, îmbrăcată într-o rochie neagră, ca Anna Magnani, altădată. Prăjește cârnați în grăsime și, din când în când, vorbind despre cutare politician european sau dictator arab, strecoară cuvintele grele în original, adică *brutto*, *stronzo*, *vaffanculo*.

Nu și-a pierdut umorul caustic, vehemența polemică, energia vindicativă. Și-a adăugat, în schimb, după întâlnirea cu Ratzinger (cum îl numește ea, pe numele laic, pe Papa Benedict al XVI-lea, fiind complet de acord cu el, deși el pontif și ea atee), nimbul bunicuței italiene fără copii și nepoți, dar cu atâtea cărți sfâșiate și răni necicatrizate. E pregătită să-și spună ultima poveste, între colinele protectoare ale Florenței.

Oriana Fallaci a fost una dintre ultimele mari personaje ale Europei, în tradiția de gânditori, călători și aventurieri ai libertății. A făcut parte din Rezistență, la 16 ani. Provine dintr-o familie de politicieni și patrioți toscani și italieni, care au crezut în demnitatea individuală și în idealul patriei. Domină scena publicistică a Italiei și apoi a lumii, în anii ’60 și ’70 ai secolului trecut. Deși mărturisește că a fost îndemnată să scrie de obsesia propriei morți, opera sa este o cronică compulsivă a vieții dezlănțuite în acțiune și a curajului intelectual fără limite. A scris, în primul rând, corespondențe de război și revoluții, pentru *Corriere della Sera*, *Le Nouvel Observateur*, *Stern*, *Life*, *New York Times Magazine* sau *The New Republic*. A publicat 13 cărți, traduse în 26 de limbi și apărute în 31 de țări. Între ele, cea de față, *Mânia și orgoliul*, a avut în Italia zeci de ediții, în peste 1 milion de exemplare, și 500 000 de exemplare în traduceri.

A scris și a trăit în mijlocul evenimentelor mondiale, cu o febrilitate și pasiune a participării și mărturisirii, proprie romanticilor europeni. O combinație întârziată, dar și ultima posibilă înaintea intrării în era virtuală, între sârguința descoperirii, transmisă de frații Humboldt[2], și

---

[1] Christopher Hitchens (1949–2011), scriitor, critic și jurnalist anglo-american.

[2] Wilhelm von Humboldt (1767–1835), filosof politic liberal și lingvist german. Alexander von Humboldt (1769–1859), geograf și naturalist german.

demonul testării limitelor libertății, precum la Byron, Shelley, Tucholsky[1] sau Malaparte[2]. Dar mai lipsită de vanitățile și autoînscenarea emfatică a multora dintre ei. În schimb, cu aceeași cutezanță a provocării și expunerii, uneori ridicolă doar prin sfidarea sacrosanctului confort burghez al dividendelor postbelice.

A scris reportaje pe baricadele Revoluției din Ungaria, în 1956, unde a fost și arestată; a petrecut 7 ani în Vietnam, în nord și sud, de-a lungul războiului cu americanii; a respirat aerul răsturnărilor sociale din America de Sud — în Brazilia, Peru, Argentina, Bolivia. În 1968, este surprinsă în timpul masacrului din Piața Tlatelolco, în Ciudad de Mexico, atunci când poliția mexicană face sute de victime printre cei care protestează contra cheltuielilor pentru olimpiadă. Este rănită în umăr, la spate și genunchi. A scris „de la fața locului" („și fața locului era umflată", ca în versul Ninei Cassian), despre războiul din Kuweit și apoi cel din Liban.

Oriana Fallaci este însă, în primul rând, autoarea unor interviuri decapante cu oamenii celebri ai politicii mondiale, sau cu „acești ticăloși [*bastards*] care ne guvernează". A stat de vorbă cu șahul Iranului și cu ayatollahul Khomeini. Cu amândoi este atentă, insidioasă și, în cele din urmă, câștigătoare. Îi face să spună ceea ce ei vor să ascundă, de bună voie, dar siliți de geniul ei jurnalistic. Interviul cu Henry Kissinger, de care fostul secretar de stat nu mai vrea să-și amintească, a intrat în manualele internaționale prin ceea ce nu trebuie să spună un politician, prins în mrejele autoeroizării lirice. În acest interviu, Kissinger se declara cowboy-ul singuratic al politicii americane, care, făcând lucrurile de capul lui, ar fi pe placul mitologiei Vestului Sălbatic. Nimic mai fals și mai imprudent pentru un înalt funcționar al democrației. Kissinger s-a ars cu Fallaci și-l ustură până azi.

Fallaci l-a întâlnit, la sfârșitul anilor '70, și pe Deng Xiaoping, liderul transformator al Chinei. Îl întreabă, la un moment dat, dacă se simte comunist. Și, ce să vezi? Deng ezită, se concentrează, își freacă fruntea. După zeci de secunde, răspunde: „Cred că da." Liderul celei mai mari națiuni comuniste, la apogeul Războiului Rece, are nevoie de timp de gândire ca să-i spună unei ziariste occidentale că el crede că se simte comunist. Avem aici și o dimensiune a personalității complexe, postdogmatice și

---

[1] Kurt Tucholsky (1890–1935), jurnalist, satirist și scriitor german, de origine evreiască.

[2] Curzio Malaparte (1898–1957), scriitor, jurnalist și diplomat italian; a fost pentru o vreme teoretician al fascismului, dar ulterior i-a criticat pe Hitler și Mussolini, pentru ca înainte de a muri să adere la comunism.

responsabile a lui Deng, dar și rezultatul interogației abile, informate, empatice, practicată de Oriana Fallaci.

Dar cu cine și în ce momente cruciale pentru ei, țările lor și întreaga lume n-a vorbit Fallaci? Golda Meir, Ariel Sharon, Indira Gandhi, Zulfikar Ali Bhutto, Willy Brandt, Lech Wałęsa, Muammar al-Gaddafi, dar și Federico Fellini. Descrierea pe care i-o face lui Yasser Arafat rămâne inegalabilă: „Nu are aproape deloc pometi sau frunte, totul este concentrat într-o gură imensă cu buze roșii și cărnoase, un nas agresiv și doi ochi care te hipnotizează."

Dar pe lângă articole și interviuri, a scris și cărți celebre. Debutează în 1958 cu *Cele șapte păcate ale Hollywoodului*, în italiană, cu o prefață de Orson Welles. Urmează *Sexul inutil: călătorie în jurul femeii*, 1961. Apoi, un reportaj febril în jurul lumii și interviuri cu celebritățile din cinematografie, pentru săptămânalul *L'Europeo*. Primul roman, *Penelopa la război* (1966), o pledoarie pentru independența existențială a unei femei jurnalist, ce-și refuză iubitul și respinge condiția burgheză de casnică. În 1966, își adună articolele despre programul spațial american în cartea *Dacă soarele moare*, tradusă în 1981 și în limba română. Urmează câteva cărți de interviuri, între care *Un interviu cu istoria* din 1976, cuprinzând discuții cu oameni politici din întreaga lume. Cartea avea să fie calificată drept *one of the classics of modern journalism*. Alte romane: *Scrisoare către un copil niciodată născut* (1975), un manifest feminist legendar, *Un bărbat* (1980), pornind de la experiențele ei cu poetul Alekos Panagoulis, opozant al regimului dictatorial Papadopoulos, și *Inshallah* (1992), despre trauma războiului civil din Liban.

După o absență de zece ani, în octombrie 2001, aflată în proximitatea fizică și morală tragică a atentatelor teroriste din SUA, Fallaci publică manifestul anti-islamist *Mânia și orgoliul*. Ulterior, în 2004, *Forța rațiunii*, apărut în limba engleză și vândut într-un milion de exemplare doar în Italia, continuă demonstrația pro-occidentală împotriva Islamului radical. A treia și ultima verigă a trilogiei islamice apare tot în 2004: *Oriana Fallaci își ia un interviu ei însăși — Apocalipsa*. S-a spus că este capodopera finală a dragostei și disperării, pentru Europa aflată în pragul derivei.

Oriana Fallaci a fost un mesager al adevărurilor absolute și, deci, al marilor scandaluri.

Ultimele ei cărți despre radicalizarea Islamului împotriva Occidentului i-au atras procese și critici vitriolante din partea cercurilor politice, religioase și intelectuale, îngrijorate de abaterile provocatoare de la dogmele corectitudinii politice.

Firește, găsim în argumentele Orianei Fallaci intransigență, patos cruciat, vituperări încinse și asalturi nediferențiate împotriva pericolului islamic. Din nefericire însă, multe dintre profețiile fără anestezic ale Orianei Fallaci au dobândit, în cei zece ani care au trecut de la prăbușirea Turnurilor Gemene, o consistență terifiantă. Războaiele împotriva terorismului islamist continuă, fără speranță de soluționare, în Afganistan sau Irak, iar primăvara libertății „arabelionului" anunță deja toamna și chiar iarna *remake*-ului resentimentar al Islamului.

Despoțiile orientale din Siria sau Yemen par să reziste mai bine decât impulsurile de eliberare din Piața Trahir, Cairo, sau din Bengazi, Libia. În Tunisia, prima țară „eliberată", s-au instalat la putere, prin alegerile libere de acum câteva săptămâni, frații musulmani, și nu internauții globalizării pro-occidentale. Suntem încă mai aproape de Apocalipsa după Fallaci, decât de elanurile neoiluministe ale filosofului Bernard-Henri Lévy.

Excelent tradusă în limba română, cartea de față, *Mânia și orgoliul*, este o demonstrație subiectivă, patetică, poate nedreaptă pe alocuri, dar mereu strălucitoare în numele valorilor Europei. Fallaci recompune trecutul european — doar în trecut, și nu în viitor, crede ea — în apărarea prezentului fragmentat și amenințat. Descrierea politicienilor italieni, cu Berlusconi în frunte, a tentației monopoliste a binomului franco-german într-o Europă în pragul fracturării, amintirile culturale și istorice ale libertății umbrite de lașitatea corectitudinii politice, exaltarea etosului vechilor patrii creștine încercuite de poftele nedisimulate ale noului califat alcătuiesc un poem de dragoste panicată, dar nu isterică, pentru ceea ce suntem pe cale de a pierde, mai mult decât unul de ură împotriva dușmanilor posibili.

Cartea se numește *Mânia și orgoliul*. Aș fi ales „mândria" în locul „orgoliului", pentru varianta românească. Fiindcă mândria e mereu justificată, ca în înțelegerea lumii la Fallaci, în timp ce orgoliul rămâne întotdeauna un păcat.

Tensiunea titlului, între cei doi poli de experiență emoțională limită, mânia și mândria, mi-a amintit spontan de două titluri asemănătoare, la fel de tulburătoare, chiar dacă, doar la prima vedere, fără legătură unul cu altul. *Strigăte și șoapte*, marele film al lui Ingmar Bergman, din 1972, despre reînvățarea virtuților vieții în toiul morții, și *Mâhnirea și mila* (*Le Chagrin et la pitié*), filmul documentar din 1969 al lui Marcel Ophüls, despre indiferența autojustificativă a „majorității mute" în timpul ocupației Franței de către naziști.

S-au schimbat timpurile, pericolele, prietenii și adversarii. Au rămas aceleași, însă, vocea adevărului, în șoaptă sau în strigăt, surdomuțenia

sinucigașă a majorității și suflul, mai întâi perfid, apoi distrugător, al undei de șoc.

CAPȘA ȘI SIGURANTZA

2014

O anecdotă oarecum celebră (a cărei infirmare cred că merită amânată!) ne amintește de una dintre devizele pavilionului românesc la Expoziția Universală din Paris, în 1937. Între machetele modernismului „alb" metropolitan, ilustrat de arhitecții Marcel Iancu sau Horia Creangă și țărăncuțele noastre mioritice stilizate neobizantin, se putea putea citi: „Capșa și Sigurantza statului"!

Capșa, celebrul restaurant-braserie a cărui ofertă, un fel de sinteză revăzută în sus a triunghiului gastronomic Paris–Viena–Istanbul, era de mult pe radarul acelei *douceur de vivre* descrisă elogios de globetrotteri cu panaș ai secolului, Paul Morand și Patrick Leigh Fermor. Aici puneau țara la cale politicieni și scriitori, graficieni și cupletiști, în atmosfera prin excelență democratică, atât de informală, a taclalei. Un templu al bunăstării transparente, cu alte cuvinte.

„Sigurantza" statului era puțin diferită. O țară aflată la răscruce de lumi, creată și consolidată prin transformarea iscusită a „liniilor de ruptură" în „linii de sutură", nu rezistă fără camere obscure. Aici se urzesc eboșele supraviețuirii, prin intuiție, prevedere, pândă, negociere, acomodări. Metodele oricărui serviciu secret clasic. În acest iatac, Moruzovii și Cristeștii sfertului de secol al României Mari păstoreau devălmășia șoaptelor.

La Capșa, rumoarea, butada, spiritul se revărsau în cascadele colocvialității fără perdele. La Sigurantza statului, se pășea pe vârfuri, se vorbea cu subînțelesuri. Perdelele erau groase, iar în spatele lor pândea nu atât Polonius, cât cutare maior discret de la Deuxième Bureau, însărcinat, bunăoară, cu talonarea tovarășului Katz, primul șef al serviciului de informații bolșevic, organizat de ruși la Viena[1], în 1918.

Capșa și Sigurantza statului erau așadar instituții emblematice ale României interbelice, reprezentative probabil pentru miracolul și misterul de care vorbește Gheorghe Brătianu în legătură cu apariția poporului

[1] Alin Spânu, *Istoria serviciilor de informații/contrainformații românești în perioada 1919–1945*, București, 2010.

român. Aș spune însă că echilibrul dintre Capșa și Sigurantza statului trebuie să fie inegal. Capșa conversației la vedere să cântărească adică, în orice situație, mai mult decât Sigurantza urzelii ferite. Când se strică acest echilibru, în favoarea Sigurantzei, România pălește și românii își ascund telefoanele, indicând adversarul potențial prin îndreptarea degetelor spre epoletul virtual al securistului remanent.

Am urmărit mereu, dintr-o deformare a simțului observației microistorice, destinele unor oameni global celebri, ale căror parcursuri românești le-au creat structura de rezistență în materie de Sigurantza statului. Sunt mai mulți aceștia decât, azi, consumatorii pe terasa însorită de la Capșa.

Începem cu celebrissima doamnă Vera Atkins. Gălățeancă frumoasă, inteligentă, fluentă în mai multe limbi europene, descendentă dintr-o familie evreiască cu rădăcini germane și sud-africane și mustind de banii perioadei îmbogățiților de război. Îi cade cu tronc ambasadorului german la București, Werner von der Schulenburg. Văduv, instruit, disciplinat, un aristocrat desăvârșit. Îndrăgostiții — el prusac și ea minoră — se plimbă cu Mercedesul ambasadei, pe care flutură steagul, cam pleoștit, al Republicii de la Weimar, pe Șoseaua Kiseleff. Așa își începe domnișoara Atkins cariera strălucită de superagent britanic, instrumental la SOE (Special Operations Executive) — serviciul britanic de sabotaj în teritoriile ocupate de germani, creat și supervizat de Winston Churchill. Chiar și după război, dna Atkins era preluată din sudul Angliei cel puțin o dată pe an de un avion special, pentru a participa la reuniunile CIA, de la Langley, Virginia, la cererea expresă a corifeilor Donovan, Stevenson and comp.

Herr von der Schulenburg rămâne în post la București, până în 1934. E un fel de nazist *avant la lettre*, dar îi disprețuiește pe Hitler și acoliții lui. După România, va fi ambasadorul epocal al Germaniei la Moscova. În 1939, joacă rolul tehnic cel mai important în redactarea Protocolului Ribbentrop–Molotov. După ce Germania (și România) atacă URSS, von der Schulenburg este expulzat cu un tren special prin Georgia, în Turcia.

Avem în *Jurnalul* lui Grigore Gafencu, el însuși ambasador al României la Moscova între septembrie 1940 și iunie 1941, însemnările senzaționale ale întâlnirii celor doi comilitoni *non grata*, ale căror trenuri se încrucișează nu atât între Turcia și Georgia, cât între două lumi și destine frânte. Autorul Pactului Ribbentrop–Molotov îi spune lui Gafencu cât de mult regretă anexele secrete.

În Germania, von der Schulenburg se alătură puciștilor anti-Hitler de la 20 iulie 1944. Este spânzurat în toamna anului 1944, pentru înaltă trădare, în închisoarea de la Plötzensee.

Gafencu, pe malul Lacului Geneva, unde își trăiește, fără să știe încă, începutul febril al unui exil definitiv, se întâlnește frecvent cu un oarecare domn Allen Dulles, avocat și diplomat american, care va deveni primul și cel mai longeviv șef civil al CIA, în timpul Războiului Rece (1953–1961). Între două întâlniri cu Mr. Dulles, Gafencu înregistrează cu regret executarea lui Schulenburg, în noiembrie 1944.

Mai sunt astfel de exemple tulburătoare de legături — primejdioase? — ale unor celebri aventurieri, diplomați, spioni, agenți străini, al căror pasaj românesc echivalează cu ucenicia formatoare?

Frank Wisner, să zicem. Vine din Turcia în România, cu puțin înainte de 23 august 1944. De la București, coordonează spionajul american din Europa de Sud-Est. Îl vedem într-o fotografie hollywoodiană pe Vârful Omul, alături de Regele Mihai. Între ei, un superb ciobănesc german. Americanul, chipeș, sportiv și senin, poartă uniforma din piele neagră de comandor US Navy, care l-a acoperit în timpul războiului, pe toate fronturile. Wisner organizează repatrierea a 1 700 de prizonieri de război americani din România, în câteva zile, în august 1944, ca să nu-i prindă armata sovietică ce se îndrepta spre București. Infiltrează Partidul Comunist Român și Cartierul General al Armatei Roșii cu propriii agenți. Știe că sovieticii au venit ca să nu mai plece și e îndurerat de cedarea americană. După stagiul românesc, Frank Wisner va fi unul dintre cei mai importanți operatori de acțiuni secrete, în țările ocupate de sovietici. Va conduce Serviciul de Planificare Operativă al CIA, cu 75% din bugetul total al agenției — unde subordonatul său avea să fie un oarecare Richard Helms, viitor șef al CIA în timpul administrațiilor Johnson și Nixon. La sfârșitul anilor '50, adversarii săi invidioși din FBI îl declară pe Wisner periculos — prin pretinse legături amoroase în vremea războiului cu prințesa Alexandra Caradja, o româncă considerată după război, în America drept agentă sovietică.

Frank Wisner are la activ și doborârea regimurilor Mosaddegh[1] în Iran și Arbenz Guzmán[2] în Guatemala. N-a reușit în Ungaria, în 1956, pentru că aici domnea Moscova, care, cu acordul SUA, controla neabătut Europa Răsăriteană. Sătul de intrigi și de tranzacționismul propriului stat cu sovieticii, Wisner intră într-o depresie periculoasă. Nu-și va mai reveni. Se

[1] Mohammad Mosaddegh (1882–1967), prim-ministru al Iranului, demis printr-o lovitură de stat organizată de SUA.

[2] Jacobo Arbens Guzmán (1913–1971), președintele Guatemalei în perioada 1951–1954, forțat să demisioneze și să plece în exil, de către o armată contrarevoluționară susținută de SUA.

sinucide în 1965, cu arma fiului său. Este îngropat în uniforma de comandor a Marinei Militare din fotografia cu Regele Mihai. Românii ar trebui să-i onoreze memoria. Le-a fost aproape — când, cum și cât a putut.

Dar, în oglinda strâmbă, mai vedem pe cineva, animând tenebrele Războiului Rece, via București. E nimeni altul decât generalul Aleksandr Mihailovici Saharovski, șeful consilierilor sovietici în România, între 1949–1953, pe traseul NKVD[1]-GRU[2]-KGB[3]. A stat în proximitatea imediată a lui Gheorghiu-Dej. A configurat noua Securitate. A jucat rolul central în arestarea și lichidarea lui Lucrețiu Pătrășcanu. „Fertila" sa experiență românească i-a fost utilă. Între 1956 și 1971 va conduce Direcția 1 centrală a KGB, adică spionajul sovietic extern. La fel ca pe Wisner de la CIA, și pe Saharovski de la KGB, experiența românească în lumea penumbrelor l-a setat pentru marile bătălii nevăzute ale Războiului Rece.

Seria acestor exemple legendare poate fi oricând completată. România a fost mereu locul geometric de experimente liminale, fiind un stat a cărui rațiune existențială este consolidarea Limesului — fostele frontiere fortificate ale Imperiului Roman. Din văile obscure ale Carpaților, ermetizați după retragerea aureliană, ne-a rămas, probabil, absența care pregătește ceva anume. Eventual, supraviețuirea celui mai mare popor din această parte a Europei, cu țara cea mai întreagă (plus-minus, în condițiile date) de la sfârșitul Primului, al celui de-al Doilea și al celui de-al treilea (Rece) război mondial.

Nu idealizez vocația misiunii secrete a României până acolo încât să includ și Securitatea comunistă și ceaușistă în această serie paradigmatică a supraviețuirii cu orice mijloace — aerul cel mai respirabil al serviciilor secrete.

Național-comunismul a viciat însemnele națiunii și ale comunismului, deopotrivă. Națiunea a rămas sfâșiată, cu biserici ortodoxe dărâmate, elite românești decimate în închisori și prin exil, fără evrei, germani, greci, armeni, cu orașele, cultura și istoria devastate și pervertite de sistematizarea cultului personalității și tentativele parțial reușite de refacere a lumii în viziunea falsului mântuitor.

Securitatea a pus cel mai tare umărul la asta. Efectele sunt de durată. Lichefierea încrederii, în noi înșine și unii într-alții, este efectul cel mai pervers. Percepția faptului real sau a adevărului simplu, ca fiind o funcție

---

[1] Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne, minister care se ocupa, în principal, de securitatea statului; funcțional, într-o formă sau alta, din 1917.

[2] Directoratul Principal de Spionaj, înființat în 1918.

[3] Comitetul Securității Statului, operațional în perioada 1954–1991.

a circuitelor complicate, absconse, oculte, în care nevăzutul e mai important decât văzutul, ne strică viața până azi. Prezumția, în subtext, este că „serviciile fac și desfac totul" încă, în România. Chiar dacă-ar fi așa uneori, avem aici de-a face nu cu o realitate euroatlantică, ci cu vechea mentalitate sultanist asiatică.

Iată de ce, pe un fundal istoric atât de spectaculos, dar și cu o moștenire dezastruoasă a decenilor comuniste, lumea serviciilor secrete mai are câte ceva de făcut. Cred în puterea de transformare democratică a Sigurantzei statului, mai ales în ultimii ani. Dar Capșa ar trebui să rămână un loc mai atrăgător.

OSTATICII

27 octombrie 2004

Nimic nu este mai interesant și mai util, în miezul unui ev aprins, adică plasați în plină confuzie psihologică electoralistă, provocată de politicieni și partide și stimulată mediatic, decât întoarcerea la ceea ce aș numi „roata mare dințată" a mecanismului istoric. Întâmplarea face să recitesc, pentru prima oară de la un capăt la altul, extraordinarul jurnal românesc al diplomatului american Burton Y. Berry[1]. Berry este numit în toamna anului 1944 în fruntea reprezentanței diplomatice americane în România, unde stă până la isprăvirea primei faze a sovietizării, în 1947. Are 43 de ani când vine la București, îndată după încheierea armistițiului cu aliații, după stagii diplomatice în Turcia și în mai multe țări din Orientul Apropiat. Țara este ocupată de Armata Roșie, iar comuniștii se află în plină ascensiune, folosind mijloace „democratice" și anti-democratice, dar încă intimidați de posibilitatea ca România să balanseze în tabăra occidentală. Nimeni nu știe mai nimic. Diplomații americani și englezi menajează sensibilitatea marelui aliat răsăritean împotriva fascismului, deși văd, pe zi ce trece, că noul joc al Moscovei este continuarea ocupației germane cu alte mijloace.

Majoritatea românilor sunt debusolați, la fel și politicienii lor. Oamenii integri, ca Dinu Brătianu și Iuliu Maniu, sunt alături de rege, într-o postură eroică, solitară, paradoxală: n-au fost fasciști, nu vor ca România să devină comunistă și încă n-au aflat că jocurile sunt definitiv făcute în favoarea Moscovei.

---

[1] *Romanian Diaries, 1944–1947*, ed. Cornelia Bodea, The Center For Romanian Studies, 2000.

Americanul Berry scrie zi de zi note și rapoarte de la București, destinate Departamentului de Stat și observă rece, dar cu o precizie stilistică necruțătoare, cât de vertiginos se prăbușește democrația românească și cum lumea politică se împarte între ultimii drepți și armata imensă a lichelelor și oportuniștilor, în timp ce țara se adâncește în gulagul sovietic.

Sunt luni și chiar ani după Ialta și Potsdam, totuși, nici politicienii români, nici regele, nici diplomații americani nu au certitudinea că jocul a fost câștigat pentru o jumătate de secol de totalitarismul roșu. Viesparul freamătă deci încă intens, ca și cum toate opțiunile sunt deschise în continuare, chiar dacă dreptatea și adevărul unora, în minoritate, sunt încoltite de fraudă, forță și sălbăticia dominantă. Impresia este că generalii și miniștrii Moscovei, alături de enigmaticul Bodnăraș, sunt singurii care știu despre ce e vorba, în timp ce până și Groza sau Tătărescu sunt prizonierii de lux, cu alibiuri patriotice aproximative, ai ocupantului. De departe, regele, Maniu, Dinu Brătianu sau Titel Petrescu sunt eroii morali ai acestor ani — și așa apar și din însemnările lui Burton Berry.

Acestea sunt un bun prilej de a vedea cum acționează și reacționează politicienii, și oamenii în general, în momente de maximă tensiune, cu deznodământul prevestit sau nu, dar încă netranșat, în defavoarea libertății.

Un exemplu metaforic al stării de maximă confuzie, în care binele și răul sunt amestecate în mod grotesc pentru muritorii de rând ne este oferit de Berry în însemnarea sa din 8 iunie 1946. Puterile aliate tocmai hotărâseră revenirea la granițele Transilvaniei, conform Tratatului de la Trianon. De 10 mai, Ziua Națională a Regatului, studenții români, majoritatea simpatizanți țărăniști, ies pe străzi și își exprimă bucuria. Pentru că sovieticii au sprijinit revenirea la frontiera de nord interbelică a României, în defavoarea Ungariei, ca preț — necunoscut încă de ei — al comunizării rapide a țării, studenții îi aclamă pe funcționarii civili și militari ruși din capitala Transilvaniei. Rușii le răspund cu discursuri de simpatie.

Însă la 28 mai, scrie Burton Berry, muncitorii maghiari, mulți dintre ei comuniști, îi atacă pe studenții români și le devastează căminul, în timp ce polițiștii, și ei majoritar maghiari, stau și se uită. Studenții români patrioți, admiratorii lui Maniu, cer sprijinul autorităților loiale sovietice. Acestea își amintesc de manifestarea de simpatie pentru ei a studenților români și pun capăt dezordinii.

Urmările sunt foarte interesante. Studenții și profesorii lor cer dreptate prim-ministrului Groza. Guvernul Groza, ardelean, dar pro-comunist și pro-sovietic, ar dori să-i aresteze în primul rând pe profesorii și studenții români petiționari, pentru că au demonstrat de 10 mai și sunt simpatizanții PNȚ. Dar cum să-i arestezi tocmai pe cei care s-au bucurat de sprijinul și

simpatia autorităților sovietice, în conflictul cu comuniștii și polițiștii maghiari?

Pentru a rezolva dilema, sosește la Cluj ministrul de Interne comunist, care are ordinul să opereze arestări, în mod egal, printre studenții români și muncitorii unguri, pentru a evita să-i supere pe ruși, pentru că: (1) rușii i-au sprijinit pe studenții români; și (2) sovieticii ar fi acuzat guvernul de șovinism, dacă s-ar fi operat mai multe arestări printre unguri.

Situația e tipică pentru blocajul psihologic al României deceniilor care au urmat după 1945, până în 1989, în câmpul de tensiuni distrugătoare — dintre polul național, îngroșat la extrem, și polul ideologic, violent anti-românesc. Acest tip de situație pe care amerianii îl numesc *no win*, fiindcă nimeni n-are de câștigat din asta, s-a repetat, în mic, și în România post-decembristă.

În primii ani după 1990, guvernanții români încă nu știau cine câștigă — rușii sau americanii — și în ce tabără ajunge România. Drept care au cochetat cu Moscova, care le deschisese, cu acordul Occidentului, accesul spre putere, împotriva unei dictaturi reprobabile, dar și anti-sovietice. Între timp, după 1999, prin instaurarea primei *pax americana* cu forțe militare, în Balcani, regicizii din 1989 află că România a căzut în tabăra occidentală. Sigur, lucrurile sunt mai complicate, dar nu cu mult.

Ceea ce înțeleg mai puțin este, însă, de ce actualii guvernanți social-democrați pro-occidentali, foști pro-ruși și anti-reformiști — știind, spre deosebire de Groza, Tătărescu, Pătrășcanu sau Burton Berry, că *les jeux sont faits* — au amânat semnarea unor contracte prestigioase și necesare în favoarea României, dar și a marilor puteri occidentale, până în pragul alegerilor? Burton Berry ar răspunde, într-o notă adresată Departamentului de Stat, că ei: (1) nu doresc să-i supere pe occidentalii simpatizați de români; și (2) n-au vrut să-și trădeze definitiv sufletul, în care o voce mică, de iepuraș jucându-se cu bombonele în răcoarea unei duminici de noiembrie, strigă încă din răsputeri, cu buzunarele pline: „Nu ne vindem țara!“

Drama este că, aproape orice-am face, rămânem ostaticii neputinței noastre oportuniste.

LA GRANDE GUERRE ÎN „MICROUNDE“

august 2014

Globalizarea postcomunistă a dizolvat sau fracturat, aparent paradoxal, și marile sisteme de măsurare a istoriei. Mai întâi, în științele politice s-a

vorbit, la începutul anilor ’90, după străpungerea Cortinei de Fier, de *path dependency*. Adică fiecare dintre fostele țări comuniste, atât de egale sub placa de mormânt a colonizării ideologice sovietice, și-a luat lumea în cap, după 1989, conform faimoasei doctrine Sinatra: *I did it my way*. Astfel, drumul postcomunist al Poloniei a fost altul decât cel al României sau al Ungariei, pentru că fiecare dintre aceste țări avusese și o istorie precomunistă diferită. Dacă istoria comunismului de stat mai putea fi citită în tipare esențialiste și tipologice, care subordonau particularul generalului, istoria eliberată a postcomunismului a descoperit excepția, singularul, cărările nebătătorite, cioburile marelui glob de cristal, care oglindindu-i, în mic, la fel lumina, își cereau totuși dreptul la imagini diferite. Este astfel răzbunată așa-zisa Școală Microstoria, animată, îndeosebi în a doua jumătate a secolului trecut, în jurul revistei *Quaderni storici*. Spre deosebire de Școala Analelor, care studia de sus în jos tipologiile sociale, microstoria pornește de jos în sus, de la local spre general. Se vorbește aici despre „procesele generative“ sau „descrierea densă“. Într-un foarte interesant text integrat în antologia *The Borders of Europe. An International Symposium*[1], cercetătoarea Béatrice von Hirschhausen de la CNRS, Centrul Marc Bloch din Berlin, referindu-se la Europa diferențelor culturale, citite în cheie microstorică, remarcă în mod exact: „Această postură a cercetării a reintrodus ideea pluralității posibilului, noțiunile de eșec, incertitudine sau raționalitate limitată. Ea ridică și chestiunea articulării între raționalitățile individuale și logicile colective, între alegerile locale și dinamicile globale. Istoricii propun astfel o redescoperire a eșafodajelor construcției socialului: evoluțiile încep să se deseneze de la local spre general sau încep de sus în jos, dinspre nivelul național și internațional? Cum să tratăm studiul de caz — nu prin titlu sau reprezentativitate, ci prin derive sau abateri?“

Istoria Primului Război Mondial este și suma microstoriilor războaielor locale — ale românilor, ungurilor, austriecilor, croaților, cehilor, sașilor, slovacilor etc. Nu întâmplător, anii din urmă, și mai ales ultimul, al centenarului, au adus în prim-planul analizei istorice — și prin televiziune sau noile rețele de comunicare — instanța, scrisorile și jurnalele combatanților, fișa clinică a detaliului, nu doar ordinele de stat-major ale puterilor beligerante. O revanșă a particularului, încununată prin încercarea acelui film francez[2], produs și difuzat de National Geografic cu imens

[1] Lucian Boia și Anca Oroveanu (editori), Editura Universității din București, 2007.
[2] *Apocalypse: World War I*, mini-serie TV, 2014.

succes, care n-a făcut decât să colecteze toate mărturiile private filmate sau fotografiate ale actorilor non-protagoniști, pe care le-a colorat digital în culorile epocii. S-a schimbat astfel alb-negrul bipolarizării esențialiste în policromatica vieții diverse. S-au adăugat și sunetele epocii, din foste jurnale de actualități sau desprinse din lucrările muzicale ale epocii 1914–1918. Avem astfel nu doar reconstituirea marii galaxii istorice — cu împărați, regi, imperii, armate, Verdun, Somme, Isonzo, ci și tentativa re-creării lumii, în varianta exemplarului irepetabil, nu doar a speciei sau genului.

Ca în Ziua de Apoi. Reînvierea morților — a fiecăruia în parte, nu a umanității — nu este, de altfel, o idee veche? Te și miri că, până la proba contrarie, a Judecății finale, a fost atât de rar aplicată.

În continuare, voi folosi această grilă a mântuirii lumii care nu cuvântă, în câteva secvențe ale Primului Război Mondial, din perimetrul istoric intercultural și transnațional al Europei Centrale. Ele ne privesc nemijlocit. Actorii sunt puțin sau deloc cunoscuți, nu fac parte din canonul protagoniștilor desubstanțializați prin idealizare repetitivă, ci din excepția de unică folosință a figuranților interstițiali, a căror existență, oricât de neglijată, articulează sistemul nervos al eternității.

Persoanele și situațiile alese de mine vin din lumi relativ diferite, dar și asemănătoare. Au puține lucruri în comun: s-au întâlnit cu realitatea Primului Război Mondial, în premise, desfășurare și concluzii. Nu s-au intersectat decât pasager cu istoria manualelor din care nu fac parte sau figurează doar în notele de subsol. Nu s-au întâlnit personal, cred. A venit vremea să-i cunoaștem.

Arhiducele Franz Ferdinand de Austria. Este moștenitorul tronului austro-ungar. N-a devenit Kronprinz, ci doar Thronfolger. „Urmașul la tron" este nepotul de frate al venerabilului Împărat Franz Josef. Prin căsătoria morganatică cu contesa Sophie Chotek von Chotkow, din Boemia — doamna de onoare a arhiducesei Isabella de Croÿ, a cărei fiică mai mare, prin condiție, ar fi putut să-i fie soție — Franz Ferdinand, deși urmașul desemnat al lui Franz Josef, este oarecum ocultat la Viena. Soția sa nu are acces la ceremoniile oficiale, decât ca figurantă, undeva în fundul sălilor de bal și sub nume diferit. Nomenclatura imperială și lumea arhiducilor și arhiduceselor venerează excesiv ritualul spaniol medieval al ceremoniilor de curte, al cărui gardian este feldmareșalul palatului, prințul Montenuovo.

Dar „ciudățeniile" lui Franz Ferdinand sunt, în primul rând, de natură politică. El își alcătuiește o echipă proprie de consultanți, în așa-zisul „cabinet militar" sau „cancelaria mică" sau „atelierul" de la Palatul Belvedere

din Viena, reședința sa. Șeful cancelariei și aghiotantul personal al urmașului la tron este colonelul Alexander Brosch von Aarenau, un tânăr strălucit, charismatic și influent. Membrii „camarilei" arhiducale sunt descriși astfel de Friedrich Weissensteiner, în cartea *Franz Ferdinand. Der verhinderte Herrscher*:

„Cercului de la Belvedere, din jurul lui Franz Ferdinand, îi aparțin personalități proeminente, precum viitorul feldmareșal Conrad von Hötzendorf, baronul von Spitzmüller, ultimul ministru de Finanțe comun al Austro-Ungariei, celebrii profesori de drept constituțional Heinrich Lammasch și Gustav Turba. Din cercul reprezentanților naționali, pot fi menționați: Josef Kristoffy, ministru de Interne al Ungariei și principalul consilier în probleme maghiare, episcopul Joseph Lanyi, jurnalistul Georg Lindner, viitorul prim-ministru român Alexandru Vaida-Voevod, politicianul originar din Transilvania Iuliu Maniu și juristul Aurel C. Popovici, autorul vestitei cărți *Statele Unite ale Austriei Mari*. Croații erau reprezentați de baronul Rauch și dr. Ivo Frank; germanii din Ungaria (inclusiv Transilvania), de Rudolph Brandsch, viitor secretar de stat în România. […] Unul dintre cei mai însemnați consilieri ai prințului moștenitor a fost Ottokar Csernin. Analizele sale chibzuite în problema națională din Boemia și activitatea sa de șef al legației de la București (unde a fost trimis la dorința lui Franz Ferdinand) i-au consolidat autoritatea."

Tot Weissensteiner spune:

„În 1906, a fost publicată la Leipzig, cartea scriitorului și politicianului român Aurel C. Popovici, cu titlul *Statele Unite ale Austriei Mari* [*Die Vereinigten Staaten von Gross Österreich*]. Era o propunere oportună și temeinică de federalizare a monarhiei dunărene, de înlocuire a structurii dualiste austro-ungare cu 15 state naționale autonome, având în comun la Viena doar tronul, cancelarul federal, un parlament din care să facă parte deputați naționali, în funcție de populația fiecărui stat. […] Propunerile lui Popovici i-au stârnit lui Franz Fedinand un puternic interes. Ele și-au găsit locul meritat în „Programul de schimbare a tronului", cu care au fost însărcinați Alexander Brosch și Heinrich Lammasch."

Curtea imperială nu vedea cu ochi buni proiectele de reformă ale lui Franz Ferdinand. Împăratul Franz Josef n-avea de gând să schimbe nimic, în defavoarea poziției privilegiate a Ungariei. Se temea să deschidă cutia Pandorei.

Regatul României avea o alianță secretă cu Germania și Austro-Ungaria, încă din 1883.

Deși în Transilvania românii sunt persecutați de unguri, prin maghiarizare și limitarea drepturilor democratice, Bucureștiul se teme mai mult de Rusia și, în așteptarea schimbării situației, menține relațiile cele mai bune cu Viena.

În 1909, perechea princiară austriacă este invitată în România de Carol I. Era pentru prima oară, după aproape zece ani de la căsătoria lui Franz Ferdinand cu Sophie von Chotek, când o invitație oficială de prim rang le era adresată deopotrivă celor doi, fără discriminările obișnuite de care avea mereu parte cea devenită între timp, dar tot cu un statut marginal, ducesa von Hohenberg. Curtea de la Viena intră în panică. Franz Josef nu știe ce să facă.

De aici încolo, răsfoim câteva pagini dedicate subiectului, în *The Assassination of the Archduke. Sarajevo 1914 and the Murder that Changed the World*, autori Greg King și Sue Woolmans (Macmillan, 2013):

„Niciodată până atunci vreun cap încoronat nu mai ceruse prezența Sophiei în calitate oficială. Pentru Viena, Sophie era o non-persoană, căreia nu i se permitea să-și însoțească soțul într-o astfel de ocazie ilustră. Franz Josef ar fi putut să-și lase nepotul să călătorească singur în România. Dar Regele Carol o invitase în mod expres și pe Sophie. Dacă refuză, împăratul de la Viena riscă să creeze o situație neplăcută și chiar un scandal diplomatic, dar și, involuntar, simpatii suplimentare pentru prințesa nedreptățită. I se forța deci mâna. Împăratul n-a mai avut încotro. Pentru prima oară, Sophie și-a însoțit astfel soțul în calitate oficială de soție a moștenitorului tronului austro-ungar."

Vizita se limitează însă doar la Palatul Peleș din Sinaia, pentru evitarea conflictelor de etichetă de la București. Franz Ferdinand e în culmea fericirii. La 10 iulie 1909, trenul imperial austriac oprește la Predeal. Moștenitorii tronului român, Ferdinand și Maria, îi întâmpină foarte cordial pe oaspeți. E de față și premierul României, care-i oferă un buchet de flori soției morganatice. Regele Carol le ceruse lui Ferdinand și Mariei să fie foarte binevoitori față de soția lui Franz Ferdinand. Cei doi s-au supus, dar nu fără rezerve. În definitiv, Maria era nepoata Țarului Rusiei și a Reginei Victoria, în timp ce Sophie era o contesă oarecare din Cehia, chiar dacă devenită peste noapte soția lui Franz Ferdinand.

Urmează zile și nopți de vânătoare și dineuri strălucitoare. În salonul turcesc de la Peleș, Sophie e așezată la dreapta Regelui Carol, semnul celei mai mari atenții. „Franz Ferdinand era încântat că soția sa preaiubită fusese tratată cu atâta respect și considerație." Toată lumea a recunoscut că Sophie trecuse astfel „botezul focului", în mod admirabil.

Într-una dintre după-amiezi, către sfârșitul vizitei, Franz Ferdinand, scriu autorii englezi, oferă singura notă discordantă a sejurului. El se întâlnește cu un grup de români din Transilvania. Printre ei, istoricul Aurel C. Popovici, a cărui carte care sugera transformarea imperiului într-o confederație de state semiautonome, captase interesul arhiducelui. Acesta a ascultat plângerile românilor, privind persecuțiile și opresiunea maghiară din Transilvania, și le-a spus că știe prea bine adevărul din anii neplăcuți pe care i-a petrecut el însuși în Ungaria. Dar ungurii au reacționat cu furie aflând de acest episod și au pretins ca Franz Ferdinand să-și ceară scuze. Pentru că acesta a refuzat, ungurii s-au răzbunat în felul lor. „Când trenul imperial s-a întors din România spre Viena, pe traseul din Transilvania, locuitorii au fost împiedicați de forțele maghiare înarmate să se apropie de linia ferată sau de gări pentru a-i aclama pe moștenitorul tronului și pe soția sa."

Franz Ferdinand și Sophie sunt asasinați la Sarajevo, pe 28 iunie 1914. Se declanșează Primul Război Mondial. Regele Carol moare în 1914, la Sinaia. Împăratul Franz Josef se stinge într-o zi mohorâtă din noiembrie 1916, la Viena. La începutul anului 1917, moare în exil, în Elveția, sărac și izolat, marele intelectual și patriot român Aurel C. Popovici. Teoria federalizării nu mai era valabilă. Învinșii și învingătorii se pregăteau să-și schimbe rolurile, pe ruinele vechii Europe.

Pagina de „microstorie" scrisă în „atelierul" de la Belvedere, cu concursul instrumental al românilor Aurel C. Popovici, Vaida-Voevod și Iuliu Maniu, intențiile de reașezare a ponderii și misiunii românilor în imperiu, împărtășite de Franz Ferdinand și Ottokar Czernin, actul de ospitalitate și tact diplomatic de la Sinaia, din vara lui 1909, par a fi preambulul tribulațiilor românilor, pe muchia marilor mișcări de plăci tectonice. Un rol de „facilitatori" ai istoriei, nu de „mediatori", de fapt — ca să preluăm formula lui Mircea Malița[1].

O vizită privată cu rezonanțe geopolitice chiar mai ample decât în 1909, neașteptat de cordială, a făcut și senatorul Richard Nixon la București, în 1967. Venea de la Moscova, unde fusese primit cu răceală. Știind acest lucru, românii l-au tratat cu căldură. O femeie de serviciu de la Aeroportul Băneasa i-a făcut un semn amical cu mâna. Pe-atunci, astfel de saluturi erau strict regizate, niciodată spontane. Nixon a coborât din limuzină și

[1] Mircea Malița, *Cold War Diplomacy. A Romanian diplomat's memoirs*, Amazon, 2014.

s-a fotografiat cu biata femeie care, deși fericită, era desigur speriată de „consecințe".

Între 1967 și 1969, când a revenit la București ca primul președinte american într-o țară comunistă, Nixon a învățat, desigur, distincția între gesturile mici care contează și gesticulația amplă, care, deși pune istoria în mișcare, uneori, contează mai puțin. Microstoria e *open-ended*.

În anul 2003, editura Hora din Sibiu a publicat volumul de memorii *Versunkene Welt* (*Lumea scufundată*), de Hans Schwarz. Schwarz (1893–1944) s-a născut într-o familie din buna burghezie săsească transilvăneană. Tatăl său a fost medic militar în garnizoanele din Praga, Viena și Sibiu. Fiul a participat la Primul Război Mondial, ca tânăr locotenent, luptând în Galiția, la Cluj, Sibiu, Praga și Viena.

Tocmai își terminase studiile militare la Praga și Brno și se pregătea, în vara anului 1914, pentru o scurtă vacanță, în Transilvania, la Sibiu, alături de prietenul său praghez Hans Eisler. Capitolul din carte dedicat verii 1914 se numește „Memorabila călătorie în Transilvania". Cei doi Hans tocmai își fac, la Praga, bagajele de călătorie în Alpii Transilvaniei, când, la 28 iunie, vestea asasinării la Sarajevo a arhiducelui Franz Ferdinand și a soției sale cade din senin, ca un fulger.

Hans Schwarz notează: „Niciodată Praga n-a fost mai liniștită ca în acele zile, cel puțin în aparență. Oamenii își vedeau de treabă, cafenelele erau, ca de obicei, pline ochi, iar sâmbăta și duminica infanteriștii germani din regimentul Eger se încăierau cu muncitorii cehi prin crâșme. Și totuși, deasupra întâmplărilor zilei plutea o tensiune neobișnuită, o nervozitate fremătătoare: va fi sau nu război?"

Hans sibianul și Hans praghezul, înainte de a lua drumul Transilvaniei, se nimeresc în preajma Gării de Vest din Viena, când rămășițele celor doi soți asasinați la Sarajevo sunt transferate în capitala imperiului. Băieții sunt uimiți de răceala ceremoniei, fără demnitate, cu multă distanță. Mareșalul palatului, Montenuovo, respectă cu strictețe același stupid ritual spaniol și refuză moștenitorilor tronului onorurile meritate, chiar și după moarte.

A doua zi, Hans și Hans iau trenul spre Sibiu. Fac turul Munților Făgăraș, ajung la Bâlea și Poiana Neamțului. Îi atacă la un moment dat câinii ciobănești, de care se apără îngroziți. Ciobanii îi privesc absent, fără să intervină. Un reflex trivial remanent al resemnării mioritice? Urmează apoi, în memoriile doctorului Hans Schwarz, o descriere a străzii principale din Sibiu, Heltauergasse, cu viața locuitorilor în acele câteva zile dintre asasinatul de la Sarajevo și declanșarea războiului. Elevii școlilor germane au berete și pantaloni albi flaușați, elevii români chipie franțuzești care abia

le acoperă claia de păr. Între ei, fetele cochete. Câte un funcționar maghiar țanțoș își etalează bastonul cu eleganță amenințătoare. Plimbările se operează între platforma de la bulevard și „Gaura Generalului din Piața Mare". Pe trotuare circulă burghezii (pe unul românii, pe celălalt sașii), în timp ce servitorii, slujnicele și soldații au dreptul doar la carosabil. Cu excepția zilei de duminică, între orele 14 și 18, și doar dacă au vreo treabă urgentă. La Römischer Kaiser (hotelul) și Konditorei Franz (cofetăria), stau de vorbă ofițerii, cu sabie și fireturi de aur. Se aud uneori și pintenii ciocniți. Fetele, una mai frumoasă decât alta, abia își fac loc printre Scylla și Caribda celor două stabilimente, de unde sunt monitorizate atent de ofițeri, birocrați și studenți. Ritualul e tihnit, voios, lipsit de griji și de presimțirile uraganului care se apropie. În Parcul Sub Arini (Erlenpark), în preajma fântânilor cu lumini, seara până târziu se desfășoară fanfarele militare. Se pot recunoaște șlagăre precum *Die Post im Walde*, un fel de „Căruța poștei" austriacă, sau *Der Traum eines Österreichischen Reservisten*, adică „Visul rezervistului austriac". Dar și aria din *Trompeter von Säckingen*. Tinerii visează și se țin de mână. Două zile mai târziu, începe războiul. Hans praghezul se înrolează în Regimentul Pilsen, Hans sibianul în Corpul XII de Armată, cu sediul la Sibiu, de unde va lua drumul Galiției, via Cluj.

De Crăciun, războiul nu s-a terminat. La începutul lunii februarie 1915, Hans Schwarz se retrage cu regimentul spre Carpații Răsăriteni, în secuime. Aici se anunță vizita noului moștenitor al tronului Karl Franz Josef. Urmează descrierea trecerii în revistă a regimentului transilvănean, în frunte cu generali și colonei, încadrați de ofițerii mai tineri. Sunt cu toții emoționați de vizita de curtoazie a viitorului împărat, care și-a făcut timp să-i vadă taman în fundul monarhiei. Autorul observă fețele soldaților. Între ele „chipurile sculpturale ale păstorilor români din munții Transilvaniei, frunțile brăzdate de griji ale țăranilor secui și obrajii mai împliniți ai coloniștilor sași dintre dealurile ardelene". Împreună au dat deja lupte crâncene, alături de comandanții lor, în atâtea bătălii sângeroase, uniți sub culoarea gri de campanie a soldatului k.u.k., dar și prin dragostea și credința purtate tronului și comandanților războiului, care l-au trimis la ei pe ditai strănepotul „drăguțului împărat".

Arhiducele Karl se îndreaptă spre soldați ca să-i decoreze. Un ofițer de stat-major îi șoptește la ureche în ce limbă să se adreseze. Înaltul oaspete îi vorbește fiecăruia în limba maternă. „Erau, firește, expresii bine învățate dinainte, precum: « De unde ești? » sau « *Maga honnan valo* »?" După răspuns, moștenitorul adaugă: „Foarte frumos" și „*Nagyon szep*". Rămâi cu impresia că ilustrul vizitator este un geniu al limbilor. Dar emoția crește

și mai mult când arhiducele, atingând tinicheaua medaliei, îi întreabă pe români, în limba română: „Unde ai făcut bravura?“

Cu un alt prilej, la Cluj, în 1917, locotenentul Schwarz se prezintă la raport în fața colonelului Logosan. Logosan e român, comandant de regiment în armata imperială. Le ține ofițerilor și soldaților unguri și români o cuvântare de îmbărbătare în limba germană, în care nu uită să înfiereze trădarea foștilor aliați din regatul român. „O astfel de situație era tipică pentru spiritul k.u.k. Omul n-a ascuns niciodată că e român. Apartenența sa națională era însă subordonată devotamentului pentru împărat, misiunii prin care se dedicase complet ideii imperiale. Nu conta ce limbă vorbești, ci doar spiritul de corp pe care-l reprezinți și servești“, continuă Schwarz. Mai spune ceva: „Eu, ca german din Transilvania austro-ungară, dacă aș fi fost pus să lupt împotriva Germaniei, aș fi luptat, chiar dacă cu inima îndurerată“. *Das war die k.u.k Treue* — aceasta a fost fidelitatea, credința față de patria imperială.

Dar epilogul sumbru se apropie. Funeraliile împăratului Franz Josef, în noiembrie 1916, sunt preavizul neechivoc. Hans sibianul este convocat să facă parte din cordoanele care veghează bulevardele centrale ale Vienei, traversate de cortegiul mortuar. Moralul e la pământ. Un ofițer îl îndeamnă înainte de procesiune să-și agațe pe piept cea mai importantă decorație. Dar Schwarz n-are decât decorații modeste. Atunci ofițerul îi spune: „Te duci în strada cutare din Viena și-ți cumperi decorația cea mai înaltă, pe care s-o porți doar în timpul înmormântării.“ „Nici nu mi-a trecut prin cap, închide Hans sibianul subiectul.“ K.u.k. era pe drumul final.

Doctorul Hans Schwarz a trăit până în 1944, la Sibiu și Sighișoara. Și-a redactat memoriile, sub titlul *Versunkene Welt* (cu o prefață de Christoph Klein, episcop al Bisericii Evanghelice din România), la începutul celui de-al Doilea Război Mondial. S-a stins din viață, la Sibiu, la sfârșitul războiului. Cred că e pentru prima oară când cineva îl pomenește în public, în limba română. Microstoria salvează, nu discriminează.

Va amintiți ziua de 28 iunie 1914, când, încă la Praga, cadetul Hans Schwarz colinda orașul, pe aripile plăcerilor vieții, la câteva ore după asasinatul de la Sarajevo?

Ei bine, la Sibiu, atunci și acolo, unde și când Hans și Hans aveau să se regăsească în doar câteva zile, se întâmplau următoarele lucruri. La sediul Comandamentului Corpului XII al Armatei Imperiale, comandantul, proaspăt general de infanterie, pensionabil, este baronul Hermann Kövess von Kövesháza. Austriac din nobilimea modestă. În ciuda numelui, vorbește prost maghiara până la sfârșitul vieții. Tatăl său, Albin Kövess, ofițer austriac

de origine maghiară, se căsătorise în 1851 cu Johanna Sterzing, fiica lui Josef Sterzing, farmacist și primar al orașului Făgăraș. Băiatul născut în 1854 fusese botezat Hermann, în onoarea capitalei sașilor transilvăneni, Hermannstadt, de unde se trăgea bunica maternă.

Ofițerul urcă pe scara ierarhică încet și sigur. E colonel în 1912 și se pregătește de pensie. Norocul îi surâde în iarna anului 1914, când este avansat în grad de general de infanterie și numit comandantul Corpului XII de Armată din Sibiu. Sibiul era, încă de pe vremea Mariei Tereza, una dintre marile garnizoane de graniță ale Imperiului Habsburgic. Von Kövess își vede visul cu ochii: se-ntoarce la Sibiu, orașul copilăriei sale. Omul e inteligent, cultivat, excelent pregătit. Știe că Sibiul este ultima sa haltă înainte de trecerea în rezervă. Drept care, în primăvara lui 1914 își vinde caii, face o călătorie în Tirol, unde are de gând să-și petreacă bătrânețea, și își depune dosarul de pensie. Ultimele luni de carieră îl readuc în bunul Sibiu, ca principal comandant militar. Ce-și putea dori mai mult?

Orașul nu e nici mic, nici mare, e prosper, vesel și pașnic.

În 14 iunie 1914, în parcul școlii de infanterie este dezvelit bustul bătrânului împărat Franz Josef. Cu o seară înainte, fusese dezvelit bustul restaurat al prințului Karl zu Schwarzenberg, fiul statuii ecvestre care domină piața cu același nume din Viena. Tatăl a fost învingătorul lui Napoleon la Leipzig și feldmareșal austriac, iar fiul, general la rându-i, ajunge în 1851 guvernatorul Transilvaniei, cu sediul la Sibiu. Aici va deveni cel mai bun prieten al lui Andrei Șaguna, mitropolitul ortodox al Transilvaniei. Făceau deseori plimbări în Piața Mare, chiar și pe ploaie, cu capul descoperit. La câțiva pași îi urma, respectuos, baronul von Brukenthal, nepotul fondatorului muzelui.

Generalul sibian Hermann Kövess von Kövessháza se simte acasă, la Sibiu, în iunie 1914, între busturile imperiale și amintirea duioasă a bunicii.

Duminică, 28 iunie 1914, ora 16. Palatul comandantului corpului de armată, Heltauer Gasse, clădirea vecină cu cea a hotelului Împăratul Romanilor. Preotul militar — șef al garnizoanei, prințul Egon zu Hohenlohe, îi cere voie soldatului de la poartă să intre urgent în audiență la generalul Hermann von Kövess. Urcă repede scările largi, la primul etaj, unde se află biroul comandantului. Palid și îngrozit, îi comunică știrea asasinării arhiducelui Franz Ferdinand și a soției sale, la Sarajevo. Informația a ajuns mai repede pe rețelele bisericii decât pe cele militare. Comandantul garnizoanei este chemat urgent la Viena, ca să participe la funeralii. Nu departe, se plimbau în aceeași zi pe-acolo și Hans sibianul, și Hans praghezul. Niciunul dintre ei nu știe ce-l așteaptă. Bunăoară, generalul. Se pregătea

să-și încheie nespectaculos o carieră bună și periferică. În august 1914, își conduce corpul de armată în Galiția. În toamnă, eliberează Cernăuțiul. Până în 1918, va conduce armate în toate colțurile imperiului. Se remarcă prin bravură și maximă competență. În 1917, este avansat la gradul de feldmareșal. În 1918, devine comandantul suprem al armatei imperiale. În această calitate, asistă la demontarea imperiului și a armatei sale, la sfârșitul anului. Moare în 1924, la Viena. Von Kövess cunoaște o redescoperire tardivă, dar substanțială. Azi i se dedică articole și cărți. De exemplu, sursa noastră a fost *Des Kaisers Prinz Eugen?*, autor Georg von Reichlin-Meldegg, cartea fiind apărută la Graz, în 2010.)

Comandantul Corpului XII de Armată Sibiu își trece în revistă trupele pe 10 august 1914. Oamenii săi sunt pregătiți de marș, spre Galiția, pe frontul rusesc.

Aflăm că, în seara aceea de august, von Kövess iese pe terasa Palatului Comenduirii. E aceeași clădire în care, îndată după 1 decembrie 1918, va funcționa Consiliul Dirigent, guvernul noii Transilvanii românești! Printre guvernanți, Iuliu Maniu și Vaida-Voevod, consilierii de altădată ai lui Franz Ferdinand. Azi, după 100 de ani, la parterul impozantului edificiu funcționează un McDonald's și biroul companiei Austrian Airlines. Există ironia istoriei și ironii supreme ale microstoriei!

Până una-alta, în seara aceea de august 1914, von Kövess rostește o cuvântare, întâmpinată cu urale de: „Hoch! Eljen! Să trăiască!" La 10 august, trupele se îmbarcă în trenuri la gara din Sibiu. Atmosfera e de sărbătoare populară. Lacrimi de bucurie. „Trenul se pune în mișcare. Kövess stă la fereastră și face cu mâna. Nu-și va mai revedea niciodată iubitul Sibiu!", scrie cronicarul zilei de azi.

Comemorarea de 100 de ani a acelui război, a acelei *Urkatastrophe* (cum a denumit-o istoricul Fritz Stern), a „catastrofei originare", se consumă în vara anului 2014, într-o atmosferă încărcată de noul război din Răsăritul Europei. Seninătatea sau indiferența vilegiaturiștilor acestei veri nu este cu nimic mai prejos decât cea a lui Franz Kafka, la 1 august 1914, la Praga, când scria în *Jurnal*: „Căldură mare. Merg la piscină. După-amiază se declară războiul." La Londra, o săptămână mai târziu, Împăratul George al V-lea își deschidea însemnările, în ziua când declara el însuși război Germaniei, cu o notiță: „Ploaie și vânt puternic".

Știm însă acum, mai bine și mai precis decât în urmă cu 100 de ani, că, dacă începe cumva, noul război mondial nu se va sfârși înainte de Crăciun. Oamenii simpli se înșală și au dreptate, pe rând și în același timp. Microstoria nu-i judecă, ci îi însuflețește.

UMBRA LUI MIRCEA LA SIBIU

2012

Scrierea acestor rânduri în slavă măsurată, cu respirația întretăiată,
Și o fulgurare de emoție mongolă pe fața pietrelor funerare fisurate de Angst,
În amintirea vieții încă plăpânde a celui care, după apeluri repetate
La numele de Mircea Ivănescu răspunzând,
Tocmai a ieșit la raport, cu alte poesii nouă în careul magnetic
Părăsit temporar de Sfântul Nepomuk.

Așadar, așternerea cuvintelor mele de evocare,
Despre un vechi prieten și mare scriitor.
Între timp, prietenul nemaivăzut și nemărturisit l-a lăsat pe scriitor
Să ocupe intimitatea universală a micului nostru oraș de provincie,
Cu nume de meseriaș german, aspirații anglo-saxone
Și burduf de valah mângâiat periodic de Camilla, prințesa apocrifă de Walles.

M. Ivănescu, așa cum și-a spus mereu el însuși, a ajuns în orașul acela, întâmplător și al meu, mai tânăr decât mine însumi în momentul nedatoratei evocări a unui om viu și a poetului nemuritor.

Era scund și extrem de însuflețit, supermotorizat în deambulările sale mercuriale de-a lungul zidurilor cetății. Ai fi zis, un cursor al expierii unor *curses* impregnate în cupole, acoperișuri și ochii de pisică injectați de lunetiștii destinelor noastre dezordonate. Abia mă țineam după dânsul, ca elev de liceu.

Vorbea puțin, asculta cu o intensitate a privirii acoperită de lentilele astronomice care la NASA pun în mișcare combustibilii translunari. Atenția lui înălța și speria orice interlocutor cu revendicări literare. Era adesea însoțit de alți doi Mircea.

Primul, Ion Mircea, poetul cu fața lui Ștefan George și suplețea lui Barîșnikov[1] pendulând între orașul de jos și orașul de sus, zilnic, fără să-și murdărească niciodată pantofii. Întrebându-l cum reușește performanța, mi-a spus: „Eu sunt mai ușor decât tine, dar cu un bagaj poetic mai mare. Deci nu-mi murdăresc niciodată picioarele, umblând în noroi."

[1] Mihail Barîșnikov (n. 1948), balerin american de origine letonă, devenit ulterior actor de teatru și cinema.

Al doilea era Mircea Tomuș, un consilier aulic clujean (tatăl său, preot, murise de inimă rea în fața altarului) cu misiuni semisecrete de restaurare a literaturii române militante în sudul Transilvaniei.

Mai erau și alții, în grădinile de vară ale Sibiului, având ca punct de gravitație Der Römischer Kaiser. Acolo, la Împăratul Romanilor, am petrecut multe după-amiezi de primăvară și toamnă, când „mâncătorul de zăpadă" — vântul nostru sud-alpin, pe care münchenezii și cei din Innsbruck sau Zürich îl numesc Pfön — încălzea locul și enerva plăcut sau isteric (după putință și nevoi) locuitorii, când te-așteptai mai puțin.

Stăteam de obicei în barul domnului Sima, un bucovinean cu mustață de coregraf rus, unde se asculta muzică simfonică. Avea o vestă verde-deschis ziua și alta verde-închis seara, (era prințul tenebrelor din semiumbra barului, dar nu amurgul, ci un fel de Corydon gentil). Îi servise pe Regele Mihai, Groza, Maurer și Radu Stanca. Prețuia notarii și oamenii de litere, în necunoaștere de cauză a literaturii.

M. Ivănescu venise la Sibiu cu soția sa, neasemuita doamnă Stella. Când am avut onoarea s-o întâlnesc, trona în vârful unui recamier acoperit cu pisici voluptuoase (între care Charlaine mi-a căzut cu tronc) și citea exlusiv literatură polițistă englezească. Era o persoană de un incredibil rafinament intelectual, pe măsura soțului său, care a divinizat-o. Locuiau, la un moment dat, după așteptări și amenințări, pe ruta București–Sibiu — cu subitele urcări și coborâșuri din trenuri ale marelui poet, în semn de protest — într-o casă de unde plecaseră sașii, cu o grădină ca în poemele lui Yeats despre parohii irlandezi.

Dl Ivănescu nu mânca niciodată. Sau, mai exact, în afară de cașcaval cu piper, pe care îl comanda de dragul nostru, noi fiind încă în curs de creștere, singura sa hrană era formată din: cartea de sub braț, un fel de acumulator de tensiune oscilantă; o persoană de gen feminin (dacă era una dintre prietenele noastre muzeografe la Brukenthal, era cel mai fericit); și, între acestea, vodcă. Pariurile marelui poet cu el însuși, de genul, „nu beau niciodată în orașul în care locuiesc", aveau o aură republicană consacrată. Însoțit, dar mai ales singur, poetul lua trenul și cobora la Copșa Mică, în gara negrului de fum, gusta din licoarea prohibită aiurea și se-ntorcea absolvit acasă.

Așa s-a întâmplat în urmă cu exact 30 de ani, într-o noapte cu lună plină și foarte apropiată de pământ. Aproape ca acum, când scriu aceste rânduri într-o stare de maximă nesiguranță a ființei umane, ca mușcătura în creier a poetului de haiku-uri, scuturat de pământ, inundat de tsunami și iradiat de atomi, fără nicio justificare.

În primăvara anului 1981, cu puțin timp înainte de a părăsi pentru 20 de ani România, am înnoptat cu M. Ivănescu și Ion Mircea în casa de cutremure a prietenei mele L. din Mediaș. Tatăl ei făcea cele mai trainice sicrie din oraș. Mama avea cele mai nemuritoare *Vergissmichnicht*[1] de pe Valea Târnavei. Zveltă, cu un nimb iudaic, precum zeița Lea mereu adolescentă, prietena mea L. deținea o căsuță pe coama unui deal, unde, de două ori pe zi, schimba rolele. Lungi papirusuri albe, pe care penițe cu tuș roșu semnalau cutremurele din China și Japonia până în Vrancea.

L. schimba role așadar, le acoperea repede ca pe nou-născuții din adâncuri în scutece jilave și le ducea la Institutul de Fizică a Pământului. Era la câțiva ani după cutremurul din 1977, și chinezii ne făcuseră cadou câteva seismografe, răspândite în întreagă țară. Am deci o penultimă amintire cu lună plină, natură moartă, dar răzbunătoare și duhuri inflamate *live*, avându-l ca protagonist pe Mircea Ivănescu. În timp ce osteneam la versuri și invocații cu aluzii erotice — celor doi M. le plăcea grozav L., prietena mea (dar nu mi-a părut niciodată rău) —, rolele au început să se bâțâie, luna plină să fumege, și acul magnetic să intre adânc în memoria plasmatică. Undeva, între Japonia și România tocmai avea loc un cutremur, insistent marcat.

Și chiar atunci, poetul M. Ivănescu mi-a prezis că, odată plecat din cetate, nu mă voi mai întoarce niciodată acolo. Firește că m-am întors, prima dată după opt ani, apoi, la răstimpuri, până azi. În realitate, niciodată, nici eu, nici el sau orașul nostru n-am mai fost la fel.

Generozitatea lui M. Ivănescu avea ceva diabolic. Îți împrumuta bani și când voiai să-i înapoiezi, fugea de mânca pământul, cu balonzaidul lui fluturând prin Piața Huet. Dacă aveai nevoie de un sfat sau de un vers, ți le spunea pe de rost.

Odată, stând într-o cameră de hotel cu dânsul, tot la Sibiu, el lungit în pat și într-o moarte clinică aparentă, din cauze poetice, politice și bahice — mereu în această ordine —, iar eu temându-mă să-l las singur, priveam la întâmplare televizorul cu un singur canal. Pe ecran au apărut actori de la Royal Shakespeare Company, în turneu la București. Jucau *Macbeth*, cred, în limba lor, a lui Shakespeare adică, iar la baza ecranului se înșira traducerea românească. Brusc, poetul întins a început să îngâne, în engleză, versurile spuse de artiști, în același ritm, cu o exactitate pe care nu eram capabil s-o controlez decât urmărind sârguincios ecranul.

---

[1] Flori de nu-mă-uita (în lb. germ.).

Fără abatere, poetul Ivănescu și traducătorul lui Joyce au recitat minute în șir, adânciți în transa faptului divers al după-amiezii real-socialiste, alături de actorii englezi. Suferința poetului, iscată din somnul fără moarte al unei banale reparații postbahice, între orașul de sus și orașul de jos, își găsise expresia exactă și completă în drama shakespeariană.

Am petrecut multe ore împreună în Germania mărginimii noastre, la Sibiu, alături de Wolf von Aichelburg, baronul austriac, poet, traducător și compozitor, și Ricarda Terschak, meloterapeută la spitalul de nebuni și scriitoare de copii.

Aicheburg era opusul lui Ivănescu. Apolinic disciplinat, se hrănea doar cu mere, supă de chimen și ceai de sângele voinicului, cules toamna de el însuși de pe malurile râpoase ale Lacului Cindrel. Fusese prieten în tinerețe, la Cambridge, cu nepotul lui Charles Darwin și camarad de liceu și exil cu Emil Cioran, până la moarte. I-a învățat pe Blaga și Pleșu, la interval de o jumătate de secol, să citească horoscoape. Alături doar de Nina Cassian, cu care-și petrecea verile la 2 Mai, între salvamari și egerii bucureștene, era singurul membru al Uniunii Scriitorilor și al Uniunii Compozitorilor. Tatăl a fost comandor austriac, refugiat la Galați după 1918, iar mama, marchiză franco-italiană. Membru, din *hard core*, al Cercului Literar de la Sibiu, deținut politic 13 ani. Locuia pe strada N.D. Cocea, la nr. 10, în „casa olandeză" a părinților săi, recuperată după 1964, în Erlenpark, Parcul Sub Arini. După lungi plimbări în Valea Aurie, cu M. Ivănescu și două–trei prietene lirice, după ce poetul ne spunea povestea corespondenței lui Kafka cu Felice Bauer, pe care tocmai o traducea, ne încercam șansa la baron. Cu pianul vechi în colțul camerei și vasul chinezesc deasupra — adus de tatăl său din China, după ce înăbușise cu armata k.u.k Răscoala boxerilor — Wolf alcătuia imediat cu Mircea un perfect cuplu anglo-saxon, desprins din jurnalele grupului Bloomsbury, dar lângă Sibiu, prin lunci. Aichelburg a emigrat în 1980, iar în 1994, a murit singur și misterios, așa cum a trăit, în largul Mării Mediterane. Pe plaja pustie, unde a călcat ultima oară pe pământ, i-a rămas aparatul de fotografiat. Înăuntru, ultimele imagini ale drumului spre moarte, la propriu, prin văile munților, pe care i-a iubit atât de mult, încât în tinerețe a fost primul alpinist care a marcat definitiv traseele periculoase din Munții Făgăraș. Dacă i-aș mai putea arăta vreodată aceste fotografii lui Mircea Ivănescu…

Dar ce ore am petrecut cu Ricarda! Era o femeie puternică și foarte deșteaptă, cu cei mai buni și mai frumoși părinți bătrâni pe care i-am văzut vreodată. Germani din Boemia, ajunseseră la Sibiu, într-o casă plină cu flori și cărți despre educație, boli psihice și partituri muzicale. Acolo, M. Ivănescu era adorat ca un zeu, dominând divanul oriental-apusean,

înconjurat de biotopul unei posibile rezistențe culturale la apusul imperiului: teosofi, poeți debutanți, elevi la școala militară sau studenți la Academia „Andreiană", pictori genialoizi, studente excitate, medici epigramiști și alte varietăți pedestre mereu vrăjite de poetul M. Ivănescu.

Ivănescu lucra zi și noapte, în fața mașinii de scris, în și din orice limbă, cu o viteză de mașină de cusut Singer deghizată în mitralieră, pe o masă de operații. În acest timp, răspundea la propuneri de articole și eseuri, cu mesaje pe care le așternea nerespirând, accepta fără oprire toposuri de poeme epice irepresibile, pronunța cuvinte-cheie anunțând desantul ritualic la domnul Sima sau refugiile din jurul domnițelor noastre de catifea îngrijind colecția bunului Brukenthal. Ani în șir, scria despre orice, cu aceeași erudiție ingenioasă și prodigioasă. Cronicile sale, după concertele filarmonicii din Sibiu, aveau distincția proaspătă și antidiletantă a însemnărilor lui Caragiale despre compozitorii și dirijorii care-i plăceau atât de mult încât, se spune, își striga entuziasmul de unul singur, în sală, la Berlin, doar în limba română, spre uimirea amuzată a teutonilor.

Din stagiul la revista *Lumea*, singura fereastră posibilă — sau poate doar un *Oberlicht*[1] ? — pentru contactul cu lumea occidentală în mișcare în a doua parte a anilor '60, păstrase meșteșugul știrii de agenție, ca Eminescu la Havas[2], și al analizei jurnalistice. Laconismul și precizia versurilor sale aveau, firește, și o legătură cu această experiență. Știa totul. Și *Upanișadele*, și discursul lui Churchill după primul bombardament la Londra, și proza lui Șolohov[3].

Într-o noapte, pe la sfârșitul anilor '70, ne-am retras în Theresianum, numele nobil al cartierului mărginaș Gara Mică, unde locuiam la Sibiu. Eram într-un grup restrâns și neobișnuit. Nu mai erau poeții bătrâni sau tineri, teologii absoluți sau avocații micilor diavoli comunitari, nici măcar animatoarele sau iubitele lor vremelnice. Doar doi domni oarecum *self-important*, care vorbiseră puțin întreaga seară, în barul simfonic al domnului Sima de la Römischer Kaiser. I-am invitat la mine, ca să continuăm ceea ce nu începusem suficient. Era o vreme a comunismului benign, postclasic, cu pofte de discuții și descoperiri aforistice, în trena monden admirativă a scriitorilor cârtitori și a bucureștenilor oficioși. Cei doi făceau parte din a doua categorie. Proveneau din *Lumea* lui G. Ivașcu și M. Ivănescu. Unul dintre ei era Mihai Matei, fostul iubit al Zoiei

---

[1] „Luminator" (în lb. germ.).

[2] În prezent, Reuters.

[3] Mihail Șolohov (1905–1984), scriitor cazac, laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în 1965.

Ceaușescu. Părinții dăduseră de urma amorului și îl exilaseră în Africa. Matei se îmbolnăvise acolo de malarie și o boală gravă de ficat. Tocmai se-ntorcea de-acolo. Era un om sfârșit, după două infarcturi, dar de o inteligență profundă și blândă, adică epuizată fizic și moral. A vorbit ore în șir de iubita și de adversarii lui, care, paradoxal, și doar în cazul acesta, s-au numit cu toții Ceaușescu. Al doilea era Romulus Căplescu. Un mare cinefil și un excelent cunoscător al lumii anglo-saxone, mai ales din filme, fost „lumist" și el. Devenise ziaristul *en titre* al vizitelor în străinătate ale lui Ceaușescu, editorialist la *Scînteia*. Legăturile celor trei erau suficient de vechi și de strânse, pentru ca discuția să decurgă fără precauții. Am asistat la o descărcare intelectuală de nervi împotriva lui Ceaușescu și a regimului.

Se pare că drama fondatoare a lui M. Ivănescu a fost sinuciderea fratelui său Emil, „genial, spre deosebire de mine". Se întâmplase la Brașov, (pe atunci) nu cu mulți ani în urmă. Personajul Emil apărea des, dar niciodată în nume propriu. O atenție încordată pentru orice mărturisire a suferinței sau bucuriei, ca și cum aceasta era riguros irepetabilă și extrem de periculoasă. Așa comunica M. Ivănescu cu oricine, oricând și oriunde s-ar fi găsit. Am pus această extremă sensibilitate a întâlnirii și despărțirii pe seama legăturii profunde și neterminate cu fratele său Emil.

Ajung des la Sibiu, dar niciodată, în ultimii ani, nu l-am revăzut pe Mircea Ivănescu. Mi se spune că nu poate fi văzut, și eu sunt pregătit să cred mult prea ușor în această superstiție. Eu mi-l închipui însă așa cum l-am cunoscut și iubit mereu, de-a lungul și de-a latul răspântiilor astrale limitate, de care am avut parte doar atunci, în Transilvania. Boala l-a țintuit în pat. Cu spiritul său luminos și deconcertant, cu făptura sa de abur hermetic mă întâlnesc pe Scara Fingerling, în fața porții închise a baronului Brukenthal, în plimbarea din Valea Aurie sau în zilele cu soare și mult vânt, atât de proprii Sibiului, când poezia și marea cultură erau patria lui și tentația noastră. În lumea aceea sublunară supravegheată de milițieni și miliție nce, pomenită parcă și de mine într-o poezie.

TRANSILVANIA, *MON AMOUR*!

2009

Aceasta este povestea supraviețuirii miraculoase a germanilor, în perimetrul istoric al românității orientale. În Transilvania, provincia central-nord-vestică a României de azi, cuprinsă între Carpații nord-estici,

ce-o despart de Moldova, și apoi, mai departe, de Marea Rusie și Carpații Meridionali, care alcătuiesc lunga graniță cu Valahia, de unde câmpia grăbește pasul fără mari obstacole până la Balcani si, mai departe spre Constantinopole. Acolo semiluna a înlocuit crucea pe bolta înstelată a Sfintei Sofia, schimbând, la cumpăna veacului al XV-lea, soarta acestor ținuturi timp de 400 de ani. Carpații metaliferi, cei mai bogați în aur din Europa sunt spre granița vestică, dincolo de care încep întinderile netede ale Panoniei, prevestind ținutul numit de germani Zwischeneuropa și de englezi, dar de-abia de la sfârșitul secolului al XIX-lea, Central Europe.

Este, cu alte cuvinte, zona de inflexiune, de *fault line*, dintre Europa de Vest și Europa de Est, dintre Germania și Rusia, dintre Austria și Turcia. Marele laborator al modernității artistice, dar și al inerțiilor Evului Mediu, până în 1914; apoi, al totalitarismelor și războaielor fratricide europene, de-a lungul întregului secol XX.

Avem în Transilvania un creuzet de popoare, culturi, confesiuni și religii, apărute și dezvoltate în mod aproape concomitent, pe o suprafață echivalentă cu cea a Țărilor de Jos (în care n-a funcționat însă niciodată), într-o convietuire de aproape un mileniu. Este rețeta a ceea ce obișnuiam să numim *melting pot*. Și în Transilvania, la fel ca în Boemia, Silezia sau Tirolul de Sud, avem de-a face, mai degrabă, cu un *salad pot*, unde oameni, orașe, obiceiuri și aspirații de semn diferit nu s-au amestecat niciodată, fără însă să se anihileze reciproc. Împreună, aceste entități separate au creat, prin concurență, un întreg mai prețios decât suma părților.

Un univers multicultural și multietnic concentrat în orașe, precum Trieste, Cernăuți, Sarajevo, Vilnius, Breslau, Liov sau Sibiu, pe care faimosul istoric britanic al Europei, Norman Davies, l-a instituționalizat în monumentala sa carte[1]. Profesorul de la Oxford mărturisește cât de dificilă a fost alegerea celui mai potrivit titlu pentru o carte despre orașul Breslau-Wrocław-Vratislavia, capitala cosmopolită a Sileziei, populată de germani, polonezi și evrei. A optat pentru „microcosmos", pentru că, în mic, în această așezare europeană se poate citi întregul univers al istoriei Europei. Și aici, Davies îl citează, oportun, pe părintele geopoliticii, Sir Halford Mackinder[2], care în 1890, invocând pericolul unei alianțe între Germania și Rusia, scria premonitoriu:

---

[1] Norman Davies și Roger Moorhouse, *Microcosm. Portrait of a Central European City*, Johnathan Cape, 2002.

[2] Halford Mackinder (1861–1947), geograf, academician și politician englez; unul dintre creatorii geopoliticii și ai geostrategiei, ca știință.

Who rules Eastern Europe, commands the Heartland[1].
Who rules the Heartland, commands the World-Island[2].
Who commands the World-Island, commands the World.

Un topos microcosmic, prin excelență, al Europei este și Transilvania. Iar în interiorul acestei provincii, existența, timp de 800 de ani, a unui arhipelag de 300 de biserici-cetăți, construite și locuite neîntrerupt până în urmă cu trei–patru decenii de coloniștii germani (astăzi se mai păstrează 152 dintre ele), asigură un „continuum" de identificare, un *silver line* inalterabil al civilizației europene la porțile Orientului.

Tot așa cum, în oglindă, la capătul opus al continentului, palatele califilor din Granada, Sevilla sau Córdoba sunt amprentele indelebile ale Orientului asupra Occidentului. Chiar dacă am creat, poate forțat, această apropiere-depărtare propusă de evoluția Europei la antipozii ei, cred că spaniolii, în vest, la fel ca românii în est, sunt urmașii extrem de divergenți ai latinității cuceritoare. Spania a fost cea mai vestică colonie romană, iar Dacia Felix, cea mai estică din Europa; în schimb, cuceritorul Daciei, împăratul Traian, a fost spaniol.) Europa merită să-și cunoască în mod reciproc alteritatea nemijlocită. Pentru că bisericile fortificate ale sașilor transilvăneni sunt pentru români ceea ce, cred eu, este Alhambra pentru spanioli — copiii altora, născuți și crescuți în curtea casei noastre de azi, pe care îi iubești uneori chiar mai mult decât pe-ai tăi.

SAȘII TRANSILVĂNENI — CINE SUNT ȘI CE VOR EI
2009

Îi datorăm politologului și scriitorului american Robert Kaplan — în a sa celebră carte *Balkan Ghosts. A Journey Through History*, apărută la începutul anilor '90 — decriptarea mito-poetică a venirii germanilor în Transilvania, în primul secol al erei noastre. El pornește de la un poem al lui Robert Browning, avându-și originea într-o poveste a Fraților Grimm și o baladă a lui Goethe. În secolul al XII-lea, în orășelul Hamelin din Saxonia Inferioară, un cântăreț din flaut a îndeplinit dorința locuitorilor de a-i

[1] „Pivotul geografic al istoriei", așa cum îl conceptualizează Mackinder, format din Europa Centrală, Ucraina și vestul Rusiei.

[34] „Nucleul", în viziunea lui Mackinder, incluzând Eurasia și Africa.

scăpa de șobolanii care invadaseră așezarea. În sunetul instrumentului său, cântărețul magician i-a îndreptat pe șobolani spre lacul unde s-au înecat cu toții. Cerându-și răsplata cuvenită de la locuitori, aceștia l-au refuzat. Atunci, spune legenda, cântărețul i-a ademenit pe toți copiii așezării în tărâmul subpământean, pentru totdeauna. Dar ei n-au pierit. Copiii răpiți au reapărut la suprafață, dar nu în Hamelin, ci în țara de dincolo de păduri, ca fondatori coloniști maturi ai așezărilor germane din Transilvania.

În realitatea izvoarelor istorice, lucrurile stau oarecum diferit.

După retragerea armatei romane din Dacia, în 271 d.H., acest ținut, numit Transilvania, este traversat de popoarele migratoare. Rând pe rând, au trecut pe-aici, ba chiar au și rămas o vreme — impregnându-se în aluatul etno-lingvistic al daco-romanilor — goții, gepizii, longobarzii, slavii și alții. La capătul unui proces complex și imposibil de clarificat, de întâlniri și asimilări reciproce, au apărut și românii.

La sfârșitul secolului al IX-lea, Transilvania — administrată de conducătorii locali ai formațiunilor statale proto-românești — este cucerită de maghiari, originari din Asia Centrală, de unde fuseseră izgoniți de pecenegi. Regatul maghiar este amenințat la granițele sale sudice și estice din Transilvania de desele năvăliri ale pecenegilor și cumanilor. În această situație, regii maghiari pun în aplicare o politică de colonizare intensivă la fruntariile sale meridionale, mai întâi cu secuii, un trib maghiar cu propria sa organizare, iar apoi, după secolul al XII-lea, printr-o invitație a regelui maghiar Géza al II-lea, cu germani din zona fluviului Rin și a râului Mosela, din Flandra și nordul Franței.

În primele documente ei sunt numiți „teutonici", „flandrenses" și „latini". Acești *hospites*, oaspeți, se așază în Transilvania în mai multe valuri și au sarcina să apere frontierele de migratori, dar și să consolideze regatul prin expertiența lor avansată și recunoscută, în cultivarea pământului, creșterea animalelor și cultura habitatului, proprie locuitorilor Europei Occidentale.

În cartea sa[1], arhitectul Hermann Fabini descrie mecanismul de constituire a orașelor și satelor ridicate de primii coloniști germani în Transilvania, pornind de la tehnica distribuirii ogoarelor după sistemul sesiei flamande. „Spre deosebire de satele cu sesii de defrișare, la cele de tip flamand, scrie Fabini, ogoarele nu se află nemijlocit în spatele caselor, ci în afara localității, făcând posibilă amplasarea caselor în șiruri regulate."

---

[1] Hermann Fabini, *Universul cetăților bisericești din Transilvania*, Editura Monumenta, 2009.

Fabini explică astfel, odată cu fondarea localităților compacte, atât dezvoltarea simțului comunitar, cât și apariția cetăților bisericești, „pe care nu ni le-am putea imagina într-un sat răsfirat".

Bisericile-fortărețe sunt așadar expresia unui mod de viață și a unei filosofii de evoluție, conservare și apărare a comunității. Stilistica arhitecturală a bazilicilor fortificate ale sașilor din sudul Transilvaniei a fost asemănată cu construcțiile ecleziastice din Bavaria, Turingia, Saxonia, sudul Franței, Carintia sau Slovenia de azi. Lor li se adaugă însă, în această parte a Europei, un model al autoapărării comunitare pe termen lung, care ține nu doar de desenul eventual diferit al contraforților sau centurilor de fortificație, ci, în primul rând, de un fel de-a vieții și supraviețui la marginea sud-estică a Europei, ca minoritate etnică purtând fanionul unei civilizații superioare, la *limes*-ul unei lumi agresive.

Actul fondator al comunității sașilor transilvăneni este Diploma Andreiană, sau Bula de Aur, conferită de regele maghiar Andrei al II-lea, în 1224. Este documentul care le creează coloniștilor un spațiu de autonomie economică, socială și juridică, în calitate de cetățeni liberi, subordonați doar regelui, nu și nobililor maghiari din Transilvania. Sașii aveau dreptul să-și aleagă singuri judecătorii și preoții, se bucurau de libertatea comerțului cu statele românești din Valahia și Moldova, și apoi și cu vestul și nordul Europei, fiind singurii administratori ai așa-zisului *fundus regius*, teritoriul crăiesc.

De-a lungul Evului Mediu, sașii tansilvăneni traversează — alături de români și unguri, greci, evrei, armeni și țigani, ceilalți locuitori ai provinciei — perioade istorice sumbre, marcate de devastatoarea invazie a mongolilor asupra Europei, din 1241, apoi de incursiunile turcilor. Doar Sibiul, orașul-capitală al sașilor a fost asediat de turci de 43 de ori. Spre deosebire de statul maghiar, care este transformat în pașalâc turcesc după bătălia de la Mohács, în 1526, Transilvania își va păstra mereu autonomia, fie sub suzeranitate turcă, fie sub cea habsburgică. În 1867, în urma acordului dintre Viena și Budapesta, Transilvania, populată de o majoritate românească, devine parte a Ungariei. Nici germanii n-au fost fericiți cu procesul de maghiarizare forțată care a urmat.

În 1918, Transilvania intră în componența statului român, unul dintre câștigătorii Primului Război Mondial, alături de puterile Antantei.

Deși cu o autonomie treptat limitată și apoi definitiv pierdută — sub austrieci, unguri sau români — sașii transilvăneni, prin orașele, satele și bisericile lor fortificate, și-au păstrat până azi, chiar și după repatrierea lor masivă în Germania, însemnele unei civilizații distincte. Orașele fondate

de ei, Sibiu, Brașov sau Cluj, sunt și acum printre cele mai înfloritoare din România, iar calitățile lor, ironizate uneori ca „virtuți secundare", precum hărnicia, punctualitatea, cinstea contractuală, modestia au rămas fixate în memoria colectivă a românilor și maghiarilor drept standarde comunitare greu sau imposibil de atins. Prin sași, a ajuns în Europa de Sud-Est protestantismul lui Martin Luther și umanismul ilustrat de eruditul Honterus din Brașov, în mod sincronic cu fenomenele originare din Germania.

Cetățeni liberi, cunoscând o stratificare socială egalitar-meritocratică, germanii din Transilvania au avut și cel mai avansat model de învățământ primar și mediu din Europa, încă din secolul al XV-lea. În multe privințe, orășenii și sătenii sași din Transilvania se pot compara, prin coeziunea și rezistența performanței colective, cu locuitorii republicilor italiene Veneția ori Florența sau cu cei ai orașelor hanseatice de la Marea Nordului și Marea Baltică, în epoca lor de libertate și înflorire. Spre deosebire de italieni sau hanseatici, sașii transilvăneni n-au avut ieșire la mare, fiind în schimb naufragiați la țărmurile Levantului exotic, misterios și amenințător — acel Greater Middle East de care vorbesc strategii americani după 2001.

„Dacă ar fi fost englezi, sașii ar fi fost geniali", scrie undeva Emil Cioran, marele moralist și filosof cinic francez, născut în România, lângă Sibiu, ca român, dar în chiar leagănul populației germane. Fără ieșirea la mare a italienilor sau hanseaticilor și fără să fie geniali, pentru că au fost doar *saxones*, fără *angli*, în răsăritul Europei, și nu în apusul lui — sașii au lăsat, prin așezările lor, locuite și admirate azi de alții, un univers gospodăresc-metafizic de sine stătător, dacă se poate spune așa.

„Și cu slănina în pod, și cu sufletul în rai", spun românii din Transilvania, atunci când vor să denumească o realitate imposibilă, o contradicție în termeni. Sașii, vecinii lor, atât de apropiați și atât de diferiți, au reușit totuși să țină, la propriu, slănina comunității în podul bisericii-cetate, asigurându-și deopotrivă mântuirea, lângă altarele adăpostite sub același acoperiș.

În 2007, Sibiul a fost alături de Marele Ducat al Luxemburgului, capitală culturală a Europei. Locuitorii orașului, majoritar români, din anul 2000 până în prezent aleg, cu aproape 90% din voturi, un primar sas. El se numește Klaus Iohannis și este unul dintre cele câteva mii de germani care au mai rămas în Transilvania. Prin el, un om onest, priceput, eficient și perseverent („sasul nostru" cum îl numesc sibienii), ai spune că românii își aranjează prezentul în amintirea trecutului foștilor concitadini sași.

În 1938, trăiau în Regatul român, printre alte minorități, circa 800 000 de germani (sașii transilvăneni și șvabii din Banat și din nordul României, colonizați în secolul al XVIII-lea de Coroana austriacă.)

Cel de-al Doilea Război Mondial a fost pentru germanii din România „începutul sfârșitului", primul *exitus letalis* de care vorbește în romanele lui, publicate cu succes în Austria și Germania, scriitorul-preot sas Eginald Schlattner. El trăiește azi într-un sat săsesc fără sași, lângă Sibiu, la umbra unei biserici fortificate „mai vechi decât Berlinul", cum obișnuiește el să spună.

După 1941, când România intră în război alături de Germania împotriva URSS, sașii sunt încorporați, mai întâi voluntar apoi cu forța, în diviziile SS ale armatei naziste. După război, odată cu transformarea României într-un stat comunist ocupat de armata sovietică, bărbații și femeile comunității germane au fost trimiși în URSS la muncă forțată, timp de cinci ani. A fost a doua lovitură mortală dată acestei brave comunități de coloniști, în fața căreia bisericile lor fortificate nu i-au mai putut apăra. Convietuirea lor cu istoria în această parte a Europei sovietizate atinge punctul critic. Lovitura de grație va fi deghizată, însă, într-un act ulterior de salvare individuală care, în timp, va echivala cu extincția întregii comunități. În deceniile șapte și opt ale secolului trecut, în urma unor acorduri între guvernul vest-german și cel român, germanii din România sunt lăsați să emigreze — sau să se repatrieze — contra sumei de circa 10 000 de mărci pe cap de locuitor, plătiți de RFG în conturile regimului Ceaușescu — pentru țara în care strămoșii lor au venit cu 850 de ani în urmă.

Mizeria vieții din România stalinist-naționalistă a lui Ceaușescu și lipsa de speranțe, la care s-a adăugat mai ales șansa de a fi primiți cu brațele deschise în Germania, i-au făcut să renunțe la orașele, satele și bisericile lor. În 1989, odată cu revoluția anticomunistă din România, exodul era desăvârșit de anarhia noii „eliberări". Orașele și satele sașilor, după plecarea lor, au fost ocupate și chiar însuflețite de alți oameni și alte obiceiuri. Bisericile fortificate din sudul Transilvaniei, în schimb, au rămas goale și pustii.

Paul Valéry scrie undeva că Europa se sfârșește acolo unde se află ultimele biserici gotice. Iar ultimele biserici gotice au fost construite de sași între Sibiu și Brașov, în sudul Transilvaniei, la începutul Evului Mediu. Dacă vii dinspre Hamburg și Viena, la Sibiu și Brașov e sfârșitul Europei. Dacă ajungi aici dinspre mările calde și mai porți încă pe pelerină praful Drumului Mătăsii, navele gotice ale sașilor ardeleni sunt primul blazon valabil al vechii Europe.

SUFLETUL ȘI TRUPUL

2002

La începutul verii anului 1974, I. Negoițescu își îngropa tatăl. Niciunul dintre noi, studenții echinoxiști care-l însoțeam la Cluj, în doliu, pe ilustrul critic, nu ne-am așteptat să primim în dar, în virtutea unui testament nedatorat, cărți din marea bibliotecă a celui care fusese avocatul Ioan Negoițescu. Eram atunci pe străzile bunului nostru Cluj, Florența transilvană în vremea ciumei, acoperită de soare și de cele mai rele presimțiri, alături de R.G. Țeposu, Marian Papahagi, Mircea Zaciu (și toți trei ne-au părăsit de-a lungul anilor, și ne privesc între timp de sus în jos, când tristețea verii surâde la intersecții), dar și cu atâția tineri și tinere, amețiți de speranțe și încrezători în destinul literaturii române. Doinaș și Irinel, cum mereu li se spunea, și le spuneam încă de-atunci, erau printre noi, fără să mai știu cu ce ocazie. Primisem de la Nego cartea lui Paul Valéry, *L'Âme et la Danse*, eseul despre irealitatea poetică a dansatoarelor lui Edgar Degas. Irinel Liciu, fosta primă balerină a României, ținea cartea în mâini, oarecum tulburată.

Irinel era o persoană neverosimilă. A cunoscut gloria pe mari scene ale lumii, pe care le părăsise chiar în acei ani. Avea un profil filipinez, o exotică și incredibilă feminitate, un fel de-a fi curajos, drept și stenic, o vioiciune de neocolit în preajma goetheanului dunărean care era Doinaș. Inteligența ei artistică strălucea mereu printre cerchiștii Balotă, Aichelburg, Regman, Cotruș sau Marcel Petrișor. La începutul anilor '60, bucurându-se, împotriva naturii sale, de celebritatea nestânjenită a marilor balerine, care, nespunând cuvinte, nu pot fi ostile statului comunist, Irinel l-a smuls din închisoare pe Doinaș. Preaputernicele zilei, Constanța Crăciun și Lica Gheorghiu, puteau respinge orice scriitor neangajat, aruncându-l eventual în temniță. Dar împotriva unei mari balerine orice putere-și înceta sensul. La fel ca ea, Maia Plisețkaia și Iuri Gagarin au ținut sovietele în balans, doar prin imponderabilitatea lor, inexplicabilă din punct de vedere ideologic.

Știrea morții lui Doinaș, iar apoi (nici o zi mai târziu) a sfârșitului, poate voluntar, al lui Irinel Liciu, ne aruncă acum, la începutul verii banale, toride și de atâtea ori mizerabilă din cauza noastră, în plină reprezentare tragică a imposibilității de a suporta singurătatea. Cu nici o săptămână în urmă, vocile lor la telefon anunțând o operație inevitabilă își păstrau intacte căldura și puterea de seducție. Apoi, în doar câteva zile, Doinaș s-a stins în urma unei intervenții chirurgicale. Duminică dimineața i-am

telefonat lui Irinel. Mi-a răspuns o voce nelalocul ei. Era menajera familiei Doinaș. Ca un personaj din Canetti, mi-a comunicat sec că tocmai o găsise pe Irinel, sfârșită, în bibliotecă. Câteva ore mai târziu, la târgul de carte, știrea acestui dublu epilog înconjura comunitatea autorilor, a cititorilor și a privitorilor, precum sensul geamăn al vieții și al morții, descoperit dintr-odată pe stela unei pietre funerare române.

Curajul acestor extraordinari artiști și oameni, prin viață și străbătând moartea, este măsura neputinței noastre de a refuza nedreptatea suferinței.

CEL CARE PUNE ÎN SCENĂ

2015

Ieri, alaltăieri, sub bolta însorită a vechii mănăstiri, câțiva tineri corectau șpalturile revistei *Echinox*, închipuindu-și că lumea lor e cea mai bună. Erau acolo, în timpul tinereții mele, Marian Papahagi, Ioan Groșan, Radu G. Țeposu, Ion Simuț, Viorel Mureșan, George Țâra, Mihai Dragolea, Helmuth Britz, Ion Urcan, dar și Traian Ștef. Să tot fi fost ora 13.30. Superficialitatea veselă a adunării pusă pe corectură nu era depășită decât de seriozitatea, neluată în serios, a proiectului literar, sau poate chiar existențial, comun. Revista noastră, în 24 sau 36 de pagini, apărea în 1 000 de exemplare, era împachetată manual și trimisă spre Constantin Noica, Geo Bogza, Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Nicolae Manolescu, Nicolae Steinhardt, Ana Blandiana. O citeau scriitorii, în primul rând. Mai ajungea și la studenți. Pentru noi, a fost alibiul provocator al libertății culturale supravegheate, din penultimul deceniu al comunismului. Nici noi, nici comunismul nu aveam habar că povestea se va termina. Ne comportam, deci, ca atare. Ei cereau, noi pretindeam. Ei interziceau, noi ofeream. Și noi, și ei eram însă membrii unei comunități izolate în centrul lumii, la Cluj, într-o Transilvanie la cumpăna dintre „a fi" și „a trebui", dintre unguri și români, dintre literatură și ideologie. Prea tânără și dornică de emancipare era Transilvania românească, cu comunismul ei postdogmatic pe cap, prea ambițioase și inutile proiectele literare trilingve ale unui grup de tineri care, în a doua parte a anilor '70 din secolul trecut, erau siguri că după absolvire nu mai ajung în redacțiile revistelor literare și nici să predea la universitate, ci „în producție". Cu atât mai dulce, dubla dorință de înșelare a contingentului. Fugeam de fetișizarea omului nou, îl ocoleam

pe cel eliberat, necunoscându-l în lipsă de posibilități reale, și ne completam jumătatea de servitute involuntară rămasă disponibilă cu pulsiuni literare: poeme, cronici, recenzii, lecturi, traduceri, confreria secretă unilaterală cu Manolescu, Negoițescu, Doinaș sau Balotă, sub bolta însorită a mănăstirii franciscane de lângă cimitirul central.

În imediata apropiere, citea în ungurește și latină David Prodan, iar pe trotuarul din fața *Tribunei*, cu librăria universității la bază, se preumblau, ca Napoleon și Goethe la Jena, Augustin Buzura și Mircea Zaciu. Primul, cu domiciliul forțat confortabil, chinuit în mod aparent, răsfățat în mod obiectiv. Al doilea, un cardinal iezuit în adâncuri, iar la suprafață un profesor sobru care-și strivea alter-ego-ul ludic și centrifugal în spatele ochelarilor cu rame negre și la adăpostul relațiilor burgheze și ambiental acceptabile din strada Bisericii Ortodoxe. Îi regăsea, pe fragmentul de asfalt din fața cofetăriei Arizona, botezată oportun de Bill Stanciu (anglist și americanist întors de la bursele miraculoase ale perioadei Malița), însuși Marian Papahagi. Un arcaș suplu, cu încărcătură de mareșal macedonean în biblioteca din Mănăștur, și mintea rafinată de trei generații de erudiți reveniți în Dacia Felix după răspândirea aureliană. Apărea, pe la ora 14, și Jean Pop, lector dr., expert elegant și stăruitor, chipeș și timid, țăran și nobil maramureșan, tocmai întors din Franța, unde stătuse mult de vorbă cu Georges Poulet, Jean Starobinski, Julia Kristeva și chiar, culmea îndrăznelii, cu Sonia Delaunay. Jean era directorul *Echinoxului*, iar Marian, redactor-șef, sub bolta însorită a vechii mănăstiri. Doar Doru ajunsese între timp prințul Danemarcei noastre exilate. Se juca cu noi, pe rând, de-a groparii filosofi, de-a Ofelia plutind pe ape (era o fată cu acest nume, la UTC, originară din Deva, nemilitantă și foarte vrednică), de-a răzbunarea și, uneori, de-a sfârșitul pur și simplu — în gări, pe scena lui Ilf și Petrov, la el acasă, între cărțile din Sindicatelor 3, în trenurile spre Sighișoara și Sibiu.

Doru Vartic este emblema eufori(oni)că a acelor ani. Revenise din Germania, unde, presupuneam, a avut de-a face cu Thomas Mann și compania, pentru că hălăduise prin Hamburg și Lübeck. Era un coleg mai mare și mai grijuliu. Empatia lui ludică atingea proporții catastrofale. Începea prin a fi complice cu Groșan, care aducea capul de om tăiat de la anatomopatologie și sfârșea în imnuri de iubire tolstoiană, încercând să-i facă pe tinerii ardeleni, mai apți de *Offenbarung*[1], mai deschiși la angoasele

[1] „Revelație“ (în lb. germ.).

Europei ibseniene, mai umbriți de petele demonice ale unchiului său dinspre mamă, Radu Stanca însuși.

Un geniu al înscenării, în sfârșit. Nu doar când — regizând piese de Dumitru Popovici, Ilf și Petrov, Eugen Ionescu sau chiar Ioan Groșan — reușea să ne transforme din imberbi amatori cu accese exhibiționiste în propriile personaje, cu săli umplute până la refuz la Cluj, Baia Mare, Satu Mare sau Sighișoara. Un geniu al înscenării destinse, jucăușe, sclipind de binefacerile ironiei erudite și binevoitoare, dar și un mesager bergsonian — regizorul și filosoful — al acomodării cu plânsul, strigătul și șoapta, într-o zi însorită, într-una dintre piețele întunecate ale barocului central-european, sufocat de fortificațiile moldovlahilor de la Combinatul de Utilaj Greu și ritualul interceptărilor preventive ale foștilor echinoxiști latiniști, preschimbați și ei în cenzorii preavizului salvator.

Cu Ion Vartic am petrecut cei mai interesanți ani ai vieții mele. În preajma lui, și cu el, câștigai o libertate foarte plauzibilă — a flanării în spațiul cultural și livresc, a amenajării practicabile a oricărui mister ermetic. Omul avea însă, pe lângă veselia sa intuitivă, și un decapant umor coroziv, adaptat la măsura cobaiului cu care avea de-a face, pe care-l învelea și diseca cu satisfacții cvasi-judiciare. Dacă nu s-ar fi consumat mereu în interiorul inviolabil al Literelor noastre de pe strada Horea, pe malurile Someșului cu triluri de filomele în diminețile postbahice, pe caldarâmul Sighișoarei și pe aleile cimitirului ei (în noaptea când Madeleine s-a despărțit de mine), în căldura respirației sale proteguitoare sau, mai ales, pe masa de la Hanul Dracula (atunci când două–trei chiliene de-ale lui Allende[1], exilate pe la noi după un stagiu glacial în URSS, s-au urcat pe mese și, sărutându-ne prelung pe noi, saltimbancii ultimei nopți latine la porțile Orientului, au făcut posibilă înfrățirea completă).

N-am știut niciodată ce părere are despre mine Doru Vartic. Nu vorbea de rău sau de bine despre nimeni, cu excepția momentelor când cel care punea în scenă își plasa personajele în relații neobișnuite, împotriva naturii ambientale și în favoarea naturii estetice.

Mi-amintesc cărțile lui mirifice, mai vechi și mai noi, fotografia cu Leonor Fini pe care mi-a sugerat-o pentru „Lecția de anatomie“ din *Echinox*, distribuirea în rolul, foarte freudian, al nepotului locotenentului Schmidt, din *Vițelul de aur* (în filigranul doar de noi înțeles al descendenței

[1] Salvador Allende (1908–1973), politician chilian, devenit primul președinte marxist al unei țări din America Latină, ales prin alegeri libere.

joculare comune din Radu Stanca și I. Negoițescu). Eram fiii burgurilor cerchiste, betonate după doar 30 de ani. Mă revăd pe aceeași scenă, în Piața Fingerling (azi, Piața Aurarilor) din Sibiu, într-o noapte de martie alături de hipnoticul Mircea Ivănescu, sau într-o alta de mai, la Timișoara lângă orchestratorul eteric Șerban Foarță.

Ion Vartic a fost în epoca aceasta nouă — cine-ar fi crezut? — și secretar de stat, ministrul Culturii fiind Andrei Pleșu. În cea mai administrativă funcție pe care avut-o vreodată, a lăsat o dâră suspectă de profesionalism și construcție, alături de prietenul său mitic Marian Papahagi. În viață și la teatru, a glumit nonstop, cu o charismă ironică fulgurantă și cu imposibila ușurință a existenței repovestite, mult mai bună și mai tandră decât singura posibilă.

Nu vorbesc la trecut decât pentru mine, ca să-mi semnalez mie însumi deficitul de prezent alături de acest extraordinar prieten de altădată. Spre deosebire de alții, Doru nu îmbătrânește, ci se confundă cu efigia luminoasă a propriei vocații: angoasat și învățat, tulburător prin precizia arondată a detaliilor, a tututor detaliilor, precum în actul de acuzare al judecătorilor ad-hoc din Dürrenmatt. Îi poți spune orice. Te ascultă cu afecțiune și nervozitate conținută, aproape tăcut. Când vorbește mai mult, riscă să fie caustic și nedrept cu cineva, care nu e de față, dar își revine, cu autoironică și pseudopedagogică întorsătură, ca și cum și-ar spune că, în definitiv, acesta este spectacolul vieții, altul nefiind.

Un *Festschrift*[1] pentru Doru Vartic la 70 de ani mi se pare o contradicție încurajatoare în termeni, pentru un *feu follet*[2] cu gravitatea asta candidă, de adolescent irepresibil, de grămătic fragil al cabalelor lecturii, de mântuitor însă, în felul lui non-real, cu efecte în realitatea sublunară.

Din toate aceste motive, mi-a fost greu să-l mai revăd pe Ion Vartic. Pentru că știu că, vorba soției sale, Marta Petreu, dintr-o recentă (meritată, poate) misivă, „drumurile noastre s-au înstrăinat în mod reciproc". Eu am fost actorul lui. Am devenit figurantul impersonal al realității nemijlocite. El a rămas gardianul lumii de dincolo.

---

[1] „Carte omagială" (în lb. germ.).

[2] „Bioluminiscență" (în lb. fr.).

IMPERIUL ADUS LA ZI

mai 2015

I. Introducere

În 2005, când a fost publicată cartea *Imperiul Eurasiei*, Hélène Carrère d'Encausse, autoarea, eminent cercetător al istoriei ruse și sovietice, și Vladimir Putin, pe-atunci liderul curtat al Rusiei noului mileniu, erau conștienți, probabil mai bine decât noi, toți ceilalți, dincolo de atâtea necunoscute, și de un lucru sigur: Rusia se află într-un proces năvalnic de transformare, care nu și-a spus încă ultimul cuvânt.

Dintr-un avatar într-altul al imperiului, oricum s-ar numi sau ar arăta statul propriu-zis, el a trecut de la federația neoeurasiatică reinventată la republica imperială de inspirație americană, „bazată pe o doctrină Monroe în manieră rusă" — ca să reproducem chiar concluzia finală a unei retrospective, începută de autoare cu anul 1552 și doar întreruptă, dintr-o constrângere eminamente academică, în 2005, anul publicării lucrării. Și când colo, ce să vezi și să nu crezi?

În plină post-istorie, *soft*, pașnică și predictibilă, să admitem, Rusia a declanșat recăderea în miezul *hard* al istoriei pursânge, războinică și impredictibilă. De la Kant și Fukuyama[1], până la Hobbes[2] și Tucidide n-a fost decât un pas. Am preferat să credem că nu va fi făcut îndărăt. Am greșit.

Au trecut zece ani între timp, iar publicarea acestei cărți[3] în limba română ne obligă la examinarea intervalului scurs.

N-a fost un deceniu oarecare. Din 2005 până în 2015, Rusia, fără să devină de nerecunoscut, este alta. Din statutul de partener al Occidentului, în paradigmele relațiilor internaționale și de securitate post-Război Rece, agreate alături de Uniunea Europeană, NATO și SUA, Rusia a ajuns să semene azi mai mult cu adversarul care era Uniunea Sovietică, înainte de 1989, dacă nu chiar înainte de 1975.

Politica internă a democrației dirijate, a „verticalei puterii" sau a „dictaturii legii", anunțată și practicată de regimul Putin încă din 2000, și-a îngroșat în ultimii ani trăsăturile autoritariste: naționalism, intoleranță,

---

[1] Francis Fukuyama (n. 1952), sociolog și politolog american, expert în politica economică internațională.

[2] Thomas Hobbes (1588–1679), filosof englez; autor al unor studii despre politică și natura umană; cunoscut pentru opera sa, *Leviathan*.

[3] Hélène Carrère d'Encausse, *Imperiul Eurasiei. O istorie a imperiului rus de la 1552 până astăzi*, Orizonturi.

controlul societății civile, autarhie economică, manipularea propagandistică prin intermediul mass-media, pulsațiile confesionale, culturale și ideologice ale unor specificități anti-occidentale, reîncadrate în „complexul obsidional", propriu cetății asediate.

Relațiile internaționale au fost, la rându-le, profund bruiate în acest deceniu al răsturnărilor. Dacă, după 2001, Rusia s-a alăturat SUA ca partener egal — redobândind implicit recunoașterea statutului de mare putere —, în ofensiva împotriva terorismului, în condițiile schimburilor economice susținute cu Uniunea Europeană și în contextul dialogului militar și de securitate în Consiliul NATO–Rusia, în G8 sau G20, azi Rusia răspunde la o adresă și la un număr de telefon schimbate, pe parchetul global.

Moscova a demarat un curs voluntarist de revizuire a ordinii de drept și de securitate internațională, prin invadarea Georgiei, în 2008, și apoi, în formula războiului hibrid, a Ucrainei, în 2014. Regimul Putin consideră că adversarii săi sunt SUA și Uniunea Europeană. Desfide ceea ce crede că este ofensiva NATO și încercările de expansiune ale UE la fruntariile ei de vest, în fostul spațiu sovietic, pe care și-l revendică azi în forță, paradoxal, ca un nou „cordon sanitar", pe aceleași coordonate geografice ca în perioada interbelică, dar, desigur, cu semn schimbat.

În sfârșit, Rusia îi caută și crede că-i găsește pe noii parteneri strategici în Asia, mai mult ca oricând. Relațiile economice și militare cu China și India, opțiunile paternaliste în direcția Iranului, Siriei și Egiptului, eforturile susținute de apropiere de Turcia completează un statut reconfigurat, prin multiplicare și aprofundare, al eternei puteri eurasiatice (atât de atent și pertinent cercetate de Hélène Carrère d'Encausse) de-a lungul ultimilor 500 de ani.

Iată care este, deocamdată la nivelul judecăților de constatare, nu de valoare, evoluția intensivă și extensivă a Federației Ruse, în ultimul deceniu, dinspre vest spre est, dinspre liberalismul autoritar spre autoritarismul exclusivist, dinspre deschiderea pro-occidentală spre îmbrățișarea despotismului asiatic, dinspre pace spre război.

Dar nu sunt, oare, încă greu de crezut și digerat, pentru mulți ruși și occidentali, toate aceste dramatice răsturnări de decor și de planuri, uneori radicale, aceste subite viraje de atitudine, în substanță și intensitate, precum o cursă într-un *montagne russe* scăpată de sub control? Date, virtualități, semințe încolțite ale unei istorii repetabile?

Și dacă este așa, ce urmează, în lectura noastră înfrigurată, dacă nu angoasantă, referitor la descărcările din prezent ale acestei istorii? Cât de mult știm, ghicim, imaginăm, inventăm sau doar trebuie să ne reamintim,

când avem de-a face cu Rusia gonind în stepele fără limanuri ale metaforei gogoliene, înarmată nuclear și mental ca și cum ar urma ce e mai rău?

În căutarea răspunsurilor, le propun cititorilor următoarea schemă de înaintare. Mai întâi, vom revedea în contexte mai precise ce anume s-a întâmplat în interiorul și în exteriorul Rusiei. Aventura din Ucraina, după 2014, este un efect direct — și, deci, și o cauză reînnoită — a practicii politice din Rusia (în general) și a „sistemului de putere Putin" (în special). Ne interesează și atitudinea deocamdată deconcerta(n)tă a Occidentului, în fața noii Rusii.

În sfârșit, însemnările finale vor fi dedicate teoriilor eurasiatice și neoeurasiatice, mai vechi și mai noi, care asigura armătura, eșafodajul ideologic și cultural al evoluțiilor Rusiei moderne.

În România, atunci când (rar) se întâmplă, se vorbește și se scrie despre Rusia prea mult după ureche. De aceea, folosim acest studiu clasic asupra imperiului eurasiatic, pentru aducerea la zi, prin rememorare diacronică, a teoriilor, curentelor și autorilor eurasianismului.

II. Politica internă: tentația totalitarismului

Încet, dar sigur, după începutul crizei economice în 2008–2009, s-a observat scăderea popularității sistemului Putin. Creșterea economică, dar și mulțumirea socială au fost puse sub semnul întrebării. Dar Rusia este o țară imensă și eterogenă.

O anumită complacere a societății ruse în plasa de siguranță creată de contractul social propus de Putin, cu avantajele mici, dar sigure — pensii plătite la timp, stabilitatea politică percepută ca o condiție necesară a prosperității, minimă, dar reală, mugurii unei clase de mijloc, cu vacanțe și copii trimiși la școală în străinătate —, au fost câștigurile certe ale primilor ani post-Elțîn. După 2010, nemulțumirea socială și protestele de stradă anti-Putin cresc simțitor. Ampla demonstrație din 2012, după realegerea lui Vladimir Putin în funcția prezidențială a fost semnalul de alarmă pentru sistem. Dar această mare demonstrație era a micii Rusii. Marea Rusie i-a rămas loială lui Putin.

Orașele mici și zonele rurale ale Rusiei sunt până azi prizonierele culturii monoindustriale de tip sovietic și ale cangrenei birocratice etatiste. Forța de muncă tânără și dinamică a migrat, populația locală a îmbătrânit și s-a împuținat, alcoolismul și criminalitatea au crescut. În șleaul colhozurilor n-a mai rămas decât o populație rurală conservatoare, conformistă și dependentă. Această parte a societății constituie două treimi din populația

Rusiei și s-a împotrivit mereu democratizării și modernizării țării. N-a putut supraviețui decât asistată de statul paternalist. Orice încercare de schimbare a fost sesizată drept o conspirație occidentală.

Anii Gorbaciov și anii '90 au fost consemnați în memoria acestor oameni ca o perioadă profund negativă, schimbările politice democratice fiind asociate cu scăderea standardelor de viață. Dispariția Uniunii Sovietice a rămas în acest mediu, până azi, o traumă de nedepășit. Aceasta este baza — săracă, nemulțumită, dar resemnată și manevrabilă — a piramidei de putere a sistemului Putin.

Cu totul altfel arată lucrurile în marile orașe. Aici, a apărut o clasă de antreprenori, funcționari publici și angajați, care câștigă de două ori și jumătate mai mult decât în mediul rural. Mulți dintre acești membri ai societății urbane sunt însă angajați la stat, deci dependenți de (sau grijulii cu) acesta. Ei au alte așteptări la adresa sistemului Putin. Vor independența justiției, în absența căreia nu poate fi protejată proprietatea privată, întreprinderile mici și mijlocii. Resimt corupția și încercările de expropriere abuzivă.

La fel ca în Europa Occidentală, noua clasă capitalistă din marile orașe rusești, începând cu Moscova, se pronunță în mod natural pentru alegeri libere transparente, pentru evoluția pașnică a regimului politic, pentru limitarea birocrației și posibilitatea tragerii la răspundere a demnitarilor statului. Această nouă clasa minoritară cere libertatea presei și anularea monopolului informațiilor, care transformă mass-media în propagandă.

Pe acest fundal, au apărut protestele împotriva actelor de manipulare a alegerilor parlamentare din 2011. Tot așa se explică și ampla manifestare anti-Putin din 2012.

Regimul politic a răspuns în forță. Societatea civilă, mai ales prin instituțiile ei străine, precum Open Society Foundation, a fost diabolizată și interzisă. Tentativele de modernizare și democratizare au fost ștampilate drept acte de sabotaj ale CIA și ale Occidentului destabilizator. S-a creat impresia că forțe contrare concurează la punerea în pericol a țesutului social și politic al Rusiei. Pe de o parte, dependența de stat și gradul ridicat de corupție fac din acest sistem un patron de neînlocuit. Pe de altă parte, societatea urbană nemulțumită de funcționarea statului, dar cu orizonturile de așteptare blocate tinde să-și compenseze frustrările prin reinstalarea sa necritică în mitul marii puteri amenințate de conspirația internațională. S-a creat astfel un amestec mai periculos decât cocktailul Molotov: cocktailul Putin. El nu explodează, deocamdată, este dezamorsat de (și în) mâna forte a regimului.

Revoluțiile portocalii din Ucraina și Georgia, continuate apoi prin marile manifestații din Maidanul kievian în toamna anului 2014 l-au speriat ultimativ pe Putin. A știut imediat că, oricând, ceea ce s-a întâmplat la Kiev se poate repeta la Moscova.

A trecut la măsurile operative, cum se spune la KGB. S-a intensificat fără limite o întreagă propagandă care înfierează protestul democratic drept o înscenare occidentală anti-rusă, prin intermediul Țărilor Baltice, al Poloniei sau al României. S-a creat impresia că, la Kiev, democrații sunt naziști, fasciști, ultranaționaliști cu intenții anti-ruse.

61% dintre ruși au crezut în intențiile Kievului de eliminare a rușilor din estul Ucrainei. 88% dintre ruși cred și azi că SUA și alte țări occidentale duc un război informațional împotriva Rusiei, pentru a o izola și a-i șubrezi independența. Propaganda rusă și-a generalizat, în realitate, acțiunea, cu mult înaintea anexării Crimeii, confirmând încă o dată că prima victimă a oricărui război este adevărul. Factorul principal al solidarității negative a rușilor, având ca efect creșterea spectaculoasă a popularității lui Vladimir Putin, constă în resentimentele lor anti-occidentale.

Potrivit datelor furnizate de dr. Lev Gudkov, directorul centrului independent de sondaje Levada, de la Moscova, în noiembrie 2014, 73% dintre ruși aveau o părere negativă despre SUA și 63% despre UE. După impunerea celui de-al treilea val al sancțiunilor economice occidentale și apariția primelor efecte economice și financiare negative, sentimentul de izolare a crescut exponențial.

Propaganda oficială a reacționat reinventând opțiunea chineză, adică succesul economic fără democratizare. Rușii par să fi uitat de amenințările Chinei în Siberia extrem orientală. Marea putere globală a Chinei, care-și croiește drumul independent, fără scrupule democratice majore, se bucură de simpatia a 75% dintre ruși. De altfel, această scală revizuită de simpatii și antipatii se reflectă și în statistica tulburătoare a investițiilor străine în Rusia, după începerea conflictelor în estul Ucrainei. Investițiile directe ale țărilor europene au scăzut cu 63%, în timp ce investițiile asiatice, mai ales din China, au crescut cu 560%!

Iată tabloul paraliza(n)t al realității politice și sociale interne din Rusia. Dar, așa cum observă experimentatul diplomat german Wolfgang Ischinger, președintele Conferinței Internaționale de Securitate de la München, nici la începutul anilor '70 ai secolului trecut nu bănuia cineva că Estul și Vestul aveau să se întâlnească în curând la masa Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE) de la Helsinki, consacrând coexistența pașnică, ordinea internațională și siguranța reciproc garantată a

frontierelor. Nimeni nu se aștepta, apoi, ca la începutul anilor ’80, un nou lider sovietic să reformeze comunismul, prin mai mult adevăr și transparență. În sfârșit, puțini credeau în 1988 și chiar în 1989, că Zidul Berlinului și Cortina de Fier vor fi străpunse, anunțând sfârșitul comunismului. E-adevărat, e rândul nostru să observăm acum că Rusia a revenit în martie 2014, prin anexarea Crimeii, insultând semnătura URSS pe Actul Final de la Helsinki.

Tot așa și în viitor, continuă Ischinger, schimbarea este posibilă — prin menținerea însă, chiar și în actualul context Est–Vest, a „dublei strategii“.

Adică, pe de o parte, discuții, dialog, deschidere față de adversar. Pe de altă parte, fermitate și consecvență în apărarea propriilor valori, inclusiv prin consolidarea unui nivel de securitate și alertă militară pe măsura amenințărilor.

III. Război, co-angajare sau co-evoluție?

Ceea ce putem observa imediat este că Rusia păstrează inițiativa militară în Crimeea și Ucraina, și pe cea diplomatică și propagandistică în relațiile cu restul lumii.

Țările pivot ale UE, începând cu Germania, au politici fluctuante față de Rusia. Au crezut în posibilitatea dialogului, mai mult decât în cea a sancțiunilor. A fost nevoie de încălcarea Acordului Minsk 1 și de semnarea unui Minsk 2 (nici acesta respectat întru totul de ruși în estul Ucrainei), pentru ca iluziile Germaniei că Moscova poate fi înduplecată să se risipească.

Dar posibilitățile sunt limitate. Mai întâi că Germania și, alături de ea, întreaga Uniune Europeană nu agreează ideea unui război cu Rusia, în numele Ucrainei. Apoi, țările europene suferă ele însele, economic și comercial, deci implicit politic, după impunerea sancțiunilor împotriva Rusiei. În al treilea rând, un sindrom mai vechi, foarte periculos, își face apariția în forță: renaționalizarea Europei. Statele naționale, cu alte cuvinte, își recâștigă rolul și obsesiile suveraniste, în dauna solidității și solidarității edificiului federativ european. Criza economică și percepția patologiei birocratice de la Bruxelles au dus la mișcări anti-europene și tendințe centrifugale, în interiorul UE și al statelor membre, la neîncredere în democrație. Aliajul perfect al vulnerabilității, de care Rusia știe să profite.

Ceea ce se întâmplă în Ungaria, Grecia, Cipru, Cehia, Slovacia, ca să nu mai vorbim de Serbia, este o alunecare vădită spre Rusia — politic și economic. Fisuri periculoase au apărut, așadar, în frontul occidental. Ele invită la o politică de divizare și subminare a Occidentului „capitalist și

imperialist", inițial conceptualizată și parțial practicată de Lenin și Troțki, după Tratatul de la Brest-Litovsk[1]. Prin semnarea păcii separate cu Germania, noua Republică a Sovietelor a urmărit scindarea adversarilor occidentali, o posibilă alianță cu Germania împotriva Europei și pregătirea terenului pentru revoluția comunistă mondială. Ultima n-a funcționat atunci, dar alianța ruso-germană — în chipuri și evoluții variabile catastrofale — a devenit una dintre realitățile secolului extremelor.

Dar, până una-alta, frontul european împotriva lui Putin, oricât de fragil și marcat de verigi slabe, rezistă.

Pe de altă parte, SUA promovează o politică la fel de duplicitară, împotriva aparențelor. Nici americanii nu vor, în mod evident, un război cu Rusia, în numele Ucrainei. Congresul, dominat de republicani, intenționează să înarmeze Ucraina cu faimoasele „arme letale defensive", dar mai mult ca o armă ofensivă împotriva lui Obama. Administrația prezidențială se opune, dar e vorba de acea opoziție manifestată și în atitudinea față de Siria, cu un an în urmă. Americanii îi așteaptă pe europeni să acționeze, europenii nu-i mai așteaptă pe americani. Situația pare critică.

În realitate, evidența superiorității militare americane și expresia ei instituțională (care este NATO) funcționează deocamdată perfect, făcând abstracție, parcă, de piedicile puse de politicieni. O resolidarizare a alianței — cu noi centre strategice și desfășurări simbolice, dar explicite în regiunea proximă a teatrului ucrainean și în raza de acțiune a provocărilor rusești — reprezintă o realitate incontestabilă de descurajare. Se conturează un perimetru inatacabil, controlat și garantat de NATO și UE, dar și incapacitatea unor țări precum Ucraina, Moldova sau Georgia de a-și depăși statu-quoul lor eurasiatic (cu accentul pus pe „asiatic"). Adică, în traducere neliberă, se simte controlul Rusiei.

Între timp, un război propagandistic anti-occidental intens camuflează câștigurile militare consolidate, ale rușilor în Ucraina de Est. Oare, urmează extinderea Noii Rusii, spre Odessa, gurile Dunării și Transnistria? Posibil, dar greu de crezut. În plin vertij al revizuirii balanțelor de putere, Rusia nu-și poate permite să piardă balanța de *common sense*, prea mult rodată la vechea școală a diplomației țariste și sovietice, în ceea ce privește calibrarea intereselor naționale la capacități și posibilități, independent de flamele patriotarde retorice.

---

[1] Acord încheiat pe 3 martie 1918 între Rusia și Puterile Centrale, ce a marcat ieșirea Rusiei din Primul Război Mondial. Deși a devenit nul până la sfârșitul anului, totuși a declanșat procesul de cucerire a independenței de către Finlanda, Polonia, Letonia, Lituania și Estonia.

Așa cum nu-și poate permite un război fratricid frontal cu Ucraina, primul plămân al Marilor Rusii istorice din fiecare epocă, tot așa, Moscova presimte că perseverența redesenării extensive a hărților Europei, fie chiar și în fostul spațiu sovietic, echivalează cu stârnirea unei confruntări totale pe care n-o poate câștiga. Occidentul european și SUA se arată mai puternice economic, mai bine înarmate și mai motivate moral și societal decât Rusia, în orice scenariu de război — convențional sau nuclear.

Pericolul continuării actualei stări de lucruri, totuși, este declanșarea unor operațiuni militare necontrolabile, posibil nucleare, printr-un accident. Provocările repetate ale Rusiei în spațiile aeriene internaționale și aparținând unor membri NATO și UE, manevrele militare nesfârșite la frontierele sensibile ale NATO și UE, în Marea Neagră sau Marea Baltică pot oricând declanșa ceea ce americanii numesc *deadly mishappenings*, adică nesansa fatală căutată cu lumânarea.

În aerul irespirabil al amenințărilor propagandiste și al tensiunilor diplomatice care împovărează orizontul colectiv de așteptare a unui conflict inevitabil, un astfel de accident ar inflama rapid și iremediabil Europa și, poate, întreaga lume. S-a mai întâmplat, bunăoară cu exact 100 de ani în urmă.

Care sunt soluțiile? Dacă nimeni nu vrea război cu Rusia, în numele Ucrainei, într-un grad sau altul al omisiunii involuntare, atunci singura ieșire din impas rămâne armistițiul, reconcilierea și pacea.

Așa cum, înainte de 1989, era la modă teoria convergenței sistemelor politice și economice, care presupunea apropierea naturală a comunismului de capitalism prin paradigmele comune ale modernizării tehnologice, au reapărut teoriile „co-evoluției" sau „co-angajării". Ele presupun un rol de egalitate pentru Rusia, în exigențe și concesii, un *mixtum compositum* între *containment* (îndiguirea de rigoare) și *engagement* (stimularea conversației pentru împăcare), inclusiv prin acceptarea teoriei și practicii sferelor de influență reciproce.

Un exemplu: „Noi, occidentalii, cu Uniunea Europeană, în care intră cine vrea și rămâne cine poate. Voi, rușii, cu Uniunea Eurasiatică, în care intră cine vreți și, eventual, ca să mai glumim puțin, din care nu mai scapă nimeni! Între ele, stabilim echilibrul minim posibil." Sunt forme obligatorii de motivare a unei puteri regionale, în criza ei profundă de identitate politică internă, dar care ar putea deveni, chiar și pentru puțină vreme, o putere mondială fatală, prin declanșarea unei confruntări globale, de proporții. Avem de ales?

Aș face însă o diferență necesară între adepții occidentali ai sistemului Putin și suporterii nostalgici ai Rusiei eterne, eventual dostoievskian-leniniste, care par pregătiți să deschidă generos porțile cetății pentru adăpostirea cailor troieni, pe de o parte, și strategii neînduplecați când e vorba de scopuri, flexibili și creativi, când e vorba de mijloace, căi și metode tactice, pe de altă parte.

IV. Eurasianismul — ideologia

Întâmplarea (sau poate că nu) face ca, dacă istoria emblematică a Eurasiei să fie opera unui autor francez, Hélène Carrère d'Encausse, atunci redescoperirea și cercetarea cea mai recentă a eurasianismului ca ideologie a imperiului să-i aparțină tot unui autor francez, și tot femeie. E vorba de Marlene Laruelle, în prezent profesor la The George Washington University, în SUA, care semnează extrem de utila lucrare *Russian Eurasianism. An Ideology of Empire*[1].

Firește, eurasianismul are propriii teoreticieni și adepți, în primul rând în Rusia, dar și în alte țări din fostul spațiu sovietic, precum Kazahstan, Azerbaidjan sau chiar Turcia. Dar privirea occidentală din afară e de preferat, pentru că vede, evaluează și sistematizează la rece fenomenele transformate în pasiuni de autorii eurasiatici înșiși. O vom folosi, deci, în cele ce urmează.

Eurasianismul este filosofia, cultura sau ideologia celei de-a treia căi, care extrage Rusia și Asia Centrală din periferiile altora, aducându-le în propriul centru, „salvându-le" pe amândouă de schizofrenia eternei dileme Occident–Orient, Europa sau Asia.

Eurasianismul are o evoluție istorică clasică, cu autori și practicanți începând din secolul al XIX-lea. Azi vorbim de un neoeurasianism, amplu și insistent ca discurs pe scena publică rusească, îmbogățit și reactivat după 1991, oscilând între curentul cultural filosofic și noua ideologie a Imperiului Putin.

Dintre clasicii slavofili ai specificității eurasiatice, Petr Chaadaev este cel mai des citat, cu faimosul său enunț, din 1829: „Noi nu aparținem niciuneia dintre marile familii ale rasei umane, nu suntem nici în Vest, nici în Est, nu avem tradițiile lor." Sau iată ce spunea Dostoievski, în 1881: „În Europa am fost tătari, în Asia suntem europeni."

---

[1] Apărută la Woodrow Wilson Press, Washington D.C., 2008.

Dar dacă panslavismul este o primă formă de euroscepticism, să spunem, în termeni actuali, totuși, încă de la înfrângerea rușilor de către englezi, francezi și italieni aliați cu turcii, în Războiul Crimeii (1856), precum și din cauza decepțiilor suferite de ruși după Congresul de la Berlin, dintre marile puteri europene și Imperiul Otoman (1878), a apărut o nouă orientare spre Răsărit, spre Asia Centrală ca spațiu de proiecție imperială.

Dintre noii teoreticieni *vostochniki*, adică „orientaliști", Vladimir I. Lamanski (1833–1914) este primul care definește Rusia ca un centru eurasiatic și multietnic al lumii mediane (*srednii mir*). Și Konstantin Leontiev (1831–1891) pledează pentru deschiderea Rusiei spre Asia, pentru că doar acolo Rusia va găsi resurse de putere și identitate, prin respingerea Europei — după aliațele istorice, Europa dovedindu-se mai mult turanică decât slavă. Avem aici de-a face, în primul rând, cu un substitut geopolitic al eșecului europenizării Rusiei, la mijlocul secolului al XIX-lea. „Pentru acești ruși, scrie Laruelle, atracția față de Asia a fost doar o oglindă, o formă de contestare a centralității Vestului. Ei au avertizat fără încetare împotriva riscului colonizării intelectuale de către lumea romano-germanică."

Dar dacă eurasianiștii primei generații mai degrabă i-au întors spatele Europei decât să-și întoarcă fața spre Asia, altfel stau lucrurile după 1920. După Revoluția Bolșevică, cercurile intelectuale ale emigranților ruși din Occident dezvoltă teoriile compensatorii ale Rusiei ideale — nici occidentală, nici comunistă.

În spiritul morfologiei culturii, la fel ca și în cazul unor Spengler, Frobenius ori, la noi, Lucian Blaga și Vasile Băncilă, gânditorii ruși emigranți interbelici își caută identitatea între filosofie și ideologie, contestând atât democrația, cât și totalitarismul fascist sau bolșevic. Rezultatul este uneori fascinant din punct de vedere intelectual, fiind parte a istoriei culturale ruse, în primul rând.

După 1991 însă, neoeurasianismul devine cea mai elaborată ideologie conservatoare. Susține că, dacă Rusia nu este un stat avansat, el are totuși un specific nereproductibil și trebuie să se „dezvețe de Occident", prin respingerea „imperialismului identității europene".

După 2000, odată cu începutul epocii Putin, neoeurasianismul dobândește valențe noi. Prin marele antropolog Lev Gumilov, sulfurosul, dar actualul geopolitician Aleksandr Dughin sau filosoful ortodoxist Alexander Panarin, noua ideologie include reflecția etnocentrică și geopolitică — în care respingerea Occidentului (mai ales în varianta fascizantă a lui Dughin) este asociată cu descoperirea spiritualității musulmane, planificându-se inclusiv o axă ruso-turcă, menită să rivalizeze cu Uniunea Europeană. Așa

a apărut și ideea Uniunii Eurasiatice, promovată insistent de sistemul Putin, împotriva opțiunilor europene susținute de Ucraina, Republica Moldova sau Georgia.

Avem aici de-a face cu un curent cultural fundamentalist sau cu o nouă filosofie postsovietică, în stare să explice, făcând digerabil, apetitul neoimperial al Moscovei în Asia Centrală?

Este însă clar că gânditorii neoeurasiatici, îndeosebi Gumilov și Panarin, merită citiți și traduși. Cel mai puțin original și controversat, dar și cel influent în cercurile politice și militare de la Moscova rămâne Dughin, a cărui teorie geopolitică pleacă de la competiția inevitabilă a Rusiei cu America și de la solidarizările panortodoxe și eurasiatice ca soluție ad-hoc.

Noul Imperiu Eurasiatic are deci și o ideologie, oricât de autojustificativă, nu doar un elan crescut pentru enclave și anexiuni. Suntem în fața unui nou început, așadar.

EUROPA, ÎNTRE CRIZELE DE CREȘTERE ȘI CRIZA TERMINALĂ

Conferință publică, Teatrul Național „I.L. Caragiale"
ianuarie 2015

Există un roman care se numește *Karpathia*, de care numai în mod accidental probabil ați auzit, pentru că a apărut anul trecut, în septembrie, în Franța. În decembrie, a luat Premiul Interallié, care este unul dintre premiile mari ale debutului de stagiune literară în Franța, nu chiar ca Gallimard sau Premiul Academiei, dar nici departe. Acest roman, *Karpathia*, este scris de un bacteriolog, un microbiolog plin de succes, foarte eficient în ceea ce făcea.

La un moment dat, în urmă cu câțiva ani, se lasă de laborator și se apucă de scris. Și prima lui carte este acest roman de 400–500 de pagini. Omul are o origine șvabă. (Vedeți că originile săsești și șvabe sunt, oarecum, de actualitate, dar n-a cunoscut Suabia bănățeană și nici măcar nu s-a născut în cea germană, ci e francez sadea.) Se numește Mathias Menegoz. Numele lui, poate, nu vă spune mare lucru, dar o să vă spună.

Romanul acesta este descrierea călătoriei unui cuplu de aristocrați austrieci care, după căsătorie, fac un drum destul de lung. Pe la 1830 să fie, de la Viena, călătorind pe Dunăre până la un punct, luând apoi căruțele pe drumurile prăfoase care erau pe atunci și ale Transilvaniei, nu numai ale

Valahiei. Încet și sigur, oamenii ajung la capătul călătoriei, care este undeva între Reghin și Toplița. Aflăm că acest conte, pe care îl cheamă Korvanyi, un conte maghiar, dar naturalizat la Viena, în imperiu, ca tânăr ofițer, căsătorit cu o aristocrată austriacă, pur austriacă, vrea să-și recupereze proprietățile din Transilvania, cu păduri cu tot, proprietăți abandonate de familie după revoluția unor țărani sângeroși, cum ar fi Horea, Cloșca și Crișan, în 1784. E primul care, din familia lui, vine înapoi la moșia maghiară de la Korvanya, undeva între munți, între păduri și lacuri. Omul se stabilește acolo cu tânăra lui soție și începe să refacă un univers istoric tradițional, dar, totuși, necunoscut, complet străin și ostil. Familia lui stăpânea de la venirea regilor maghiari colțul acela din Carpați.

Romanul, de-a lungul acelor 400–500 de pagini, este descrierea acestui proces de inițiere în Carpatia a unui central-european printre români, unguri, secui țigani și germani. E romanul unei nevinovății, care traversează vinovăția și apoi trage concluziile.

Romanul este o descoperire a lumii în conflict. Foarte interesant. Conflictul acesta se desfășoară între oameni diferiți — n-aș merge până acolo încât să-l numesc interetnic. Nici noțiunea de populism și nici noțiunea de multiculturalitate, mie, cel puțin, nu-mi spun prea mult, și atunci voi încerca, între altele, să fac și un mic exercițiu de defrișare terminologică, înainte de a vorbi despre noțiuni politice, geopolitice sau istorice propriu-zise. Aristocrații maghiari se simt complet nesiguri și amenințați din toate părțile, de privirile lupilor din pădure, de slugi (care sunt, totuși, secui, adică mai asemănători), de o lume complet medievală în sensul primului Ev Mediu. Dar suntem după 1830, și aristocrații noștri erau obișnuiți cu altă lume la Viena. Conflictul este între așa-zișii haiduci (niște români care vin din Moldova ocupată de ruși, în perioada respectivă, ni se spune) și oamenii locului (curtea contelui maghiar și alți nobili secui din preajmă). Țiganii, între ei.

O preafrumoasă unguroaică este violată, apoi niște copii ai sătenilor sunt găsiți sfâșiați. Satele din jur, mustind de valahi, încep să-l considere pe acest conte maghiar un vârcolac. Și începe o tensiune, un fel de răzmeriță tăcută, dar foarte intensă, a oamenilor care vor răzbunare împotriva căpcăunului. E o întreagă luptă, unde apar foarte des și români din Moldova. Românii sunt interesanți, unul dintre ei este conducător militar, dorm în peșteri, dar nu sunt primitivi, ci mai degrabă *guerrilleros*. Principalul creier din spatele șefului cetei românești e un cărturar-țăran-preot vizionar, așa cum apare și în *Creanga de aur*, la Sadoveanu. Culmea este că și romanul lui Sadoveanu, și cel al francezului se desfășoară în același topos: Munții

Rodnei și Munții Călimani. Nu e o coincidență. Și nu e un roman cu personaje pozitive, eventual ungurii, și negative, bunăoară românii. Sau invers. Este un fel de valorificare sau descriere a potențialului conflictual nestins, independent de etnia sau poziția socială a adversarilor.

Romanul se termină după o serie de răzbunări și după lichidarea capilor răscoalei. În fine, după ce castelul e, între timp, distrus de valahi, ars pe o catacombă în care sunt copii, bătrâni, țigani, valahi, unguri, secui. Toți mor. Romanul se termină cu o frază care sună cam așa: contele și contesa sunt în viață, cu greu, dar în viață și își privesc neputincioși proprietățile împădurite din estul Carpaților, de pe acest pământ „mustind de sânge și de ură".

Romanul acesta anunță starea de conflict care a contaminat întreaga Europă până în cele mai adânci cotloane. E o poveste de la 1830, dar, bineînțeles, e vorba și de o atmosferă a noii conflictualități.

Noua conflictualitate este, în Europa, marcată prin câteva fenomene spectaculoase.

Mai întâi, e vorba de un război deschis la granițele răsăritene, *extra muros* în raport cu NATO și Uniunea Europeană, dar, totuși, cât se poate de european. Europa, chiar și în viziunile restrictive ale Războiului Rece, se întindea de la Atlantic până la Urali. Între Ucraina și Rusia, e un război care evoluează de la o oră la alta, practic, în ultimele luni.

Apoi, e vorba de un război generalizat în Orientul Apropiat, care este o proiecție a Europei prin prezența acolo a Israelului (reprezentând un experiment european, occidental, din mai multe puncte de vedere) și prin eșecurile Occidentului (atunci când e vorba de eșuarea Primăverii Arabe și de închiderea neconcludentă a unui război de zece ani în Irak, a unui război de zece ani în Afganistan și așa mai departe).

În fine, să ne amintim și de ceea ce s-a întâmplat în ultimele zile din acest ianuarie, o tragedie care, statistic și sociologic, nu ar trebui să fie un eveniment crucial în istoria Europei — au fost omorâți 17 oameni la Paris. În aceleași zile, au fost omorâți 2 000 de oameni în sate din Nigeria, iar 40 de oameni au sărit în aer în Yemen. Așa cum spun americanii realiști, fără conotație politică, toate aceste victime ale terorismului sunt mai puține la umăr decât morții loviți de fulger în Statele Unite într-un singur an. Asta, ca să ne încurajăm viziunea și în funcție de statistici.

Din păcate, însă, Europa este inflamată de conflicte clasice — conflicte care, într-un fel sau altul, păreau rezolvate. Aici este marea și prima problemă. Antisemitismul, holocaustul și cel de-al Doilea Război Mondial, exacerbarea răului în fiecare națiune, apoi amplificarea acestor conflicte

ideologice păreau rezolvate în istoria post-națională, aproape post-politică a Uniunii Europene — după 1945 în Vest, dar mai ales după 1989 și în Est. Și totuși, antisemitismul face victime în Franța, pentru că e vorba de țara cu cel mai mare număr de evrei din Europa și cu cel mai mare număr de musulmani în raport cu populația, iar aici polii acestei tensiuni se apropie în mod foarte periculos. Cu câteva luni mai înainte, un francez tânăr a împușcat trei copii și un profesor la o școală religioasă evreiască din Toulouse. Cu ceva vreme și mai înainte, un tânăr islamofob, venind dinspre Irak via Berlin, a împușcat, la gura țevii, cum se spune, alte câteva persoane, în Muzeul Evreiesc din Bruxelles. Nu mai poate fi vorba de o coincidență. Coincidența, în orice caz, a devenind imposibilă atunci când un prim-ministru israelian (neinvitat, în primă instanță, la Paris, la ceremoniile de solidaritate de după asasinate) le-a cerut celor de față, în prezența președintelui țării-gazdă să nu mai stea în Franța, ci să plece spre Israel. O astfel de situație n-a mai existat, practic, de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, nici la nivelul intensității unor atentate, nici la nivelul concluziilor care s-au tras, poate, prea repede. Aici problema, însă, se complică, pericolul este mai mare și mai profund — iar acest pericol este același care declanșează un război în estul Europei, care nu termină războaiele din Afganistan și din Irak ale americanilor și care ține de identitatea fisurată a Europei.

Declinaționiștii, catastrofiștii sau analiștii, cronicarii apocaliptici ai Europei nu au apărut odată cu atentatele din 11 septembrie 2001. Pe aceștia îi avem de la începutul umanității.

Nietzsche știa că omul obișnuit e în declin și că se vor prăbuși și națiunile, deși despre asta nu se prea vorbește. El nu vedea în supraomul său decât un fel de european cu mai multe înclinații franțuzești decât englezești și germane — fără să fie teutonofob, nu era nici teutonofil, așa cum au încercat unii să-l recupereze în evangheliile naziste. Însă, există cel puțin doi–trei gânditori care marchează (teoretic, segmentând) gândirea filosofică sau politică referitoare la sfârșitul Europei.

Cel mai interesant, pentru mine, și mai actual, este Oswald Spengler care, la sfârșitul Primului Război Mondial, în 1918 și apoi într-o ediție revăzută din 1922, publică *Declinul Occidentului* (*Der Untergang des Abendlandes*). Este o carte tulburător de conceptuală, care a marcat o întreagă epocă, deși a fost ironizată și criticată atunci când a apărut, de către Thomas Mann sau de György Lukács (primul, de pe pozițiile marelui romancier, al doilea, de pe poziții marxiste încă benigne). Cartea aceasta își face loc și este astăzi mai valabilă ca oricând — mă mir că editurile noastre

n-o republică mai intens. Este o carte despre civilizații, culturi și religii care se nasc și pier, despre ascensiune și declin. Spengler împarte civilizațiile în mai multe categorii, parcă sunt vreo opt nu intrăm în detalii — astea sunt șansele conferințelor colocviale, la adăpostul unei săli renovate de teatru, să nu trebuiască să dăm citate, să nu atribuim decât atunci când e strict necesar, evitând, în același timp, în felul acesta, cu o oarecare relaxare, riscul plagiatului. (Fără să-l forțăm, însă, prea mult.) În fine, omul are opt cicluri civilizaționale. Și pe chinezi îi vedem acolo. Interesant de punctat e că Spengler îi pune pe arabi și pe bizantini sub aceeași cupolă, la propriu, cupola bizantină și cupola arabă. Probabil, a existat o metaforă care i-a sugerat această plasare împreună. Așadar, el numește reuniunea dintre civilizația arabă plus civilizația bizantină drept „civilizația magică" sau „a adâncului" — care poate fi în jos, spre rădăcini, dar poate fi și în sus, aspirațional, în edificii. Exemplul relevant e Sfânta Sofia care, nu întâmplător, a fost și biserică bizantină, și moschee arabă (cumva, confirmându-l pe Spengler în juxtapunerea asta, poate forțată).

Spengler este unul dintre cei mai interesanți gânditori, prin viziunea sa despre sfârșitul civilizației occidentale, care începe odată cu dispariția „civilizației romane", ca să zic așa, sau „magice". Și magice, și romane! Civilizația noastră, care are rădăcini greco-latine, iudaice și creștine (toate astea la un loc) plus iluminismul, ca să facem dintr-o poveste lungă una scurtă, dau civilizația romană. Ei bine, civilizația asta se apropie de sfârșit, spunea el prin 1918–1922. Civilizația noastră a cam ținut 1 000 de ani, niciuna nu depășește vârsta asta. Și aici încheie.

Apoi vorbește despre „stăpânii albi": popoarele dominatoare care creează civilizația occidentală, pe care el o mai numește și „faustică". Această civilizație a oamenilor albi, spune la un moment dat Spengler, s-a impus mai întâi cu forța, apoi prin negocieri, și va ajunge, nu peste multă vreme, să dorească, prin lingușiri, să-și obțină locul la masa istoriei. Deci, va ajunge într-o stare de supunere, de nouă vasalitate. O fi sau nu o fi adevărat? Mai spune, de exemplu, că rușii sunt și ei capabili de o civilizație nouă. Condiția este ca dostoievskienii să scape de bolșevici și, când vor scăpa de bolșevici, ei vor avea propriul lor eon de creativitate distinctă, în civilizația faustică a Occidentului. Se pare că n-au scăpat nici până astăzi de bolșevici. Nu că celorlalți le-ar fi fost mai prielnic faustianismul sau Faust.

În fine, Spengler scrie despre sfârșitul lumii, în anii de după sfârșitul Primului Război Mondial. Dar Spengler este german și moare relativ tânăr, la 56 de ani.

În 1945, după cel de-al Doilea Război Mondial, apare un istoric, deja cunoscut ca profesor la Oxford, care a înființat după Primul Război Mondial grupul de discuții Chatham House (*the Royal International Affairs Think Tank*). Este vorba despre Arnold Toynbee, care își începe opera cu așa-zisul *Studiu asupra istoriei*, într-un prim volum, mai mic. Apoi, sub același titlu, va construi o operă de câteva zeci de volume. E un autor copleșitor, pe care mulți îl detestă din această cauză și pe urmă refuză să mai găsească argumente valabile citindu-i cărțile. În realitate, dacă îi citești cel puțin versiunea compendiu, afli lucruri interesante. El a depistat multe civilizații titulare, unele în stadiul de inhibare, altele semiratate. La un moment dat, Toynbee spune, în 1945: să fim atenți, să nu ni se întâmple ca doar albinele și furnicile să rămână singurii martori ai următoarei evoluții; mai întâi, au fost dinozaurii, apoi alte mamifere mari, apoi mamiferul dominant care este omul și, la sfârșit, „vom rămâne doar noi singure pe pământ, albinuțele și furnicuțele". Toynbee, spre deosebire de Spengler, nu are o viziune de montaj liniar. Nu că ar fi prea liniar nici acest morfolog al culturii, care i-a inspirat atât de mult pe Blaga și pe Frobenius… Spengler e originalul. Blaga are o gândire foarte interesantă și poetic fertilă, transcriind modelul morfologiei culturale în cultura română. Elvețianul Frobenius a făcut-o pentru elvețieni și pentru africani. Dar Spengler a elaborat, ca orice german respectabil, cadrul conceptual, solid, de bază pentru ceilalți.

Pentru Toynbee, civilizațiile sunt ca roțile unei mașini. Automobilul are patru roți și nu avansează decât în măsura în care cauciucul, anvelopa de pe asfalt, se mișcă și roata se-nvârte. Înaintarea automobilului este similară cu înaintarea umanității, iar roțile automobilului sunt culturile care vin de jos și fac aceste mișcări circulare, ciclice în istorie. În felul acesta, pun tot timpul vehiculul în mișcare, asigurând progresul.

Deloc întâmplător, după sfârșitul Războiului Rece, mai apare un gânditor. Dar să rememorăm care au fost ceilalți. În tradiția filosofiei fataliste, cine putea fi gânditorul, după 1918, dacă nu unul german? Cine putea să fie, în 1945, gânditorul schimbărilor de civilizație, dacă nu un istoric de la Oxford? Ei bine, după 1989, apare americanul. El se numește Samuel Huntington. Omul este profesor la Harvard, e un fost discipol al lui Henry Kissinger, face parte din categoria gânditorilor politici realiști care nu se încurcă în detalii, văd conflictele în spectrul culorilor de bază sau chiar, dacă se poate, în alb și negru. Și astăzi suntem în siajul gândirii huntingtoniene, deși lucrurile s-au mai complicat. Spre deosebire de Spengler sau de Toynbee, Huntington, fără să aibă o gândire originală, ne oferă un orizont

deschis și captivant. Tezele lui sunt acestea: am ajuns nu în faza post-istorică sau post-națională, ci în faza inter-civilizațională. Nu mai e Războiul Rece, nu ne mai luptăm între ideologii și state sau superputeri, ne vom lupta între civilizații, înțelese în principal ca variabile sau rezultante ale religiei. Principalul conflict este între creștinism și islamism. Islamul este frustrat, depășit de evenimente, a ocolit modernitatea, Renașterea, Iluminismul, are un miliard de practicanți, e în situația de a-și rezolva conflictele prin sânge, spune el referindu-se la marginile, liniile, frontierele însângerate ale Islamului. În 2001, în decembrie, după atentatele de la New York, Huntington publică în săptămânalul *Newsweek* un articol cu aplecare către Islam, pornind de la cartea proprie. Acela e un articol în care descoperă ceea ce nu aflase în 1996. Nu doar granițele Islamului sunt însângerate, ci și căptușeala interioară a lumii noastre. Probabil, evenimentul năprasnic din septembrie 2001 — care a avut loc nu în Islam, ci în Mecca occidentală — l-a făcut să tragă această concluzie.

Și aici am rămas. Omul sub cupola căruia stăm astăzi în materie de gândire strategică, la marginea lumilor, este acest Huntington. În jurul lui s-au creat biserici, capele de suporteri, hermeneuți; dar are și foarte mulți adversari. Însă există și un alt american extrem de interesant, care se numește Richard Bulliet. În 2004, a scris o carte care abordează cele două brațe ale civilizației noastre, islamismul și creștinismul, intitulată *The Case for Islamo-Christian Civilization*. Părerea lui este că Islamul și Creștinătatea sunt la fel. Povestea nu este de conflict între civilizații, nici de conflict între religii, nici de conflict între ignoranțe reciproce, cum spunea criticul literar american de origine palestiniană Edward Said. Nu e nici un conflict între percepții, cum spune filosoful și sociologul francez Edgar Morin. Nu e vorba de conflict, e vorba de o interpretare greșită, spune Bulliet. Și ne aduce aminte de toate exemplele clasice, dar pe care merită să le rememorăm acum, pentru că fac parte din patul germinativ al problemelor Europei de astăzi, în care poate fi, din când în când, implantată și o mină antipersonal sau câte un băiat drapat în negru, care te ține ostatic și, în așteptarea răscumpărării, îți taie capul.

Acest autor spune că există lucruri comune și certe care niciodată nu merită ascunse. Anume faptul că islamismul și creștinismul au același tată și aproape aceeași mamă. În fine, două civilizații și religii care cred în Dumnezeu, ca stăpân și creator al Universului. El nu poate fi cunoscut decât prin revelații; de asemenea, ambele cred în pedeapsă, în răsplată, ambele cred în viața de apoi, dar și în responsabilitatea personală. Bulliet regrupează apoi câteva evenimente istorice care pe mulți i-au făcut să creadă

în teza ostilității totale, radicale între islamism și creștinism. El amintește, astfel, de Reconquista (reocuparea de către creștini, în aproape 800 de ani, a Peninsulei Iberice), apoi de cruciadele creștinilor (care, tot așa, au durat sute de ani și au distrus Ierusalimul), dar și de expedițiile lui Napoleon în Egipt (în 1798–1802). Toate aceste războaie nu ilustrează un conflict programat, predestinat între Islam și Creștinătate, pentru că de-a lungul istorie am avut și alte conflicte repetate și de durată — între Franța și Germania, între Germania și Rusia, între cetățile italiene, între cetățile grecești. De ce n-am vorbi și despre conflictele creștinism-islamism în aceiași termeni?

În definitiv, în Marea Mediterană, care astăzi e spațiul comun în care se consumă toate aceste conflicte Nord–Sud, unii îi identifică și separă pe creștinii carabinieri care apără țărmurile Italiei, de refugiații libieni, sirieni sau arabi. În acest spațiu au existat conflicte Nord–Sud, Sud–Sud, Nord–Nord, Est–Vest cu mult înainte de apariția creștinismului și a islamismului.

Dar ce au făcut romanii cu evreii, pe vremea când nu existau, totuși, creștini și islamiști ireductibili?

Aceasta este narațiunea idealistului Bulliet, care are șansa să-și publice cartea după Huntington, dar într-o fază foarte nefavorabilă idealiștilor, pentru că tocmai începuse războiul în Irak și în Afganistan. Nu știam încă, pe atunci, că nu existaseră arme de distrugere în masă, nu știam cum se va termina. Credeam că cea mai puternică armă de distrugere în masă a Irakului era dictatura lui Saddam Hussein și, luați de valul acesta, mulți dintre noi ne-am pripit, poate, spunând: „Și ce, dacă nu sunt arme chimice sau de distrugere în masă?! În definitiv, acești americani își trimit băieții ca să învingă o dictatură. Lasă, că trebuie să triumfe democrația!“ Dar nu asta este problema, pentru că, revenind la Bulliet, nu a fost nevoie de atentatele teroriste de la New York și nu a fost nevoie să avem războaie distrugătoare într-un loc sau într-altul. Când a venit Hitler la putere în 1933, majoritatea englezilor și americanilor erau convinși că au, în germani, cel mai evoluat partener umanist al geopoliticii. Și uite că, în interiorul celei mai evoluate civilizații umaniste, care n-a ratat nici iluminismul, nici herderismul, nici kantianismul (toate sunt cuvinte oglindind fenomene eminamente germane), în interiorul acestei civilizații s-a produs cea mai mare fractură din istoria umanității — nu între Marea Moschee din Samarkand și Marea Sinagogă din Paris.

Ca să revin la tragedia din Paris, din acest ianuarie 2015, ea face parte dintr-un spectacol mai larg al schimbărilor europene, developate de câțiva ani încoace în mod dramatic. Adevărata dramă a Europei a fost criza

politică ce a urmat după criza financiară și după criza economică. Dar în ce constă criza politică?

Europa, referindu-mă aici la Uniunea Europeană, seamănă cu o confederație. Deci, o concentrare de state care, prin consimțământ voluntarist, își cedează suveranitatea în mod punctual, pentru diverse avantaje. 19 dintre aceste țări au și o monedă comună. Restul, nu. Dar fiecare are câte un președinte, un prim-ministru, partide, politici financiare și fiscale distincte, chiar dacă au aceeași monedă. O anomalie — din cauză că, la sfârșitul Războiului Rece, Kohl și Mitterrand s-au înțeles asupra monedei comune, fiecare cu gândul la altceva. Mitterrand a vrut să salveze francul, care era tot timpul apăsat de marca germană, iar Kohl a vrut să-și răscumpere, în felul acesta, reunificarea. Și, de atunci, lucrurile sunt complicate. Ceea ce vreau să spun este următorul lucru: criza politică n-a apărut în America, pentru că America este un stat suveran, cu administrație unică, și atunci când Fed sau Bush sau Obama dă dispoziție să se imprime bani, să se tipărească bani noi, aceeași imprimerie, cu aceleași rezultate funcționează și în Dakota de Sud, și în Utah, și la New York. În Europa nu se-ntâmplă asta, pentru că Germania este o țară puternică, având 80 și ceva de milioane de oameni, o țară cu productivitate și eficiență; dar are aceeași monedă cu, de exemplu, Grecia, o țară mai puțin eficientă și disciplinată, să admitem.

Problema este că nu avem un singur președinte, un singur prim-ministru, un singur șef de parlament. Chiar dacă Parlamentul European se numește parlament, nu este așa ceva. La Bruxelles, avem de-a face cu o democrație mai mult simbolică. Și atunci, pentru că nu există o conducere politică suverană în Europa, criza economică a dezvoltat criza politică imanentă acestei confederații. Criza politică imanentă înseamnă așa: există o doamnă la Berlin, oarecum mai puternică decât ceilalți, pentru că ea conduce o țară mai puternică decât Franța. Îi luăm pe ei, pentru că Franța și Germania sunt pilonii Europei; fără ei, greu de crezut că ceilalți se vor ocupa cu asta. Apoi, Germania n-a suferit o criză economică și financiară decât în mică măsură, însemnând că au făcut mai puține investiții publice. Dar motorul lor Otto cu multe ventile n-a încetat să se învârtă. În schimb, la francezi, la italieni nu s-a prea învârtit. Sau, dacă s-a învârtit, a luat nisip în angrenaj. Dna Merkel stă acolo bine-mersi, din 2005. În Italia, deși premierul Monti era în mod vizibil un lider european charismatic, învățat cu greul, pentru că a avut de-a face cu o țară nervoasă și nedisciplinată, totuși el n-a rezistat la putere. Să nu mai vorbim de Grecia. În această situație, s-a ajuns la cea mai periculoasă criză politică a Europei. Se numește criză

de suveranitate, de fapt, și este o criză a imposibilității federalizării — prin recursul insuficient la capcanele confederației. E aici o diferență importantă. Federalizarea presupune America, confederarea presupune ceea ce se întâmplă astăzi în Uniunea Europeană. Care este mecanismul contrar? O criză de suveranitate înseamnă nu doar faptul că nu avem o conducere comună, europeană, dar și că nici statele singure nu pot face mare lucru. O criză de suveranitate înseamnă, concomitent, o dinamică a renaționalizării Europei. Nu reușim să ne îndreptăm spre o Europă federală — pentru că Franța vrea o Franță mai puternică, Anglia vrea o Anglie atât de puternică încât, dacă nu-i convine, părăsește Uniunea Europeană, Spania are în față spectrul plecării Cataloniei din poveste, dar și Marea Britanie se teme de gândurile centrifugale ale Scoției.

Acest mecanism nu mai putea fi bănuit că va reapărea. Ieșise din prognoze. Cum adică? Ajungem de unde am plecat? Ajungem la conflictul dintre un conte maghiar și ciobanii valahi din estul Transilvaniei, la 50 de ani după răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan, după Revoluția Franceză, Kant și Napoleon?

Ajungem la eliminarea unora de pe teritoriul pe care am ajuns noi primii? Ajungem la pretențiile originare, de genul Scoția — a scoțienilor, Catalonia — a catalanilor? Sau la UKIP (Partidul pentru Independența Regatului Unit) al lui Nigel Farage din Marea Britanie, care spune „*Give my Britain Unite back*“, gândindu-se de fapt la eliminarea romilor noștri din regatul lor?

Și atunci, ce se întâmplă? Atunci, Partidul Conservator din Marea Britanie urcă vertiginos în sondaje, chiar dacă nu domină scena politică. Alternativa pentru Germania, o mișcare oarecum similară, are succese notabile în Germania. În Austria, Partidul Libertarian, care este un partid anti-european, e pe a treia poziție și se îndreaptă spre primele două.

Dar aceste partide eurosceptice existau mai demult. Să luăm, de exemplu, Lega Nord, care datează din 1972. Lega Nord este un partid mai mult regionalist și cu aspirații secesioniste. „Noi muncim și gândim, iar restul țării se odihnește“, par să-și spună membrii lui din nordul bogat. „Ce-ar fi să ne despărțim, sunt prea mulți bani transferați dinspre Nord spre Sud.“ Există, în arealul acestui partid din nordul Italiei, 60% dintre locuitori care vor să se despartă de Italia.

Însă în interiorul Tirolului de Sud — unde există o minoritate germană importantă, acesta fiind teritoriul de la nord de Veneto, ce i-a revenit Italiei după Primul Război Mondial și în care au fost mari lupte de autonomie — doar 3% dintre locuitori vor să se despartă de Italia. Aici locuiesc cam

30%–40% germani. Nici măcar toți germanii din Tirolul de Sud nu mai vor să plece din Italia ca să se ducă în Austria.

În fine, Ungaria este cazul cel mai interesant, pentru că Ungaria, pe fundalul crizei de mai demult, cam din 2007–2008, are cel mai important „succes" suveranist din Europa. Are un regim politic cap-coadă care și-a câștigat poziția prin alegeri, un regim autoritarist care este rezultatul acestei noi Europe, bineînțeles, un regim sceptic în raport cu Europa, foarte critic la adresa băncilor — au mers până la naționalizarea creditelor ș.a.m.d. Ei au rezolvat problema asta recentă, cu francul elvețian, fără probleme. Ungaria face parte din Uniunea Europeană și din NATO, dar… „dacă vrem cu rușii, suntem cu rușii, nu o să ne spuneți voi nouă, de la Berlin sau Bruxelles, cu atât mai puțin de la Washington, când să vină Putin la noi sau când să ne ducem noi la Putin"! Ca dovadă, Putin vine din nou la ei, în februarie 2015.

Cum se poate ieși de aici? Eu cred că nu se poate ieși. E foarte greu ca Europa să se federalizeze în așa fel încât Grecia să scape acum de datorii și, cu noul ei val politic de stânga, să se reîntâlnească iarăși cu Germania în interiorul aceleași federații. E din ce în ce mai greu să se întâmple asta.

În sfârșit, lipsea ceva și toată lumea spunea, vă aduceți aminte, la începutul crizei: să nu cumva să semene criza asta cu ce s-a întâmplat în 1929, pentru că după cinci ani vine războiul. A venit războiul și acum. Războiul de la granița dintre Rusia și Ucraina a rezultat din aceeași criză, pentru că este un război a cărui cauză — ca să nu intrăm în amănunte — a fost dorința Ucrainei la un moment dat de a se apropia de Uniunea Europeană, nici măcar de NATO, pentru că problema intrării în NATO nu se mai punea atunci. În schimb, Rusia voia o uniune eurasiatică.

În fine, suntem în situația în care se oferă și soluții. Iar soluțiile sunt de două categorii: soluțiile uliilor și soluțiile porumbeilor. Soluțiile uliilor sunt propuse de un domn, George Friedman, care vine de obicei cu mare plăcere la București, are morgă academică, a lucrat la CIA ani de zile ca analist și împrăștie adevăruri fundamentale spre deliciul invitaților domnului Isărescu la Banca Națională. Citindu-i cărțile, îți dai totuși seama că Friedman reprezintă mai mult decât spectacolul acesta pe care îl practică îndeosebi în țările periferice. Printre americani e mai puțin cunoscut. Omul conduce o agenție care se numește Stratfor și a adunat acolo foști analiști ai serviciilor secrete. Serviciile secrete au și calități, nu numai defecte. E adevărat că nu previn atentatele teroriste sau cam exagerează în ascultarea telefonului dnei Merkel. Dar, uneori, au și calitatea de a arăta lucrurile așa cum sunt. Cel mai interesant analist de la Stratfor este Robert Kaplan,

reinventatorul geografiei, deci al geopoliticii ca suport de bază al transformărilor lumii. George Friedman, în cea mai recentă carte a sa despre ce se întâmplă acum în Europa, spune cam așa: prea mare lucru nu avem de făcut — ne pregătim de război. Nu va mai fi ca cel de-al Doilea Război Mondial, nu va fi nici ca Războiul Rece. Va veni un alt fel război și e bine să ne pregătim de acest război.

Alte voci, alte încăperi. Fostul Papă Benedict al XVI-lea, bunăoară, crede că la conflicte se ajunge din cauza cinismului unor oameni părăsiți de Dumnezeu și care sunt victime ale unui pozitivism exacerbat. De vină sunt politica, mass-media, confuzia terminologică, indiferența și necunoașterea sau uitarea istoriei.

Una dintre marile noastre probleme, crede filosoful francez Edgar Morin, este că Europa a făcut o mare greșeală: a ratat al doilea Iluminism. Al doilea Iluminism a însemnat scientismul, adică pozitivarea extremă, semeția științei, care a dus la eliminarea energiei morale și a Dumnezeului din om. În felul acesta, lumea ajunge în dispersie. Edgar Morin spune că omenirea a intrat într-o dublă stază, într-o dublă descompunere. Prin globalizare, omenirea este omogenizată, nu înfrățită. În același timp sau tocmai din acest motiv, omogenizarea nu creează o nouă conștiință a identității. Nu poți să fii fericit în New Delhi pentru că ești considerat colegul, confratele de globalizare al lui Obama sau al lui Merkel. Din tot felul de motive, e chiar imposibil, fie și dacă ai cele mai bune intenții. Și atunci, dacă ești la New Delhi sau Islamabad, îți acutizezi ceea ce se numește „conștiința identitară". În așa fel, încât majoritatea cetățenilor lumii ajung să nu mai aibă cărți de identitate, ci, cum spunea cineva inspirat, cărți identitare. A apărut și așa-zisa „panică identitară": cine sunt eu, de ce sunt așa, iar ceilalți, fiind diferiți, oare nu sunt dușmani? Oamenii însingurați nu se bazează pe Coran; nu se bazează decât la nivelul alibiurilor mediatice pe Al-Qaeda sau pe Războiul din Irak; nu vor moartea civilizației occidentale decât la nivelul lozincilor. În realitate, sunt oameni înstrăinați și dez-dumnezeiți — asta spune Edgar Morin, un fost marxist foarte luminat, evreu, criticând Israelul pentru politicile împotriva palestinienilor, pentru lipsa de flexibilitate. Și nu uită să amintească enunțul lui Victor Hugo în această privință: vechii oprimați sfârșesc prin a se transforma în noii opresori.

Dubla stază constă în rigiditate și descompunere. Iar metafora lui pentru dez-unirea prin omogenizarea lumii este automobilistul — omul de dinăuntru ar trebui să ne intereseze, nu mișcarea de avansare a automobilului, ca pe Toynbee. Fiecare automobilist stă singur în automobilul lui,

care este un automobil omogenizat, să zicem Mercedes-Benz, și la Teheran, și la Tel Aviv, și la București. Tu stai în Mercedes. Vecinul tău, colegul tău de autostradă, din celălalt Mercedes, n-are nicio legătură cu tine, nu te cunoaște; mergeți în direcții diferite, și la propriu, și la figurat, deși conduceți același fel de mașină. Asta este omogenizarea: nu ne mai interesează omul diferit dinăuntru, ci perspectiva de ansamblu a mașinilor similare văzute din afară.

În fine, mai spune el, cadavrele — asta este metafora lui cea mai relevantă, poate puțin nepotrivită —, cadavrele intră în *rigor mortis* în prima fază și, după aceea, în descompunere. Ceea ce se întâmplă acum ilustrează rigiditatea și descompunerea concomitentă a eșafodajelor vitale ale umanității. Și Papa Benedict al XVI-lea vede lucrurile în mod similar. În cartea sa, semnată sub numele de Joseph Ratzinger și tradusă în limba română, *Europa în criza culturilor*, are teorii foarte interesante, legate de felul cum poate omul să învingă, dacă vrea, dacă se mobilizează suficient. Printr-o nouă încreștinare, poate, cu evitarea sau digerarea efectului pervers al celui de-al doilea Iluminism. Un pseudo-iluminism, de fapt, care — așa cum bănuia Nietzsche, așa cum știau filosofii germani Adorno și Horkheimer — a apărut după cel de-al Doilea Război Mondial și care va fi mai distrugător decât efectele extreme ale primelor două războaie mondiale. Nu întâmplător, în 1945, Heidegger, tot un filosof german, spunea că ne îndreptăm acum spre întuneric. Dar, atenție, el ne spunea acest lucru atunci când, în piețele Europei, lumea se descătușa de nazism și era euforizată de noua victorie. Poate că nu doar o conștiință vinovată îl sfătuia astfel, ci și mintea sa luminată.

Voi iubi secolul XXI

Cina se răcise. Oaspeții,
Sperând în întâlniri repezi, impersonale,
Hazardate, așa, ca de obicei,
Se răspândiseră în dormitoare.
Cartofii erau tari, fasolea moale, iar carnea —
N-a fost carne. Soarele
De iarnă îngălbenise ulmii și casele.
Cerbii coborau strada
Precum refugiații; și, pe carosabil, pisicile
Se încălzeau singure pe capota vreunui automobil.
Apoi, un bărbat s-a întors spre mine și mi-a spus:
„Deși iubesc trecutul, întunericul lui,
Ponderea cu care nu ne-a învățat nimic,
Pierderea lui, întregul lui care nu cere nimic,
Eu iubesc mai mult secolul XXI,
Pentru că văd în el pe cineva în halat
Și papuci de casă, cu ochii căprui și sărac,
Umblând prin zăpada fără urme
În urma lui.“
„Oh“, am spus, punându-mi pălăria, „oh“.

Mark Strand, *Collected Poems*, 2014

CUPRINS

Prefață 7

ÎNTRE DOUĂ MĂRI
(1996–2000)

Însemnări despre corupție 11
Călătorie la începutul nopții 18
Începutul și sfârșitul 22
„În loc de“ 24
Alianța și aliajul 26
Aniversări și zvonuri 29
Habemus Papam? 31
NATO: pauză de respirație 34
Între eclipsă și potop 37
Război și pace 39
Gânduri în marginea luptei 42
Unda de șoc și efectele secundare 46
Năravul lupului 48
Nevoia de bucurie 50
Capcane 52
Schimbarea la față? 55
Impas și soluții 57
Zbateri și dezbateri 59
Suita eșecului în D major 61
Salve în bernă 64
În laba ursului 67
Miezul problemei 69
Integrare sau duplicitate 71

PROTON PSEUDOS
(2001–2004)

Stratul de gheață 75
România și Rusia: rămâne cum am stabilit 76
Vizita în Germania a ministrului de Interne 78
Secvențe 81
Premierul Adrian Năstase în Germania 83
Turnanta 86

Impresia de suprarealitate... 89
România după 9/11 91
Echivocuri și contradicții 93
Dramma giocoso 96
Martorul german 99
De ce „da“ 101
Corecția 105
Numărătoarea inversă în direcția NATO 107
Euforia cu amortizor 110
De la conjurație la frățietate 112
Pe linia frontului 115
Păcălitorul păcălit 118
Factorul german 120
Ce-i cu noi? 122
Corupția mică și mobilă 125
Puterea și presa 127
Bună țara, rea tocmeala 130
Ce-am avut și n-am pierdut 132
Cum stăm 135
Exil și împărăție 137
Riscurile 140
Regele trăiește 142
Un salut final pentru învingător 144
Recuperarea României 146
Revizitarea bătrânei doamne 148
A doua zi după nuntă 150
Ritualul ștafetei 152
Ora zero n-a venit 154
O evaluare 155
Hybris și Nemesis 157

UN PREȘEDINTE PENTRU NELINIȘTEA NOASTRĂ
(2005–2006)

Surprizele „subiectului social“ 161
La un pahar de bere 162
Vulcanul noroios 164
În diagonală 165
Germania, o poveste de primăvară 167
La Moscova, la Moscova... 169
Marile manevre 172
Minoritatea continuă 174
Noua frontieră 176
Terorism și democrație 178
Ce vrea Europa? 180
Un președinte pentru neliniștea noastră 183

Picat din cer 184
Război în Biserică 187
Rusia nu arde gazul de pomană 190
La moși 192
Liderul secret 194
Strugurii acri 196
România și America 197
„Românii trebuie să se regăsească pe ei înșiși“
Interviu cu Helmuth Kohl 199

ANNUS MIRABILIS
(2007)

România în Europa și Europa în România
Conferință publică, Teatrul Național „I.L. Caragiale“ 213
Punct. Și în continuare... 221
Incursiune în realitatea imposibilă 223
Fragmente de Paști 224
A fi sau a nu fi 226
Ușurința de nesuportat a simplificării 228
Judecata de Apoi se amână 230
Să-i iubim pe ruși? 232
Majorități erbivore și minorități carnasiere 233
Sfârșitul continuu 236
Spre Europa, în zbor! 238
Traian și Vladimir 240
Un german în plină vară 242
Aventuri la Marea Neagră 244
E prea târziu? 247
Ce ne așteaptă? 248
Verb — și de la capăt 251
Țara noastră din cărțile lor 253
Tristețea miliardarului la maturitate 255
In memoriam 257
Alternanța democratică 259
Ieșirea la liman 261
O eternitate de speriat 263
Singurătatea marinarului de cursă lungă 265
Corupția spectrală 267
Maxima nervozitate 269
Natură moartă cu pete de viață 271
Inima neagră, mâinile curate și sângele crimei 273
Brașov–Genova, via Islam 275
...dacă nu e și fudul 278
Afinități selective 280
„O mare de oameni dornici“ 281

Un american la București 283
„Cred că România se află într-o perioadă de mari speranțe“
Interviu cu Henry Kissinger 286

SOCIETATEA PESTRIȚĂ ȘI FIGURANȚII EI
(2008–2009)

Rusia și românii 297
Memoria lungă a undei scurte 299
Ce nu văd lunetiștii 303
Mărire și decădere via București 306
Fâșiile de eter(nitate) 308
China noastră 310
Visul unei nopți de vară 312
Rapidul Dublin–Praga–Ștefănești 314
România contra Ucraina 316
Curbura castravetelui 318
Din fericire, ați existat! 320
Iarna primăverilor noastre 322
Actorul regional — figurant, cascador, protagonist? 325
Două cărți și o părere 327
Politica și antipolitica 329
Democrați și democriți 331
1968, cazul special 333
După 20 de ani 335
Monstruoasa și bestia 337
Adversos mathematicos 340
În calea tuturor posibilităților 342
Nici-nici 344

DOMINAȚIA LIBIDOULUI
(2010–2014)

Politică și populism 351
Legături primejdioase 352
O întâlnire cu Lech Kaczyński 354
Căderea în Europa 355
Putem vorbi fără ură? 358
România între câine și lup 359
Zilele babei 361
Craii de la Răsărit 362
Sus, mândruțo, cu Roosevelt! 365
Dominația libidoului 367
Ebuliția disjunctivă 369
De ce suntem așa? 371

Așteptându-i pe învingători 373
Volga, Dacia și rock and roll 376
Jocul de-a vacanța 378
Previziunile Apocalipsei 380
Anul Nou fără bucurie 382
Prin cenușa imperiului 384
Pași în doi 386
„O nouă primăvară pe vechile dureri…“ 388
Avertismentul german? 390
Acțiunea și reacțiunea 392
Anii vacilor slabe au nimerit abatorul 394
Regele Mihai suntem noi 396
O poveste de iarnă 399
Din lume adunate 405
Descoperă România! 407
Cel mai rău scenariu posibil 410
China de la capătul drumului? 414
Chestiunea germană, revăzută și adăugită 416
Un scandal suplimentar? 419
Putin *reloaded* 421
O mână de ajutor 424

EUROPA PERSONALĂ, ÎN OAMENI ȘI ÎNTÂMPLĂRI
(1996–2015)

Liniile de fractură ale României
Conferință publică, Teatrul Național „I.L. Caragiale“ 429
Un urbanist local și universal 443
Paradoxurile național-comunismului românesc 445
Reflecții asupra pre-Revoluției române 447
Portret fără Nobel 456
Forța destinului 461
Capșa și Sigurantza 466
Ostaticii 470
La grande guerre în „microunde“ 472
Umbra lui Mircea la Sibiu 483
Transilvania, *mon amour*! 488
Sașii transilvăneni — cine sunt și ce vor ei 490
Sufletul și trupul 495
Cel care pune în scenă 496
Imperiul adus la zi 500
Europa, între crizele de creștere și criza terminală
Conferință publică, Teatrul Național „I.L. Caragiale“ 510